АНЕКС
ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА
2019-2023
МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ
„ДР МИЛОЈЕ МИЛОЈЕВИЋ“

Школски одбор Музичке школе „др Милоје Милојевић“
на седници одржаној дана_____2020. године донео је

АНЕКС ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА 2019-2023

Председник Школског
одбора

_____
Јован Убовић

СВРХА ИЗРАДЕ АНЕКСА

Сврха израде овог анекса је нов наставни план и програм за средње музичке школе, који је и садржај овог анекса. Служиће као додатак већ постојећем школском програму 2019-2023. По плану и програму који се у овом анексу налази ићи ће ученици који су средњу школу уписали од школске 2020/2021 године, док ће остали ученици који су раније уписали средњу школу ићи по већ важећем школском програму 2019-2023.

ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА
СРЕДЊА МУЗИЧКА ШКОЛА

1. Циљеви средњег музичког образовања и васпитања су:

– развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и активну улогу грађанина за живот у савременом друштву;

– развијање музичких способности и музичко сазревање, како у техничком, тако и у интерпретативном смислу;

– развијање стваралачких способности, критичког мишљења мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;

– стицање искуства јавног наступања – самосталног и у ансамблу;

– развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима;

– развијање личног и националног идентитета кроз очување музичке традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

– развијање позитивних људских вредности:

– свест о важности здравља и безбедности;

– оспособљавање за решавање музичких проблема, комуникацију и тимски рад;

– поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавања различитости;

– развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

– развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике.

2. Опште упутство за остваривање програма наставе и учења

I. Програми оријентисани на процес и исходе учења

Структура програма наставе и учења свих обавезних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за сва четири разреда општег средњег образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони наведени су исходи за крај разреда, у другој се налазе теме/области а у трећој садржаји.

Након табеле следе препоруке за остваривање наставе и учења предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма.* Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању,* а у оквиру *Упутства за дидактичко-методичко остваривање програма* налазе се препоруке за праћење и вредновање постигнућа ученика у односу на специфичности датог предмета.

Сви програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама ученика. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може

се видети како се постављају темељи развоја кључних компетенција које желимо да ученици имају на крају средњег музичког образовања.

На путу остваривања циља и исхода, улога наставника је врло важна јер програм пружа простор за слободу избора литературе и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења, наставницима су полазна основа и педагошко полазиште за развијање наставе и учења, за планирање годишњих и оперативних планова, као и непосредну припрему за рад.

II. Препоруке за планирање наставе и учења

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, групе и индивидуалне наставе конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датог програма планирају и остварују настава и учење који одговарају конкретним потребама ученика. Настава треба да обезбеди сигурну, подстицајну и подржавајућу средину за учење у којој се негује атмосфера интеракције и однос уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.

Полазећи од датих исхода учења и садржаја, од наставника се очекује да дати програм контекстуализује, односно да испланира наставу и учење према потребама одељења, групе или појединачно ученика имајући у виду карактеристике ученика, наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

– индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина учења, темпа учења и брзине напредовања;

– интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;

– партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

– активним и искуственим методама наставе и учења;

– уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању исхода учења и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода, наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Посебну пажњу током непосредне припреме за наставу треба посветити планирању и избору метода и техника, као и облика рада. Њихов избор је у вези са исходима учења и компетенцијама које се желе развити, а одговара природи предмета, конкретним садржајима и карактеристикама ученика. У том смислу на наставнику је да осмишљава разноврсне активности, како своје, тако и активности ученика. Очекује се да ученици у добро осмишљеним и разноврсним активностима наставе развијају своје компетенције целоживотног учења кроз самостално проналажење информација, критичко разматрање, обраду података на различите начине, презентацију, аргументовану дискусију, показивање иницијативе и спремности на акцију.

Од наставника се очекује да континуирано прати и вреднује свој рад и по потреби изврши корекције у свом даљем планирању. Треба имати у виду да се неке планиране активности у пракси могу показати као неодговарајуће зато што су, на пример, испод или изнад могућности ученика, не обезбеђују остваривање исхода учења, не доприносе развоју компетенција, не одговарају садржају итд. Кључно питање у избору метода, техника, облика рада, активности ученика и наставника јесте да ли је нешто релевантно, чему то служи, које когнитивне процесе код ученика подстиче (са фокусом на подстицање когнитивних процеса мишљења, учења, памћења), којим исходима и компетенцијама води.

III. Препоруке за праћење и вредновање наставе и учења

Праћење и вредновање је део професионалне улоге наставника. Од њега се очекује да континуирано прати и вреднује:

– процес наставе и учења,

– исходе учења и

– себе и свој рад.

Оријентисаност нових програма наставе и учења на исходе и процес учења омогућава:

– објективније вредновање постигнућа ученика,

– осмишљавање различитих начина праћења и оцењивања,

– диференцирање задатака за праћење и вредновање ученичких постигнућа и

– боље праћење процеса учења.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању*. У настави оријентисаној на остваривање исхода учења вреднују се и процес учења и резултати учења. Зависно од природе предмета и начини праћења и оцењивања ученика у музичкој школи су специфични и међусобно различити.

Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма (уколико се ради о извођачким предметима).

Веома важни показатељи у праћењу ученичких постигнућа су начин на који ученик учествује у активностима, како аргументује и доноси закључке. Поред тога, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују у процесу учења, како решавају сукобе

мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење уместо критицизам.

Како ни један од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Повратна информација треба да буде уврмењена, дата током или непосредно након обављања неке активности; треба да буде конкретна, да се односи на активности и продукте ученика, а не на његову личност.

Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на који ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

3. Препоруке за припрему индивидуалног образовног плана за ученике којима је потребна додатна образовна подршка

За ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, који су укључени у редован систем образовања и васпитања, остварује се додатна подршка у складу са индивидуалним образовним планом. Циљ додатне подршке у образовању и васпитању јесте постизање оптималног укључивања ученика у редован образовно-васпитни рад, осамостаљивање у вршњачком колективу и његово напредовање у образовању и припрема за свет рада. Предност у пружању овакве помоћи чини специфичност музичког образовања у смислу организације рада по предметима, односно индивидуални рад и рад у малим групама које подразумевају иначе стално прилагођавање ученицима и њиховим могућностима било да се ради о тешкоћама или о изузетним способностима појединаца у савладавању образовних исхода.

4. Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло, веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

5. Упутство за остваривање слободних активности

Ради јачања образовноваспитне делатности школе, подстицања индивидуалних склоности и интересовања и правилног коришћења слободног времена, школа је дужна да реализује слободне активности, које се спроводе кроз рад у секцијама и ваннаставним

активностима. Школа својим Школским програмом и Годишњим планом рада дефинише различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима.

Активности треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за креативно испољавање, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија. Резултате рада ученика у оквиру слободних активности треба учинити видљивим јер се на тај начин обезбеђује мотивација и задовољство учесника активности. Бројни су начини на који је могуће то остварити као што су: организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту школе, кроз смотре стваралаштва, спортске сусрете и друго.

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ У ЧЕТВОРОГОДИШЊЕМ ОБРАЗОВАЊУ

1. Музички извођач класичне музике
2. Музички извођач црквене музике, православни смер
3. Музички сарадник
4. Дизајнер звука

ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ У СРЕДЊОЈ МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ*

I ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ		I РАЗРЕД				II РАЗРЕД				III РАЗРЕД				IV РАЗРЕД				УКУПНО			
		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње	
		Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В
I УКУПНО		**15**		**525**		**15**		**525**		**15**		**525**		**14**		**462**				**2037**	
1.	Српски језик и књижевност	3		105		3		105		3		105		3		99		12		414	
1. 1.	_____ језик и књижевност[1]	3		105		3		105		3		105		3		99		12		414	
2.	Српски као нематерњи језик[2]	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
3.	Страни језик	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
4.	Други страни језик	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
5.	Филозофија													2		66		2		66	
6.	Психологија									2		70						2		70	
7.	Социологија					1		35										1		35	
8.	Историја	2		70		2		70		1		35						5		206	
9.	Математика	2		70		2		70		2		70		2		66		8		208	
8.	Физика	1		35														1		35	
9.	Информатика	1		35		1		35		1		35		1		33		4		140	
10.	Физичко и здравствено васпитање	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	

II ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ		**1**		**35**		**1**		**35**		**1**		**35**		**1**		**33**		**4**		**138**	
1	Грађанско васпитање/верска настава[3]	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
УКУПНО I + II		**16**		**560**		**16**		**560**		**16**		**560**		**14**		**558**		**63**		**2238**	

1 Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
2 Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
3 Ученик бира један од понуђених изборних програма.

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

Образовни профил: Музички извођач класичне музике

	III СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД				ДРУГИ РАЗРЕД				ТРЕЋИ РАЗРЕД				ЧЕТВРТИ РАЗРЕД				УКУПНО			
		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње	
		Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В
	III УКУПНО	**13**		**455**		**17**		**595**		**17**		**595**		**19**		**627**		**66**		**2272**	
1.	Главни предмет: инструмент или соло певање	3		105		3		105		3		105		3		99		12		414	
2.	Солфеђо	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
3.	Хармонија	2		70		2		70		1		35		1		33		6		208	
4.	Музички облици					1		35		2		70		2		66		5		171	
5.	Музички инструменти					1		35										1		35	
6.	Контрапункт									1		35		2		66		3		101	
7.	Етномузикологија	1		35		1		35										2		70	
8.	Историја музике са упознавањем музичке литературе					2		70		2		70		2		66		6		206	
9.	Национална историја музике													1		33		1		33	
10.	Камерна музика	1		35		1		35		2		70		2		66		6		206	
11.	Читање са листа	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
12.	Клавирски дуо*	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
13.	Оркестар-хор	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
14.	Упоредни клавир**	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
15.	Италијански језик***	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
	УКУПНО (I+II)+III	**16+13/29**				**16+19/33**				**16+17/33**				**15+19/34**							

*Предмет имају само ученици клавира

**Предмет имају сви ученици осим ученика клавира

***Предмет имају само ученици соло певања

ОДСЕК ЗА ЦРКВЕНУ МУЗИКУ – ПРАВОСЛАВНИ СМЕР

Образовни профил: Музички извођач црквене музике, православни смер

	III СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД				ДРУГИ РАЗРЕД				ТРЕЋИ РАЗРЕД				ЧЕТВРТИ РАЗРЕД				УКУПНО			
		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње	
		Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В
	УКУПНО III	**16**		**560**		**17**		**595**		**18**		**630**		**18**		**594**		**69**		**2379**	
1.	Главни предмет: Црквено појање са типиком	3		105		3		105		3		105		3		99		12		276	
2.	Солфеђо	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
3.	Хармонија	2		70		2		70		1		35		1		33		6		208	
4.	Музички облици					1		35		2		70		2		66		5		171	
5.	Музички инструменти					1		35										1		35	
6.	Контрапункт									1		35						1		35	
7.	Етномузикологија	1		35		1		35										2		70	
8.	Историја музике са упознавањем музичке литературе					2		70		2		70		2		66		6		206	
9.	Национална историја музике													1		33		1		33	
10.	Хорске партитуре*									1		35						1		35	
11.	Стари завет	2		70														2		66	
12.	Нови завет													2		66		2		66	
13.	Црквенословенски језик	1		35														1		35	
14.	Литургика									1		35		2		66		3		101	
15.	Историја цркве	2		70		2		70										4		140	
16.	Дириговање									2		70						2		70	
17.	Упоредни клавир	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
18.	Хор	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
	УКУПНО (I+II)+III	**16+16/32**				**16+17/33**				**16+18/34**				**15+18/33**				**69/2313**			

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Образовни профил: Музички сарадник

III СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД				ДРУГИ РАЗРЕД				ТРЕЋИ РАЗРЕД				ЧЕТВРТИ РАЗРЕД				УКУПНО			
	недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње	
	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В
III УКУПНО	**12**		**420**		**16**		**560**		**19**		**665**		**21**		**693**		**68**		**2338**	
1. Солфеђо	3		105		3		105		3		105		3		99		12		414	
2. Хармонија	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
3. Хармонска пратња	2		70														2		70	
4. Аранжирање					1		35		1		35		1		33		3		103	
5. Музички облици					1		35		2		70		2		66		5		171	
6. Музички инструменти					1		35										1		35	
7. Контрапункт									2		70		2		66		4		136	
8. Етномузикологија	1		35		1		35										2		70	
9. Историја музике са упознавањем музичке литературе					2		70		2		70		2		66		6		206	
10. Национална историја музике													1		33		1		33	
11. Клавир	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
12. Хор	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
13. Хорске партитуре					1		35		1		35						2		70	
14. Дириговање									2		70		2		66		4		136	
15. Увод у компоновање													2		66		2		66	
УКУПНО (I+II)+III	**16+12/28**				**16+16/32**				**16+19/35**				**15+21/36**				**68/2338**			

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

Образовни профил: Дизајнер звука

III СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ		ПРВИ РАЗРЕД				ДРУГИ РАЗРЕД				ТРЕЋИ РАЗРЕД				ЧЕТВРТИ РАЗРЕД				УКУПНО			
		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње		недељно		годишње	
		Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В
III УКУПНО		**11**		**385**		**17**		**595**		**20**		**700**		**21**		**693**		**68**		**2373**	
1.	Главни предмет: Звучно-музички процес, МИДИ	2		70		2		70		2		70						6		210	
2.	Главни предмет: Савремена МИДИ композиција и продукција													3		99		3		99	
3.	Солфеђо	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
4.	Хармонија	2		70		2		70		2		70		2		66		8		276	
5.	Музички облици					1		35		2		70		2		66		5		171	
6.	Музички инструменти					1		35										1		35	
7.	Контрапункт									2		70		2		66		4		136	
8.	Историја музике са упознавањем музичке литературе					2		70		2		70		2		66		6		206	
9.	Национална историја музике													1		33		1		33	
11.	Упоредни клавир	1		35		1		35		1		35		1		33		4		138	
12.	Хор	2		70														4		140	
13.	Хорске партитуре									1		35		1		33		2		68	
14.	Звучно-музички процес АУДИО	2		70		2		70		2		70						6		210	

15.	Основе дизајнирања звука за медије позориште,телевизију									1		35		1		33		2		68	
16.	Савремена хармонија са импровизацијом и оркестрацијом									1		35		1		33		2		68	
17.	Основе пројектовања електро акустичне композиције													1		33		1		33	
18.	Аудио техника					2		70		2		70		2		66		6		206	
19.	Основи акустике					2		70										2		70	
УКУПНО (I+II)+III		**16+11/27**				**16+17/33**				**16 +20/36**				**15+21/36**				**68/2373**			

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети, изборни програми и активности

ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	I РАЗРЕД часова	II РАЗРЕД часова	III РАЗРЕД часова	IV РАЗРЕД часова	УКУПНО часова
Час одељенског старешине	35	35	35	33	138
Додатна настава *	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Допунска настава *	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Припремна настава *	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120

** Ако се укаже потреба за овим облицима рада*

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	I РАЗРЕД	II РАЗРЕД	III РАЗРЕД	IV РАЗРЕД
Час одељенског старешине	35	35	35	33
Испити и смотре	10–20	10–20	10–20	10–20
Екскурзија/студијско путовање	до 3 дана	до 5 дана	до 5 наставних дана	до 5 наставних дана
Концертна активност (интерни и јавни часови, концерти, такмичења)	35 часова годишње			
Друштвене активности – ученички парламент, ученичке задруге	10–20 часова годишње			

Остваривање плана и програма наставе и учења

Распоред радних недеља у току наставне године

	I РАЗРЕД	II РАЗРЕД	III РАЗРЕД	IV РАЗРЕД
Разредно-часовна настава	35	35	35	33
Концертне активности	1	1	1	1
Испити и смотре	3	3	3	1
Матурски испит				4
Укупно радних недеља	**39**	**39**	**39**	**39**

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА
ОДСЕЦИ:

1. Одсек класичне музике
2. Одсек за црквену музику, православни смер
3. Одсек за музичку теорију
4. Одсек за музичку продукцију и обраду звука

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ:

1. Музички извођач класичне музике
2. 4. Музички извођач црквене музике, православни смер
3. 7. Музички сарадник
4. 8. Дизајнер звука

ГЛАВНИ ПРЕДМЕТИ ПО ОДСЕЦИМА:

1. **Одсек класичне музике**: Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас, Флаута, Обоа, Кларинет, Саксофон, Фагот, Хорна, Труба, Тромбон, Туба, Удараљке, Харфа, Клавир, Оргуље, Чембало, Хармоника, Гитара, Тамбура, Мандолина или Соло певање

2. Одсек за црквену музику, православни смер – Црквено појање са типихом

3. Одсек за музичку теорију – Солфеђо/Хармонија

4. Одсек за музичку продукцију и обраду звука – Звучно-музички процес, МИДИ и Звучно-музички процес, савремена МИДИ композиција и продукција

ИСПИТИ

У музичкој школи полажу се следећи испити:

1. испит за проверу нивоа знања основног музичког образовања

2. пријемни

3. годишњи

4. матурски

5. разредни

6. поправни

7. допунски

ПРИЈЕМНИ ИСПИТ

Пријемни испит полаже се пре уписа у први разред средње музичке школе и могу му приступити кандидати који имају завршену основну музичку школу и кандидати који немају основну музичку школу, ако претходно положе испит за проверу нивоа знања завршног разреда основног музичког образовања.

Кандидати који нису завршили редовно основно школовање, а завршили су основну музичку школу могу да се упишу у средњу музичку школу где похађају наставу из уметничких и стручних предмета.

Пријемни испит полаже се у роковима које дефинише Министарство просвете, науке и технолошког развоја, у складу са Правилником о ушису ученика у средњу школу, Конкурсом о упису у средње школе и Правилником о плану и програму наставе и учења за средње музичке школе.

ПРОГРАМ ПРИЈЕМНИХ ИСПИТА ЗА СРЕДЊУ МУЗИЧКУ ШКОЛУ ЗАЈЕДНИЧКИ ДЕО ПРИЈЕМНОГ ИСПИТА ЗА СВЕ ВОКАЛНО ИНСТРУМЕНТАЛНЕ ОДСЕКЕ:

СОЛФЕЂО:

Мелодијска вежба с листа

Ритмичко читање с листа

Питања из Теорије музике (усмено)

ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ

КЛАВИР

Етида

Полифона композиција

Први став сонате

Композиција по слободном избору

ХАРМОНИКА

Скала

Етида

Циклични облик – најмање 2 става или Тема са варијацијама

Композиција по слободном избору

ХАРФА

Скала

Етида

Први став сонат или концерта или Тема са варијацијама

Композиција по слободном избору

ГИТАРА

Скала

Етида

Композиција по слободном избору

ДУВАЧИ
Скала дурска и молска

Етида

Композиција по слободном избору

ГУДАЧИ (сви сем контрабаса)
Скала дурска и молска

Етида

Први став сонате или концерта

КОНТАРБАС
Скала дурска и молска

Етида

Композиција по слободном избору

СОЛО ПЕВАЊЕ
Једна вокализа

Једна композиција старог мајстора

Једна песма по слободном избору

ТАМБУРА Е- ПРИМ, ТАМБУРА А-БАС ПРИМ И МАНДОЛИНА
Етида

Две композиције различитог карактера

ОДСЕК ЗА ЦРКВЕНУ МУЗИКУ, ПРАВОСЛАВНИ СМЕР
Тропар крсне Славе

Херувика (избор гласа)

„Достојно јест”

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ И ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

Усмени део:

Мелодијска вежба с листа

Ритмичко читање с листа

Писмени део:

Једногласни диктат

Тест из Теорије музике

ГОДИШЊИ ИСПИТ

Полаже се на крају наставног периода текуће школске године из предмета који су дефинисани овим правилником.

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

I разред: Главни предмет

II разред: Главни предмет

III разред: Главни предмет

IV разред: Матурски испит

ОДСЕК ЗА ЦРКВЕНУ МУЗИКУ, ПРАВОСЛАВНИ СМЕР

I разред: Црквено појање са типиком,

II разред: Црквено појање са типиком,

III разред: Црквено појање са типиком,

IV разред: Матурски испит

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

I разред: Солфеђо, Хармонија

II разред: Солфеђо, Хармонија

III разред: Солфеђо, Хармонија

IV разред: Матурски испит

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

I РАЗРЕД: Звучно-музички процес, МИДИ

II разред: Звучно-музички процес, МИДИ

III разред: Звучно-музички процес, МИДИ

IV разред: Матурски испит

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ

У средњој музичкој школи настава се изводи као индивидуална, групна и разредна. час траје 45 минута.

Наставник корепетитор држи један час недељно сваком ученику у присуству његовог наставника главног предмета и самостално као припрему за јавни наступ у оквиру додатне и допунске наставе, осим код главних предмета клавир, хармоника, гитара и харфа.

ПОДЕЛА ОДЕЉЕЊА НА ГРУПЕ ПРЕМА ВРСТИ ПРЕДМЕТА

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

• Индивидуална настава: Главни предмет, Упоредни клавир

• У групама од 2 ученика: Читање са листа, Клавирски дуо

• У групама од 2 до 4 ученика: Камерна музика

• У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Хармонија, Музички облици, Контрапункт

• У групама од 9 до 16 ученика: Етномузикологија, Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике, Музички инструменти

• У групама до 30 ученика: Оркестар/Хор

ОДСЕК ЗА ЦРКВЕНУ МУЗИКУ, ПРАВОСЛАВНИ СМЕР

• Индивидуална настава: Упоредни клавир

• У групама од 2 ученика: Хорске партитуре

• У групама до 3 ученика: Црквено појање са типиком, Стари завет, Нови завет, Црквено словенски језик, Историја хришћанства, Литургика

• У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Хармонија, Контрапункт, Музички облици, Диригovање

• У групама од 9 до 16 ученика: Историја музике са упознавањем музичке литературе, Музички инструменти, Традиционална музика, Национална историја музике

• У групама до 30 ученика: Хор

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

• Индивидуална настава: Клавир

• У групама од 2 ученика: Хорске партитуре

• У групама од 4: Хармонска пратња

• У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Хармонија, Музички облици, Контрапункт, Диригovање, Увод у компоновање и Аранжирање

• У групама од 9 до 16 ученика: Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике, Музички инструменти, Етномузикологија

• У групама до 30 ученика: Хор

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

• Индивидуална настава: Упоредни клавир

• У групама по два ученика: Хорске партитуре

• У групама од 5 до 8 ученика: Главни предмет, Звучно-музички процес, АУДИО, Основи дизајнирања звука за медије, Савремена хармонија са импровизацијом и оркестрацијом, Основи пројектовања електоакустичкие композиције, Основи акустике, Аудио техника,Солфеђо, Хармонија, Контрапункт, Музички облици

• У групама од 9 до 16 ученика: Историја музике са упознавањем музичке литературе, Музички инструменти, Национална историја музике

• У групама до 30 ученика: Хор

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ
ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ

Годишњи број часова општеобразовних предмета који се остварују на основу других планова и програма наставе и учења (Српски као нематерњи језик, Филозофија; Физичко и здравствено васпитање; Грађанско васпитање; Верска настава) треба прилагодити плану наставе и учења за средње музичке школе.

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Циљ учења *српског језика и књижевности* је унапређивање језичке и функционалне писмености; стицање и неговање језичке и књижевне културе; оспособљавање за тумачење и вредновање књижевних дела; афирмисање и прихватање вредности хуманистичког образовања и васпитања ученика; развијање личног, националног и културног идентитета, љубави према матерњем језику, традицији и култури српског народа и других народа и етничких заједница.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знања из области српског језика и српске и светске књижевности. Влада усменом и писаном комуникацијом: говори и пише поштујући књижевнојезичку норму, уобличава логичан и стилски складан говорени и писани текст, разуме и критички промишља оно што прочита, има развијен речник. Чита, доживљава и тумачи књижевно дело; користи читање да боље разуме себе, друге и свет око себе; прочитао је најважнија књижевна дела из националне и светске културне баштине. Има навику и потребу да развија говорну и читалачку културу, како ради сопственог усавршавања тако и ради очувања и богаћења националне културе.

Основни ниво

Говори јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму; има културу слушања туђег излагања. Саставља једноставнији говорени или писани текст који је логичан, добро структуриран и стилски складан; користи оба писма (дајући предност ћирилици), влада основним писаним жанровима потребним за школовање и учешће у друштвеном животу. У различите сврхе чита књижевне и неуметничке текстове средње тежине, разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености и критички промишља једноставнији књижевни и неуметнички текст.

Има основна знања о језику уопште; разликује књижевни српски језик од дијалекта и има потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Има основна знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и зна да примени одређена граматичка правила у говору и писању. Има развијен речник, у складу са средњим нивоом образовања, а речи употребљава у складу са приликом.

Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и у књижевноисторијски контекст. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске

и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. Формира читалачке навике и знања схватајући значај читања за сопствени духовни развој.

Средњи ниво

Говори пред аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе; саставља сложенији говорени или писани текст, прецизно износећи идеје; у различите сврхе чита теже књижевне и неуметничке текстове и има изграђен читалачки укус својствен образованом човеку; разуме и критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст.

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету. Зна основне особине дијалеката српског језика и смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст. Има шира знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и та знања уме да примени у говору и писању. Има богат речник и види језик као низ могућности које му служе да се прецизно изрази. Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, поетичке, стилске, језичке, композиционе и жанровске особине. Познаје књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Користи препоручену и ширу, секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом.

Напредни ниво

Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом; има развијене говорничке вештине; пише стручни текст на теме из језика и књижевности; продубљено критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст, укључујући и ауторове стилске поступке; изграђује свест о себи као читаоцу.

Има детаљнија знања о језику уопште, као и о граматици српског језика. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка.

Критички чита, тумачи и вреднује сложенија књижевна дела из обавезног школског програма, као и додатна (изборна). Користи више метода, гледишта и компаративни приступ у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове, анализирајући и поредећи њихове поетичке, естетске, структурне и лингвистичке одлике, укључујући и сложеније стилске поступке. Шири читалачка знања и примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво).

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Језик

Основни ниво

Има основна знања о томе шта је језик уопште и које функције има; поштује свој језик и поштује друге језике. Зна основне податке о дијалектима српског језика и о дијалекатској основи књижевног језика; подједнако цени екавски и ијекавски изговор као равноправне изговоре српског књижевног језика; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. Има основна знања о гласовима српског језика; познаје врсте и подврсте речи, примењује језичку норму у вези са облицима речи и у вези са њиховим

грађењем; правилно склапа реченицу и уме да анализира реченице грађене по основним моделима. Има основна знања о значењу речи; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи. Уме да износи властите ставове говорећи јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму и правила учтивости; има културу слушања туђег излагања. Овладао је складним писањем једноставнијих форми и основних жанрова (писмо, биографија, молба, жалба, захтев, ПП презентација и сл.), користећи компетентно оба писма, дајући предност ћирилици и примењујући основна правила језичке норме. На крају школовања саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада.

Средњи ниво

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету, њиховој међусобној сродности и типовима. Зна основне особине дијалеката српског језика и основна правила екавског и ијекавског изговора. Има шира знања о гласовима српског језика; зна правила о наглашавању речи и разликује књижевни од некњижевног акцента; има шира знања о врстама и подврстама речи, њиховим облицима и начинима њиховог грађења; познаје врсте реченица и анализира реченице грађене по различитим моделима. Има богат речник и уме да употреби одговарајућу реч у складу са приликом; усмерен је ка богаћењу сопственог речника. Изражајно чита и негује сопствени говор. Саставља сложеније писане текстове о различитим темама поштујући језичку норму. Користи стручну литературу и пише складно извештај и реферат.

Напредни ниво

Има детаљнија знања о језику уопште и детаљнија знања о граматици српског језика (акцентима, саставу речи, значењу падежа и глаголских облика, структури реченице); познаје структуру речничког чланка. Говори о одабраним темама као вешт говорник; пажљиво слуша и процењује вербалну и невербалну реакцију свог саговорника и томе прилагођава свој говор. Складно пише есеј, стручни текст и новински чланак доследно примењујући књижевнојезичку норму.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Књижевност

Основни ниво

Редовно чита књижевна дела из обавезног школског програма, зна значајне представнике и дела из светске и српске књижевности. Укратко описује своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела. Уочава и наводи основне поетичке, естетске и структурне особине књижевног и неуметничког текста погодног за обраду градива из језика и књижевности; уме да их именује и илуструје. Разуме књижевни и неуметнички текст: препознаје њихову сврху, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; наводи примере из текста и цитира део/делове да би анализирао текст или поткрепио сопствену аргументацију; резимира и парафразира делове текста и текст у целини. Издвојене проблеме анализира у основним слојевима значења. Основне књижевне термине доводи у функционалну везу са примерима из књижевног текста. Разуме зашто је читање важно за формирање и унапређивање своје личности, богаћење лексичког фонда. Развија своје читалачке способности. Разуме значај књижевности за формирање језичког, литерарног, културног и националног идентитета. Схвата значај очувања књижевне баштине и књижевне културе.

Средњи ниво

Тумачи књижевна дела из обавезног школског програма и поседује основна знања о књижевноисторијском и поетичком контексту који та дела одређује. Самостално уочава и анализира значењске и стилске аспекте књижевног дела и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Разуме и описује функцију језика у стваралачком процесу. У тумачењу књижевног дела примењује адекватне методе и гледишта усклађена са методологијом науке о књижевности. Познаје књижевнонаучне, естетске и лингвистичке чињенице и уважава их приликом обраде појединачних дела, стилских епоха и праваца у развоју српске и светске књижевности. На истраживачки и стваралачки начин стиче знања и читалачке вештине, који су у функцији проучавања различитих књижевних дела и жанрова и развијања литерарног, језичког, културног и националног идентитета. Има изграђене читалачке навике и читалачки укус својствен културном и образованом човеку. Примењује сложене стратегије читања. Мења аналитичке приступе за које оцени да нису сврсисходни. Процењује колико одређене структурне, језичке, стилске и значењске одлике текста утичу на његово разумевање.

Напредни ниво

Анализира поетичке, естетске и структурне одлике књижевног текста. Поуздано позиционира књижевни текст у књижевнотеоријски и књижевноисторијски контекст. Примењује одговарајуће поступке тумачења адекватне књижевном делу и њима сагласну терминологију. Користи више метода и гледишта и компаративни приступ да употпуни своје разумевање и критички суд о књижевном делу. Самостално уочава и тумачи проблеме у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарно-филолошког контекста. Критички повезује примарни текст са самостално изабраном секундарном литературом. Самостално одабира дела за читање према одређеном критеријуму, даје предлоге за читање и образлаже их. Познаје и примењује начине/стратегије читања усаглашене са типом текста (књижевним и неуметничким) и са жанром књижевног дела. Разуме улогу читања у сопственом развоју, али и у развоју друштва. Има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима.

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај општег средњег образовања за предмет Српски језик и књижевност садрже стандарде постигнућа за области: Језик, Књижевност и Језичка култура.

У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.

Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **основном нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК

2. СЈК. 1. 1. 1. Има основна знања о језику уопште (шта је језик, које функције има); поштује свој језик и поштује друге језике; препознаје стереотипне ставове према језику. Разуме појам текста; разликује делове текста (увод, главни део, завршетак); препознаје врсте текстова (облике дискурса); има основна знања из социолингвистике: познаје појмове једнојезичности и вишејезичности (и зна одговарајуће језичке прилике у Србији); разуме појам језичке варијативности и препознаје основне варијетете.

2. СЈК. 1. 1. 2. Разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; зна основне податке о дијалектима српског језика; има правилан став према свом дијалекту и другим дијалектима српског језика и према оба изговора српског књижевног језика (поштује свој и друге дијалекте српског језика и има потребу да чува свој дијалекат; подједнако цени оба изговора српског књижевног језика – екавски и (и)јекавски); има потребу да учи, чува и негује књижевни језик; познаје најважније граматике и нормативне приручнике и уме да се њима користи; зна основне податке о месту српског језика међу другим индоевропским и словенским језицима; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба.

2. СЈК. 1. 1. 3. Разликује правилан од неправилног изговора гласа; зна основну поделу гласова; има основна знања у вези са слогом и примењује их у растављању речи на крају реда; зна основна правила акценатске норме и уочава евентуалне разлике између свог и књижевног акцента.

2. СЈК. 1. 1. 4. Познаје врсте и подврсте речи; примењује норму у вези с облицима речи у фреквентним случајевима (укључујући и гласовне промене у вези с облицима речи); издваја делове речи у вези с облицима речи (граматичка основа и наставак за облик) у једноставнијим случајевима; издваја делове речи у вези с грађењем речи (префикс, творбена основа, суфикс) у једноставнијим случајевима; препознаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с грађењем речи (укључујући и гласовне промене у вези с грађењем речи); примењује постојеће моделе при грађењу нових речи.

2. СЈК. 1. 1. 5. Правилно склапа реченицу; разликује синтаксичке јединице; разликује активне и пасивне реченице; уме да анализира једноставније реченице грађене по основним моделима и проширене прилошким одредбама.

2. СЈК. 1. 1. 6. Има лексички фонд који је у складу са средњим нивоом образовања; прави разлику између формалне и неформалне лексике и употребљава их у складу са приликом; има основна знања о значењу речи; познаје основне лексичке односе (синонимију, антонимију, хомонимију); познаје метафору као лексички механизам; нема одбојност према речима страног порекла, али их не прихвата некритички и аутоматски; познаје појам термина и фразеологизма; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ

2. СЈК. 1. 2. 1. Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и књижевноисторијски контекст.

2. СЈК. 1. 2. 2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и доводи је у функционалну везу са примерима из књижевних и неуметничких текстова предвиђених програмом.

2. СЈК. 1. 2. 3. У тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа.

2. СЈК. 1. 2. 4. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире.

2. СЈК. 1. 2. 5. Уочава основне особине књижевности као дискурса и разликује га у односу на остале друштвене дискурсе.

2. СЈК. 1. 2. 6. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма.

2. СЈК. 1. 2. 7. Анализира издвојене проблеме у књижевном делу и уме да их аргументује примарним текстом.

2. СЈК. 1. 2. 8. Користи препоручену секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) и доводи је у везу са књижевним текстовима предвиђеним програмом.

2. СЈК. 1. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности формира читалачке навике и знања; схвата улогу читања у тумачењу књижевног дела и у изграђивању језичког, литерарног, културног и националног идентитета.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

2. СЈК. 1. 3. 1. Говори разговетно, поштујући ортоепска правила књижевног језика; примењује књижевнојезичку акцентуацију или упоређује свој акценат са књижевним и труди се да је с њим усклади; течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове; изражајно чита и казује лакше књижевноуметничке текстове; у званичним ситуацијама говори о једноставнијим темама из области језика, књижевности и културе користећи се коректним језичким изразом (тј. говори течно, без замуцкивања, поштапалица, превеликих пауза и лажних почетака, осмишљавајући реченицу унапред) и

одговарајућом основном терминологијом науке о језику и науке о књижевности, прилагођавајући приликама, ситуацији, саговорнику и теми вербална и невербална језичка средства (држање, мимику, гестикулацију); говори уз презентацију; има културу слушања туђег излагања; у стању је да с пажњом и разумевањем слуша излагање средње тежине (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; приликом слушања неког излагања уме да хвата белешке.

2. СЈК. 1. 3. 2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст.

2. СЈК. 1. 3. 3. У расправи или размени мишљења на теме из књижевности, језика и културе уме у кратким цртама да изнесе и образложи идеју или став за који се залаже, говори одмерено, ослања се на аргументе, у стању је да чује туђе мишљење и да га узме у обзир приликом своје аргументације; пише једноставнији аргументативни текст на теме из књижевности, језика и културе.

2. СЈК. 1. 3. 4. Користи оба писма, дајући предност ћирилици; примењује основна правописна правила у фреквентним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа; у писању издваја делове текста, даје наслове и поднаслове, уме да цитира и парафразира; саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада (употребљава фусноте и саставља садржај и библиографију); саставља писмо – приватно и

службено, биографију (CV), молбу, жалбу, захтев, оглас; зна да попуни различите формуларе и обрасце.

2. СЈК. 1. 3. 5. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита текстове средње тежине (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); примењује предложене стратегије читања.

2. СЈК. 1. 3. 6. Разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености: препознаје њихову сврху, проналази експлицитне и имплицитне информације, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; пореди основне информације и идеје из двају или више текстова.

2. СЈК. 1. 3. 7. Критички промишља књижевни и неуметнички текст средње сложености: разликује објективну/веродостојну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује (и то образлаже) да ли аутор неуметничког текста износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристрастан, и образлаже своју процену; препознаје говор мржње, дискриминације, бирократски језик, и има изграђен негативан став према њима; уме у једноставним примерима да понуди алтернативу бирократском језику.

2. СЈК. 1. 3. 8. Препознаје структуру, различите елементе, стилске одлике (експресивност, сликовитост, метафоричност) књижевног и неуметничког текста; препознаје конотативно значење речи у датом контексту и разуме сврху конотативног значења у књижевном и неуметничком тексту; одређује значење непознате речи на основу контекста и творбеног модела; разуме значај читања за богаћење лексичког фонда.

Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **средњем нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК

2. СЈК. 2. 1. 1. Има шира знања о језику уопште (која су битна својства језика); препознаје јединице и појаве које припадају различитим језичким нивоима/подсистемима; има основна знања о писму уопште; има основна знања о правопису уопште (етимолошки – фонолошки правопис; граматичка – логичка интерпункција; графема – слово); има основна знања о језицима у свету (језичка сродност, језички типови, језичке универзалије). Разуме основне принципе вођења дијалога; разуме појам говорног чина; разуме појам деиксе. Познаје одлике варијетета српског језика насталих на основу медијума и оних који су условљени социјално и функционално.

2. СЈК. 2. 1. 2. Зна основне особине дијалеката српског језика; зна основна правила екавског и (и)јекавског изговора; у једноставнијим случајевима пребацује (и)јекавску реч у екавски лик и обрнуто. Смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст.

2. СЈК. 2. 1. 3. Познаје говорне органе и начин на који се гласови производе; зна да дели гласове по свим критеријумима; разуме појам фонеме; зна сва правила акценатске норме и уме да прочита правилно акцентовану реч; зна механизме фонолошки условљених гласовних промена (једначења сугласника по звучности и по месту творбе, сажимање и асимилацију вокала и губљење сугласника).

2. СЈК. 2. 1. 4. Има шира знања о врстама и подврстама речи; уме да одреди облик променљиве речи и да употреби реч у задатом облику; познаје појам морфеме; дели реч на творбене морфеме у једноставнијим случајевима и именује те морфеме; познаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с облицима речи у мање фреквентним случајевима.

2. СЈК. 2. 1. 5. Користи се свим синтаксичким могућностима српског језика; разликује безличне и личне реченице; анализира реченице грађене по различитим моделима; има шира знања о синтагми; препознаје основне врсте зависних предикатских реченица (типични случајеви); зна основно о напоредним односима, конгруенцији и негацији; разликује врсте независних предикатских реченица; разуме појам елипсе; има основна знања о употреби падежа и глаголских облика.

2СЈК. 2. 1. 6. Има богат и уразноличен лексички фонд (укључујући и интелектуалну и интернационалну лексику и познавање најфреквентнијих интернационалних префикса и суфикса). Тај фонд употребљава у складу с приликом; види језик као низ могућности које му служе да изрази индивидуално искуство и усмерен је ка богаћењу сопственог речника; познаје хиперонимију/хипонимију, паронимију; разликује лексичке слојеве; познаје метонимију као лексички механизам.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ

2. СЈК. 2. 2. 1. Интерпретира књижевни текст увидом у његове интеграционе чиниоце (доживљајни контекст, тематско-мотивски слој, композиција, ликови, форме приповедања, идејни слој, језичко-стилски аспекти...).

2. СЈК. 2. 2. 2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и књижевнотеоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом.

2. СЈК. 2. 2. 3. Разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа у интерпретацији књижевноуметничког и књижевнонаучног дела и адекватно их примењује приликом разумевања и тумачења ових врста дела.

2. СЈК. 2. 2. 4. Уочава и образлаже поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних дела у оквиру школске лектире; процењује да ли је сложенији књижевнонаучни текст (аутобиографија, биографија, мемоари, дневник, писмо, путопис...) добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у књижевноуметничком и књижевнонаучном тексту; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање и доприносе тумачењу значења текста.

2. СЈК. 2. 2. 5. Образлаже основне елементе књижевности као дискурса у односу на остале друштвене дискурсе (нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.).

2. СЈК. 2. 2. 6. Приликом тумачења књижевноуметничких и књижевнонаучних дела из школског програма примењује знања о основним књижевноисторијским и поетичким одликама стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности.

2СЈК. 2. 2. 7. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста.

2. СЈК. 2. 2. 8. Активно користи препоручену и ширу, секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела предвиђених програмом.

2. СЈК. 2. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности развија читалачке вештине, способности и знања од значаја за тумачење и вредновање различитих књижевноуметничких и књижевнонаучних дела и за развијање језичког, литерарног, културног и националног идентитета; има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

2. СЈК. 2. 3. 1. Говори у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе, користећи се књижевним језиком и одговарајућом терминологијом; учествује у јавним разговорима са више учесника; процењује слушаоца односно аудиторијум и обликује свој говор према његовим потребама и могућностима; има потребу и навику да развија сопствену говорну културу; с пажњом и разумевањем слуша теже излагање (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; слуша критички, процењујући говорникову аргументацију и објективност.

2. СЈК. 2. 3. 2. Саставља сложенији говорени и писани текст (из језика, књижевности или слободна тема) користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); у говореној или писаној расправи прецизно износи своје идеје и образлаже свој став; труди се да говори и пише занимљиво, правећи прикладне дигресије и бирајући занимљиве детаље и одговарајуће примере; уочава поенту и излаже је на прикладан начин; прецизно износи свој доживљај и утиске поводом књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава сложенији књижевни текст и резимира сложенији књижевни и неуметнички текст на теме непосредно везане за градиво; пише извештај и реферат; примењује правописну норму у случајевима предвиђеним програмом.

2. СЈК. 2. 3. 3. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита теже текстове (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку; примењује сложене стратегије читања; бира стратегију читања која одговара сврси читања.

2. СЈК. 2. 3. 4. Разуме сложенији књижевни и неуметнички текст: препознаје његову сврху; проналази експлицитне и имплицитне информације; издваја информације према задатом критеријуму; издваја главне идеје; прати развој одређене идеје; пореди информације и идеје из двају или више текстова да би разумео одговарајући значењски или стилски аспект према задатом критеријуму; анализира и тумачи оне системе мотивације који се у књижевном делу јављају при обликовању (карактеризацији) ликова и изградњи догађаја (због бољег и потпунијег разумевања значења књижевног дела); тумачи (на нивоу разумевања) текстове ослањајући се на други текст/текстове.

2. СЈК. 2. 3. 5. Критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст: раздваја објективну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристрастан, и образлаже своју процену; разликује експлицитне и имплицитне ауторове ставове; аргументовано вреднује да ли аутор

сложенијег експозиторног или аргументативног текста погодног за обраду градива из језика и књижевности износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди.

2. СЈК. 2. 3. 6. Процењује да ли је сложенији неуметнички текст погодан за обраду градива из језика и књижевности добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у овим текстовима; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање.

Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **напредном нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК

2. СЈК. 3. 1. 1. Разуме да постоји тесна веза између језика и мишљења; јасан му је појам категоризације; познаје конверзационе максиме (квалитета, квантитета, релевантности и начина); разуме појам информативне актуализације реченице и зна како се она постиже; јасан му је појам текстуалне кохезије.

2. СЈК. 3. 1. 2. При подели речи на слогове позива се на правила; акцентује једноставније примере.

2. СЈК. 3. 1. 3. Има детаљнија знања о морфологији у ужем смислу и творби речи у српском језику (дели реч на творбене морфеме у сложенијим случајевима и именује те морфеме).

2. СЈК. 3. 1. 4. Има детаљнија знања о употреби падежа и глаголских облика; уме да анализира компликованије реченице грађене по различитим моделима; познаје специјалне независне реченице; познаје различита решења у вези с конгруенцијом.

2. СЈК. 3. 1. 5. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ

2. СЈК. 3. 2. 1. Чита, доживљава и самостално тумачи књижевноуметничка и књижевнонаучна дела из обавезног школског програма, као и додатне (изборне) и факултативне књижевноуметничке и књижевнонаучне текстове; током интерпретације поуздано користи стечена знања о стваралачком опусу аутора и књижевноисторијском контексту.

2. СЈК. 3. 2. 2. Влада књижевнотеоријском терминологијом и теоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела која су предвиђена школским програмом и других дела ове врсте различитих жанрова, изван школског програма.

2. СЈК. 3. 2. 3. У процесу тумачења књижевноуметничког и књижевнонаучног дела, одабира, примењује и комбинује адекватне методе унутрашњег и спољашњег приступа.

2. СЈК. 3. 2. 4. Уочава и тумачи поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних текстова у оквиру школске лектире и изван школског програма; процењује и пореди стилске поступке у наведеним врстама текстова.

2. СЈК. 3. 2. 5. Разуме основне елементе књижевности као дискурса (пореди нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.) у односу на остале друштвене дискурсе и та сазнања употребљава у тумачењу књижевних дела.

2. СЈК. 3. 2. 6. Приликом тумачења и вредновања књижевноуметничких и књижевнонаучних дела примењује и упоређује књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности.

2. СЈК. 3. 2. 7. Самостално уочава и тумачи проблеме и идеје у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарнофилолошког контекста.

2. СЈК. 3. 2. 8. У тумачењу књижевног дела критички користи препоручену и самостално изабрану секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску).

2. СЈК. 3. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности (у обавезном и сопственом избору) и секундарне литературе шири читалачка знања, примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво); развија језички, литерарни, културни и национални идентитет.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

2. СЈК. 3. 3. 1. Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе; дискутује о смислу и вредностима књижевних текстова и о сврси и вредностима неуметничких текстова користећи стручну терминологију.

2. СЈК. 3. 3. 2. Излаже (у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом) и пише о темама из области језика, књижевности и културе; има развијене говорничке (ораторске) вештине; претпоставља различите ставове аудиторијума и у складу с тим проблематизује поједине садржаје; препознаје и анализира вербалну и невербалну реакцију саговорника односно аудиторијума и томе прилагођава свој говор; слушајући говорника, процењује садржину и форму његовог говора и начин говорења.

2. СЈК. 3. 3. 3. Композиционо и логички складно пише стручни текст на теме из књижевности и језика, као и новински чланак.

2. СЈК. 3. 3. 4. Организује, класификује, уопштава и на сличан начин обрађује информације из књижевних и неуметничких текстова на основу задатог и/или самостално постављеног критеријума.

2. СЈК. 3. 3. 5. Продубљено критички промишља сложенији текст: процењује колико сложенији експозиторни текст успешно преноси информације публици којој је намењен, уочавајући које информације недостају; издваја доказну грађу на којој аутор аргументативног текста заснива своје ставове и одређује средства којима их износи; запажа ауторове грешке у закључивању и сл.

2. СЈК. 3. 3. 6. Процењује стилске поступке у књижевном и неуметничком тексту; пореди стилске поступке у два сложена текста (или више њих); тумачи њихову улогу у остваривању естетских и значењских одлика наведених врста текстова.

2. СЈК. 3. 3. 7. Изграђује свест о себи као читаоцу – развија читалачку ауторефлексију (разуме улогу читања у сопственом развоју; има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима...).

Разред	**Први**

Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**105 часова**
ИСХОДИ По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **икључни појмови садржаја**
– разуме језик као систем и разликује основне науке о језику; – препозна особине књижевних језика пре реформе Вука Караџића; – разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; – разликује дијалекте српског језика и екавски и ијекавски изговор; – разликује глас, фонему и графему; – класификује гласове према основним критеријумима; – одреди границу слога у типичним случајевима; – препозна гласовне алтернације и примени нормативна решења у вези с њима; – примени основна правила акценатске норме; – објасни појам и значај књижевности као уметности речи и утврди њене сличности/разлике у односу на друге уметности и области културе; – тумачи књижевно дело са разумевањем његових жанровских карактеристика и књижевноисторијског контекста, користећи у анализи структурне и стилистичке елементе дела и употребљавајући секундарне изворе; – истражи и објасни стваралачку улогу мита у књижевности; – вреднује одлике античког епа, библијског стила и представе света; – повеже знања из историје и историје уметности старог века (сумерско-вавилонске, хебрејске, хеленске) са књижевним стваралаштвом тог раздобља; – поткрепљује примерима основне одлике народне књижевности (класификација, варијантност,	**ЈЕЗИК** **Општи појмови о језику**. **Историја књижевног језика код Срба.** **Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора.** **Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом)**. **Прозодија.** **КЊИЖЕВНОСТ** **Књижевност као уметност речи.** **Читање и проучавање књижевности.** **Књижевни родови и врсте.** **Књижевност старог века.** **Народна књижевност.** **Средњовековна књижевност.** **Хуманизам и ренесанса.** **ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

формулативност); – анализира композиционе и стилистичке одлике народне бајке и вреднује поруке у односу на властито читалачко и интермедијално искуство; – препозна одлике средњовековне књижевности и испита њен значај за српску културу; – образложи на примерима важност свеукупног културног заокрета који се догодио у епохи хуманизма и ренесансе; – наведе главне мотиве, тематику и стилске одлике репрезентативних књижевних дела хуманизма и ренесансе и покаже разлике и сличности у односу на античку и средњовековну књижевност/културу; – издвоји мотиве везане за музику у анализи књижевног дела; – објасни улогу музике у тематском или формалном уобличавању књижевног дела; – примени одговарајућа правописна правила; – правилно распореди грађу при писању састава; – препозна некњижевни акценат и облик речи у свакодневној комуникацији и у говору јунака у драмским уметничким формама, а потом га исправља у сопственом говору; – чита с разумевањем књижевне и остале типове текстова.	
Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**105 часова**
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **икључни појмови садржаја**
– објасни развојне карактеристике српског књижевног језика од реформе Вука Караџића до данас; – објасни разлику између етимолошког и фонолошког правописа; – напише текст, примењујући форме и обележја публицистичког и административног стила;	**ЈЕЗИК** **Историја српског књижевног језика.** **Функционални стилови српског књижевног језика.** **Морфологија у ужем смислу.** **КЊИЖЕВНОСТ** **Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској**

– објасни појам морфеме и разликује граматичку од творбене анализе речи (творбену основу и наставак и граматичку основу и наставак); – примени системска знања о врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама; – наведе и објасни друштвено-историјске околности	**књижевности.** **Просветитељство и класицизам у српској књижевности.** **Романтизам у европској и српској књижевности.** **Реализам у европској и српској књижевности.**

које су утицале на појаву барока у српској култури; – упореди стилска средства барока са уметничким средствима претходних епоха (праваца); – одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури; – објасни утицај романтизма на формирање националног идентитета; – састави табелу са најзначајнијим представницима романтизма, њиховим делима и одликама; – упореди стилске карактеристике европског и српског романтизма; – утврди разлике у приступу стварности романтизма и реализма: – упореди и примерима илуструје књижевне одлике дела која припадају реализму; – дискутује о повезаности музике и књижевности у романтизму и реализму; – протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености); – анализира и упореди издвојене проблеме у књижевним делима која припадају различитим епохама; – примени правописна решења у вези са писањем скраћеница; – примени основна типографско-правописна решења у вези са куцаним текстом (размак и штампарски типови слога); – учествује у јавним разговорима са више учесника (на теме из области језика и књижевности); – обликује свој говор према ситуацији и примени књижевнојезичку норму; – састави сложенији текст, користећи се описом и приповедањем.	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**
Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**3 часа**

Годишњи фонд часова	**105 часова**
ИСХОДИ По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **икључни појмови садржаја**
– препозна најважније типове творбе у српском језику – извођење, слагање, комбиновану творбу и претварање; – разликује значењске односе међу речима; – препозна лексичке механизме – метафору и метонимију; – разликује типове лексике с обзиром на порекло (народне речи, црквенословенске речи и позајмљенице) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини); – разликује некњижевну лексику од књижевне; – препозна и правилно користи устаљене изразе (фразеологизме); – разликује синтаксичке јединице и познаје све типове реченичних чланова; – препозна особине разговорног стила, посебно оне које га разликују од осталих стилова;	**ЈЕЗИК** **Творба речи.** **Лексикологија.** **Синтакса.** **Стилистика.** **Функционални стилови српског књижевног језика.**
– систематизује усвојена знања о књижевности, процењује сопствену успешност, идентификује тешкоће и, уколико их има, утврђује план за њихово превазилажење; – наведе и објасни друштвено-историјске околности које су довеле до појаве симболизма и естетике ларпурлартизма; – упореди српску књижевност модерне са европском и одреди њене специфичности; – наведе примере декаденције у касној фази српске модерне; – повеже појаве у књижевности са друштвено-историјским околностима; – образложи утицај друштва на појаву ангажоване књижевности; – објасни везу између џеза као музике која одређује епоху и књижевних дела инспирисаних том музиком; – повеже формалне одлике књижевног дела (форма, тип приповедања, стилска средства) и његово значење;	**КЊИЖЕВНОСТ** **Модерна у европској и српској књижевности.** **Међуратна и ратна књижевност.**

– правилно пише цртицу у полусложеницама када су у једном реду и када се деле на крају реда; – примењује основна правила транскрипције имена из страних језика; – говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; – саслуша туђе мишљење и узме га у обзир приликом своје аргументације; – активно учествује у јавној дебати – припреми се за дебату, аргументовано излаже и изведе закључке; – напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**
Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**99 часова**
ИСХОДИ По завршетку четвртог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **икључни појмови садржаја**
– разликује основна значења и функције падежа; – разликује све типове независних предикатских реченица и препозна специјалне независне реченице; – разликује напоредне односе међу речима, синтагмама и реченицама; – препозна различите врсте зависних реченица; – правилно употреби и препозна значења личних глаголских облика; – препозна у тексту и наведе особине књижевноуметничког и научног стила; – процени поузданост података које преузима са интернета при писању текста научним стилом; – покаже основна општелингвистичка знања о еволуцији језика и сродности између неких језика;	**ЈЕЗИК** **Синтакса.** **Стилистика.** **Општа лингвистика.**
– утврди тематске, идејне, језичке, композиционе и жанровске особине књижевног текста; – протумачи књижевни текст стављајући га у одговарајући културноисторијски контекст; – користи књижевнотеоријске термине у тумачењу	**КЊИЖЕВНОСТ** **Послератна и савремена књижевност.**

књижевног дела; – постави проблемско питање у вези са књижевноуметничким делом, износи суд о њему и аргументује свој суд; – повеже одређене теорије (егзистенцијализам, теорија рецепције/отовореног дела) са књижевноуметничким текстом; – препозна интертекстуалност; – самостално бира књижевна дела изван програма ослањајући се на стечена знања и усвојене вредности; – повеже историјске, религијске, политичке теме у делима која обрађује са изградњом или преиспитивањем националног идентитета у њима; – расправља о елементима родне осетљивости у делима која обрађује; – објасни везу између друштвених кретања у другој половини 20. века, стварања нових музичких праваца и њиховог одраза у књижевности;	
– правилно користи знаке интерпункције (тачку, запету, тачку са запетом, упитник, узвичник, две тачке, три тачке, црту, заграду, наводнике); – говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; – напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

ВЕЗА ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА И ИСХОДА ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Стандарди образовних постигнућа достижу се **на крају општег средњег образовања**. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, сваки пут уз другу наставну јединицу. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују.

С обзиром на сложеност предмета Српски језик и књижевност и области унутар предмета, неопходно је поступно остваривати све стандарде кроз све четири године средњошколског образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење Српског језика и књижевности треба да допринесу развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, важним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Квалитет и трајност знања, умења, вештина и ставова ученика умногоме зависе од принципа, облика, метода и средстава који се користе у процесу учења. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа (посебно: свесне активности ученика, научности, примерености, поступности, систематичности и очигледности), као и адекватну примену оних наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност утврдиле и потврдиле савремена пракса и методика наставе и учења српског језика и књижевности (пре свега: разни видови организације рада и коришћење комуникативних, логичких и стручних (специјалних) метода примерених садржајима обраде и могућностима ученика). Избор одређених наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је, пре свега, исходима које треба остварити, а потом и садржајима који ће помоћи да се прописани исходи остваре.

Редовна настава и учење Српског језика и књижевности изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима. Делимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци-медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави Српског језика и књижевности користе се одобрени уџбеници и приручници, као и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње.

Дистрибуција часова по разредима. Области Језик, Књижевност и Језичка култура треба да чине предметну целину, да се прожимају и употпуњују. Стога је препоручени број часова само оквиран. Пажљивим планирањем наставе и учења које треба да доведу до остварености предвиђених исхода за све три области, наставник ће сам, уз праћење резултата ученика, распоређивати број часова.

Први разред: за област Језик 21, за Књижевност 69, а за Језичку културу 25.
Други разред: за област Језик 28, за Књижевност 58, а за Језичку културу 19.
Трећи разред: за област Језик 23, за Књижевност 60, а за Језичку културу 22.
Четврти разред: за област Језик *19*, за Књижевност 66, а за Језичку културу 14.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРВИ РАЗРЕД
ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за први разред средњих музичких школа у области *Језик* организован је у пет области и усклађен са исходима учења за овај разред, а према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Општи појмови о језику, Историја књижевног језика код Срба, Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора, Фонетика (са фонологијом и*

морфофонологијом) и *Прозодија.* Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Општи појмови о језику.

У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о језику као друштвеној појави и језику као систему знакова. Ова општа знања, поред своје општеобразовне вредности и значаја за олакшавање и побољшавање наставе српског језика, треба да послуже и лакшем савладавању градива из страних језика. Ученике треба упознати са основним наукама које се баве језиком (лингвистика, фонетика, фонологија, морфологија, творба речи, синтакса, лексикологија, стилистика).

Историја књижевног језика код Срба.

У оквиру ове теме ученици упознају почетке словенске писмености и стварање старословенског језика, као и књижевне језике код Срба до 19. века: српскословенски језик, рускословенски језик, славеносрпски језик. У оквиру ове теме наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности, пре свега са текстовима средњовековне књижевности, указујући на језичке особине у њима.

Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора.

Ученике треба упознати са основним одликама српских дијалеката: шумадијско-војвођанског, источнохерцеговачког, косовско-ресавског, призренско-тимочког и зетско-рашког. Основне одлике дијалеката треба повезати са одговарајућим књижевним делима и/или филмским остварењима (нпр. , за илустрацију призренско-тимочког дијалекта могу се узети одломци из одговарајућег књижевног дела, инсерти из филма и сл.). Такође је потребно нагласити разлику између књижевног (стандардног) језика и дијалеката. Ученике треба упознати са основним разликама између екавског и ијекавског изговора и како да у једноставнијим случајевима пребаце екавску реч у ијекавски лик и обрнуто. Нарочито је потребно нагласити да су екавски и ијекавски изговор равноправни изговори српског књижевног језика. И у овом случају је потребно упутити на књижевна дела која су писана екавским/ијекавским изговором (нпр. у *Диоби Јакшића* некада се јавља облик *бијела*, а некад *б'јела*, а такви примери се могу повезати и са питањима слога/стиха, и са питањима рефлекса *јата*).

Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом).

Ученике треба упознати са улогом говорних органа при изговору гласова (направити корелацију са наставним садржајима биологије). Поновити поделу гласова српског језика по месту изговора и обрадити поделу по начину изговора. Указати на основне одлике фонолошког система српског књижевног језика. Поновити одлике слога и правила о подели речи на слогове проширити фонетском и семантичком границом слога. Опис артикулације гласова у српском језику треба поредити са изговором гласова у страном језику познатом ученицима (нпр. назални гласови у српском и француском, лабијализовани вокали у српском и немачком и сл.). Такође, ученицима треба скренути пажњу на важност правилне артикулације гласова у говору.

Поновити све гласовне алтернације обрађене у основној школи и обрадити асимилацију и сажимање самогласника, покретне вокале, промену *о* у *е* и превој вокала. С обзиром на то да су ученици основна знања о већини гласовних алтернација већ стекли на основношколском нивоу, нарочиту пажњу треба посветити нормативним решењима, и то у оним случајевима где се најчешће греши. На пример: *предшколски, прет час, одељење, изузеци, тачки, гледалаца* и сл.

Прозодија.

Са ученицима обновити и проширити знања о акценатском систему српског књижевног језика и основним правилима о распореду акцента и постакценатских дужина. Знања о акценатском систему српског језика треба да буду примењива, тј. треба да допринесу да ученици боље и потпуније усвоје књижевнојезичку норму и да побољшају своје изражајне способности. У срединама где се не говори књижевним језиком треба оспособљавати ученике за примену правила о контрастирању акценатског система. На пример, у косовско-ресавској зони краткосилазни акценти се преносе на претходни слог и мењају квалитет (*ливада, мотика, субота* и сл.); на месту где је у дијалекту дугосилазни акценат, у књижевном језику се акценат помера на претходни слог мењајући и квантитет и квалитет, а на месту где је у дијалекту био дугосилазни акценат, у књижевном језику остаје неакцентована дужина (*девојка, војник, кромпир* и сл.*)*. У вези са распоредом акцената и акценатским целинама ученике упознати са проклитикама и енклитикама.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за први разред средњих музичких школа у сегменту *Књижевност* организован је у седам области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима стандарда ученичких постигнућа) и садржи обавезни и изборни део.

Књижевност као уметност речи.

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са појмом и врстама уметности, спознаће књижевност као уметности речи и моћи ће да је упореде са другим уметностима. Препорука је да се упореде различита средства изражавања (реч, тон, звук, облик...). Ову област ученици ће моћи да разумеју читањем одломка из **Андрићеве беседе** приликом доделе Нобелове награде за књижевност.

Изборни садржаји. По избору, могу да читају и текст **Горана Петровића „О причи и причању”**. Као пример за псеудохронику и запис – прелазни жанр између документарног/научног и уметничког казивања, може послужити књига *Записи са дунавског песка* **Светлане Велмар Јанковић**. По избору може се обрадити и **Кишово** дело *Рани јади*, из аспекта теме о одрастању.

Читање и проучавање књижевности.

Обавезни садржаји. Ова тема треба да повеже ученицима познати приступ књижевном делу са наукама о књижевности. Уводе се и појам и врсте науке о књижевности (књижевност као предмет теорије књижевности, историје књижевности и књижевне критике). Ученици се упознају са примарним и секундарним изворима за проучавање књижевног дела.

Књижевни родови и врсте.

Обавезни садржаји. Систематизују се и, на примерима, обнављају и проширују знања стечена у основној школи: лирска песма, епска песма, уметничка приповетка, новела, роман. Одлике сваког књижевног рода и књижевне врсте ученици ће савладати обрадом следећих дела на часу: **лирска поезија XX и XXI века** (једна песмапо избору наставника и ученика); *Бановић Страхиња***, народна епска песма; Лаза Лазаревић:** *Први пут с оцем на јутрење***; Антон Павлович Чехов:** *Туга***; Добрило Ненадић:** *Доротеј.*

Књижевност старог века.

Обавезни садржаји. Ученици се упознају са значајем и вредностима књижевности старог века, њеним одликама и доприносу културној баштини. Важно је повезати знања из историје и историје уметности са књижевним стваралаштвом старог века. Предвиђено је да читањем одломка епа *Еп о Гилгамешу* разумеју етичке и религијске принципе сумерско-

вавилонске културе и универзалну вредност тема које се овим епом покрећу – потрага за вечним животом, борба добра и зла, искушење, храброст, пријатељство, а које важе и данас.

Ученици треба да се упознају са књижевним аспектима Библије, читањем „**Легенде о потопу”** из „Прве књиге Мојсијеве” у *Старом завету* и одломка из „**Јеванђеља по Матеју”** из *Новог завета*. Анализом ових текстова постиже се разумевање улоге мита као основе за уметничко обликовање приче и, с друге стране, као основе за изградњу вере и религијског система веровања. Иронијско сагледавање савремених тоталитарних образаца разобличавањем библијских текстова ученици ће савладати читањем одломка **„Чудо у Јабнелу”** из романа *Време чуда* **Борислава Пекића**. Истовремено ученици се упознају са карактеристикама легенде и јеванђеља као облика књижевног текста.

Одломци грчког античког епа *Илијада* (одломци из првог и шестог певања: инвокација, сусрет Хектора и Андромахе, и други по избору) треба да покажу ученицима улогу мита у стварању књижевног дела и формирања моралних обележја заједнице, као и механизме формирања епске ратничке слике света и љубавног заплета као мотивацијског полазишта за изградњу целе епске структуре. Разумевање мита и његово гранање у уметничкој књижевности треба да се покаже на примеру античке трагедије *Антигона*. Ова трагедија је и основ на којем ученици треба да науче одлике ове драмске врсте (структура трагедије – 5 етапа трагичке радње, узвишени, херојски ликови као носиоци највишег моралног идеала, значење трагичке кривице као високе морале дилеме).

Народна књижевност.

Обавезни садржаји. Ученици се упознају са одликама и својствима народне књижевности и упућују се у класификацију и структуру књижевних врста народне књижевности. Приликом обраде **лирске митолошке народне песме по избору**, ставити акценат при анализи на филозофску и антрополошку димензију стихова. Обрадом епских народних песама – *Комади од различнијех косовскијех пјесама, Диоба Јакшића* и *Ропство Јанковић Стојана* ученици треба да стекну сазнања о историјским кретањима на овим просторима и начину на који су вредности сваке од тих епоха изражене епским десетерачким стихом. Културолошки, морални, емоционални и обичајни аспекти треба да буду тежиште при анализи народне баладе *Хасанагиница*. Приликом обраде **српске народне бајке по избору** и **народне бајке словенских или других народа** могуће је поредити мит и бајку.

Изборни садржаји. Веза народне књижевности и музике може се успоставити обрадом **Мокрањчевих записа** народних напева и песама из Вукове прве књига *Српских народних пјесама* чиме је Мокрањац настојао да у *Руковетима* овековечи најизузетније изданке народног стваралаштва: у 5. руковети „Преча љуба него сеја” (са почетним стихом „Ој за гором”) и „Стидно момче и милостива девојка” (са почетним стихом „Вишњичица род родила”); у 12. руковети са Косова, „Гајтан и девојка” (са почетним стихом „Седи мома на пенџеру”); у 13. руковети из „Моје домовине” – „Несрећна девојка” (са почетним стихом „Девојка јунаку прстен повраћала”) – љубавне песме; у 2. руковети митолошка песма „Изједен овчар” (са почетним стихом „Осу се небо звездама”). Треба имати у виду да је Мокрањац врло слободно користио Вукове стихове, скраћивао, сажимао строфе, мењао поједине речи и изразе прилагођавајући их својој замисли. Наведене песме налазе се у првим штампаним Вуковим збиркама – *Малој простонародној славеносербској пјеснарици* из 1814. (5. руковет) и *Народној српској пјеснарици* из 1814. године (2, 12. и 13. руковет).

Средњовековна књижевност.

Обавезни садржаји. Потребно је на почетку ученике упознати са историјским и културним контекстом у којем настаје српска књижевност у средњем веку. Обрадом дела предвиђених програмом указати ученицима на уметничке/литерарне вредности српске средњовековне књижевности и упознати их са особинама и књижевним врстама средњовековне књижевности: житије као књижевну врсту треба да разумеју обрадом одломка из *Житија Светог Симеона* **Светог Саве** као и из одломка из **Теодосијевог** *Житија Светог Саве* **„Бег у Свету Гору**". Обрадом ових одломака ученици ће се упознати са историјским и биографским околностима ових великих личности наше културе, али и са приповедачким потенцијалом житија као праузора за настанак српског романа у каснијим епохама. Специфичне облике поезије настајале у средњем веку ученици ће разумети обрадом *Похвале кнезу Лазару* **монахиње Јефимије** и *Слово љубве* **Деспота Стефана Лазаревића**

Изборни садржаји. Пожељно је показати утицаје средњовековне књижевности на двадесетовековну као и везе историје, културе, мотива и тематских кругова упоредном обрадом романа *Доротеј* и дела средњовековне књижевности. Дијалог књижевних епоха се лако може успоставити читањем песме **„Јефимија" Милана Ракића** и збирке песама *Усправна земља* **Васка Попе**. За боље разумевање читавог контекста средњовековне књижевности ученицима може да буде корисна књига *Културна историја Срба* **Јована Деретића**, односно њени одломци о владарима из породице Немањића.

Хуманизам и ренесанса.

Обавезни садржаји. Потребно је упознати ученике са епохом **х**уманизма и ренесансе и њеним значајем за развој европске културе и цивилизације. Ученицима треба да буду јасне основне филозофске и естетске идеје ове епохе, па би поред најзначајнијих представника књижевности требало да се упознају и са најзначајнијим представницима ликовне и музичке уметности. Обрадом одломака из **„Пакла" Дантеа Алигијерија** ученици треба да разумеју принцип хришћанског, религијског концепта односа добра, зла, награде и казне и његове обраде у књижевности. Ренесансни мотив идеалне женске лепоте и идеалне љубави ученици ће разумети кроз обраду избора песама из *Канцонијера* **Франческа Петрарке.** Читањем одломака из *Дон Кихота* (предговор, прво, седмо и осмо поглавље) ученици ће моћи да уоче критички однос према традицији средњовековног витешког романа која му претходи, моделе авантуристичког романа, низања епизода, облике хумора и пародије, што све представља основу за развој потоњег модерног европског романа (у каснијим епохама). Приликом тумачења направити везу са музичким уобличењем овог дела кроз истоимени балет Маријуса Петипа по музици Лудвига Минкуса. **Шекспирова трагедија** *Ромео и Јулија* треба да покаже како се мотив трагичне љубави обрађује кроз драму и да упознају ученике са специфичностима ренесансног живота у италијанским градовима. Такође, приликом тумачења и овог дела треба успоставити везу са истоименим балетом Сергеја Прокофјева. Одјек италијанске ренесансне књижевности у књижевности старог Дубровника може да се прати обрадом комедије *Новела од Станца* **Марина Држића**. Потребно је да ученици разумеју да је књижевност старог Дубровника настајала на народном језику који су говорили словенски становници ове историјски независне територије, који су били и католичке и православне вероисповести.

Изборни садржаји. За шире разумевање ренесансне културе и књижевности ученици могу изборно обрадити приче из *Декамерона* **Ђованија Бокача** (оквирна прича и друге по избору). Ученици заинтересовани за дубровачку књижевност могу читати **избор из**

поезије дубровачких песника (Џоре Држић, Шишко Менчетић) или **комедију Марина Држића** *Дундо Мароје* (у целини или у одломцима).

Изборни садржаји: Књижевност и музика

Веза књижевности и музике може се обрадити читањем одломака о музици и уметности из романа *Прољеће Ивана Галеба* **Владана Деснице,** романа *Чајковски* **Нине Берберове** и *Неми пијаниста* **Паоле Каприоло**, и у приповеци **Џона Апдајка „Музичка школа",** као и **Моцартових** *Писама*, чиме се уједно ученици упознају са псеудокњижевним жанром писма. Размишљање о феномену Битлса у књизи *Битлси – револуција у глави* Јана Макдоналда пружа могућност разумевања другачијег приступа музици и њеном односу са поп културом. Дело **Фридриха Ничеа** *Рођење трагедије из духа музике* пружа могућност за сагледавање корелативног односа уметности и мита. Плес као тематска и композициона инспирација у књижевности може се препознати у причи аргентинског писца **Хулија Кортасара „Танго повратка**".

Области/теме из књижевности прате одговарајући садржаји: књижевна дела за обраду и изборни садржаји.

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима српског језика и књижевности. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у основној школи и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност. Програм наставе и учења српског језика и књижевности предвиђа обраду или утврђивање књижевнотеоријских појмова током читавог четворогодишњег школовања, у складу са Стандардима.

Од 105 часова на којима се током године реализује настава, предлаже се да се на 69 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред обавезног дела програма, у складу са динамиком рада, наставник бира 6–8 дела из изборног садржаја.

Потребно је вршитиповезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика (нпр., кад је реч о историји језика, повезано ће се читати и тумачити следећи текстови: **Црноризац Храбар,** *Слово о писменима* и *Запис* **Глигорија дијака у** *Мирослављевом јеванђељу*, са текстовима средњовековне књижевности). Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира (нпр. поређење овдашње епске традиције са сумерско-вавилонском, хеленском, словенским, итд; поређење структурних и мотивских конституената епских песама, епова, народних бајки и библијских предања, итд.). Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и наглашених савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.).

Тумачење књижевног дела може се остварити и планирати за обраду на различитим нивоима (осврт, приказ, интерпретација).

Ученици се обучавају за активну примену свих врста и видова читања (доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно, гласно читање, читање с белешкама, читање у себи), а пре свега за помно читање, читање с уживљавањем и разумевањем уз вредновање књижевног дела.

Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

Изборни садржаји допуњавају обавезни део програма – нека предложена дела представљају допуну за разумевање одређене епохе, нека дела чине симболички дијалог књижевних епоха, а посебан избор представљају дела која указују на везу музике и књижевности.

Вредновање напретка ученика је континуирано и систематично. Вреднује се активност ученика током припремне фазе рада и током рада на часу, учешће у раду приликом тумачења дела, учесталост јављања, квалитет одговора, оригиналност и аргументовање ставова, уважавање гледишта других ученика и другачијих виђења, однос према раду, способност примене теоријских знања у конкретним радним околностима. Вредновање обухвата и писмено изражавање. У сврху вредновања може бити планирано и тестирање, како би се стекао непосредан увид у текућа знања ученика.

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Програм за први разред средње музичке школе у области *Језичка култура* организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне). Припрема за израду писменог задатка, сама израда и исправка писменог задатка подразумевају укупно 12 часова, по три за сваки писмени.

Правопис.

Ученике треба упознати са основним принципима правописа српског књижевног језика. Подсетити ученике на начине коришћења Правописа и правописних приручника и практично показати њихову употребу. Поновити и проширити знања о писању великог слова (писање устаљених атрибута и титула као делова имена, писање назива разних манифестација, грађевина, споменика, докумената, закона, уметничких дела и сл.).

Указати на правила о преношењу речи у нови ред и поставити разлику у односу на поделу речи на слогове. У вези са овом лекцијом обрадити и писање цртице. У вези са градивом везаним за проклитике и енклитике, упутити ученике на правило одвојеног писања спојева предлог + заменица (са мном; преда мном и сл.) и на правило да се енклитика не пише иза паузе. Указати на правописна решења у вези са гласовним променама и писањем сугласника *ј* и *х*.

Усмено и писано изражавање.

Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова (публицистичких, различитих типова енциклопедија и сл.) уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја.

Са ученицима вежбати систематично усмено излагање на задате теме. Водити рачуна о правилном говору (правилан изговор гласова, правилно акцентовање).

У расправи и размени мишљења на задате теме упућивати ученике да се ослањају на аргументе, али и да буду у стању да чују туђе мишљење и да га узму у обзир приликом своје аргументације.

Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Приликом обраде садржаја из језика препоручује се:

– уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика;

– примена граматичких правила;

– увежбавање;

– коришћење табела;

– израђивање цртежа, схема, графикона;

– навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике.

Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Препоручује се, приликом израде писменог задатка, коришћење ћириличког писма, док се латиница може користити као писмо приликом писања исправке.

ДРУГИ РАЗРЕД
ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за други разред средњих музичких школа у делу *Језик* организован је у три области и усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Историја српског књижевног језика, Функционални стилови српског књижевног језика* и *Морфологија у ужем смислу.* Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Историја српског књижевног језика. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. То значи да треба да буду упознати са Вуковом реформом језика, писма и правописа. Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Потребно је поменути да од 1991. године Срби напуштају термин српскохрватски језик и враћају се термину српски језик. У оквиру назива за друге језике настале распадом српскохрватске језичке заједнице, треба употребљавати термин бошњачки, а не босански језик (према препоруци Одбора за стандардизацију српског језика).

У оквиру ове теме ученике треба упознати са основним подацима о два писма: ћирилици, као првом и основном српском писму и латиници. Потребно је ученицима скренути пажњу на честе грешке у писању на оба писма, било да се текст пише руком или се уноси електронски.

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике административног и публицистичког стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе.

Морфологија у ужем смислу. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из морфологије стечена у основној школи.

Потребно је објаснити разлику између морфологије у ужем смислу и творбе речи, тј. разлику између граматичке и творбене основе, граматичких наставака и творбених суфикса. Поделити речи на променљиве и непроменљиве, а у оквиру променљивих указати на именске речи (и њихову граматичку основу) и глаголе са два типа граматичке основе.

Сваку врсту речи обрадити посебно: именице (подела по значењу; граматичке категорије); придеве (подела по значењу; граматичке категорије); заменице (подела по значењу); бројеве (подела по значењу); глаголе (глаголски вид, глаголски род, морфолошке глаголске категорије); прилоге, предлоге, везнике, речце и узвике.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за други разред средње музичке школе у сегменту Књижевност организован је у четири области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима Стандарда ученичких постигнућа).

Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности.

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са бароком, као стилом у европској и српској књижевности. С обзиром на то да се о бароку као уобличеном књижевном правцу не може говорити у оквиру српске књижевности, наставници ће имати задатак да ученицима објасне културно-уметнички контекст у којем барок настаје и развија се у европској књижевности, као и шта су његове кључне одлике у погледу стила, форме и погледа на свет. На основу тога треба уочити посебности развоја српске књижевности у Угарској у том периоду (18. век) – оријентисаност на националне теме и обраду која је у погледу језика (српско-словенски са примесама славеносерпског) усмерена на сложеност израза и покретљивост у ритму и говору, што је у складу са основним одликама барока као уметничког стила. Наставни садржај помоћу којег ће се проучавати барок као књижевна епоха и стил је: **Гаврил Стефановић Венцловић:** *Црни биво у срцу.*

Изборни садржаји. Садржаји се могу проширити још неким делима са типичним барокним религијским темама попут: *Плач Јеремијин* **Захарије Орфелина**; *Молитва заспалом гисподу* **Арсенија Чарнојевића** која је пример старе, молитвене лирике инспирисане националноисторијским усудом а проткана типичним барокним сликама и фигурама (живот као лађа на океану...); или *Беседе шајкашима* **Гаврила Стефановића Венцловића** из којих се могу наслутити и просветитељске идеје и изразита оријентисаност на национална и локална образовна питања; *Осман* **Ивана Гундулића** (одломци).

Са циљем потпунијег разумевања ове области, у рад се може укључити и драма **Калдерона де ла Барке –** *Живот је сан* у којем се испољавају скоро све особености барока као уметничког правца: морализаторске теме, преплитање сна и јаве, игра судбине, раскошност и покретљивост сценског израза.

Да би се разумео барок као епоха и успоставила веза са савременим доживљавањем света, наставници могу понудити ученицима упознавање са делима савремене књижевности која одражавају барокни дух времена или поглед на свет, као што је поезија **Милосава Тешића** (*Прелест севера* – **„Круг Рачански Дунавом”/„Као лађа на пучини”**; или роман **Радослава Петковића** *Судбина и коментари* чија радња је смештена у 18. век на просторима где живе угарски Срби и који тематизује лажирање словенске историје, тежњу ка слободи српског народа, однос европских моћника и српске елите тог доба, уводећи као књижевне ликове многе историјске личности које носе печат те епохе – Доситеј Обрадовић, гроф Ђорђе Бранковић или Арсеније Чарнојевић, али и стрип јунака Кортоа Малтезеа. Потпуније разумевање барока и његово својеврсно „оживљавању” нашој савремености може се постићи читањем прича **Милорада Павића „Силазак у лимб”** и **„Изврнута рукавица”.**

Просветитељство и класицизам у српској књижевности

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученицима је потребно предочити временско неподударање просветитељства у европској књижевности и култури и у српској и истакнути да поред заједничких идеја које су обележиле тај век у Европи, у српској култури и књижевности оне имају снажну усмереност на образовање националног бића, развијање националног језика и писмености на њему. Следствено томе, треба их упознати са улогом коју је **Доситеј Обрадовић** одиграо у нашој култури. Читање одломака његовог аутобиографског дела *Живот и прикљученија* треба усмерити на уочавање жеље за самообразовањем, за путовањем као могућношћу просвећивања; песма *Востани Сербие* се треба читати као сублимација свих просветитељских идеја дубоко прожетих националном самосвешћу и традицијом.

Кроз дело *Тврдица* ученици треба да се упознају са нашим најзначајнијим писцем епохе класицизма и једним од наших највећих комедиографа уопште, **Јованом Стеријом Поповићем**.

Изборни садржаји. Мотив тврдице може се сагледати упоредно са **Молијеровим** истоименим делом, али тежиште у тумачењу треба ставити на издвајање специфичности нашег менталитета и наших нарави и уочити на који начин се то повезује са овим интернационалним мотивом. Пожељно је такође да кроз ову комедију ученик стекне закључке о начину грађанског живота у српској средини на прелазу из 18. у 19. век.

Романтизам у европској и српској књижевности

Обавезни садржаји. Књижевно уобличавање романтичарске теме светског бола (велтшмерц) ученици ће схватити читањем одломака *Чајлд Харолда* **Џорџа Гордона Бајрона** и романа у стиху *Евгеније Оњегин* **Александра Сергејевича Пушкина**. Аспект романтизма који се односи на тематизовање мрачних понора човекове душе, страшног, језовитог и фантастичног ученици ће савладати читањем поеме *Гавран* **Едгара Алана Поа**. Романтичарска тема љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању обрађиваће се кроз поезију **Бранка Радичевића,** *Кад милидија умрети,* **Јована Јовановића Змаја,** *Ђулићи увеоци* **(избор)**, **Лазе Костића,** *Међу јавом и мед сном* и *Santa Maria della Salute.* Специфичности романтизма у српској књижевности односно усмереност на национално буђење и почетак стварања на народном језику обрађиваће се у контексту реформе језика **Вука Стефановића Караџића** – читањем његовог дела *Писмо кнезу Милошу* (одломци), драмског спева **П. П. Његоша** *Горски вијенац* и песме **Ђуре Јакшића** *Орао.*

Изборни садржаји. Ученици могу у договору са наставником бирати да читају и **Пушкинову** поему *Цигани* у којој се такође обрађује тема слободе, неспутаног живота,

трагања за даљинама и луталаштва. Уколико постоји потреба илиинтересовање за продубљивањем теме о мрачним понорима човекове душе, страшном, језовитом и фантастичном, наставници могу дати прилику ученицима да прочитају и поему **Лазе Костића** *Спомен на Руварца* која се атмосфером, ритмом а донекле и темом надовезује на Поову поему, као и песму *Вилински краљ* **Јохана Вофганага Гетеа** (која осликавајући сусрет са смрћу поставља антропоморфну фигуру Смрти). Ова тема се у прози може обрађивати на примерима приповедака **Едгара Алана Поа** *Пад куће Ашер* или *Маска Црвене смрти* или тумачењем романа *Франкенштајн* **Мери Шели**; у савременој књижевности на примеру романа *Страх и његов слуга* **Мирјане Новаковић**, који поред теме оностраног, страшног, вампирског, евоцира и национални романтичарски мизансцен (аустријска власт и племство на просторима Србије у 18. и 19. веку и њихов сусрет са српским фолклором и легендама). Заинтересованим ученицима треба омогућитида романтичарску тему љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању сагледају из перспективе европске књижевности, на примеру песама *Лорелај* или *Азра* **Хајнриха Хајнеа** или ремек-дела наше лирике, *Ноћ скупља вијека* **П. П. Његоша**.

Реализам у европској и српској књижевности

Обавезни садржаји. Карактеристике и вредности књижевности реализма уочавају се и разумеју на програмском тексту: **Оноре де Балзак: „Предговор Људској комедији”** (одломак) – поетичке и тематске особености реализма. Европски реализам ће се сагледати кроз дела три највећа представника: **Оноре де Балзак:** *Чича Горио* – социјалне разлике унутар француског друштва и раслојавање унутар породице; **Николај Васиљевич Гоголь:** *Шињел* – сатирична критика друштва, слика малог човека, хумор и гротеска; **Лав Николајевич Толстој:** *Ана Карењина* – ригидност руског аристократског друштва, трагичке последице које настају у сукобу емоционалног и друштвено прихватљивог модела живота, прекорачење конвенција о родној улози жене у друштвеној и приватној сфери,одступање од родних стереотипа мушких ликова (Љевин)...

Посебност реализма у српској књижевности посматраће се кроз неколико доминантних струја и њихових представника: **Милован Глишић,** *Глава шећера* – тематске специфичности српске сеоске приповетке, капиталистичко-зеленашко израбљивање сељака, психолошка мотивација (црни снови, привиђења, фантастика); **Стеван Сремац: приповетке** *Ибиш-ага* **или** *Кир Герас* – чување традиције народног живота на југу Србије, мешање култура, језика, складност живота унутар мултиетничких друштава (српско, турско, грчко-цинцарско...); **Лаза Лазаревић,** *Ветар* или *Швабица* – развој српске реалистичке приповетке у правцу осликавања градског живота интелектуалца на прелазу између два века, дубока психолошка и емоционална проживљавања јунака; **Радоје Домановић,** *Данга* и **Бранислав Нушић,** *Госпођа министарка* – друштвена и политичка критика на прелазу између 19. и 20. века, сатира (Домановић), хумор, комичко (Нушић).

Сублимација уметничких тенденција из обрађиваних књижевних праваца и модернистичког израза сагледаће се на делу **Иве Андрића** *Аникина времена* – реалистичка нарација са сложеном композицијом, аспект веродостојности (преношење познате приче), романтичарска мотивација (мрачне силе у човеку, убиство, језовитост, ђаволски аспект личности, злокобно, оностраno...), преиспитивање родних стереотипа (женска слобода, потчињеност мушкараца жени...).

Изборни садржаји. Уз обавезне садржаје, ученици могу прочитати дело **Стевана Сремца** *Зона Замфирова*, при чему се роман може повезати са филмом и/или позоришном представом. Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дело из

савремене књижевности у којем се препознају одјеци односно елементи реализма – **Драгослав Михајловић,** *Кад су цветале тикве* у ком су представљени живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела.

Изборни садржаји: Књижевност и музика. Ученици могу да читају дела која припадају књижевној епохи која се обрађује а која на посебан начин обрађују тему музике или повезаност књижевних и музичких остварења. Током обраде епохе класицизма ученици могу читати **Молијерову** драму *Дон Жуан* повезано са истоименом опером за коју је музику писао Глук. У оквиру романтизма и обраде **Пушкиновог** дела ученици могу да читају и *Пикову даму* која је послужила великом композитору Петру Иљичу Чајковском као либрето за истоимену оперу. Приче немачког романтичарског књижевника **Е. Т. А. Хофмана** могу се читати у вези са опером *Хофманове приче* по музици Офенбаха и драмском тексту Мишела Кареа насталом по Хофмановим причама. Приликом обраде **Толстојевог** стваралаштва ученици могу читати и његове приповетке – **„Кројцерову сонату"** (која је инспирисана Бетовеновом 9. сонатом за виолину и клавир и у којој је музика доминантна тема) и **„После бала"** у којој је музика везивна нит између психолошких проживљавања јунака и оцртавања друштвене климе и класних карактеристика тог времена. Упознавање с **Гогољевим** стваралаштвом ученици могу употпунити читањем приповетке **„Виј"** која је послужила композитору Мусоргском за компоновање симфонијске поеме „Ноћ на голом брду" (која је постала популарна тек када ју је Николај Римски-Корсаков обрадио у форми истоимене оркестарске фантазије).

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима Српског језика и књижевности. Ово треба имати у виду при планирању редоследа и начина остваривања наставе, јер домаћу лектиру прате обимни и детаљни истраживачки пројекти. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у претходним разредима и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност.

Од 105 часова на којима се током године реализује настава у музичким средњим школама, предлаже се да се на 58 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред укупног броја обавезних књижевних дела наставници и ученици бирају 6–8 дела из изборних садржаја (у односу на интересовања и могућности ученика). Укупан број пружа могућност успостављања динамике обраде сваког појединог садржаја на једном или на два (па и три) школска часа. Нека књижевна дела изискиваће један час, а нека два или три, те је наставник тај који предвиђа и планира динамику рада на часовима обраде, утврђивања и систематизације градива, укључујући у то и различите нивое обраде (интерпретацију, приказ и осврт), као и повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика. Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира. Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске

књижевности и доминантних савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, опера, соната, симфонијска поема, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.).

Ученици се упознају са планом, садржајима предмета и начинима рада. Ученицима се указује на важност планског и благовременог припремања за часове обраде књижевног дела (читање и тумачење књижевних дела, коришћење уџбеника, примарних и секундарних извора за тумачење књижевних дела).

Књижевно дело уводи се у наставу доживљајним и истраживачким читањем, припремним задацима, истраживачким и радним пројектима.

Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис.

У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из правописа стечена у основној школи. Посебно обрадити: спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме); правописне знаке; скраћенице и правописна решења у куцаном тексту (белине/размаци, штампарски типови слога).

Усмено и писано изражавање.

Унапређивање и оплемењивање културе говора и писања спада у темељне вредности изучавања Српског језика и књижевности. Развијање ове кључне компетенције уграђено је у све области и даје могућност наставнику да, користећи различите методе и технике, увежбава говор и писање. Препоручује се увођење есеја и упознавање ученика са основним одликама овог жанра.

Писмени задаци (4 писмена задатка, 2 у првом и 2 у другом полугодишту), по правилу треба да трају два школска часа, иако је могуће да наставник планира и другачије (1 школски час, у зависности од захтевности задатка). За квалитетан исправак писменог задатка потребно је планирати два часа (иако су и овде могући изузеци, односно планирање једног часа).

Програм за други разред средњих музичких школа у области Језичка култура организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне).

Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја.

Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Приликом обраде садржаја из језика препоручује се:

– уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика;

– примена граматичких правила;

– увежбавање;

– коришћење табела;

– израђивање цртежа, схема, графикона;

– навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике.

ТРЕЋИ РАЗРЕД
ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за трећи разред средњих музичких школа, у структуралној целини *Језик* организован је у четири области и усклађен са исходима, према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Творба речи, Лексикологија, Синтакса* и *Стилистика*. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Приликом обраде садржаја из језика препоручују се активности подстицајне за критичко мишљење ученика:

– проблематизација знања – отварање когнитивног конфликта;

– различите стратегије читања и слушања текстова са усмеравањем пажње на одређену језичку појаву;

– стратегије организовања предзнања и новог знања из одређене области;

– представљање граматичке појаве у различитим симболичким модалитетима (табелама, цртежима, схемама, графиконима итд.);

– продукција према задатом циљу/критеријуму, уз препознавање других језичких питања која се са датом језичком појавом доводе у везу, као и најава могућности њиховог истраживања кроз наставу.

Творба речи. У оквиру ове теме ученици треба да понове и прошире знања о творби речи, стечена у ранијим разредима. Потребно је обрадити и поновити основне начине творбе речи у српском језику: извођење, слагање, префиксацију, комбиновану творбу, творбу претварањем.

Проширити знање о полусложеницама (разлике у значењу придевских полусложеница у односу на сложенице, у примерима типа *наранџасто-жут* и *наранџастожут*), двојака решења у спојевима чији је први део *ауто-/аеро-/мото-/фото-/видео-/аудио-* и сл., у примерима типа – *ауто-пут* и *аутострада*, *аеродром* и *аеро-загађење*, *мотоцикл* и *мото-клуб, фотографија* и *фото-монтажа, видеотека* и *видео- сигнал* итд.), као и правописним решењима у вези са њима.

Лексикологија. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из лексикологије стечена у основној школи.

Потребно је проширити знања стечена у претходним разредима о полисемији, синонимији, антонимији и хомонимији.

Наставник треба даупозна ученике са класификацијом лексике с обзиром на порекло (народне речи, позајмљенице, црквенословенске речи) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини), као и да подстакне проширивање ученичкихзнања о некњижевној лексици српског језика (дијалектизми, регионализми, жаргон и вулгаризми).

Препоручује се усмеравање ученика на истраживачки рад и пројектну наставу, чији би циљ био анализа лексике у непосредном окружењу, истраживање разговорног стила и извођење закључака.

Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о синтаксичким јединицама (реч, синтагма и реченица). Потребно је продубити и проширити ученичка знања о свим типовима реченичних чланова и могућностима за њихово изражавање речју и синтагмом.

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике разговорног стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Обавезни садржаји

Модерна у европској и српској књижевности.

У оквиру ове теме ученици треба да се упознају са друштвено-историјским кретањима у свету на прелазу из 19. у 20. век који су одлучујуће утицали на стварање покрета модерне и њених стилских праваца. Постепене промене друштвеног система, технолошки успон, убрзани развој капитализма, грађанске слободе и права утицали су на обликовање посебног односа према животу и друштву и специфичних животних стилова који утичу на уметничко стварање. Да би се разумела поезија која је у то време настајала, богата синестезијама, симболима, затим мотивима и сликама модерног, урбаног живота, од пресудног је значаја да се ученици упознају са дендизмом као стилом живота и погледом на свет који изражава тежњу за лепотом и отменошћу. Посебно се то огледа код уметника који не припадају аристократији, али се својим денди-елитизмом противе наступајућем егалитаризму новог времена. У таквом миљеу је стварао и **Шарл Бодлер**, са чијом поезијом ће се ученици упознати кроз програмску песму **„Везе”** у којој се објашњава идеја симболизма

Иако формално спада у корпус писаца реализма, **Антон Павлович Чехов** у својим драмама, крајем 19. века, поставља облик модерне драме, која се ослобађа строге форме (трагедија или комедија) и предочава унутрашњи, психолошки и социолошки сукоб у јунацима и њиховој средини а чији исход нема нужно срећан или трагичан завршетак. Драма *Ујка Вања* треба да покаже осипање и одумирање аристократског друштва, несналажење у новим друштвеним токовима али и подмуклост и бездушност новог, капиталистичког система који је заменио стари спахијски и једнако разара породицу, идеале и рањиве генерацијске групе – старе који не могу да се уклопе у ново лицемерје и младе којима су сасечена крила на почетку. Драма такође указује на човекову немоћ и на проблем жртвовања за другог, при чему се заборавља начело сопственог живота.

Почетак модерне у српској књижевности, пре свега у поезији, обрађује се читањем **„Предговора” Богдана Поповића** *Антологији новије српске лирике* у којем су јасно назначене смернице новог поетског кретања на почетку века, односно захтев за

естетском лепотом песме, углађеношћу и музикалношћу, што посебно одговара поезији Дучића, Ракића и Шантића и елементима ларпурлартизма који се код њих могу препознати. Песништво **Војислава Илића**, као песника који је стварао на прелазу два века биће представљено песмом **„У позну јесен”** у којој се поред традиционалних слика из сеоског живота наслућује симболистички потенцијал многих мотива и језичких тонова. Традиционалност у погледу форме и романтичарски мотиви заступљени су у песништву **Алексе Шантића**. Песме **„Претпразничко вече”** и **„Вече на школу”** показују како је код овог великог песника дошло до сливања традиционалних песничких слика које евоцирају прошлост са модерним осећањем носталгије, усамљености и туге („Претпразничко вече”) или продора модернистичких језичких и ритмичких елемената који се спајају са социјалном тематиком („Вече на школу”). Песма **Јована Дучића „Јабланови”** треба да покаже начин на који су елементи симболизма ушли у нашу поезију, и на њихову прочишћеност од бодлеровског сплина декаденције и усмереност на уметничко-естетички доживљај. Симболистички регистар присутан је и у поезији **Милана Ракића**, посебно у песми **„Искрена песма”** где симболистички значењски слој кореспондира са новијим импулсима модернизма у којима се посматрају тамни аспекти живота и његове појаве и осећања проживљавају са цинизмом и иронијом.

Својеврсни отклон од уметности ради уметности и дезинтеграција елемената симболизма присутни су већ у поезији **Владислава Петковића Диса**. У песми **„Можда спава”** могу се уочити елементи снова, подсвести, музике која потиче из слоја ирационалног, што одговара духу времена и психолошких теорија које га одређују, као и помирљив однос према смрти и саживљеност са њом. Тај процес је код песника **Симе Пандуровића** отишао много даље и у његовој песми **„Светковина”** може се пратити инверзни, декадентни поглед на свет, прослављање и повезивање лудила као модерног стања свести са осећањем љубави, што су песнички импулси који на одређени начин наговештавају општу друштвену и психолошку климу у освит Првог светског рата. Сам рат, трагична судбина народа и војске која је прешла Албанију и стигла на Крф, и оних који су на том путу настрадали. химнично је опевана у песми **Милутина Бојића „Плава гробница”.**

Проза која је у српској књижевности настајала у доба модерне одређена је такође прожимањем традиционалних тема и мотива са изразито модерним поступцима обраде. *Нечиста крв* **Борисава Станковића** представља први модерни роман у српској књижевности, у којем су традиционалне карактеристике локалног живота уздигнуте на висок степен психолошког промишљања.

Задирање у психологију доминантно је и у причи *Мрачајски прота* **Петра Кочића**, која, иако у великој мери одише традиционалним концептом приповедања, уводи у српску прозу поприлично нов и модеран лик особењака који наговештава многе интроверте и чудаке, из сличног поднебља који ће своје место касније наћи у прози Иве Андрића.

Збирка прича *Сапутници* **Исидоре Секулић**, и пре свега прича „**Круг**”, означавају почетак једног другачијег израза и осећања света, у којем се напушта традиционална форма приповетке и њен језик и садржај постају расути, означавајући тако сложен однос модерног приповедача или јунака према свету који га окружује а који такође више није једнозначан. Ова прича (као и остале из ове збирке) директни су путоказ на који ће се надовезати коју годину касније нова, авангардна проза између два светска рата.

Међуратна књижевност.

Промењена слика света након Првог светског рата, велике трауме које су се десиле на националном и индивидуалном плану, као и галопирајући индустријски и технолошки

напредак, утицали су на видно другачије концепте у свим гранама уметности, па тако и у књижевности. Како је то време у којем није постојао јединствен стилски правац већ су се различите уметничке и стилске тенденције груписале у оквиру мањих или већих покрета, њихови представници су своје програме, уметничке поруке и мисије изражавали у манифестима, који сагледани заједно дају печат почетку авангардне књижевности у Европи (и свету), па и у нашој земљи. Један од бољих примера, у размерама и наше и европске књижевности, где манифест прераста у књижевни текст јесте **„Манифест експресионистичке школе" Станислава Винавера**. Оно што посебно треба имати у виду јесте да тада друштвена ангажованост утиче на уметничко испољавање па ово постаје време када први пут настаје ангажована уметност и књижевност, што је у то време као појам пласирао и дефинисао Сартр. Такав вид ангажованости се може пратити у поеми **Владимира Мајаковског „Облак у панталонама"**. Имплицитна ангажованост садржана је и у **Кафкином** стваралаштву, пре свега у *Процесу* где се исцртавају облици тоталитаризма и облици апсурда и немоћи појединца пред системом који се на њега обрушава.

Проблематизовање грађанске културе, однос високе класе која нестаје и модерне буржоазије као и положај уметника у друштву, теме су које се могу издвојити приликом обраде приповедака **Томаса Мана „Смрт у Венецији"** или **„Тонио Крегер".**

Дистанцираност од новог света насталог на крхотинама Великог рата изражава збирка песама *Лирика Итаке* **Милоша Црњанског**. Негаторски однос према традицији који је у њој заступљен и формом (зачетак слободног стиха) и иронично-гротескним сликама националних вредности и митова, пример је новог, експресионистичког промишљања света у којем елементи онирично, мистично и поетског преовладавају над традиционалним национално-патетичним изражавањем.

Тема рата, (бес)смисленост давања живота за велику, општу ствар, тематизована је и романом *Сеобе*, где поред тога **Црњански** рехабилитује неке заборављене слојеве српске историје покушавајући да у њима пронађе узрок или макар везу са злокобном судбином народа у целини. Подстичући већ испробан експресионистички манир мешања стилско-жанровских особености дела, он у овом роману успева да лирским средствима издигне на универзалну, космичку раван националну тематику.

Отклон од чврстог жанровског одређења присутан је и у ремек-делу авангардне књижевности, *Људи говоре* **Растка Петровића** које поред неодређености форме одражава дух нових времена.

Дослух традиционалних модела живљења са изразито модерним психолошким теоријама које тај живот објашњавају присутан је у комплетном књижевном опусу **Момчила Настасијевића.** Његова приповетка „**Запис о даровима моје рођаке Марије"** пример је продора јунговских претпоставки о архетипу у књижевности али исто тако и евоцирање фолклорних слојева у бићу нашег народа и њихово преплитање са модерним, градским.

Читање романа *На Дрини ћуприја* **Иве Андрића** треба да покаже главну путању међуратне књижевности, јединствен уметнички начин на који је писац, зашавши у дубоку прошлост, показао кључ и узрок проблема који узнемиравају и потресају земљу у његовој савремености – Босну и Србију пре рата и између два рата.

Изборни садржаји

Изборни садржаји подељени су у три дела: а) дела која припадају књижевној епохи која се обрађује, б) дела којима се може успоставити корелација између књижевних епоха

и в) дела која представљају спону између књижевности и музике. Из корпуса изборних садржаја бира се 6–8 дела.

А) Епоха

Ученици заинтересовани за добијање потпуније слике о симболистичкој поезији, дендизму, могу читати поезију **Рембоа**, **Малармеа** и **Верлена**.

Наставак развоја модерне европске драме након Чехова, може се пратити упознавањем са стваралаштвом **Хенрика Ибсена**. Постављање статичне радње која се постепено развија тако да у неком тренутку потиснути догађаји и тајне из прошлости граде драму у садашњем тренутку, најбоље се уочава у његовом најважнијем делу *Луткина кућа.*

Заинтересовани ученици могу читати и драму **Боре Станковић** *Коштана*, уочавајући везу овог дела и истоимене опере Петра Коњовића.

Путописи **Јована Дучића** *Градови и химере* могу показати начин на који се путопис у време модернизма развија и како су националне теме промишљане контрастним посматрањем неког другог, спољног света.

Различите авангардне тенденције у европској књижевности могу се упознати читањем **избора** из европске поезије тог времена (**Федерико Гарсија Лорка**, **Р. М. Рилке, Готфрид Бен, Георг Тракл, Александар Блок, Гијом Аполинер, Марина Цветајева, В. Б. Јејтс**). Револуционарно-социјална тематика у поезији тог времена и антиратни импулси (према Шпанском грађанском рату) могу се пратити у поезији чилеанског песника **Пабла Неруде**. Дух епохе може се пратити и кроз поезију индијског песника **Рабиндранта Тагореа.** Његов *Градинар,* иако састављен од љубавних песама у прози, сагледан заједно са укупним деловањем овог аутора, одражава историјско кретање Индије тог времена, борбу за независност и све остале видове еманципације.

Ученици заинтересовани за **Кафкин**о стваралаштво могу читати и његову причу **„Преображај”** где је питање људског идентитета и достојанства иронизовано и такође доведено до апсурда.

Како у овом периоду, између два светска рата, настају и нови прозни изрази и концепти приповедања, зачеци поступка тока свести, ученици се могу упознати са стваралаштвом **Џејмса Џојса** његовим романом *Портрет уметника у младости*, са стваралаштвом **Вирџиније Вулф** где се у њеном роману *Госпођа Даловеј* поред тока свести у центар поставља савремена јунакиња и проблематизује устајали (мало)грађански стил живота или са стваралаштвом **Хермана Хесеа**, код кога се у роману *Демијан* у традицији романа одрастања (билдунгс роман) поставља питање проналажења себе и самоостварења у отуђеном модерном свету.

Отворено критички став према рату, и конкретно, Првом светском рату који је оставио за собом пустош и огромне жртве и трагедије доноси један од најбољих антиратних романа свих времена – *Путовање на крај ноћи* **Л. Ф. Селина**.

Критички однос према рату у српској књижевност и морална и психолошка деформисаност младих генерација које су у њему учествовале уметнички је најуспелије представљена у роману *Дневник о Чаронојевићу* **Милоша Црњанског** који опет и својом формом (помешаност жанрова, роман као дневник о другоме који постаје лирски дневник о себи) изражава авангардне тежње свог доба. Најбољи увид и у ову тему и надовезивање на „Плаву гробницу” Милутина Бојића ученици могу да стекну читањем путописа **Милоша Црњанског„Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице”, „Видо, острво смрти”** и **„Гробља Србије на Крфу”.**

У српској књижевности тема Првог светског рата и разочараности и губљења идеала и општег посрнућа друштва након рата, може се пратити и обрађивањем приповедака **Драгише Васића „Ресимић Добошар”** и **„Реконвалесценти”**.

Дубље залажење у **Настасијевићев** концепт матерње мелодије која из јунговског колективног несвесног извлачи музику и речи песме, може се постићи обрадом целине збирке песама *Седам лирских кругова*.

Б) Дијалог књижевних епоха

У збирци прича *Продавница тајни* **Дина Буцатија**, а посебно у причи **„7 спратова”** која је настајала шездесетих година 20. века, уочљиве су апсурдне ситуације, немир, стрепња, прелази из реалности у фантастику, што све кореспондира са тескобом и страхом присутним у **Кафкиној** прози.

Као савремени одјек **Бојићеве „Плаве гробнице”**, може се читати **„Плава гробница” Ивана В. Лалића** у којој песник задржава исти тон Бојићеве песме, позива се на његове стихове али са још даље временске удаљености упозорава на лако заборављање великих националних трагедија.

Роман *Зовем се Црвено*, нобеловца **Орхана Памука**, причом о Цариграду у 16. веку, сатканом од низа гласова који се укрштају и граде слику оријента тог доба и карактеристика исламске културе и њеног укрштања са европском, може се читати у дијалогу са **Андрићевим** ремек-делом *На Дрини ћуприја* где се на сличан начин кроз више прича формира слика оријента на Балкану у време Отоманске империје.

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се определе за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање): „Претпразничко вече”, „Плава гробница”, *Лирика Итаке*, *Дневник о Чарнојевићу*, *Себе*, „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице”, „Видо, острво смрти” и „Гробља Србије на Крфу”, *На Дрини ћуприја*, „Ресимић добошар”, „Реконвалесценти”; родна осетљивост: *Нечиста крв* (лик Софке), *Себе* (лик Дафине), „Запис о даровима моје рођаке Марије” (лик Марије), *На Дрини ћуприја* (различити женски ликови, нпр. Фата из Велог Луга), *Луткина кућа* (лик Норе), *Госпођа Даловеј* (насловни лик), поезија Марине Цветајеве, фигура Исидоре Секулић у предратном друштву и књижевном и уметничком свету...

В) Књижевност и музика

Нове тенденције у уметности у првој половину 20. века, које су обрађене у књижевним делима предвиђеним овим програмом, препознају се и у музици која је настајала у том периоду. Џез као јединствени музички авангардни правац који је обележио епоху обрађен је у роману нобеловке **Тони Морисон** *Џез*. Ученицима овај роман може бити интересантан за обраду не само због своје теме већ и посебног ритма приповедања који је замишљен као језичко уобличење и дочаравање ове музике. Џез је као тема обрађен и у причи **Хулија Кортастара „Прогонитељ”** у којој је јунак саксофониста Чарли Паркер. Аутобиографија џез музичара, контрабасисте **Чарлса Мингуса,** *Беднији од шугавогпса,* може бити још један увид у џез музику и културу џеза. Књига **Џефа Дајера** *But Beautiful* такође је посвећена овој музици и њеним ствараоцима.

Роман савременог књижевника **Џулијана Барнса** *Шум времена* може бити интересантан ученицима као прича о руском композитору Шостаковичу који је стварао управо у то време. О француском композитору Клоду Дебисију који је обележио епоху импресионизма ученици могу читати у биографији о њему *Месечина* коју је написао **Пјер Ла Мир**. Током обраде стваралаштва **Томаса Мана** предвиђеног програмом, ученици

могу читати и **одломке** из његовог романа *Доктор Фасутус* у којем је обрађена тема музике, компоновања, генијалности у музичком стваралаштву (продаја душе ђаволу).

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи.

Потребно је посебно нагласити разлику у писању цртице и црте приликом куцања на рачунару, као и на дистинктивну функцију белине уз црту (одмакнута црта/примакнута црта).

Усмено изражавање: Јавна дебата. Посебно обрадити: припрему за дебату (прикупљање чињеница, састављање плана излагања), аргументовано излагање, извођење закључака и уважавање културе дијалога.

Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за четврти разред средњих музичких школа у структуралној целини *Језик* организован је у три области, усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Синтакса, Стилистика* и *Општа лингвистика*. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи и претходним разредима, али и увођење нових појмова.

Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о падежним и глаголским облицима, зависним и независним реченицама, напоредним конструкцијама.

Приликом обраде значења падежа, важно је указати на то да се једним падежом могу обележити различите функције и исказати различита значења (падежна поливалентност). С друге стране, потребно је навести примере који показују да два или више падежа могу имати исту функцију и значење у реченици (падежна синонимија).

Од наставника се очекује да са ученицима обнови и прошири знања о врстама зависних реченица. Овде је важно успоставити корелацију са наставним садржајем из језичке културе који се односи на правилно писање запете.

Потребно је обновити и проширити знања о напоредним конструкцијама и напоредним односима у којима оне могу стајати: саставном, раставном, супротном, закључном, искључном и градационом.

Потребно је упознати ученике са различитим значењима личних глаголских облика (времена и начина).

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме понављају се и допуњују раније стечена знања о књижевно-уметничком и научном стилу. После обраде обе наставне јединице, препоручује се систематизација диференцијалних особина свих функционалних стилова и графички приказ њихових карактеристика помоћу табеле.

Наставу би требало функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. За препознавање функционалног стила и утврђивање његових обележја, пожељно је за помоћне текстове изабрати дела из програма наставе књижевности и језичке културе за четврти разред.

Приликом понављања обележја научног стила, значајно је обухватити дигиталну компетенцију и компетенцију за рад са подацима. Од наставника се очекује да ученике упуте на исправне и безбедне начине претраге на интернету, чији је циљ писање научног рада.

Општа лингвистика. Потребно је са ученицима обрадити појам *индоевропска језичка породица* и у краћим цртама обухватити њене главне гране – балто-словенску, италску, германску, келтску, индо-иранску, грчку, албанску и јерменску. Због територијалне блискости и присуства мађарског језика као језика националне мањине у Србији, значајно је ученицима поменути да је, поред индоевропске језичке породице, у Европи присутна и угро-финска језичка породица, којој припадају мађарски, фински и естонски језик.

Препоручује се повезивање са садржајима наставе страних језика и географије – израда језичких карти на којима би биле представљене језичке групе. Пожељан облик рада је групни – рад на истраживачким задацима, израда презентација и излагање ученика на одабрану тему из ове области.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Обавезни садржаји

Програм наставе и учења за област Књижевност у 4. разреду средњих музичких школаконципиран је тако да ученици обраде корпус дела послератне српске и светске књижевности, а са усвојеним теоријским апаратом савладају и нека од највећих дела ранијих епоха која се тематски везују са двадесетовековном књижевношћу. У изборном делу програма предвиђено је и упознавање са савременом српском књижевношћу (дела настала након 1990. године), као и са делима која представљају спону књижевности и музике.

Упознавање са послератним модернизмом у српском песништву, ученици ће отпочети обрађивањем збирке песама *Кора* **Васка Попе**, где ће комбиновањем спољашњег и унутрашњег приступа у анализи књижевног дела бити могуће да се разуме на који начин су текла идеолошко-поетичка струјања у српској књижевности тог времена и какве је револуционарне промене Васко Попа унео у српско песништво. Обраћање пажње на Попин сведен језички израз, преузимање кратких фолклорних језичких форми и спајање са сложеним симболичким сликама које сугеришу човекову тежњу за досезањем смисла у десакрализованом и често застрашујућем савременом свету, пружиће ученицима јасне увиде у облике, могућности и правце развоја модернистичког песништва. Сличантематски круг и раскидање са естетичком и идеолошком догмом ученици треба да препознају и у песништву **Миодрага Павловића**. Песма **„Научите пјесан”** подстиче неку врсту потребе за побуном и сугерише штетност сваког трпљења и успаваности. Сложене метафоре и готово херметичне песничке слике као и посезање за историјским уметничким слојевима, што одликује поезију Миодрага Павловића, присутне су и овој песми и добар су пример

модерног, интелектуалистичког песништва које се ослања на традицију, а које ће свој другачији и још развијенији вид добити у поезији **Бранка Миљковића**. Миљковићева збирка из 1960. године *Ватра и ништа*, треба да покаже ученицима модел својеврсног филозофског песништва, песникову тежњу да филозофске категорије, односно појмове космичке филозофије преточи у поезију. Истовремена усмереност на националне митове и легенде, те чести песнички симболи (ватра, птица...) одређују овог песника као зачетника неосимболизма у нашој поезији. Неосимболистички тонови и својеврсни артизам одређују и поезију **Ивана В. Лалића**. Збирка песама *Писмо*, која се сматра врхунцем Лалићевог песништва а и српске поезије друге половине 20. века отвара многе националне, историјске и филозофске теме, а насловном песмом, **„Писмо"** успостављају се везе између древног и савременог, између исконског и модерности, а појам речи и писма стављају се у центар свеколиког цивилизацијског кретања.

Кретања у светској модерној лирици и широк распон тема и мотива, могу се пратити избором из песништва **Ж. Превера** – критика послератног градског живота у Паризу, љубавни тонови; **А. Ахматове** – пролазност живота, живот под диктатуром;

Непосредно после Другог светског рата у српској књижевности настаје неколико великих романа, од којих најзначајније место припада *Проклетој авлији* **Иве Андрића**. Како ово дело уноси прве модернистичке импулсе у нашој књижевности, ученици његовим читањем треба да разумеју нове облике приповедања – прстенасти оквир, смена приповедача и тачки гледишта, прича у причи, али исто тако и тему прожимања политичких и верских интрига на живот појединца, психолошко удвајање личности, ликови чудака и особењака, питање идентитета. Роман који је објављен у исто време (1954. година) *Корени* **Добрице Ћосића**, на другачији начин је очитавао модернистичке импулсе у српској књижевности, успелим спајањем традиционалне реалистичке нарације и модерне структуре романа с вишеструким субјективним перспективама и сложеним психолошким заснованостима ликова, ситуација и атмосфере. Активирањем тема политике, власти, патријархалности, овај роман се допуњава како са Андрићевим делом тако и са великим романом **Меше Селимовића** *Дервиш и смрт*, у којем преиспитивање религијских истина, догматског мишљења, идеја патње и страха води ка запитаности над смислом постојања. Модернистичке особености у овом роману видљиве су у самом мисаоном концепту дела и исповедном, монолошком тону који је све време у имплицитном дијалогу са спољним светом и његовим истинама.

Како четрдесетих и педесетих година 20. века егзистенцијализам као филозофски правац доживљава свој узлет, његове поставке добијају свој корелат и у књижевности, па се тако *Странац* **Албера Камија** издваја као ремек-дело настало на овој основи. При обради овог дела треба узети у обзир да се основне поставке егзистенцијалистичке филозофије код Камија развијају у правцу филозофије апсурда. Филозофија апсурда је свој израз добила и у драми, обликујући се као драмски поджанр (драма апсурда), а најважнији представник је свакако **Семјуел Бекет** с драмом *Чекајући Годоа*.

Елементи филозофије апсурда могу се пронаћи и у роману *Мајстор и Маргарита* **Михаила Булгакова**, али тако што је апсурд у служби изражавања критике тоталитаризма. Читањем овог романа ученици треба да разумеју везу између јудеохришћанских митова и стварања идеологија њиховим злоупотребама, а исто тако да разумеју нове облике приповедања који отварају пут постмодерни, као и функцију смеха, комичког и фантастичног у роману. Најава постмодерне може се препознати у **Борхесовим** причама **„Чекање"** или **„Вавилонска кула**" или **„Врт са стазама које се рачвају"** где је њен концепт представљен како имплицитно, самом структуром прича (свет

као бесконачни низ шестоугаоних библиотека, човек као библиотекар, живот као књига), тако и експлицитно, уметком у нарацији који објашњава идеју недовршеног романа са више могућности рачвања приче у чему читалац има активну улогу заокруживања смисла приповедања. Борхесова проза треба ученику да покаже и промењену улогу традиционалног крими-заплета који је сада у постмодерни добио функцију исказивања метафоричких животних улога и детективског модела долажења до животне истине.

Постмодерна у српској књижевности може да се прати у делима *Енциклопедија мртвих* **Данила Киша,** *Хазарски речник* **Милорада Павића** и *Нови Јерусалим* **Борислава Пекића**. Потребно је да ученици уоче различите моделе приповедања у причама (по избору) *Енциклопедије мртвих*, који се крећу од енциклопедијског приповедања, преко извештаја, легендарног казивања до модерног онеобиченог језичко-стилског израза – који су сви у функцији преиспитивања, иронизовања и деконструисања различитих видова идеолошких, културних, сазнајних хоризоната стварности а из којих се сагледава метафизички појам смрти. Читањем *Хазарског речника* ученику се отвара могућност да разуме поступак отвореног дела, што води концепту саопштавања више истина о истој ствари и реконструисања идеолошких, религијских, историјских наслага у саопштавању приче. Приче *Новог Јерусалима* (избор), које су писане псеудодокументарним стилом, такође су пример варирања једне истине о апсурдности и неуспеху човека и цивилизације, од античких времена до антиутопијске будућности, да сагради ново царство божје на земљи. Ученици треба да разумеју иронију овог приповедања, присутну најпре у самом наслову иза којег се сугерише антрополошки песимистично виђење да ни у уметности, ни у историји, ни у науци нема разрешења суштинских егзистенцијалних питања. Сва три дела, могу се читати као удаљени одјек филозофије егзистенцијализма, у постмодерни.

Постављањем дијалога књижевних епоха може се препознати да се егзистенцијалистичка питања постављају већ у *Хамлету* **Вилијама Шекспира**. Филозофија егзистенцијализма се може читати и у делу **Ф. М. Достојевског** *Злочин и казна* или *Браћа Карамазови*, али ту она мора бити сагледана заједно са питањима религије, православља, морала, правичности... Дијалог књижевних епоха се у овом делу програма остварује и обрадом **Гетеовог** *Фауста*, који се може читати с претекстом у фолклорним легендама и космолошким метафизичким системима, а свакако је потребно направити додир са Булгаковљевим *Мајстором и Маргаритом* и препознати еволуцију фигуре ђавола од првих космогонија, преко средњовековне уметности и осамнаестовековне обраде до постмодерне.

Изборни садржаји.

Различити видови постмодернистичког прозног израза у светској и домаћој прози, примери романа тока свести, теме везане за Други светски рат, модернистичка поезија, као и специфичности прозе настајале деведесетих година прошлог века, могу се пратити понуђеним избором писаца и дела према договору ученика и наставника. Из изборних садржаја бира се 4–8 дела.

У годинама непосредно након Другог светског рата настаје антиутопијски роман *Животињска фарма* **Џорџа Орвела** који је, поред тога што је алегоријски приказ Стаљинове личности и његове совјетске државе, усмерен на критику тоталитаризма уопште. Читањем овог романа ученици треба да се упознају са жанром утопије и антиутопије и правећи интертекстуалну везу са Булгаковљевим *Мајстором и Маргаритом* развијају критичку свест. С мањом оштрином и с више поетичности критика тоталитаризма приказана је и у роману **Милана Кундере** *Шала*. Ученици читањем овог

дела могу да промишљају о односу власти и приватног живота, идеје шале и смеха као одбрамбеног и као критичког механизма код човека лишеног духовне слободе у строгим системима. Исцељујућа улога смеха у превазилажењу притисака живота у тоталитарној држави и карневалски доживљај социјалистичке револуције, из перспективе детета и његовог породичног микросвета уочава се у роману *Улога моје породице у светској револуцији* **Боре Ћосића.**

Један од најзначајнијих праваца у светској књижевности овог периода – магијски реализам може се пратити како кроз Борхесова дела тако и кроз стваралаштво **Габријела Гарсије Маркеса**, посебно у роману *О љубави и другим демонима*. Поетичко преклапање с Борхесовом прозом може се уочити у делу *Ако једне зимске ноћи неки путник* **Итала Калвина** које кроз причу о трагању Читаоца и Читатељке за исправним завршетком романа услед забуне око помешаних страница у издавачкој кући, такође изражава постмодернистичку идеју о отвореном завршетку дела у којем читалац сам надограђује смисао. Поступак отвореног дела који је **Умберто Еко** описао у свом истоименом есеју, може се пратити и у његовом роману *Име руже*. Овде ученик треба да разуме улогу крими заплета у развијању филозофске идеје дела и ангажовану позицију читаоца који може да се упути у спољне референце које нуди приповедач да би могао да досегне пуноћу смисла дела које чита. Развој или последња фаза постмодерног приповедања у српској књижевности може се пратити у романима с краја деведесетих година 20. века – *Опсада цркве Светог Спаса* или *Ситничарница код Срећне руке* **Горана Петровића**. Надовезујући се на прозу Милорада Павића **Горан Петровић** у *Ситничарници код Срећне руке* поставља ситуацију укрштања различитих временских токова, сусретања читалаца у различитим временима и деловима романа који настаје док га читаоци читају и постају његови јунаци. Ученици треба да крећући се кроз ову прозу разумеју и њену идеју о временском понављању историјских трагедија на овим просторима и начину кројења и конструисања сукоба и несрећа као у роману слагалици. Онеобичавање у нарацији, преплитање различитих временских слојева и придавање фантастичних елемената историјском догађају везаном за опсаду манастира Жиче у средњем веку, у *Опсади цркве Светог Спаса* Горану Петровићу служи да би исказао универзалност и метафизичку димензију сукоба добра и зла.

Теме о Другом светском рату у домаћој прози представљене су из различитих визура и на различите начине у периоду од педесетих година. Критика непотребног страдања и виђење рата као злоупотребе човека видљиво је већ у роману *Употреба човека* **Александра Тишме**. Критика рата са идејом рехабилитације грађанске класе и предратног друштва читају се најпре у роману *Очеви и оци* **Слободана Селенића**, а потом и у *Лагуму* **Светлане Велмар Јанковић**. Коначно, у *Мамцу* **Давида Албахарија** ратне трагедије преломљене су кроз дубоко интимистичку повест и, као и код Тишме, сагледане су из перспективе јеврејске нације на овим просторима и у прогонима у нацистичке логоре.

Упоредо са делима која глорификују циљеве и херојска страдања у Другом светском рату, шездесетих година у српској књижевности се јавља и низ писаца који се окрећу такозваној стварносној прози, у којој се јунак дехероизује а његов свет се осликава у реалности која је често веома црна. У тој линији стваралаца ученици могу да се упознају са **Бранимиром Шћепановићем** и његовим романом *Уста пуна земље*, где је дубоким понирањем у сопствену унутрашњост заступљена тема смрти и самоубиства. Смрт као злочин, бруталност, односно убиство силовањем и успостављање личне правде у

микросвету социјалне маргине уметнички је приказана и у антологијској причи **Драгослава Михајловића „Лилика**".

Изразито модеран поглед на свет у овом периоду (седамдесете године 20. века) препознаје се у песништву **Стевана Раичковића**, али средишње место у њој заузима запитаност над суштином живота и суштином поезије, који се у једном нивоу код њега изједначују. Такво прожимање је најочигледније и најзаокруженије у циклусу песама *Записи о црном Владимиру*. Савремена модерна поезија може се упознати и кроз стваралаштво **Бранислава Петровића**.

Поглед на друштвену стварност на прелазу два века и последице нових грађанских ратова у виду емиграције на Запад и губљење породичних веза и националног упоришта и идентитета ученици могу да стекну читањем романа *Опроштајни дар* **Владимира Тасића** и *Миленијум у Београду* **Владимира Пиштала**.

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се определе за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање) – *Кора, Ватра и ништа, Корени, Хазарски речник, Употреба човека, Очеви и оци, Лагум, Опсада цркве Светог Спаса, Ситничарница код Срећне руке, Миленијум у Београду*; родна осетљивост – *Злочин и казна* (лик Соње Мармеладове), *Хамлет* (лик Офелије), *Мајстор и Маргарита* (лик Маргарите, служавке Наташе, Фриде), *Корени* (лик Симке), *Лилика, Мамац* (лик мајке), *Употреба човека* (лик Вере Кронер)...

Изборни садржаји. Књижевност и музика

Са једним од важнијих стваралаца друге половине 20. века **Алесандром Бариком** ученици се могу упознати читањем његовог позоришног комада *Пијаниста* у којем је обрађена тема споја музике и путовања као емиграције. Роман *Пијанисткиња* нобеловке **Елфриде Јелинек** може такође бити интересантан због обраде специфичне теме о вези музике и сексуалности.

Спој музике и књижевности може се пратити и читањем поезије музичара **Боба Дилана** у књизи *Песме*. О Бобу Дилану и Леонарду Коену ученици могу читати у књизи **Ричарда Баучера** *Дилан и Коен*.

Са кретањима у домаћој поп музици после Другог светског рата ученици се могу упознати кроз дела *Сентиментално путовање* **Војислава Симића,** *Ђорђе Марјановић* **Маријане Дујовић** и *Бити рокенрол* **Михаила Пантића и Петра Пеце Поповића.**

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Програм за четврти разред средњих музичких школа у области *Језичка култура* организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне).

Реализација наставе и учења језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи и претходним разредима средње школе.

Посебно поновити и увежбати правилну употребу знакова интерпункције (тачке, запете, тачке са запетом, упитника, узвичника, две тачке, три тачке, црте, заграде, наводника) у писаном и куцаном тексту. Очекује се да наставник ученицима укаже и на могућности и ограничења приликом комбиновања интерпункцијских знакова (нпр.:

дозвољено писање запете иза тачке на крају скраћенице, али и немогућност писања тачке на крају реченице која се завршава скраћеницом са тачком).

Препоручује се корелација са наставним садржајем из језика – правилно писање запете може се увежбати при обради зависних реченица и напоредних односа.

Препоручује се корелација и са наставним садржајем из стилистике – пожељно је приликом обраде научног функционалног стила обрадити функцију заграде, ознаке за фусноту, обновити разлику у писању црте у односу на цртицу и сл.

Поновити са ученицима правила употребе размака (белине)у куцаном тексту приликом куцања знакова интерпункције. Потребно је ученицима указати на разлику у куцању наводника на енглеској и српској тастатури, могућности куцања текста у курзиву (*Italic*), уместо куцања наводника.

Усмено изражавање: Препоручује се континуирано подстицање ученика да на редовној настави и ван ње говоре на теме из језика, књижевности и културе, као и редовно указивање на смисао и значај неговања говорне културе.

Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Као и у претходним разредима, припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има нередовно учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања **током** савладавања програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно-бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ учења страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик влада језичким вештинама и знањима која му омогућавају да на страном језику разуме текстове које слуша или чита у приватном, јавном, образовном или професионалном контексту; комуницира писмено или усмено у формалним и неформалним ситуацијама.

Посредујући у усменој или писаној комуникацији, ученик преноси поруке са страног на матерњи (први) језик и обрнуто. Владање страним језиком ученику омогућава стицање знања из различитих области која примењује у свакодневном животу, образовању и раду. Учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.

Основни ниво

Ученик користи страни језик у мери која му помаже да разуме садржај усмене поруке и кратке једноставне информације у вези са личним интересовањем и познатим областима и активностима. Учествује у уобичајеном, свакодневном разговору, чита и проналази жељену информацију у текстовима са темом од непосредног личног интереса. Пише о различитим аспектима из непосредног окружења и ради сопствених потреба.

Средњи ниво

Ученик користи страни језик да разуме суштину текста или да учествује у разговору или дискусији (нпр. школа, забава, спорт); сналази се у не/предвидивим ситуацијама када му је неопходно да користи страни језик и/или да у кратком усменом излагању оствари свој интерес. Пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања.

Напредни ниво

Ученик користи страни језик да активно учествује у усменој комуникацији; да прати дужа и сложенија излагања или дискусије о конкретним или апстрактним темама из познатих општих или стручних тематских области, као и да објашњава своје ставове и/или образлаже различите предлоге. Чита и пише текстове о широком спектру тема у складу са општим и властитим интересовањима.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Рецепција (слушање и читање)

Основни ниво

Ученик разуме уобичајене изразе и схвата општи смисао свакодневне комуникације изговорене споро и разговетно. Користећи основно лингвистичко знање, чита краће текстове написане стандардним језиком, разноврсног садржаја из свакодневног живота и/или блиских области или струке, у којима преовлађују фреквентне речи и изрази.

Средњи ниво

Ученик разуме основне елементе разговетног говора у свакодневним ситуацијама и једноставна излагања и презентације из блиских области изговорене стандардним језиком и релативно споро. У тексту, из домена личног интересовања и делатности, у коме преовлађују сложене језичке структуре, ученик разуме општи смисао и допунске информације, користећи различите технике/врсте читања.

Напредни ниво

Ученик разуме суштину и детаље опширнијих излагања или разговора у којима се користи стандардни језик, мења ритам, стил и тон разговора, а у вези са садржајима из ширег интересовања ученика. Ученик разуме дуже текстове различитог садржаја (нпр. адаптирана или оригинална прозна књижевна дела, актуелни новински чланци и извештаји); брзину и технику читања подешава према тексту који чита.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Продукција (говор и писање)

Основни ниво

Ученик у свакодневним ситуацијама пише или даје усмена упутства, писмено или усмено размењује информације о уобичајеним општим и блиским темама. Користећи једноставне изразе, фразе и језичке структуре, пише кратке забелешке, поруке и писма, и/или према моделу пише једноставне текстове нпр. описе особа и догађаја из познатих области.

Средњи ниво

Ученик без припреме започиње и води разговор, износи усмено или писмено мишљење о темама из домена личног интересовања, образовања, културе и сл. Користећи разноврсне језичке структуре, шири фонд речи и израза, ученик усмено или писмено извештава, излаже и/или према упутству пише компактни текст поштујући правописну норму и основна правила организације текста.

Напредни ниво

Ученик са сигурношћу, течно и спонтано, учествује у усменој или писменој комуникацији, говори, извештава, преводи и/или самостално пише текстове о темама и садржајима из ширег круга интересовања; користећи информације и аргументе из различитих извора, износи ставове и преноси мишљење, размењује, проверава и потврђује информације. Ученик према потреби води формалну или неформалну преписку, доследно примењујући правописну норму, језичка правила и правила организације текста.

ВЕЗА ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА И ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Стандарди образовних постигнућа достижу се **на крају општег средњег образовања**. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, сваки пут уз другу наставну јединицу. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују. С обзиром на сложеност предмета **Страни језик** и области унутар предмета, неопходно је поступно остваривати све стандарде кроз све четири године средњошколског образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом.

Разред		**Први**
Недељни фонд часова		**2 часа**
Годишњи фонд часова		**70 часова**
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске	– разуме и реагује на одговарајући начин усмене на поруке у вези са активностима у образовном контексту; – разуме основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; – разуме информације о релативно познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; – разуме општи смисао информативних радијских и телевизијских емисија о блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; – разуме основне елементе радње у краћим видео-записима у којима се обрађују релативно блиске теме, ослањајући се и на визуелне елементе; – разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа.	– ослањајући се на општа знања, искуства и контекст поруке, увиђа значење њених непознатих елемената; – памти и контекстуализује битне елементе поруке;	
	– разликује најучесталије врсте текстова, познајући њихове основне карактеристике, сврху и улогу; – разуме краће текстове о конкретним темама из свакодневног живота, као и језички прилагођене и адаптиране текстове утемељене на чињеницама, везане за домене општих интересовања; – разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима; – разуме једноставна упутства и саветодавне текстове, обавештења и упозорења на јавним местима; – разуме краће литерарне форме у којима доминира конкретна, фреквентна и позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови); – проналази, издваја и разуме у информативном тексту о познатој теми основну поруку и суштинске информације; – идентификује и разуме релевантне информације у мејловима, проспектима, новинским вестима, репортажама, огласима, реду вожње, блоговима; – препознаје основну аргументацију у једноставнијим текстовима (нпр. новинским	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ

4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца.	чланцима или писмима читалаца, као и другим врстама коментара); – наслућује значење непознатих речи на основу контекста;	
	– учествује у краћим дијалозима, размењује информације и мишљење са саговорником о блиским темама и интересовањима; – користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту, прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута; – описује себе и своје окружење, догађаје у садашњости, прошлости и будућности у свом окружењу и изван њега; – на једноставан начин/укратко изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама; – описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, износећи своје утиске и мишљења;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;
5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом	– укратко препричава краћи текст или видео-запис; – излаже унапред припремљену краћу презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања); – указује на значај одређених исказа и делова исказа пригодном гестикулацијом и мимиком или наглашавањем и интонацијом;	
	– пише на разложан и једноставан начин о блиским	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак.	темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (обима 80 100 речи); – описује утиске, мишљења и осећања (обима 70 90 речи); – пише белешке, поруке и лична писма/мејлове да би тражио или пренео релевантне информације; – једноставним језичким средствима резимира прочитани/преслушани текст о блиским темама и износи сопствено мишљење о њему; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише краћа формална писма (писма читалаца, пријаве за праксе, стипендије или омладинске послове); – пише електронске поруке, СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, слика, графикона, детаљних упутстава;	писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
	– препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; – препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; – препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из осталих области школских знања	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа.	и животних искустава; – препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.); – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); – користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи;	
3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или	– преноси суштину поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, објашњења и обавештења, писмено и усмено; – резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша.		
5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих		

језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу		

технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести		

(препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене		

граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Бројиве и небројиве именице.

Множина именица (правилна и неправилна).

Саксонски генитив

Члан
Употреба одређеног и неодређеног члана.

Изостављање члана.

Заменице
Личне, показне, присвојне, релативне, одричне и узајамно повратне.

Детерминатори
Присвојни, показни, неодређени, квантификатори.

Придеви и прилози
Грађење и употреба придева и прилога.

Место придева и прилога у реченици.

Предлози
Најчешћи предлози за оријентацију у простору и времену.

Предлози после придева (нпр. *good at, interested in*) и после глагола (нпр. *work for, speak to*).

Бројеви
Прости, редни и децимални бројеви; разломци; основне рачунске операције.

Везници
Повезивање елемената исте важности: *for, and, nor, but, or, yet, so.*

Глаголи

Глаголска времена (активне и пасивне конструкције)

Употреба садашњих времена (*Present Simple Tense, Present Continuous Tense, Present Perfect Tense*).

Употреба прошлих времена (*Past Simple Tense, Past Continuous Tense, Past Perfect Tense*).

Начини изражавања будућности (*Future Simple Tense, be going to,Present Continuous Tense, Present Simple Tense).*

Глаголи и фразе праћени инфинитивом или -*ing* обликом.

Модални глаголи (*can, can't, could, should, must, have to, needn't, mustn't, may*).

Фразални глаголи са *across, back, down...* (нпр. *come across, come back, cut down*).

Творба речи

Сложенице.

Најчешћи суфикси и префикси.

Реченица

Ред речи у реченици.

Потврдне, упитне и одричне реченице.

Погодбене реченице (реалне, потенцијалне).

Неуправни говор (без слагања времена).

Разред		**Други**
Недељни фонд часова		**2 часа**
Годишњи фонд часова		**70 часова**
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакојобласти. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; – разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора; – разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање – говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и

смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР	и разговетан изговор уз одговарајући број понављања; – разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд.), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљења саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; – разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; – разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова класичне и савремене музике различитих жанрова;	уметност; – ИКТ
	– разуме краће текстове о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; – разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; – разуме једноставније описе	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских

2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл.	догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); – проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; – разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста; – разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; – разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма) у којима се појављују учесталије метафоре; – открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ
	– усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације; – користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; – описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – саопштава и интерпретира	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформалниразговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности.	најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; – започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	

2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту.		
2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари).	– попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; – резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; – пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; – пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика – и комуникативне – функције – ИКТ;
2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински	– препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; – познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; – препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику;

чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима).	земаља чији језик учи; – разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл.); – препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	– ИКТ;
2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других	– преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; – у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор.	превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: – преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	

2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота.		
2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз		

одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи		

предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и		

сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Именице у функцији придева

Члан
Употреба одређеног и неодређеног члана.

Изостављање члана.

Заменице и детерминатори
Присвојне

Повратне.

Придеви и прилози
Прилози учесталости

Компаративи и суперлативи

Предлози
Предлози после именица (нпр. *Difference between*)
Предлози после глагола (нпр. *talk to, look at*).
Везници
Повезивање елемената исте важности: *for, and, nor, but, or, yet, so.*
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања –er/or, -ist, -ician

Фразални глаголи са *on, off, up, down…* (нпр. *Go on, take off,cut down*).
Глаголи
Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена:

Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect
*Usedto/would*за уобичајене радње у прошлости
Will/going to за предвиђање

Модални глаголи (*may/might; must/have to; must/mustn't/needn't;)*
Пасивни глаголски облици и конструкције

Реченица
Питања (*WH-questions, Tag questions*)
Погодбене реченице (потенцијалне, ирреалне).

Неуправни говор (са и без слагања времена).

Разред		**Трећи**
Недељни фонд часова		**2 часа**
Годишњи фонд часова		**70 часова**
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, у приватним и јавним комуникативним ситуацијама, исказане стандардно језичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања у вези са друштвено релевантним и	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање;

и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота(натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.).	узрасно примереним темама, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја у краћим аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему.	– стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;
2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге	– примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА

поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места,	– разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова у вези с темама везаним за лична интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости аутентичних, адаптираних и неаутентичних дужих текстова у вези с блиским темама; – разуме општи садржај и најважније појединости текстова о мање познатим темама, које спадају у шири спектар интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и делимично апстрактним темама; – разуме текстове који садрже различита упутства; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	– разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;
	– користи самостално циљни језик као језик комуникације; – говори, с лакоћом, о познатим темама и темама које су из домена његовог интересовања на кохерентан начин, примењујући познату лексичку грађу и језичке структуре; – препричава неки догађај или дешавање и износи очекивања у вези са тим; – укратко образлаже и објашњава разлоге догађаја или дешавања; – образлаже своје мишљење и реагује на мишљење других; – излаже пред публиком, на разумљив начин, унапред припремљену презентацију на познате и одабране теме уз помоћ визуеалног подстицаја;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – -функционална комуникација; – -интервјуисање; – интонација; – дијалог;

осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ	– током и после презентације разуме питања у вези са темом, одговара на њих и пружа додатна објашњења; – учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	

2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту.		
2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис)о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази	– пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, поштујући основна начела организације текста; – пише текстове о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – пише краће прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и сл. користећи једноставне изразе; – описује утиске, мишљења, осећања, истиче предности и мане неке појаве или поступка; – пише белешке, поруке (имејлове, смс поруке и сл.), детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације; – пише одговоре у којима тражи и преноси релевантне информације и објашњења користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања износећи личан став и аргументе; – пише текстове према моделу, тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише неформална писма/мејлове/позивнице и сл.	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;

специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и	користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, извињења и сл.;	
	– познаје основне одлике екосистема и друштвеног система земаља чији језик учи и разуме њихову међусобну условљеност; – објашњава на једноставан начин традиционално схваћене одлике властите културе припадницима страних култура; – објашњава, на једноставан начин, традиционално схваћене одлике култура чији језик учи припадницима властите културе; – увиђа и разуме да поступци учесника у свакодневним комуникативним ситуацијама могу да буду протумачени на различите начине; – увиђа и разуме постојање културног плуралитета у својој земљи и земљама чији језик учи; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентније регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – користи на креативан начин ограничена знања из различитих језика како би успешно остварио комуникативну намеру; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом,	земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације;	
традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме	– преноси, на структурисан начин, основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси општи садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај усменог излагања или писаног текста прилагођавајући регистар и стил потребама комуникативне ситуације; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз уважавање различитих културних вредности и избегавајући двосмислености и нејасноће.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;

и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота.		
2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и		

схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења,		

аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање,		

мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Множина именица: *pluralia tantum, singularia tantum*
Збирне именице са глаголом у једнини и множини (Нпр. *people, police; family, team, orchestra …*)
Члан (проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана)
Заменице
Сложене заменице са *some-, any-, no-*
Неодређене заменице

Детерминатори

Придеви и прилози

Придеви и прилози истог облика *(fast, early, late, hard)*

Прилози са два облика (Нпр. *hard/hardly, near/nearly*)

Појачавање значења придева и прилога (*so, such, too, enough*)

Везници

Везници у пару: *as... as, both... and, so... as, either... or, neither... nor, not... only, but... also, though... yet)*

Творба речи

Најчешћи суфикси (*-hood, -ness, -ment, -ion/-ation)* и префикси (*co-, dis-, in-, mis-)* за творбу именица

Одрични префикси: *un-, in-, im-, ir-, dis-*

Глаголи

*****обнављање обрађених глаголских времена

Present Perfect continuous, Past Perfect Continuous

Изражавање будућности: *Future perfect, Future continuous*

Коњунктив садашњи и прошли

Герунд (употреба после глагола *enjoy, prefer, avoid*... и после израза *It's nouse, I can't help ...)*

Модални глаголи са инфинитивом перфекта

Пасивне конструкције

Causative have/get

Пасивни изрази (Нпр. *It is said that… He is believed to …*)

Предлози

Предлози после придева и партиципа (Нпр. *angry about, fond of, disappointed with*)

Предлози после глагола (Нпр. *congratulate on, borrow from, divide into …)*

Фразални глаголи са објектом

(Take off your coat. /Take your coat off.)

Реченица

Релативне реченице (рестриктивне и нерестриктивне)

Погодбене реченице (обнављање сва три типа)

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области.	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, укључујући и оне у којима постоји узрочно-последични и/или хронолошки след од	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање

1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава	неколико једноставнијих корака које треба обавити, и то у различитим приватним и јавним комуникативним ситуацијама и у образовном контексту, исказаних споријим ритмом и сасвим разговетном стандардно језичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања на познате теме, друштвено релевантних, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја (главну тему и најважније споредне елементе тематике, актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог, хронологију дешавања у општим цртама, главне узрочно-последичне аспекте) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – -разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма, без упадљивих индивидуалних говорних специфичности и паралелног говора учесника у комуникацији (тзв. „упадања у реч”), а уз евентуална	говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других	понављања и појашњења (по потреби); – -разуме једноставнија образложења ставова и мишљења саговорника, прати нит аргументације и евентуалне противаргументе, формулисане једноставнијим језичким средствима и изнете на недвосмислен начин, уз евентуалне пропратне невербалне и паравербалне комуникативне сигнале; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему.	

народа.		
4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл.	– -примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и апстрактним темама; – разуме садржај различитих информативних текстова; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;
2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с	– користи спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици и ван ње; – говори о одређеним тематским областима на методичан/систематичан начин, наглашавајући важне елементе и значајне детаље; – опширно описује или излаже на тему из ширег окружења и домена интересовања, користећи додатна образложења; – у интеракцији са саговорником исказује и брани своје идеје и мишљења о актуелним дешавањима уз објашњења, аргументацију и коментаре; – излаже свој став и подржава предности и истиче мане различитих опција; – брани и заступа свој став и изражава слагање или неслагање са саговорником;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална комуникација; – интеракција; – интонација; – дијалог;
	– пише есеје о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања, износећи сопствено мишљење,	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис)о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком.	аргументујући своје ставове и наглашавајући релевантне детаље; – пише прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и др; – пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, повезујући све делове текста у смислену целину; – описује стварне и замишљене догађаје, утиске, мишљења, осећања; – истиче предности и мане неке појаве или поступка; – сажима, препричава и систематизује садржаје и информације из сложенијих текстова; – -пише детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације и објашњења, користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања, износећи личан став и аргументе и процењујући другачије ставове и идеје; – тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише формална и неформална писма/мејлове/позивнице, користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, упућивање извињења;	– писмено изражавање; – есеј; – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писменог изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне	– анализира различите аспекте екосистема и друштвеног система своје земље и земаља чији језик учи; – објашњава и критички анализира могући узрок неспоразума у интерперсоналној и интеркултурној комуникацији; – процењује како властита и туђа	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања;

информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на	уверења и вредности утичу на начин на који се опажају и разумеју други људи и културе; – дискутује аргументовано о културној условљености понашања због које су различити феномени опажени као уобичајени, односно чудни, као нпр. различити обрасци понашања, навике у исхрани и сл.; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног вербалног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентне регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације.	– стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;
цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и	– пореди, сажима и на структурисан начин преноси основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови и аргументи, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај писаног текста или усменог излагања, уз изношење сопственог тумачења и става; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз преношење и тумачење	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;

коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава.	различитих, културно условљених вредности и ставова.	
2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке,		

једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ		

2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена		

упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује		

ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно,		

прецизно и детаљно.		
2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Множина сложеница

Множина именица страног порекла

Дупли генитив

Члан (утврђивање и проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана)

Инверзија после одричних прилога
(Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never ...)

Везници
Повезивање зависне реченице са главном:

when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Творбаречи
Суфикси за прављење придева (*-able, -ary, -ful, -less, -ous , -ic, -ical…)*

Сложенице: именице (*breakdown, software, passer-by*…)и придеви (*blue-eyed, short-sleeved …*)

Глаголи
*****обнављање обрађених глаголских времена

*simple and continuous forms (*глаголи стања и радње: *think, feel, look, see, smell, taste, appear)*

Future Continuous / Future Perfect / Future Perfect Continuous

Партицип перфекта

Глаголи праћени герундом или инфинитивом

Модални глаголи са инфинитивом перфекта *(musthave/ couldhave/can'thave...*)

Садашњи и прошли коњунктив

Предлози у изразима за време

(Нпр. *on time/in time, at the end/in the end/at last ...)*

Фразални глаголи (од три дела, нпр: *split up with, run out of, come up with...*)

Реченица

Скраћивање реченица партиципом (временске, релативне, узрочне клаузе**)**

Неуправни говор (са слагањем времена; различити типови реченица)

Мешовите кондиционалне реченице

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ

Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда музичке школе – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

Тематске области:

Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време)

Свет рада (перспективе и образовни системи)

Интересантне животне приче и догађаји

Свет уметности

Живи свет и заштита човекове околине

Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране)

Медији и комуникација

Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света)

Потрошачко друштво

Спортови и спортске манифестације

Србија – моја домовина

Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик

Европа и заједнички живот народа

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других

Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично)

Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.

Давање једноставних упутстава и команди

Изражавање молби и захвалности

Изражавање извињења

Изражавање потврде и негирање

Изражавање допадања и недопадања

Изражавање физичких сензација и потреба

Исказивање просторних и временских односа

Давање и тражење информација и обавештења

Описивање и упоређивање лица и предмета

Изрицање забране и реаговање на забрану

Изражавање припадања и поседовања

Скретање пажње

Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања

Тражење и давање дозволе

Исказивање честитки

Исказивање препоруке

Изражавање хитности и обавезности

Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИКТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (*task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовање и уважавање дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем

образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултурном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова (теорија + вежбе), контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима профила школе.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

– Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора;

– Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);

– Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);

– Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);

– Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате;

– Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације;

– Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност;

– Планира се израда два писмена задатка.

КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима.

Разумевање говора

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација које се аутоматски процесиурају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију);

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један град) уместо неодређених формулација („мало даље” и слично); хронолошки след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последица); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима.

У вези са тим, корисне су следеће терминолошке напомене:

– категорије насловљене *Аудио и видео материјали* подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл. , који се могу преслушавати више пута;

– категорије насловљене *Монолошка излагања*, *Медији* (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), *Спонтана интеракција*, *Упутства*, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео

материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл.).

Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когинитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од броја 1 до 4, метакогнитивне под бр. 5 и 6):

1. коришћење раније усвојених знања;
2. дедуктивно/индуктивно закључивање;
3. употреба контекста;
4. предвиђање;
5. анализа и критичко расуђивање;
6. самостална контрола активности.

Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге саговорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи" (као што се чита „између редова") да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.

Могуће комуникативне ситуације и интенције за проверу разумевања говора:

− Разумевање и извршавање упутстава и налога за различите активности

Комуникативна ситуација*:* спортске активности, инструкције везане за употребу апарата, преузимање докумената или апликација на крајњи/персонални уређај, једноставније техничке информације, припремање хране, састављање предмета сачињених из делова, нпр. намештај, проналажење информација потребних за усвајање школских и других знања, сналажење у простору, проналажење траженог објекта, праћење инструкција добијених у јавном простору, путем разгласа на станицама, аеродромима, у тржним центрима итд.

− Разумевање садржаја монолошких излагања на познате теме, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима ученика

Комуникативна ситуација: краћа излагања, изводи из предавања или саопштења, извештаји, кратке „исповедне" форме персонализованог карактера на основу личних искустава итд.

− Разумевање општег смисла и најважнијих појединости информативних прилога из различитих медија (радио, телевизија, интернет) о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама

Комуникативна ситуација: аудио и аудио визуелни прилози радијског, телевизијског и мултимедијалног карактера – вести, репортаже, извештаји.

– Разумевање битних елемената аудио и аудио-визуелних форми, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме

Комуникативна ситуација: исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд.

– Разумевање општег садржаја и идентификовање важнијих појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника

Комуникативна ситуација: кратке дискусије, размена информација између двоје и више говорника, укључујући и једноставним језичким средствима изведено преговарање, договарање, убеђивање)

Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања	
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог.	
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста који ћу слушати.	
Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.	
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији.	
За време слушања	
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.).	
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини.	
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. на кључне речи) како бих разумео/ла општи смисао текста.	
Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке.	
Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику.	
Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам.	
Покушао/ла сам да издвојим имена лица и места.	
Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим.	
Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате.	
Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам	

наслепо.	
Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена, заменице итд.).	
После слушања	
Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам.	
Како бих поправио/ла своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем:	

Разумевање прочитаног текста

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, градирани су по нивоима следећи делови програма:

– разликовање текстуалних врста;

– препознавање и разумевање тематике – ниво глобалног разумевања;

– глобално разумевање у оквиру специфичних текстова;

– препознавање и разумевање појединачних информација – ниво селективног разумевања;

– разумевање стручних текстова;

– разумевање књижевних текстова.

Писмено изражавање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично.

Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни).

Усмено изражавање

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање путем разгласа (саопштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким културним догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем;

– увежбавање изговора аутентичних песама ради извођења.

Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:

– разумевање изворног говорника;

– неформални разговор;

– формална дискусија;

– функционална комуникација;

– интервјуисање;

– усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације).

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд.). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.

У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа – оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

Часови посвећени музичкој терминологији

Први разред – најмање 5% од укупног годишњег фонда часова

1) Основне поделе у музици; класична и забавна музика; основне поделе у оквиру класичне музике;

2) Основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења;

3) Музички инструменти.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: музички облици; врсте гласова; дијатонски тоналитети; основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у свакодневном италијанском; писање испитног програма; превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Други разред – најмање 10% од укупног годишњег фонда часова

1) Понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења;

2) Музички инструменти – општа подела;

3) Биографије познатих композитора и извођача.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику; понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у италијанском.

Трећи разред – најмање **15% од укупног годишњег фонда часова**

1) Анегдоте и краће биографије познатих композитора и извођача;

2) Музички инструменти – систематизација;

3) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Четврти разред – најмање **15% од укупног годишњег фонда часова**

1) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом;

2) Анегдоте и биографије познатих композитора и извођача;

3) Израда портфолија.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичких структура код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2 до нивоа Б2) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању*. Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то

јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.

Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.

Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.

Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:

– Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.

– Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.

– Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.

– У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.

– У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.

– Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежно квантитативним подацима и показатељима.

– Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ учења страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик влада језичким вештинама и знањима која му омогућавају да на страном језику разуме текстове које слуша или чита у приватном, јавном, образовном или професионалном контексту; комуницира писмено или усмено у формалним и неформалним ситуацијама.

Посредујући у усменој или писаној комуникацији, ученик преноси поруке са страног на матерњи (први) језик и обрнуто. Владање страним језиком ученику омогућава стицање знања из различитих области која примењује у свакодневном животу, образовању и раду. Учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.

Основни ниво

Ученик користи страни језик у мери која му помаже да разуме садржај усмене поруке и кратке једноставне информације у вези са личним интересовањем и познатим областима и активностима. Учествује у уобичајеном, свакодневном разговору, чита и проналази жељену информацију у текстовима са темом од непосредног личног интереса. Пише о различитим аспектима из непосредног окружења и ради сопствених потреба.

Средњи ниво

Ученик користи страни језик да разуме суштину текста или да учествује у разговору или дискусији (нпр. школа, забава, спорт); сналази се у не/предвидивим ситуацијама када му је неопходно да користи страни језик и/или да у кратком усменом излагању оствари свој интерес. Пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања.

Напредни ниво

Ученик користи страни језик да активно учествује у усменој комуникацији; да прати дужа и сложенија излагања или дискусије о конкретним или апстрактним темама из познатих општих или стручних тематских области, као и да објашњава своје ставове и/или образлаже различите предлоге. Чита и пише текстове о широком спектру тема у складу са општим и властитим интересовањима.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Рецепција (слушање и читање)

Основни ниво

Ученик разуме уобичајене изразе и схвата општи смисао свакодневне комуникације изговорене споро и разговетно. Користећи основно лингвистичко знање, чита краће текстове написане стандардним језиком, разноврсног садржаја из свакодневног живота и/или блиских области или струке, у којима преовлађују фреквентне речи и изрази.

Средњи ниво

Ученик разуме основне елементе разговетног говора у свакодневним ситуацијама и једноставна излагања и презентације из блиских области изговорене стандардним језиком и релативно споро. У тексту, из домена личног интересовања и делатности, у коме преовлађују сложене језичке структуре, ученик разуме општи смисао и допунске информације, користећи различите технике/врсте читања.

Напредни ниво

Ученик разуме суштину и детаље опширнијих излагања или разговора у којима се користи стандардни језик, мења ритам, стил и тон разговора, а у вези са садржајима из ширег интересовања ученика. Ученик разуме дуже текстове различитог садржаја (нпр. адаптирана или оригинална прозна књижевна дела, актуелни новински чланци и извештаји); брзину и технику читања подешава према тексту који чита.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Продукција (говор и писање)

Основни ниво

Ученик у свакодневним ситуацијама пише или даје усмена упутства, писмено или усмено размењује информације о уобичајеним општим и блиским темама. Користећи једноставне изразе, фразе и језичке структуре, пише кратке забелешке, поруке и писма, и/или према моделу пише једноставне текстове нпр. описе особа и догађаја из познатих области.

Средњи ниво

Ученик без припреме започиње и води разговор, износи усмено или писмено мишљење о темама из домена личног интересовања, образовања, културе и сл. Користећи разноврсне језичке структуре, шири фонд речи и израза, ученик усмено или писмено извештава, излаже и/или према упутству пише компактни текст поштујући правописну норму и основна правила организације текста.

Напредни ниво

Ученик са сигурношћу, течно и спонтано, учествује у усменој или писменој комуникацији, говори, извештава, преводи и/или самостално пише текстове о темама и садржајима из ширег круга интересовања; користећи информације и аргументе из различитих извора, износи ставове и преноси мишљење, размењује, проверава и потврђује информације. Ученик према потреби води формалну или неформалну преписку, доследно примењујући правописну норму, језичка правила и правила организације текста.

ВЕЗА ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА И ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Стандарди образовних постигнућа достижу се **на крају општег средњег образовања**. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, сваки пут уз другу наставну јединицу. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују.

С обзиром на сложеност предмета **Страни језик** и области унутар предмета, неопходно је поступно остваривати све стандарде кроз све четири године средњошколског

образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом.

Разред	**Први**
Недељни фонд часова	**2**
Годишњи фонд часова	**70**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре,	– реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са активностима у образовном контексту; – разуме, уз евентуалну претходну припрему, основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; – разуме информације о познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; – разуме општи смисао прилагођеног аудио и видео материјала; – разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – изводи закључке после слушања текста о познатим темама у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем текста;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање – говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ

обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине –	– доводи у везу, ослањајући се на општа знања и искуства, непознате елементе поруке, на основу контекста, и памти, репродукује и контекстуализује њене битне елементе.	
	– разуме краће текстове (дужине око 120 речи) о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, ослањајући се и на претходно стечена знања; – препознаје најучесталије врсте текстова на основу њихових карактеристика; – разуме обавештења и упозорења на јавним местима; – разуме краћу личну поруку упућену у сврху кореспонденције; – разуме општи садржај и основну поруку из краћег информативног текста у циљу глобалног разумевања; – проналази, издваја и разуме одређену релевантну информацију унутар препознатљиве врсте текста у циљу селективног разумевања; – разуме кратке и једноставне текстове који садрже упутства и савете у циљу детаљног разумевања (уз визуелну подршку); – разуме краће литерарне форме у којима доминира конкретна, фреквентна и	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ

ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење).	позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови).	
2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл.	– учествује у кратким дијалозима, размењује информације и мишљење са саговорником о познатим темама и интересовања; – користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту; – описује себе и своје окружење, догађаје у садашњости, прошлости и будућности у свом окружењу; – изражава своје утиске, мишљења и осећања у вези са блиским темама; – излаже основни садржај писаних, илустрованих и усмених текстова о познатим темама; – излаже унапред припремљену кратку презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања).	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални – разговор; – формална – дискусија; – функционална – сарадња; – интервјуисање – интонација – дијалог
2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних	– пише на једноставан начин о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (70-90 речи) користећи фреквентне речи и изразе; – описује утиске, мишљења и осећања (70-90 речи) – пише белешке, једноставне поруке и лична	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика – и комуникативне – функције

комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и	писма да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену.	– ИКТ;
	– препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; – препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; – препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.); – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); – користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи;	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;
	– преноси суштину поруке	МЕДИЈАЦИЈА

релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје,	са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби објашњења и обавештења, писмено и усмено; – резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.; – преводи на матерњи језик садржај краћег текста о познатим темама.	– преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша.		
5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл.		

2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних		

извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и		

монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и		

разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице

Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом.

Системски приказ морфолошких карактеристика.

Слагање именица и придева.

Члан

Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана.

Партитивни члан.

Заменице

Личне заменице.

Наглашене личне заменице.

Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта *complementoo ggetto* и индиректног објекта *complemento di termine.*

Присвојне заменице.

Показне заменице (*questo, quello*).

Повратне заменице.

Упитне заменице (*chi*? *che*?/*che cosa*? *Quanto/a/i/e? Quale/i?).*

Придеви

Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју.

Компарација придева

(Anna è più alta di Luca.).

Апсолутни суперлатив

(*Maria è bellisima.).*

Присвојни придеви. Употреба члана уз присвојне придеве (*lamiabici, tuofratello*).

Показни придеви: *questo, quello.*

Називбоја (*bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro*...). Морфолошке особености придева (*viola, rosa, blu, arancione).*

Бројеви

Главни бројеви.

Редни бројеви.

Предлози
Прости предлози *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* и њихова основна употреба.
Предлози *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro.*
РЕЦЕПТИВНО: Предлози спојени са чланом *(preposizioni articolate).*
Глаголи
Садашњевреме (Presente Indicativo).

РЕЦЕПТИВНО: *Presente progressivo (stare + gerundio).*
Императив за неформално обраћање(*Imperativo diretto*):
Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.
Заповедни начин за формално обраћање(*Imperativo indiretto*):
Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Повратни глаголи.

Употреба глагола *piacere.*
Перфекат (*Passato Prossimo*) правилних и неправилних глагола:
Sono andata alla stazione.
Non ho fatto il compito di casa.
Перфект модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere:*
Sono dovuto andare dal dentista.
Ho potuto leggere i titoli in italiano.
Футур правилних и неправилних глагола:

Noi torneremo a casa alle cinque.
Имперфекат (Imperfetto):

C'era una volta un re e viveva in un castello..
Прилози
Основни прилози (*bene, male, molto, poco, troppo, meno, più)*, прилошки изрази за одређивање времена (*prima, durante, dopo*) и простора (*a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù).*
Упитни прилози *quando? come? perché? dove?*
Грађење прилога од придева помоћу суфикса *mente.*
Речце
Ci, ne.
Везници *(e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena).*
Реченица
Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику.

Упитна реченица.

Ред речи у реченици.

Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период).

НАПОМЕНА: *Програм за италијански језик за пету годину учења, други страни језик, примењује се и за италијански као први страни језик у првом разреду гимназије. Оба статуса језика подразумевају подједнак недељни фонд часова (два часа недељно) и исту годину учења (пета година).*

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске	– разуме и реагује на одговарајући начин усмене на поруке у вези са активностима у образовном контексту; – разуме основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; – разуме информације о релативно познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; – разуме општи смисао информативних радијских и телевизијских емисија о блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; – разуме основне елементе радње у краћим видео-записима у којима се обрађују релативно блиске теме, ослањајући се и на визуелне елементе; – разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ

вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.).	намерама, као и у вези са општим садржајем; – ослањајући се на општа знања, искуства и контекст поруке, увиђа значење њених непознатих елемената; – памти и контекстуализује битне елементе поруке;	
2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и	– разликује најучесталије врсте текстова, познајући њихове основне карактеристике, сврху и улогу; – разуме краће текстове о конкретним темама из свакодневног живота, као и језички прилагођене и адаптиране текстове утемељене на чињеницама, везане за домене општих интересовања; – разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима; – разуме једноставна упутства и саветодавне текстове, обавештења и упозорења на јавним местима; – разуме краће литерарне форме у којима доминира конкретна, фреквентна и позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови); – проналази, издваја и разуме у информативном тексту о познатој теми основну поруку и суштинске информације; – идентификује и разуме релевантне информације у мејловима, проспектима, новинским вестима, репортажама , огласима, реду	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ

других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну	вожње, блоговима; – препознаје основну аргументацију у једноставнијим текстовима (нпр. новинским чланцима или писмима читалаца, као и другим врстама коментара); – наслућује значење непознатих речи на основу контекста;	
	– учествује у краћим дијалозима, размењује информације и мишљење са саговорником о блиским темама и интересовањима; – користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту, прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута; – описује себе и своје окружење, догађаје у садашњости, прошлости и будућности у свом окружењу и изван њега; – на једноставан начин/укратко изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама; – описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, износећи своје утиске и мишљења; – укратко препричава краћи текст или видео-запис; – излаже унапред припремљену краћу презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања); – указује на значај одређених	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста.	исказа и делова исказа пригодном гестикулацијом и мимиком или наглашавањем и интонацијом;	
	– пише на разложан и једноставан начин о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (обима 80 100 речи); – описује утиске, мишљења и осећања (обима 70 90 речи); – пише белешке, поруке и лична писма/мејлове да би тражио или пренео релевантне информације; – једноставним језичким средствима резимира прочитани/преслушани текст о блиским темама и износи сопствено мишљење о њему; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише краћа формална писма (писма читалаца, пријаве за праксе, стипендије или омладинске послове); – пише електронске поруке, СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, слика, графикона, детаљних упутстава;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци.	– препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; – препознаје и разуме најчешће	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – правила понашања; – стереотипи;

2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима).	присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; – препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из осталих области школских знања и животних искустава; – препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и неверБална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.); – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); – користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи;	– стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;
2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке.	– преноси суштину поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, објашњења и обавештења, писмено и усмено; – резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције;	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни

2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих	– преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.	језик/са страног на матерњи;

језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте		

читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и		

одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа.		
4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи,		

израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице
Обнављање из претходних разреда

Члан
Обнављање из претходних разреда

Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Релативне заменице *(pronimi relativi: che, cui)*
Ненаглашене личн езаменице у служби директног објекта у сложеним временима *(pronomi diretti nei tempi composti)*
Неодређене заменице *(pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)*

Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Компарација придева *(grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)*
Неодређени придеви *(aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)*

Бројеви
Обнављање из претходних разреда

Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Предлози спојени са чланом *(preposizioni articolate)*

Глаголи

Обнављање и проширивање из претходних разреда

Presente progressivo *(stare + gerundio)*

Императив *(imperativo).* Заповедни начин за сва лица: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!*

Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола *(condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)*

Плусквамперфекат *(trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)*

Прилози

Обнављање из претходних разреда

Речце

Обнављање из претходних разреда

Везници

Обнављање из претходних разреда

Реченица

Обнављање и проширивање из претходних разреда

Хипотетички период: Реална погодбена реченица: *Se piove, prendi l'ombrello; Se farà bel tempo, andremo in gita*

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; – разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена

контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа.	– разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор уз одговарајући број понављања; – разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд.), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљења саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; – разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; – разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова класичне и савремене музике различитих жанрова;	информација; – култура и уметност; – ИКТ
3. Област језичке вештине –	– разуме краће текстове о	РАЗУМЕВАЊЕ

ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл.	конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; – разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; – разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); – проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; – разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста; – разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; – разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма) у којима се појављују учесталије метафоре; – открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ
	– усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације; – користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална

2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или	са наставником и са осталим ученицима и ученицама; – описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; – започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном	сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа.	формалности говорне ситуације; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; – резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; – пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; – пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика и комуникативне функције – ИКТ;

3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.		
2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе.	– препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; – познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; – препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи; – разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл.);	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области.	– препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	
	– преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; – у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: – преноси садржај уз употребу	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о	описа, парафраза и сл.;	

конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове.		

2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице
Обнављање из претходних разреда

Члан
Обнављање из претходних разреда

Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Ненаглашене личне заменице са императивом *(imperativo coni pronomi)*
Ненаглашене личне заменице у пару у сложеним временима *(pronomi personalia ccoppiatinei tempi composti)*

Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Органска компарација придева *(forme irregolari)*

Бројеви
Обнављање из претходних разреда

Предлози
Обнављање из претходних разреда

Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Идиоматска употреба *volerci* и *metterci*
Кондиционал прошли *(condizionale passato: Avrei voluto comprare un bel gelato)*
Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена *(passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo)*
Конјунктив садашњи *(congiuntivo presente: Penso che Maria debba studiare di più)*
Конјунктив прошли *(congiuntivo passato: Penso che sia andato al cinema)*

Прилози
Обнављање из претходних разреда

Речце
Обнављање из претходних разреда

Везници
Обнављање из претходних разреда

Реченица
Обнављање из претходних разреда

Разред		**Четврти**
Недељни фонд часова		**2 часа**
Годишњи фонд часова		**66 часова**
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће	**ТЕМЕ** **и кључни појмови**

	бити у стању да:	**садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма.	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, у приватним и јавним комуникативним ситуацијама, исказане стандардно језичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања у вези са друштвено релевантним и узрасно примереним темама, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја у краћим аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине –	теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему.	
	– примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова у вези с темама везаним за лична интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости аутентичних, адаптираних и неаутентичних дужих текстова у вези с блиским темама; – разуме општи садржај и најважније појединости текстова о мање познатим темама, које спадају у шири спектар интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и делимично апстрактним темама; – разуме текстове који садрже различита упутства; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;

ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. Изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања).		
2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну	– користи самостално циљни језик као језик комуникације; – говори, с лакоћом, о познатим темама и темама које су из домена његовог интересовања на кохерентан начин, примењујући познату лексичку грађу и језичке структуре; – препричава неки догађај или дешавање и износи очекивања у вези са тим; – укратко образлаже и објашњава разлоге догађаја или дешавања; – образлаже своје мишљење и реагује на мишљење других; – излаже пред публиком, на разумљив начин, унапред припремљену презентацију на познате и одабране теме уз помоћ визуеалног подстицаја; – током и после презентације разуме питања у вези са темом, одговара на њих и пружа додатна објашњења; – учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална комуникација; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис)о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе	скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	
	– пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, поштујући основна начела организације текста; – пише текстове о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – пише краће прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и сл. користећи једноставне изразе; – описује утиске, мишљења, осећања, истиче предности и мане неке појаве или поступка; – пише белешке, поруке (имејлове, смс поруке и сл.), детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације; – пише одговоре у којима тражи и преноси релевантне информације и објашњења користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања износећи личан став и аргументе; – пише текстове према моделу, тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише неформална писма/мејлове/позивнице и сл. користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;

догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.	позива, извињења и сл.; – познаје основне одлике екосистема и друштвеног система земаља чији језик учи и разуме њихову међусобну условљеност; – објашњава на једноставан начин традиционално схваћене одлике властите културе припадницима страних култура; – објашњава, на једноставан начин, традиционално схваћене одлике култура чији језик учи припадницима властите културе; – увиђа и разуме да поступци учесника у свакодневним комуникативним ситуацијама могу да буду протумачени на различите начине; – увиђа и разуме постојање културног плуралитета у својој земљи и земљама чији језик учи; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентније регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – користи на креативан начин ограничена знања из различитих језика како би успешно остварио комуникативну намеру; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста.	комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације;	
	– преноси, на структурисан начин, основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси општи садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај усменог излагања или писаног текста прилагођавајући регистар и стил потребама комуникативне ситуације; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз уважавање различитих културних вредности и избегавајући двосмислености и нејасноће.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;
2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у		

предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине –		

ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и		

коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и		

информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре.		
2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице
Обнављање из претходних разреда

Члан
Обнављање из претходних разреда

Заменице
Обнављање из претходних разреда

Придеви
Обнављање из претходних разреда

Бројеви
Обнављање из претходних разреда

Предлози
Обнављање из претходних разреда

Глаголи

Обнављање и проширивање из претходних разреда

Прости перфекат *(passato remoto),*творба и основна употреба: Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno

Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена *(passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto)*

Употреба конјунктива у зависној реченици *(finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)*

Конјунктив имперфекта *(congiuntivo imperfetto: Pensavo che tu fossi contento del tuo appartamento)*

Stare per + infinito: *Il treno sta per partire*

Пасив *(forma passiva)*

Безлично-пасивна конструкција са заменицом si *(si passivante)*

Прилози

Обнављање из претходних разреда

Речце

Обнављање из претходних разреда

Везници

Обнављање из претходних разреда

Реченица

Обнављање и проширивање из претходних разреда

Хипотетички период: Реална погодбена реченица (*Se piove, prendi l'ombrello; Se farà bel tempo, andremo in gita)*иПотенцијална*(Se fossi in te non lo farei)*

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ

Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда музичке школе – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

Тематске области:

Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време)

Свет рада (перспективе и образовни системи)

Интересантне животне приче и догађаји

Свет уметности

Живи свет и заштита човекове околине

Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране)

Медији и комуникација

Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света)

Потрошачко друштво

Спортови и спортске манифестације

Србија – моја домовина

Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик

Европа и заједнички живот народа

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других

Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично)

Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.

Давање једноставних упутстава и команди

Изражавање молби и захвалности

Изражавање извињења

Изражавање потврде и негирање

Изражавање допадања и недопадања

Изражавање физичких сензација и потреба

Исказивање просторних и временских односа

Давање и тражење информација и обавештења

Описивање и упоређивање лица и предмета

Изрицање забране и реаговање на забрану

Изражавање припадања и поседовања

Скретање пажње

Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања

Тражење и давање дозволе

Исказивање честитки

Исказивање препоруке

Изражавање хитности и обавезности

Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИКТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (*task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовање и уважавање дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултурном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова (теорија + вежбе), контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима профила школе.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

– Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора;

– Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);

– Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);

– Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);

– Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате;

– Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације;

– Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност;

– Планира се израда два писмена задатка.

КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима.

Разумевање говора

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација које се аутоматски процесиурају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију);

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један град) уместо неодређених формулација („мало даље” и слично); хронолошки

след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последица); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима.

У вези са тим, корисне су следеће терминолошке напомене:

– категорије насловљене *Аудио и видео материјали* подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл. , који се могу преслушавати више пута;

– категорије насловљене *Монолошка излагања*, *Медији* (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), *Спонтана интеракција*, *Упутства*, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл.).

Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когинитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од броја 1 до 4, метакогнитивне под бр. 5 и 6):

7. коришћење раније усвојених знања;

8. дедуктивно/индуктивно закључивање;

9. употреба контекста;

10. предвиђање;

11. анализа и критичко расуђивање;

12. самостална контрола активности.

Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге саговорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи" (као што се чита „између редова") да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.

Могуће комуникативне ситуације и интенције за проверу разумевања говора:

− Разумевање и извршавање упутстава и налога за различите активности

Комуникативна ситуација*:* спортске активности, инструкције везане за употребу апарата, преузимање докумената или апликација на крајњи/персонални уређај, једноставније техничке информације, припремање хране, састављање предмета сачињених из делова, нпр. намештај, проналажење информација потребних за усвајање школских и других знања, сналажење у простору, проналажење траженог објекта, праћење

инструкција добијених у јавном простору, путем разгласа на станицама, аеродромима, у тржним центрима итд.

− Разумевање садржаја монолошких излагања на познате теме, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима ученика

Комуникативна ситуација: краћа излагања, изводи из предавања или саопштења, извештаји, кратке „исповедне" форме персонализованог карактера на основу личних искустава итд.

− Разумевање општег смисла и најважнијих појединости информативних прилога из различитих медија (радио, телевизија, интернет) о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама

Комуникативна ситуација: аудио и аудио визуелни прилози радијског, телевизијског и мултимедијалног карактера – вести, репортаже, извештаји.

− Разумевање битних елемената аудио и аудио-визуелних форми, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме

Комуникативна ситуација: исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд.

− Разумевање општег садржаја и идентификовање важнијих појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника

Комуникативна ситуација: кратке дискусије, размена информација између двоје и више говорника, укључујући и једноставним језичким средствима изведено преговарање, договарање, убеђивање)

Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог.
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста који ћу слушати.
Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији.
За време слушања
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.).
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини.
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. на кључне речи) како бих разумео/ла општи смисао текста.

Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке.	
Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику.	
Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам.	
Покушао/ла сам да издвојим имена лица и места.	
Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим.	
Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате.	
Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам наслепо.	
Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена, заменице итд.).	
После слушања	
Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам.	
Како бих поправио/ла своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем:	

Разумевање прочитаног текста

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости

и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, градирани су по нивоима следећи делови програма:

– разликовање текстуалних врста;

– препознавање и разумевање тематике – ниво глобалног разумевања;

– глобално разумевање у оквиру специфичних текстова;

– препознавање и разумевање појединачних информација – ниво селективног разумевања;

– разумевање стручних текстова;

– разумевање књижевних текстова.

Писмено изражавање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично.

Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни).

Усмено изражавање

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање путем разгласа (сапоштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким културним догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем;

– увежбавање изговора аутентичних песама ради извођења.

Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:

– разумевање изворног говорника;

– неформални разговор;

– формална дискусија;

– функционална комуникација;

– интервјуисање;

– усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације).

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд.). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор,

електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.

У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа – оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

Часови посвећени музичкој терминологији

Први разред – најмање 5% од укупног годишњег фонда часова

4) Основне поделе у музици; класична и забавна музика; основне поделе у оквиру класичне музике;

5) Основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења;

6) Музички инструменти.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: музички облици; врсте гласова; дијатонски тоналитети; основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у свакодневном италијанском; писање испитног програма; превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Други разред – најмање 10%од укупног годишњег фонда часова

4) Понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења;

5) Музички инструменти – општа подела;

6) Биографије познатих композитора и извођача.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику; понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у италијанском.

Трећи разред – најмање **15% од укупног годишњег фонда часова**

4) Анегдоте и краће биографије познатих композитора и извођача;

5) Музички инструменти – систематизација;

6) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Четврти разред – најмање **15% од укупног годишњег фонда часова**

4) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом;

5) Анегдоте и биографије познатих композитора и извођача;

6) Израда портфолија.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло – певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичких структура код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2 до нивоа Б2) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз

одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању*. Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.

Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.

Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.

Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:

– Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.

– Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.

– Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.

– У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.

– У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.

– Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежно квантитативним подацима и показатељима.

– Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

ПСИХОЛОГИЈА

Циљ учења Психологије је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме сложеност, разноврсност и развојне аспекте психичког функционисања људи у био-социо-културном контексту, посебно функционисање стваралачке личности, да повећа капацитет суочавања са изазовима адолесцентског доба и преузме одговорност за очување менталног здравља, функционисање у заједници и наставак школовања.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Бавећи се кључним појмовима опште психологије ученик ће: развијати способност критичког мишљења, вештину успешне комуникације и функционисања у групи; унапређивати стратегије успешног учења, вежбања и јавног наступа, памћења и доношења одлука; формирати преференцију научног над лаичким приступом; разликовати употребу од злоупотребе психологије; повезивати психологију са другим наукама, уметношћу и културом; уважавати различитост међу људима и поштовати људска права; изражавати позитиван став према заштити и унапређењу менталног здравља.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знање о личности као јединству психичких процеса, особина и стања, о спрези психичког и телесног и теоријама које објашњавају природу личности, посебно стваралачке личности; аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на укупни развој личности и посебно развој музичких способности; препознаје специфичности методологије и мерних инструмената који се користе у психолошким истраживањима; уочава могућности и ограничења примене психолошких сазнања у описивању, тумачењу и предвиђању, како сопственог тако и понашања других особа и друштвених појава; прихвата улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– правилно користи основне појмове који се односе на сазнајне, емоционалне и мотивационе аспекте личности; – прави везу између психологије као науке и других наука, уметности и културе; – препозна различите области примене психолошких сазнања као и животне ситуације у којима се људи обраћају психологу за помоћ; – на датом примеру психолошког истраживања одреди које су методе и технике коришћене; – разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима; – психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања; – аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на развој личности; – опише контекст настанка најважнијих теорија личности, њихове основне карактеристике, представнике и утицај; – користећи стечена психолошка сазнања препознаје емоције и мотиве сопственог понашања, понашања других и ликова из књижевности и филмова; – у учењу и вежбању користи стратегије и технике успешног учења и памћења; – препозна узроке фрустрација и унутрашњих конфликата, искаже преференцију ка њиховом конструктивном решавању и на примерима препозна механизме одбране; – наведе карактеристичне црте стваралачке личности и улогу интризичке мотивације за бављење музиком; – опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената; – аргументује значај очувања менталног здравља, превенције менталних поремећаја и показује позитивни став	**ПСИХОЛОГИЈА КАО НАУКА И ПРАКСА** Предмет и дисциплине психологије. Психологија и друге науке, уметност и култура. Методе и технике психолошких истраживања. Употреба и злоупотреба психологије. **ЛИЧНОСТ КАО ЈЕДИНСТВО ПСИХОЛОШКИХ ПРОЦЕСА, ОСОБИНА И СТАЊА** **Личност** Појам и структура, темперамент, идентитет. Теорије личности. **Особине, процеси и стања** Сазнајни аспект: пажња, опажање, учење, памћење и заборављање, мишљење, интелигенција. Емоционални аспект: осећања. Мотивациони аспект: мотиви, вредности, ставови и интересовања. Измењена стања свести. **Развој** Органске основе психичког живота. Чиниоци развоја: наслеђе, лична активност и друштвени чиниоци. Развој сазнајног, емоционалног и

према здравим стиловима живљења; – разликује облике и врсте социјалног учења на примерима; – уважава различитост међу људима, родну равноправност, поштује људска права и изражава негативан став према било ком облику насиља; – разликује основне врсте менталних поремећаја и описује карактеристике најчешћих менталних поремећаја адолесцената; – у комуникацији узима у обзир могућност грешака при опажању других људи и тиме предупређује могуће конфликте; – наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања других људи; – препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације и конформизма; – наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења, примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова; – препозна и критички разматра примере употребе и злоупотребе психологије у медијима, политици, маркетингу и на друштвеним мрежама; – примењује знања из опште психологије опажање на област опажања музике; – наведе структуру музичке способности и препозна различите приступе у њеном мерењу; – аргументовано дискутује о улози генетских и срединских фактора у развоју музичких способности; – наведе фазе стваралачког мишљења и поткрепи их примерима; – разликује продуктивне и непродуктивне начине превладавања страха од јавног наступа; – опише утицај музике на људе и сложеност комуникације између уметника и публике; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – прихвати улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и	мотивационог аспекта личности. Карактеристике адолесцентског периода у развоју личности. **Ментално здравље** Појам и значај. Фрустрације и конфликти. Одбрамбени механизми. Стрес и механизми превладавања. Ментални поремећаји – појам, узроци, врсте и облици помоћи. Психолошки проблеми адолесцената. Превенција. **ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ** **Социјализација** Појам, функција и фактори. Облици и врсте социјалног учења. Социјалне вештине. Социјални живот адолесцента. Просоцијално и асоцијално понашање. **Комуникација** Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа. Интерперсонални конфликти и њихово решавање. Емпатија. Асертивност. **Друштвене групе** Појам и врсте. Динамика

гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.	групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску. Руковођење групом. Стереотипи, предрасуде, дискриминација. Људи у маси.
	ПСИХОЛОГИЈА МУЗИКЕ **Стваралачка личност** Карактеристике стваралачке личности – способности, особине личности и мотивација. Музичке способности, развој, структура и мерење. Музичко извођење – вежбање, читање с листа, трема. **Стваралачко мишљење** Појам, критеријуми стваралаштва и фазе стваралачког мишљења. **Опажање музике и реаговање на музику** Комуникација у уметности. Уметник и публика. Музикотерапија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Психологије у највећој мери одговара програму за гимназију, с тим, да једним делом уважава специфично искуство и потребе ученика у музичкој школи. Он садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Психологију нису развијени стандарди постигнућа наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно способности да се ефективно управља сопственим учењем (планирање, управљање временом и информацијама, способност да се превазиђу препреке како би се успешно учило, коришћење претходних знања и вештина, примена знања и вештина у различитим ситуацијама, индивидуално и/или у групи) и способности да се ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу. Природа предмета је таква да уз адекватан методичко-дидактички приступ даје озбиљан допринос развоју

међупредметних компетенција, посебно за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према здрављу.

Кључни појмови садржаја су дати у оквиру четири теме, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Између исхода постоји повезаност, односно остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења Психологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године.

Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета;

– *проблемски*: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимање акције да се проблем реши

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	*Примери захтева које наставник може поставити ученицима у циљу развоја вештина*
– Употреба знања	*– Искористите у новој ситуацији* *– Примените знања у ситуацији из свог живота(проблеми везани за учење, вежбање, јавни наступ, мотивацију...)* *– Покажите на новом примеру* *– Примените научено тако да предвидиш последице* *– Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...*
– Анализа знања	*– Уредите по задатом критеријуму* *– Утврдите предности и недостатке* *– Упоредите два становишта* *– Утврдите зашто је дошло до неке промене*

	– Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли.
– Вредновање знања (критичко мишљење)	*– Идентификујте која критика се може упутити...* *– Процените примереност закључака из приказаних података* *– Процените логичку заснованост неког става* *– Утврдите оправданост неке акције или одлуке* *– Изразите свој став* *– Наведите аргументе за свој став*
– Синтеза знања (стваралачко мишљење)	*– Планирајте решење* *– Решите проблем* *– Смислите нову примену* *– Осмислите план истраживања неког психолошког проблема* *– Спроведите самосталан пројекат* *– Осмисли начин за...*

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи су тако формулисани да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. На пример, исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* наставник у својим оперативним плановима уситњава на већи број мањих исхода који су на нивоу часа или групе часова, као што би то био исход *ученик је у стању да наведе сазнајне процесе* или *прави разлику између три компоненте става*. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што ће бити да активности већег броја часова доприносе достизању једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за неке друге. Овако припремљени оперативни планови омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика јер и ови исходи морају бити формулисани тако да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост.

Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања, како да сарађују у проналажењу релевантних података што ће, између осталог, допринети достизању исхода да *ученик разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима.* За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којим су ученици упознати.

Садржај програма, подељен у четири теме, чине селекционирани појмови психологије који су у функцији достизања исхода и остваривања циља предмета. У односу на гимназијски програм има једну тематску област више са садржајима који одговарају на потребе ученика музичких школа. Евентуалне измене и допуне садржаја по избору наставника требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама пошто није акценат више на томе шта се учи, већ зашто се учи, чему то служи и шта ученик уме да уради са тим.

Прва тема има за циљ увођење ученика у психологију као науку и праксу. Међутим, иако је она на почетку програма неопходно је да се у току рада на садржајима који следе стално прави веза са питањима које технике и методе истраживања се користе, у оквиру које дисциплине психологије се то изучава, каква је веза са сазнањима у другим наукама, посебно уметности, како се то може употребити или злоупотребити. Из тог разлога, у оквиру прве теме, на пример, довољно је кратко упознати ученике са основним методама и техникама које психологија користи у својим истраживањима јер ће се о томе расправљати сваки пут кад се наведе неко истраживање у одређеној области.

Друга тема је комплексна и обухвата највећи део садржаја. Најважнији захтев који се ставља пред наставника јесте да планира свој рад тако да обезбеди ученицима да достигну исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* и све исходе који се односе на примену знања о психолошким процесима, особинама и стањима у свакодневном животу. Изолована знања о личности које ученици не доводе у везу са сопственим искуством и применом неће допринети у већој мери достизању исхода овог програма. Зато је важно да наставник планира на који начин ће садржај приближити ученицима, да припреми што више одговарајућих материјала и подстакне ученике да их и сами пронађу у примерима из других предмета (Историја музике, Читање с листа, Солфеђо, Хармонија, Српски језик и књижевност, Историја, Грађанско васпитање), различитих медија, са друштвених мрежа или у свакодневном животу.

У оквиру ове теме налази се и садржај који се односи на ментално здравље. Имајући у виду исходе, фокус наставе и учења нису психички поремећаји већ концепт менталног здравља (као стања у којем појединац остварује своје потенцијале, носи се са животним стресовима, радно је продуктиван и доприноси заједници) и оријентација ка здравим стиловима живота, избегавању ризичног понашања и превенцији менталних поремећаја. У оквиру тог дела друге теме потребно је уградити садржаје који се односе на вештине, стратегије и технике које доприносе очувању менталног здравља као што су: социјалне вештине (повезати са садржајем који се односи на социјализацију); технике успешног учења, музичког вежбања, памћења, доношења одлука; управљање емоцијама и временом; превладавање стреса, управљање припремом за јавни наступ; конструктивно решавање конфликата. Овај сегмент програма треба остварити са посебном пажњом имајући у виду да је адолесцентски период процењен као кључни у развоју ставова (позитивних или негативних) према здрављу уопште, па и према менталном, као и за практиковање, односно непрактиковање, здравих стилова понашања.

Трећа тема је део социјалне психологије чији је садржај ученицима близак те се могу планирати различити облици и технике рада, посебно оне у којима ученици партиципирају у већој мери. Код неких садржаја треба предвидети довољно времена да се могу урадити

вежбе чији је циљ развој неких вештина. Основне облике социјалног учења (условљавање, учење по моделу и учење увиђањем) и њихове врсте (класично, емоционално, инструментално, опсервационо условљавање; идентификација, имитација, учење улога) треба ученицима приближити преко различитих примера са захтевом да их у сопственом искуству препознају и то са становишта ефеката и носилаца утицаја (агенс социјализације). За очекивати је да ће ученици са лакоћом препознати да се плаше зубара зато што се мама плаши, међутим треба инсистирати на финијим увидима тражећи да препознају нпр. идентификацију и имитацију као облик социјалног учења који је чест у адолесцентском периоду, посебно кроз дискусију о музичким узорима као очигледним примерима социјалног учења.

У оквиру ове теме и садржаја природно се надовезује рад на социјалним вештинама, просоцијалном и асоцијалном понашању. Социјалне вештине, за које се процењује да озбиљно унапређују квалитет живота, у овом програму имају доста простора. Оне се налазе у делу о менталном здрављу, у оквиру социјализације и комуникације. Наставник има слободу да те садржаје угради на различитим местима и на различите начине. Како би се циљ предмета у потпуности остварио потребно је са ученицима радити и на питањима самопоуздања, ненасилног решавања сукоба, емпатије, активном слушању, сарадњи, толеранцији, асертивности...

Питања од значаја за психички живот адолесцената налазе се у другој и трећој теми и у вези су са неколико исхода, као и циљем предмета. Иако су ти садржаји могли бити у оквиру засебне теме они су у овом програму дати раздвојено на три места, с тим да наставник им слободу да то оствари и обједињено. У првом се адолесцентски период посматра са становишта развоја, односно промена које се тада дешавају. У другом је акценат на проблемима адолесцената. То су проблеми који се могу окарактерисати као узрасно уобичајени (лоша слика о себи, појачана негативност, тешкоће у препознавању и изражавању емоција...), проблеми ризичног понашања (злоупотреба психоактивних супстанци, деликвенција, ризично сексуално понашање, овисност од видео игара...) и проблеми који представљају поремећај (анксиозност, депресивност, анорексија, булимија...). На трећем месту се налазе садржаји који се тичу социјалног живота младих, потребе да се припада групи, пријатељских и љубавних веза, сексуалног живота адолесцента. Наравно и сви други садржаји који се могу повезати са узрастом коме ученици припадају добра су прилика да се то и уради. На пример, када се ради конформизам природно је посматрати га и кроз визуру те појаве код младих или садржај који се односи на понашање људи у маси свакако треба повезати са адолесцентима када су на великим концертима, спортским догађајима, политичким протестима...

Четврта тема је тако конципирана да уважава специфично искуство и потребе ученика музичке школе. Кључни појмови садржаја ове теме се односе на психологију музике и могу се обрађивати после рада на претходним темама, а могу се и инкорпорирати у њих. На пример, опажање музике у оквиру опажања, музичке способности после интелигенције; развој музичких способности у развојну психологију, уметник и публика у оквиру комуникације, карактеристике стваралачке личности у оквиру психологије личности, музикотерапија у оквиру менталног здравља... Где год је то могуће треба користити примере везане за свакодневне проблеме ученика у учењу, вежбању и музичком извођењу. У илустровању феномена у области психологије музике препоручује се сарадња са наставницима музичке наставе у циљу повезивања садржаја из различитих области и

развијања међупредметних компетенција. Посебну пажњу треба да добије трема и рад на разликовању продуктивног и непродуктивног начина превладавања страха од јавног наступа.

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да постоје и нека питања која су од општег значаја и треба их континуирано прожимати кроз различите садржаје и активности како би се достигли неки исходи. Ту се пре свега мисли на питања: урођено – стечено, психа – тело, нормалност – патологија, истраживања – теорије. На пример, садржај који се односи на интелигенцију потребно је сагледати из угла колико је она наследна а колико се може развијати вољом појединца и под утицајем средине, затим где су органске основе интелигенције, како се повреде мозга одражавају на интелигенцију, какве су последице дуготрајне употребе алкохола и дроге на интелигенцију, како се интелигенција мери, како различите теорије објашњавају интелигенцију.

Како је програм богат садржајем за фонд о два часа недељно и исходе које треба достићи неопходно је пажљиво планирање које ће обезбедити да се у оквиру рада на једном садржају што више тога постигне, повеже, примени из других тема и садржаја. На пример, питања динамике личности могу се смислено уградити у рад на многим садржајима (нпр. зашто нешто боље памтимо или како нас покрећу емоције) и пре него што дође час који је намењен баш мотивацији.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици се у трећем разреду први пут сусрећу са предметом Психологија, међутим готово целокупан садржај предмета односи се на појаве које су ученицима познате из сопственог живота или живота других у њиховом окружењу. Стога је могуће и потребно у овом предмету користити, када то садржај дозвољава, елементе искуственог учења које се одвија по следећој шеми:

Овај процес обезбеђује самостално регулисање вештина учења и развој компетенције којима се оно што је научено у школи повезује са свакодневнимживотом, што је значајан искорак у односу на примање готових форми знања. Све ово значи да, поред класичних облика подучавања који подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем:

– помоћи ученицима да освесте начин на који уче и тумаче наставне садржаје;

– освестити стратегије за усмеравање пажње, памћење и активирање запамћених садржаја и помоћи им да их примене;

– код ученика развијати различите стратегије учења;

– узети у обзир различита предзнања ученика;

– ново градиво контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за примерима и ситуацијама из њиховог личног искуства);

– подстицати ситуацијско-искуствено учење кроз решавање проблема;

– градиво које се обрађује треба презентовати коришћењем различитих чулних модалитета;

– учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху, зашто то уче);

– подстицати критичко мишљење а не критизерство;

– подстицати самосталност ученика у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава, самостални истраживачки рад);

– неговати и вредновати добра, смислена питања које ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива;

– неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења;

– препоручују се и следеће технике рада: симулације, радионице, играње улога, дискусија, дебате, пројекти/пројектна настава, есеји, реаговање на одређене теме, анализа медијских информација;

– препоручује се увођење ИКТ у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса за трагање за образовним информацијама, употребом различитих платформи за учење.

Предложене облике подучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења.

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	**Одговарајући начин оцењивања**
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	**Могућа средства оцењивања**
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и сваки садржај су прилика да се ученику да повратна информација и оцена. На пример, добро постављено питање заслужује поткрепљење оценом јер је свакако одраз неког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

СОЦИОЛОГИЈА

Циљ учења Социологије је да кроз овладавање основним социолошким појмовима, теоријама, концептима и принципима, оспособи ученике да разумеју сложеност и разноврсност функционисања друштва на локалном и глобалном нивоу, факторе који делују у друштву и њихову међузависност, ради развијања знања, вештина и ставова неопходних за одговорно и успешно учешће у друштвеном животу, критичко и конструктивно промишљање о односу појединца, институција и друштва, о проблемима савременог глобалног и српског друштва, начинима на који они настају и како се могу решавати.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем социологије ученик ће: развити способност за разумевање и критичко просуђивање друштвених појава, стећи увид у сложеност и међузависност друштвених односа и процеса и њихових социјалних, економских, политичких, културних, етничких, верских и других специфичности; повезати социолошка знања са знањима других наука; располагати функционалним знањима неопходним за оријентацију и активно и одговорно учешће у савременом друштву; унапредити вештину комуникације и развијати културу аргументованог дијалога; афирмативно изражавати свој и поштовати идентитет другог; развити свест о разноврсности култура, вредности и ставова и потреби уважавања тих разлика.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик стиче знање о основним социолошким појмовима и теоријама; објективно анализира и вреднује друштвене догађаје и појаве; препознаје друштвене проблеме у свом окружењу и формулише питања која воде њиховом решавању, критички усваја информације о друштву раздвајајући битне од небитних чињеница; упознаје облике друштвеног раслојавања, узроке и последице глобализације и транзиције, утицај медија на формирање погледа на свет, улогу економије, политике и културе, посебно музике и религије у друштву, улогу и значај породице; препознаје облике друштвених девијација, уочава и процењује облике и изворе политичке и социјалне манипулације; развија хуманистичке вредности; култивише и унапређује однос према владавини права и правној држави; развија осећај одговорности за сопствене акције и изборе, подстиче радозналост, отвореност ума, посвећеност личном развоју, емпатију и солидарност са другима, повезујући лично искуство са ширим друштвеним окружењем.

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
– објасни појам друштва, и друштвених појава; – користи правилно, у усменом и писменом излагању,	**ШТА ЈЕ СОЦИОЛОГИЈА** Настанак и развој социологије

основне социолошке појмове; – уважава индивидуалне, друштвене и културне различитости; – објасни појам и значај обичајних и моралних норми; – дефинише појмове друштвене структуре и друштвеног система и разликује њихове елементе; – препознаје, на датим примерима, врсте друштвеног раслојавања; – процењује значај отворености друштва за друштвени развој; – анализира друштвену условљеност музике и различитих музичких стилова; – препознаје појам и врсте социјалне стратификације и, на конкретним примерима, узроке и последице друштвених неједнакости; – критички процењује различите аспекте глобализације; – образложи добре и лоше стране експанзије информационих технологија; – упореди и анализира демографска кретања у савременом свету и Србији; – идентификује феномен миграција као сталан глобални процес; – издвоји главне узроке еколошких проблема; – заузима активан став у односу на локалне и глобалне еколошке проблеме и питања одрживог развоја; – објасни појам рада и поделу рада као основног феномена људског постојања; – опише и интерпретира појмове политике, моћи и државе; – промовише идеје владавине права и социјалне правде; – критички анализира достигнућа и мањкавости демократије и утврди важност владавине права и правне државе; – повеже појам и функције идеологија са конкретним примерима, изводећи закључке о могућим последицама манипулације; – аргументовано расправља о функцији и утицају мас-медија;	Предмет социологије Социолошке теорије **ПОЈЕДИНАЦ, КУЛТУРА И ДРУШТВО** Биолошки, психолошки и социјални чиниоци друштвености Идентитет Род, пол и сексуалност Појам и елементи културе Језик и симболи Норме и вредности Социјализација Обичај, морал и право Субкултура/контра култура Врсте културе **СОЦИОЛОГИЈА МУЗИКЕ** Социолошко-музичке и естетске теорије о друштву Социологија елитне музике Социологија рока, џеза, турбо-фолка, реп и поп музике **СИСТЕМ И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА** Појам друштвеног система Друштвена улога и положај Друштвене групе **ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА** Системи стратификације Класно-слојна структура Друштвена неједнакост Друштвена покретљивост **ДРУШТВЕНА ПРОМЕНА**

– препозна механизме медијске манипулације; – објасни појам религије као важног облика друштвене свести; – наведе основне одлике секуларног друштва; – формулише социолошко одређење породице, њене историјске облике и функције; – дискутује о будућности породице; – препозна узроке и наведе облике девијантног понашања; – аргументовано дискутује о узроцима и облицима ризичног понашања младих; – дискутује о положају и проблемима младих у Србији.	**И ДРУШТВЕНИ СУКОБИ** Друштвене промене Друштвени покрети Сукоби – извори и функције **ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТРАНЗИЦИЈА** Теорије о глобализацији Глобално цивилно друштво и људска права Транзиција **СТАНОВНИШТВО И ЕКОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ** Савремене миграције Популациона политика Екологија и еколошка криза Одрживи развој **РАД И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ДРУШТВА** Појам рада Подела рада Технологија и рад Прекаријат Предузетништво **ПОЛИТИКА** Шта је политика Моћ, власт, држава (облици владавине) Право и хијерархија правних аката Обележја правне државе и владавине права Демократија (сувереност, избори, непосредна и представничка демократија) Политичка култура Идеологије – појам и врсте

	МЕДИЈИ И КОМУНИКАЦИЈА Новине, радио и телевизија, интернет и друштвене мреже Интернет и друштвене мреже Теорије о медијима Медијска писменост Медијски империјализам
	РЕЛИГИЈА Шта је религија Функције религије Секуларизација Оживљавање религија
	ПОРОДИЦА Брак, породица, домаћинство Функције породице Криза брака и породице? Љубав
	ДЕВИЈАНТНОСТ Девијантно понашање Малолетничка делинквенција Облици зависности (алкохолизам, наркоманија, зависност од интернета и друштвених мрежа)
	МЛАДИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ Образовање Слободно време Друштвени активизам Комуникација Однос између генерација

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Усмереност на ученика је темељно обележје средњошколског учења и поучавања Социологије. Учењем и поучавањем ученик усваја основна знања из Социологије и развија способност праћења и разумевања друштвене стварности, различитих односа које појединац остварује у друштвеној околини и утицаја те околине на његово понашање и поглед на свет. Подстиче се учеников допринос учењу и поучавању, интелектуална радозналост, као и преиспитивање сопствених ставова и властитог доприноса заједници и друштву.

Програм наставе и учења Социологије садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Социологију нису развијени стандарди постигнућа, наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета.

Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно компетенције за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према друштвеној и природној околини, као и да ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном животу.

Кључни појмови садржаја су дати у оквиру петнаест тема, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Исходи су међусобно повезани и остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави – захваљујући знањима, вештинама и ставовима које је градио и развијао током једне године учења социологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године. С обзиром на опсежност програма и предвиђени мали број сати за његово остваривање, препоручује се лична процена наставнику да одреди дубину (опсежност) предвиђених тема. Евентуалне измене и допуне садржаја, по избору наставника, требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама.

С дидактичког становишта, настава и учење социологије треба да истовремено задовољи неколико циљева.

То су:

– когнитивни циљеви – стицање знања о друштвеним феноменима и о самој социологији, научном приступу друштву и сл.;

– формативни циљеви – развијање мисаоних и изражајних способности ученика, употреба појмова, категорија, дефиниција, синтетизовање идеја;

– васпитни циљеви – развијање уверења и понашања примерених за укључивање у друштво, подстицање индивидуалности, критичности и толерантности, као основних вредности демократске културе, развијања свести о цивилизацијским, друштвеним и социјалним проблемима.

Пуно остварење програма реализује се у корелацији са другим предметима и изборним програмима (Историја, Филозофија, Психологија, Српски језик и књижевност, Грађанско васпитање), као и укључивањем ученика у различите ваннаставне активности. Обрада тема треба да буде усмерена тако да ученици успешно повезују своја знања из других предметних области са социолошким садржајима. На тај начин знања постају функционална јер се ефикасније усвајају и трајно задржавају.

Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција, фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи:

– смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета;

– проблемски: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимањем акције да се проблем реши;

– дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	Примери захтева које наставник може поставити ученицима ради развоја вештина
Употреба знања	– Искористите у новој ситуацији – Примените знања у ситуацији из свог живота – Покажите на новом примеру – Примените научено тако да предвидите последице – Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...
Анализа знања	– Уредите по задатом критеријуму – Утврдите предности и недостатке – Упоредите два становишта – Утврдите зашто је дошло до неке промене

	– Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли
Вредновање знања (критичко мишљење)	– Идентификујте која критика се може упутити... – Процените примереност закључака из приказаних података – Процените логичку заснованост неког става – Утврдите оправданост неке акције или одлуке – Изразите свој став – Наведите аргументе за свој став
Синтеза знања (стваралачко мишљење)	– Планирајте решење – Решите проблем – Смислите нову примену – Спроведите самосталан пројекат – Осмислите начин за...

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Они су формулисани тако да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што се може десити да активности на већем броју часова доприносе достизању само једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако лако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за друге. Оперативни планови, са уситњеним исходима који треба да буду тако формулисани да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост, омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика, као и у ефекте сопственог рада. Уколико постоје тешкоће да се неки исход из оперативног плана достигне, то је знак наставнику да изврши неке промене у планирању. За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. Поред уџбеника, као једног од извора информација, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања и како да сарађују у проналажењу релевантних података. Наставници у свом раду треба да користе разноврсну релевантну литературу: оригинална ауторска дела, бројна теоријска и емпиријска социолошка истраживања, стручне часописе, Статистички годишњак, интернет,

специјализоване сајтове, одговарајуће пробране филмове, аудио или видео записе, јер су то облици комуникације блиски младима, на којима се могу препознати и анализирати многи друштвени проблеми. Важно је да сами наставници користе различите изворе информација и да на њих упућују ученике, али и да оспособе ученике да самостално проналазе одговарајуће информације, успоставе критички однос према њима, што ће, између осталог, допринети достизању исхода да ученик разликује научни од здраворазумског и лаичког приступа социолошким темама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Природа садржаја предмета омогућава коришћење различитих облика рада и наставних метода, које ангажују ученике и повећавају њихову заинтересованост. Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима активне, проблемске и истраживачке наставе, уз усаглашавање садржаја са одговарајућим методичким активностима. Наставник треба да поштује дидактичке принципе, полазећи од: познатог ка непознатом, од простог ка сложеном, од конкретног ка апстрактном и од појединачног ка општем.

Како би се подстицао интерес ученика за Социологију и освестила њена улога у разумевању и праћењу друштвених појава, односа и процеса, ученика треба укључивати у облике рада у којима јасно повезује социолошке појмове и приступе са савременим збивањима у непосредној животној околини на критички и креативан начин.

Препоручује се примена бројних техника активног и кооперативног учења, искуственог учења, учења открићем, упознавање са техникама истраживачког рада као и пројектног рада. Коришћењем интерактивних метода у презентовању одређених тематских области и појмова ученике треба подстаћи да критички преиспитају властита искуства и интерпретирају их у социолошком кључу – на начин који доприноси бољем разумевању актуелних социјалних процеса унутар српског и ширег, глобалног друштвеног контекста.

Наставник може да користи и различите технике, као што су: рад у групама, текст метод, дискусија, метод „навале мисли” (brainstorming)... Било да је реч о расправи, есеју, плакату, презентацији, мини истраживању, дебати, социодрами, теренској настави, заједничкој посети неком догађају или установи, учење се усмерава на учениково самостално проучавање, истраживање, обраду и презентацију садржаја.

Ученике треба подстицати да проналазе информације, да их критички процењују, да постављају релевантна питања, да унапређују културу дијалога, да аргументовано заступају или оспоравају одређена становишта или сопствене ставове. Наставницима се препоручује да са ученицима што чешће дискутују о бројним темама уз употребу примера и података из конкретних социолошких истраживања. За ученика је посебно важно да разуме властити положај унутар социјалне структуре, постојеће социјалне неједнакости које утичу на степен његове личне слободе, као и да увиди значај друштвених промена на индивидуалном и општем плану.

Писање социолошког есеја препоручује се за вредновање свих исхода учења и поучавања Социологије. Реч је о проблемском и критичком есеју којим ученик, повезујући лична или групна искуства с друштвеним контекстом, примењује социолошка знања, развија аналитичке, истраживачке и комуникацијске вештине. Вредновањем есеја процењују се сви претходно наведени елементи: ученик показује усвојеност знања у делу

есеја који се односи на изношење и објашњење тезе; издваја *pro et contra* доказе у односу на тезу, показује вештине анализе, те доноси закључак или предвиђа.

Како се у садржајима Социологије препознаје и њен високи васпитно-вредносни потенцијал, односно прилика да се код ученика поступно и континуирано развијају позитивне особине, прихватљиви обрасци понашања и ставови, као и друштвене вредности – демократичност, толерантност, солидарност, сарадња, интегритет, одговорност – посебну пажњу треба посветити појмовима попут вредности, норми, идентитета и социјализације. Они су важни јер представљају неопходан појмовни апарат за разумевање основних облика друштвеног живота и истовремено доприносе формирању аутономног вредносног система код ученика. Препоручује се наставницима да ове појмове проширују и користе у објашњењу друштвених појава, како би ученик увидео да је свет културе омеђен управо људским потребама, нормама и вредностима које посредују између човека и друштва и на посебан начин обликују како друштвене институције тако и човека као индивидуално и социјално биће.

Поред класичних облика поучавања које подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем:

– узети у обзир различита предзнања ученика;

– код ученика развијати различите стратегије учења;

– ново градиво треба контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за њиховим примерима и ситуацијама из живота), чиме ће се олакшати њихово учење и стварање система појмова и развијати критичко мишљење;

– учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху);

– код ученика би требало подстицати самосталност у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење, где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава);

– неговати и вредновати добра, смислена питања која ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива;

– неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења;

– препоручује се увођење ИКТ-а у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса, као и употребом различитих платформи за учење.

Овакав приступ обезбеђује бољу мотивисаност ученика да учествују у настави и ефикасније учење на часу. Предложене облике поучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења. У коначном, циљ је да се ученик оспособи да на социолошки начин разуме и објасни кључне аспекте глобалног друштва и друштва Србије. Пожељно је остварити сарадњу са другим наставницима социологије, Српским социолошким друштвом, универзитетским катедрама за социологију, учествовати на семинарима стручног и дидактичког карактера.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Вредновање ученичког постигнућа треба да укључи, поред степена усвојеног знања, сваку од поменутих активности ученика, јер је то добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације. Потребно је да континуирану евалуацију и самоевалуацију примењују како наставници, тако и ученици. Ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању циљева, задатака и исхода предмета, као и напредак других ученика у групи, увек уз одговарајућу аргументацију. Вредновање може бити: непрекидном контролом активности на часу; писмено – путем разних врста тестова (тестови са кратким одговорима, са алтернативним одговорима, са комбинованим тестовима, тестови са понуђеним одговорима, есеји итд.); усмено – кроз домаће задатке или практичне радове. Вредновање треба да се врши систематски и буде: објективно, валидно, одговарајуће, формативно.

У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	**Одговарајући начин оцењивања**
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Ø Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Ø Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Ø Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Ø Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Ø Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Ø Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	**Могућа средства оцењивања**

Оцењивање наученог (сумативно)	Ø Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Ø Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дневници рада, самоевалуација, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и свака активност су прилика да се ученику пружи повратна информација. На пример, добро постављено питање или аргументовање заслужује поткрепљење оценом, јер је свакако одраз ученичког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

ИСТОРИЈА

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем историје обогаћују се знања о прошлости, развијају аналитичке вештине неопходне за критичко сагледавање савременог света, његових историјских корена и актуелних цивилизацијских токова. Настава и учење историје припрема ученика за одговорно учешће у демократском друштву брзих друштвених, технолошких и економских промена, оспособљавага да кроз удруживање и сарадњу допринесе да се адекватно одговори на савремене изазове на локалном, регионалном, европском и глобалном нивоу. Ученику се кроз наставу историје омогућава развој групних идентитета (национални, државни, регионални, европски), чиме се обогаћује и лични идентитет. Посебан акценат је стављен на разумевање историјских и савремених промена, али и на изградњу демократских вредности које подразумевају поштовање људских права, развијање интеркултуралног дијалога и сарадњу, односа према разноврсној културно-историјској баштини, толерантног односа према другачијим ставовима и погледима на свет. Ученик кроз наставу историје треба да искаже и проактиван однос у разумевању постојећих унутрашњих и регионалних конфликата са историјском димензијом и допринесу њиховом превазилажењу.

Основни ниво

Ученик користи основна историјска знања (правилно употребљава историјске појмове, хронологију, оријентише се у историјском простору, познаје најважнију историјску фактографију) у разумевању појава и процеса из прошлости који су обликовали савремено

друштво, као и одређене националне, регионалне, па и европски идентитет. Развијају се вештине неопходне за успостављање критичког односа према различитим историјским и друштвеним појавама. Ученик изграђује свест о сопственој одговорности у савременом друштву, развија ставове неопходне за живот у савременом демократском окружењу и учешћу у различитим друштвеним процесима (поштовање људских права, неговање културе сећања, толеранција и уважавање другачијег културног идентитета и наслеђа, и решавање неспоразума кроз изградњу консензуса).

Средњи ниво

Ученик развија посебна историјска знања и нарочито аналитичке вештине компарације различитих извора информација, процењујући њихову релевантност, објективност и комплексност. Веома важну димензију наставе историје представља разумевање функционисања савременог света, његових историјских корена и оних појава које својим дугим трајањем обликују садашњицу.

Напредни ниво

Ученик разуме, анализира и критички просуђује комплексније историјске, као и савремене догађаје, појаве и процесе са историјском димензијом, уз употребу различитих историјских извора. Ученик је у стању да уочи последице стереотипа и пропаганде на савремено друштво, људска права и политичко окружење, да аргументовано води дебату уз међусобно уважавање, неговање толеранције и унапређивање интеркултуралног дијалога, као и да писмено и графички приказује резултате свог истраживања уз коришћење одговарајућих компјутерских програма.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и критички однос према прошлости и садашњости

Основни ниво

Именује најважније историјске догађаје, појаве, процесе и личности, ученик ствара основ за боље разумевање прошлости сопственог народа, државе, региона, Европе и човечанства. Познаје и користи хронологију неопходну за сналажење у свакодневним животним ситуацијама. Оријентише се у историјском и савременом простору. Разуме историјске феномене који су утицали на стварање цивилизација, друштва, држава и нација. Препознаје друштвене, економске, културолошке промене које су обликовале савремени свет. Има критички однос према тумачењу и реконструкцији прошлости и тумачењу савремених догађаја примењујући мултиперспективни приступ. Квалитетно бира разноврсне информације из различитих извора, критички их анализира, пореди и синтетише да би свеобухватније сагледали прошлост и садашњост.

Средњи ниво

Анализира специфичности одређених историјских појмова и користи их у одговарајућем контексту. Разуме различите државне, политичке и друштвене промене у историји, чиме се боље оријентише кроз историјско време, историјски и савремени геополитички простор. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација преко којих се формира слика о појединим историјским или савременим феноменима. Повезује поједине процесе, појаве и догађаје из националне, регионалне и опште историје. Развија и надграђује своје различите идентитете.

Напредни ниво

Анализира и критички просуђује поједине историјске догађаје, појаве и процесе из националне, регионалне и опште историје, као и историјске и савремене изворе информација. Унапређује функционалне вештине употребом различитих рачунарских програма неопходних за презентовање резултата елементарних историјских истраживања заснованих на коришћењу одабраних извора и историографске литературе. Продубљују разумевање прошлости анализирањем савремених, пре свега друштвених и културолошких појава и процеса у историјском контексту.

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и савремених идентитета као основа за активно учествовање у друштву

Основни ниво

Уочава различите културолошке, друштвене, политичке, религијске погледе на прошлост чиме гради и употпуњује сопствени идентитет. Развија вредносни систем демократског друштва утемељен на хуманистичким постулатима, поштовању другачијег становишта. Примењује основне елементе интеркултуралног дијалога ослањајући се на прошлост, идентитет и културу свог, али и других народа у Србији, региону, Европи и свету. Негује толерантан вид комуникације, поштовање људских права, разноврсних културних традиција. Препознаје узроке и последице историјских и савремених конфликата и развија ставове који воде њиховом превазилажењу. Уочава разноврсне последице преломних друштвених, политичких, економских и догађаја из културе и света науке, појава и процеса из прошлости, чиме се омогућава боље сагледавање савременог контекста у коме живе и стварање предуслова креативан однос према непосредном друштвеном окружењу.

Средњи ниво

Анализира предрасуде, стереотипе, различите видове пропаганде и њихове последице у историјским и савременим изворима информација. Вреднује објективност извора информација и гради одговоран однос према осетљивим појавама из прошлости и садашњости. Дефинише историјске појаве дугог трајања; уочава сличности и разлике у односу на савремени контекст, што доприноси разумевању историјску основу савремених појава. Препознаје регионалне везе на пољу заједничке политичке, друштвене, економске и културне прошлости. Гради толерантан однос према припадницима других нација или вероисповести у регионалном и унутар државном контексту, неопходан у превенцији потенцијалних конфликата. Развија и надграђује своје различите идентитете и разуме различитост идентитета других људи.

Напредни ниво

Унапређује толерантни однос у комуникацији вођењем аргументоване дебате о важним темама из историје и савременог живота засноване на међусобном уважавању ставова, различитих националних, идејних, конфесионалних или културолошких позиција, чиме се гради конструктиван однос за квалитетан живот у мултикултуралном друштву.

Разред	Први
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	70 часова

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација.	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и садржинских обележја; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; – препозна на	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Хронолошки и научни оквири историје – историјски појмови и појмови историјске науке. Хронологија и простор – стари, средњи и рани нови век. Историјски извори (врсте, порекло, анализа, сазнајна вредност, примена у истраживању). Анализа извора – примери (од праисторијских остатака и налазишта до савремених извора информација). **ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ СТАРОГ ВЕКА** Географски простор цивилизација старог века (Медитеран, Средњи и Далеки исток). Основна обележја државног уређења цивилизација старог века (Египат, Месопотамија, Левант, минојски Крит, Микена, грчки полиси – Атина и Спарта, антички Рим). Политички оквири (Грчко-персијски ратови, Пелопонески рат и пунски ратови) Друштво и свакодневни живот у цивилизацијама старог века (друштвене групе и њихови односи, прожимање цивилизација на примеру државе Александра Великог и Римског царства,

2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција.	конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлошћу на конкретним примерима; – поредећи историјске и географске карте датог простора, уочава утицај рељефа и климатских чинилаца на настанак цивилизација и кретање становништва; – наведе и лоцира најважније праисторијске и античке локалитете у Европи и Србији; – издвоји и међусобно пореди најважније одлике државних уређења у цивилизацијама старог века; – наведе типове државних уређења у периоду средњег и раног новог века и издвоји њихове специфичности; – анализира положај и начин живота деце, жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и група у старом, средњем и раном новом веку;	световни обичаји, однос према природи и здрављу, култура становања. Привреда, наука, уметност и култура у цивилизацијама старог века (политеистичке и монотеистичке религије, писменост, књижевност, архитектура, ликовна и примењена уметност, науке, привредни односи и трговина – комуникација)

	– идентификује основне елементе и одлике привреде у старом, средњем и раном новом веку; – пореди и илуструје примерима одлике свакодневног живота у старом, средњем и раном новом веку;	
2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из	– уочава присуство и препознаје важност тековина старог, средњег и раног новог века у савременом свету; – анализира специфичности и утицај међународних односа на положај држава и народа; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – идентификује најважније одлике српске државности у средњем веку; – анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду средњег и раног новог века; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским	Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине цивилизација старог века – архитектура, календар, инфраструктура, наука, медицина, римско право, филозофија, позориште, демократија, беседништво, олимпијске игре, спортови, римски бројеви, арена, хришћанство и јудаизам...; римско наслеђе на територији Србије) Истакнуте личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед, Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики... **ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ** Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак. Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи. Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Византијско царство, Арабљани). Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам). Феудално друштво (структура, друштвене категорије, вазални односи). Српске земље и Балканско

националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске	и светским оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у историјском и савременом контексту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини.	полуострво у раном средњем веку (досељавање Срба и Хрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, христијанизација, ширење писмености). Уређење државе и црква у средњем веку (типови европских монархија; република). Држава Немањића и Српска црква у позном средњем веку (краљевина и царство, деспотовина, аутокефална црква, османска освајања у југоисточној Европи). Српске владарске породице (Немањићи, Котроманићи, Лазаревићи, Бранковићи, Балшићи, Црнојевићи). Опште одлике средњовековне културе и свакодневни живот (верски карактер културе, дворски живот и витешка култура, уметнички правци у српској средњовековној архитектури и уметности, културне области, школе и универзитети, проналасци; живот на селу и граду – занимања, родни односи, правоверје и јереси, сујеверје, болести и лечење, писана и визуелна култура код Срба). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине средњег века – легенде и митови, хералдика, ћирилица, светосавље, уметничка баштина, Косовска легенда...). Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије, Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, краљ

појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.		Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и књегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Мехмед II Освајач... **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМ ВЕКУ** Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак (научна и велика географска открића, сусрет са ваневропским цивилизацијама, улога и значај великих европских градова – Фиренце, Венеције, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; почеци грађанске класе, сталешко друштво, апсолутистичке монархије – примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније). Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови). Опште одлике културе раног новог века (идеје и уметност хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао). Привреда и свакодневни живот (мануфактура, банкарство; свакодневни живот – живот на селу и граду, положај жене, обичаји, занимања, култура исхране и становања). Врхунац моћи Османског царства (освајања, држава и друштво). Живот Срба под османском, хабзбуршком и млетачком
		влашћу (обнова Пећке патријаршије; мењање верског и културног идентитета; учешће у

		ратовима, отпори и сеобе, положај и привилегије, Војна крајина). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине раног новог века –научна и техничка открића и културно-уметничка баштина).
		Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић...

Разред Други

Недељни фонд часова 2 часа

Годишњи фонд часова 70 часова

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни).
		ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ

националне историје. ф 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне wordдатотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао	постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију науке у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлошћу на конкретним примерима; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским	**ДОБА** **(од средине XVIII до средине XIX века)** Индустријска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе). Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма). Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес). Свакодневни живот и култура(промене у начину живота). Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење). Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу. Српска револуција 1804–1835. (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај). Развој модерне српске државности (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа, Црна Гора у доба владичанства). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (парна машина, средства транспорта...), културно-уметничко наслеђе и институције – Матица српска,

обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последицеисторијских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове	оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија;	Народна библиотека, Народни музеј. Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић.

пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описујепојаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст.	– анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – употреби податке из графикона и табела у једноставном истраживању; – упоређује, анализира и уочава разлике између свог и ставова других; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања. – користи сазнања из других научних области, ради потпунијег сагледавања историјских појава и процеса; – препозна историјске	

	корене савремених институција и друштвених појава; – идентификује најважније друштвене групе, њихове улоге и односе у периоду новог века;	
2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и	– анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду новог века; – уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела и представа о прошлости на формирање националног идентитета.	**ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД** **У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА** Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа", политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот). Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика; културна и просветна политика, свакодневни живот; Берлински конгрес, положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Анексиона криза). Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена).

powerpoint програма). 2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе уисторијском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.		Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; балкански ратови). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (телефон, употреба електричне енергије и нафте, фотографија, филм, нове врсте оружја и саобраћајних средстава...), културно-уметничко наслеђе и институције – Народно позориште, академија наука, Народна банка, Српска музичка школа... Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз и краљ Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић, Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Јован Цвијић...
		ПРВИ СВЕТСКИ РАТ Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, учешће Србије и Црне Горе; преломнице рата; аспекти рата – технологија

		рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању). Уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и регент Александар Карађорђевић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис...

Разред	Трећи
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	35 часова

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални). **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА** Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна

националне историје. 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа.	садржинских обележја; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику резултате елементарног истраживања; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу	конференција у Паризу – нова карта Европе и света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес и носиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога двора; национално и верско питање). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (напредак медицине, појава радија, телевизије, звучног филма...); утицај политичких идеја на савремено српско друштво, трајност установа и институција; културно-уметничко наслеђе. Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павловић Барили, Иван Мештровић.

2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет	друштвену одговорност и неговање културе сећања; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту; – препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илуструје примерима утицај научно-технолошког развоја на промене у друштву, економији и природном окружењу; – наведе примере утицаја спортских и уметничких достигнућа	**ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ** Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зарађене стране, савезништва, фронтови, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату – улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; уништавање и пљачка културних и уметничких добара; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић.

различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено	на обликовање савременог друштва; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника; – препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији; – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима.	

објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма).		
2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.		**СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА** Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења, једнопартијски систем, однос власти према политичким противницима, међународни положај, економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност; свакодневица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, Енди Ворхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иво

		Андрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић, Душан Ковачевић.
		СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма у Европи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварање Европске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенције великих сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, интернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација сукоба и међународне интервенције, економске прилике и свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова, политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава, питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз стандарде постигнућа и исходе дефинисане за крај разреда дати и кључни појмови садржаја разврстани у међусобно повезане тематске целине. Концепт наставе и учења засноване на исходима подразумева да ученици, посредством садржаја предмета, стекну не само основна знања, већ да их користе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или процени да одговарају њиховим интересовањима. Програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке. Сви садржаји су дефинисани тако да су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика, а уз подстицај и подршку наставника. Најефикасније методе наставе и учења јесу оне које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања и вештина. При остваривању циља предмета и достизању исхода мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе и да би се остварио циљ наставе историје, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода.

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере оствареності пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

На почетку средњошколског образовања ученици већ поседују извесна знања о најважнијим историјским појмовима, имају нека животна искуства и формиране ставове који су основ за изградњу нових знања, вештина, ставова и вредности. Битно је искористити велике могућности које *Историја* као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за објашњењем. Одговарајућа питања могу да послуже и као подстицај за елементарна историјска истраживања, прилагођена узрасту и могућностима ученика, што доприноси достизању прописаних стандарда постигнућа.

Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било", већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму", у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести о друштвеној одговорности и људским правима.

Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и развоју вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом остваривања програма наставник треба да има у виду циљ, општу и специфичне компетенције предмета, стандарде постигнућа и исходе за разред и да у складу с тим води рачуна о селекцији и броју података неопходних за разумевање одређених кључних појмова.

У остваривању теме *Основи историјског истраживања*, којом почиње програм за сва три разреда, требало би пажњу посветити проширивању већ постојећих ученичких знања о историјској науци, хронологији и периодизацији, пореклу и сазнајној вредности историјских извора, као и о самом истраживачком процесу. Од кључне важности је да наставник одабере оне наставне методе, примере и задатке који ће омогућити ученицима да се упознају са различитим врстама извора историјског сазнања специфичним за одређене периоде (од праисторије до савременог доба – од камених оруђа и оружја, митова и легенди до уметничких дела, новина, фотографија, филмова, интернета...), да их вреднују, тумаче, критички процењују, интерпретирају, одреде им порекло, да на основу

њих аргументовано износе своје закључке, да разумеју разлоге различитог тумачења исте историјске појаве, да препознају стереотипе, предрасуде, злоупотребе, манипулације. С обзиром на то да за период праисторије у првом разреду није предвиђена посебна тема, могуће је да кроз реализацију ове целине (бавећи се материјалним историјским изворима и њиховом интерпретацијом), ученици прошире и своја знања о праисторији, особеностима и етапама овог периода, као и праисторијским налазиштима и културама на територији Европе и Србије. Активности ученика чији је циљ развијање вештине коришћења и критике историјских извора дају могућност и да се упознају са помоћним историјским наукама и науче како да достигнућа различитих научних дисциплина користе у својим истраживањима.

У одабиру примера треба узимати у обзир историјске изворе специфичне за истраживану епоху, затим оне којима би се приказала промена коју нека врста историјског извора доживљава кроз дату епоху, али и оне који превазилазе задате временске оквире, закључно са савременим изворима информација и проблематиком њихове релевантности. Конкретни примери, њихово тумачење и анализа требало би да буду средство за остваривање дела теме који се односи на интерпретацију и реконструкцију прошлости. На тим примерима ученици би требало да се оспособе да препознају научну методологију, значај коришћења извора и научне литературе, али и да идентификују ненаучни приступ, као и факторе који утичу на реконструкцију и интерпретацију прошлости. Овакав поступак би требало да обезбеди не само сагледавање околности у којима настаје представа о историјским појавама, процесима и догађајима, већ и развијање вештина за аналитичко и критичко промишљање о савременим појавама, процесима и догађајима и стварању наше представе о њима. Током одабира материјала за рад и осмишљавања активности наставник увек треба да има у виду узраст ученика и ниво њиховог знања, као и што равномернију заступљеност примера из опште и националне историје.

Кроз реализацију осталих тема ученици ће проширити своја знања о најважнијим догађајима и феноменима из политичке, друштвене и културне историје епоха старог, средњег и новог века, као и савременог доба. Када је реч о политичкој историји, посебну пажњу треба посветити узроцима и последицама најзначајнијих догађаја и личностима које су их покретале и у њима учествовале. Требало би да уоче законитости појава, њихову развојност, како су се мењале током времена и који су чиниоци на то утицали. Поред тога, ученици треба да праве паралеле између држава, институција и процеса у оквиру исте и различитих епоха, да уочавају сличности и разлике, као и међусобне утицаје. Поредећи и анализирајући различите привредне системе током изучаваних периода, ученици треба да уоче основне чиниоце који утичу на привредне, друштвене токове и промене у историји. С обзиром на чињеницу да у плану наставе и учења у средњим музичким школама није предвиђено изучавање предмета Ликовна култура, у програм наставе и учења предмета Историја укључени су одабрани кључни појмови садржаја и дефинисани исходи који се односе на културно-уметничко наслеђе. Такви садржаји и исходи усмерени су превасходно на уочавање историјског значаја културно-уметничких тековина, а не на уметничку анализу.

На основу већ усвојених знања о политичким, друштвеним, привредним и културним приликама датог периода ученици треба да уоче њихову повезаност и утицај на свакодневни живот и развој друштва. Када се посматрају верска учења, тежиште треба да буде на анализи њихових основа и последица њиховог ширења, које се могу пратити до нашег времена. Важно је, такође, на примерима различитих религијских учења, веровања и

обичаја, приказати начин поимања света у датој епохи и на тај начин „ући у ципеле” људи који су тада живели. Ученике треба подстицати да уоче међусобне културне утицаје и прожимања различитих народа, култура и цивилизација и како су одређене идеје и научно-техничка открића утицала на развој друштва, културе, уметности, образовања и свакодневни живот људи. У том смислу, треба им указати на важност неговања различитих културних традиција и подстицати код њих одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. Да би разумели историјски период који изучавају, ученици треба да се упознају и са књижевношћу и уметношћу тог времена. Зато је пожељно да се у корелацији са наставом српског језика и књижевности или историје музике осветле друштвени контекст настанка неког дела које се проучава.

Када је историја српског народа у питању, треба приказати преглед најзначајних политичких догађаја и процеса, развој државних, друштвених и верских институција и културних прилика у ширем, регионалном и европском контексту. Потребно је подстицати код ученика развој критичког мишљења и свести о значају неговања културе сећања. На тај начин могу се ангажовати у пројектима који би подразумевали и сарадњу са широм (ваншколском) заједницом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

МАТЕМАТИКА

Циљ учења Математике је да ученик, усвајајући математичке концепте, знања, вештине и основе дедуктивног закључивања, развије апстрактно и критичко мишљење, способност комуникације математичким језиком и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем математике ученик је оспособљен да мисли математички, овладао је математичким знањима и концептима и критички анализира мисаоне процесе, унапређује их и разуме како они доводе до решења проблема. Развио је истраживачки дух, способност критичког, формалног и апстрактног мишљења, као и дедуктивно и индуктивно мишљење и размишљање по аналогији. Развио је способност математичке комуникације и позитивне ставове према математици и науци уопште. Ученик примењује математичка знања и вештине за решавање проблема из природних и друштвених наука и свакодневног живота, као и у професионалној сфери. Оспособљен је да стечена знања и вештине користи у даљем школовању.

Основни ниво

Ученик решава једноставне математичке проблеме и описује основне природне и друштвене појаве. На основу непосредних информација ученик уочава очигледне законитости, доноси закључке и директно примењује одговарајуће математичке методе за решавање проблема. Израчунава и процењује метричке карактеристике објеката у окружењу. Процењује могућности и ризике у једноставним свакодневним ситуацијама. Ученик користи основне математичке записе и симболе за саопштавање решења проблема и тумачи их у реалном контексту.

Средњи ниво

Ученик решава сложеније математичке проблеме и описује природне и друштвене појаве.

Оспособљен је да формулише питања и претпоставке на основу доступних информација, решава проблеме и бира одговарајуће математичке методе. Користи информације из различитих извора, бира критеријуме за селекцију података и преводи их из једног облика у други. Анализира податке, дискутује и тумачи добијене резултате и користи их у процесу доношења одлука. Ученик просторно резонује (представља податке о просторном распореду објеката сликом или на менталном плану).

Напредни ниво

Ученик решава сложене математичке проблеме и описује комплексне природне и друштвене појаве. Разуме математички језик и користи га за јасно и прецизно аргументовање својих ставова. Комплексне проблеме из свакодневног живота преводи на математички језик и решава их. Користи индукцију, аналогију, дедукцију и правила математичке логике у решавању математичких проблема и извођењу закључака. Користи методе и технике решавања проблема, учења и откривања која су базирана на знању и искуству за постављање хипотеза и извођење закључака.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Специфична предметна компетенција разврстана је у три домена: Математичко знање и резоновање, Примена математичких знања и вештина на решавање проблема и Математичка комуникација.

Основни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Уочава правилности у низу података и догађаја. Уочава и тумачи међусобне односе (повезаност, зависност, узрочност) података, појава и догађаја. Разуме основне статистичке појмове и препознаје их у свакодневном животу.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Примењује једноставне математичке процедуре када су сви подаци непосредно дати. Израчунава и процењује растојања, обиме, површине и запремине објеката у равни и простору. Израчунава вероватноћу одигравања догађаја у једноставним ситуацијама. Доноси финансијске одлуке на основу израчунавања прихода, расхода и добити.

Домен 3. Математичка комуникација

Комуницира математичким језиком који се састоји од појмова, ознака, фигура и графичких репрезентација и разуме захтеве једноставнијих математичких задатака. Саопштава решења проблема користећи математички језик на разне начине (у усменом, писаном или другом облику) и разуме изјаве изражене на исти начин. Тумачи изјаве саопштене математичким језиком у реалном контексту.

Средњи ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Формулише математичка питања и претпоставке на основу доступних информација. Бира критеријуме за селекцију и трансформацију података у односу на модел који се примењује. Бира математичке концепте за описивање природних и друштвених појава. Представља сликом геометријске објекте, упоређује карактеристике и уочава њихове међусобне односе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи природних и друштвених појава. Бира оптималне опције у животним и професионалним ситуацијама користећи алгебарске,

геометријске и аналитичке методе. Уме да примени математичка знања у финансијским проблемима. Анализира податке користећи статистичке методе.

Домен 3. Математичка комуникација

Разуме захтеве сложенијих математичких задатака. Бира информације из различитих извора и одговарајуће математичке појмове и симболе како би саопштио своје ставове. Дискутује о резултатима добијеним применом математичких модела. Преводи математичке формулације на свакодневни језик и обратно.

Напредни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Користи индукцију, аналогију и дедукцију у доказивању математичких тврђења и у анализирању математичких проблема. Користи законе математичке логике и одговарајуће математичке теорије за доказивање и вредновање ставова и тврдњи формулисаних математичким језиком. На основу података добијених личним истраживањем или на други начин формулише питања и хипотезе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи комплексних природних и друштвених појава. Бира и развија оптималне стратегије за решавање проблема.

Домен 3. Математичка комуникација

Користи математички језик при изношењу и аргументацији својих ставова и разуме захтеве сложених математичких проблема. Може да дискутује о озбиљним математичким проблемима.

Разред **Први**

Недељни фонд часова **2 часа**

Годишњи фонд часова **70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење,	– користи логичке и скуповне операције; – користи функције и њихова својства; – примени једноставна правила комбинаторике за пребројавање коначних скупова;	**ЛОГИКА И СКУПОВИ** Основне логичке и скуповне операције. Важнији закони закључивања. Функције. Елементи комбинаторике (пребројавање коначних скупова: правило збира и правило производа).

дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 1. Разуме	– користи, приказује на бројевној правој и пореди природне, целе, рационалне и реалне бројеве; – преведе рационалне бројеве из једног записа у други; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност бројевног израза (са или без калкулатора), процени вредност једноставнијих израза и тумачи резултат; – примени пропорцију и процентни рачун у реалном контексту; – примени својства троуглова, четвороуглова и кругова, укључујући и примену у реалном контексту; – примени подударност у равни (симетрије, транслација, ротација); – примени ставове подударности у једноставнијим доказима; – трансформише целе и рационалне алгебарске	**РЕАЛНИ БРОЈЕВИ** Преглед различитих врста бројева (природни, цели, рационални, реални), операције и њихова својства. Апсолутна вредност. Степен броја са целобројним изложиоцем. **ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ** Размера и пропорција, пропорционалност величина (директна и обрнута), примене (сразмерни рачун и рачун поделе). Процентни рачун. **ПОДУДАРНОСТ** Ставови подударности троуглова. Односи страница и углова троугла. Кружница и круг. Значајне тачке троугла. Четвороугао. Симетрије, ротација и транслација равни. **РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ** Полиноми и операције са њима, дељивост полинома. Растављање полинома на чиниоце. НЗС и НЗД полинома. Операције са рационалним алгебарским изразима (алгебарски разломци).

концепте подударности и сличности геометријских објеката, симетрије, транслације и ротације у равни. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 2. 8. Уме да реализује и примени једноставне геометријске конструкције. 2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 1. 4. 1. Пребројава могућности (различитих избора или начина) у једноставним реалним ситуацијама.	изразе; – реши линеарне једначине и неједначине; – графички представи линеарну функцију и анализира њен график; – реши проблем који се своди на линеарну једначину или систем линеарних једначина; – примени сличност у равни; – одреди вредности тригонометријских функција углова од 30°, 45° и 60°; – примени тригонометрију правоуглог троугла у реалним ситуацијама уз коришћење калкулатора.	**ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ, НЕЈЕДНАЧИНЕ И СИСТЕМИ** Линеарне једначине и неједначине. Линеарна функција и њен график. Системи линеарних једначина са две непознате. Примене у реалним ситуацијама.
2. МА. 1. 4. 2. Примењује рачун са пропорцијама и процентни рачун при		**СЛИЧНОСТ** Мерење дужи и углова. Пропорционалност дужи.

решавању једноставних практичних проблема. 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и притоме по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 5. Трансформише алгебарске изразе. 2. МА. 2. 1. 9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2. МА. 2. 4. 1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2. МА. 2. 4. 2. Решава проблеме користећи пропорцију и процентни рачун.		Талесова теорема. Сличност. Питагорина теорема. **ТРИГОНОМЕТРИЈА ПРАВОУГЛОГ ТРОУГЛА** Тригонометријске функције оштрог угла, основне тригонометријске идентичности. Решавање правоуглог троугла.

Разред **Други**

Недељни фонд часова **2 часа**

Годишњи фонд часова **70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање,	– трансформише и израчуна вредност једноставних израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор; – скицира график степене	**СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ** Степен чији је изложилац цео број. Функције $y = x^2$ и $y = x^3$. Степен чији је изложилац рационалан број. **КВАДРАТНА**

множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 5. Трансформише	функције; – реши једноставан проблем који се своди на квадратне једначине са реалним решењима и неједначине; – скицира и тумачи график квадратне функције; – израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; – примени адиционе формуле; – скицира графике основних тригонометријских функција.	**ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА** Квадратне једначине са реалним решењима. Вијетове формуле и растављање квадратног тринома. Квадратна функција. Једноставне квадратне неједначине. **ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ** Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Основне тригонометријске функције. Адиционе формуле.

алгебарске изразе. 2. МА. 2. 1. 6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције. 2. МА. 2. 1. 7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2. МА. 2. 2. 5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.		

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним	– израчуна површину и запремину праве призме, пирамиде, правог ваљка, праве купе и лопте, и примени их у једноставним ситуацијама; – израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; – реши једноставне експоненцијалне и логаритамске једначине; – примени Гаусов поступак за решавање	**СТЕРЕОМЕТРИЈА** Површина и запремина праве призме и пирамиде. Прав ваљак и права купа, њихове површине и запремине. Сфера и лопта. Површина сфере и запремина лопте. **ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈ**А Експоненцијална функција. Једноставне експоненцијалне једначине. Логаритам, његова својства и примене.

ситуацијама. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 2. Израчунава и процењује растојања, обиме и површине геометријских фигура у равни користећи формуле. 2. МА. 1. 2. 3. Израчунава и процењује површине и запремине геометријских тела у простору, користећи формуле. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 3. 1. Препознаје правилност у низу података (аритметички и геометријски низ...), израчунава чланове који недостају, као и суму коначног броја чланова низа. 2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне,	система линеарних једначина; – реши једноставан проблем који се своди на систем линеарних једначина; – реши једноставне проблеме међусобних односа тачака и правих у координатној равни; – реши једноставне проблеме користећи једначине праве и кружнице; – примени услов додира и одреди једначину тангенте кружнице; – примени аритметички и геометријски низ у једноставним ситуацијама.	Логаритамска функција. Једноставне логаритамске једначине. **СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА** Системи линеарних једначина са две и три непознате. Гаусов поступак. **АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ** Растојање двеју тачака, површина троугла. Разни облици једначине праве, угао између две праве. Кружница и однос праве и кружнице. **НИЗОВИ** Основни појмови о низовима. Аритметички и геометријски низ.

квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 1. 4. 6. Примењује основна математичка знања за доношење финансијских закључака и одлука. 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 8. Решава проблеме који се своде на системе линеарних једначина са највише три непознате. 2. МА. 2. 2. 2. Уочава равне пресеке геометријских фигура у простору и рачуна њихову површину. 2. МА. 2. 2. 3. Решава једноставне проблеме користећи једначину праве и криве другог реда. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.		

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни.	– израчуна једноставне граничне вредности функција; – користи основна својства функција (домен, периодичност, парност, монотоност, нуле и знак...); – израчуна извод једноставних функција применом правила диференцирања; – испита ток и скицира график једноставне функције; – примени елементе комбинаторике у једноставним реалним ситуацијама; – примени биномни образац на решавање једноставнијих проблема; – одреди вероватноћу једноставнијег случајног догађаја; – одреди очекивану вредност и дисперзију дискретне случајне величине; – изврши мање статистичко истраживање, обради резултате, прикаже их и интерпретира.	**ФУНКЦИЈЕ** Важнији појмови и својства реалних функција реалне променљиве. Преглед елементарних функција. Гранична вредност функције. Асимптоте. **ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ** Прираштај функције. Извод функције (проблем тангенте и брзине). Основне теореме о изводу, изводи елементарних функција. Испитивање функције и њен график. **КОМБИНАТОРИКА** Основна правила. Варијације. Пермутације. Комбинације (без понављања). Биномни образац. **ВЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА** Случајни догађаји. Вероватноћа. Дискретне случајне величине. Популација, обележје и узорак. Очекивана вредност и дисперзија. Прикупљање, сређивање, графичко приказивање и нумеричка обрада података.

2МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2МА. 1. 3. 4. У функцијама које су представљене графички или табеларно, анализира, примењује и приближно израчунава брзину промене помоћу прираштаја. 2МА. 1. 4. 1. Пребројава и процењује број могућности (различитих избора или начина) у једноставним реалним ситуацијама. 2МА. 1. 4. 3. Разуме концепт вероватноће, израчунава и процењује вероватноће догађаја у једноставним ситуацијама. 2МА. 1. 4. 4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2МА. 1. 4. 5. Разуме појмове популације и узорка, израчунава и тумачи узорачку средину, медијану и мод. 2МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА. 2. 1. 5. Трансформише алгебарске изразе.		

2МА. 2. 1. 6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције. 2МА. 2. 1. 7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2МА. 2. 3. 4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност...). 2МА. 2. 3. 6. Разуме концепт извода функције и примењује га у проблемским ситуацијама. 2. МА. 2. 4. 1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2МА. 2. 4. 3. Разуме концепт дискретне случајне величине и израчунава очекивану вредност, стандардно одступање и дисперзију (варијансу).		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основа за писање исхода и избор садржаја били су програми Математике за основну школу, стандарди постигнућа ученика за крај обавезног основног и општег средњег образовања, међупредметне компетенције, циљ учења Математике као и чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичких језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте,

овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама. Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

ПРВИ РАЗРЕД

Логика и скупови (8)

Реални бројеви (5)

Пропорционалност (5)

Подударност (10)

Рационални алгебарски изрази (12)

Линеарне једначине, неједначине и системи (10)

Сличност (6)

Тригонометрија правоуглог троугла (6)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ДРУГИ РАЗРЕД

Степеновање и кореновање (16)

Квадратна једначина и квадратна функција (22)

Тригонометријске функције (24)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Стереометрија (18)

Експоненцијална и логаритамска функција (10)

Системи линеарних једначина (6)

Аналитичка геометрија у равни (20)

Низови (8)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Функције (18)

Извод функције (18)

Комбинаторика (10)

Вероватноћа и статистика (12)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања наставе треба имати у виду да се ниједан исход не може остварити за један час: за неке исходе ће бити потребно мање часова, за неке више, постоје и исходи који се остварују током целе године или чак и током целог школовања. Наставник, приликом планирања часова, треба сваки исход да разложи на мање исходе, помоћу којих се остварује почетни исход, нпр. исход *по завршетку разреда ученик ће бити у стању да трансформише алгебарске изразе* се може разложити на следеће исходе:

1. ученик ће бити у стању да растави полином на чиниоце;

2. ученик ће бити у стању да одреди НЗС и НЗД за дате полиноме;

3. ученик ће бити у стању да сабере и одузме дате рационалне алгебарске изразе;

4. ученик ће бити у стању да помножи и подели дате рационалне алгебарске изразе.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусије, дебате и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРВИ РАЗРЕД

Логика и скупови

Логичко-скуповни садржаји (исказ, формула, логичке и скуповне операције, основни математички појмови, пресликавања, закључивање и доказивање тврђења) основа су за реализацију осталих садржаја програма математике, а нагласак треба да буде на овладавању математичко-логичким језиком и разјашњавању суштине значајних математичких појмова и чињеница, без превеликих формализација.

Симболика треба да се користи у оној мери у којој олакшава изражавање и записе, штеди време (а не да захтева додатна објашњења) и помаже да се градиво што боље разјасни. Указати на значај таутологија у закључивању и доказима теорема.

Посебну пажњу већ на овом ступњу посветити појму пресликавања (функције). Увести операцију композиције пресликавања. Истаћи својства „1–1” и „на” пресликавања као и појам инверзног пресликавања.

Елементе комбинаторике дати на најједноставнијим примерима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова (правило збира и правило производа). Треба имати у виду да обрадом ових садржаја није завршена и изградња појединих појмова и да ће се пермутације, варијације и комбинације обрађивати у наредним разредима.

Реални бројеви

На почетку теме подсетити ученике на скупове природних, целих, рационалних, ирационалних и реалних бројева, као и на њихове међусобне односе. Проширити знања о рационалним и ирационалним бројевима, користећи доказивања и бројевну праву (представљање коначног и бесконачног периодичног децималног записа броја у виду разломка, конструкција неких дужи чија је дужина ирационалан број). Посебну пажњу обратити на својства рачунских операција, као основу за рационализацију рачунања и трансформације израза у оквиру других тема. Увести појам степена броја са целобројним изложиоцем и експоненцијални запис броја ($a \cdot 10^m$, $1 \leq a < 10, m \in Z$), као потребу за рачунање са веома малим и великим бројевним вредностима у математици, али и другим наукама.

Пропорционалност

У оквиру ове теме погодно је најпре градиво вертикално повезати са већ стеченим знањима из другог циклуса образовања. Кроз практичне примере из свакодневног живота и других наставних предмета неопходно је обновити појмове размере и пропорције, а затим увести и појам проширене пропорције као једнакости три или више размера. Посебну пажњу потребно је посветити примени директне и обрнуте пропорционалности. Решавати проблеме који се односе на сразмерни рачун и рачун поделе кроз практичне примере.

Подударност

Треба подсетити ученике на ставове о подударности троуглова које су научили у основној школи. Пажњу треба посветити примени ставова подударности троуглова за тврђења која се односе на троуглове (неједнакост троугла, однос страница и углова троугла, значајне тачке).

Очекује се да ученици науче потребне и довољне услове да четвороугао буде паралелограм и да кроз задатке овладају техником примене ставова подударности.

У вези са применом подударности на круг, користити теореме о централном и периферијском углу и основне особине тангентних и тетивних четвороуглова (детаљни докази нису неопходни).

Обрадити основне изометријске трансформације у равни: симетрије, ротацију и транслацију. Доказати њихова основна својства применом подударности.

Рационални алгебарски изрази

Циљ је да ученици, полазећи од познатих својстава операција с реалним бројевима, утврде и прошире знања о идентичним трансформацијама целих алгебарских израза, користећи између осталог правила о трансформацији разлике квадрата, разлике и збира кубова, квадрата и куба збира и разлике. Такође, ученици треба да савладају одређивање НЗД и НЗС за два полинома.

Ученици треба да овладају трансформацијама рационалних алгебарских израза (одређивање области дефинисаности алгебарског разломка, сабирање, множење и дељење разломака).

Линеарне једначине, неједначине и системи

У овој теми треба, уз примену знања из претходне, извршити проширивање знања о линеарним једначинама и функцијама која су ученици стекли у основној школи. Треба разматрати једначине у којима се непозната налази и у имениоцу, као и једноставне једначине са апсолутном вредношћу. Нису предвиђене једначине са параметром. Треба обрађивати само најједноставније линеарне неједначине. Системи линеарних једначина који се решавају могу имати две непознате. Ученици треба да науче да нацртају график линеарне функције, као и да „прочитају” њена својства са графика.

У овој теми тежиште треба да буде у примени једначина и њихових система на решавање разних проблема.

Сличност

Увод у тему чине садржаји везани за мерење дужи и углова, са посебним освртом на пропорционалност дужи. Указати на потребу одређивања четврте пропорционале и тиме мотивисати најважније примене Талесове теореме.

Појам сличности увести кроз примере, при чему треба подсетити ученике на ставове сличности троуглова и приказати примене сличности троуглова уз извођење Питагорине теореме.

Тригонометрија правоуглог троугла

По увођењу дефиниција тригонометријских функција у правоуглом троуглу које уређују односе између његових страница и углова, доказати најједноставније тригонометријске идентитете и једноставније примере примене.

Поред стандардних вредности тригонометријских функција (за углове од 30°, 45° и 60°) код решавања правоуглог троугла користити и друге оштре углове и уз помоћ

калкулатора или рачунара решавати разноврсне примере примене тригонометријских функција у реалним ситуацијама.

ДРУГИ РАЗРЕД

Степеновање и кореновање

На почетним часовима требало би обновити појам степена са природним изложиоцем и квадратног корена које су ученици изучавали у основној школи. Проширити стечена знања о степенима увођењем операција са степенима као и рационалних изложилаца. Од посебног је значаја релација $\sqrt{a^2} = |a|$, а такође и децимални запис броја у тзв. стандардном облику $a \cdot 10^n$, где је $1 \leq a < 10$ ($n \in Z$). Ученике треба оспособити да рационалишу имениоце облика $\sqrt{a}, \sqrt{a} \pm \sqrt{b}$.

Функцију $y = x^n$ ($n \in N$) скицирати само за $n = 2$ и $n = 3$.

Квадратна једначина и квадратна функција

Обраду ове теме започети извођењем формуле за решења квадратне једначине са реалним коефицијентима. Решавати само квадратне једначине које имају реална решења. Решавати и једначине са непознатом у имениоцу, које се своде на квадратне при чему треба истаћи важност услова дефинисаности.

Везу између коефицијената и решења квадратне једначине успоставити и кроз Вијетове формуле и растављање квадратног тринома на чиниоце.

Пажњу посветити разноврсним проблемима из свакодневног живота који се решавају свођењем на квадратну једначину.

При испитивању квадратне функције прво скицирати њен график, а потом тумачити њене особине.

Квадратне неједначине треба решавати „читањем са графика”.

Тригонометријске функције

На почетним часовима требало би обновити тригонометријске функције оштрог угла (тригонометрију правоуглог троугла) као и релације између тригонометријских функција које су ученици упознали у првом разреду.

Успоставити везу између угла израженог у степенима и угла израженог у радијанима.

На тригонометријском кругу најпре одређивати вредности тригонометријских функција у првом квадранту, а затим и за остале вредности углова „свођењем на први квадрант”. Осим помоћу тригонометријског круга потребно је да ученици у потпуности савладају одређивање вредности тригонометријских функција помоћу калкулатора.

Скицирати и тумачити графике основних тригонометријских функција ($y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \mathrm{tg}\,x$, $y = \mathrm{ctg}\,x$).

Приликом трансформација тригонометријских израза користити адиционе формуле и тригонометријске формуле двоструког угла. Решавати задатке у којима се тргонометријски идентитети директно примењују.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Стереометрија

Ученици већ поседују знања о основним геометријским телима, те би их на почетку области требало подсетити на површине и запремине најједноставнијих тела – коцке и

квадра. Довољно је извести опште формуле за површину и запремину праве призме и пирамиде. При увежбавању треба бирати најједноставније примере и задатке (првенствено правилне призме и пирамиде).

Када су у питању обртна тела, треба обрадити прав ваљак и праву купу и извести формуле за њихове површине и запремине.

Такође, треба увести појам сфере и лопте и навести формуле за површину сфере и запремину лопте. Код обраде обртних тела такође се треба ограничити само на најједноставније примере и задатке.

Пажњу треба посветити и развијању просторних представа, чему у извесној мери може допринети позивање на очигледност, коришћење динамичких софтвера и правилно скицирање просторних фигура.

Експоненцијална и логаритамска функција

При увођењу појма експоненцијалне и логаритамске функције на овом нивоу не може се дати прецизна дефиниција, па самим тим се и не могу строго доказати њихове особине, већ се о тим особинама закључује по аналогији са особинама степена. Ученике треба оспособити да одреде вредност експоненцијалне и логаритамске функције у датој тачки (при чему ученици могу да користе калкулатор када је то неопходно).

Ученици треба да упознају и примењују само једноставна својства логаритама (логаритам производа, количника, степена).

Експоненцијалне и логаритамске једначине треба обрађивати у мери у којој је то наведено у исходима, што значи у најједноставнијим примерима и задацима.

Системи линеарних једначина

Код решавања система подсетити се прво система 2 x 2, методе замене и методе елиминације. Исте методе размотрити код система 3 x 3 и надовезати на то Гаусов алгоритам.

Решавати само примере и задатке у којима се не појављују параметри.

Аналитичка геометрија у равни

Основни циљ увођења аналитичке геометрије је повезивање алгебарских и геометријских садржаја. Ученици првенствено треба да упознају Декартов правоугли координатни систем у равни и приступ геометрији помоћу координата. При извођењу формула за одређивање растојања тачака и поделу дужи у датом односу искористити одговарајуће, већ познате чињенице.

Ученици треба да повежу линеарну једначину са две непознате са једначином праве у координатном систему и да упознају општи (имплицитни) и експлицитни једначине праве. Кроз задатке ученици треба да увежбају и формуле за једначину праве која садржи две дате тачке. При извођењу формула за одређивање величине угла између две праве, специјално услова за паралелност, односно нормалност правих, искористити знања из тригонометрије.

Једначину кружнице извести применом познате формуле за растојање тачака у координатном систему. Код одређивања међусобног односа праве и кружнице, користити знања из теорије квадратних једначина. Обратити пажњу на случај када права додирује

кружницу (услов додира), као и једначине тангенти. У неким ситуацијама може се дати геометријска интерпретација (на пример код решавања система квадратних једначина).

Приликом увежбавања градива аналитичке геометрије треба бирати што једноставније задатке и илустровати решења цртежима у координатном систему.

Низови

Појам бесконачног низа реалних бројева увести кроз конкретне примере. Показати да се низови могу дефинисати и рекурентним релацијама. Посебно увести аритметички низ и геометријски низ указујући на специфичности разлике, односно количника. Сврху увођења аритметичког и геометријског низа приказати једноставнијим примерима примене.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Функције

На почетку ове теме подсетити ученике на основне опште појмове у вези с функцијама (домен, кодомен, 1–1, НА). Затим размотрити својства карактеристична за реалне функције једне реалне променљиве (ограниченост, парност и непарност, периодичност, нуле и знак, монотоност, график) и илустровати их на примерима функција које су ученицима познате. Навести својства и графике основних елементарних функција (константе, степене функције, експоненцијалне и логаритамске функције, основне тригонометријске функције).

Граничну вредност (лимес) функције најпре илустровати примерима. Затим дати дефиниције у различитим случајевима. Илустровати графички примере који доводе до асимптота (вертикалних и хоризонталних). Навести аритметичка својства лимеса и увежбати њихово коришћење. Размотрити неке карактеристичне случајеве тзв. неодређених израза и увежбати њихово решавање (само најједноставнији примери).

Извод функције

На самом почетку теме, користећи историјске изворе као мотивацију, осврнути се на чињеницу да је појам извода настао из потребе да се одреди општа метода за одређивање тангенте неке криве, као и брзине кретања. Навести таблицу извода основних елементарних функцијама (с доказима у два до три случаја).

Обрадити правила за налажење извода збира, разлике, производа и количника, и илустровати их на једноставним примерима. Упознати ученике са појмом извода вишег реда.

Пажњу посветити испитивању функција и цртању њихових графика, користећи изводе, при чему се ограничити на рационалне функције. Обратити пажњу на појам максимума и минимума, конвексности и конкавности функције, трудећи се да се сва стечена знања о функцијама повежу у логичку целину (домен, парност, нуле, знак, монотоност, локални максимум и минимум, конкавност, конвексност, превојне тачке, асимптоте).

Комбинаторика

Са ученицима обновити основне елементе комбинаторике (правило збира и правило производа) на једноставнијим примерима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова. Увести појам факторијела и користити га у различитим примерима. Поштовањем принципа поступности увести пермутације, варијације, као и комбинације без понављања. При решавању проблема у којима ученици користе те

појмове користити реалне примере, у којима постоје различита ограничења, односно понављања. Увести Паскалов троугао и биномни образац (без доказа) и приказати примере њихове примене.

Вероватноћа и статистика

Увод у елементарну теорију вероватноће подразумева класичну дефиницију вероватноће и припадајућих појмова (скуп елементарних догађаја, сигуран догађај, немогућ догађај, супротни догађај...) и њихову илустрацију на примерима разних експеримената (бацање новчића и коцкица, извлачење куглица и други примери). У току увежбавања, брзим експериментом у коме учествују сви ученици (на пример, окретањем једног новчића по 10 пута од стране сваког ученика) и акумулацијом добијених резултата (фреквенција) указати на суштински однос класичне и статистичке дефиниције вероватноће.

Обраду теме наставити увођењем појма случајне величине дискретног типа и указивањем на неке примере. Указати на појмове популације, обележја и узорка и потребу дескриптивне обраде података посматрањем одређеног обележја. На конкретним примерима (сопствених истраживања или база података које је могуће наћи на интернету) показати поступке прикупљања, уређивања података, табличног и графичког приказивања изабраног обележја, дефинисати и демонстрирати израчунавање математичког очекивања и дисперзије. Дати тумачење шта ти параметри суштински значе.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

У процесу праћења и вредновања значајну улогу имају домаћи задаци. Редовно задавање домаћих задатака (уз обавезну повремену проверу од стране наставника), анализа задатака које ученици нису умели да реше, педагошка мотивација ученика који редовно раде домаће задатке... помаже наставнику да стекне бољи увид у степен остварености исхода.

ФИЗИКА

Циљ учења Физике јесте стицање елементарне функционалне писмености (природно-научне и техничке) и знања о основним физичким законима који описују појаве у природи и својства звука, оспособљавање ученика за примену знања у струци и свакодневном животу, стицање радних навика, одговорности и вештина за самостални за тимски рад као и формирање основе за даље образовање.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Општа предметна компетенција представља опис шта ученици знају и могу да ураде на основу укупног општег образовања у физици. Другим речима, она описује шта је крајња сврха учења физике као општеобразовног предмета у средњој школи. Кроз опште средњошколско учење физике очекује се да ученици повежу физичке законе и процесе са практичном применом и тако постигну научну писменост која ће им омогућити праћење и коришћење информација у области физике, исказаних језиком физике (физичким терминима, симболима, формулама и једначинама), дискусију и доношење одлука у вези с темама из области физике, значајним за појединца и друштво. На првом месту то се односи на безбедно руковање уређајима, алатима и комерцијалним производима и на бригу о животној средини. Поред тога, очекује се развијање истраживачког односа према окружењу кроз експериментални рад којим се упознаје научни метод, као и разумевање природе науке, научно истраживачког рада и подржавање доприноса науке квалитету живота појединца и развоју друштва.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Оне обухватају природно научну писменост – основ за праћење развоја физике као науке и разумевање повезаности физике и савремене технологије и развоја друштва. Даље, обухватају способност прикупљања података о својствима и променама појава и система посматрањем и мерењем; планирање и описивање поступака; правилно и безбедно руковање уређајима и мерним прибором. Специфичне компетенције обухватају представљање резултата мерења табеларно и графички; уочавање трендова и у објашњавању физичких законитости и извођењу закључака.

Стандарди ученичких постигнућа развијени су на три нивоа: основном, средњем и напредном. Њима су описана очекивања за шта би ученик био способан да постиже у вези с одређеним садржајем физике. Стандарди за основни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би после средње школе активно и продуктивно учествовао у различитим областима живота (друштвеном, привредном, образовном, породичном, личном).

Стандарди за средњи ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у различитим областима.

Стандарди за напредни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у области физике, технологије и других сродних, с физиком повезаних дисциплина. Стандарди су организовани тако да виши нивои знања подразумевају овладаност садржајима са претходних нивоа. Подразумева се да ће ученици који решавају задатке са напредног нивоа умети да реше задатке и са претходна два нивоа.

Годишњи фонд часова	**35 часова**
Разред	**Први**

Недељни фонд часова **1 час**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2. ФИ. 1. 1. 1. Описује и објашњава физичке појаве: равномерно праволинијско кретање, равномерно променљиво праволинијско кретање, пренос притиска кроз течности и гасове, пливање тела, механичка осциловања и таласи. 2. ФИ. 1. 1. 6. Познаје услове за настајање звука и зна да наведе његова основна својства као механичког таласа. 2. ФИ. 2. 1. 1. Описује и објашњава физичке појаве: равномерно кружно кретање, равномерно променљиво кружно кретање, хоризонталан хитац, сударе тела, протицање идеалне течности, појам средње брзине, законе одржања, хармонијске пригушене осцилације. 2. ФИ. 2. 1. 4. Познаје основне величине којима се описују механички таласи; користи везе између ових величина за објашњење појава код таласа; објашњава својства звука. 2. ФИ. 3. 1. 3. Објашњава појаве везане за принудне осцилације; пригушене осцилације, Доплеров ефекат и слагање таласа; зна да решава сложене задатке о осцилацијама и таласима. 2. ФИ. 3. 1. 4. Описује и објашњава физичке појаве:	– користи научни језик физике за описивање физичких појава; – објасни значај и улогу експеримента и теорије у описивању физичких процеса и појава, самостално припреми једноставнији пројекат и изведе одговарајуће физичко истраживање; – описује енергијске трансформације код хармонијских, пригушених и принудних осцилација; – разуме појам механичке резонанције, услове њеног настајања и примену; – опише и објасни звучне таласе и њихове карактеристичне величине; – примењује законе одбијања и преламања звука; – разликује звук, ултразвук и инфразвук и познаје њихову примену; – разликује карактеристике звука (висина, јачина, боја), познаје штетан утицај буке и мере заштите; – компетентан је да користи мерне јединице и	**1. Физичке основе акустике** Хармонијске осцилације (примери). Пригушене осцилације. Принудне осцилације, резонанција. Звук – механички талас. Величине којима се описује таласно кретање и везе међу њима. Брзина звука у различитим срединама, фреквенција и таласна дужина. Опсег фреквенција звука. Инфразвук и ултразвук. Висина тона (праг чујности), јачина тона (акустички притисак, праг бола), боја тона. Мерне јединице, мерење јачине звука и снаге звучних извора. Људско ухо и субјективни осећај јачине звука. Осциловање ваздушног стуба (отвореног на једном или на оба краја). Резонанција код звука. Резонатори. Извори звука. Одређивање положаја и удаљености извора звука од пријемника. Правац и смер простирања звука од извора. *Демонстрациони огледи:* – Осциловање звучне виљушке жице (причвршћене на једном или на оба краја), штапова, плоче и мембране.

котрљање, равномерно промењиво кружно кретање, пренос механичких таласа кроз течности и гасове, динамичка равнотежа тела, механичка осциловања и таласи; користи уређаје и мерне инструменте за одређивање физичких величина, на пример, коефицијент површинског напона, модул еластичности, фреквенција осциловања звучне виљушке, момент инерције, убрзање куглице која се котрља низ коси жлеб.	дигиталне технологије за мерење јачине и снаге звука; – уочава положај извора звука и удаљеност извора звука од пријемника и процењује начин простирања звука; – процењује оптимална акустичка својства просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање; – процењује и адаптира различите инструменте на основу њихових карактеристика; – примењује стечена знања и повезује звучне појаве са уметничким извођењем на инструментима;	– Осциловање различитих тела (жица, шипки, плоча, мембрана). Осцилације ваздушних стубова. – Својства звучних извора (монокорд, Звучне виљушке, музички инструменти...) – Звучна резонанција (звучна виљушка и мензура).
		2. Музички инструменти и тонови Музичка скала тонова и музички интервали(односи). Темперирана скала. Начини побуђивања осцилација и њихово појачавање код различитих типова инструмената. Квалитет звука. Шум и тон. Основни тон и виши хармоници. Прост и сложен тон. Спектралне карактеристике звука. *Демонстрациони огледи*: – Начин рада метронома. – Побуђивање осциловања код

		жичаних, дувачких инструмената и удараљки
		3. Акустика просторија Звучни таласи у просторијама. Апсорпција звука, одбијање звука. Реверберација. Бојење звука (ехо). Глува соба; удари или избијања. Оптималне акустичке особине просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање (распоред рефлективних и апсорптивних површина). Постављање звучника. Заштита од буке
		Предлог за пројекат – Историја акустичних инструмената. – Загађеност буком у нашем окружењу

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изучавање физичких концепата у школском оквиру омогућава ученицима упознавање и разумевање физичких појава и процеса у свакодневном животу и као последицу тога развијање функционалне научне писмености. У складу са циљевима учења Физике, стандардима постигнућа ученика и међупредметним компетенцијама дефинисан је програм наставе и учења са исходима чије остваривање треба да обезбеди солидну основну за даље изучавање физике као научне дисциплине, али и примену усвојених знања у области техничких, медицинских и осталих дисциплина утемељеним на физичким концептима. Решавање проблемских задатака развија код ученика способности запажања, систематизације, логичког закључивања, анализе и критичког мишљења неопходних у свакодневном животу. Сходно томе, у наставу су укључени одговарајући демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе чија реализација обогаћује наставни процес али и оснажује ученике у решавању проблемских задатака.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Савремена настава поставља ученике у фокус наставног процеса са циљем развијања и оснаживања ученичких компетенција. Из тог разлога наставник самостално планира реализацију програма наставе. На основу дефинисаног циља предмета и исхода и стандарда постигнућа, самостално планира број часова обраде, систематизације, утврђивања и провере знања ученика, као и методе, технике и облике рада са ученицима на школском часу. Такође одлучује и ученицима препоручује уџбенички и други наставни материјал потребан за наставни процес.

Од наставника се очекује да у складу са програмом наставе припреми годишњи (глобални) план рада на основу којих припрема и реализује месечне (оперативне) планове. Осим планова, наставник своје активности уобличава кроз припрему за час за сваку наставну јединицу у складу са одговарајућим исходима наставе. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, а у сарадњи са предметним наставницима осталих дисциплина обезбеди међупредметну корелацију.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Садржаји првог разреда су подељени на одређени број тематских целина од којих свака садржи одређени број наставних јединица.

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методичке принципе наставе:

– *Поступност* (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину предложено је више демонстрационих огледа, а треба користити и симулације).

– *Повезаност наставних садржаја* (хоризонтална и вертикална).

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних програмских садржаја, кроз систематизацију, уопштавање и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју, трајно усвоје и примене. Ради остваривања вертикалног повезивања програмских садржаја неопходно је сваку тематску целину започети *обнављањем одговарајућег дела градива* на које ће се нови садржаји логично надовезати. Реализација овог захтева програма је суштинска јер обезбеђује да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве надовезује на резултате проучавања неких претходних. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може распоредити садржаје према својој процени.

Методичко остваривање садржаја програма у настави Физике захтева да целокупни наставни процес буде прожет трима основним физичким идејама: да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, где год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја. Физику ученицима треба представити као науку која се непрекидно развија са сталним указивањем на домете физике у савременом свету.

Осим овладавања физичким појмовима и законима, неопходно је указати на међусобну повезаност физике и осталих научних дисциплина. Посебан акценат треба ставити на етичке проблеме који се настају као последица развијања науке и технике и на заштиту животне средине.

Савремена настава подразумева примену различитих метода и облика рада, разноврсних дидактичких поступака у наставном процесу (пројектна, проблемска, активна настава и кооперативно учење) који омогућавају остваривање циља и исхода предмета.

Основне методе рада са ученицима су:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;

2. методе логичког закључивања ученика;

3. решавање проблема (квалитативни и квантитативни);

4. лабораторијске вежбе;

5. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, семинарски радови, пројекти, допунска настава, додатна настава...).

Демонстрациони огледи чине саставни део редовне наставе Физике. Огледи омогућавају ученицима да појаве и процесе доживе чулима што за последицу има развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ природним наукама. Како су уз сваку тематску целину планирани демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, или непосредно учествовати у реализацији огледа, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра или демонстрира. Потом наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се на презентовање закона у математичкој форми. Оваква активна позиција ученика у процесу конструкције знања доприноси трајнијим и квалитетнијим постигнућима.

Пожељно је да једноставне експерименте изводе ученици (самостално или по групама) на часу или да их осмисле, ураде анализирају и обраде код куће, користећи предмете и материјале из свакодневног живота. Наравно, наставници који имају могућности треба да у настави користе и сложеније експерименте.

У настави свакако треба користити и рачунаре (симулације експеримената и појава, лабораторијске вежбе и обрада резултата мерења, моделирање, самостални пројекти ученика у облику семинарских радова и сл.). Препорука је да се, уколико недостаје одговарајућа опрема у кабинетима, користе постојећи ИКТ алати који симулирају физичке појаве и процесе, обрађују и приказују резултате мерења.

Програм предвиђа коришћење разних метода логичког закључивања који су иначе присутни у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.).

Наставник сам треба да одабере најпогоднији приступ у обради сваке конкретне теме у складу са потребама и могућностима ученика, као и наставним средствима којима располаже.

На садржајима програма може се у потпуности илустровати суштина методологије истраживачког приступа у физици и другим природним наукама: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности

одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег утврђивања тражених односа, формулисање физичких закона. У неким случајевима методички је целисходно увођење дедуктивне методе у наставу (нпр. показати како из закона одржања следе неки мање општи физички закони и сл.).

Решавање проблема је један од основних начина реализације наставе Физике. Наставник поставља проблем ученицима и пре пушта да они самостално, у паровима или у тиму дођу до решења, по потреби усмерава ученике, подсећајући их питањима на нешто што су научили и сада треба да примене, упућује их на извођење експеримента који може довести до решења проблема и слично. Решавање задатака је важна метода за увежбавање примене знања. Њоме се постиже: конкретизација теоријских знања; обнављање, продубљивање и утврђивање знања; кориговање ученичких знања и умећа; развијање логичког мишљења; подстицање ученика на иницијативу; стицање самопоуздања и самосталности у раду...

Оптимални ефекти решавања задатака у процесу учења физике остварују се добро осмишљеним комбиновањем квалитативних (задаци-питања), квантитативних (рачунских), графичких и експерименталних задатака.

Вежбање решавања рачунских задатака је важна компонента учења физике. Како оно за ученике често представља вид учења са најсложенијим захтевима, наставник је обавезан да им да одговарајуће инструкције, напомене и савете у вези са решавањем задатака. Напомене треба да се односе на типове задатака у датој теми, најчешће грешке при решавању таквих задатака, различите приступе решавању...

При решавању квантитативних задатака, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ова дискусија на крају омогућава наставнику да код ученика развија критичко мишљење. Потребно је пажљиво одабрати задатке који, ако је могуће, имају непосредну везу са реалним ситуацијама. Такође је важно да ученици правилно вреднују добијени резултат, као и његов правилан запис. Посебно треба обратити пажњу на поступност при избору задатака, од најједноставнијих ка онима који захтевају анализу и синтезу стечених знања.

Додатна настава намењена је даровитим ученицима и треба да задовољи њихова интересовања за физику. У оквиру ове наставе могу се продубљивати и проширивати садржаји из редовне наставе, радити нови садржаји, тежи задаци, сложенији експерименти од оних у редовној настави. Ученици се слободно опредељују при избору садржаја програма. Зато је нужно сачинити индивидуалне програме рада са ученицима на основу њихових претходних знања, интересовања и способности. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања као и да омогући ученицима посете институтима.

Допунска настава се организује за ученике који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум

основних знања из садржаја које предвиђа програм наставе и учења. Ова настава омогућава укључивање у наставу ученицима који су из оправданих разлога били одсутни са редовних часова.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара као и у сарадњи са центрима за таленте и промоцију и популаризацију науке.

Програм омогућава примену различитих облика рада од фронталног, рада у тиму, индивидуалног рада, рада у пару или групи. Самостални рад ученика треба посебно неговати. Овај облик рада је ученицима најинтересантнији, више су мотивисани, па лакше усвајају знање. Уз то се развија и њихово интересовање и смисао за истраживачки рад, као и способност тимског рада и сарадње. Овакав приступ обради наставне теме захтева добру припрему наставника: одабрати тему, припремити одговарајућа наставна средства и опрему, поделити ученике у групе тако да сваки појединац у групи може дати одговарајући допринос, дати неопходна минимална упутства.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у средњој школи).

ИНФОРМАТИКА

Циљ учења Информатике је стицање знања, овладавање вештинама и формирање вредносних ставова који доприносе развоју информатичке писмености неопходне за даље школовање, живот и рад у савременом друштву. Ученик развија способност апстрактног и критичног мишљења о аутоматизацији послова уз помоћ информационо-комуникационих технологија и развија способност ефективног коришћења технологије на рационалан, етичан и безбедан начин.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета Информатика ученик је оспособљен да примени стечена знања и вештине из области информационо-комуникационих технологија ради испуњавања постављених циљева и задатака у свакодневном животу, даљем школовању и будућем раду. Развио је дигиталну писменост и способност апстрактног и критичног мишљења уз помоћ информационо-комуникационих технологија.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Подразумевају способност за одговорно коришћење информационо-комуникационих технологија уз препознавање потенцијалних ризика и опасности, уметничко изражавање и формирање естетског става при коришћењу технологије и способност за брзо, ефикасно и рационално проналажење информација коришћењем рачунара, као и њихово критичко анализирање, складиштење и преношење и представљање у графичком облику.

Разред	**Први**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– објасни улогу ИКТ у свакодневном животу; – разуме изазове коришћења савремених технологија на одговоран и безбедан начин; – илуструје на примерима основне појмове информатике и рачунарства (појам информација и податак); – наведе основне области информатике и рачунарства; – опише најважније догађаје у развоју ИКТ; – направи паралелу између развоја људског друштва и развоја информационо-комуникационих технологија; – безбедно користи дигиталне уређаје; – разликује и користи сервисе Интернета;	**ИНФОРМАЦИОНО – КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ** ИКТ у свакодневном окружењу (уређаји, облици комуникације, услуге). Основни појмови информатике и рачунарства (информације, подаци, информационо-комуникационе технологије, предмет и области информатике и рачунарства). Развој ИКТ (прикупљања, складиштења, обраде, приказивања и преноса података). Друштвени аспекти ИКТ (значај и примена дигиталних уређаја, карактеристике информационог друштва, утицај коришћења дигиталних уређаја на здравље и околину, интелектуална својина, безбедност, заштита личних података, правила понашања). Глобална мрежа (интернет). Сервиси интернета (електронска пошта, веб, друштвене мреже, блогови, форуми, учење, мапе, електронска трговина и банкарство, аудио и видео комуникација). Лепо понашање, право и етика на интернету. Безбедност и приватност на интернету.
– приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај; – класификује информације са интернета и процењује њихов квалитет и поузданост; – спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету, – познаје карактеристике	**ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПОДАТКА НА РАЧУНАРУ** Бројевни системи – врсте, карактеристике, превођење. Бројевни системи – основне рачунске операције. Кодирање информација. Кодирање карактера, кодне схеме. Јединице за мерење количине информација. Дигитални рачунари и дигитални запис података (текста, растерске и векторске слике, звука, видеа). Начини приказивања/представљања података и дигиталног записа.

различитих бројевних система; – преводи број из једног у други бројевни систем; – изводи основне рачунске операције у различитим бројевним системима; – користи јединице за мерење количине података; – објасни начин дигиталног записа података и бинарног записа природних бројева; – уочава разлику између хардвера и софтвера; – наводи основне карактеристике компонената дигиталног уређаја и њихову улогу; – разликује системски од апликативног софтвера; – објасни шта је оперативни систем и која је његова улога; – познаје основне типове апликативног софтвера; – разликује појмове и типове лиценци софтвера и садржаја који се деле; – разликује основе елементе графичког корисничког интерфејса; – прилагоди радно окружење кроз основна подешавања; – инсталира и деинсталира корисничке програме; – сачува, модификује и организује податке; – разликује најчешће коришћене типове датотека; – подеси радно окружење текст процесора;	**АРХИТЕКТУРА РАЧУНАРСКОГ СИСТЕМА И ПРОГРАМСКА ПОДРШКА** Структура и принцип рада рачунара. Врсте меморије рачунара. Процесор. Матична плоча. Магистрала. Улазно-излазни уређаји. Утицај компоненти на перформансе рачунара. Апликативни софтвер. Системски софтвер. Оперативни систем. Верзије и модификације програма. Дистрибуција програмских производа (комерцијална, дељена (енгл. shareware), јавно доступна (енгл. freeware), пробна (енгл. trial)). Заштита права на интелектуалну својину. **ОРГАНИЗАЦИЈА ПОДАТАКА И ПРИЛАГОЂАВАЊЕ РАДНОГ ОКРУЖЕЊА** Елементи графичко-корисничког интерфејса и интеракција са њима (радна површина, прозори, менији, дугмад, акције мишем или акције на екрану осетљивом на додир, пречице на тастатури, ...). Подешавања оперативног система (подешавање датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога). Инсталирање и уклањање програма (апликативних програма, драјвера). Рад са документима и системом датотека. Средства и методе заштите рачунара и информација.

– промени језик тастатуре; – примени правила слепог куцања; – врши премештање садржаја између више отворених докумената; – ефикасно и тачно уноси и уређује неформатиран текст; – примењује основне елементе форматирања и структуирања текста; – уређује на елементарном нивоу текст применом нотација за обележавање; – постави напредне текстуалне и нетекстуалне елементе у креирани документ; – познаје основне параметре стилизовања текста на нивоу карактера, параграфа и страница; – користи и креира именоване стилове и модификује их; – користи елементе у тексту који се аутоматски ажурирају; – структуира текст и аутоматски генерише садржај; – познаје структуру, правила и формат која се примењују у форматирању докумената; – припрема документ за штампу и одштампа га; – уређује и приказује слајд презентације; – примењује правила за израду добре презентације; – уређује дизајн позадине и „мастер” слајда у презентацији; – додаје елементе анимације и	

интерактивности у презентацију; – користи функционалности намењене сарадничком раду; – припрема документ за штампу и одштампа га;	
	РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ОБРАДУ ТЕКСТА Радно окружење текст-процесора. Једноставнија подешавања радног окружења. Подешавање и промена језика тастатуре („писма”). Правила слепог куцања. Операције са документима (креирање, отварање, чување, затварање). Унос текста и његово једноставно уређивање (ефикасно кретање кроз текст, копирање, премештање, претрага, замена текста). Уређивање текста (страница, маргине, фонт, параграф, листе, прелом, секције) Уметање у текст (специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката). Уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слике, дијаграми, и сл.). Уметање табеле у текст. Нумерација страница. Заглавље, подножје, фуснота. Коришћење и израда стилова, генерисање садржаја и индекса појмова. Примери структуре типичних докумената (биографије, молбе, огласи, реферати, матурски радови и сл.). Конвертовање у PDF. Штампање докумената.
	РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ИЗРАДУ СЛАЈД ПРЕЗЕНТАЦИЈА Презентације и њихова примена (правила добре презентације, етапе у изради презентација). Подешавање радног окружења програма за израду слајд презентација. Додавање и форматирање текстуалних и нетекстуалних објеката (графички, звучни, видео, ...). Анимација објеката слајда и прелаза између слајдова.

	Интерактивна презентација (хипервезе, акциона дугмад). Дизајн позадине и „мастер” слајда. Приказ презентације. Штампање презентације.

Разред **Други**

Недељни фонд часова **1 час**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– објасни природу звука; – наведе основне компоненте хардвера за рад са музиком; – користи софтверске алате за рад са музиком; – разликује основне елементе табеле; – разлику је типове података; – унесе и мења податке у табеле;	**ИНФОРМАТИКА У МУЗИЦИ** Примена рачунара у процесу учења музике – Основна својства звука; – Формати звучних записа и њихова конверзија. Хардвер за рад са музиком – Музичке картице, микрофони, MIDI клавијатура /електрични клавир, звучници/ слушалице; – Инсталирање хардвера. Софтверски алати за рад са музиком.
– манипулише елементима табеле; – користи формуле за израчунавање статистика; – користи апсолутно и релативно адресирање; – врши основно форматирање табеле; – сортира и филтрира податке по задатом критеријуму; – примењује условно форматирање; – представи визуелно податке на одговарајући начин; – форматира табеле и одштампа их; – објасни принципе растерске и	**ПРОГРАМИ ЗА ТАБЕЛАРНА ИЗРАЧУНАВАЊА** Основни појмови (прикупљање података, њихово табеларно и графичко приказивање на разне начине, као и читање и тумачење таквих приказа). Основни појмови о програмима за рад са табелама (структура документа, формати датотека). Подешавање радног окружења (палете алатки, пречице, лењир, поглед, зум) додавање, брисање, премештање и преименовање радних листова. Уношење различитих типова података у табелу (појединачни садржаји ћелија и аутоматске попуне). Подешавање димензија, премештање, фиксирање и сакривање редова и колона. Примена основних аритметичких операција и уграђених функција за креирање формула. Форматирање ћелија (број децималних места, датум, валута, проценат, поравнање, прелом, оријентација, спајање ћелија, фонт, боја садржаја и позадине, стил и

векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – оптимизује креирану слику за приказ на различитим медијима; – одабере одговарајући формат записа слика;	боја рама ћелије). Копирање формула, релативно и апсолутно референцирање ћелија. Сортирање и филтрирање. Условно форматирање табела. Намена различитих типова графикона, приказивање података из табеле помоћу графикона. Припрема документа за штампање.
	РАЧУНАРСКА ГРАФИКА Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, *RGB* и *CMYK* модели приказа боја, растерска и векторска графика). Рад у програму за растерску графику. Рад у програму за векторску графику.

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– унесе и едитује нотни запис; – врши основне манипулације над нотним записом;	**УНОШЕЊЕ И ЕДИТОВАЊЕ НОТНОГ ЗАПИСА СА ТАСТАТУРЕ** Упознавање програма и подешавање радне површине. Форматирање документа – партитуре (рад на документу): одабир инструмената, уношење и уређивање нота, метрономске ознаке и темпо, одређивање или промена такта, кључа и тоналитета. Триоле и друге неправилне нотне групе, артикулација, динамика, транспозиција. Уношење текста и графике (уређивање текста, симбола, инструмената, акорда). Издвајање или додавање штима у партитури. Репродукција (Play) и њено подешавање: Mixer, Volume, Tempo; Скенирање партитура и њихов унос у Musescore; Употреба MIDI клавијатуре.

	Употреба микрофона. Снимање штима као аудио и MIDI снимка. Увоз датотека прављених у другим програмима за нотацију (нпр. Sibelius,Finale,...). Штампање штимова и партитура.
– разликује формате звучног записа и прави поделу на компримоване и некомпримоване; – врши основне манипулације над звучним записом; – врши конверзију између различитих формата звучних записа;	**ЕКСПЕРИМЕНТИ СА ЗВУКОМ** Физичке карактеристике звука. Појам дигитализације звука. Процес производње звука код музичких картица. Звук музичких синтисајзера – MIDI запис (*. mid, *. kar, итд.). Формати за чување звучних записа у рачунарима. MIDI формат и MIDI језик. Разлика између wav и MIDI формата. Конверзија између различитих формата звучних записа. Дигитална обрада звука: – Концепт DAW програма; – Снимање и обрада звука; – Аудио ефекти; – Примена виртуелних инструмената; – Примена пакета звукова (Sample packs).

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– разликује формате видео записа; – врши основне манипулације са видео записом; – врши конверзију између различитих формата видео записа;	**РАД СА ВИДЕО ЗАПИСОМ** Манипулација са видео записом у одабраном програму: – пребацивање видео материјала на рачунар; – покретање и радни прозор програма за обраду видео записа; – увоз материјала и креирање пројекта; – чување видео записа на рачунару.

– креира видео клип са импортованим мултимедијалним материјалом; – креира видео клип за веб и поставља на веб страницу;	Монтажа говора и музике у видео запису. Конверзија видео формата. Креирање видео клипова за веб странице. Постављање (*Upload*) видео клипова на веб страницу.
– креира једноставни веб-сајт на основу готових веб решења;	**ГОТОВА ВЕБ ДИЗАЈН РЕШЕЊА** Готова веб дизајн решења (*WordPress, Weebly, Wix*…). Блог, вики, електронски портфолио.
– креира статичку веб-страну коришћењем *HTML*-а; – стилизује веб-страну коришћењем *CSS*-а.	**ВЕБ ДИЗАЈН** Универзални принципи Веб дизајна. Основе *HTML*-а, основни елементи и атрибути. Стилови (*CSS*), основни селектори, својства и вредности.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Настава се изводи са половином одељења у рачунарском кабинету, у групама не већим од 15 ученика. На почетку наставе урадити проверу нивоа знања и вештина ученика, која треба да послужи као оријентир за организацију и евентуалну индивидуализацију наставе.

При реализацији програма дати предност пројектној, проблемској и активно оријентисаној настави, кооперативном учењу, изградњи знања и развоју критичког мишљења. Уколико услови дозвољавају дати ученицима подршку хибридним моделом наставе (комбинацијом традиционалне наставе и електронски подржаног учења), поготово у случајевима када је због разлика у предзнању потребна већа индивидуализација наставе.

Предложени број часова по темама је оквирни, на наставнику је да процени потребан и довољан број часова по темама узимајући у обзир знања и вештине који ученици имају из претходног школовања и животног искуства. Препорука је да наставник, у зависности од могућности ученика и рачунарске опреме, процени и комбинује у току сваког дво часа различите наставне методе и облике рада као што су самостални рад ученика (по принципу један ученик – један рачунар), рад у паровима (два ученика истовремено и заједно решавају конкретне задатке), рад у мањим групама (почетна анализа и идеје за методе решавања), као и рад са целом групом када наставник објашњава, приказује, демонстрира и кроз дискусију уводи ученике у нове области.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске

године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Први разред

Информационо-комуникационе технологије у савременом друштву (6 часова)

Потребно је нагласити значај ИКТ, али и да коришћење доноси различите ризике и одговорност. Кроз ученицима познате примере навести примере одговорног и безбедног коришћења ИКТ (иако ће се ова тема провлачити током целог школовања, како ученици овладавају алатима и применом ИКТ у свом животу, наглашавати безбедност и одговорност при коришћењу истих). Истаћи опасности и последице неправилног и прекомерног коришћења рачунара, као и начине да се они избегну.

Ученике укратко упознати са историјатом развоја ИКТ, рачунских справа и рачунара, не инсистирајући на детаљима (тачним годинама, прецизним карактеристикама уређаја и слично). Ученици треба да буду свесни када се јавиле идеја о рачунарима који се могу програмирати, када су настали први електронски рачунар, када су настали персонални рачунари и како изгледају савремени рачунари у односу на почетке („од рачунара који заузима целу зграду до уређаја у џепу сакоа”). Са ученицима дискутовати и могуће правце развоја ИКТ у будућности.

Ученицима нагласити да су модерни уређаји данас нераскидиви део Интернета и обрнуто. Потребно је да ученици имају представу о рачунарским мрежама и да јасно разликују локалну мрежу и Интернет. Потребно је направити паралелу између кућне мреже и мреже у школи и скренути пажњу да су за формирање и функционисање мреже потребни и посебни уређаји и програми, без уласка у детаљну анализу њихове улоге и технолошких карактеристикама. Са ученицима дискутовати о сервисима на Интернету и веб-апликацијама које користе и подстакнути их да једни другима укажу на корисне и интересантне сервисе и апликације. Посебну пажњу посветити претраживању информација на интернету и процени њихове поузданости и релевантности. Ова тема треба да буде практично демонстрирана и прожета током читавог наставног процеса.

Такође у овој фази треба да остваре прву комуникацију са наставником користећи мејл (упутити их, уколико не знају, како се пише мејл, елементе поруке, проверити како су активирали налоге на друштвеним мрежама – безбедност и приватност мејла, контаката и садржаја сандучета). Посебну пажњу скренути на прилоге мејлова (шта се може, а шта не може слати мејлом). И у случају мејл-комуникације инсистирати на безбедно и одговорно коришћење уз поштовање правила лепог понашања (нетикеција). Указати ученицима на предности коришћења рачунара током процеса учења: прикупљање, обрада, складиштење, дистрибуција и приказивање података. Указати ученицима на могућности и предности заједничког рада на дељеном документу.

Представљање податка на рачунару (5 часова)

При реализацији ове тематске целине потребно је да ученици стекну знања о томе како се у дигиталним уређајима информације представљају помоћу бројева. Треба да знају да се кодирањем представљају текст, графика и звук. Приказати ученицима како се природни бројеви представљају у бинарном систему (нулама и јединицама). На информативном нивоу показати хексадекадни систем као скраћење записа бинарних бројева и приказати бинарни запис неких података (на пример, текста записаног ASCII кодом).

Ученици треба да познају јединице за мерење количине података (бит, бајт, килобајт, ...) и да умеју да процене колико уобичајени подаци заузимају меморије (нпр. колико отприлике заузима страница текста, фотографија ниске и високе резолуције, филм и слично).

При реализацији ове тематске целине потребно је увести појам бројевних основа (пре свега бинарне, декадне, хексадекадне и окталне) и приказати како се број записује у некој различитим бројевним системима (уз помоћ дигитрона, али и без њега). Упознати ученике како се изводе рачунске операције над бројевима у различитим бројевним системима.

Увести појам дигитализације (дискретизације), објаснити како се у дигиталним уређајима све информације представљају (кодирају) помоћу бројева и продискутовати предности дигиталног у односу на аналогни запис. Ученици треба да усвоје појмове бит, бајт, и остале величине за мерење количине информација. Ученици би требало да стекну представу о томе како се кодирају текстуалне, графичке, звучне и видео информације.

Потребно је да осмислити речи, реченице које ће ученици кодирати или декодирати. Позвати ученике да једни другима пошаљу кодиране поруке. Поставити пред ученике задатак да процене колико би меморије заузела видео порука одређене дужине, квалитета слике и звука.

Архитектура рачунарског система и програмска подршка (6 часова)

Ученици треба да знају основну структуру рачунара (процесор, меморије и улазно-излазни уређаји, као и комуникацију између њих). Ученици би требало да умеју да објасне чему нека компонента служи и које су њене главне особине, при чему треба да знају: улогу процесора у функционисању рачунарског система (да познају особине процесора, да објасне врсте и улогу различитих меморија у рачунарима (меморије које трајно и привремено памте податке) и да разликују унутрашње меморије (кеш, RAM) од спољашњих, складишних меморија (хард-дискова, флеш-меморија, SSD уређаја, оптичких дискова).

Инсистирати на хијерархијској организацији меморија и објаснити разлику у брзини, капацитету и цени различитих облика меморија (особине меморија); основне врсте улазно-излазних уређаја и начине комуникације са њима; врсте магистрала и њихову улогу у остваривању комуникације између различитих компонената унутар рачунара.

Ученик компоненте треба да зна на нивоу препознавања, без улажења у детаље њихове архитектуре и начина функционисања.

Са ученицима заједно продискутовати карактеристике у том тренутку актуелне хардверске технологије (на пример, анализирати детаље хардверских конфигурација које се описују у огласима за продају рачунара). Ученици могу анализирати конфигурације школских рачунара (уз помоћ података доступних из оперативног система) и за домаћи им је могуће задати да анализирају конфигурације својих кућних рачунара. Ученицима је могуће приказати и поступак расклапања и склапања рачунара и указати им на једноставне кварове које могу сами препознати и отклонити.

Ученицима је могуће приказати и архитектуру и хардверске компоненте савремених мобилних уређаја (таблета, паметних телефона).

Искуствено ученици могу описати улогу оперативних система, и уочити разлику између хардвера и софтвера. Ученици треба да знају разлику између апликативних и системских програма, као и различиту примену апликативних програма у свакодневном животу (на пример, програме за приступ интернету и вебу, рачунарске игре, програме за обраду звука, …..).

Ученицима скренути пажњу на појам власништва над софтвером, софтверских лиценци и заштите ауторских права. Описати разлику између власничког и слободног софтвера и софтвера отвореног кода. Описати и различите облике дистрибуције софтвера (пробне верзије, делимичне верзије). Ученицима (и на личном примеру) развијати правну и етичку свест о ауторским правима над софтвером, али и над подацима који се дистрибуирају путем мреже. Посебну пажњу посветити потреби коришћења лиценцираних програма, заштити програма и података, вирусима и заштити од њих. Део тематске целине чији је фокус на зашити ауторских права и коришћењу туђег садржаја треба да се прожима кроз све тематске целине кроз сва четири разреда.

Инсистирати на разумевању начина на који рачунар прима, обрађује, складишти и приказује податке и улоге сваког од делова система током тог процеса.

Организација података и прилагођавање радног окружења (4 часа)

Извршити систематизацију основних концепата како би се увела заједничка терминологија и како би се обезбедило да ученици мало дубље разумеју основне концепте графичких радних окружења тј. њихових корисничких интерфејса. Истовремено дискутовати графичко окружење стоних и преносних рачунара и мобилних уређаја, набројати сличности, али и нагласити разлике.

Са ученицима систематизовати знање о елементима графичког корисничког окружења: радној површини, прозорима, менијима, дугмадима, пољима за унос текста и слично. Обезбедити да ученици ефикасно баратају основним улазним уређајима тј. да умеју да изведу акције мишем, екраном осетљивим на додир, али и пречицама на тастатури. Обезбедити да ученици разумеју концепте селекције, концепт клиборда и њихову примену

на копирање и премештање података. Ученици треба разумеју и да знају да одреагују на разне поруке које добијају од система током рада (на пример, при брисању података, затварању програма, чувању документа…).

Систематизовати са ученицима и основна системска подешавања (датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога).

Објаснити, кроз неколико примера инсталацију и уклањање програма (опет направити паралелу стоних и преносивих рачунара са мобилним уређајима).

Паралелно са радом на организацији података на систему датотека оперативног система демонстрирати манипулисање подацима на „облаку”. Дискутовати о предностима и недостацима манипулације података оба начина. Потребно је да ученици знају када податке чувају на диску, на некој преносивој спољној меморији, на телефону, „у облаку”... Потребно је појаснити терминологију (фајл-датотека, фолдер – фасцикла – директоријум – каталог, партиција, диск), и обезбедити да ученици разумеју концепт датотека и фасцикли и њихову примену на хијерархијско организовање података. Ученици треба да познају најпознатије типове датотека, да знају да искључе/укључе приказ типа датотеке и скривених датотека, да знају да су одређени типови датотека повезани са подразумеваним програмима који их отварају, као и да та повезивања подесе. Кроз рад на документима и фасциклама инсистирати на начинима како се дели и приступа фасциклама и датотекама на „облаку” (сарадња, само да прегледају документе....). Потребно је да ученици разумеју хијерархијску организацију система датотека и путање које одређују позицију (тј. адресу) датотеке у систему. Ученике упознати и са „пречицама” тј. симболичким линковима ка датотекама. Упознати ученике са неким програмима за архивирање података и потребом за таквим програмима (вежба слање мејла али са архивираним подацима).

Упознати ученике са методама и значајем заштите података, подешавањем антивирусног програма, заштитног зида.

Рад са програмима за обраду текста (10 часова)

При реализацији ове тематске целине инсистирати да ученици науче да вешто и ефикасно врше уношење текста строго придржавајући се дигиталног правописа (у латиничком тексту на српском језику користећи дијакритичке карактере č, ć, ž, š, и сва граматичка правила говорног језика). Објаснити разлику између чистих текстуалних докумената креираних у текст-едиторима (. txt документи, обележени текстови, изворни кодови програма) и форматираних текстуалних докумената креираних у текст-процесорима.

Показати како да подеси радно окружење текст процесора, унесе текст. Скренути пажњу ученицима на вештину слепог куцања и мотивисати их да у самосталном раду савладају ту вештину. Инсистирати на употреби писма матерњег језика и поштовању правила куцаног текста.

Нагласити да су основни кораци у раду са текстом (уношење текста, кретање кроз текст, копирање, исецање и премештање делова текста, претрага и замена) заједнички за широку класу програма који раде са текстом (текст-едиторе, текст-процесоре, разне апликативне програме, уобичајене контроле за унос текста). Инсистирати да ученици умеју вешто и ефикасно врше основне операције са текстом, коришћењем само тастатуре

(да се крећу кроз текст карактер по карактер, реч по реч, пасус по пасус, да користе тастере Home и End, да селектују текст помоћу тастера Shift и кретања кроз текст, користе пречице за копирање, исецање и лепљење и слично).

Показати операције са документима: креирање, отварање, премештање од једног до другог отвореног документа, чување, затварање.

Указати на начине премештања садржаја између више отворених докумената.

Уређивање текста почети од подешавања страница, маргина, прореда. Показати да постоје симболи за форматирање и објаснити њихову примену. Показати како се примењују операције за форматирање текста: фонта, параграфа, прелом текста, секције.

Указати на намену листа, врсте листа и могућност креирања листа са више нивоа.

Показати ученицима како се проналази задати текст, како се врши његова замена другим текстом и како се исправљају грешке у тексту.

Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином форматирање текста. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима како одређени текст треба да буде форматиран.

Показати ученику да постоји могућност уметање у текст специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката, као и уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слика, дијаграма, и сл.).

Осмислити вежбу којом ће ученици провежбати рад са табелама у програму за рад са текстом.

Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином уноса објеката у текст. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима које објекте треба да унесе и како треба да буде изгледа.

Пре преласка на рад са дужим и комплекснијим документима, потребно је објаснити разлику између логичке структуре докумената и њиховог визуелног и стилског обликовања и форматирања и увести стилове као основну технику логичког структурирања докумената. Инсистирати на томе да у свим дужим документима морају бити коришћени стилови (постојећи и кориснички дефинисани). У сложеније документе ученик треба да уме да уметне аутоматску нумерацију страница, да подеси подножја и заглавља страница, да аутоматски генерише садржај, индекс појмова, списак библиографских референци и слично. Ученике треба упознати са логичком структуром типичних докумената (биографија, молби, обавештења, итд.), школских реферата, семинарских и матурских радова и у свим вежбањима потребно је користити документе какви се срећу у реалном животу и инсистирати на њиховој униформности и прегледности, а не на усиљеним естетским подешавањима (избегавати документе који немају смислен садржај и који служе само да прикажу што више различитих могућности текст-процесора). За вежбу се може од ученика тражити да неформатирани дужи текст форматирају на основу датог узора (на пример, на основу датог документа у PDF формату).

Ученик треба да уме да прегледа текстуални документ пре штампе, подешава параметре за штампу и штампа. Показати како рад сачувати у PDF формату.

На крају, ученицима је могуће приказати и рад у неколико различитих програма за обраду текста.

Ученици могу да покажу како примењују усвојена знања и вештине рада у програму за обраду текста на реферату, семинарском раду који раде на тему неког другог наставног предмета.

Рад са програмима за израду слајд презентација (4 часа)

Коришћењем програма за креирање слајд презентација ученици треба да примене већ овладане технике форматирања и стилизовања текста и креирају добру и ефективну презентацију. Потребно је да ученици схвате предности коришћења слајд-презентација у различитим ситуацијама, препознају ситуације у којима се може користити слајд-презентација, планирају и израђују адекватне презентације. При томе је потребно да знају основне етапе при развоју слајд-презентације, основне принципе доброг дизајна презентације (број информација по слајду, естетика, анимација у служби садржаја).

Ученике треба обучити коришћењу бар једног програма за креирање слајд презентација. Ученик треба да уме да подеси радно окружење, бира одговарајући поглед на презентацију, креира слајдове, поставља на њих текст и нетекстуалне објекте (слике, табеле, графиконе) доследно их форматира (користи мастер слајд). Ученик треба да уме да креира и интерактивне презентације које садрже линкове и акциону дугмад, да подешава анимације објеката на слајдовима и анимације преласка између слајдова, али те анимације треба да буду једино у функцији садржаја (избегавати анимације „по сваку цену” које оптерећују презентацију).

Примери презентација треба да буду смислени, из реалног живота (најбоље је да се користе слајд-презентације у којима се обрађују теме из наставе, како информатике и рачунарства, тако и других предмета). Ученици неке презентације могу да креирају и у склопу домаћих задатака, а на часу је могуће анализирати презентације направљене код куће.

На крају, ученицима је могуће приказати још неколико програма за креирање слајд-презентација (нарочито, оне „у облаку”) и подвући сличности са програмом који је коришћен током наставе.

Други разред

Информатика у музици (5 часова)

– Избор овог наставног садржаја и начин његовог извођења су одређени следећим полазним поставкама, а односе се на звук:

– појаве као што су осциловање, таласи и резонанција протежу се кроз све области музике;

– звук треба посматрати као механички талас одређеног опсега фреквенција, при чему треба уочити нове квалитете са променом фреквенције (висине тона), променом амплитуде осциловања (јачине тона), променом броја виших хармоника (боје тона);

– употреба музичких инструмената се заснива на ефектима резонанције.

Указати на физичке карактеристике звука, користећи се при томе рачунаром са прикљученим микрофоном и коришћењем програма нпр. *Visual Analyzer* и приказати

таласну природу звука. Спектралну анализу звука представити преко Фуријеових трансформација (eng. FFT – *Fast Fourier Transform*).

Користећи исту апаратуру објаснити боју звука, на примеру различитих музичких инструмената. Путем експеримента предвидети број и фреквенције виших хармоника звучног извора, и тај резултат потврдити израчунавањем помоћу графика спектралне анализе.

Експеримент и израчунавање извести на примеру снимања микрофоном људског гласа и неких музичких инструмената – нпр. гитара, виолина, флаута.

За реализацију ових наставних садржаја школе би требало да буду опремљене: одговарајућим рачунарима за рад са музичким програмима, музичким картицама, микрофоном и *MIDI* контролерима или електричним клавирима, који имају *MIDI* прикључак и аудио излаз за једноставно повезивање са рачунаром или другим уређајем за снимање звука.

Потребно је представити основне формате аудио записа (*wav* – стандард на PC рачунарима, *AIFF – Audio Interchange File Format* – стандард на Macintosh рачунарима, датотеке *mp3* формата, *MIDI* датотеке, …) и носаче аудио записа. Разлика у форматима је у квалитету звука и количини меморије коју заузимају.

Важно је нагласити да рачунар може да управља различитим електронским музичким инструментима и изворима звука користећи: *стандардни MIDI (Musical Instument Digital Interface) интерфејс*, *стандардни формат* за представљање музичких информација у дигиталном запису и *стандардни софтвер* за компоновање и уређивање електронске музике. Неопходно је објаснити шта је то *MIDI*, како је настао *MIDI*, шта подразумевају *MIDI* стандарди (*GM, GS, XG*), шта садржи *MIDI* датотека, разлику између MIDI датотеке и дигитализованог звука, повезивање јединица у *MIDI* систем (три типа конектора *MIDI IN*, *MIDI OUT* и *MIDI THRU*).

Навести музичке уређаје који могу интерпретирати *MIDI* наредбе: синтесајзери (електронски рачунарски инструменти који синтетишу тонове на основу математичких формула), семплери (инструменти који дигитализују или узоркују аудио сигнале, претварајући их у ноте и репродукују са било којом висином тона) и секвенцери (тастатура у облику клавијатуре која шаље *MIDI* сигнале рачунару, а рачунар интерпретира *MIDI* наредбе коришћењем програма за секвенцирање). Програм за секвенцирање „претвара” рачунар у машину за компоновање, снимање и аранжирање музике.

Хардвер за рад са музиком

Објаснити основне функције звучне картице:

– репродуковање већ снимљеног звука са носача звука, из датотека (mp3, wav...);

– записивање аудио звука из спољашњег извора (микрофона, музичког инструмента) у различите формате;

– стварање (синтеза) звука;

– процесирање постојећег звука.

Објаснити звучну картицу као уређај или интегрисан чип, који се састоји од низа A/D склопова који омогућују снимање и репродукцију звука али и стварање (синтезу) звука на рачунару.

Објаснити репродукцију звука из датотеке као низ корака:

– пренос дигиталних података прочитаних са медијума на *CPU*;
– слање података од CPU према DSP-у на звучној картици;

– процесирање дигиталног низа података у реалном времену.

Код *MIDI* клавијатура навести карактеристике које су заједничке за већину клавијатура независно од произвођача: број дирки, величина меморије, фабрички и *user* стилови, мулти процесори, *Plug-in* проширења и конектори.

Дати основне физичке карактеристике микрофона, звучника и слушалица, (намена, претварање енергије, принципи рада, подела, степен искоришћења) независно од произвођача.

Дати поделу звучника према принципу рада, намени и односу на фреквенцијски опсег и основне разлике слушалица у односу на звучник. Приликом инсталације уређаја мењати уређаје према потребама задатака и примера.

Софтверски алати за рад са музиком

Од софтвера за рад са музиком могу се користити неки од најприсутнијих на интернету (нпр. *Audacity*) у коме се могу урадити основне манипулације са звучним записима: повезивање извора звука (микрофон, инструмент или тастатура) са рачунаром и директно снимање звучног записа, измена датотеке, снимање гласа са музиком у позадини.

Код писања нота и *MIDI* фајлова, прављења ефеката и рада са виртуелним инструментима може се користити неки од програма: *Steinberg Cubase, Nuendo, Ableton Live, Pro Tools Studio One...*

Приликом одабира софтвера, предност има слободан софтвер; због правно и финансијски слободне употребе и начина лиценцирања, ученици могу да га инсталирају на својим рачунарима, што омогућава успешнију обуку.

Програми за табеларна израчунавања (17 часова)

Упознати ученике са програмима за табеларна израчунавања, њиховим могућностима и основним сценаријима употребе. Објаснити основне појмове у програмима за рад са табелама (табела, врста, колона, ћелија,…) и указати на њихову општост у раду са подацима.

При уношењу података у табелу, објаснити разлику између различитих типова података (нумерички формати, датум и време), као и грешке које могу из тога да настану. У том смислу представити алате за валидацију података, увођењем ограничења која се тичу врсте података или вредности које корисници уносе у ћелију, као и додавања могућности избора из падајуће листе.

Приликом баратања са подацима (означавања ћелија, кретање кроз табелу, премештање, копирање,…), указати на општост ових команди и упоредити их са сличним командама у програмима за обраду текста.

Код трансформација табеле указати на различите могућности додавања или одузимања редова, или колона у табели. Објаснити појам опсега тј. распона ћелија.

Код форматирања приказа податка у ћелији, приказати на примерима могућност различитог тумачења истог нумеричког податка (број, датум, време). Указати на предности условног форматирања које омогућава означавање ћелије одређеном бојом у

зависности од вредности ћелије, коришћењем већ уграђених правила као и дефинисање нових правила коришћењем формула.

Такође, нагласити важност доброг приказа података (висине и ширине ћелија, фонта, поравнања) и истицања појединих података или група података раздвајањем различитим типовима линија и бојењем или сенчењем. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа.

Указати на повезаност података у табели и могућност добијања изведених података применом формула. Објаснити појам адресе и различите могућности референцирања ћелија. Указати на различите могућности додељивања имена подацима или групама података и предности коришћења имена. Приказати функције уграђене у програм и обратити пажњу на најосновније функције, посебно за сумирање, сортирање, филтрирање, а затим показати многобројност и примењивост осталих уграђених функција. Показати математичке, статистичке функције, функције за текст и време, референцирање итд. Примери могу бити статистика одељења, и статистика свих одељења на нивоу школе (или разреда) укључујући просек, успех, успех по предметима, издвајање датума рођења из ЈМБГ, одређивање дана у недељи кад је ученик рођен, ко је најстарији, најмлађи, раздвајање имена и презимена из табеле са уклањањем вишкова знакова (празнине), спајање имена и презимена уз кориговање великих слова тамо где треба, сортирање, филтрирање по различитим захтевима, итд.

Указати на различите могућности аутоматског уношења података у серији.

Посебну пажњу посветити различитим могућностима графичког представљања података. Указати на промене података дефинисаних у табели формулама, и графикону у случају измене појединих података у табели. Указати на могућност накнадних промена у графикону, како у тексту, тако и у размери и бојама (позадине слова, скале, боја, промена величине, лабеле…).

Показати анализу података кроз креирање и примену изведених (пивот) табела. Указати на потребу да подаци морају бити добро припремљени, и како се накнадно пивот табела мења и анализира, чиме се добијају различити погледи на почетни скуп података.

Указати на важност претходног прегледа података и графикона пре штампања, као и на основне опције при штампању.

Све појмове уводити кроз демонстрацију на реалним примерима. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је демонстрирао наставник.

Рачунарска графика (17)

Увод у рачунарску графику

Објаснити разлику између векторског и растерског представљања слике, предности и недостатке једног и другог начина.

Подсетити ученике на постојање *RGB* и *CMYK* палета боја и на везу избора палете у односу на намену: *RGB* за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно *CMYK* палете боја за припрему за штампање. Размотрити питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе, штампање или

коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини" слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије.

Пример програма за креирање и обраду растерске графике

Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Разматрати јединице за опис квалитета слике, *PPI (pixel per inch)* и *DPI (dot per inch)* и различите формате записа фотографије (bmp, gif, mpeg, png, tiff).

Подсетити ученике на појам и сврху слојева. Урадити пример са сликом која садржи више слојева, од којих је један слој текст дат као векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Провежбати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева.

На више основних примера поновити основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превртање слике у целини...), провежбати рад са алатима за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Провежбати коришћење филтера као што су *Blur* (замућеност) и *Sharpen* (оштрина) и тражити од ученика да сами изаберу различите околности када користе различите филтере (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата).

Припремити за часове дигитални фото-апарат или мобилни телефон са камером и на часу правити фотографије. На претходном часу дати ученицима задатак да донесу фотографије које ће на часу скенирати.

Пример програма за креирање векторске графике

Објаснити објекат као основни графички елемент у векторској графици и његове најважније атрибуте: боју, границу, место и величину.

Посебну пажњу посветити пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом других објеката итд.), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже, привлачења, углова, итд.).

Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломљена линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења алатки и указати на сличности са командама у различитим програмима. Слично је и са радом са графичким елементима и њиховим означавањем, брисањем, копирањем, груписањем и разлагањем, премештањем, ротирањем, симетричним пресликавањем и осталим манипулацијама. Указати на важност

поделе по нивоима и основне особине нивоа (видљивост, могућност штампања, закључавање).

Код трансформација објеката обратити пажњу на тачно одређивање величине, промену величине (по једној или обе димензије), промену атрибута линија и њихово евентуално везивање за ниво. Посебно указати на разлику отворене и затворене линије и могућност попуњавања (бојом, узорком, итд.).

Указати на важност промене величине приказа слике на екрану (увећавање и умањивање цртежа), и на разлоге и начине освежавања цртежа. Код коришћења текста указати на различите врсте текста у овим програмима, објаснити њихову намену и приказати ефекте који се тиме постижу.

Код штампања указати на различите могућности штампања цртежа и детаљно објаснити само најосновније.

За увежбавање дати ученицима конкретан задатак да нацртају грб школе, свог града или спортског друштва, насловну страну школског часописа, рекламни пано и сл.

Трећи разред

Уношење и едитовање нотног записа са тастатуре (15 часова)

Уношење и едитовање нотног записа може се радити у бесплатном програмском пакету *Musescore* који ради на свим платформама, компатибилан је са другим програмима за нотацију (нпр. *Finale, Sibelius*..) у циљу размене фајлова и за који постоји приручник на српском језику. За скенирање партитура поред бесплатних софтвера може се користити, у зависности од ресурса у школи, комерцијални програм *PhotoScore*.

У овом програму се могу урадити најважније манипулације са нотним записом: прављење нове партитуре, нотација, преслушавање звука, уређивање текста и форматирање. Подешавање темпа и извођење композиције. Подешавање изгледа нотног записа и штампање партитура. Нотни запис се може уносити и преко *MIDI* клавијатуре, повезане са рачунаром.

Експерименти са звуком (20 часова)

Циљ тематске целине Експерименти са звуком је упознавање ученика са могућностима примене рачунара у раду са звуком.

У реализацији ове теме објаснити поделу формата звучних записа на: компримовани без губитака (*WMA, WV, APE*) и са губицима (*MP3*) и некомпримоване (*WAV, AU, AIFF*) и дати примере програма за конверзију аудио формата (Free Sound Recorder).

Ученицима представити различите програме за обраду звука. Објаснити концепт DAW (*Digital audio workstation*) програма и представити њихове могућности и примену. Приказати инсталацију и подешавање изабраног *DAW* програма. Упознати ученике са радним окружењем као и различитим секцијама програма. Кроз практичан рад и вежбе, демонстрирати процес креирања новог пројекта, креирања канала, снимања и обраде звука као и експортовања финалног аудио фајла. Демонстрирати могућност снимања звука употребом микрофона као и путем линијског улаза. Објаснити примену секције миксете. У изабраном програму за обраду звука урадити примере едитовања звучног записа (*Cut, Copy, Fade in, Fade out, Crossfade, Normalise, Insert silence*…). Кроз примере, објаснити примену различитих врста ефеката који се користе у процесу обраде звука (*Reverb, Equalizer, Delay, Compressor, Limiter, Chorus, Phaser*…). У зависности од ресурса које школа поседује демонстрирати снимање различитих инструмената применом једног или

више канала. Приказати могућност инсталације и примене виртуелних инструмената као и употребе пакета звукова (*Sample packs*) у циљу креирања оригиналних композиција.

Четврти разред

Рад са видео записом (8 часова)

Урадити основне манипулације са видео записом у одабраном програму: пребацивање видео материјала са екстерног уређаја на рачунар, креирање видео фајла као засебног пројекта, импортовање говора и музике и чување видео записа на рачунару. Дати листу најчешће коришћених видео формата (*AVI, MPEG2, MPEG4, WMV, FLV*) и урадити у одабраном програму више примера конверзије видео формата.

У изабраном програму за креирање видео записа потребно је објаснити: увоз мултимедијског материјала, повезивање појединачних секвенци, додавање видео ефеката и звука, додавање текста, снимање и експортовање видео материјала.

Креирање видео клипова за веб странице и постављање видео клипова на веб страницу (*YouTube*) урадити у складу са садржајима које ученици усвајају из осталих општеобразовних и стручних предмета.

Потребно је дефинисати појмове мулти, медиј и мултимедија, као и њихов значај. Објаснити улогу пет елемената мултимедије – аудио и видео запис, текст, графика и анимација.

Направити упоредни преглед неколико програма за репродукцију видео-записа.

Рад са видео-записима засновати на видео радовима ученика направљених на часу или припремљених унапред (у виду домаћих задатака). Потребно је да ученици савладају основне технике монтаже видео материјала, звука, ефеката и натписа.

Радни задатак: Ученици треба да направе видео туторијал који би покрио одређену тему или део градива са циљем да исти може касније да се користи у едукативне сврхе. Идеја је да се приликом израде пројекта искористе вештине које су ученици стекли у оквиру предмета Информатика.

У програму за снимање екрана, ученик треба да одређује подручје екрана, прозор који треба бити снимљен, или цео екран. Потребно је снимити кратак туторијал на слободно изабрану тему, уз нарацију.

Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права и етичких норми при коришћењу туђих звучних и видео записа, као и на поштовање права на приватност особа које су биле актери снимљених материјала и тражње њихових дозвола за објављивање.

Готова веб дизајн решења (5 часова)

Потребно је објаснити ученицима појам Веб-а (WWW) и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Упознати ученике са појмом Динамички системи за управљање садржајем веба (*CMS- content management sistem*)и представити неколико примера тренутно најкоришћенијих система као што су: WordPress, Weebly, Wix, … Објаснити потребу за увођење ових система и набројати основне карактеристике које их чине лаким за рад:

– садржај странице може да мења било која особа којој су од стране власника дата администраторска права приступа на портал;

– промене на веб странама могу бити направљене било када са било ког рачунара повезаног на интернет.

Указати на основне заједничке особине свих *CMS* система:

– раздвојеност садржаја од дизајна;

– измена садржаја се најчешће врши преко WYSIWYG текст едитора;

– кориснички интерфејс за приказ садржаја је заснован на систему темплејта (веб-шаблони);

– веб интерфејсу за управљање садржајем и администрацију се приступа директно преко веб-прегледача;

– садржај се чува у бази података, скривено од корисника;

– управљање сликама и свим осталим документима се врши преко корисничког интерфејса;

– могућност да више корисника управља садржајима, кориснички налози и контрола приступа.

Приказати ученицима конкретне примере блога, викија, и електронског портфолија, размотрити могућности примене, ученицима пружити прилику да креирају садржаје и коментаре на вебсајтовима и порталима са слободним приступом или у саставу школског веб-сајта или платформе за електронски подржано учење. Активности осмислити тако да подстичу тимски рад, сарадњу, критичко мишљење, процену и самопроцену кроз рад на часу, примену у другим наставним областима и домаће задатке. Неки од додатних модула које би требало да има сајт (блог, вики или електронски портфолио) који ученици креирају коришћењем изабраног CMS-а су:

– вишејезичност

– претрага садржаја

– контакт страница

– коментарисање и оцењивање чланака

– галерија

– статистика посете

– могућност дељења на друштвеним мрежама.

На крају ове наставне целине пожељно је да ученик креира низ веб-страница на изабрану тему, које садрже горе наведене елементе. Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права, етичких норми, поштовање права на приватност, правилно писање и изражавање и правила лепог понашања у комуникацији.

Веб дизајн (18 часова)

Објаснити ученицима појам веб-а (енгл. world wide web, WWW), поделу на статички и динамички веб, поделу на клијентске и серверске технологије и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Ученицима треба објаснити разлику између статичке веб стране, динамичке веб стране која може да садржи формуларе за спрегу са неком базом података и веб портала (дати примере конкретних портала са којима се ученици срећу, попут школског електронског дневника, портала за електронско пословање или портала који се користи у забавне сврхе). При

налажењу примера на интернету пожељно је поделити ученике у тимове ради лакшег и бржег проналажења ових примера у складу са интересовањима ученика. Код поделе на статички и динамички веб подстаћи ученике да сами пронађу примере претраживањем на интернету. Продискутовати евентуалне предности и мане оба приступа.

Потребно је поменути, без улажења у детаљнији опис програмских језика, најчешће клијентске технологије (HTML, CSS, Java Script) и најчешће серверске технологије (PHP, Python, Ruby, ASP. Net/C#, NodeJS...).

Представити језик HTML (Hypertext Markup Language) који служи за означавање хиптерекста и хипермедија (текста, слике, звука, видеа…), међусобно повезаних објеката помоћу линкова. Истаћи постојање различитих верзија стандарда језика и приликом излагања се држати искључиво најновијег стандарда.

На примеру готове стране приказати могућност приказа HTML кода унутар прегледача веба. Приказати могућности које савремени прегледачи веба нуде креаторима веб-страница (обично је то опција F12, web developer tools) и приказати како те алатке помажу да се идентификују појединачни елементи веб-страница и њихов опис у језику HTML.

Кроз примере увести општу синтаксу језика HTML. Објаснити појам елемента у HTML-у, тагове (етикете), и њихову особину да могу бити „упарени” или „неупарени” тј. „затварајући” и „самозатварајући”. Објаснити да се елемент у HTML-у састоји од отварајућег тага, садржаја и затварајућег тага. Објаснити појам атрибута, запис атрибута у оквиру тага као и то да атрибути увек описују неки елемент и не могу се писати самостално. Нагласити да атрибути најчешће прецизније дефинишу начин на који се елементи приказују у прегледачу. Објаснити да неки атрибути нису обавезни, али су некада врло битни и пожељни. Нагласити да да су имена атрибута, њихове вредности, тип и интервали унапред дефинисани језиком и да различити елементи могу бити описани различитим атрибутима.

Представити елементе који описују основну структуру HTML документа (<html>, <head>, <title>, <body>). Објаснити елемент мета којим се задају основне мета-информације о документу. Истаћи употребу атрибута charset и његову везу са кодирањем карактера приликом чувања документа. Приказати примере HTML докумената чији је садржај записан на ћирилици и на латиници и показати како се обезбеђује њихов исправан приказ.

Представити основне елементе за организацију текста унутар веб-странице: елементе за обележавање наслова (<h1>, <h2>, ...), елементе за обележавање пасуса (<p>) и елементе за обележавање листа са нумерацијом и без нумерације (<ul>, <ol>, <li>) и инсистирати на томе да ученици добро овладају коришћењем ових основних елемената. Поменути и семантичке елементе за организацију садржаја странице (<header>, <footer>, <nav>, <main>, <section>, <article>, ...), поменути и друге, ређе коришћене елементе (на пример, <address>, <blockquote>, <code>, ...), али не инсистирати да их ученици напамет уче. Скренути пажњу ученицима на могућност коришћења документације и референтних прегледа и приручника.

Описати елементе за дефинисање табела (<table>, <tr>, <th>, <td>). Навести најзначајније атрибуте којима се ови елементи описују (width, height, border, rowspan и colspan за спајање ћелија итд.).

Описати елемент <a> и атрибут href за креирање хиперлинкова. Подсетити ученике на појам URL и описати референцирање објеката путем релативне и путем апсолутне адресе. Описати креирање линкова ка деловима унутар веб-стране.

Описати основне елементе за промену физичког и логичког стила карактера (<b>, <i>, <u>, <emph>, , ...)

Описати елементе за уметање мултимедијалног садржаја у HTML стране: <img> за уметање слика, <video> за уметање видео-записа и <audio> за уметање аудио-записа. Навести значај атрибута alt, значај компресије и прилагођавање формата мултимедијалног садржаја за коришћење на вебу, атрибуте width и height и слично.

Елементе за опис формулара у склопу веб страница описати у комбинацији са обрадом формулара (у склопу теме писања клијентских и серверских веб-скриптова).

Објаснити улогу CSS (Cascading Style Sheets) стилова код визуелног стилизовања HTML страна. Истаћи значај јасног разликовања логичког описа садржаја стране помоћу језика HTML и описа њене визуелне презентације помоћу језика CSS.

Описати начине да се елементу измени стил: коришћење атрибута style, коришћење елемента <style> у заглављу веб-странице и коришћење екстерног стилског описа увезеног у веб-страницу. Описати када је пожељно користити од ове начине стилизовања (стилизовање на нивоу веб-сајта, стилизовање на нивоу веб-странице), као и приоритет различитих стилских описа.

Описати основне селекторе у језику CSS: селекцију на основу назива елемента, селекцију на основу идентификатора елемента (оператор #), селекцију на основу класе елемента (оператор .), селекцију угнежђених елемената (нпр. p img селектује све слике које се налазе унутар пасуса), комбиновање селектора (нпр. h1, h2 селектује све наслове првог и све наслове другог нивоа).

Описати основна својства елемената и њихове вредности: својства која се односе на фонт и атрибуте текста, својства која се односе на боју текста и боју позадине, својства која се односе на ширину и висину елемената, својства која се односе на оквире елемената и својства која се односе на унутрашње и спољашње маргине.

Поменути употребу CSS-а за распоређивање садржаја на страници (својства која се односе на позиционирање елемената и на плутајуће елементе тј. својство float).

При реализацији ове тематске целине потребно је све странице креирати у текстуалном едитору, при чему то може бити едитор прилагођен креирању веб-страница, који нуди бојење кода на основу синтаксе, аутоматско допуњавање започетог кода, падајуће листе за избор HTML елемената и атрибута и слично. Подстаћи ученике да примене стечена знања из рада са програмима за обраду текста и програмима за обраду слика и тако припреме садржај за креирање сопствене веб стране.

Пожељно је да, у виду пројекта на крају области, ученици креирају веб-странице која ће садржати одређене HTML елементе при чему садржај треба да представља истраживачки рад ученика, да буде аутентичан.

Пример пројекта је да ученици у тиму креирају веб-сајт, који ће имати најмање пет повезаних страница, при чему странице треба да садрже следеће елементе:

– три наслова и поднаслова; текст мора бити подељен у пасусе при чему се могу користити визуелни елементи којим се пасуси јасније раздвајају (хоризонтална линија или подешавање доњих или горњих оквира пасуса);

– форматиран текст коришћењем CSS-а;

– најмање 5 текстуалних линкова, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници;

– најмање 5 слика (користити слике преузете са интернета, водећи рачуна о ауторским правима);

– најмање 2 линка у виду слике, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници;

– 2 табеле, бар у једној табели приказати оквир и спојене колоне или врсте;

– угнежђена видео материјала који покривају тему коју су ученици изабрали;

– најмање по једну уређену и неуређену листу.

Препоручује се да цео сајт буде стилизован коришћењем CSS-а при чему треба: користити стилизовање на нивоу веб-сајта, али и на нивоу појединачних страница; одредити фонт свим текстуалним деловима при чему кључне речи или реченице би требало да буду истакнуте неком опцијом за форматирање (искошена слова, подебљана, подвучена или промењена боја тог дела текста); прилагодити унутрашње и спољашње маргине неких елемената; променити боју текста и позадине и бар на једном елементу и поставити слику у позадини; увести бар једну класу елемената и стилизовати елементе на нивоу класе.

При свему овоме неопходно је перманентно радити на развијању свести о важности поштовања правних и етичких норми при коришћењу интернета, критичком прихватању информација са веба, поштовању ауторских права при коришћењу информација са веба, поштовању права приватности.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу

резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе.

ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОГРАМИ ЗА СВЕ ОДСЕКЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички инструменти је стицање знања о инструментима и развијање вештина у препознавању звучних карактеристика и солистичке и оркестарске употребе.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално напише аликвотни низ; – својим речима објасни разлике између природног и темперованог штимовања;	**АКУСТИЧКЕ ОСОБИНЕ ЗВУКА**	Аликвотни низ. Главне одлике, сличности и разлике природног и темперованог штимовања инструмената.

– набројi главне одлике камертона; – наведе предности и мане приликом свирања у затвореном и/или отвореном простору;		Камертон. Понашање звука и могући утицаји на звук приликом свирања у затвореном и отвореном простору.
– разликује групе инструмената и њихове главне представнике; – опише основну грађу сваког инструмента, извођачке технике и заступљеност у литератури; – у слушном примеру препозна инструменте, односно ансамбле према звучним карактеристикама; – повеже развој инструмената са заступљеношћу у врстама оркестара у историјском контексту; – наведе могући распоред инструменталиста у симфонијском оркестру на сцени; – наведе инструментални поредак у оркестарској партитури; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању музике.	**МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**	Подела музичких инструмената: – жичани (кордофони), – дувачки (аерофони), – удараљке (идиофони и мембранофони): са одређеном висином, са неодређеном висином, – електронски инструменти; **ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ** **Гудачки инструменти**: – виолина, – виола, – виолончело, – контрабас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **Трзалачки инструменти:** – чембало, – гитара – харфа. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **Ударни инструменти** – клавир. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ** Главни представници и

		регистарске варијанте. Транспозиција и могући штимови. **Дрвени дувачки инструменти**: – флаута (пиколо флаута), – обоа (енглески рог), – кларинет (бас-кларинет), – фагот (контрафагот). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **Лимени дувачки инструменти** – хорна (природна хорна рог), – труба (фанфаре, природна труба), – тромбон (тенор тромбон, тенор-бас тромбон), – туба (вагнер тубе). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **Дувачки инструменти са мехом** **–** оргуље, **–** хармоника **–** људски глас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. **Удараљке** Удараљке са одређеном висином звука; удараљке са неодређеном висином звука; Грађа, основна извођачка

		техника, историјат и заступљеност у литератури. Нотација у односу на врсте музичких инструмената.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одговарајућих музичких примера у зависности од врсте инструмената и ансамбала.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Историјски развој оркестара и ансамбала. Стандардни оркестарски састави: – двојни (*a due*), – тројни (*a tre*), – четворни (*a quattro*), – петорни (*a cinque*). Могући распоред инструменталиста симфонијског оркестра на сцени. Камерни ансамбли. Нестандардни састави. Вокално-инструментални састави. Солиста са оркестром. Оркестарска партитура: – преглед стандардног редоследа записивања инструмената у партитури, – могућа одступања од стандардног записа оркестарске партитуре (запис у различитим музичким епохама); Партитурни запис вокално-инструменталне музике. Партитурни запис солисте са оркестром. Поредак инструмената у камерном партитурном запису.

Кључне речи: звук, музички инструменти, ансамбли, слушање музике.

Списак композиција за слушање
Виолина
– Ј. Брамс – Мађарске игре (1. став, 5. став)

– Л. ван Бетовен – Трећа симфонија, 2. став (+ обоа)

– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 2 (Солвејгина песма)

– Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела, виоле и фаготи)

– В. А. Моцарт – Симфонија ге-мол, 1. став (KV 550)

– Б. Сметана – Моја домовина (Влтава)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (уводни делови 1., 2. и 4. става)

– П. И. Чајковски – Свита Лабудово језеро *Pas d'action* (+виолончело)

Виола
– Х. Берлиоз – Харолд у Италији (почетак 1. става са харфом)

– В. А. Моцарт – Синфонија *Concertante*
– Р. Штраус – Дон Кихот (+виолончело)

– Р. Шуман – *Marchenbilder*
– Х. Берлиоз – Увертира Римски карнелвал

– Л. ван Бетовен – Пета симфонија (2. став)

– П. Хиндемит – Соната за виолу in F, оп. 11 бр. 4

Виолончело
– Ј. Брамс – Трећа симфонија (3. став)

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став)

– Ф. Шуберт – Осма симфонија (1. став)

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 1 (1. став)

– Р. Штраус – Дон Кихот (+виола)

– С. Франк – Симфонија де-мол (+виоле, контрабаси)

– П. И. Чајковски – Варијације на рококо тему

– П. И. Чајковски – Шеста симфонија (2. став)

– К. Сен-Санс – Карневал животиња, *Лабуд*
– Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (почетак)

– Ј. Брамс – Клавирски концерт бр. 2, Бе-дур (почетак 3. става и реприза са сордином)

– Л. ван Беровен – Девета симфонија (4. став почетак са контрабасима)

– Р. Вагнер – Увертира Тристан и Изолда (почетак)

Гудачи

– П. И. Чајковски – Шеста симфонија, 2. став (pizzicato)

– П. И. Чајковски – Увертира 1812,

– П. И. Чајковски – Серенада за гудаче

– П. И. Чајковски – Елегија за гудаче

– А. Парт – Cantus in memoriam Benjamin Britten

– М. Равел – Интродукција и алегро

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (2. став, + харфа)

– А. Дворжак – Симфонија из Новог света

– А. Дворжак – Елегија за гудаче

– В. А. Моцарт – Мала ноћна музика

– С. Барбер – Адађо за гудаче

– А. Шнитке – Concerto grosso, бр. 1

– Ј. С. Бах – Свите за гудаче

– А. Вивалди – Четири годишња доба

– А. Корели – Concerto grosso, оп. 6

– Б. Бритн – Једноставна симфонија

– С. Франк – Симфонија де-мол

– Ј. С. Бах – Бранденбуршки концерт бр. 3

– Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)

– Л. ван Бетовен – Седма симфонија (2. став)

Харфа

– М. Равел – Интродукција и алегро

– М. Равел – Болеро

– Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 2, оп. 55 (Солвејгина пемса; гудачи)

– В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (3. став са флаутом)

– Б. Сметана – Моја домовина, *Вишехрад*

– С. Франк – Симфонија де-мол (2. став)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада

– И. Стравински – Петрушка

– П. И. Чајковски – свита Лабудово језеро *Pas d'action* (+виолина и виолончело)

– П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Валцерт цвећа*

– Д. Шостакович – Пета симфонија (завршетак 3. става – тема у флажолетима)

– К. Дебиси – Прелид за поподне једног фауна

Клавир
– И. Стравински – Петрушка

– Д. Шостакович – Прва симфонија (4. став)

Чембало
– Барокни концерти

– Ф. Пуланк – Француска свита за дуваче, перкусије и чембало

Флаута
– М. равел – Болеро

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (2. став са харфом)

– В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу

– М. Равел – Интродукција и алегро

– Б. Сметана – Моја домовина, *Влтава*
– Ј. С. Бах – Свита бр. 2, ха-мол

– П. И. Чајковски – Концерт за клавир бе-мол (почетак 2. става)

– П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Игра фрула* (три флауте)
– П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Кинеска игра* (флаута и мала флаута)
– К. Дебиси – Прелид за попдне једног фауна

– Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 1, *Јутро*
Мала флаута
– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)

– М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)

– П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Кинеска игра* (флаута и мала флаута)
Обоа
– М. Равел – Болеро

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)

– П. И. Чајковски – Свита из Лабудовог језера (тема лабудова са харфом)

– П. И. Чајковски – Увертира 1812

– Ј. Брамс – Концерт за виолину (почетак 2. става)

– М. Равел – Купренов гроб (почетак), Менует

– Ф. Шуберт – Девета симфонија (1. став, почетак)

– Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 1, *Јутро*
Енглески рог
– П. И. Чајковски – Италијански капричо

– М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак, 3. став + обоа)

– Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал

– Р. Штраус – Симфонија доместика

– Ј. Сибелиус – Лабуд из *Tuonele*
– А. Дворжак – Симфонија *Из Новог света* (почетак 3. става)
– С. Франк – Симфонија де-мол (почетак 3. става)

Кларинет
– М. Равел – Болеро (и кларинет in Es)

– П. И. Чајковски – Пета симфонија (1. став, Allegro + фагот)

– П. И. Чајковски – Франческа да Римини (2. тема)

– М. Равел – Интродукција и алегро

– М. Равел – Моја домовина, *Влтава*
– М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур (in Es)

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став, in Es)

– Р. Штраус – Тил Ојленшпигл (in D)

– И. Стравински – Посвећење пролећа (in D)

– И. Стравински – Жар птица (in D)

– Г. Малер – Симфоније

– А. Дворжак – Симфонија Из Новог света (4. став)

– Ј. Брамс – Прва симфонија (почетак 3. става)

– Р. Вагнер – Танхојзер (почетак)

Бас-кларинет
– С. Франк – Симфонија де-мол

– А. Хачатуријан – Концерт за клавир (почетак 2. става)

– П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Игра шећерне вила* (са челестом)
Фагот
– М. Равел – Болеро

– Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела и виоле)

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак 4. става)

– П. И. Чајковски – Шеста симфонија (почетак 1. става)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (почетак 2. става, касније обоа)

– П. Дика – Чаробњаков ученик (главна тема *Зачарана метла*)
– И. Стравински – Посвећење пролећа

– К. Орф – Carmina Burana *Olim lacus colueram*

Контрафагот
– М. Равел – Моја мајка гуска (4. став, *Лепотица и звер*)
– М. Равел – Клавирски концерт за леву руку (почетак 1. става)

Хорна
– П. И. Чајковски – Пета симфонија (2. став)

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став + трубе, тромбони, туба)

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. и 4. став са гудачима)

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став са гудачима)

– П. И. Чајковски – Увертира 1812

– Ј. Хадн – Симфонија бр. 31

– А. Дворжак – Симфонија *Из Новог света*
– Р. Штраус – Симфонија доместика

– Р. Вагнер – Холанђанин луталица (почетак увертире)

– Р. Вагнер – Валкире

– Р. Штраус – Тил Ојленшпигл

– Ф. Шуберт – Девета симфонија (1. став, почетак)

Труба
– М. Равел – Болеро (са и без сордине)

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (+ хорне, тромбони, туба)

– П. И. Чајковски – Увертира 1812

– Б. Сметана – Моја домовина, *Вишехрад*
– П. И. Чајковски – Италијански капричо (почетак)

– М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (4. став)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)

– П. Дика – Чаробњаков ученик (почетак са сординама)

– М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе, *Променада* (ставови и са и без сордине)
– Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)

– Ђ. Верди – Аида, *Велики марш*
– Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Тромбон
– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– В. А. Моцарт – Реквијем, *Tuba mirum*
– М. Равел – Болеро

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (+ хорне, трубе и туба)

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став са сордином; без сордине + туба)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став)

– П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)

– И. Стравински – Петрушка

– Р. Вагнер – Валкире

– К. Орф – Carmina Burana *Olim lacus colueram*

Туба

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став)

– П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)

– И. Стравински – Петрушка

– М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе

Саксофон

– М. Равел – Болеро (сопранино, сопран, тенор)

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став)

– М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе

Дувачи

– Р. Штраус – Серенада за дуваче

– Ф. Пуланк – Француска свита за диваче, перкусије и чембало

– А. Дворжак – Серенада за дуваче и контрабас

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (3. став)

– А. Дворжак – Симфонија Из Новог света (4. став)

Блех

– Р. Вагнер – Валкире

– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став)

– М. Мусоргски – М. Равел – Слике са изложбе, *Велика врата Кијева*

– Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Тимпани

– Е. Григ – Концерт за клавир а-мол

– Ј. Хајдн – Симфонија бр. 103

– Б. Сметана – Моја домовина, *Табор*

– Л. ван Бетовен – Девета симфонија (2. и 4. став)

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (крај 3. става са енглеским рогом; почетак 4. става)

– А. Дворжак – Симфонија Из Новог света

– Д. Шостакович – Прва симфонија (соло епизода у 4. ставу)

– Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Велики бубањ
– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија

– И. Стравински – Петрушка

Трингл
– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– Ј. Брамс – Мађарска игра бр. 1

– Ј. Брамс – Четврта симфонија (3. став)

– П. И. Чајковски – Италијански капричо

– Ф. лист – Концерт за клавир бр. 1 (3. став)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)

– Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија

– И. Стравински – Петрушка

Чинели
– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– Б. Сметана – Моја домовина, *Блањик*
– П. И. Чајковски – Италијански капричо

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)

– Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија

Даире
– П. И. Чајковски – Италијнаски капричо

– Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал

Добош (мали бубањ)
– Д. Кабалевски – Концерт за виолину

– Ђ. Росини – Сврака крадљивица

– М. Равел – Болеро

– М. Равел – Концерт за клавир in G

– Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. став)

– Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)

– Д. Ф. Е. Обер – Увертира *Fra diavolo*
– П. И. Чајковски – Увертира 1812

– И. Стравински – Петрушка

– П. И. Чајковски – Италијански капричо

– Д. Шостакович – Прва симфонија (почетак 4. става)

– Д. Шостакович – Седма симфонија (1. став)

Челеста
– М. Равел – Болеро

– Б. Барток – Музика за гудачке инструменте, перкусије и челесту

– И. Стравински – Петрушка

– П. И. Чајковски – Шчелкуншчик, *Игра шећерне виле*

Звона
– П. И. Чајковски – Четврта симфонија (крај)

– П. И. Чајковски – Увертира 1812 (крај)

– А. Парт – Cantus in memoriam Benjamin Britten

– И. Стравински – Петрушка

– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став епизода *Dies Irae*)

Ксилофон
– И. Стравински – Петрушка

– К. Сен-Санс – Dance macabre

Бич
– М. Равел – Концетр за клавир in G

Оргуље
– Ј. С. Бах – Токата и фуга де-мол BWV 565

– Ф. Пуланк – Концерт за оргуље

– Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Там-там
– П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)

– И. Стравински – Петрушка

– М. Равел – Моја мајка гуска (епизода *Царица пагода*)

Кастањете
– М. Глинка – Арагонска хота

– Н. Римски-Корсаков – Шпански капричо

– Ж. Бизе – Кармен

– С. Мокрањац – Четврта руковет

– К. Дебиси – Иберија

Перкусије
– К. Орф – Кармина бурана

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

I. УВОДНИ ДЕО

Музички инструменти је предмет који шири уско-стручна музичка знања ученика о музичким инструментима и то најпре о музичким инструментима који улазе у састав симфонијског оркестра. Предмет развија способност сагледавања појединачне (солистичке)али и групне (камерне и оркестарске) употребе музичких инструмената, као и еволутивни пут сваког инструмента од настанка до данашњег степена развијености и употребе. У природи предмета јесте стално упућивање ученика на карактеристике и проблематику сваког инструмента појединачно, јер је сваки инструмент подједнако тежак и изазован за савладавање без постојања заједничке матрице учења. Ученик на овом предмету користи знања и вештине стечених из других предмета: теорије музике, солфеђа, историје музике, историје цивилизације, физике (акустике), хармоније, хора и оркестра.

Образовни циљ предмета Музички инструменти обухвата стручно изучавање инструмената – звучни опсег, техника добијања тона, записивање, прсторед ... – као и усавршавање способности учениковог аналитичког посматрања дела и креативног запажања при смисленом слушању музике.

Васпитни циљ овог предмета је развијање и обједињавање неколико аспеката личности ученика: разумевање, толеранцију и поштовање једног ученика према свим другим ученицима који свирају најпре неке друге музичке инструменте. Такође, упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Музички инструменти обухвата ученике другог разреда средње музичке школе Одсека за класичну музику и Одсека за музичку теорију. Настава се изводи у групама. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички. Програм за овај предмет је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела из музичке литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода.

Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем музичких инструмената, са улогом и значајем инструмента у солистичком и групном музицирању (камерном и оркестарском), правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости

исписивања и уређења партитуре. Рад на овом предмету обухвата и мању анализу дела: инструментални састав и број предвиђених инструмената, обим мелодија датих у музичком примеру и усаглашавање са другим инструментима. Ученика оспособити да препозна звучну боју сваког музичког инструмента у солистичком свирању, али и слушном опажању и издвајању музичког инструмента из скупног звука.

Приликом обраде сваког музичког инструмента требало би да буде ангажован професор или ученик који свира музички инструмент који се на часу обрађује како би ученици могли најпре уживо да чују звук инструмента. Такође, обавезна је и употреба музичког уређаја због слушања оркестарских нотним примера. Континуирано радити на повезивању садржаја из других музичких предмета са којим је овај предмет у корелацији, као и на обогаћивању музичке терминологије и обрађивању различите техничке проблематике.

Целокупна техничка проблематика може се обрадити и схватити кроз практични приказ и упоређивање инструмената, а било би пожељно да све буде поткрепљено адекватним примерима из литературе. На часу се интеракција са ученицима може подстаћи осмишљеним квизовима знања о музичким инструментима, једном или више њих. Такође, могуће је да ученици самостално припремају предавања (у виду презентације) о инструменту.

У процесу рада корисно је да наставник ученицима сугерише самостално слушање одређених композиција код куће, композиција које нису на часу обрађене а које су такође у вези са наставном јединицом. Упутити ученика не само на композицију, већ и на одређена извођења која су квалитативно потврђена и на тај начин значајна, јер упознавање са пуним ефектом и дејством музике захтева и квалитетно извођење и квалитет звука. На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичких инструмената вредновање наставе се може вршити уз помоћ усменог одговарања, контролних задатака, као и у степену успешности у игрању квиза знања. Такође, самосталне ученичке припреме и усмене презентације задатог музичког инструмента могу бити елемент вредновања наставе.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– препозна и издвоји мотив у музичком делу; – разликује мотивске радове упоређујући два мотива; – издвоји музичку реченицу као интегрални део музичког тока. – развије вештину читања акорда у клавирској партитури; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – прати активност различитих музичких компонената у току композиције; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – разликује и препозна три типа песама; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – примени стечена знања на програм који изводи на главном предмету.	**ЕЛЕМЕНТИ МУЗИЧКОГ ОБЛИКА**	Дефинисање музичке анализе и музичких облика. Музичке компоненте. Планови у музичком облику (тематски, тонални, структурални). Мотив. Рад са мотивом. Фигура и пасаж. Музичка реченица – стандардни модел. Другачије реализације реченичне структуре у литератури. Период (двопериод, трореченични период). Низ и ланац реченица. Одступања од стандардног модела музичке реченице и периода (унутрашње и спољашње проширење). Фрагмент. **ЛИТЕРАТУРА:** За правилне реченице, период, низ и ланац реченица: **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 283, 1. став, 2. тема (B_3); – Клавирска соната, кв. 284, 2. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 310, 1. став, 1. тема; 3. став, С тема (а); – Клавирска соната, кв. 311, 1. став, 1. тема; 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 330, 1. став, 2. тема (B_2); – Клавирска соната, кв. 332, 1. став, 2. тема (B_1) и уводни одсек;

		– Клавирска соната, кв. 457, 3. став, А тема; – Клавирски концерт, кв. 466, 1. став, оркестарска 1. тема; – Клавирска соната, кв. 576, 1. став, 1. тема.
		Л. В. Бетовен: – Клавирска соната оп. 2, бр. 1, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната оп. 2, бр. 3, 3. став (B/a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 2. став, 1. тема; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 2. став, (B/a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 3, 3. став, (A/a); – Клавирска соната, оп. 13, 2. став, А тема; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 2. став, кода; – Клавирска соната, оп. 28, 3. став, (A/a); – Клавирска соната, оп. 49, бр. 1, 1. став, 1. тема; 2. став, А тема (а). **А. Дворжак:** Концерт за виолончело, оп. 104, 1. став, оркестарска 1. тема. **Ф. Шуберт:** Клавирска соната, D537, оп. 164, 1. став, епизодна тема у развојном делу. За одступања од правилних реченица, периода и фрагмент: **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 283, 1. став, 1. тема; – Виолинска соната, кв. 303, 2. став, 2. тема;

		– Виолинска соната, кв. 305, 1. став, 2. тема (B_2); – Виолинска соната, кв. 306, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, кв. 309, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, кв. 310, 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 457, 1. став, 2. тема (B_1 и B_2), развојни део и кода; 3. став, А тема (A_2); – Клавирска соната, кв. 545, 3. став, кода; – Клавирска соната, кв. 570, 1. став, 2. тема (B_1) и уводни одсек; – Увертира за оперу *Фигарова женидба*, 1. тема. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 3. став, А (a); – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 3. став, А (a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 1. став, 1. тема у експозицији, 2. тема у репризи и уводни одсек; 2. став, мост; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 1. став, 1. тема и завршна група; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 2. став, В (b); – Клавирска соната, оп. 22, 1. став, 2. тема (B_2); – Клавирска соната, оп. 28, 3. став, А (b); – Клавирска соната, оп. 31, бр. 2, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, оп. 90, 1. став, 1. тема.
	ОБЛИК ПЕСМЕ И ПРИМЕНА	Облик песме: дводелна, троделна и песма прелазног типа.

		Примена облика песме кроз анализу делова малих инструменталних комада: менует, скерцо, марш... **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт**: Клавирска соната, кв. 282, 2. став, (А или В део). Делови великих (сложених) троделних песама трећих ставова клавирских соната у Бетовеновим четвороставичним сонатним циклусима. Делови Шопенових клавирских комада (ноктурна, мазурке...). Делови Хајднових великих (сложених) песама из клавирских соната.
	СВИТА	Барокна свита. Облик и преглед игара из барокне свите. **ЛИТЕРАТУРА:** Ј. С. Бах: француске и енглеске свите.
	КОНТРАПУНКТСКЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Контрапунктске (полифоне) варијације – чакона и пасакаља. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. С. Бах:** – Пасакаља у це-молу, BWV 582; – Чакона у де-молу, BWV 1004.

Кључне речи: мотив, музичка реченица, период, облик песме, свита, контрапунктске варијације, музичко памћење.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд	**70 часова**

часова

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна сложену троделну песму, као формално решење самосталне композиције или једног од ставова сонатног циклуса; – звучно препознаје принцип варирања у музици; – разликује три типа класичног ронда; – препозна елементе сонатног облика у композицијама; – коментарише појаву различитих музичких компонената у току композиције; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи на главном предмету.	**ОБЛИК СЛОЖЕНЕ ПЕСМЕ**	Сложена троделна песма. Варијанте сложене троделне песме. Примена облика песме кроз анализу малих инструменталних комада. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/1, 3. став; – Клавирска соната, Hob XVI/2, 3. став; – Клавирска соната Hob XVI/5, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/12, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/14, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/43, 2. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 282, 2. став; – Виолинска соната, кв. 296, 2. став; – Клавирска соната, кв. 331, 2. став; – Клавирска соната, кв. 545, 2. став; – Симфонија, кв. 550, бр. 40, 3. став. Трећи ставови Бетовенових клавирских соната у

		четвороставачним сонатним циклусима. **Ф. Шуберт:** Музички моменти, бр. 6, оп. 94 (D780). **Ф. Шопен:** – Мазурка, оп. 7, бр. 1; – Мазурка, оп. 17, бр. 4; – Мазурка, оп. 68, бр. 2; – Мазурка, оп. 68, бр. 3.
	ОРНАМЕНТАЛНЕ И КАРАКТЕРНЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Орнаменталне и карактерне варијације. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/D_1, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/30, финале. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 284, 3. став; – Виолинска соната, кв. 305, 2. став; – Клавирска соната, кв. 331, 1. став; – Виолинска соната, кв. 377, 2. став; – Виолинска соната, кв. 481, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 26, 1. став; – Шест варијација за клавир, оп. 34; – Клавирска соната, оп. 111, 2. став; – 33 варијације на Дијабелијеву тему, оп. 120. **Ф. Шуберт**: Гудачки квартет, бр. 14, D810, 2. став.

		Ј. Брамс: – Клавирски трио, бр. 2, 2. став; – Квинтет (гудачки квартет и кларинет), оп. 115, 4. став. **А. Дворжак**: Гудачки квинтет, оп. 97, бр. 3, 3. став. **С. Рахмањинов**: Клавирски трио, оп. 9, бр. 2, 2. став.
	СОНАТА	Историјски развој сонате. Скарлатијев сонатни облик. Експозиција сонатног облика. Развојни део и реприза сонатног облика. Хајднов музички језик и концепција сонатног облика. Моцартов и Бетовенов сонатни облик. **ЛИТЕРАТУРА:** **Д. Скарлати**: сонате за клавир (избор). **Ј. Хајдн**: – Клавирска соната, Hob XVI/13, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/14, 1. став; – Клавирска соната, – Hob XVI/19, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/23, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/28, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/29, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 3. став; – Клавирска соната, Hob XVI/45, 1. и 3. став; – Клавирска соната, Hob

		XVI/46, 1. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 1. став; – Клавирска соната, кв. 283, 1. став; – Клавирска соната, кв. 309, 1. став; – Клавирска соната, кв. 310, 1. став; – Клавирска соната, кв. 332, 1. став;
		– Клавирска соната, кв. 333, 2. став; – Клавирска соната, кв. 570, 1. став; – Клавирска соната, кв. 576, 1. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 1. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 2, 1. став. **Ф. Шуберт**: Клавирска соната, оп. 53, D859, 1. став.

	РОНДО	Преткласични рондо – Купренов рондо. Класични рондо – правилни обрасци и изузеци. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 310, 3. став; – Клавирска соната, кв. 311, 2. став; – Виолинска соната, кв. 377, 3. став; – Виолинска соната, кв. 380, 3. став; – Клавирска соната, кв. 457, 3. став; – Клавирска соната, кв. 545, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 2. став; – Клавирска соната, оп. 2, бр. 3, 2. став; – Клавирска соната, оп. 13, 2. став; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 3. став; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 2, 3. став; – Виолинска соната, оп. 24, 4. став; – Клавирска соната. оп. 49, бр. 1, 2. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 2, 2. став; – оп. 51, бр. 1.

Кључне речи: Сложена песма, варијације, соната, рондо.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– установи елементе који повезују различите ставове сонатног циклуса; – чита партитуре писане за више инструмената; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – упореди хармонска средства музичког језика класицизма и романтизма; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – идентификује формални образац на основу истовременог слушања композиције и праћења партитуре; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним	**ИЗУЗЕЦИ У СОНАТНОМ ОБЛИКУ**	Изузеци у оквиру сонатног облика. Прожимање два формална обрасца. **ЛИТЕРТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/2, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/35, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/36, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/44, 1. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 280, 2. став; – Виолинска соната, кв. 303, 2. став; – Клавирска соната, кв. 311, 1. став; – Клавирска соната, кв. 332, 2. и 3. став; – Клавирска соната, кв. 457, 1.

обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи на главном предмету;		став; – Клавирска соната, кв. 545, 1. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 2. и 4. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 1. и 2. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 1. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 3, 2. став; – Клавирска соната, оп. 31, бр. 2, 1. и 2. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 1, 1. став; – Клавирска соната, оп. 90, 1. став. **Ф. Шуберт:** – Клавирска соната, оп. 120, D664, 1. и 3. став; – Клавирска соната, оп. 122, D568, 1. став.
	СОНАТНИ РОНДО	Сонатни рондо – правилан образац и изузеци. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 3. став; – Виолинска соната, кв. 296, 3. став; – Клавирска соната, кв. 309, 3. став; – Клавирска соната, кв. 311, 3. став; – Клавирски концерт, кв. 450, 3. став; – Клавирска соната, кв. 533, 3.

		став; – Клавирска соната, кв. 576, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 4. став; – Виолинска соната, оп. 5, бр. 1, 3. став; – Клавирска соната, оп. 7, 4. став; – Клавирска соната, оп. 13, 3. став; – Клавирска соната, оп. 28, 4. став; – Клавирска соната, оп. 51, бр. 2; – Клавирска соната, оп. 90, 2. став.
	СОНАТНИ ЦИКЛУС У КЛАСИЦИЗМУ	Сонатни циклус класичара. Сложенија формална решења свих до сада пређених образаца у класицизму (уз неопходну реминисценцију). Примена сонатног циклуса у камерним и оркестарским музичким делима. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Увертира за оперу *Фигарова женидба*. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 4. став; – Клавирска соната, оп. 7, 2. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 2. став; – Клавирска соната, оп. 13, 1. став;

		– Клавирска соната, оп. 81а, 1. став; – Клавирска соната, оп. 111, 1. став. Литературу по избору проширити на камерна и симфонијска дела Ј. Хајдна, В. А. Моцарта и Л. В. Бетовена.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ КОНЦЕРТ	Инструментални концерт. Облик концерта – анализа. **ЛИТЕРАТУРА:** **А. Вивалди**: Концерт за два виолончела, RW 531; **В. А. Моцарт**: – Клавирски концерт, кв. 414; – Клавирски концерт, кв. 450; – Клавирски концерт, кв. 466; – Клавирски концерт, кв. 488; **Л. В. Бетовен**: Клавирски концерт, бр. 5; **Е. Григ**: Клавирски концерт, оп. 16; **А. Дворжак**: Концерт за виолончело, оп. 104.
	СОНАТНИ ОБЛИК И СОНАТНИ ЦИКЛУС У РОМАНТИЗМУ	Сонатни облик у романтизму. Шубертов музички језик и одступања у формирању сонатног облика у односу на композиторе класицизма. Развој сонатног циклуса у романтизму. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ф. Шуберт**: – Клавирска соната, оп. 120, D664, 1. и 3. став; – Клавирска соната, оп. 122, D568, 1. став; – Клавирска соната, оп. 143, D784, 1. став;

		– Клавирска соната, оп. 147, D575, 1. став; – Клавирска соната, оп. 164, D537, 1. став; – Клавирска соната у Е-дуру, D459, 1. став.
	СЛОБОДНИЈИ ИНСТРУМЕНТАЛНИ, ВОКАЛНИ И МУЗИЧКО-СЦЕНСКИ ОБЛИЦИ	Слободнији инструментални облици – увертира; слободнији облици: фантазија, рапсодија... Вокални и музичко-сценски облици (информативно).

Кључне речи: сонатни рондо, инструментални концерт, сонатни циклус, музички језик романтизма.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ

I. УВОДНИ ДЕО

Формална анализа музичког дела представља изузетну вештину која ученика суочава са изазовом да рашчлани музички ток на саставне делове и открије план њихових наступа у композицији.

Образовни циљ предмета Музички облици, са једне стране, обухвата (нуди) алтернативни начин слушања музике, будући да се одговори ученика на питање „Како слушате музику?" углавном своде на емотивне конотације и асоцијативно реферирање на ванмузичко. Слушање музике, дакле, треба представити као могућност да се кроз меморисање и истовремено повезивање перцептивно издвојених музичких целина оствари упоређивање њиховог међусобног односа. На тај начин се код ученика подстиче развијање музичког памћења. Са друге стране, читање нотног текста омогућава и развија аналитичке способности ученика. У том процесу акценат се ставља на савладавање музичке терминологије, праћење деловања музичких компоненти (ритам, мелодија, хармонија, динамика, артикулација, агогика...) и примену стечених знања из других музичких дисциплина: теорије музике, солфеђа, хармоније и контрапункта. Крајњи циљ представља унапређивање извођачке интерпретације применом стечене аналитичке праксе на програм који ученик свира/пева на главном предмету, као и развијање концептуалне музичке меморије.

Васпитни циљ предмета Музички облици обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења, као и унапређивање комуникацијских вештина (посебно у аргументацији двосмислених формалних решења) у циљу преношења и размене искуства и знања.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха и карактера омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Схватање музичког дела прати двојака проблематика и одвија се на два нивоа. Са једне стране, музичко дело се поима на основу чулних података (у том процесу се преплићу објективне звучне чињенице – оно што чујемо и субјективни доживљај слушаоца), а са друге на основу нотног записа (партитуре) са крајњим исходиштем у анализи музике. Вештине којима ученик треба да овлада на овом предмету управо иду у том смеру: од конкретног музичког примера до његове теоретизације, тумачења и анализе, а у спровођењу наставе треба га доследно следити на свим нивоима учења.

Програм предмета се креће од елемената музичких облика ка већим целинама и сложенијим формалним решењима. Почетни ниво подразумева уочавање и издвајање најмањих ритмичко-мелодијских целина и праћење њихових даљих понављања и трансформација у музичком току. Предлог је да се мотивски ниво усавршава кроз анализу адекватних примера из литературе, самостално писање мотивских радова на задати мотив и слушни тест на основу кога ће ученици звучно препознавати различите мотивске радове. Савладавање мотивског нивоа, води ка њиховој инкорпорацији у најмање метричко-формалне целине (једнотакт, двотакт, четворотакт) чије понављање и касније развијање учествује у формирању интегралних делова музичког тока – музичке реченице. У том смислу, предлог је да се музичка реченица постави преко стандарног модела (n + n + 2n), а да се касније обрађују другачије реализације реченичне структуре у литератури и одступања од стандардног модела.

Након комплетно постављеног структуралног плана у музичким облицима (који укључује поставку реченице, периода, низа и ланца реченица, фрагмента) предлаже се анализа адекватних примера из литературе и звучно препознавање различитих елемената структуралног нивоа. Будући да од степена разумевања и аналитичког упознавања ученика са елементима структуралног нивоа зависи даље успешно сналажење у сложенијим формалним обрасцима, овој области треба посветити посебну пажњу. Ученике, такође, треба подсећати на примену стеченог знања из предмета Хармонија, које се на првој години изучавања Музичких облика првенствено огледа у препознавању каденцирајућих

процеса у слободном инструменталном ставу. Међупредметна умреженост се остварује и са предметом Историја музике, а огледа се у обради барокне свите и контрапунктских варијација што се поклапа са стилским карактеристикама барока које се обрађују на поменутом предмету.

Након добро постављене основе, савладавање сложенијих формалних образаца (песме, ронда, сонатног облика, варијација и сонатног ронда) представљаће лакши изазов. Предлози за остваривање наставе предмета Музички облици у другој и трећој години учења кључно се своде на:

1. Већ поменути смер остваривања програма од звука ка теоријској експликацији.

2. Анализу композиција које ученици свирају/певају на главном предмету, или пак обрађују/изводе на предмету Дириговање, Камерна музика, Оркестру и Историји музике. То нужно повлачи за собом следећи предлог.

3. У избору примера за анализу обавезно изаћи из оквира клавирске литературе и узети у обзир дела писана за мање камерне саставе или оркестарске композиције.

4. Подстицање ученика на самостално изношење аргументације током аналитичких недоумица.

5. Представљање предмета Музички облици као својеврсну сублимацију других музичких дисциплина, кроз истицање преклапајућих елемената са предметима Контрапункт (кантус фирмус у вези са пасакаљом, имитација и инверзија код жиге у свити, фугато код барокне свите или у касним Бетовеновим клавирским сонатама...), Хармонија (каденце, секвенце, тонални односи, модулације...) и Историја музике (стилске одреднице музичког језика епохе којој дело припада).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичких облика, кључно је унапређивање музичке меморије и оспособљавање за што прецизнију интерпретацију аналитичких решења. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим перцептивним и музичким могућностима, као и квалитет и ниво у тумачењу анализираних композиција.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ...); – препозна музику различитих народа Старог века; – уочи сличности и разлике између ранохришћанске, православне и римокатоличке духовне музике;	**МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА**	Корени музике и њена улога у преткласном друштву. Музика Словена Музика старих источних народа – улога, заједничке карактеристике, специфичности Музика античке Грчке и Рима (улога, карактеристичне врсте музике и инструменти, Грчка трагедија, музичка теорија) **Слушање – избор** Снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група. Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије).
– сагледа улогу музике у средњовековној Србији у односу на музику византијске и грегоријанске традиције средњег века; – разликује ренесансну полифонију од средњовековног вишегласја; – уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике до краја барока; – објасни настанак и развој опере и њен синкретички карактер; – препозна репрезентативне	**МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА**	Ранохришћанска, предгрегоријанска музика. Музика у Византији Развој црквене музике у средњовековној Србији. Грегоријански корал. Промене грегоријанског корала (секвенце, тропе). Рани облици вишегласја у духовној музици од 9. до 13. века (органум, дискант, мелизматични органум, гимел, кондуктус, мотет) и *Нотрдамска* школа – Леонин, Перотин. Световна музика средњег века: – народна (путујући музичари – жонлери, шилмани... ваганти и голијарди) и

музичке примере најзначајнијих представника ренесансе и барока; – анализира начине коришћења изражајних средстава, у одабраним музичким примерима, из различитих култура, стилова и жанрова; – презентује развој музичких инструмената и облика закључно са бароком; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – уочава, у свакој од епоха, међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима;		– дворска (трубадури, трувери, минезенгери). Карактеристике световне музике у средњовековној Србији. Средњовековна теорија и нотација.
– објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања и штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво; – разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње; – дискутује о сличностима и разликама у култури, историјским стиловима, идејама и начинима изражавања водећих уметника; – дискутује о томе како уметничка баштина доприноси стварању културног идентитета и развоју друштва; – извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе		**Слушање – избор.** Амброзијанско певање, Грегоријански корал, секвенце, тропе Византијско певање. Српска црквена музике (кир Стефан Србин). Рани облици вишегласја од 9. до 13. века. Световна музика – примери инструменталне и вокалне музике (народна и дворска): – канон *Лето је дошло (Sumer is icumen in),* – Рамбо де Вакера -*Календа маја*, – Адам де ла Ал – *Игра о Робену и Мариони*; – избор из стваралаштва минезенгера; – избор из збирке *Carmina burana;* – световна музика у Србији (према записима Косте Манојловића и Живојина Станковића).
	МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ	Три века великих достигнућа у уметности (14,15,16. век) – развој

(радионице, акције...).		духовног и световног вишегласја: Арс Нова у Француској и Италији (протоpенесанса 14. век) – облици (миса, мотет, рондо) – представници (Г. де Машо, Ф. де Витри). Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламанска школа, 15. век) – облици (миса, мотет, шансон) – представници (Дифај, Окегем, де Пре). Стилске карактеристике ренесансе у уметности. Ренесанса у Италији, Француској и Енглеској 16. века: – облици (мадригал, мадригалска комедија, шансон); – представници (Л. Маренцио, Ђ. да Веноза, А, Бјанкијери, О. Веки, К. Жанекен, енглески мадригалисти). Протестански корал у Немачкој. Музика контрареформације: – Ђ. П. да Палестрина. Орландо ди Ласо. Инструментална музика ренесансе: – Венецијанска школа – Енглески вирџиналисти. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА БАРОКА	Стилске карактеристике барокне музике и периодизација барока у музици. Развој опере у 17. веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској. Италија:

		– Фиренца (Фирентинска камерата) – Венеција (К. Монтеверди), – Рим (С. Ланди), – Напуљ (А. Скарлати). Француска: – Ж. Б. Лили: лирска трагедија. Немачка: – Хамбург: Р. Кајзер. Енглеској: – Х. Персл. Развој вокално-инструменталних облика у бароку: – кантата, – ораторијум – пасија, – миса. Развој инструменталних облика: – барокна свита, – барокна соната, – барокни концерт, – полифони облици: пасакаља, чакона и фуга. Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока: – А. Корели, – А. Вивалди, – Ј. С. Бах (биографски подаци и периодизација стваралаштва, преглед вокално-инструменталног и инструменталног стваралаштва) – Г. Ф. Хендл (биографски подаци и преглед стваралаштва – опере, ораторијуми, инструментална дела). **Слушање* примери за слушање**

		налазе се испод табеле.

Кључне речи: друштвено-историјски контекст, средњи век, ренесанса, барок, вокална музика, инструментална музика, вокално-инструментални облици, опера.

УПУТСТВО ЗА СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА

Снимци традиционалне народне музике разних народа, племенских заједница и етничких група.

Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије).

Кроз звучну основу (области) *Музике преткласног друштва*, коју чине (видео и аудио) снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група, циљ је да се ученицима укаже на живу музичку традицију различитих народа на свим континентима који одржавају културу свог најстаријег, архаичног наслеђа. У том контексту ученици ће као живу музику препознати обреде и обичаје словенског порекла који су сачувани у нашој народној музичкој пракси, сврставајући нас у оне културе чији корени музике сежу у дубоку прошлост.

Упознавању најраније музичке праксе која је присутна и данас, придружиће се и *Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока,* односно оних народа који данас живе на назначеним територијама, и то кроз музику оживљену на реконструисаним инструментима, и солистичко или хорско/унисоно певање, преко видео и аудио снимака, са посебно карактеристичним одломцима традиционалног позоришта Кине и Индије, као најстаријим уметничким облицима синкретизма после Грчке трагедије.

Врло мали број сачуване музике из периода *античке Грчке и Рима* упућује наставника да кроз изворе ванмузичке природе (ликовна, архитектонска, књижевна, филозофска дела) ученицима приближи улогу и природу музичког стваралаштва једног од најзначајнијих периода у развоју античке културе.

МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА

Предложени примери из области *Музика средњег века* веома су значајни као звучни модели за процес обликовања и разумевање карактеристика ране духовне (хришћанске) музике – прво једногласне вокалне музике на територији Источног римског царства, односно Византије у којима ће ученици препознати корене који се налазе у основи грегоријанског певања западне Европе.

Примери вишегласне духовне музике од 9. века указаће ученицима на значајније раздвајање западноевропске музике од једногласне византијске традиције, и приближиће им звучност специфичних вокалних облика пониклих у окриљу манастира и богослужбене праксе. Истовремено ће у примерима *Музике средњег века у Србији*, поново препознати византијску традицију коју је преузела и наставила да негује наша црквена пракса тог периода. Слушни примери дворске и народне музике на тлу средњовековне Европе управо су најпогоднији да ученици доживе и препознају разлику ове врсте стваралаштва у односу

на духовну музику, у скоро свим елементима, и да врло живописну слику анонимног народног стваралаштва препознају и у примерима везаним за средњовековну музику у Србији.

МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ

Слушање – избор из духовног и световног опуса стваралаца

Арс Нова у Француској и Италији (протоpенесанса 14. век)

– Г. де Машо: Миса *Нотр Дам*; рондо *Мој крај је мој почетак*;

– Ф. Де Витри – мотети.

Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламанска школа, 15. век):

– Г. Дифај,

– Ј. Окегем: мотет *Део грациас,*

– Ж. де Пре: миса, фротола *Цврчак.*

Ренесанса у Италији, Француској и Енглеској 16. века:

– Л. Маренцио: (*Зефиро торна*);

– Ђ. да Веноза: хроматски мадригал;

– К. Жанекен: *Битка код Марињана, Певање птица;*

– О. Веки: *Старачко лудовање* (одломци).

Музика контрареформације:

– Ђ. П. да Палестрина: *Миса папе Марчела* (одломак); мотети.

– Орландо ди Ласо: Ласо: *Матона миа кара, Ехо*, избор из мотета.

Инструментална музика ренесансе:

– Ђ. Габриели: *Соната пиан е форте*;

– избор из дела енглеских вирџиналиста: В. Берд, Т. Морли.

Музички примери *ренесансног стваралаштва од 14. до 16. века* треба ученицима да приближе најзначајније и најразвијеније форме вишегласних вокалних духовних и световних облика. Ученици ће слушајући препоручене и друге изабране примере миса, мотета, мадригала и шансона различитих композитора у различитим етапама развоја ових облика, уочити постепени звучни преображај од оних форми у 14. веку (Арс Нова) који још увек имају поједина обележја средњовековне музике – опорост чистих интервала и дисонантност линеарног вишегласја, до оних потпуно формираних облика и ренесансног музичког израза 16. века, у којима се, са једне стране, линеарно вишегласје развило у (имитациону и слободну) полифонију складног сазвучја гласова у вертикали, а са друге стране уобличило у акордску вертикалу хомофоног слога.

Избор из опуса инструменталне музике треба да заокружи ово поглавље доминације вокалне, а cappella, музике и да упозна ученике са инструментима и инструменталним формама из којих ће се у следећој епохи у музици, бароку, развити барокна инструментална музика.

МУЗИКА БАРОКА

Примери за слушање

Развој опере у 17. веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској.

– К. Монтеверди

– С. Ланди

– А. Скарлати

– Ж. Б. Лили

– Х. Персл

Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока:
– А. Корели (сонате, *Божићни* кончерто-гросо оп. 8)
– А. Вивалди (концерти оп. 3, 8*; Глорија*)
– Ј. С. Бах:

– вајмарски период *Токата и фуга* де-мол. *Пасакаља и фуга* це-мол,

– кетенски период инструктивна дела за чембало (инвенције, свите), сонате и/или концерти за виолину, виолончело, Прелудијум и фуга из збирке *Добро темперовани клавир, Бранденбуршки концерт* бр. 2 или 5, *Свита ха-мол*;

– лајпцишки период духовне кантате *Снажна тврђава је наш бог*, световна *Кантата о кафи*, Кирије из *Мисе ха-мол*, одломци из Пасије по Матеју (почетни, завршни хор, арија алта, наступи Христа); *Италијански концерт* (1. став), *Свита бр. 3* Де-дур (Арија).

– Г. Ф. Хендл: Опере: *Риналдо* (*Caro sposa)*; *Јулије Цезар* (*Va tacito e nascosto, Da Tempeste)*; *Ксеркс* (*Ombra mai Fu)*; одломци из ораторијума (*Месија* – арије и хорови); инструментална дела: оркестарске свите *Музика на води* или *Музика за ватромет*; *Концерт за оргуље* (оп. 4).

Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора *БАРОКА* је упућивање ученика у изражајни свет музике ове епохе кроз упознавање са најзначајнијим жанровима, музичким формама и инструментаријумом овога периода. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава барокне музике у распону од раног до позног барока, и да кроз ту слушну вертикалу прате развој опере као музичко-сценске форме, специфичности инструменталних форми везаних за одређене инструменте и инструменталне групе, као и врсте вокално-инструменталних дела заснованих у највећој мери на духовним садржајима.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови	**МУЗИКА 18. ВЕКА** **На прелазу између барока и**	Рекапитулација најзначајнијих карактеристика музике позног барока: представници (Ј. С. Бах,

музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма (18 века) и романтизма (19. века); – објасни развој сонате, концерта и симфоније и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу класицизма и романтизма; – установи сличности и разлике у развоју класичних вишеставачних облика у класицизму и романтизму; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у класицизму и романтизму; – објасни развој опере током класицизма и романтизма; – препозна програмска дела у свакој од пређених области и разликује их према стилским карактеристикама; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима;	**класицизма: рококо, преткласицизам**	Г. Ф. Хендл) и жанрови (опера, вокално-инструментални, инструментални облици). На прелазу између барока и класицизма – Ђ. Тартини. Рококо: – карактеристике, – Ф. Купрен и француски клавсенисти. Преткласицизам: – Д. Скарлати (дела за чембало) – Манхајмска школа (развој симфоније и концерата) – Бахови синови: – К. Ф. Е. Бах (берлинска школа) и осећајни стил – Ј. К. Бах и галантни стил преткласицизма. Комична опера 18. века: – Италија (буфо Ђ. Б. Перголези, Д. Чимароза) – Француска (опера комик) – Енглеска (балад-опера) – Немачка (зингшпил). Озбиљна опера 18. века: – Италија (либретиста Метастазио), – Француска (Ж. Ф. Рамо); – К. В. Глук и реформа озбиљне опере 18. века. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА -	Музика класицизма:

– објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања и штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	**2. половина 18. века**	Стилске карактеристике. Најзначајнији представници: Ј. Хајдн: биографски подаци, преглед стваралаштва – симфоније, гудачки квартети, ораторијуми, концерти. В. А. Моцарт: биографски подаци, преглед стваралаштва- опере, концерти, симфоније, дела за клавир, духовна музика. Л. в. Бетовен: биографски подаци, преглед стваралаштва – симфоније, гудачки квартети, сонате, концерти, опера, Миса солемнис. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА 19. ВЕКА – РОМАНТИЗАМ: РАНИ РОМАНТИЗАМ	Стилске карактеристике романтизма у уметности. Карактеристике раног романтизма у музици: – нове појаве у виду циклуса и збирки клавирских и вокалних минијатура – наслеђе класицизма (симфоније, сонате, концерти, камерна музика) у делима најзначајнијих представника – Ф. Шуберта, – Р. Шумана, – Ф. Менделсона, – Ф. Шопена. Ранoромантичарска опера у Италији, Француској и Немачкој: – Ђ. Росини, – В. Белини,

		– Г. Доницети, – Л. Керубини, – Ђ. Мајербер, – К. М. Вебер. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	ЗРЕЛИ РОМАНТИЗАМ	Програмски симфонизам 19. века: – Х. Берлиоз – Ф. Лист. Опера 2/2 19. века – Италија (Ђ. Верди) – Немачка (Р. Вагнер) Француска (Ш. Гуно, Л. Делиб, Ж. Бизе); – Француска оперета – и балет 19. века (Ж. Офенбах, А. Адам, Л. Делиб). **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**

Кључне речи: класицизам, романтизам, минијатуре, класични вишеставачни облици, романтичарска једноставачност, програмност, музичка драма, оперета, балет.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ
МУЗИКА 18. ВЕКА
На прелазу између барока и класицизма:
– Ђ. Тартини: Соната *Ђавољи трилер*.
Рококо:
– Ф. Купрен – избор из комада за клавсен (*Жетеоци, Мистриозне барикад*е...).
Преткласицизам:
– Д. Скарлати – избор из соната (К. 141..).

– избор из дела Ј. В. Штамица, К. Штамица.

– избор из симфонија и концерта К. Ф. Е. Баха и Ј. К. Баха.

Комична опера 18. века
– Ђ. Перголези (*Служавка гисподариц*а)
– Д. Чимароза (*Тајни брак*)
– *Просјачка опера* Гаја и Пепуша
Озбиљна опера 18. века:

– Ж. Ф. Рамо (*Кастор и Полукс*, *Галантни Индијци*)
– К. В. Глук (*Орфеј и Еуридика* – бечка и француска верзија*).*

На прелазу између барока и класицизма: рококо, преткласицизам

Примери музике на размеђи **барока, рококоа и преткласицизма** уводе ученике у атмосферу другачијег звучног доживљаја од барокне полифоније, колоратура, монументалности и виртуозитета, и представљају им оквире једноставнијег музичког израза и доживљаја који их припремају за појаву следеће значајне музичке епохе – класицизма, са доминантним простором посвећеним инструменталној музици и првом реформом озбиљне опере која ће утицати на развој овог жанра у класицизму и романтизму.

МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА – 2. половина 18. века

– Ј. Хајдн: *Лондонске симфоније,* позни гудачки квартети, одломци из ораторијума.

– В. А. Моцарт: опере (*Фигарова женидба, Дон Ђовани, Чаробна фрула*); симфоније бр. *39, 40, 41*; концерти за клавир (бр. 20, 21...); одломци из *Реквијема*.

– Л. в. Бетовен: пресек кроз симфоније, сонате и гудачке квартет из сва три стваралачка периода; концерт за клавир (4, 5), виолину; одломак из опере *Фиделио* (квартет из 1. чина), одломак из *Мисе солемнис.*

Наведени примери музике најзначајнијих композитора **КЛАСИЦИЗМА** увешће ученике у звучни свет изражајних средстава музичког класицизма са циљем препознавања законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну каснију историју уметничке музике 19. и 20. века. Одабрани примери ће ученицима показати другачији звук класичарског симфонијског оркестра „а дуе”, уз који клавир (уместо чембала) постаје доминантан и уједно концертирајући инструмент, и упознаће нови жанр камерне музике преко одабраних примера гудачког квартета. Такође, ученицима треба посебно указати на промене у инструменталним и вокално-инструменталним облицима, у односу на барокне облике истог назива, као што су соната, концерт, ораторијум и опера.

МУЗИКА 19. ВЕКА

Рани романтизам

– Минијатуре (Шуберт, Шуман, Менделсон, Шопен)

– соло-песма (Шуберт, Шуман)

– вишеставачни облици: симфоније (Шуберт, Шуман, Менделсон),

– сонате (Шопен, Шуберт, Шуман),

– концерти (Менделсон, Шопен, Шуман),

– камерне музике (Шуберт).

Раноромантичарска опера у Италији, Француској и Немачкој:
– Росини (*Севиљски берберин, Виљем Тел;*)
– Белини (*Норма*),
– Доницети (*Лучија од Ламермура, Љубавни напитак*);
– Мајербер (*Робер ђаво*)
– К. М. Вебер *(Чаробни стрелац)*.

Програмски симфонизам 19. века:
– Х. Берлиоз *Фантастична симфонија;*

– Ф. Лист – симфонијске поеме (*Тасо, Орфеј...*), соната ха-мол, Концерт за клавир Ес-дур; *Године ходочашћа.*

Опера 2/2 19. века:

– Ђ. Верди (*Набуко, Риголето, Трубадур, Травијата, Аида, Отело, Фалстаф*)

– Р. Вагнер (*Холанђанин луталица, Прстен Нибелунга, Тристан и Изолда, Мајстори певачи, Парсифал*)

– Ш. Гуно (*Фауст*)

– Л. Делиб (*Таис*)

– Ж. Бизе (*Кармен*)

– Ж. Офенбах (*Орфеј у подземљу)*

– А. Адам (*Жизела*)

– Л. Делиб (*Копелија).*

Упознавање са одабраним примерима музике раног и зрелог **РОМАНТИЗМА**, омогућиће ученицима, са једне стране, непосредну звучну компарацију са музиком класицизма која ће им указати на романтичарски искорак и на сложеност романтичарских жанрова који су се развили из наслеђених облика (класичарске) сонате, камерне, концернтне и симфонијске музике. Са друге стране, слушајући клавирску музику романтизма – првенствено клавирске минијатуре, као и програмске симфоније или симфонијске поеме – ученици ће се упознати са новим жанровима романтичарске музике и програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује у жанру соло песме као вокалне минијатуре.

Одломци из музичко-сценских дела: опере, оперете и балета, приказаће ученицима широки распон овог жанра и разноврсну палету музичко-драмског израза, како у сфери озбиљне тако и комичне опере, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима, што ће потврдити и упознавање са новом оперском формом – музичком драмом Р. Вагнера. Истовремено, одломци из оперете као једноставније жанровске форме и првих целовечерњих балета упознаће ученике са карактеристикама ових нових музичко-сценских облика који ће наставити да се развијају и током 20. века.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

ће бити у стању да:		
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника романтизма 19. века и музике 20. века; – објасни даљи развој симфоније, сонате, концерта у позном романтизму и музици 20. века – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника позног романтизма, импресионизма и стилских праваца музике 20. века; – објасни карактеристике нових музичких праваца, облика и жанрова – модерне и модернизма у првој половини 20. века – објасни развој музичког модернизма после Другог светског рата – авангардне тенденције у европској и америчкој музици – упореди и опише даљи развој опере и балета као музичко сценске форме у 20. веку; – наведе карактеристике националних стилова у музици 20 века; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на	**ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ**	Представници позног романтизма: – Ј. Брамс – А. Брукнер – С: Франк – Г. Малер – Р. Штраус. Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век: – Веризам (Р. Леонкавало, П. Маскањи) – Ђ. Пучини. **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**
	НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ	Руска национална школа: – Глинка – Руска Петорица – П. И. Чајковски Чешка национална школа: – Б. Сметана – А. Дворжак – Л. Јаначек Шпанска национална школа: – И. Албениз – Е. Гранадос – М. де Фаља Скандинавска национална школа: – Е. Григ – Ј. Сибелијус. **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**

концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	**МУЗИКА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА- МОДЕРНА (импресионизам) И МОДЕРНИЗАМ (експресионизам, неокласицизам)**	Стилске карактеристике импресионизма у уметности. Импресионизам у музици: – К. Дебиси – М. Равел (рани период). На прелазу стилова: – А Скрјабин. Стилске карактеристике експресионизма у уметности. Атонални експресионизам (револуционарни и конструктивистички): – А. Шенберг – А. Берг – А. фон Веберн. Фолклорни експресионизам (националне школе у музици 20. века): – И. Стравински, – Б. Барток. Неокласицизам: – Француска Е. Сати, М. Равел, Француска Шесторка (Д. Мијо, А. Хонегер, Ф. Пуланк) – Немачка: П. Хиндемит, К. Орф; – Русија/СССР: С. Прокофјев, Д. Шостакович, И. Стравински (период по одласку из Русије). **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**
	МУЗИКА ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА	Авангардне тенденције у европској музици: интегрални серијализам, алеаторика (слободна и контролисана), конкретна и електронска музика Америчка експериментална

		музика и минимализам. Постмодернизам **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**

Кључне речи: позни романтизам, националне школе, музика прве половине 20. века, модерна (импресионизам), модернизам (експресионизам, неокласицизам), музика друге половине 20. века, авангардне тенденције, европска и америчка музика, постмодернизам.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ

Представници позног романтизма:

– Ј. Брамс (III, IV симфонија, концерти за клавир, виолину,)

– А. Брукнер (III, IV, VII симфонија, *Те Деум*)

– Г. Малер (I, III, V,VIII, циклуси соло-песмама)

– Р. Штраус (симфонијске поеме *Дон Жуан, Тил Ојленшпигел, Дон Кихот*)

– С. Франк (Соната А-дур, Симфонија де-мол, Прелудијум, корал и фуга).

Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век:

– Р. Леонкавало: *Кавалерија рустикана*

– П. Маскањи: *Пајаци*

– Ђ. Пучини (*Боеми, Тоска, Мадам Батерфлај*).

Одабрани примери музике позног романтизма упознаће ученике са најсложенијом фазом у развоју овог стила, његовим хипертрофираним облицима, огромним извођачким апаратом и звучним волуменом (А. Брукнер *Те деум*, Малер *Симфонија хиљаде*), и у исто време, са појавом евоцирања музике прошлих епоха (барока, класицизма: Брамс *Четврта симфонија*, Ц. Франк) што ће ученицима омогућити да препознају исцрпљивање музичког материјала романтизма и најаву промене музичког израза у првим деценијама 20. века.

Одломци из веристичких опера и Пучинијевог стваралштва представиће ученицима мост између (позно)романтичарског музичког језика који се надовезује на Ђ. Вердија и експресионистичког типа садржаја који потенцира јаке емоције и трагичне судбине обичних људи у свакодневном животу

НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ

Руска национална школа

– М. Глинка: *Иван Сусањин, Руслан и Људмила, Камаринскаја*

– М. Балакирјев: поеме *Тамара, Русија*

– А. Бородин *Кнез Игор,* 2. симфонија

– М. Мусоргски: *Борис Годунов*, *Слике са изложбе*

– Н. Римски-Корсаков: *Цар Салтан, Сњегурочка, Златни Петлић; Шехерезада*

– П. И. Чајковски: *Евгеније Оњегин, Пикова дама*; одломци из балета (*Лабудово језеро, Успавана лепотица, Крцко Орашчић*); 4, 5, 6 симфоније; концерт бе-мол за клавир, концерт за виолину.

Чешка национална школа:

– Б. Сметана: *Продана невеста*, симф. поема *Влтава,* гудачки квартет

– А. Дворжак: симфонија *Из Новог света,* Концерт за виолончело, *Словенске игре* (избор)

– Л. Јаначек: *Симфонијета*, одломци из опере *Јенуфа*, *Глагољска миса.*

Шпанска национална школа:

– И. Албениз: *Иберија*

– Е. Гранадос: *Гојескас*

– М. де Фаља – одломци из балета *Љубав чаробница*, *Тророги шешир*, опера *Кратак живот*

Скандинавска национална школа:

– Е. Григ -Концерт за клавир а-мол, свита *Пер Гинт*;

– Ј. Сибелијус: Концерт за виолину де-мол, симф. поема *Финландија*

У оквиру ове области пажња ученика треба да буде усмерена на препознавање различитих националних музичких идентитета у одабраним композицијама представника националних школа (руске, чешке, шпанске, скандинавске) док у примерима из оперске литературе, ученицима посебно треба скренути пажњу на примену фолклорних елеманата у поступку психолошког приказивања ликова и конкретних драмских ситуација.

МУЗИКА прве половине 20. ВЕКА – МОДЕРНА И МОДЕРНИЗАМ

Импресионизам:

– К. Дебиси: Избор из оркестарског (*Прелид за поподне једног фауна*), клавирског (*Прелиди*), вокалног и оперског опуса (*Пелиас и Мелисанда*);

– М. Равел – *Игра воде, Огледала, Павана за умрлу инфанткињу,*

На прелазу стилова:

– А. Скрјабин, избор из дела за клавир (*Прелиди оп. 11, Сонате бр. 2, бр. 5*) и симфонијске музике (*Поема екстазе*, *Прометеј*)

Атонални експресионизам

– А. Шенберг: монодрама *Ишчекивање,Пјеро месечар, Симфонијске варијације оп. 31*)

– А. Берг: опера *Воцек, Лирска свита, Концерт за виолину*

– А. Фон Веберн *Варијације за оркестар оп. 30.*

Фолклорни експресионизам:

– И. Стравински: балети *Петрушка, Посвећење пролећ*а, кантата *Свадба*

– Б. Барток: *Алегро барбаро, Микрокосмом, Музика за удараљке, жичане инструменте и челесту*, балет *Чудесни мандарин*

Неокласицизам:

Француска

– М. Равел: *Купренов гроб, Шпанска рапсодија, Концерт за леву руку*, *Циганин, Болеро*

– Е. Сати: *Гносиен, Гимнопедије, Парада*

– Д. Мијо: балетска гротеска *Во на крову*,

– А. Хонегер: *Пацифик 231*

– Ф. Пуланка*: Соната за флауту и клавир.*

Немачка

– П. Хиндемит: избор из инструменталног опуса, одломци из опере *Сликар Матис;*

– К. Орф: *Кармина бурана*;

Русија/СССР

– С. Прокофјев- *Класична симфонија, Сарказми*, одломци из балета *Ромео и Јулија*, и опере *Заљубљен у три наранџе*;

– Д. Шостакович – ставови симфонија 5, 7 (Лењинградска), 9; став гудачког квартета, одломак из опере *Леди Магбет Мценског округа (Катарина Измаилова);*

– И. Стравински – одломак из *Приче о војнику*, балета *Пулчинела*, опере *Цар Едип*, *Антигона*

Циљ слушања одабраних остварења музичког **ИМПРЕСИОНИЗМА** је упознавања ученика са специфичним изражајним светом музике импресионизма. Посебно је значајно упознати ученике са карактеристикама импресионизма као покрета који је захватио и ликовну уметност и поезију и музику, и, упутити их на снажну повезаност импресионистичког сликарства и поезије са импресионистичком музиком. Важно је ученицима указати и на слабљење, „растакање" тоналитета у музици импресионизма што је довело до „статичноси" ове музике коју ће ученици лако научити да препознају.

Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе готово опипљиву везу између музике и визуелних појава (у природи или на слици), да науче и препознају апартан музички језик ових композиција без великих контраста и уобичајених тоналних хармонских веза (које су биле карактеристичне за музику класицизма или романтизма) , и специфичну „палету" оркестарских звучних боја – потпуно различиту од дотадашње музике..

Кроз Дебисијева и Равелова дела различитих жанрова ученици ће упознати и научити да препознају различите индивидуалне стилове ових композитора: мирни импресионистички вокални исказ, оркестарске боје и сликовити клавирски звук Клода Дебисија и другачију звучну слику Равелове инструменталне музике у којој доминира изражајна мелодика и прегнантан ритам.

Експресионизам – атонални и фолклорни

За упознавање **ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКЕ** музике најважнији предуслов је постављање културно-историјског контекста у којем ова музика настаје као радикално негаторска реакција на музику романтизма и импресионизма. Ученицима треба објаснити да је у експресионизму дошло до распада тоналитета – као система који је повезивао целокупан дотадашњи развој музике од барока до импресионизма. То је био авангардни прелом у развоју музике и ту се „звук" уметничке музике из корена изменио. Зато је циљ слушања одабраних остварења упознавање ученика са тим новим дисонантним звуком у којем нема разрешења и романтичарске мелодиозности.

Приликом слушања музике немачког експресионизма (Шенберг, Берг, Веберн) ученицима треба скренути пажњу на повишену емоционалност ове музике (Шенбергова монодрама *Ишчекивање*), која је потпуно аналогна „крику" који „избија" из слике експресионистичког сликара Едуарда Мунка. Са друге стране, ученици треба да науче да препознају конструктивистичку страну музичког експресионизма оличену у Шенберговој и Веберновој додекафонији – која је потпуно објективизирана и сасвим лишена афекта.

Сасвим другачију музичку слику ученици ће упознати у композицијама Игора Стравинског (*Посвећење пролећа*) или Беле Бартока (*Allegro barbaro*) чији експресионизам има упориште у фолклору (фоклклорни експресионизам), а окосницу њиховог музичког језика чине фолклорни вокални израз и дисонантна, пулсирајућа остината – као у прадавним ритуалима.

НЕОКЛАСИЦИЗАМ је у музици између два светска рата настао као израз нове потребе уметника да се врате класичним вредностима које су експресионисти у својим делима тако оштро негирали. Потребно је ученицима посебно објаснити да је неокласицизам само један од праваца који припадају међуратном модернизму, те да је од експресионизма наследио слободан однос премо тоналитету, пун дисонанци,

незамисливих за барокну, класичну, па и романтичарску епоху. Такође, треба им указати и на то да је у европском музичкој историји било више видова неокласицизма.

Ако изузмемо представнике немачког музичког експресионизма (који се нису прикључили неокласичном таласу), прва неокласична остварења компоновали су композитори – протагонисти фолклорног експресионизма: Стравински, Прокофјев, Барток, у чијим делима ученици треба да науче да препознају „рад по класичном моделу", али са приметним стилским отклоном. Ученицима треба скренути пажњу на дисонанце, и друге разлике у односу на „модел" (различиту оркестрацију, на пр.) које јасно раздвајају барокни, класични или романтичарски „модел" од новог, неокласичног дела. То је нарочито уочљиво у делима: *Пулчинела* Стравинког, *Класична симфонија* Сергеја Прокофјева, у неоромантичној опери *Сликар Матис* Паула Хиндемита. Посебно место међу неокласичним остварењима припада делу *Кармина Бурана*, немачког композитора Карла Орфа, у којој ученици треба на упознају нео-модални, „псеудо-антички" стил, који је у много чему сличан начину на који се Игор Стравински обраћао средњовековној световној вокалној традицији.

Са друге стране, ученицима треба указати на одлике француског неокласицизма који је утемељен на ставу да је француска музика истински класична, за разлику од немачке, „истински романтичарске музике". Треба указати на чињеницу да остварења француског музичког неокласицизма садрже све значајне одлике музичког модернизма између два рата (дисонанце, одступање од традиционално схваћене тоналне функционалноси и тд.).

На примерима композиција Сатија, Мијоа, Хонегера и Пуланка, ученицима треба указати на емоционалну „огољеност" француског неокласицизма, који је пре склон гротески него јаким (романтичарским) емоцијама, и са друге стране на коришћење елемената популарне музике тога времена у овим делима (валцер, блуз, џез, шпанска популарна музика и сл.) као и конкретних звукова (као што је звук локомотиве у делу *Пацифик 231* А. Хонегера).

Седма, *Лењинградска симфонија* Шостаковича, настала почетком Другог светског рата у Совјетској Русији, једино је дело са списка препоручених за слушање, које садржи снажан, готово експресионистички емоционални набој који је проистекао из сурових ратних околности у којима је дело настало, због чега се у савременој историји музике ова композиција сматра симболом борбе против нацистичке Немачке.

МУЗИКА друге половине 20. ВЕКА

Авангардне тенденције у европској музици:

– О. Месијан: *Четири студије ритма*, 2. став

– П. Булез: *Структуре за 2 клавира*

– К. Штокхаузен: *Клавирски комади од1 до 8, Клавирски комад 11, Групен, Електронске студије I, II;*

– К. Пендерецки: *Тренодија*

– В. Лутославски: *Три поеме Анрија Машоа*

– Ђ. Лигети: *Атмосфере, Лонтано;*

– П. Шефер: *Концерт шумова*

– П. Анри: *Симфонија за усамљеног човека*

Америчка експериментална музика и минимализам

– Џ. Кејџ: *4,33 тишине за пијанисту, Имагинарни пејзаж бр. 4*

– Ла М. Јанг: *Composition, op. 7,*

– Т. Рајли *InC*

– Ф. Глас *Ајнштајн на плажи* (одломци из опере)
– С. Рајш *It s Gonna Rain.*

Постмодернизам

– М. Кагел: *Мирум за тубу, Лудвиг ван*
– Штокхаузен: *Мантра* за 2 клавира,
– К. Пендерецки: *Концерт за виолину*
– В. Лутославски: *Концерт за клавир и оркестар*, IV став,
– Ђ. Лигети: *Lux aeterna*
– А. Перт: *Порез Цезару*
– А. Шнитке: *Кончерто гросо бр. 3*, *Концерт за хор*;
– С. Губајдулина: *Интроитус* – Концерт за клавир и камерни оркестар, *Офертониум* – Концерт за виолину и оркестар
– Џ. Зорн: *Забрањено воће*
– Џ. Адамс: *Никсон у Кини* (одломци из опере)

Циљ упознавања са одабраним композицијама насталим у другој половини 20. века је упознавање ученика са развојем музичког модернизма после Другог светског рата. У питању је логичан развој концепта додекафоније који је сада проширен на серијалну организацију свих музичких параметара. Композиције Пјера Булеза (*Структуре 1а*) и Карлхајнца Штокхаузена (*Групе*) су отеловљење концепта интегралног серијализма, који је директно проистекао из Вебернове додекафоније и његовог сложеног концепта предобликованог дела. Ученицима треба указати на парадоксалну чињеницу да се интегрална серијализација ових композиција не чује као таква, те да је звучни резултат оваквих предобликованих композиција врло сличан звучној слици композиција у којима је, унутар атоналног музичког језика (који је предуслов овог уметничког правца), извођачима остављена делимична или пуна слобода у комбиновању задатог музичког материјала.

Од посебног је значаја упознати ученике са контролисаном алеаториком и са музиком звучних боја какву су компоновали композитори „пољске школе" – Пендерецки (*Тужбалица жртвама Хирошиме*) и Лутославски, као и са електронском и електроакустичком музиком каква се компоновала у Француској током 60-их година прошлог века (П. Шефер, П. Анри: *Симфонија за једног усамљеног човека*).

Поред достигнућа европске послератне Нове музике, међу препорученим композицијама за слушање налазе се три остварења која припадају америчкој експерименталној струји у музици 20. века. То су *4 минута 33 секунде тишине за пијанисту* Џона Кејџа– дело које је у уметничку музику укључило амбијенталне звукове окружења и тако преокренуло целокупну историју уметничке музике; затим једна од првих америчких минималистичких композиција – *In C* Терија Рајлија, и најзад, авангардна и шокантна (пост)опера *Ајнштајн на плажи*, Филипа Гласа која негира целокупну дотадашњу оперску историју. Овде је подједнако важно објаснити ученицима природу дејства које су ове композиције произвеле, колико и научити их како да препознају њихову специфичну звучност.

Одабране композиције А. Шниткеа, Џ. Адамса и Џ. Зорна, представљају разнолике примере музичког постмодернизма у којима се на различите начине остварује полистилистичност, музичка интертекстуалност и повезивање модернистичке уметничке музике са идиомима популарне музике различитих времена и поднебља. Ученицима треба показати како треба да слушају и препознају ову музику, уочавајући у њој неспојиве музичке сегменте – „различите музике" – као у неком дадаистичком уметничком колажу.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ СА УПОЗНАВАЊЕМ МУЗИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава предмета *Историја музике* усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Наставна грађа систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности). Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни другим одговарајућим

примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују и на самостално слушање код куће посредством Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе.

Хронолошки водећи ученике кроз развој музике, наставник ће распоређивати наставна тежишта сходно исходима, тако да ће у поједине области ученике уводити информативно (нпр. област Старог века – Музику старих источних народа, или прве облике вишегласја...) док ће највећу пажњу посветити значајнијим појавама и ствараоцима (периоду ренесансе са Палестрином и Ласом, у бароку Ј. С. Баху и Г. Ф. Хендлу, класицизму у музици, развоју жанрова у периоду романтизма, и стваралачком плурализму у музици 20. века ...).

Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала.. Кроз слушање музичких дела, ученици упознају музику различитих епоха и стилова, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање личног и професионалног односа према музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом и тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадничког рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

Назив предмета	**НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Националне историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике у развоју српске државе и друштва, да укаже на специфичности њеног идентитета и интегритета у оквиру припадности европској музици, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије

естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере средњовековне музике и најзначајнијих представника музике у Србији током 19. и 20. века; – упореди развој музике у Србији са развојем музике у Европи 19. и 20. века; – коментарише разлоге за појаву типичних жанрова српске музике 19. века – објасни карактеристике нових музичких праваца, жанрова и облика у периоду Модерне између два светска рата – уочи присуство авангардних и постмодернистичких тенденција европске/америчке музике у српској музици 2. половине 20.	**СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ**	Корени српске музике: Музика Словена. Средњовековна музика у Србији: – црквена музичка традиција – световна музика средњег века. Нове појаве у црквеној и световној музици 18. века. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА 19. ВЕКА – ПРЕДРОМАНТИЗАМ	Стваралаштво предромантичара. Савременици Корнелија Станковића (Ј. Шлезингер, Н. Ђурковић, М. Миловук, А. Калауз). Корнелије Станковић. Страни музичари у Србији 19. века: – Чешки музичари и Р. Толингер – Даворин Јенко. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	РОМАНТИЗАМ – МОКРАЊЧЕВО ДОБА	Најзначајнији представници романтизма:

века – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности – музика и политика/друштво; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.		– Јосиф Маринковић – Стеван Мокрањац – Исидор Бајић и војвођански музичари периода романтизма. На прелазу 19. у 20. век: – Станислав Бинички – Миленко Пауновић – Петар Крстић. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА У СРБИЈИ 20. ВЕКА **Између два светска рата –** **МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ (експресионизам, неокласицизам)**	Модерна: познироманитизам са елементима импресионизма, експресионизма и националним идиомом – П. Коњовић – М. Милојевић – С. Христић Манифестације идеја националног стила: – К. Манојловић, – М. Тајчевић, – М. Живковић, – С. Настасијевић. Познироманитизам без националних обележја: – Петар Стојановић. Експресионистичка стремљења: – Ј. Славенски, – *Прашка група* композитора. Неокласицизам: – П. Милошевић. **Слушање* примери за**

		слушање налазе се испод табеле.
	МУЗИКА У СРБИЈИ друге половине 20. ВЕКА	Тенденције у музици друге половине 20. века (општи поглед). Видови неокласицизмау стваралаштву неколико генерација композитора: – М. Ристић, Д, Радић, Д. Деспић, М. Логар, С Рајичић, В. Перичић, В. Мокрањац, Д. Чолић, А. Обрадовић, Р. Бручи, В. Трифуновић, Е. Јосиф, К. Бабић, В. Трајковић, И. Јевтић. Идеје националног стила 50их година: – М. Вукдраговић, Ј. Бандур Н. Херцигоња. Синтеза архаичног и модерног израза: – Љ. Марић, – Р. Максимовић, – С. Атанацковић, – С. Божић. Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна музика, електронска музика, П. Бергамо, П. Озгијан, З. Христић, Б. Поповић, В. Комадина,

		В. Радовановић, С. Хофман, З. Ерић, И. Стефановић. Минимализам: – В. Тошић, М. Савић, М. Драшковић, М. Л. Пасху.
		Постмодернизам (од средине70их година 20. века): пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора – старије (С. Хофман, З. Ерић, В. Трајковић, М. Михајловић, И. Стефановић, В. Куленовић, М. Штаткић...), – средње (И. Жебељан, Г. Капетановић, Ј. Величковић, А. Вребалов, И. Бркљачић, Н. Богојевић...) – млађе генерације композитора. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**

Кључне речи: Музика у Србији, национална школа, европске тенденције, модерна, модернизам, неокласицизам, авангардне тенденције, минимализам, постмодернизам.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ
СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ
Примери за слушање музике

Средњовековна музика у Србији
Црквена музичка традиција

– Кир Стефан Србин,

– Кир Никола Србин,

– јеромонах Исаија Србин.

Традиционална (вокална и инструментална) народна музика сачувана у данашњој фолклорној пракси. Кроз малобројне, али изузетно значајне аутентичне примере средњовековне црквене музике у Србији ученици ће имати прилике да доживе духовни амбијент у коме се она развијала под утицајем византијског једногласног појања. На

сличан начин, традиционална, вокална (обредна) и инструментална музика, сачувана као део наслеђа наше данашње фолклорне праксе, звучно ће повезати ученике са коренима српске музике у музици Словена и са средњовековном световном музиком.

МУЗИКА 19. ВЕКА – ПРЕДРОМАНТИЗАМ

Примери за слушање музике

– Ј. Шлезингер: соло-песма *Спомени се мене*, дела за оркестар (маршеви).

– К. Станковић: избор дела за клавир (*Што се боре мисли моје*), обраде народних мелодија за хор, избор из духовне музике (*Достојно јест*).

– Р. Толингер: *Неколико листића из гласовне записнице* за клавир, хорска дела.

– Д. Јенко: Увертира *Косово*, избор из хорске музике, соло-песма *Укор.*

Слушањем одабраних композиција аутора различитог порекла који су деловали у Србији 19. века, ученици ће имати прилике да се у кондензованом облику упознају са формирањем специфичног, националног идиома српске уметничке музике и његовим развојем током 19. века који препознатљив облик добија кроз стваралаштво Корнелија Станковића и Даворина Јенка.

РОМАНТИЗАМ – МОКРАЊЧЕВО ДОБА

Примери за слушање

– Ј. Маринковић: соло песме, *Кола*, хорови с клавиром и избор из духовне музике (*Отче наш*)

– С. Мокрањац: *Руковети* (*5, 10*), *Приморски напјеви*, *КозарЛитургија, Опело*.

– И. Бајић: избор из клавирске музике, соло песама и хорова.

– Бинички: одломци из опере „*На уранку”*, избор из хорске музике, соло-песама.

– М. Пауновић: *Прва југословенска симфонија*

– П. Крстић: *Нимфа* (соло-песма).

Кроз звучне примере из стваралаштва С. Мокрањца, Ј. Маринковића, И. Бајића и С. Биничког ученици ће препознати романтичарски језик 19. века обојен националним елементима (народног и варошког, оријентализованог фолклора) и повезати га са стваралаштвом осталих представника националних школа у Европи, док ће се у примерима из опуса Биничког и Бајића упознати и са првим изведеним оперским опусима у српској музици. Слушањем *Прве југословенске симфоније* Миленка Пауновића, једне од првих симфонија у српској музици уопште, ученици ће се упознати са делом опуса овог недовољно познатог композитора који је познатији по својим операма у традицији вагнеријанске музичке драме.

МУЗИКА У 20. ВЕКУ – Између два светска рата

МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ

Примери за слушање

– П. Коњовић: сцене и одломци из „*Коштане*”, *Кнез од Зете*, избор из соло песама, хорске музике (*Враголан*), избор из камерне музике. *Симфонија це-мол.*

– М. Милојевић: избор из соло песама, клавирске музике и хорске музике (*Муха и комарац*), *Интима* за гудачки оркестар, одломци из балетске гротеске *Собарева метла.*

– С. Христић: одломци из балета *Охридска легенда*,опере *Сутон*, избор из соло песама, хорова, *Опело* у бе-молу, ораторијум *Васкресење* (одломци).

Манифестације идеја националног стила:

– К. Манојловић: *Тебе појем*

– М. Тајчевић: избор из соло песама и хорова (*Четири духовна стиха*), избор из клавирске музике (*Балканске игре*)

– М. Живковић: избор из хорске музике

– С. Настасијевић: *Осам балканских игара,* за оркестар.

Позни романтизам без националних обележја:

– Стојановић: минијатуре за виолину и клавир, избор из виолинских концерата.

Експресионистичка стремљења:

– Ј. Славенски: *Балканофонија, Соната религиоза*, избор из хорова (*Вода звира*), квартети (*Први квартет, Песме моје мајке*), *Симфонија оријента* (одломци), *Хаос*

Избор из сачуваних дела композитора *Прашке групе:*

– Љ. Марић: *Дувачки квинтет*

– С. Рајичић: *Соната за виолину и клавир*

– Д. Чолић *Варијације за клавир*

– В. Вучковић – *Две песме* за сопран и дувачки трио; *Човек који је украо сунце* (балетска свита).

Неокласицизам: П. Милошевић: *Сонатина* за клавир.

Музику 20. века у Србији, у периоду између два светска рата, свакако најбоље репрезентују остварења наших представника Модерне – Петра Коњовића, Стевана Христића, Милоја Милојевића, као и експресионизам Јосипа Славенског, али музички миље тог времена гради још неколико појава у којима се, са једне стране, манифестују идеје националног стила на основама мокрањчевог идиома (К. Манојловић, М. Тајчевић, М. Живковић, С. Настасијевић) а истовремено, с друге стране, појављују се различита модернистичка стремљења без националних обележја у стваралаштву Петра Стојановића, експресионизма *Прашке групе* композитора и Предрага Милошевића.

Све препоручене композиције Петра Коњовића илуструју композиторов романтичарски музички језик и особен фолклорни идиом којим одишу сва његова дела. На другачији начин, исте стилске елементе (романтичарски музички језик и присуство фолклорне мелодике) уочавамо и у *Охридској легенди* Стевана Христића, док у опери *Сутон* и композицији *Васкресење*, првом и јединном српском ораторијуму, уочавамо различите стилске утицаје: западно европске, руске (у великим хорским нумерама ораторијума), али не и елементе фолклора што ове композиције чини специфичним у датом културно-историјском контексту.

На све ове елементе ученицима треба указати приликом слушања музике, дистинктивни елементи које они треба да науче да препознају, део су њиховог слушалачког искуства и националног наслеђа, те ће веома брзо научити да разликују ове композиције и доживе их као део сопствене музичке културне баштине.

Када су у питању композиције Милоја Милојевића, ученицима треба указати на специфичну еволуцију његовог стваралаштва које је прешло пут од позног романтизма, „зачињеног" елементима импресионизма (у клавирским комадима и соло-песмама) па све до једног зрелог модернистичког стила у којима је поред елемената импресионизма и експресионизма било места и за елементе фолклора. Посебно место у његовом опусу, а и у целој међуратној српској музици заузима његова надреалистички балет *Собарева метла* (написан по угледу на Сатијеву композицију *Парада*) на надреалистички текст Марка Ристића, и изведен 1923. године. Ученицима на примеру ове композиције треба указати на импресионистичко-романтичарски „природни језик" ове композиције у који су

колажно уметнути симболи различитих музика других, махом популарних жанрова. На овај начин ученици ће не само упознати Милојевићево дело о којем је реч, већ ће овладати и техником „историјски информисаног слушања" музике, што ће проширити њихове капацитет разумевања и препознавања музике различитих епоха и усмерења.

Композиције Јосипа Славенског, започеле су модернистичку линију развоја српске музике и остварилe сасвим нови, аутентично модернистички звук. Ученицима треба указати на специфичан спој експресионистичког музичког језика у делима Славенског, са неизбежним елементима фолклора без којих би стваралачка поетика овог југословенског композитора била незамислива и некомплетна. Потребно је посебно истаћи да је кроз опус Славенског наша музика добила кондензовану локалну варијанту револуционарног експресионизма, засићену фолклорним бојама и раскошним звуком (*Балканофонија*, *Симфонија Оријента*), а такође и аутентичну епизоду једног индивидуалног конструктивистичког експресионизма који није био ослоњен на Шенбергову додекафонију, већ је донео нова конструктивистичка, али ипак аутентична и жива музичка решења (симфонијска слика „Хаос").

У групи композитора који се ослањају на линију Мокрањчеве уметничке транспозиције фолклора, најупечатљивија и најпознатија личност је Марко Тајчевић чије *Четири балканске игре* за клавир представљају незаобилазну литературу младих пијаниста, док *Четири духовна стиха*, својим племенитим хорским звуком спадају у ред најуспелијих остварења српске уметничке духовне музике.

Слушним примерима одабраних дела из периода између два светска рата ученици ће стећи веома значајну и, уједно, врло провокативну (звучну) слику музичког живота у Београду и Србији која осликава брзе промене и неколико паралелних токова у складу са европским музичким струјањима. Различити стилски елементи и специфични идиоми ових композиција, као и тумачење контекста у којем су дела настала, имају за циљ да ученици, као будући извођачи и публика концертних дворана, препознају ова остварења као део музичког и културног идентитета српске музичке историје између два светска рата. Широки звучни фокус којим ће наставник усмерити ученике ка овим композицијама, створиће неопходне предиспозиције за поуздано праћење даљег интензивног развоја музике у Србији у другој половини 20. века.

МУЗИКА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА

Видови неокласицизма:

– М. Ристић: избор из симфонија (II и VIII);

– Д. Радић: *Списак*, одломак из кантате *„Ђеле кула";*

– Д. Деспић: избор из клавирске музике;

– М. Логар: нумере из опере *„Покондирена тиква"* и балета *„Златна рибица";*

– С. Рајичић: Трећи. клавирски концерт, одломци из опере *„Симонида",* избор из минијатура за клавир;

– В. Перичић -избор из камерне музике (*Соната за виолончело*) и циклуса соло-песама (*Ноћ без јутра*);

– В. Мокрањац: одломци из симфонија, избор из клавирске музике (*„Одјеци"*);

– Д. Чолић: *Симфонија in Sol*;

– А. Обрадовић: *Микросимфонија*, одломак из *Концерта за виолончело;*

– Р. Бручи: *Simfonia lesta;* В. Трифуновић; *Асоцијације*;

– Е. Јосиф: *Сновиђења;*

– К. Бабић: избор из вокалне лирике (*Разбрајалице*) и дела за клавир,
– В. Трајковић: *Концерт за обоу;*
– И . Јевтић: избор из концертантне, камерне, клавирске музике.

Идеје националног стила 50-их година:
– М. Вукдраговић: одломци из кантате *Везиља слободе*, избор из вокалне лирике;
– Ј. Бандур: циклус *Мадригали;*
– Н. Херцигоња: одломци из ораторијума (*Горски вијенац*) синтеза архаичног и модерног израза:
– Љ. Марић: одломци из кантате *„Песме простора”* и *Византијског концерта;*
– Р. Максимовић: избор из вокалне музике (*Кад су живи завидели мртвима* за мешовити хор;
– С. Атанацковић: одломци из вокално-инструменталних дела (*Акатист*);
– С. Божић: *Молитва Рачана.*

Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна и електронска музика
– П. Бергамо: *Концертантна музика*
– П. Озгијан: *Сигогис*
– В. Радовановић: *Sferoon, Audiospacial*
– С. Хофман: циклус *Хексагони, Дуел за клавир и живу електронику*
– З. Ерић: *Слике хаоса*
– И. Стефановић: *Фрагмент могућег реда, Куда са птицом на рамену.*

Минимализам:
– В. Тошић: *Melange, Varial*
– М. Савић

– М. Драшковић: *Октоих*
– М. Л. Пасху.

Постмодернизам: пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора
Старије:

– С. Хофман: *Déjà vu*,
– З. Ерић: *Cartoon, Концертштик*,
– В. Трајковић: *Арион* за гитару и гудаче,
– М. Михајловић: *Мала жалобна музика*,
– И. Стефановић: *Камен* (одломак из радиофонског остварења),
– В. Куленовић: *Boogi. e*
Средње:

– И. Жебељан: *Коњи Светог Марка*; *Две главе и девојка* (одломци),
– Г. Капетановић – *Мала сирена,*
– Ј. Величковић,

– А. Вребалов, И. Бркљачић,

– Н. Богојевић.

И млађе генерације композитора.

Композиције које у овом програму репрезентују српску музику друге половине 20. века, рефлектују светски релевантна збивања у истом периоду. Истовремено у српској

музици овог периода постоје, пре свих, капитално дело Љубице Марић: *Песме простора*, које припада генеалогији фоклорног експресионизма, потом остварења високог модернизма (С. Хофман: *Déjà vu*), неокласична дела (Д. Деспић и К. Бабић), минималистичка остварења (В. Тошић), „нео-архаична", национално обојена остварења (С Божић), мноштво постмодернистичких остварења композитора различитих генерација (З. Ерић, В. Трајковић, М. Михајловић, И. Жебељан, Г. Капетановић, Ј. Величковић), те најзад радиофонско (и истовремено постмодерно) остварење *Камен* Иване Стефановић. Професори у овим композицијама ученицима треба да укажу на сродност са одговарајућим остварењима из светске музичке историје, али и да им покажу специфичне разлике које је у све ове композиције унела музичка традиција нашег културног наслеђа.

Наставник у овом сегменту градива има задатак да ученицима укаже на начин на који ће слушати и препознавати постмодернистичка дела. Са друге стране ученицима треба указати на сродност минимализма као правца са популарном музиком нашег времена и на тај начин им додатно приближити градиво овог ппредмета.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава предмета *Национална историја музике* усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Наставна грађа *Националне историје музике* систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности).

Хронолошки водећи ученике кроз развој музике у Србији, наставник ће распоређивати наставна тежишта према исходима.

Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни и другим одговарајућим примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују на самостално слушање код куће посредством носача звука, Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе. Управо због тога је наведен и већи број звучних примера који би требало да помогну наставнику у предлозима ученицима за самостално слушање и даље истраживање, с обзиром да је време (од једног) часа недовољно за заједничко преслушавање.

Повезивање токова историје српске музике, односно музике у Србији са одговарајућим усмерењима у европској музици је sine qua non наставниковог прилаза градиву и његовој презентацији. Треба користи сваку могућност да се и на часовима опште историје музике, пре свега у оквиру области музике 20. века, ученицима указује на појаве које су у одређеном историјском тренутку или са извесним закашњењем присутне и у српској музици – тако ће се континуирано повезивати музичка материја расподељена на два предмета и код ученика стварати свест о европској и светској димензији српске музике.

Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала.

Кроз представљање читаве плејаде наших композитора и слушање репрезентативних музичких примера, ученици ће упознати музику са нашег простора у периоду средњег века, романтизма и плуралистичких тенденција 20. века, опажајући њихове специфичности у поређењу са источном и западноевропском музиком ових епоха, препознајући сличности и разлике, односно идентификујући карактеристике које музику у Србији чине интегралним, али национално препознатљивим делом европског културолошког простора.

Развијање личног и професионалног односа према националној музици, одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом и тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

Назив предмета	**ХОР**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хор је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење дела хорске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења.
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**70/70/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – примењује правилну вокалну технику и јасну дикцију; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – интонира чисто у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Законитости које владају у хорском ансамблу: – врсте, – карактеристике, – организација хорова. Вокална техника: – правилно држање тела – дисање, – правилна импостација, – вокализе. Интонација артикулација, дикција и

кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		хармонски слух – усавршавање кроз техничке вежбе и извођење композиција. Тимски рад и јединство ансамбла. Комуникација са диригентом. Слушање дела хорске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Хорска литература – дела различитих епоха и карактера. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Јавни наступи: Концерт поводом Дана школе, прослава школске славе Св. Сава, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње.		
Обавезни минимум: један јавни наступ.		

Кључне речи: заједничко певање, слушање, вокална техника, музички бонтон.

ЛИТЕРАТУРА*

– Стеван Стојановић Мокрањац: Три песме по певању Вука Караџића; Две народне песме из XVI века (И кличе девојке; Када ми се Радосаве); Четири обредне кајде; Опело – делови; Акатист Богородици; Литургија Св. Јована Златоустог (и за трогласни женски хор) – делови; Тебе Бога хвалим; Руковети (II, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XV);

– П. Коњовић: Три женска хора са клавиром оп. 11 (Ој за гором; Орошен ђердан; Враголан);

– С. Бинички: Литургија и Опело – делови;

– Ј. Славенски: Вода звира; Две народне; Народне из Србије;

– К. Манојловић: Север дува; Три женска хора; Литургија и Опело – делови;

– М. Тајчевић: Додолске песме (за женски хор); Литургија – делови;

– И. Бајић: Српкиња;

– В. Илић: Запис из 1492 (за женски хор);

– К. Бабић. Три мадригала, само мало другачија; Соса и сат (за женски и мешовити хор); Жабља идила; Разбрајалице (за женски и мешовити хор);

– Р. Петровић: Мадригал; Четири минијатуре (за женски хор);

– М. Кузмановић: Тројанац

– Дела В. Илића, М. Тајчевића, Д. Максимовића, М. Живковић, Д. Деспића, А. Вујића, Д. Големовића и др.

– Дела полифоне фактуре: О. ди Ласо, Палестрина, Монтеверди, Маренцио, Гастолди, де Виторија, Веки, Феста...

– Духовна и световна дела следећих композитора: Кедров, Касторски, Чајковски, Рахмањинов, Чесноков...

– Бах, Моцарт, Брамс, Шуберт, Росини, Пуланк...

– Д. Шуплевски, П. Љондев, З. Кодаљ, Ф. Кутев, Ж. Фирфов, Т. Скаловски, Д. Христов... и дела сличне тежине.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ХОР

I. УВОДНИ ДЕО

Певање у хору је изузетна вештина која усавршаване само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика.

Образовни циљ предмета Хор обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање вокалних могућности, хармонског слуха, интонације, дикције, ритма и других музичких параметара.

Васпитни циљ предмета Хор обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са хорским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бонтона и на квалитет извођења.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Хор обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију, Одсека за црквену музику и Одсека за класичну музику (Клавир, Оргуље, Гитара, Харфа и Соло певање). Ученици са Одсека за музичку продукцију и обраду звука похађају предмет Хор у првом и другом разреду. Уколико

постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор.

Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора. Ученицима који похађају други одсек, који у свом плану нема овај предмет, а имају посебна интересовања, капацитет и жељу, требало би омогућити учествовање у раду хорског ансамбла. Овом ученику учешће у групном вокалном музицирању представља слободну активност која не подлеже оцењивању.

Средње музичке школе би требало да формирају мешовити хор. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати женски хор, мушки хор или мањи/други хорски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Известан број ученика се у овом периоду налази у фази мутирања, па би наставник требало са пажњом да приступи овом проблему. Уколико ученик није у могућности да активно учествује у хорском ансамблу, потребно је омогућити му аналитички, теоријски, слушни практични приступ делима која се обрађују. Програм за предмет Хор је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова.

Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује стимулативно/подстицајно на ученике. Рад са хором обухвата вежбе правилног седења, дисања, вежбе вокалне технике, вокализе за уједначавање боје и интонације, увежбавање деоница и певање хорских композиција а капела или са инструменталном пратњом.

У случају да школа има потребне капацитете, могуће је изводити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би требало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, дикцији, фразирању и динамичкој обради кроз техничке вежбе али и примере из литературе. Употребу клавира пожељно је свести на минимум. У процесу рада корисно је преслушавање снимака сопствених наступа, као и слушање помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хора, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет певања и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступима.

Назив предмета	**ОРКЕСТАР**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Оркестар је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење оркестарске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, свирање у већим и мањим оркестарским ансамблима,

развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења

Разред **Први/Други/Трећи/Четврти**

Годишњи фонд часова **70/70/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – коригује интонацију у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Законитости које владају у оркестарском ансамблу: – врсте, – карактеристике, – организација оркестра. Тимски рад и јединство ансамбла. Сарадња и комуникација са диригентом. Сарадња и комуникација са концерт мајстором и/или солистима. Развој хармонског слуха. Слушање дела оркестарске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Упознавање оркестарске литературе – дела различитих епоха и карактера. **ЛИТЕРАТУРА* списак дела налази се испод табеле.**
Јавни наступи: Концерт поводом Дана школе, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње. **Обавезни минимум**: један јавни наступ.		

Кључне речи: заједничко свирање, слушање, музички бонтон.

ЛИТЕРАТУРА*

Гудачки оркестар:

– В. Ђорђевић: Српске игре за гудачки оркестар;

– Ј. Славенски: Свита за гудачки оркестар;

– В. Перичић: Песма и игра за виолину или кларинет и оркестар;

– Д. Деспић: По часница Стевану Мокрањцу;

– М. Тајчевић: Дивертимента бр. 2 и 3;

– Ј. Пахелбел: Канон и жига;

– Т. Албинони: Синфоније, Адађо;

– Г. Ф. Телеман: Свита *Дон Кихот*;
– А. Вивалди: Синфоније; Четири годишња доба;

– Ј. С. Бах: Свите

– Ђ. Тартини: Синфонија у А-дуру; Анданте и Престо (ар. Е. Бонели);

– Жан-Филип Рамо: Свите (ставови);

– П. Хиндемит: Пет комада за гудаче;

– А. Корели: Кончерта гроса; Свита;

– В. А. Моцарт: Дивертимента, Серенаде;

– А. Дворжак: Ноктурно, Серенада за гудачки оркестар (ставови);

– О. Респиги: Античке игре и арије;

– П. Маскањи: Увертира за *Кавалерију рустикану*;
– Е. Григ: Две елегичне мелодије;

– Б. Бритн: Једноставна симфонија;

– Е. Елгар: Серенада за гудачки оркестар, Уздаси, Елегија за гудачки оркестар;

– П. Чајковски: Серенада за гудачки оркестар, Елегија за гудачки оркестар;

– С. Прокофјев: Менует;

Симфонијски оркестар:
– Ј. К. Бах: Симфоније;

– Ј. С. Бах: Оркестарске свите;

– Г. Ф. Хендл: Музика на води; Музика за ватромет;

– В. А. Моцарт: Симфоније, Увертира из опере *Титусово милосрђе*; Црквене сонате;
– Ј. Хајдн: Симфоније;

– К. В. Глук: Увертире из опера *Орфеј и Еуридика* и *Ифигенија на Аулиди*;
– Ф. Шуберт: *Розамунд*-интермецо;
– П. Маскањи*: Кавалерија рустикана* – интермецо;
– Ј. Брамс: Мађарске игре;

– А. Дворжак: Словенске игре;

– Арије и концерти барокних, класичарских и романтичарских композитора: Бах, Хендл, Вивалди, Албинони, Хајдн, Моцарт, Чајковски, Григ, Шопен, Штамиц... и дела сличне тежине.

Дувачки оркестар:

– Ј. Готовац: Еро с онога света;

– З. Бозоти: Тамо далеко;

– А. Дворжак: Словенска игра бр. 8

– П. И. Чајковски: Словенски марш;

– С. Прокофјев: Марш из опере *Заљубљен у 3 наранџе*;

– Ј. Штраус: На лепом плавом Дунаву; Пролећно доба; Живот уметника; Циганин барон – потпури; Винко Савник: Мотив из Оспа – потпури; Свечана корачница;

– Ж. Бизе: Кармен – потпури;

– Б. Сметана: Продана невеста – потпури;

– Ђ. Верди: Травијата – потпури; Набуко – увертира; Трубадур – увертира;

– Ф. Супе: Фест – увертира; Лака коњица – увертира; Песник и сељак – увертира;

– Ђ. Росини: Регина – увертира;

– Д. Јенко: Ђидо – увертира; Ж. Офенбах: Орфеј у паклу – увертира;

– Р. Вагнер: Танхојзер – увертира;

– К. Фридман: Поздрав Берну;

– В. Мустајбашић: Стазама хероја; Свети Сава; Карађорђе;

– Родионов: Поема;

– Луј Андерсон: Празник трубача;

– Вили Лефлер: Дикси парада;

– К. Бортнер: Екстра пост марш; Дунав дикси; Хилгар: Манеген дикси;

– Н. Допшински: Обала; Мисисипи дикси;

– Путарек: Поздрав Београду – марш.. и дела сличне тежине.

Оркестар хармоника:

– Р. Бручи: Симфонијета; Прелудијум; Арија и Финале; Имагинација;

– П. Озгијан: Метаморфозе;

– Б. Бјелински: Фестивалска симфонијета; Орфеј XX века; Дивертименто; Иванов: Музички моменат; Мазурка; Поход;

– Б. Р. Нешић: Три епизоде;

– Пашћан: Српска свита;

– Л. Мећери: Прелудијум и скерцо; Интермецо;

– Говедник: Токата;

– Х. Бреме: Пасторала и фуга на Хендлову тему; Симфонијска предигра

– Јакоби: Симфонијска свита; Шпанске импресије;

– Р. Виртнер: Варијације за оркестар хармоника

– Х. Херман: Руска фантазија

– Оригиналне композиције за соло хармонику и оркестар – Херман, Мар, Фелд, Милер, Рубков, Ризоњ и др.

– Разне транскрибоване композиције за оркестар хармоника – Ј. С. Бах, Ј. Брамс, Ђ. Росини, А. Бородин, А. Хачатуријан, А. Дворжак и др.

Оркестар тамбура и мандолина:
– Вукосављев: Свита из албума Исидор Бајић

– М. Нешић: Невен коло

– И. Хаднађев: Тамбурашко коло;

– М. Попов: Војвођанска игра бр. 1;

– М. Вукдраговић: Анданте Кантабиле и Алегро;

– Б. Јоксимовић: Светозарево коло;

– С. Христић: Грлица;

– Р. Бручи: Триптих;

– Т. Остојић: Српско новосадско коло;

– С. Радосављевић: Војводино моја;

– К. Бабић: Две игре;

– Б. Бритн: Једноставна симфонија – II став;

– С. Прокофјев: Сцена из балета *Ромео и Јулија*
– А. Дормажињски: Лихорадушка;

– В. Лаптев: Први концерт за домру са оркестром;

– Н. Будашкин: Концерт за домру са оркестром;

– А. Циганков: Обраде за домру са мешовитим оркестром;

– П. Чекалов: Фуга бр. 5;

– Л. Прис: Интермецо.

У обзир долазе сва дела класичне музике, као и обраде народних мелодија за домру, тамбуру и мандолину која су прилагођена тамбурашком, односно мешовитом оркестру како у извођењу оркестра, тако и у извођењу солисте уз пратњу оркестра.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ОРКЕСТАР

I. УВОДНИ ДЕО

Свирање у оркестру је изузетна вештина која усавршава не само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика.

Образовни циљ предмета Оркестар обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање извођачке технике инструмента

који учених свира, хармонског слуха, интонације, артикулације, ритма и других музичких параметара.

Васпитни циљ предмета Оркестар обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са оркестарским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бонтона и на квалитет извођења.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање оркестарске литературе различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Оркестар обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека класичне музике (Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас, Флаута, Обоа, Кларинет, Фагот, Хорна, Труба, Тромбон, Туба, Саксофон и Удараљке). Уколико постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор. Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора.

Средње музичке школе требало би да формирају симфонијски оркестар. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати гудачки оркестар, дувачки оркестар, камерни оркестар, оркестар хармоника, трзаних жичаних инструмената или нестандардни оркестарски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Програм за предмет Оркестар је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова.

Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује подстицајно на ученике. Транскрипције композиција су

некада неопходне. Оне прилагођавају дело постојећем оркестарском ансамблу у школи, под условом да су професионално урађене. Рад са оркестром обухвата вежбе правилног седења, усклађивање прстореда и штрихова, савладавање самосталног штимовања, уједначавање боја инструмената и инструменталних корпуса, увежбавање деоница и свирање оркестарских композиција и оркестарских пратњи различитих епоха и карактера.

У случају да школа има потребне капацитете, могуће је изводити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би требало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, фразирању и динамичкој обради кроз примере из литературе. Рад на предмету Оркестар укључује и објашњавање музичке терминологије која се јавља у штимовима односно у партитури. Ученика би требало усмеравати на слушање и опажање деонице у којој свира, као и осталих деоница ради логичног уобличавања целокупне тонске слике.

Рад са оркестром подразумева и комуникацију на релацијама ученик-наставник/диригент и ученик-концерт-мајстор/вођа деонице. На тај начин ученик се технички оспособљава за будућу оркестарску праксу и сарадњу са диригентима. Улогу концерт-мајстора и вође деонице би требало неговати. На овај начин се развија мотивација код ученика, подстиче инспиративна атмосфера и развија се дисциплина као врлина која доводи до високог квалитета извођења.

Читање с листа не сме бити занемарено, а пожељне су и повремене одвојене пробе. У процесу рада корисно је преслушавање снимака сопствених наступа, као и слушање других извођења помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима оркестра, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет свирања (развој извођачке технике) и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступима.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ СУ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА ОСИМ НА ОДСЕКУ ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ И ОДСЕКУ ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

Назив предмета: **ХАРМОНИЈА – ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ**

Циљ: **ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Разред: **Први**

Годишњи фонд часова: **70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена знања из теорије музике у решавању хармонских проблема; – препозна консонантне и дисонантне акорде; – запише квинтакорде и обртаје главних ступњева; – одреди многостраност квинтакорада у тоналитетима; – дефинише сродство и функције акорада; – слушно разликује хомофони и полифони став; – класификује и слушно препозна врсте каденци;	**УВОД У ХАРМОНИЈУ**	Појам хармоније. **Тонски систем** – читање и писање нота у бас и виолинском кључу. **Интервали:** – врсте, – величина, – сазвучност – разрешење дисонантних интервала **Лествице** – дијатонске дурске и молске лествице. **Тоналитет** – појам и структурална основа тоналитета и његово испољавање кроз однос главних трозвука.
	АКОРДИ	Појам и врсте акорада. Облици

– примени поставку квинтакорада главних ступњева у строгом хармонском ставу; – примени правила у везивању квинтакорада главних ступњева и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја; – одсвира хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја на клавиру;		акорада – основни и обртаји. Изградња квинтакорада на главним ступњевима. Многостраност квинтакорада. Сродство акорада. Тоналитет и функције акорада.
– примени везивање и направи разлику у везивању акорада споредних квинтакорада и њихових обртаја; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – повеже хармонизацију задатка са његовом формалном структуром; – коментарише квалитет хармонског задатка;	**СТРОГИ ХАРМОНСКИ СТАВ**	Полифонија и хомофонија. Мелодија. Строги хармонски став. Акордски и ванакордски тонови – општи појмови. Хармонски ритам. Критични тонови. Каденце.
	ТРОЗВУЦИ ГЛАВНИХ СТУПЊЕВА	Квинтакорди. Постављање квинтакорада главних ступњева у четворогласни хармонски став у дуру и хармонском молу. Везивање квинтакорада главних ступњева: – строга веза; – слободна веза; – полуслободна веза. – лиценција вођице. Мелодијски скокови у оквиру исте хармоније – промена положаја и слога. Забрањена кретања.

		Каденцирајући квартсекстакорд. Секстакорди Изградња секстакорда и главних ступњева у оквиру тоналитета. Секстакорди главних трозвука – увођење и разрешење. Квартсекстакорди: Изградња квартсекстакорада главних ступњева главних ступњева у оквиру тоналитета. Квартсекстакорди: обртајни и случајни – увођење и разрешење.
	ТРОЗВУЦИ СПОРЕДНИХ СТУПЊЕВА	Изградња квинтакорада споредних ступњева и њихових обртаја у задатом тоналитету. Споредни квинтакорди – увођење и разрешење. Споредни секстакорди – увођење и разрешење. Фригијски обрт. Секвенце.

Програм смотре:
1. Писмени део: хармонизација шифрованог баса (до 8 тактова)
2. Практични део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара – до 20 тактова и свирање (4 такта) шифрованог баса

Назив предмета: **ХАРМОНИЈА**

Циљ: **ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Разред: **ДРУГИ**

Годишњи фонд часова: **70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и изгради главне	**ГЛАВНИ**	Изградња и препознавање

четворозвуке; – препозна и разреши критичне тонове у главним четворозвуцима; – наведе начине увођења и разрешења главних четворозвука; – примени правила у везивању главних четворозвука; – слушно препозна хармонске везе главних четворозвука; – демонстрира написане хармонске везе главних четворозвука на клавиру; – препозна и примени ванакордске тонове у хармонизацији задатака и примерима из литературе; – аналитички распозна и тумачи тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – препозна и направи разлику између видова промене тоналитета у примерима из музичке литературе; – презначи акорде у дијатонској модулацији; – свира дијатонску модулацију на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка.	**ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	доминантног септакорда у основном облику и обртајима у дуру и молу. Доминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење, лиценција вођице и септиме. Изградња и препознавање субдоминантног септакорда (II_7) у основном облику и обртајима у дуру и молу. Субдоминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење. Изградња и препознавање вођичног четворозвука (VII_7) навише од задатог основног тона и наниже од задате септиме у дуру и молу. Одређивање тоналитета према задатом вођичном септакорду. Вођични септакорд и обртаји: увођење и разрешење.
	ВАНАКОРДСКИ ТОНОВИ	Подела ванакордских тонова. Увођење и разрешење ванакордских тонова. Ванакордски тонови у басу. Вишеструки ванакордски тонови.
	ВИДОВИ ПРОМЕНЕ ТОНАЛИТЕТА	Мутација. Тонално иступање. Тонални скок. Модулација.
	ДИЈАТОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Изградња трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. Сродност тоналитета. Средства дијатонске модулације и начини извођења. Дијатонске модулација: – прве групе; – друге групе; – треће групе; Модулација преко посредног тоналитета (информативно).

Програм годишње смотре: **Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара – до 30 тактова.** **Усмени део: два питања из пређеног градива и свирање (4 такта) шифрованог баса и дијатонске модулације.**

Кључне речи: четворозвуци, ванакордски тонови, тоналне промене, дијатонска модулација.

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе сличности и разлике у акордском фонду барока и класицизма; – самостално одсвира краће осмишљене фразе са одликама хармоније барока и класицизма; – објасни својим речима врсте и примену алтерација у дуру и молу;	**СПОРЕДНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Увођење и разрешење споредних четворозвука – анализа примера из музичке литературе барока и класицизма. Израда и свирање краћих фраза са споредним четворозвуцима. Употреба споредних четворозвука у бароку и класицизму (у примерима из литературе)
– разликује дијатонске и алтероване тонове и акорде у лествицама; – самостално осмисли и одсвира алтероване акорде (доминантина доминанта и њен заменик) на клавиру; – слушно препознаје алтероване акорде њихова разрешења; – слушно препознаје и примењује типове хроматске	**АЛТЕРОВАНА ХАРМОНИЈА**	Алтерације и њихова улога у формирању алтерованих акорда. Алтеровани акорди: – алтеровани акорди дијатонског типа, – алтеровани акорди хроматског типа. – преглед свих алтерованих акорада. Доминантина доминанта дијатонског типа – изградња,

модулације дијатонског типа; – одсвира задате хармонске везе; – самостално анализира хармонски план у нотним примерима из музичке литературе у којима се налазе алтеровани акорди; – направи разлику између средстава дијатонске и хроматске модулације дијатонског типа у хармонској анализи на примерима из литературе; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе.		увођење и разрешење. Доминантина доминанта хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте дијатонског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Фригијски квинтакорд и наполитански секстакорд – изградња, увођење и разрешење. Остале вантоналне доминанте дијатонског типа и њихови заменици. Остале алтеровани акорди хроматског типа: двоструко умањени на повишеном II ступњу у дуру, и, прекомерна доминанта за субдоминанту у дуру. Умањени четворозвуци недоминантне функције (на повишеном II и повишеном VI ступњу). Израда и свирање краћих фраза са употребом алтерованих акорада. Употреба алтерованих акорада у бароку и класицизму (у примерима из музичке литературе)
	ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА ДИЈАТОНСКОГ ТИПА	Појам и средства хроматске модулације. Хроматска модулација преко презначења акорада дијатонског типа. Израда и свирање сложенијих фраза са применом алтероване хармоније и хроматске могулације.

		Употреба хроматске модулације дијатонског типа у класицизму (у примерима из музичке литературе).
Програм годишње смотре: 1. Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (4 до 8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације		

Кључне речи: алтерације, алтеровани акорди, хроматска модулација, презначење акорада.

Назив предмета: **ХАРМОНИЈА**

Циљ: **ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Разред: **Четврти**

Годишњи фонд часова: **33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својих речима објасни средства хроматске модулације; – препозна све врсте хроматских модулација у примеру из музичке литературе; – слушно препозна хроматске модулације; – усмено изради и одсвира краће фразе користећи хроматску модулацију; – анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже хроматску модулацију; – усмено изради и одсвира краће фразе користећи	**ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА**	Појам и средства хроматске модулације. Модулација помоћу: – промене склопа акорда; – хроматске и привидне терцне сродности; – елиптичних веза; Модулирајуће секвенце. Израда и свирање краћих фраза са употребом хроматских модулација. Употреба хроматских модулација у бароку (примери из литературе). Употреба хроматских модулација у класицизму (примери из литературе и). Употреба хроматских модулација у

енхармонску модулацију; – анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже енхармонску модулацију; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе.		романтизму (примери из литературе).
	ЕНХАРМОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Појам и средства енхармонске модулације. Енхармонско презначење: – умањеног четворозвука. – малог дурског четворозвука, – прекомерног трозвука. Израда и свирање краћих фраза са употребом енхармонских модулација. Употреба енхармонских модулација у бароку (примери из литературе). Употреба енхармонских модулација у класицизму (примери из литературе). Употреба енхармонских модулација у романтизму (примери из литературе).
Програм годишње смотре: **1.** Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације.		

Кључне речи: хроматска модулација, промена склопа акорда, терцна сродност, енхармонска модулација.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ХАРМОНИЈА (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију и Одсека за музичку продукцију и обраду звука

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји хармоније су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка овладавању хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Наставник хармоније својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко креирање хомофоне хорске фактуре, извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонија се састоји из више сегмената: теорија музике, хармонски задаци, слушање и записивање хармонских веза, хармонија на клавиру и хармонска анализа.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета хармонија, између осталог, јесте развијање свести о хомофоној хорској фактури и примењивању стечених хармонских знања на настави других предмета.

У настави предмета Хармонија елементи теорије музике стављени су у функцију разумевања хармонских садржаја. Потребно је пре обраде наставних области систематизовати елементе теорије музике и прилагодити их сваком наставном садржају.

Израда хармонских задатака искључиво је везана за **прва два разреда** и подразумева хармонизацију баса и сопрана. Препорука је да се, непосредно пре израде задатака, свака новообрађена акордска веза вежба у писаној форми како би током израде хармонских задатака ученици имали што мање потешкоћа.

Хармонизација шифрованог баса, али и сопранске деонице, треба да буде равномерна заступљена током часа. У процесу израде задатака треба водити рачуна о кретању гласова, разноврсном избору акорада, а потом и врсти модулација уз акценат на логику хармонског

изражавања. У току хармонизације басове деонице препорука је да се ученицима подвуче важност креирања музикалне сопранске линије и обратно – у хармонизацији сопрана неопходна је креативна и лепо вођена линија баса.

Приликом хармонизације сопранске деонице, на појединим местима пожељно је свирати варијанте могућих акордских веза, односно хармонских решења како би се ученицима дала могућност сопственог избора у креирању хармонског тока.

Посебно је важна поступност у хармонизацији сопрана приликом које ученик треба да најпре одреди функције, а потом и потпише линију баса са шифром водећи рачуна о логици кретања ове деонице. Уколико је задати сопран модулирајући неопходно је да се на првом месту одреди тонални план, потом места презначења и начини извођења модулације, као и функције акорада. Урађени задатак треба обавезно одсвирати (наставник или ученик), а затим и отпевати како би се добио ефекат не само звучног доживљаја хармонског тока, већ и аутентична боја хорског става. Хармонизација сопрана неизоставно развија креативност код ученика, самоиницијативу, као и могућност да искаже разноврсност стеченог знања.

Анализа урађених задатака кроз дебату ученицима пружа неопходно искуство у препознавању добрих хармонских решења, уочавању техничких грешака.

Редослед садржаја у I разреда обухвата најпре везивање трозвука главних, а тек онда и споредних ступњева. Међутим, наставнику хармоније је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја, односно да уколико жели може да наизменично обрађује квинтакорде главних и споредних ступњева и њихове обртаје.

Главни четворозвуци, ванакордски тонови, као и дијатонска модулација обрађује се у II разреду у корелацији са наставом солфеђа и музичких облика. У оквиру дијатонске модулације акценат треба ставити на прве три групе, док се модулација путем посредног тоналитета обрађује теоријски, кроз анализу али не и кроз израду задатака.

У III разреду све наставне области утврђују се само кроз хармонску анализу. Ново градиво надовезује се на претходно па је неопходно обнављање дијатонске модулације. Хроматска модулација дијатонског типа надовезује се на принципе, у претходном разреду, већ обрађене дијатонске модулације и акценат треба ставити на презначење наполитанског секстакорда и, нешто ређе, вантоналних доминанти и њихових заменика.

Хроматску и енхармонску модулација у IV разреду, треба утврђивати кроз хармонску анализу. У другом полугодишту завршног разреда, након целокупног пређеног градива из хармоније, део наставе треба посветити развоју хармонских стилова и то искључиво кроз хармонску анализу.

Наставу хармоније не треба ограничити само на теоријско предавање програмских садржаја и шематску израду задатака, већ од почетка изучавања предмета ученике треба оспособљавати за развој хармонског слуха и естетски доживљај хармонског тока. У том смислу, неопходно је да свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза буде оживљена звуком, одсвирана више пута и пажљиво одслушана.

Хармонија на клавиру подразумева свирање написаних и израђених примера и треба да садрже свирање каденци, а потом написаних задатака.

Вежбе на клавиру на клавиру треба започети већ у I разреду. Након обраде сваког програмског садржаја, у циљу лакшег и потпунијег разумевања градива свирати написане

примере како би се код ученика развила логика хармонског изражавања, али и подстакла креативност ученика. Наставник неизоставно прави избор најпогоднијих задатака и прилагођава их способностима сваког ученика.

Слушање и записивање хармонских веза омогућава ученику не само примену основних законитости и логику хармонског језика, већ и свесно развијање хармонског слуха. Свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза треба да се оживи звуком и примерима из музичке литературе, одсвира више пута и пажљиво одслуша.

У даљем раду на развоју хармонског слуха, наставни процес треба да обухвати усмене и писане хармонске диктате, тако да се препознавањем функција и карактеристичних акордских веза код ученика од почетка развија способност опажања хармонских боја.

Хармонске диктате треба започети слушним препознавањем положаја и слога акорада – уски и широки, а затим опажањем и препознавањем главних квинтакорада у тоналитету, у циљу поставке функионалности акорада. Како везивање главних трозвука формира каденцу, као и њихов начин везивања, потребно је слушно препознавати и записивати аутентичне, плагалне, варљиве и полукаденце, а затим краће серије веза главних квинтакорада и њихових обртаја. Постепено се шири спектар акорада уз додавање дијатонских и алтерованих четворозвука и њихових обртаја.

На часовима ученици могу да раде писане, као и усмене диктате, индивидуално или групно, чиме развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање након одслушаног хармонског обрта). Након записивања диктата обавезно отпевати записано.

Хармонска анализа оспособљава ученика у практичној примени хармонских знања, бољем разумевању композиција које свира, лакшем меморисању нотног текста и спретнијем читању с листа. У том смислу, поред теоријског упознавања ученика са програмским садржајима предмета, наставник треба да тежи оспособљавању ученика за свесну анализу хармонског става.

У I и II разреду израђене задатке треба анализирати и понудити нова хармонска решења, а анализа примера из литературе треба да обухвата примере једноставније фактуре у којима ученик препознаје врсте каденци, функције и обртаје трозвука, као и везе квинтакорада и секстакорада и врсте квартсекстакорада. У ту сврху могу послужити изабрани корали J. C. Баха и једноставније клавирске композиције Хајдна, Моцарта и Бетовена.

У III и IV разреду акценат треба ставити искључиво на хармонску анализу. Примере из музичке литературе класике и романтизма треба прилагодити пређеном градиву, а ученичко знање усмерити на препознавање тоналитета и тумачење тоналних односа, као и акордске структуре и њихове односе.

Пожељно је да са ученицима III и IV разреда наставник индивидуално и у групи анализира композиције из репертоара инструменталне наставе или наставе хорског певања. На тај начин теоријско знање ученика даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводи. У том смислу, код ученика треба развијати аналитичко мишљење и приступ музичком делу, на темељу звучног обрасца или нотног записа, и сазнање о историјско – стилском хармонском обележју, као и извођачку условљеност хармонске компоненте у музици.

Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави хармонизација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармоније најбитније је да ученик препозна и јасно дефинише законитости и логику хармонског језика, развије хармонски слух и способности у креирању хармонских задатака, који, у том смислу, имају приоритет на настави хармоније. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу хармонских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу хармонских садржаја, као и развоју креативности ученика.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из хармоније треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин. Резултати годишњих смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**КОНТРАПУНКТ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, као и вештину препознавања ренесансних музичких облика и композиционих поступака.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– именује облике раног вишегласја на основу записа или звука; – пева у групи или уз инструменталну пратњу композиције раног вишегласја;	**ОСНОВИ ВОКАЛНОГ КОНТРАПУНКТА**	Развој вишегласја од раног вишегласја до полифоније касне ренесансе. Извођачки састави. Нотација.

– препозна различите извођачке саставе ренесансних композиција на основу звука или записа; – именује врсте старих нотација на основу записа; – опажа, препозна и запише све врсте модуса; – анализира мелодијско– ритмичке карактеристике у ренесансним композицијама; – препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције; – објасни историјски развој духовних и световних облика ренесансе, њихове врсте и наведе најзначајнија дела и композиторе; – слушно препозна и анализира духовне и световне облике ренесансе;		Модуси. Мелодија и ритам.
	КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ У МУЗИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Консонанце и дисонанце. Каденце. Синкопиране дисонанце, пролазнице, скретнице, тешке пролазнице. Посебни случајеви у примени дисонанци. Имитација. Третман текста. Слушање и извођење одабраних ренесансних композиција.
	ДУХОВНИ И СВЕТОВНИ ОБЛИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Духовни облици ренесансе, (мотет и миса): – историјски развој, – врсте, – најзначајнији композитори и дела. Световни облици ренесансе (мадригал, вилота, фротола, канцона а бало, виланела, шансон): – историјски развој, – врсте, – најзначајнији композитори и дела.
Програм смотре: 1. Писмени део: тест (теоријска питања и практична примена) 2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.		

Кључне речи: основи ренесансног контрапункта, композициони поступци, духовни и световни облици ренесансе.

Назив предмета	**КОНТРАПУНКТ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, као и вештину препознавања ренесансних музичких облика и композиционих поступака.
Разред	**ЧЕТВРТИ**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни разлике између ренесансног и барокног контрапункта; – слушно препозна и анализира инструменталне и вокално – инструменталне облике барока; – препозна различите инструменталне групе барокних композиција на основу звука или записа; – анализира мелодијско – ритмичке карактеристике барокних композиција; – објасни развој тоналне хармоније; – осмисли самостално или уз помоћ наставника крађу барокну мелодију; – препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције; – наведе врсте и основне карактеристике барокних облика;	**ОСНОВИ БАРОКНОГ КОНТРАПУНКТА**	Историјска појава музичког барока. Вокално-инструментални облици. Инструменти и инструментални облици. Од модалне ка тоналној хармонији. Мелодија и ритам. Хармонска средства барокне музике.
	КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ У МУЗИЦИ БАРОКА	Представљање акорада у двогласном и трогласном ставу. Ванакордски тонови. Двоструки и троструки контрапункт. Имитација. Канон у двогласном и трогласном ставу. Секвенце.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ И ВОКАЛНО-ИНСТРУМЕНТАЛНИ	Двогласна и трогласна инвенција. Фуга.

– слушно препозна и анализира барокне облике.	**ОБЛИЦИ БАРОКА**	Прелудијум, токата, фантазија, коралне предигра, ричеркар, барокна свита, полифоне варијације. Мадригал, мотет, опера, ораторијум, миса (информативно).
Програм смотре: 1. Писмени део: анализа трогласне или четворогласне фуге; 2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.		

Кључне речи: основи барокног контрапункта, композициони поступци, инструментални облици барока.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КОНТРАПУНКТ (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију и Одсека за музичку продукцију и обраду звука

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. На тај начин теоријска настава даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводе.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике ренесансе и барока у целини, њених законитости и најбитнијих одлика.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз комуникацијске вештине и заједничко извођење, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и

подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмским садржајима предмета контрапункт остварује се стицање знања о историјском, теоријском и извођачком аспекту вишегласне музике, као и вештина неопходних за разумевање, тумачење и извођење ренесансних и барокних полифоних музичких дела. Подељени су на више сегмената: основи ренесансног/барокног контрапункта; композициони поступци у музици ренесансе/барока; духовни и световни облици ренесансе, односно инструментални и вокално-инструментални облици барока.

Циљ предмета, између осталог, јесте развијање мелодијског начина мишљења, стварање слушне представе о полифоном ставу и примена стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Област **Основи ренесансног и барокног контрапункта** у контексту има елементе теорије музике, историје музике, хармоније и музичких облика. Наставник треба да стави тежиште рада на савладавању основа ренесансног и барокног контрапункта које се касније проширују, надограђују и примењују у осталим садржајима, са циљем да ученик својим речима објасни и дефинише њихово значење, а потом их и са разумевањем примени. Примена знања ових елемената омогућава лакше разумевање и практичну употребу нотног текста и музике. Како би ученици освестили све програмске садржаје предмета, поред теоријског приступа, неопходно је озвучавање сваког елемента ради повезивања са певачким и свирачким искуствима.

Познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног и барокног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Облике раног вишегласја треба обрадити кроз звучне и нотне примере и теоријска објашњења. Извођачке саставе ренесансног периода најбоље је упознати слушањем музике, препознавањем старих инструмената са слика и илустрација, а различите врсте старе нотације читањем старих записа (подстаћи ученике да сами запишу једноставније мелодије у одабраној врсти старе нотације).

Модусе треба обновити звучно и теоријски, а њихове карактеристике повезати са наставом солфеђа, певањем модалних примера из литературе. Пожељно је приступити анализи модалних карактеристика кроз задате кратке примере, а потом и у конкретним ренесансним делима.

Када је барокни контрапункт у питању, неопходно је звучно упознати ученике са основним карактеристикама, а затим извршити компарацију са већ добро изученим периодом ренесансе. На исти начин као у претходном разреду треба приступити изучавању сегмената барокне музике (тонална основа, основне карактеристике, музички облици, инструменти). Овде би као корелацијуса наставом солфеђа требало укључити певање барокних примера из литературе. Након увођења ученика у барокну музику треба приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз слушање музике,

упознавањем мелодијских, ритмичких и хармонских карактеристика и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника барока.

Полазна основа за **изучавање имитационог двогласног и трогласног вокалног става** са текстом је упознавање са мелодијским и ритмичким карактеристикама кроз кантус фирмус и флоридус, као и анализа њихових карактеристика у задатим примерима. Препорука наставницима је компаративни приступ изучавању двогласног и трогласног ренесансног контрапункта. Обради двогласа и трогласа приступити у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од сазвучја на тезама у двогласу, а потом и трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају један одсек двогласног и трогласног мотета.

Након детаљно обраде карактеристика барокног једногласа, исто као и код вокалног контрапункта, приступа се изучавању **двогласног и трогласног барокног контрапункта**. И овде се препоручује компаративни приступ двогласу и трогласу ради убрзавања процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од постављања акорада у двогласу, а потом и у трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају инвенције и фуге.

Иако је предложен компаративни приступ изучавања двогласног и трогласног контрапункта, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Ренесансне духовне и световне облике, као и барокне инструменталне и вокално-инструменталне облике ученици усвајају слушањем примера из литературе и анализом различитих музичких облика. Неопходно је да наставник преко звука или партитуре (или и партитуре и звука у исто време) теоријски обради и истакне карактеристике сваког музичког облика. Редослед увођења музичких облика може бити изборни за сваког наставника.

Слушање музике треба да буде саставни део часа како би ученици кроз звучну представу могли да разликују полифоно вишегласје различитих стилова, раздобља и музичког израза. На тај начин ученици ће на основу звучних примера развити аналитички начин мишљења, као и препознати извођачке саставе, стару нотацију, специфичности контрапунктских поступака и основне музичке облике вокалне и инструменталне полифоније.

При обради, сваки програмски садржај прво везати за звук, а онда ићи ка теоријском тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ препознавању и извођењу и ученике подстицати на дебату у заједничкој партиципацији музичке проблематике.

Поред слушања музике, континуирано треба **анализирати композиције**, како би ученици, не само теоријски већ и аналитички упознали полифоне композицијске поступке. Наставник може повремено на часовима са ученицима, индивидуално или заједнички, да анализира полифоне композиције из индивидуалног инструменталног репертоара.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника), што доприноси развијању креативности, појачава динамичност наставе и одржава мотивисаност ученика. У III и IV разреду предвиђена је смотра пред крај школске године, која употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

ПРОГРАМИ ЗАЈЕДНИЧКИ ЗА ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ И ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

Назив предмета: **ХАРМОНИЈА**

Циљ: **ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Разред: **ПРВИ**

Годишњи фонд часова: **70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена знања из теорије музике у решавању хармонских проблема; – препозна консонантне и дисонантне акорде; – запише квинтакорде и обртаје главних ступњева; – одреди многостраност квинтакорада у тоналитетима; – дефинише сродство и функције акорада; – слушно разликује хомофони и полифони став; – класификује и слушно препозна врсте каденци;	**УВОД У ХАРМОНИЈУ**	Појам хармоније. **Тонски систем** – читање и писање нота у бас и виолинском кључу. **Интервали:** – врсте, – величина, – сазвучност – разрешење дисонантних интервала **Лествице** – дијатонске дурске и молске лествице. **Тоналитет** – појам и структурална основа тоналитета и његово испољавање кроз однос главних трозвука.
	АКОРДИ	Појам и врсте акорада. Облици

– примени поставку квинтакорада главних ступњева у строгом хармонском ставу; – примени правила у везивању квинтакорада главних ступњева и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја; – одсвира хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја на клавиру; – примени везивање и направи разлику у везивању акорада споредних квинтакорада и њихових обртаја; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – повеже хармонизацију задатка са његовом формалном структуром; – коментарише квалитет хармонског задатка;		акорада – основни и обртаји. Изградња квинтакорада на главним ступњевима. Многостраност квинтакорада. Сродство акорада. Тоналитет и функције акорада.
	СТРОГИ ХАРМОНСКИ СТАВ	Полифонија и хомофонија. Мелодија. Строги хармонски став. Акордски и ванакордски тонови – општи појмови. Хармонски ритам. Критични тонови. Каденце.
	ТРОЗВУЦИ ГЛАВНИХ СТУПЊЕВА	Квинтакорди. Постављање квинтакорада главних ступњева у четворогласни хармонски став у дуру и хармонском молу. Везивање квинтакорада главних ступњева: – строга веза; – слободна веза; – полуслободна веза. – лиценција вођице. Мелодијски скокови у оквиру исте хармоније – промена положаја и слога. Забрањена кретања. Каденцирајући квартсекстакорд. Секстакорди Изградња секстакорда и главних ступњева у оквиру тоналитета. Секстакорди главних трозвука – увођење и разрешење.

		Квартсекстакорди: Изградња квартсекстакорада главних ступњева главних ступњева у оквиру тоналитета. Квартсекстакорди: обртајни и случајни – увођење и разрешење.
	ТРОЗВУЦИ СПОРЕДНИХ СТУПЊЕВА	Изградња квинтакорада споредних ступњева и њихових обртаја у задатом тоналитету. Споредни квинтакорди – увођење и разрешење. Споредни секстакорди – увођење и разрешење. Фригијски обрт. Секвенце.

Програм годишње смотре:
1. Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса

2. Практични део: свирање хармонских каденци

Програм испита:
1. Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова)
2. Усмени део: два питања из пређеног градива

3. Практични део: свирање (4 такта) шифрованог баса

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Други**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и изгради главне четворозвуке; – препозна и разреши	**ГЛАВНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Изградња и препознавање доминантог септакорда у основном облику и обртајима у дуру и молу.

критичне тонове у главним четворозвуцима; – наведе начине увођења и разрешења главних четворозвука; – примени правила у везивању главних четворозвука; – слушно препозна хармонске везе главних четворозвука; – демонстрира написане хармонске везе главних четворозвука на клавиру; – препозна и примени ванакордске тонове у хармонизацији задатака и примерима из литературе; – аналитички распозна и тумачи тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – препозна и направи разлику између видова промене тоналитета у примерима из музичке литературе; – презначи акорде у дијатонској модулацији; – свира дијатонску модулацију на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка.		Доминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење, лиценција вођице и септиме. Изградња и препознавање субдоминантног септакорда (II_7) у основном облику и обртајима у дуру и молу. Субдоминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење. Изградња и препознавање вођичног четворозвука (VII_7) навише од задатог основног тона и наниже од задате септиме у дуру и молу. Одређивање тоналитета према задатом вођичном септакорду. Вођични септакорд и обртаји: увођење и разрешење.
	ВАНАКОРДСКИ ТОНОВИ	Подела ванакордских тонова. Увођење и разрешење ванакордских тонова. Ванакордски тонови у басу. Вишеструки ванакордски тонови.
	ВИДОВИ ПРОМЕНЕ ТОНАЛИТЕТА	Мутација. Тонално иступање. Тонални скок. Модулација.
	ДИЈАТОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Изградња трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. Сродност тоналитета. Средства дијатонске модулације и начини извођења. Дијатонске модулација: – прве групе; – друге групе; – треће групе; Модулација преко посредног тоналитета (информативно).
Програм годишње смотре:		

1. Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса 2. Усмени део: једно питање из пређеног градива 3. Практични део: свирање дијатонске модулације **Програм испита:** **1.** Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова) 2. Усмени део: два питања из пређеног градива 3. Практични део: свирање дијатонске модулације и шифрованог баса (4 такта)

Кључне речи: четворозвуци, ванакордски тонови, тоналне промене, дијатонска модулација.

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна разрешења споредних четворозвука у хармонској анализи на примерима из литературе; – разликује дијатонске и алтероване тонове и акорде у лествицама; – изгради структуру алтерованих акорада – дијатонског и хроматског типа; – разреши критичне тонове у алтерованим акордима; – примени правила у везивању алтерованих акорада и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе алтерованих акорада и њихових обртаја;	**СПОРЕДНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Увођење и разрешење споредних четворозвука
	АЛТЕРОВАНА ХАРМОНИЈА	Препознавање дијатонских и алтерованих тонова у лествицама. Алтерације и њихова улога у формирању алтерованих акорда. Алтеровани акорди – подела и преглед алтерованих акорада. Изградња дијатонског и алтерованог четворозвука (DD) на II ступњу дура и мола. Изградња малог дурског четворозвука од задате алтероване терце. Изградња умањеног акорда на повишеном IV ступњу дура и мола.

– свира хармонске везе алтерованих акорада и њихових обртаја на клавиру; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – прави разлику између средстава дијатонске и хроматске модулације дијатонског типа;		Доминантина доминанта. Заменик доминатине доминанте. Изградња малог дурског и умањеног четворозвука. Вантоналне доминанте и заменици. Наполитански секстакорд и фригијски квинтакорд.
– презначи акорад у хроматској модулацији дијатонског типа; – слушно идентификује тоналне промене; – свира хроматске модулације дијатонског типа на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – продукује нове хармонске идеје из дефинисаних хармонских правила; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка; – дискутује о формалној и хармонској анализи.	**ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА ДИЈАТОНСКОГ ТИПА**	Појам и средства хроматске модулације. Хроматска модулација дијатонског типа преко пре значења алтерованих акорада дијатонског типа.

Програм годишње смотре:
1. Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса

2. Усмени део: једно питање из пређеног градива

3. Практични део: свирање модулације (дијатонска или хроматска модулација дијатонског типа)

Програм испита:
1. Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова)
2. Усмени део: два питања из пређеног градива

3. Практични део: свирање модулације (дијатонска и хроматска модулација дијатонског типа) и сопрана (4 такта)

Кључне речи: алтерације, алтеровани акорди, хроматска модулација, презначење акорада.

Назив предмета: **ХАРМОНИЈА**

Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Четврти**
Годишњи фонд часова:	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– преобликује структуру задатих акорада и одреди њихову многостраност; – примени све врсте терцне сродности; – разликује и примени средства хроматске модулације; – слушно препозна средства хроматске модулације; – свира хроматске модулације на клавиру; – преобликује акорд енхармонском заменом појединих тонова и изведе њихову многостраност; – разликује и примени средства енхармонск модулације; – енхармонске модулације;	**ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА**	Изградња свих врста трозвука променом тонова задатог акорда – одредити и многостраност добијеног трозвука. Изградња терцносродних трозвука – дијатонска, хроматска и скривена терцна сродност. Изградња ланца малих дурских четворозвука по квинтном кругу наниже. Појам и средства хроматске модулације. Модулација помоћу: – промене склопа акорада; – хроматске и привидне терцне сродности; – елиптичних веза; – модулирајуће секвенце.
– препозна средства енхармонске модулације у хармонској анализи на примерима из литературе; – свира енхармонске модулације на клавиру; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и	**ЕНХАРМОНСКА МОДУЛАЦИЈА**	Енхармонска замена појединих тонова прекомерног трозвука и умањеног четворозвука и њихова многостраност. Појам и средства енхармонске модулације. Енхармонска замена и презначење. Енхармонско презначење: – умањеног четворозвука; – прекомерног трозвука;

хармонској анализи.		– малог дурског четворозвука;
Програм годишње смотре: **1**. Писмени део: хармонизација сопрана и нешифрованог баса 2. Усмени део: једно питање из пређеног градива 3. Практични део: свирање модулације (дијатонска, хроматска или енхармонске модулација) **Програм матурског испита:** **1.** Писмени део: тест 2. Усмени део: свирање сопрана (4 такта) и свирање модулације		

Кључне речи: хроматска модулација, промена склопа акорда, терцна сродност, енхармонска модулација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ХАРМОНИЈА ЗА УЧЕНИКЕ ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ и ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји хармоније су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка овладавању хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Наставник хармоније својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко креирање хомофоне хорске фактуре, извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонија се састоји из више сегмената: теорија музике, хармонски задаци, слушање и записивање хармонских веза, хармонија на клавиру и хармонска анализа.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета хармонија, између осталог, јесте развијање свести о хомофонији и примењивању стечених хармонских знања на настави других предмета.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе хармоније представља основу у функцији разумевања хармонских садржаја. Музичка писменост, познавање лествица, интервала и акорада, као и других музичких појмова саставни су део обраде сваког методског садржаја. Како би теорија музике имала сврсисходност потребно је пре обраде наставних области систематизовати елементе теорије музике и прилагодити их сваком наставном садржају. У том смислу, музичка писменост, између осталог, треба да се базира на писању и читању нота у првој октави бас кључа и малој октави виолинског кључа, како би ученици без тешкоћа писали и читали ноте у тенорској, односно алтовској деоници.

Приликом изградње и препознавања интервала пожељно је тежиште ставити на чисте интервале како због препознавања мелодијског кретања у басу (у функцији дефинисања строге, слободне и полуслободне везе), тако и због хармонске вертикале која проузрокује забрањена кретања. Поред тога, препоручује се изградња и препознавање дисонантних интервала, као и њихова одговарајућа примена у мелодијском и хармонском кретању.

Познавање лествица заснива се на усменој и писаној изградњи и препознавању лествица, и то дура, молдура и све три врсте мола. Познавање тоналитета, међутим, неопходно је повезати са изградњом, препознавањем и функцијом акорада главних, а затим и споредних ступњева.

Како се у хармонији најпре обрађују трозвуци, па тек онда четворозвуци, тај редослед треба пратити и у теорији музике. Код трозвука треба обратити пажњу на изградњу, препознавање, функционалност и многостраност у тоналитетима. Поред тога, неопходно је вежбати обртаје квинтакорада, као и дефинисати појам основног и басовог тона у акорду, а критичне тонове у појединим акордима треба препознати и разрешити.

Изградњу и препознавање главних четворозвука треба вежбати непосредно пре обраде датог наставног садржаја. Препоручује се изградња четворозвука како од основног тона навише (или задате алтероване терце код малог дурског четворозвука), тако и од септиме акорда наниже. Поред основног облика четворозвука, неопходно је и вежбати обртаје истог уз дефинисање основног, басовог тона и септиме, као и препознавање и разрешење критичних тонова. На исти начин треба обрађивати и алтероване акорде.

У циљу сврсисходније обраде дијатонске модулације, односно његових група, пожељно је обновити изградњу и препознавање одговарајућих трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. У том смислу, као припрему за обраду хроматске модулације треба вежбати изградњу свих врста трозвука променом тонова задатог акорда, потом терцно сродних трозвука, као и ланца малих дурских четворозвука по квинтном кругу наниже.

Енхармонска замена појединих тонова прекомерног трозвука и умањеног четворозвука, као и одређивање многостраности добијеног акорда, погодна је припрема за обраду енхармонске модулације.

Хармонски задаци

Израда хармонских задатака подразумева хармонизацију баса (шифрованог или нешифрованог) и сопрана. Препорука је да се, непосредно пре израде задатака, свака новообрађена акордска веза вежба у писаној форми у што више тоналитета како би током израде хармонских задатака ученици имали што мање потешкоћа.

Хармонизација шифрованог баса, али и сопранске деонице, треба да буде равномерна заступљена током часа. У процесу израде задатака треба водити рачуна о кретању гласова, разноврсном избору акорада, а потом и врсти модулација уз акценат на логику хармонског изражавања. У току хармонизације басове деонице препорука је да се ученицима подвуче важност креирања музикалне сопранске линије и обратно – у хармонизацији сопрана неопходна је креативна и лепо вођена линија баса.

Приликом хармонизације сопранске деонице, на појединим местима пожељно је свирати варијанте могућих акордских веза, односно хармонских решења како би се ученицима дала могућност сопственог избора у креирању хармонског тока. Посебно је важна поступност у хармонизацији сопрана приликом које ученик треба да најпре одреди функције, а потом и потпише линију баса са шифром водећи рачуна о логици кретања ове деонице. Уколико је задати сопран модулирајући неопходно је да се на првом месту одреди тонални план, потом места презначења и начини извођења модулације, као и функције акорада. Урађени задатак треба обавезно одсвирати, а затим и отпевати како би се добио ефекат не само звучног доживљаја хармонског тока, већ и аутентична боја хорског става. Хармонизација сопрана, а касније и нешифрованог баса, неизоставно развија креативност код ученика, самоиницијативу, као и могућност да искаже разноврсност стеченог знања.

Урађене задатке треба и анализирати како би ученик могао да стекне искуство у препознавању добрих хармонских решења, али и да се оспособи да уочи техничке грешке, као и негативне стране у хармонизацији задатка.

У току I разреда ученици треба да савладају везивање трозвука главних и споредних ступњева. Редослед садржаја обухвата најпре везивање трозвука главних (како би ученици могли да овладају овим функцијама кроз све тоналитете), а тек онда споредних ступњева. Међутим, наставнику хармоније је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја, односно да уколико жели може да наизменично обрађује трозвуке главних и споредних ступњева.

Главни четворозвуци, ванакордски тонови, као и дијатонска модулација обрађује се у II разреду у циљу међупредметне компетенције, односно корелације наставе хармоније са наставом солфеђа и музичких облика. У оквиру дијатонске модулације акценат треба

ставити на прве три групе, док се модулација путем посредног тоналитета углавном обрађује теоријски, а мање кроз израду задатака.

Споредни четворозвуци, алтерована хармонија и хроматска модулација дијатонског типа јесу наставне области у III разреду. Препорука је да се, иначе ретко примењивани, споредни четворозвуци, након теоријске поставке, утврђују само кроз хармонску анализу, а да се знатно већи акценат стави на обраду алтерованих акорада дијатонског и, спорадично хроматског типа (двоструко и тврдо умањени акорд). Ново градиво надовезује се на претходно па се очекује стално обнављање дијатонске модулације приликом израде задатака. Хроматска модулација дијатонског типа надовезује се на принципе, у претходном разреду, већ обрађене дијатонске модулације. Акценат треба ставити на презначење наполитанског секстакорда и, нешто ређе, преко вантоналних доминанти и заменика.

Хроматска модулација – промена склопа, терцна сродност и елиптичне везе обрађују се, као и потом енхармонска модулација, у IV разреду. У другом полугодишту завршног разреда, након целокупног пређеног градива из хармоније, део наставе треба посветити развоју хармонских стилова и то искључиво кроз хармонску анализу.

Хармонија на клавиру

Наставу хармоније не треба ограничити само на теоријско предавање програмских садржаја и шематску израду задатака, већ од почетка изучавања предмета ученике треба оспособљавати за развој хармонског слуха и естетски доживљај хармонског тока. У том смислу, неопходно је да свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза буде оживљена звуком, одсвирана више пута и пажљиво одслушана.

Вежбе из хармоније на клавиру треба да садрже свирање каденци (у почетку потпуне аутентичне, а касније и проширене), потом кратких задатака у виду обележених и једноставнијих необележених мелодија баса и сопрана, као и дијатонских, хроматских и енхармонских модулација. Свирање хармоније на клавиру треба започети већ у I разреду, након обраде сваког програмског садржаја, у циљу лакшег и потпунијег разумевања градива. Наставник неизоставно прави избор најпогоднијих задатака и прилагођава их способностима сваког ученика. Препорука је да се на почетку свирају већ написане акордске везе или хармонски задаци, а у току даљег наставног процеса треба уврстити и хармонизацију контурних двогласа, као и краћих примера шифрованог или нешифрованог баса и сопрана.

Вежбе на клавиру треба да обухвате, због испитних захтева, и свирање прима виста баса или сопрана. Поред тога, пожељно је да се током године повремено спроводи поступак импровизације, у виду свирања кратке слободне форме (реченице или периода), којом се развија хармонско-мелодијска спретност и логика хармонског изражавања, али и подстиче креативност ученика.

Слушање и записивање хармонских веза

Изучавање хармоније не треба да омогући ученику само примену основних законитости и логику хармонског језика, већ и да свесно развија хармонски слух. Као што је раније наглашено, свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза треба да се оживи звуком и примерима из музичке литературе, одсвира више пута и пажљиво одслуша. У даљем раду на развоју хармонског слуха, наставни процес треба да обухвати усмене и писане хармонске диктате, тако да се препознавањем функција и

карактеристичних акордских веза код ученика од почетка развија способност опажања хармонских боја.

Слушањем ученик развија свест о слојевитости логике хармонског тока, стиче увид у разноврсност хармонских изражајних средстава и различите појавне облике хомофоног слога, потом ствара слушну представу о акордским структурама и тоналним односима, као и развија хармонски начин мишљења и способност спонтаног и свесног хармонског изражавања.

Хармонске диктате треба започети слушним препознавањем положаја и слога акорада – уски и широки, а затим опажањем и препознавањем главних квинтакорада у тоналитету, у циљу поставке функционалности акорада. Како везивање главних трозвука формира каденцу, као и њихов начин везивања, потребно је слушно препознавати и записивати аутентичне, плагалне, варљиве и полукаденце, а затим краће серије веза главних квинтакорада и њихових обртаја, у умереном темпу. Постепено се темпо свираних акорадских веза убрзава, а потом и шири спектар акорада, уз постепено додавање дијатонских и алтерованих четворозвука и њихових обртаја. Хармонски диктати могу бити и модулаторни.

На часовима ученици могу да раде писане, као и усмене диктате, индивидуално или групно, чиме развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање након одслушаног хармонског обрта). Након записивања диктата обавезно отпевати записано.

Хармонска анализа

Рад на хармонској анализи оспособљава ученика у практичној примени хармонских знања, бољем разумевању композиција које свира, лакшем меморисању нотног текста и спретнијем читању с листа. У том смислу, поред теоријског упознавања ученика са програмским садржајима предмета, наставник треба да тежи оспособљавању ученика за свесну анализу хармонског става.

У почетку израђене задатке треба анализирати и понудити нова хармонска решења, а анализа примера из литературе треба да обухвата примере једноставније фактуре у којима ученик препознаје врсте каденци, функције и обртаје трозвука, као и везе квинтакорада и секстакорада и врсте квартсекста корада. У ту сврху могу послужити изабрани корали J. C. Баха и једноставније клавирске композиције Хајдна, Моцарта и Бетовена.

У даљем раду, обрадом нових програмских садржаја – четворозвука, алтерованих акорада и модулација, примере из музичке литературе класике и романтизма треба прилагођавати пређеном градиву и усмерити ученичко знање на препознавање тоналитета и тумачење тоналних односа, као и акордске структуре и њихове односе.

Са ученицима III и IV разреда наставник може индивидуално или у групи да анализира композиције из репертоара инструменталне наставе или наставе хорског певања. На тај начин теоријско знање ученика даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводи. У том смислу, код ученика треба развијати аналитичко мишљење и приступ музичком делу, на темељу звучног обрасца или нотног записа, и сазнање о историјско-стилском хармонском обележју, као и извођачку условљеност хармонске компоненте у музици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармоније најбитније је да ученик препозна и јасно дефинише законитости и логику хармонског језика, развије хармонски слух и способности у креирању хармонских задатака, који, у том смислу, имају приоритет на настави хармоније.

Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу хармонских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу хармонских садржаја, као и развоју креативности ученика.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У сваком разреду су предвиђена четири писмена задатка, односно по два у сваком полугодишту у трајању од два школска часа.

Назив предмета: **КОНТРАПУНКТ**

Циљ: **ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развију знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, вештину израде имитационог двогласног и трогласног става са текстом и препознавање ренесансних музичких облика.

Разред: **Трећи**

Годишњи фонд часова: **70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна облике раног вишегласја на основу записа или звука; – пева у групи или уз инструменталну пратњу композиције раног вишегласја; – компонује краће примере по угледу на анализиране облике раног вишегласја;	**ОСНОВИ ВОКАЛНОГ КОНТРАПУНКТА**	Развој вишегласја од раног вишегласја до полифоније касне ренесансе. Извођачки састави. Нотација. Модуси. Мелодија и ритам.
– именује различите извођачке саставе ренесансних композиција на основу записа или звука; – препозна врсте старих нотација на основу записа; – запише и препозна све врсте	**ДВОГЛАСНИ И ТРОГЛАСНИ ПОЛИФОНИ СТАВ**	Консонанце, дисонанце и каденце у двогласу. Сазвучја и каденце у трогласу. Синкопиране дисонанце у двогласу и трогласу.

модуса; – анализира мелодијско-ритмичке карактеристике у примерима из литературе; – компонује кантус фирмус и флоридус; – примени у задацима композиционе поступке ренесансе кроз двогласни и трогласни хорски став; – компонује један одсек имитационог двогласног и трогласног мотета са текстом; – препозна композиционе поступке ренесансе у одабраним делима; – коментарише композиционе поступке након изведених или одслушаних делова композиције; – објасни историјски развој духовних и световних облика ренесансе, њихове врсте и наведе најзначајнија дела и композиторе; – анализира и слушно препознаје духовне и световне облике ренесансе.		Пролазнице, скретнице и тешке пролазнице у двогласу и трогласу. Посебни случајеви у примени дисонанци у двогласу и трогласу. Слободни двогласни став. Слободни трогласни став. Имитација у двогласу и трогласу. Третман текста.
	ДУХОВНИ И СВЕТОВНИ ОБЛИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Духовни облици ренесансе (мотет и миса): – историјски развој; – врсте; – најзначајнији композитори и дела. Световни облици ренесансе (мадригал, вилота, фротола, канцона а бало, виланела, шансон): – историјски развој; – врсте; – најзначајнији композитори и дела.
Програм смотре 1. Израда једног одсека мотета на задату тему са текстом. 2. Слушни тест (препознавање ренесансних облика и извођачког састава).		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ КОНТРАПУНКТ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике Ренесансе у целини, њених законитости и најбитнијих одлика.

Наставник контрапункта својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Контрапункт се састоји од више сегмената: познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, израде имитационог двогласног и трогласног става са текстом и познавања ренесансних музичких облика. Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета контрапункт, између осталог, јесте развијање свести о полифонији и примењивању стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Историјски развој и техничка својства ренесансног контрапункта

Познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Ученике је неопходно упознати са различитим облицима раног вишегласја кроз теоретска објашњења, нотне и звучне примере, подстичући разликовање врста, а код напреднијих ђака и компоновање. На сличан начин може се приступити и извођачким саставима и различитим врстама старе нотације (препознавање старих инструмената на сликама, разликовање звука, упознавање са различитим врстама нотације, читање старих записа, подстицање ученика да сами запишу једноставније мелодије у одабраној врсти старе нотације). Модусе је неопходно обновити теоретски и упознати ђаке са свим њиховим специфичностима у периоду Ренесансе. Након тога може се приступити анализи модалних карактеристика кроз задате кратке примере, а потом и у ренесансним делима,

примењујући све научено до сада (врсте вишегласја, знања о извођачком саставу и читање у различитим облицима старе нотације).

Као корелацију са наставом солфеђа, требало би укључити и певање модалних примера из литературе, али и писмене и усмене диктате. У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника).

Израда имитационог двогласног и трогласног става са текстом

Након оваквог увођења ученика у ренесансну музику, могуће је приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз израду задатака и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника зреле Ренесансе.

Полазна основа је упознавање са мелодијским и ритмичким карактеристикама Ренесансе, кроз писање кантус фирмуса и флоридуса, али и анализирање њихових карактеристика у задатим примерима. И овде је могуће укључити разне занимљиве дисциплине и игре (препознавање грешака у примерима написаним од стране наставника, међусобно прегледање урађених задатака од стране ученика, свирање и певање примера, различите врсте писмених и усмених диктата, писање примера за различите гласове или инструменте, у различитим модусима, врстама нотације...). Корисно је подстицати ученике да сами осмишљавају различите врсте музичких игара у којима ће користити и тестирати стечено знање.

Пошто су карактеристике једногласа детаљно обрађене, сада је потребно приступити изучавању двогласног и трогласног ренесансног контрапункта. Препоручује се компаративни приступ двогласу и трогласу у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од сазвучја на тезама у двогласу, а одмах потом и у трогласу, кроз све већ поменуте дисциплине (израда задатака, анализа у задатим примерима, проналажење грешака, свирање и певање, усмених и писмених диктата, као и осмишљених интересантних игара од стране ученика и наставника у циљу коришћења и тестирања стеченог знања). На исти начин обрађују се и остале лекције, редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става.

Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално напишу и анализирају један одсек двогласног и трогласног мотета. Иако је предложени редослед изучавања двогласни и трогласни контрапункт у исто време, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Познавање ренесансних музичких облика

Знање из области ренесансне музике, ученици ће заокружити упознавањем различитих музичких облика предвиђених садржајима. Потребно је објаснити ђацима карактеристике сваког музичког облика посебно, спровести их кроз анализу одабраних дела помоћу партитуре или звука (или и партитуре и звука у исто време). И овде се оставља простор за осмишљавање различитих музичких игара и тестова од стране ученика и наставника, како

би се на динамичан и креативан начин дошло до комплетирања знања из ове области. Редослед увођења музичких облика такође може бити изборни за сваког наставника.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима контрапункта битно је да ученици препознају ренесансни звук, полифонију, извођачке саставе из тог периода, упознају стару нотацију, изуче специфичности контрапунктских поступака и упознају се са различитим музичким облицима карактеристичним за период Ренесансе. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу контрапунктских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу, као и развоју креативности ученика кроз различите музичке дисциплине.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовањеу складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У трећем разреду одсека за музичку теорију предвиђена су четири писмена задатка, по два у сваком полугодишту, у трајању од два школска часа.

Назив предмета	**КОНТРАПУНКТ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта, вештину израде имитационог двогласног и трогласног става као и препознавања барокних музичких облика.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни основне карактеристике барока и разлике у односу на период ренесансе; – наведе, анализира и слушно препознаје инструменталне и вокално-инструменталне облике барока; – препозна различите извођачке саставе барокних композиција на основу записа или звука;	**ОСНОВИ БАРОКНОГ КОНТРАПУНКТА**	Историјска појава музичког барока. Вокално-инструментални облици. Инструменти и инструментални облици. Од модалне ка тоналној хармонији. Мелодија и ритам. Хармонска средства

– објасни развој тоналне хармоније; – анализира мелодијско-ритмичке карактеристике барокних композиција; – компонује једногласне мелодије у стилу барока; – примени у задацима композиционе поступке ренесансе кроз двогласни и трогласни инструментални став; – компонује први део двогласне инвенције и експозицију трогласне фуге; – препозна композиционе поступке барока у одабраним делима; – коментарише композиционе поступке након изведених или одслушаних делова композиције; – објасни историјски развој инструменталних облика барока, њихове главне карактеристике и наведе најзначајнија дела и композиторе; – анализира и слушно препознаје инструменталне облике барока;		барокне музике.
	ДВОГЛАСНИ И ТРОГЛАСНИ ПОЛИФОНИ СТАВ	Представљање акорада у двогласном и трогласном ставу. Ванакордски тонови. Двоструки и троструки контрапункт. Имитација. Канон у двогласном и трогласном ставу. Секвенце.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ ОБЛИЦИ БАРОКА	Двогласна и трогласна инвенција. Фуга. Прелудијум, токата, фантазија, коралне предигра, ричеркар, барокна свита, полифоне варијације.
Програм смотре/испита: 1. Израда експозиције фуге на задату тему. 2. Анализа фуге; 3. Слушни тест (препознавање музичких облика барока).		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ КОНТРАПУНКТ ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ и ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА – ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

I. УВОДНИ ДЕО

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике Барока у целини, њених законитости и најбитнијих одлика. Наставник контрапункта својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Контрапункт се састоји од више сегмената: познавање историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта, израде имитационог двогласног и трогласног става и познавања барокних музичких облика.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета контрапункт, између осталог, јесте развијање свести о полифонији и примењивању стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Историјски развој и техничка својства ренесансног контрапункта

Познавање историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Ученике је неопходно упознати са основним карактеристикама музичког Барока, стално вршећи компарацију са већ добро изученим периодом Ренесансе. На исти начин као у претходном разреду, потребно је приступити изучавању свих сегмената (основне карактеристике, музички облици, инструменти, тонална основа). И овде би као корелацију са наставом солфеђа требало укључити и певање барокних примера из литературе, али и писмене и усмене диктате. У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника), што све доприноси неговању креативности, појачава динамичност наставе и одржава мотивисаност ученика.

Израда имитационог двогласног и трогласног става

Након оваквог увођења ученика у барокну музику, могуће је приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз израду задатака и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника зрелог Барока.

Полазна основа је упознавање са мелодијским, ритмичким и хармонским карактеристикама Барока, кроз писање једногласних мелодија, али и анализирање њихових карактеристика у задатим примерима. И овде је могуће укључити разне занимљиве дисциплине и игре (препознавање грешака у примерима написаним од стране наставника,

међусобно прегледање урађених задатака од стране ученика, свирање и певање примера, различите врсте писмених и усмених диктата, писање примера за различите гласове или инструменте...). Корисно је подстицати ученике да сами осмишљавају различите врсте музичких игара у којима ће користити и тестирати стечено знање.

Пошто су карактеристике једногласа детаљно обрађене, сада је потребно приступити изучавању двогласног и трогласног барокног контрапункта. Препоручује се компаративни приступ двогласу и трогласу у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од постављања акорада у двогласу, а одмах потом и у трогласу, кроз све већ поменуте дисциплине (израда задатака, анализа у задатим примерима, проналажење грешака, свирање и певање, усмених и писмених диктата, као и осмишљених интересантних игара од стране ученика и наставника у циљу коришћења и тестирања стеченог знања). На исти начин обрађују се и остале лекције, редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално напишу и анализирају први део двогласне инвенције и експозицију трогласне фуге.

Иако је предложени редослед изучавања двогласни и трогласни контрапункт у исто време, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Познавање барокних музичких облика

Знање из области барокне музике, ученици ће заокружити упознавањем различитих музичких облика предвиђених садржајима. Потребно је објаснити ђацима карактеристике сваког музичког облика посебно, спровести их кроз анализу одабраних дела помоћу партитуре или звука (или и партитуре и звука у исто време). И овде се оставља простор за осмишљавање различитих музичких игара и тестова од стране ученика и наставника, како би се на динамичан и креативан начин дошло до комплетирања знања из ове области. Редослед увођења музичких облика такође може бити изборни за сваког наставника.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима контрапункта битно је да ученици препознају барокни звук, полифонију, извођачке саставе из тог периода, изуче специфичности контрапунктских поступака и упознају се са различитим музичким облицима карактеристичним за период Барока. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу контрапунктских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу, као и развоју креативности ученика кроз различите музичке дисциплине.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У четвртом разреду одсека за музичку теорију

предвиђена су четири писмена задатка, по два у сваком полугодишту, у трајању од два школска часа.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА ОСИМ НА ОДСЕКУ ЗА СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученикаразвије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са карактеристикама вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне традиционалне музике, као и да формира однос према музичком наслеђу.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни друштвено-историјски и културолошки контекст у коме су се стекли услови за развој етномузикологије у свету; – издвоји значајна открића која су утицала на развој етномузикологије; – наведе сличности и разлике између етномузикологије и сродних	**РАЗВОЈ ЕТНОМУЗИКОЛОШКЕ ДИСЦИПЛИНЕ**	Етномузикологија – појам и дефиниције. Проналазак фонографа и центсистем. Оснивање архива и институција. Теренска истраживања. Антрополошка и музиколошка оријентација. Сродне дисциплине етномузикологији –

дисциплина; – објасни различите теоријске оријентације у етномузикологији; – објасни допринос српских композитора 19. и прве половине 20. века за развој етномузикологије у Србији;		етнокореологија, етнологија-антропологија, музикологија, социологија, народна књижевност дијалектологија... Развој етномузикологије у свету. Развој етномузикологије у Србији.
– звучно разликује различите врсте хетерофоније; – звучно препознаје старије и новије двогласно певање; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима је заступљена једногласна и/или вишегласна вокална пракса; – наведе разлике према којима је извршена општа класификација традиционалних музичких инструмената;	**ВОКАЛНА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ**	Народна песма – појам и класификација. Појам „глас” у српском народном певању и црквеном појању. Вокална традиција у Србији: – Једноглас – Вишеглас: 1. Старије сеоско двогласно певање 2. Новије сеоско двогласно певање.
– наведе функцију и репертоар идиофоних и мембранофоних инструмената; – звучно разликује идиофоне и мембранофоне инструменте; – упореди доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике.	**ИДИОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ**	Општа класификација традиционалних музичких инструмената. Идиофони инструменти – класификација према начину добијања звука: – непосредним ударањем: клепало, звона, кастањете од кукурузног стабла; – посредним ударањем: чегртаљка; – трзањем: дромбуља; – превлачењем, стругањем, трљањем: ћемане од кукурузног стабла; – трескањем: деф, звечке.

	МЕМБРАНОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација према начину добијања звука: – ударањем: даире, дарабука, деф, тупан, тапан, гоч, тимбелек; – трењем: бегеш, ћупа.

Кључне речи: развој етномузикологије, вокална традиционална музика, идиофони и мембранофони инструменти.

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученикаразвије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са карактеристикама вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне традиционалне музике, као и да формира однос према музичком наслеђу.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује обредну и обичајну вокалну праксу; – наведе различите музичке жанрове обредне и обичајне вокалне праксе; – звучно разликује песме календарског циклуса; – наброји територијалне целине у Србији у којима је заступљена обредна и обичајна вокална пракса; – наведе елементе потребне за анализу мело поетских облика; – разликује према грађи аерофоне дувачке инструменте; – наведе функцију и	**ОБРЕДНА И ОБИЧАЈНА ВОКАЛНА ПРАКСА**	Синкретизам у обредно-обичајној вокалној пракси. Коледарске песме. Лазаричке песме. Песме за обредно љуљање. Ђурђевданске песме. Краљичке песме. Додолске песме. Крстоношке песме. Маткање. Јеремијске песме. Седењкарске песме. Жетварске песме. Успаванке и стрижбарске песме.

репертоар који се изводи на аерофоним инструментима; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима су заступљени аерофони дувачки инструменти;		Свадбене песме. Тужбалице. Анализа мелопоетских облика: врста стиха, облик, метроритам, тонски низови, каденце.
– звучно разликује сваки аерофони дувачки инструмент; – набројi сличности и разлике кордофоних инструмената који се јављају на простору бивше Југославије; – звучно препозна све инструменталне традиционалне ансамбле у одслушаним примерима; – упореди доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике; – објасни мотиве и друштвено-историјски оквир за појаву новокомпоноване музике у Србији; – објасни феномен World music у Србији; – критички просуђује нове музичке појаве у друштву.	**АЕРОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ**	Једноставни аерофони инструменти: бич, зујача, чигра. Дувачки аерофони инструменти: 1. Инструменти са кружним бридом: – отворени с оба краја: кавал, шупељка. – отворен на горњем крају (тип Панове свирале): дудурејш. – инструменти са прорезом и бридом: фрула, двојнице, цевара, окарина. 2. Инструменти са ударним језичком: – једноструким: дипле, гајде. – двоструким: зурле, сопиле. 3. Инструменти са левкастим наусником: рикало (бушен), лимене трубе.
	КОРДОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација према начину добијања звука: – трзањем (окидањем) жице: Тамбуре у Војводини, ћителија, шаргија, саз; – гуђењем (превлачење гудалом): гусле, лира, лијерица, ћемане, виолина;

	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Тамбурашки ансамбли. Трубачи. Паљкари. Ансамбли фрулаша.
	НОВОКОМПОНОВАНА И ПОПУЛАРНА МУЗИКА	Новокомпонована музика. World music.

Кључне речи: Обредна и обичајна вокална пракса, мелопоетска анализа, традиционални инструменти, ансамбли, новокомпонована музика; worldmusic.

ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА
(Одсек за српско традиционално певање и свирање)

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологијаје да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са основним карактеристикама вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне традиционалне музике, као и да музичко наслеђе чита/тумачи кроз етномузиколошке научне методе
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе разлике предмета проучавања етномузикологије кроз њен развој; – опише својим речима карактеристике различитих тенденција у развоју етномузикологије; – објасни значај	**РАЗВОЈ ЕТНОМУЗИКОЛОШКЕ ДИСЦИПЛИНЕ**	Предмет проучавања етномузикологије. Сродне научне дисциплине (етнокореологија, етнологија, антропологија, музикологија, социологија, теорија народне књижевности...). Појам музичког фолклора у етномузикологији. Основне методе етномузиколошког

оснивања институција у функцији развоја научних дисциплина; – објасни јасне разлике у приступима домаћих етномузиколога; – дефинише разлике између етномузикологије и сродних наука; – разликује методе научног рада у етномузикологији; – својим речима опише разлику антрополошке и музиколошке оријентације у етномузикологији; – самостално уочи и презентује разлике према којима је спроведена класификација народних инструмената; – опише према фотографији или видео снимку идиофоне и мембранофоне народне инструменте; – одреди класификацију, функцију и репертоар свих обрађених идиофоних и мембранофоних народних инструмената; – на основу звука препозна обрађене идиофоне и мембранофоне инструменте; – теоријски опише и практично примени		научног рада: – етнографска; – мелографска; – дескриптивна. Проналазак фонографа и цент систем. Историјски преглед оснивања архива и институција значајних за етномузикологију. Формирање и развој етномузиколошке дисциплине у свету. Антрополошка и музиколошка оријентација у етномузикологији. Формирање и развој етномузиколошке дисциплине код нас (Стеван Ст. Мокрањац, Коста Манојловић, Милоје Милојевић, Владимир Ђорђевић, сестре Јанковић, Миодраг Васиљевић, Љубинко Миљковић, Радмила Петровић, Драгослав Девић, Димитрије Големовић, Јасминка Докмановић, Јелена Јовановић, Данка Лајић Михајловић, Сања Радиновић, Мирјана Закић, Младен Марковић...)
	ИДИОФОНИ НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ	Народни музички инструменти: – појам: – функција; – класификација. Класификација идиофоних народних инструмената према начину добијања звука: – непосредним ударањем: клепало, звона, кастањете од кукурузног стабла; – посредним ударањем: чегртаљка; – трзањем: дромбуља; – превлачењем, стругањем, трљањем:

поступке из мелографске методе на примерима једногласне вокалне праксе; – мелографише задате звучне примере самостално или уз помоћ наставника.		ћемане од кукурузног стабла; – трескањем: деф, звечке.
	МЕМБРАНОФОНИ НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација мембранофоних народних инструмената према начину добијања звука: – ударањем: даире, деф, дарабука, тапан, гоч, тимбелек; – трењем: бегеш (ћупа).
	МЕЛОГРАФИЈА	Основи мелографске методе. Мелографисање једногласних примера традиционалне вокалне праксе.

Кључне речи: развој етномузикологије, етнографија, мелографија, дескрипција, идиофони народни инструменти, мембранофони народни инструменти

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологијаје да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са основним карактеристикама вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне традиционалне музике, као и да музичко наслеђе чита/тумачи кроз етномузиколошке научне методе
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике различитих типова вокалне традиције у Србији; – звучно и нотно разликује типове вокалне традиције у Србији; – самостално препозна типове вокалне праксе на терену на основу обављених истраживања у Србији; – класификује народне песме према њиховим карактеристикама; – побројa најбитнија истраживања и	**ВОКАЛНА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ**	Народна песма – појам и класификација. Појам *глас* у српском народном певању и црквеном појању. Вокална традиција у Србији 1. Једноглас 2. Вишеглас: – старије сеоско двогласно певање; – новије сеоско двогласно

истраживаче традиционалне музике у Србији; – објасни значај истраживања традиционалне музике за развој етномузикологије; – изложи своје мишљење како су истраживачи у Србији допринели развоју поља проучавања и етномузиколошких метода; – самостално уочи разлике према којима је спроведена класификација аерофоних народних инструмената и одреди њихову функцију и репертоар; – опише и звучно препозна аерофоне народне инструменте; – теоријски опише и практично примени поступке мелографске методе на примерима једногласне и двогласне вокалне праксе; – теоријски опише и практично примени поступке мелографске методе на примерима фрулашке праксе; – мелопоетски и формално анализира урађене задатке или примере из литературе.		певање. Приказ истраживања традиционалне музике у Србији (тумачења етномузиколошких публикација): – Стеван Ст. Мокрањац – Етномузиколошки записи; – Милоје Милојевић – Народне песме и игре Косова и Метохије; – Миодраг А. Васиљевић – Народне мелодије с Косова и Метохије; – Миодраг А. Васиљевић – Народне мелодије лесковачког краја; – Радмила Петровић, Српска народна музика; – Драгослав Девић: Народна музика Драгачева; Народна музика Црноречја; Културна историја Сврљига II; – Димитрије О. Големовић, Народна музика титовоужичког краја.
	АЕРОФОНИ НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ	Једноставни аерофони инструменти: бич, зујача, чигра. Аерофони дувачки инструменти: 1. инструменти са кружним бридом: – отворени са оба краја (кавал, шупељка); – отворен на горњем крају (тип Панове свирале – дудурејш); – инструменти са прорезом и

		бридом (фрула, двојнице, цевара, окарина). 2. Инструменти са ударним језичком: – једноструким (дипле, гајде), – двоструким (зурле, сопиле). 3. Инструменти са левкастим наусником: – рикало (бушен), лимене трубе.
	МЕЛОГРАФИЈА	Мелопоетска анализа вокалне праксе: – врсте стиха; – облик; – каденце; – метроритам; – тонски низови. Мелографисање и анализа једногласних и двогласних примера вокалне праксе. Мелографисање и анализа фрулашке праксе.

Кључне речи: истраживачи, публикације, народна песма, вокална традиција, аерофони народни инструменти, мелографија.

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са основним карактеристикама вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне традиционалне музике, као и да музичко наслеђе чита/ тумачи кроз етномузиколошке научне методе
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– теоријски објасни појам жанра у етномузикологији; – одреди жанр гледајући нотни или слушајући звучни пример; – опише својим речима функцију и карактеристике обредно-обичајне вокалне традиције у Србији; – самостално уочи разлике према којима је спроведена класификација кордофоних народних инструмената и одреди њихову функцију и репертоар; – опише и звучно препозна кордофоне народне инструменте; – теоријски опише и практично примени поступке мелографске методе на примерима обредно-обичајне вокалне праксе; – мелопоетски анализира урађене задатке или примере из литературе.	**ОБРЕДНА И ОБИЧАЈНА ВОКАЛНА ПРАКСА**	Синкретизам у обредно-обичајној вокалној пракси. Појам и дефинисање жанра у етномузикологији. Обредне и обичајне вокалне праксе у Србији: – Коледарске песме; – Лазаричке песме; – Песме за обредно љуљање; – Ђурђевданске песме; – Краљичке песме; – Додолске песме; – Басме за престанак кише; – Крстоношке песме; – Песме за ројење пчела; – Јеремијске песме; – Седељачке песме; – Жетварске песме; – Успаванке и стрижбарске песме; – Свадбене песме; – Славске песме; – Тужбалице.
	КОРДОФОНИ НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација кордофоних народних инструмената према начину добијања звука: – трзањем (окидањем) жице: тамбуре у Војводини, ћителија, шаргија, саз; – гуђењем (превлачење гудалом): једноструне гусле, двоструне гусле, лијерица, ћемане, виолина.
	НАРОДНИ	Тамбурашки ансамбли.

	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Трубачи. Паљкари. Ансамбли фрулаша.
	МЕЛОГРАФИЈА	Мелографија и анализа обредно-обичајне вокалне праксе. Мелографија и анализа обредно-обичајне инструменталне праксе.

Кључне речи: жанр, обредно-обичајна вокална пракса, кордофони народни инструменти, мелопоетска анализа, мелографија.

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са основним карактеристикама вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне традиционалне музике, као и да музичко наслеђе чита/тумачи кроз етномузиколошке научне методе
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој новокомпоноване народне музике; – именује промене у примени музичких изражајних средства у односу на традиционалну музику; – наведе другачије музичке структуре у односу на традиционалну музику; – самостално одреди трансформисане музичке параметре у новокомпонованој, worldmusic и популарној музици на основу звучних примера; – дискутује о различитим музичким мишљењима;	**НОВОКОМПОНОВАНА, WORLDMUSIC И ПОПУЛАРНА МУЗИКА**	Појам и дефиниције новокомпоноване народне музике. Појава и феномен WorldMusic у свету. Појава и феномен WorldMusic у Србији и региону. Популарна култура у музици: – друштвени предуслови стварања популарне музике; – историјски развој нових музичких

– тумачи друге културе ван сопствене културне позиције; – опише појаву и развој WorldMusic културе; – опише друштвене предуслове за стварање популарне културе; – опише развој одређених музичких праваца популарне културе; – примени етнографску методу у теренском истраживању и донесе закључке о квалитету добијених података самостално или уз помоћ наставника; – искаже мишљење о значају етнографске методе при истраживачком раду; – теоријски опише и практично примени дескриптивну методу на основу добијених података из етнографске методе.		праваца; – популарни музички правци у Србији.
	ЗВУЧНА ЕТНОГРАФИЈА И ДЕСКРИПЦИЈА	Звучна етнографија – поставка методе. Примена методе звучне етнографије. Поставка дескриптивне методе у етномузикологији. Обрада актуелне етномузиколошке литературе.

Кључне речи: новокомпонована народна музика, worldmusic, популарна музика, етнографија, истраживачки рад, дескрипција, актуелна стручна литература.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА НА СВИМ ОДСЕЦИМА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Етномузикологија има за циљ свеобухватан приказ основних законитости традиционалне и популарне музичке праксе у Србији, као и у других култура кроз елаборацију стручних материјала, теоријску експликацију и практичну примену етномузиколошких метода. Природа саме материје указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица, које су предвиђене наставним програмом.

Предложени садржаји нису материја која се једном за свагда савладава и напушта већ представљају облик константног повратка на одређене кораке, нарочито када су у питању мелографија и анализа музике, етнографска метода али и промишљања о материјалима у складу са њиховим контекстом, а које су предмет изучавања овог плана и програма.

Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност обради традиционалних и популарних музичких пракси у оквиру којих ученици развијају лични однос према поменутим музичким материјама, са циљем да постепена рационализација искуства временом постаје теоријски и методолошки оквир.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији

покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у промишљању музичких пракси, мелографисању, анализи и дискутовању при слушању адекватне музике, као и развијању потенцијала за критичко мишљење у оквирима етномузикологије.

Наставник има могућност да по слободном избору одабере и литературу која није наведена у програму, водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, музичко-естетским адекватним моментима, исходима, као и локалитету на коме се налази школска установа.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрани садржај који се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Учењем о традиционалним и популарним музичким праксама светска културна баштина ће сачувати један важан и богат културни сегмент створен у прошлости, проистекао из основних стваралачких интенција колективног музичког изражавања. Учење о традиционалним музичким праксама доприноси упознавању кодираног система традиционалног корпуса и улоге коју оне имају у друштву.

Поред тога предмет Етномузикологија има за циљ и овладавање методама мелографије, етнографије и дескрипције. Примена поменуте три методе које чине сложени систем у етномузикологији треба да буду прилагођене средњошколском узрасту и у највећој мери коришћене за потребе разумевања елаборације стручних материјала и теоријске експликације проучаваних феномена. Такође, предлаже се да управо звучни и/или нотни записи традиционалне или популарне музике представљају основу приликом остваривања одређених садржаја, који потом чине предмет разматрања у теоријској области предмета.

Програм наставе и учења овог предмета треба реализовати првенствено преко аудио и видео примера као и кроз упућивање ученика на доступну литературу. Ученике треба у што већем броју укључивати у припрему презентација одређених садржаја из програма имајући у виду њихове индивидуалне способности и афинитете као и локалитет саме школе.

Спајањем пажљиво одабраних музичких примера за слушање и поменутих метода, добиће се целовито знање које за циљ има смештање одређене музике у конкретне

културне праксе. Таква целина је основ разумевања етномузикологије као науке о музици и она је неопходна за остваривање циља овог програма.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Етномузикологије најбитније је развијање функционалног размишљања о музици али и, не мање битно, савладавање вештина употреба метода у етномузикологији. Смер наставе је такав да се увек креће од конкретног музичког примера ка његовом тумачењу, уз примену одговарајућих поступака. Оцењивање се врши усмено и писмено када су у питању теоретска знања и практично у смислу реализације задатака који се односе на конкретну примену одређених метода у учионици и на терену (само за ученике Одсека за српско традиционално певање и свирање).

На завршној години ученици Одсека за српско традиционално певање и свирање у обавези су да на основу теренског истраживања или обрађених садржаја из литературе напишу есеј. Критеријум у оцењивању јесте уложени труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а истовремено потенцирати подржавајући однос како према ученицима, тако и међу ученицима са циљем развијања осећања сигурности, и припадности.

ЛИТЕРАТУРА ЗА НАСТАВНИКЕ (ИЗБОР)

Прва година:

– Bleking, Džon: *Pojam muzikalnost*, Beograd, Nolit, 1992.

– Bose, Fritz: *Etnomuzikologija*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1989.

– Gojković, Andrijana: *Narodni muzički instrumenti*, Beograd, Vuk Karadžić, 1989.

– Големовић, Димитрије О.: *Крстивоје*, Ваљево, Градац, 2009.

– Девић, Драгослав: „Сакупљачи народних мелодија у Србији и њихове збирке", *ГЕМ у Београду*, књ. 22–23, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1960, 99–122.

– Dević, Dragoslav: *Osnovna melografska uputstva*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1974.

– Dević, Dragoslav: *Etnomuzikologija, III deo – instrumenti* (skripta), Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1977.

– Đorđević, Vladimir R.: „Nekoji dečji narodni muzički instrumenti", *„Sv. Cecilija" (Smotra za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijina društva u Zagrebu)*, sv. 5, god. XXII, Zagreb, 1928, 201–205.

– Живчић, Ана: *Развој транскрипције и нотације у српској етномузикологији у односу на његов интернационални контекст*, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2008. (у рукопису)

– Županović, Lovro: „Napjevi iz Hektorovićeva Ribarenja u svijetlu suvremene muzikološke interpretacije", *Zvuk*, br. 100, Sarajevo, 1969, 477–496.

– Изалиј, Земцовски: „Етномузикологија – стогодишњи пут", *Народно стваралаштво – folklore*, год. XXVI, св. 1–4, Београд, 1987, 14–28.

– Марковић, Младен: „Етномузикологија у Србији – путеви и путокази", *Нови звук (интернационални часопис за музику)*, бр. 3, ур. др Мирјана Веселиновић-Хофман, Београд, СОКОЈ, 1994, 19–30.

– Мартиновић, Јелена: *Предмет и циљ етномузикологије – научна мисао западне хемисфере*, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2001. (у рукопису)

– Монографија Факултета музичке уметности: *80 година Музичке академије*, Београд, ФМУ, 2017.

Друга година:

– Andrejević, Andrej: *Covara (aerofoni instrument sa bridom iz visočkog kraja),* seminarski rad sa FMU u Beogradu, 2002. (u rukopisu)

– Васиљевић, Миодраг, А.: *Народне мелодије лесковачког краја*, САН, Посебна издања књ. CCCXXX, Музиколошки институт књ. 11, Београд, Научно дело, 1960.

– Васиљевић, Миодраг, А.: *Народне мелодије с Косова и Метохије* (редакција: З. М. Васиљевић), Београд – Београдска књига, Књажевац – Нота, 2003.

– Vukičević, Mirjana: *Diple stare Crne Gore*, Etnoantropološki problem – Monografije, Knjiga 15, Beograd, 1990.

– Вукичевић-Закић, Мирјана: „Двојнице бордунског типа у музичкој традицији источне Србије", *Развитак*, год. XXXII, бр. 3–4 (188–189), Неготин – Крајина, 1992, 104–109.

– Вукосављевић, Петар Д.: *Гајде у Србији (њихова сазвучја и могућност уклапања у савремени оркестар)*, Београд, Радио – Београд, 1979.

– Вукосављевић, Петар Д.: *Ерске гајде*, Београд, Радио – Београд, 1981.

– Гојковић, Андријана: „О српским свиралама – јединкама", *Рад VII Конгреса фолклориста Југославије(Охрид 1960)*, Охрид, 1964, 217–222.

– Големовић, Димитрије О.: *Народна музика титовоужичког краја*, Посебна издања, књ. 30, САНУ, Београд, Етнографски институт, 1990.

– Големовић, Димитрије О.: „Српско двогласно певање (облици – порекло – развој) I", *Нови звук,* бр. 8, Београд, СОКОЈ, 1996, 11–22.

– Големовић, Димитрије О.: „Српско двогласно певање (облици – порекло – развој) II", *Нови звук,* бр. 9, Београд, СОКОЈ, 1997, 21–37.

– Големовић, Димитрије О.: *Народна музика Југославије: XVI квиз Музичке омладине Србије*, Београд, Музичка омладина Србије, 1997.

– Големовић, Димитрије О.: „Једноглас у нашем народном певању као један од видова трансформације двогласа", *Фолклор – Музика – Дело (IV међународни симпозијум, Београд, 1995)*, Београд, ФМУ, 1997, 265–277.

– Golemović, Dimitrije O.: „Graditelj dvoenica Proko Puzović", *Zvuk*, br. 1, Sarajevo, SOKOJ, 1984, 56–67.

– Големовић, Димитрије О: „Гајдаш Димитрије Перић (прилог проучавању музичке традиције североисточне Србије)", *Развитак* бр. 1, Зајечар, Новинско-издавачка организација ООУР „Тимок", 1985, 83–89.

– Големовић, Димитрије О.: „Именовање као начин означавања народних песама у српском народном певању", *Дани Владе С. Милошевића,* научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија умјетности Бања Лука, 2006, 5–16.

– Девић, Драгослав: „Окарина (село Доња Мутница, Србија)", *Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960)*, Охрид, 1964, 207–215.

– Девић, Драгослав: „Музичка традиција Неготинске Крајине (Прилог етномузиколошкој анализи)", *ГЕМ у Београду*, књ. 31–32, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1969, 409–420.

– Девић, Драгосав: „Рикало – бушен, пастирска труба у североисточној Србији", *Мокрањчеви дани 1968 – Зборник радова са састанка етнолога, фолклориста и музиколога*, организациони одбор „Мокрањчеви дани" у Неготину и Новинска установа „Тимок" – Зајечар, Неготин–Зајечар, 1969, 97–109.

– Девић, Драгослав: „Сврљишка цевара и њена лимитрофна типичност”, *Народно стваралаштво – folklor*, год. X, св. 37–38, Београд, 1971, 67–73.

– Dević, Dragoslav: *Etnomuzikologija, III deo – instrumenti* (skripta), Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1977.

– Девић, Драгослав: „Савремене тенденције развоја свирале у Србији у процесу акултурације”, *Развитак*, бр. 4–5, Зајечар, 1978, 69–71.

– Dević, Dragoslav: „Opšti pregled narodnih muzičkih instrumenata u Vojvodini sa posebnim osvrtom na gajde u Srbiji”, *Рад XX конгреса СУФЈ (Нови Сад, 1973)*, Београд, СУФЈ, 1978, 173–190.

– Dević, Dragoslav: *Етномузикологија I и II deo* (skripta), Beograd, FMU, 1981.

– Девић, Драгослав: „Цевара – особена врста свирале у источној Србији као производ међукултурних контаката”, *Македонски фолклор*, год. XVII, бр. 34, Скопје, 1984, 173–180.

– Девић, Драгослав: *Народна музика Драгачева*, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 1986.

– Девић, Драгослав: *Народна музика Црноречја у светлости етногенетских процеса*, ЈП штампа, радио и филм Бор, Културно-образовни центар Бољевац, Београд, Факултет музичке уметности, 1990.

– Dević, Dragoslav: „Osobenosti srpskog i vlaškog pevanja u severoistočnoj Srbiji”, *Narodna umjetnost*, posebno izdanje, br. 3 (posvećeno Vinku Žganecu), Zagreb, 1991, 289–307.

– Девић, Драгослав: „Народна музика”, *Културна историја Сврљига, књига II – језик, култура и цивилизација*, ур. Сретен Петровић, Сврљиг – Народни Универзитет, Ниш – Просвета, 1992, 427–539.

– Девић, Драгослав: „‚Дудурејш’ једнотонске свирале из Хомоља”, *Човек и музика (Међународни симпозијум, Београд, 20–23. јун, 2001)*, Београд, Vedes, 2003, 627–630.

– Živković, Dragiša: *Teorija književnosti sa teorijom pismenosti*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1992.

– Закић, Мирјана: „Контекстуални спецификум дипларских мелодија”, *Дани Владе С. Милошевића*, научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија умјетности Бања Лука, 2007, 29–40.

– Закић, Мирјана: „Опште карактеристике жанрова зимског обредног полугођа”, *Обредне песме зимског полугођа*, Етномузиколошке студије – дисертације свеска 1/2009, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 2009, 96–108.

– Закић, Мирјана и Јовановић, Јелена: „Ликовни, етнографски и литерарни извори о инструменту *кавал* на територији Србије и Македоније”, *Прештампано из Зборника Матице српске за сценске уметности и музику 49*, Нови Сад, 2013.

– Закић, Мирјана и Јовановић, Јелена: „Етномузиколошки извори о инструменту *кавал* на територији Србије и Македоније”, *Прештампано из Зборника Матице српске за сценске уметности и музику 50*, Нови Сад, 2014.

– Јаковљевић, Растко С.: „Човек – инструмент – звук: Аспекти развоја свирале у Србији”, *Зборник Матице српске за сценску уметност и музику*, Нови Сад, Матица српска, 2009, 93–112.

– Лајић-Михајловић, Данка: *Гајде у Војводини*, магистарски рад, одбрањен на Академији уметности у Новом Саду, 2000. (у рукопису)

– Лаковић, Видо: *Народна књижевност I*, (Припремиле за штампу Р. Пешић и Н. Милошевић), Београд, Научна књига, 1967.

– Марковић, Загорка: *Народни музички инструменти*, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1987.

– Милојевић, Милоје: *Народне песме и игре Косова и Метохије* (приредио Драгослав Девић), Београд, 2004.

– Миљковић, Борисав: „Проблеми терминолошког одређења инструмента фруле у контексту њеног историјског сагледавања", *Дани Владе С. Милошевића*, научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија умјетности Бања Лука, 2019. (рад у штампи)

– Мокрањац, Стеван Ст.: *Етномузиколошки записи*, том 9 (приредио Драгослав Девић), Београд, Музичко-издавачко предузеће „Нота" – Књажевац, Завод за уџбенике и наставна средства – Београд, 1996.

– Николић, Тијана: *Отворено цилиндрично тело као аерофони инструмент из рода лабијалних свирала*, семинарски рад са ФМУ у Београду, (у рукопису).

– Николић, Тијана: *Кавалска езгија као облик пастирске свирке*, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2004. (у рукопису).

– Петровић, Радмила: *Српска народна музика (Песма као израз народног музичког мишљења)*, САНУ, Посебна издања књ. DXCIII, Одељење друштвених наука, књ. 98, Београд, Музиколошки институт САНУ, 1989.

– Пешић, Радмила и Милошевић Ђорђевић, Нада: *Народна књижевност*, Београд, Требник, 1996.

– Радиновић, Сања: „Развој методологије формалне аналитике у српској етномузикологији", *Облик и реч*, Етномузиколошке студије – дисертација, свеска 3/2011, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 2011, 23–117.

– Rihtman, Cvjetko: *Polifoni oblici u narodnoj muzici Bosne i Hercegovine*, Bilten instituta za proučavanje folklora, Sarajevo, 1951, 7–16.

– Širola, Božidar: *Sopile i zurle*, Etnološka biblioteka 17, Zagreb, 1932.

– Širola, Božidar: *Svirale sa udarnim jezičkom*, Zagreb, JAZU, Djela, knj. XXXII, 1937.

Трећа година:

– Ајдачић, Дејан: „Жанрови свадбених песама–, *Кодови словенских култура – Свадба,* број 3, Београд, Clio, 1998, 218–238.

– Анђелковић, Јелена: *Песме уз обредно љуљање*, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2001. (у рукопису).

– Brajović, Tihomir: *Poetika žanra*, Beograd, Narodna knjiga-Alfa, 1995.

– Вукичевић Закић, Мирјана: „Коледарске песме у источној Србији", *Музички талас*, год. 8, број 28, Београд, Clio, 2001, 44–56.

– Вукичевић Закић, Мирјана: „Коледарске песме у традицији словенских народа", *Човек и музика (Међународни симпозијум, Београд, 20–23. јун 2001)*, Београд, Vedes, 2003, 193–222.

– Вукичевић Закић, Мирјана: „Шта и како значе песме уз обредно љуљање", *Историја и мистерија музике. У част Роксанде Пејовић*, Ур. Ивана Перковић Радак, Драгана Стојновић Новичић и Данка Лајић Михајловић, Београд, ФМУ, 2006, 483–490.

– Gajić, Marta: *Basma za prestanak kiše – deo srpskog dečijeg vokalnog nasleđa*, seminarski rad sa FMU u Beogradu, 1998. (u rukopisu).

– Гајић, Марта: *Лазаричко певање у централном делу Добрича,* дипломски рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 2003. (у рукопису)

– Gojković, Andrijana: „O terminologiji narodnih muzičkih instrumenata", *Zvuk*, br. 1, Sarajevo, 1980, 50–58.

– Golemović, Dimitrije O.: „Mesto i uloga limenih duvačkih orkestara u narodnoj muzičkoj praksi Srbije”, *Etnomuzikološki ogledi* (drugo izdanje),Biblioteka XX vek, knj. 95, Beograd, 2005, 211–226.

– Големовић, Димитрије О.: *Пјевање уз гусле*, Београд, Српски генеалошки центар, 2008.

– Dević, Dragoslav: *Etnomuzikologija, III deo – instrumenti* (skripta), Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1977.

– Девић, Драгослав: „Приказ ансамбла фрулаша из североисточне Србије”, Матица српска, *Прештампано из Зборника Матице српске за сценску уметност и музику*, бр. 3, Нови Сад, 1988, 15–21.

– Девић, Драгослав: „Паганско осећање живота у савременим пчелским песмама у Србији”, *Човек и музика (Међународни симпозијум, Београд, 20–23. јун, 2001)*, Београд, Vedes, 2003, 631–651.

– Докмановић, Јасминка: *Обредно певање за плодност (лазарице) у јужној Србији, Музички талас,* год. 7, број 27, Београд, Clio, 2000.

– Dokmanović, Jasminka: *Ženske obredne pesme za plodnost u srpskom delu centralnobalkanskog Šopluka (Oblast planinske Gornje Pčinje, Krajišta i Vlasine)*, магистарски рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 1990, (у рукопису).

– Докмановић, Јасминка: „Ђурђевданско-премуске песме у Крајишту и Власини, *Развитак*, год. XXXII, бр. 3–4 (188–189), Зајечар, 1992, 98–99.

– Закић, Мирјана: „Опште карактеристике жанрова зимског обредног полугђа”, *Обредне песме зимског полугђа*, Етномузиколошке студије – дисертције свеска 1/2009, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 2009, 5–16.

– Закић, Мирјана: „Народни инструменти Србије у светлости прожимања музичких традиција источног и западног Балкана”, *Мокрањац* (часопис за културу), број 11, децембар 2009, уредник: Соња Маринковић, Неготин, 2009, 48–59.

– Закић, Мирјана: „Реконструкција лазаричког опхода у Србији”, *Сунце – старешина словенског народа (Зборник „Конференције у словенском наслеђу),* Нови Сад, ЕЕКЦ „Сфера”, 2007, 98–103.

– Јовановић, Јелена: *Старинске свадбене песме и обичаји у Горњој Јасеници (у Шумадији) – сватовски глас и његови облици*, Београд, Музиколошки институт САНУ, 2002.

– Костић, Петар: „Лазарице у селу Сурлици”, *ГЕМ у Београду*, књ. 46, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1982, 9–39.

– Костић, Петар: „Лазарице у селу Сурлици (прилог разматрању порекла и суштине женских обредних поворки)”, *ГЕМ у Београду*, књ. 46, Београд, Етногрфски музеј у Београду, 1982, 9–40.

– Лајић-Михајловић, Данка: „Порекло гусала у светлу историјата гудачких инструмената”, *Историја и мистерија музике. У част Роксанде Пејовић,* Београд, Катедра за музикологију и етномузикологију ФМУ у Београду, 2006, 123–134.

– Лајић-Михајловић, Данка: *Певање уз гусле (гусларска пракса као комуникациони процес)*, Београд, Музиколошки иститут САНУ, 2014.

– Марјановић, Злата: „Улога музике у традиционалним обредима села Брза (Прилог проучавању народног музичког стваралаштва Поречја у Јужној Србији)”, *Лесковачки зборник XXXII*, Лесковац, Народни музеј, 1992, 121–152.

– Мартиновић, Јелена: *Јеремијске песме у Србији,* семинарски рад са ФМУ у Београду, 2000. (у рукопису)

– Ненић, Ива: *Структурална анализа у музици на примеру песама краљичког обреда*, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2000. (у рукопису)

– Petrović, Radmila: „Dvoglas u muzičkoj tradiciji Srbije", *Rad XVII Kongresa SUFJ (Poreč 1970)*, Zagreb, 1972, 333–337.

– Радиновић, Сања: *Старо двогласно певање Заплања*, магистарски рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 1992. (у рукопису)

– Радиновић, Сања: „Елементи макроструктуре заплањских обредно-обичајних песама у функцији ,зачараног кружног кретања", *Фолклор – Музика – Дело (IV међународни симпозијум, Београд, 1995)*, Београд, ФМУ, 1997, 442–466.

– Радиновић, Сања: „Макам-принцип у мелопоетском обликовању заплањских јесењих песама", *Музички талас*, год. 8, бр. 29, Београд, Clio, 2001, 34–43.

– Радиновић, Сања: „Оквирни стих у српском вокалном наслеђу", *Музика кроз мисао*, Београд, ФМУ, 2002, 115–132.

– Рогановић, Гордана: „Додолске и крстоношке песме у обредној пракси села Заглавка и Тимока", *Етно-културолошки зборник*, књ. IV,Сврљиг, 1998.

– Тодоровић, Јелена: *Лазаричко и краљичко певање у лесковачком Поречју*, дипломски рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 2004. (у рукопису).

– Хофман, Ана: *Комуникацијска функција краљичких песама Лужнице*, дипломски рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 1999. (у рукопису).

– Шорак, Марија: „Седењка и седењкарске песме у Добричу", *ГЕМ у Београду,* књ. 77, Београд, Етнографски музеј у Београду, 2013, 207–225.

Четврта година:

– Božilović, Nikola: „'Definicije', 'Relacije', 'Karakteristike'", *Izvan glavnog toka*, Niš, Niški kulturni centar, 2009, 10–18, 19–29, 30–36.

– Đorđević, Dragan; „Buka i bes", *Mala crna muzika*, Loznica, Karpos, 2016, 21–43.

– Đorđević, Oliver: „O začecima i počecima world music u Srbiji tokom 1980-ih i 1990-ih godina", *Etnoumlje* br. 19–22, World Music Asocijacija Srbije, Beograd, 2012, 98–132.

– Zakić, Mirjana i Nenić, Iva: „World music u Srbiji: eluzivnost, razvoj, potencijali", *Etnoumlje* br. 19–22, World Music Asocijacija Srbije, Beograd, 2012, 166–174.

– Ljubinković, Nenad: Prošlost, sadašnjost i budućnost tzv. novokomponovane narodne muzike i turbo folka, Beograd, 1997.

– Malinovski, Bronislav: „Predmet, metod i obim ovog istraživanja", *Argonauti zapadnog Pacifika*, Beograd, BIGZ, 1979, 1–24.

– Martinivoć, Ana: „Praksa reinterpretitanja narodnih melodija i stvaranja autorskih kompozicija po ugledu na narode u Srbiji (od XIX do početka XX veka) ", *Etnoumlje* br. 19–22, World Music Asocijacija Srbije, Beograd, 2012, 66–69.

– Nenić, Iva: „Попкултурални повратак традиције (World да, али Турбо?)", *Историја уметности у Србији XX век – I том: Радикалне уметничке праксе 1913–2008*, ур. Мишко Шуваковић, Београд, Орион Арт, 2009, 907–916.

– Potkonjak, Sanja: „Etnografija u praksi: promatračke i sudioničke tehnike istraživanja, intervjui", *Teren za etnologe početnike*, Zagreb, HED biblioteka, 2014, 63–76.

– Стеванић, Бранислав: „Сонична етнографија навијачких група" и „Друштвени догађаји у припреми навијања", *Репродукција друштвеног ауторитета, маскулинитет и креативност: навијачка музика у контексту професионалног фудбала у Србији*, мастер рад, одбрањен на ФМУ у Београду, 2019, 31–35, 36–57. (у рукопису)

– Tomić, Đorđe: „’World music’: formiranje transžanrovskog kanona”, *Reč* 65, 2002, 313–332.

– Feld, Stiven: „Od šizmofonije do šizmogeneze: ’world music’ i ’world beat’ kao diskursi i prakse komodifikacije”, *Reč* 65, 2002, 362–390.

– Hofman, Ana: „Ko se boji *šunda* još?: muzička cenzura u Jugoslaviji”, *Socijalizam na klupi: Jugoslovensko društvo očima nove postjugoslovenske humanistike*, ur. Lada Duraković, Andrea Matošević, Zagreb: Srednja Evropa, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 2013, 279–316.

– Šešić, Bogdan: „Ciljevi naučnog istraživanja”, *Osnovi metodologije društvenih nauka*, Beograd, Naučna knjiga, 1982, 299–304.

Додатни извори:

– Теренски аудио и видео материјал наставника;

– Доступни фоноархиви;

– Аудио и видео издања традиционалне и популарне музике.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА ОСИМ НА ОДСЕКУ ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Први**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената

једногласне и вишегласне композиције		(стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
– препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 и9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма и четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до четири предзнака, – молдур и мутације де-Де, Еф-еф, а-А, Це-це, е-Е, Ге-ге), – хроматске пролазнице и скретнице, – дијатонске модулације у паралелни, субдоминантни и доминантни тоналитет: почетни тоналитет до два предзнака, – транспоновање. **Вишегласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника и дијатонске модулације на доминанту или паралелу, – певање хармонских веза трогласно. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – различитих типова дијатонских дурских и молских лествица. **Опажање и интонирање**:

		– интервала; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу), – штимова од камертона (тоналитети до четири предзнака), – свих врста трозвука са обртајима, а умањеног и прекомерног са разрешењем, – строге и слободне хармонске везе на главним ступњевима, – доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд.
		Диктати Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама и диктата у целости. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом.
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте. Ритмичке врсте и фигуре: – четвороделна подела ритмичке јединице (разликовање ритмичких фигура сличних по изгледу), – чешћа употреба пауза и лигатура, – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха, Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и

		обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама, – мере: 5/8, 7/8 и 9/8у српским народним песмама, – одређивање метричке врсте у српским народим песмама. Равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе. Промене кључева.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије на задати ритам. Употреба савремене технологије у настави. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.
Разред:	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума;

слушање музике; – изражајно пева тоналне и модалне једногласне и вишегласне композиције са алтерацијама; – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8, 8/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма, четвороделне и осмоделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.		– међупредметне корелације; – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација);
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до петпредзнака; – упознавање модуса (певање лествица и каденци дорског, фригијског, лидијског и миксолидијског модуса); – алтерације у поступном покрету; – певање средњевековних и раних ренесансних композиција (једногласно и вишегласно); – дијатонске модулације у тоналитете прве квинтне сродности и мутације; – транспоновање; – композиције са клавирском пратњом; Вишегласно певање инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника са алтерацијама и дијатонским модулацијама; – певање хармонских веза трогласно; Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација;
	ОПАЖАЊЕ,	**Опажање**

	ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	– појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету; – различних типова дијатонских дурских и молских лествица, модуса и лествица Балкана; **Опажање и интонирање**: – интервала; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу); – штимова од камертона (тоналитети до пет предзнака); – свих врста трозвука са обртајима и четворозвука на I ,V и VII ступњу са разрешењем; – строге и слободне хармонске везе на главним и споредним ступњевима (II и VII); **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива и двозвука; – записивање примера свираних по двотактима , фразама и диктата у целости свираних на различитим инструментима; Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама; Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом;
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и са променом кључа; Ритмичке врсте и фигуре: – осмоделна подела;

		– дуола и мала триола; – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха; Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама; – мере: 5/8, 7/8 и 9/8у српским народим песмама; – одређивање метричке врсте српским народим песмама; – равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе; – промене кључева;
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије и хармоније на задати ритам; Употреба савремене технологије у настави; **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе; – препозна и пева староградске песме и народне мелодије; – пева и препозна штимове дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама, у целости и вергл форми; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре из садржаја; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација).
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, српских народних песама са текстом, познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда. Стабилне и лабилне алтерације (скокови у алтероване тонове и напуштање алтерованих тонова скоком). Алтеровани акорди и њихова разрешења. Алт кључ. Дијатонске и хроматске модулације у тоналитете прве и друге квинтне сродности и мутације. Модална мелодика. **Вишегласно певање** хомофоних и полифоних двогласних, трогласних и четворогласних: – композиција са клавирском пратњом,

разумевања музике		
		– инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, – српских народних песама са текстом, – познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда са елементима дијатонике, дијатонске и хроматске модулације. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање и интонирање**: – основних и хроматских тонова у тоналитету у целом регистру клавијатуре, – штимова свих тоналитета, – свих врста интервала до дециме у оквиру и изван тоналитета, – свих врста трозвука у оквиру и изван тоналитета, – свих врста септакорада у основном облику са разрешењем, – хармонских веза на главним и споредним ступњевима: (троглас и четвороглас, строге и слободне везе акорада) са модулацијом и без модулације. **Диктати** Инструктивне композиције, инсерати из литературе, традиционалне, народне и староградске песме са текстом. Записивање једногласног и двогласног диктата са алтерацијама и модулацијама свираног по двотактним фразама, у целости и вергл формату. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Транспоновање мотива.

	РИТАМ	Равномерно читање у алт кључу. Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и алт кључу. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Промена метра у инсертима из литературе и инструктивним етидама. Полиритмија: 3: 2, 2: 3, 3: 4, 4: 3. Народни ритмови са променом метра – преко примера из музичког фолклора.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инсерата из литературе из периода класицизма и романтизма. Савремене технологије у функцији наставе. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Четврти**
Годишњи фонд часова:	**66**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу;	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова (посебно периода:

– препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе;		импресионизма , 20-ог века и националне музике) са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација).
– пева штимове дурских и молских тоналитета; – препозна и пева алтерације, алтероване акорде и њихова разрешења; – препозна и пева модулацију; – препозна и пева старо-градске песме и народне мелодије; – пева композиције са клавирском пратњом; – опажа све врсте лествице; – запише и пева трогласне и четворогласне хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – запише двогласни диктат; – опажа, пева и запише интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију научених композиција;	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха (посебно 19. и 20. века) ,староградских песама и српских народних песама са и без текста – рекапитулација градива. Хроматске модулације. Енхармонске модулације (информативно). Алтеровани акорди и њихова разрешења преко инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Композиције са клавирском пратњом. Поставка тенор кључа – певање инструктивних композиција и инсерата из литературе. **Вишегласно певањ**е инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – модулације, мутације и алтерације. – трогласно певање хармонских веза у инсертима из литературе. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.

– користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна и изводи промену метра или темпа; – равномерно и ритмички чита у виолинском, бас, алт и тенор кључу; – изводи и запише неправилене ритмичке групе; – изводи композиције са полиритмијом; – разуме и објасни својим речима музичке појмове;		
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – свих врста дијатонских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала до децима, – штимова од камертона – свих врста трозвука са обртајима, – хармонских веза-трогласних и четворогласних (Д 7са обртајима), – свих врста четворозвука. **Диктати**: Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама , диктата у целости и вергл диктата. Записивање двогласних диктата – модулације, мутације и алтерације. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама.

		Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и староградске песме са и без текста (хроматске промене, елементи мутације).
	РИТАМ	Равномерно читање: тенор и алт кључ. Ритмичко читање: обнављање целокупног градива и проширивање знања и вештина из области промене метра и темпа. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Полиритмија Ритмичко читање инсерата из литературе и инструктивних композиција.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инструктивних композиција, или инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Употреба савремене технологије у настави. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО
(сви одсеци осим Одсека за музичку теорију)

I. УВОДНИ ДЕО

Тематске јединице и области наставног програма солфеђа у средњој школи доносе надоградњу и прожимање стечених знања и вештина у основној школи. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Изучавање и преношење културног наслеђа, као и развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења значајни су у наставном процесу.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика, са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђима слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Настава је усмерена на остваривање исхода.

Исходи представљају резултате ученика постигнуте током школовања из облати слушања музике, мелодике, опажања, ритма и стваралаштва.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.. Потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставним програмом су обухваћене следеће области – теме: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво и ритам.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на усвојеном градиву из претходних разреда.

Слушање музике

Област слушања музике представља вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова. Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну и мисаону спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални па самим тим и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и негује квалитетна музичка публика.

Мелодика

Функционалном методом у мелодици постиже се развој и унапређује способност разумевања и репродуковања једногласних и вишегласних мелодијско-ритмичких садржаја. Радом на инструктивним композицијама и инсектима из литературе различитих стилова и жанрова као и избором српских народних песама постиже се развој музичког слуха. Неопходно је поштовати ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, алогику и фразирање јер изражајно певање води ка развоју музикалности.

Опажање-интонирање-диктати

Ове садржаје, опажање-интонирање-диктате**,** треба обрађивати усмено и писано. Рад на опажању и интонирању функција, лествичних низова, интервала и акорада као и рад на диктатима усмерити ка датим исходима.

Диктати као резултати постављених звучних представа пожељни су на сваком часу. Мелодијске диктате треба записивати на различите начине: по двотактима, по фразама, у целости (са паузама између понављања) и вергл (без пауза у понављањима).

Записивање ритмичке окоснице подразумева извлачење и записивање ритма слушаног инсерта из литературе.

Записивање диктата треба да је вођено у смеру остваривања веза између садржаја и исхода.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Као и сви други елементи из садржаја програма усмерен је ка исходима. Треба га обрађивати преко инструктивних композиција, инсерата из литературе и српских народних песама.

Ритам се може изводити изговором уз тактирање, изговором уз куцање јединице бројања, и куцањем са обе руке. Равномерним и ритмичким читањем у различитим кључевима ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају.

Музичко стваралаштво

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје на јасно дефинисане ритмичке или мелодијске шеме које се импровизују. Ритмичка шема односила би се на конкретне ритмичке фигуре у датом метру док би мелодијска шема имала алтерационе и модулативне задатке усклађене са садржајима и исходима програма.

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да прикажу, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање наставе и учења почиње иницијалном провером знања, наставља се током целе школске године и завршава годишњом оценом.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању.

Резултати смотри, учешће на јавним наступима, такмичењима, употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

УПОРЕДНИ КЛАВИР за ученике **ОДСЕКА ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ** (осим за соло певаче), **ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА и ОДСЕКА ЗА ЦРКВЕНУМУЗИКУ – ПРАВОСЛАВНИ СМЕР**

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– именује делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – се оријентише на клавијатури;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички и музички захтеви:** Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање.

– правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна и користи основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – свира кратке композиције напамет; – самостално и/или уз помоћ наставника контролише квалитет звука.		Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алегро и друге.. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања. Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. **Скале и трозвуци:** Дурске скале са белих дирки (Це, Ге, Де, А, Е, Ха, Еф) у осминама у обиму две октаве, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I – уски слог). Трозвуци (истих тоналитета) симултано и разложено трогласно, кроз две октаве паралелно.
		ЛИТЕРАТУРА: **Школе за клавир:** – Јела Кршић: Клавирска читанка за I и II разред – Александар Николајев: Почетна школа – Фердинанд Бајер: Почетна школа – Жан Баптист-Диверноа: етиде оп. 176 – Хенри Лемоан: етиде оп. 37 И друге почетне школе
Обавезни минимум програма:		

– лествице и трозвуци по програму – 25 композиција – вежбе, етиде и разни комади
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа: пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички и музички захтеви:** Повезивање прсторедних група навише и наниже, Развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, Слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. **Скале и трозвуци:** Све дурске скале у осминским триолама

од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби, уз помоћ наставника, контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу – прати развој сопствене моторике; – самостално и изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		у обиму три октаве паралелно. Молске скале са белих дирки (а, ха, це, де, е, еф) у осминама, кроз две октаве паралелно, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I – уски слог). Сви дурски и молски трозвуци наведених тоналитета симултано и разложено четворогласно, кроз две октаве паралелно. **ЛИТЕРАТУРА:** **ЕТИДЕ:** – Жан Баптист-Диверноа: етиде оп. 176, – Хенри Лемоан: етиде оп. 37, – Стефан Хелер: етиде, избор – Хенри Бертини: етиде оп. 100 И друге етиде сличне тежине **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције, – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција И друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Избор сонатина: Јохан Баптист Ванхал, Тобиас Хаслингер, Игнац Плејел, Лудвиг ван Бетовен, Карл Рајнеке, Фридрих Кулау, Муцио Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине **Композиције по слободном избору:** – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за II разред – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – Зоран Христић: Тачкице – Срђан Хофман: Две басне

		– Марко Тајчевић: Две мале свите – Вера Миланковић: Дечје приче, 25 мијатура за I и II разред – Роберт Шуман: Дечји албум Оп. 68 – Александар Гречанинов: 10 комада Оп. 99
		– Александар Гедике: 60 лаких комада Оп. 36 – Корнелиус Гурлит: Први кораци младог пијанисте Оп. 82 – Бела Барток: За децу – Самуил Мајкапар: 24 лаке композиције оп. 16 – Дмитриј Кабалевски: Комади за децу Оп. 30 И друге композиције сличне тежине.
Обавезни минимум градива: – 4 етиде са различитим техничким захтевима; – Једна сонатина – 4 композиције по слободном избору различитог карактера и стила (од старих мајстора до савременог стваралаштва) – лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – Једна етида; – Један став сонатине; – Један комад		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – обликује тон у складу са музичким и техничким захтевима дела; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двозвуке са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Технички и музички захтеви: Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двозвука, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. **Скале и трозвуци:** Дурске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Молске скале у триолама паралелно кроз три октаве. Трозвуци дурски и молски симултано. Велико разлагање дур и мол трозвука у осминама кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорди симултано и разложено четворогласно кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА:** **Етиде:** – Карл Черни: етиде оп. 849 – Хенри Бертини: етиде оп. 100

		– Херман Беренс: етиде оп. 88 – Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема И други аутори виртуозних комада или етида одговарајуће тежине. **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир И друге полифоне композиције из разних епоха одговарајуће тежине **Сонатине:** – Јохан Баптист Ванхал, Јохан Антон Андре, Лудвиг ван Бетовен, Муцио Клементи, Тобиас Хаслингер И друге сонатине сличне тежине **Композиције по слободном избору:** Обухватити композиције различитог карактера и стила – бар једна да буде за четири руке и савладати две клавирске пратње за инструмент који ученик учи на вокално-инструменталном одсеку – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за III разред – Збирка Наши композитори за младе пијанисте – Миховил Логар и Станојло Рајичић: За мале клавиристе – Станојло Рајичић: Дечја збирка – Марко Тајчевић: Дјеци и I мала свита – Душан Радић: Рондино
		– Петар Илич Чајковски: Албум за младе, оп. 39 – Шуман: Албум за младе, оп. 68 – Бела Барток: Деци, Микрокосос II – Александар Гречанинов: Дечја књига оп. 98 – Лудвиг Шите: Из веселог дечјег доба

		– Јозеф Хајдн: Мале игре – Волфганг Амадеус Моцарт: 14 дечјих композиција – Арам Хачатуријан: Андантино – Витолд Лутославски: 12 малих комада – Самјуел Мајкапар оп. 33: Минијатуре – Хеитор Вила-Лобос: Изабрани лаки комади – Јела Кршић: Клавирска вежбанка – Еторе Поцоли: Мали комади
Обавезни минимум градива: – 4 етиде са различитим техничким захтевима; – 2 композиције полифоног стила; – 4 композиције по слободном избору. – 1 став сонатине – лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: **–** обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** Дурске и молске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Трозвуци симултано и разложено, четворогласно кроз четири октаве. Велико

које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		разлагање трозвука кроз две октаве паралелно. Доминантни и умањени септакорд симултано и разложено четворогласно, велико разлагање кроз две октаве паралелно. **ЛИТЕРАТУРА:** **Етиде:** – Карл Черни: етиде оп. 849, – Карл Черни: етиде оп. 299, – Херман Беренс: етиде оп. 88 и оп. 61, – Јела Кршић-Ранковић: Избор етида, – Стефан Хелер: етиде оп. 100 И други аутори етида или виртуозних комада одговарајуће тежине. **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир, – Јохан Себастијан Бах: 12 малих прелудијума, – Јохан Себастијан Бах: 6 малих прелудијума Полифоне композиције из различитих епоха одговарајуће тежине. **Сонатине:** – Муцио Клементи, Фридрих Кулау, Јозеф Хајдн, Доменико Чимароза, Доменико Скарлати, Волфганг Амадеус Моцарт, Лудвиг ван Бетовен И друге сонатине сличне тежине **Композиције по слободном избору:** – Феликс Менделсон: Песме без речи – Едвард Григ: Лирски комади – Сергеј Прокофјев: Музика за децу – Клод Дебиси: Мали црнац – Јан Ладислав Дусик: Матине – Бохуслав Мартину: Лутке

		– ДоменикоЧимароза: Сонате, избор – Дмитриј Кабалевски: Дечји албум Оп. 27
		– Витолд Лутославски: Народне мелодије – Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред – Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир – Две композиције клавирске пратње одговарајућег инструмента.
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму – три композиције по слободном избору – једна полифоне композиција – један став сонатине или варијације варијација – једна композиција домаћег аутора и један комад		
Јавни наступи: **–** обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ПРОГРАМА УПОРЕДНИ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима.

Ученике треба подстицати да помажу једни другима у музичком остварењу и успесима, као и заједничком свирању. Такође, упућивати их у самостално размишљање и став према музици, а ради њихове самосталности у будућности.

Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално испратити. Врло корисно би било да један ученик свира клавирску пратњу, а други мелодијску деоницу на матичном инструменту, и да таква сарадња буде део обавезног јавног наступа ученика.

Смотре и јавни наступи ученика се могу организовати у корелацији и сарадњи са колегама у школи, међу класама (две, три и више).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа

према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења, и утичу на годишњу оцену.

УПОРЕДНИ КЛАВИР за ученике ОДСЕКА ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ, главни предмет СОЛО ПЕВАЊЕ

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** скокови, октаве, тремоло – решавање и усавршавање.

свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – самостално напише и примени прсторед; – јасно разликује и свира различите врсте украса – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – критички прати сопствени развој; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Полиритмија – решавање основних проблема. Елементи полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Це-дур, Ге-дур, Де-дур, А-дур, а-мол, е-мол, ха-мол, фис-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма:		

– лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора.
Јавни наступ- два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Херман Беренс: етиде оп. 61,

– Карл Черни: етиде оп. 299, I свеска,

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 381,

И друге етиде одговарајуће тежине

Композиције полифоног стила:

– Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми,

– Георг Фридрих Хендл: избор композиција, редакција Јела Кршић

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонатине и сонате:

– Јозеф Хајдн: Сонатине и сонате

– Волфганг Амадеус Моцарт: Бечке сонатине

– Фридрих Кулау: Сонатине

И друге сонатине и сонате одговарајуће тежине

Композиције по слободном избору:

– Станојло Рајичић: Свита демол, Мала клавирска свита

– Јован Бандур: Успаванка

– Марко Тајчевић: Дјеци, Мала свита

– Наши композитори за младе пијанисте.

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Јаков Готовац: Минијатуре

– Едвард Григ: Лирски комади,

– Дмитриј Кабалевски: Дечје композиције,

– Николај Черепњин: Десет веселих комада,

– Александар Гречанинов: комади оп. 99

– Роберт Шуман: Албум за младе, Сонатина Гедур

– Сергеј Прокофјев: Музика за децу

– Антоњин Дворжак: Два бисера

– Модест Мусоргски: Суза

– Дмитриј Шостакович: Игра лутака,

– Генади Карганов: Албум за младе оп. 21,

– Хенрик Пахуљски: Прелудијум цемол

– Раинхолд Глијер: Дванаест лаких комада оп. 31

– Доменико Скарлати: Пет лаких комада

– Золтан Кодаљ: Дечје игре

– Лудвиг ван Бетовен: За Елизу

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – учествује на јавним наступима у школи; – вежба самостално на	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** – издржљивости прстију, – ритмичка стабилност, – рад на кантилени, хармонизацији, – течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње,

начин који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Еф-дур, Бе-дур, Ес-дур, Ас-дур, де-мол, ге-мол, це-мол, еф-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору, од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра: – Једна скала; – Једна етида; – Једна полифона композиција; – 1 став сонатине или варијације – Једна композиција по слободном избору.		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде оп. 299,

– Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов: етиде

– Алберт Лешхорн: Етиде оп. 66

– Херман Беренс: етиде оп. 61

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:
– Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције

– Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонатине, сонате, варијације:
– Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283

– Лудвиг ван Бетовен: Соната гемол оп. 49 и друге сонате

– Лудвиг ван Бетовен: Шест варијација Гедур „Нел кор пју нон ми сенто”

– Јозеф Хајдн: Избор оригиналних композиција

– Карл Марија фон Вебер: Анданте с варијацијама оп. 3

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације, оп. 51

– Константин Сорокин: Песма са варијацијама

– Исак Беркович: Варијације

И друге варијације и сонате одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:
– Феликс Менделсон: Песме без речи,

– Едвард Григ: Лирски комади,

– Франц Шуберт: Два скерца

– Сергеј Прокофјев: Музика за децу

– Клод Дебиси: Мали црнац

– Јан Дусик: Матине

– Бохуслав Мартину: Лутке,

– Доменико Чимароза: Сонате,

– Дмитриј Кабалевски: Дечји комади Оп. 27

– Витолд Лутославски: Народне мелодије

– Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска

– Станојло Рајичић: Мала свита

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана,

– Василије Мокрањац: Мала свита,

– Петар Стојановић: Дечји кутак,

– Јела Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте,

– Миховил Логар: Два менуета

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за четвороручно свирање:
– Карл Рајнеке: Оп. 24, Варијације на Бахову сарабанду

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције – сонате Дедур, Бедур, Ефдур, Цедур, Фантазија ефмол

– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције – соната цемол

– Адолф Јенсен: 4 комада Оп. 45

– Антоњин Дворжак: Багателе оп. 47

– Јохан Кристијан Бах: Соната Ефдур

– Јохан Кристијан Бах: Мали комади

– Роберт Шуман: 12 комада за клавир оп. 85

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** Читање с листа. Унапређивање технике: у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке

интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – схвата конструкцију дела и уме да објасни значења термина музичке форме; – наведе и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – обликује тон у складу са захтевима композиције; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција .. Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Е-дур, Ха-дур, Фис-дур, Цис-дур, фис-мол, цис-мол, гис-мол, дис-мол, аис-мол), у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера; – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или један циклус варијација; – једна композиција домаћег аутора.		

Јавни наступ- два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: Етиде Оп. 299,

– Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов: Етиде

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

– Јохан Себастијан Бах: Француске свите – поједини ставови

– Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

– Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.

– Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40

– Лудвиг ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе

– Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол

– Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур,

– Јохан Кристијан Бах: Концерт Де-дур, Бе-дур

Друге варијације и сонате одговарајуће тежине

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Петар Стојановић: Дечји албум

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте,

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир I и II свеска, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино

– Клод Дакен: Кукавица, Ласт

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Роберт Шуман: Албум за младе,

– Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска,

– Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол

– Хоакин Турина: Минијатуре

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар,

– Алфредо Казела: 11 дечјих комада,

– Балдасаре Галупи: Сонате,

– Доменико Чимароза: Сонате,

– Јохан Кристијан Бах: Сонате,

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум,

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба,

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54,

– Збирка клавирских композиција од XI века до данас: I, II и III свеска (редакција Ружице Ранковић),

– Музика претклasичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић),

– 100 година музике за клавир: I, II, III и IV свеска (редакција Миланке Мишевић)

– Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за четвороручно свирање:

– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацети

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморучно (избор)

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу.

средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		
		Скале и трозвуци: 3 дурске и 3 молске скале: (Дес-дур, Гес-дур, Цес-дур, бе-мол, ес-мол, ас-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера; – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или варијације – 1 композиција домаћег аутора. – 4 лаке клавирске пратње вокалне деонице, соло песме или вокализе		
Јавни наступ- два у току године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: Етиде Оп. 299, III и IV свеска,

– Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов: Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:
– Јохан Себастијан Бах: Француске свите – поједини ставови

– Георг Фридрих Хендл: Избор композиција

– Јохан Себастијан Бах: Енглеске свите – поједини ставови

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:
– Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.

– Лудвиг ван Бетовен: Сонате; Варијације Гедур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40

– Лудвиг ван Бетовен: Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екосезе

– Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Дедур, Фантазијадемол

– Георг Фридрих Хендл: Концерт Ефдур,

– Јохан Кристијан Бах: Концерт Дедур, Бедур

Друге варијације и сонате одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:
– Марко Тајчевић: Српске игре

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте,

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Клод Дакен: Кукавица, Ласта

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Роберт Шуман: Албум за младе,

– Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска

– Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци ефмол и цисмол

– Јоаким Турина: Минијатуре

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар,

– Алфред Казела: 11 дечјих комада,

– Балдасаре Галупи: Сонате,

– Доменико Чимароза: Сонате,

– Јохан Кристијан Бах: Сонате

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум,

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

– Лутке у клавирској музици XX

– века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање***:**
– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока, Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацети

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике, одлазак на концерте, и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може и треба бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег и оперативног плана наставе и учења, и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту).

За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу.

Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми који могу проузроковати и физичке повреде.

Свирањем у ансамблу, као и композиција везаним за пратњу њихових певачких композиција, они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничке музичке идеје и прилагођавање свог извођачког хабитуса. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у којем ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању.

Обавезно у јавном наступу извести једну пратњу композиције уз певање ученика (ученик и свира и пева). Клавирске деонице за пратњу изабрати у сарадњи са корепетитором. Ученицима Етно одсека помоћи у хармонизовању пратње песме које певају на главном предмету.

Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика, али и ученика међусобно. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању и схвата музичку колегијалност без обзира на звање (ученик, професор).

Наставник и родитељи морају бити главна карика у развоју личности ученика. Наставник ће обазривим, интроспективно аналитичким приступом проблематици индивидуалног наставног процеса пажљиво штитити ученика од развојно погубног пројектовања сопствених амбиција или амбиција родитеља. Такмичења могу бити један од показатеља достигнућа ученика, али треба бити обазрив у избору такмичења и односу очекивања и реалног стања ученика.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

Ученицима треба помоћи у стварању радних навика и развијати им свест о неопходности свакодневног вежбања. Значајно је, такође подстицати их за самостално музичко изражавање и пратити развој њиховог музичког укуса, вешто утицати на њега и развијати критички однос пун поштовања према различитостима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа

према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али му и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења и улазе у коначну оцену на крају године.

КЛАВИР „А" ПРОГРАМ – намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу, главни предмет Клавир

Назив предмета	**КЛАВИР „А" ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **клавир „А" програм** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине	ИЗВОЂЕЊЕ	**Технички захтеви:**

решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да их одсвира; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – присуствује часу других ученика и користи искуства стечена на тај начин; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	МУЗИКЕ	Техника скокова, припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Примена прстореда и процедуре у вежбању. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве, у шеснаестинама, у паралелном кретању, у размаку октаве. Квинтакорди и септакорди у малом и великом разлагању, кроз четири октаве паралелно. Аутентична каденца – уски слог. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – четири етиде са различитим техничким проблемима; – две полифоне композиције; – једна соната; – два комада разних епоха и карактера		

– лествице и трозвуци по програму
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде оп. 299,

– Херман Беренс: етиде оп. 61, оп. 88,

– Јохан Баптист-Крамер: етиде,

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 66

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савладавање техничких проблема

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције,

Мали прелудијуми, Француске свите – поједини ставови

– Георг Фридрих Хендл – поједини ставови из свита

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

– Јозеф Хајдн: Сонате Е-дур и Ге-дур, А-дур, Де-дур

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате KV 545 Це-дур „Фасил”, KV 283 Ге-дур,

– Лудвиг ван Бетовен: Сонате оп. 49, број 1 и 2; 6 лаких варијација на швајцарску тему,

– Роберт Шуман: Сонате за младе оп. 118,

– Исак Беркович: Варијације на тему руске народне песме,

– Дмитриј Кабалевски: Варијације оп. 51, на тему украјинске песме,

– Муцио Клементи: Варијације на тему шпанске игре

И друге сонате и варијације сличне тежине

Композиције по слободном избору:

– Роберт Шуман: избор из Споменара оп. 68

– Фредерик Шопен: За најмлађе (Лорковић)

– Лудвиг ван Бетовен: Багателе, 6 Екосеза (оп. 119)

– Бела Барток: На селу, Микрокосмос

– Дмитриј Кабалевски: Варијације а-мол

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Модест Мусоргски: Гопак, Суза

– Сергеј Прокофјев: Музика уа децу оп. 65

– Едвард Григ: Лирски комади

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Станојло Рајичић: Свита

– Вера Богдановић: Музика предкласичара

– Петар Стојановић: „Дечји кутак”

Композиције за четвороручно свирање:
– Јела Кршић: Збирка – избор

Друге композиције сличне тежине за свирање у 4 руке

Назив предмета	**КЛАВИР „А” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А”** програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Техничке дисциплине:** – дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве, у шеснаестинама, у размаку октаве, паралелно и супротно кретање. – квинтакорди и септакорди у малом и великом разлагању, кроз четири октаве паралелно, у шеснаестинама. Симултано, четворогласно, кроз четири октаве. – аутентична каденца, уски слог, уз сваку дијатонску скалу **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**

наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње;		
Обавезни минимум програма: – четири етиде са различитим техничким проблемима; – две полифоне композиције; – једна соната; – два комада разних епоха и карактера – лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – Једна етида; – Једна полифона композиција; – Став сонате или концерта, или варијације или ронда; – Композиција по избору.		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Херман Беренс: етиде оп. 61

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 66

– Карл Черни: етиде ор. 299,

– Јохан Баптист-Крамер: етиде

– Морис Мошковски: етиде ор. 18

Етиде других аутора сличне тежине и обима

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције; појединачни ставови из Француских свита

– Георг Фридрих Хендл: појединачни ставови из Свита

И друге полифоне композиције сличне тежине

Сонатна форма и варијације:

– Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему; Варијације Ге-дур на тему Паисиела; Рондо Це-дур, Багателе ор. 33 Ес-дур, А-дур

– Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол

– Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур

– Јохан Себастијан Бах: Концерти- еф-мол, Де-дур, Ге-дур, Бе-дур

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија а-мол

– Јозеф Хајдн: Сонате (редакција Раукс)

– Волфганг Амадеус Моцарт: Концерт Де-дур

– Миланка Мишевић: 11 соната Јозефа Хајдна, Волфганга Амадеуса Моцарта

– Арам Хачатурјан: Сонатина Це-дур

И друге сонате и варијације сличне тежине

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Наши композитори за младе пијанисте (Милошевић, Трајковић, Бабић....)

– Јосип Славенски: Песме и игре са Балкана, Из Југославије

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Беджих Сметана: 3 Поетичне полке оп. 8

– Ф. Шуберт: Емпромптиа оп. 90, оп. 142

– Едвард Григ: Ноктурно

– Доменико Скарлати: Сонате

– Дмитриј Шостакович: Прелудијуми оп. 34

– Бела Барток: 6 румунских игара

– Сергеј Прокофјев: ор. 25 Гавота из Класичне симфоније оп. 25, Пролазне визије оп. 22,

– Клод Дебиси: Арабеска Е-дур, Девојка са косом боје лана

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Роберт Шуман: Дечје сцене оп. 15

– Фредерик Шопен: Мазурке, Валцери, Ноктурна

Комади за четвороручно свирање:

– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције (Варијације, Соната Бе-дур)

– Роберт Шуман: Слике са истока оп. 66,

– Игор Стравински: Три лака комада

– Морис Равел: Моја мајка гуска и други комади сличне тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „А” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А”** програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном и супротном кретању у размаку октаве.. Квинтакорд и септакорд у малом разлагању, разломљено и симултано кроз четири октаве.

дела; – критички вреднује своје извођење у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Каденца **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: **а)** четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната/концерт г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде оп. 299, оп. 636, оп. 365, оп. 740

– Јохан Баптист Крамер: етиде

И друге етиде сличне тежине

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Трогласне инвенције, Француске свите – појединачни ставови

– Георг Фридрих Хендл: Свите – избор

Друге полифоне композиције сличне тежине

Сонатне форме и варијације:

– Муцио Клементи: Сонате

– Јозеф Хајдн: Концерт Де-дур, Концерт Ге-дур

– Јохан Себастијан Бах: Концерти еф-мол, А-дур, Е-дур

– Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур; Варијације из свите Ге-дур; Чакона Ге-дур; Варијације Бе-дур,

– Волфганг Амадеус Моцарт: Концерт А-дур, КВ 488, Концерт Еф-дур КВ 413

– Лудвиг ван Бетовен: концерт Це-дур

– Јозеф Хајдн: Сонате

– Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате

– Лудвиг ван Бетовен: Соната оп. 79 Ге-дур; ор. 14 Е-дур; ор. 2 еф-мол

– Волфганг Амадеус Моцарт: Варијације Це-дур

– Георг Фридрих Хендл: Варијације Е-дур

– Лудвиг ван Бетовен: 9 варијација А-дур, Варијације Бе-дур

Композиције по слободном избору:

– Едвард Григ: Песме оп. 52, Лирски комади оп. 43, Хумореске оп. 6

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Франсис Пуланк: Два ноктурна

– Фредерик Шопен: Ноктурна

– Франц Шуберт: Емпромптиа,

– Роберт Шуман: Романсе оп. 28, Албумблатер оп. 124; Дечји албум ор. 15,

– Франц Лист: Утехе

– Бела Барток: „Микрокосмос”

– Дмитриј Шостакович: Три фантастичне игре оп. 1; Прелудијуми оп. 34

– Сергеј Прокофјев: Приче старе баке оп. 31

– Клод Дебиси: Дечји кутак

– Стеван Стојановић Мокрањац: Игре; Етида бе-мол

– Станојло Рајичић: Етида; Хумореска; Игра

– Вера Богдановић: Музика предкласичара

– Лутке у клавирској музици XX века (избор и редакција Миланка Мишевић)

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Комади за четвороручно свирање или два клавира:

– Јела Кршић: Збирка за четири руке Брадач-Храшовец

– Георг Фридрих Хендл: Соната ге-мол,

– Волфганг Амадеус Моцарт: Соната Де-дур; Соната Еф-дур

– Камиј Сен-Санс: избор из „Карневала животиња”

– Сергеј Прокофјев: избор из Свите „Петар и вук”

– Лудвиг ван Бетовен: Соната Де-дур,

– Јоханес Брамс: Мађарске игре

– Клод Дебиси: Валцер; У броду

– Волфганг Амадеус Моцарт: Соната Бе-дур

Назив предмета	**КЛАВИР „А” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А”** програмје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику, са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном и супротном кретању у размаку октаве. Размак терце, сексте и децими паралелно.

– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Квинтакорди и септакорди у великом разлагању кроз четири октаве, паралелно. Скале у дуплим октавама кроз три октаве, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната/концерт г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: Једна етида – напамет; Једна полифона композиција – напамет; Један комад XIX или XX века – напамет; Једна соната или концерт – може и из нота.		

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Јохан Баптист-Крамер: етиде оп. 60

– Херман Беренс: етиде оп. 61

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 136 Игњац Мошелес: етиде оп. 70

– Карл Черни: етиде оп. 740

– Виртуозне композиције од старих мајстора до данас (избор Миланке Мишевић)

– Друге етиде сличне тежине по избору наставника.

Полифоне композиције:

– Георг Фридрих Хендл: Свите

– Јохан Себастијан Бах: Трогласне инвценције; Француске свите – појединачни ставови;

– Енглеске свите – појединачни ставови;

– Мали прелудијуми и фуге и фугета

Друге композиције сличне тежине

Сонатна форма:
– Јозеф Хајдн: 11 соната (редакција М. Мишевић)

– Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате

– Лудвиг ван Бетовен: сонате ор. 14 бр. 1 Е-дур, бр. 2 Ге-дур; ор. 2 бр. 1 еф-мол,

Друге сонате сличне тежине

Композиције по слободном избору:
– Клод Дебиси: Арабеске Е-дур и Ге-дур; Дечји кутак

– Франсоа Купрен: Сестра Моник,

– Жан Филип Рамо: Гавота и Варијације

– Роберт Шуман: Арабеска оп. 18; Дечје сцене оп. 15; Новелете

– Фредерик Шопен: Ноктурна, Полонезе, Мазурке

– Франц Шуберт: Емпромпти оп. 142 Бе-дур

– Александар Скрјабин: Прелудијуми оп. 11 и други опуси; Мазурке

– Сергеј Прокофјев: Пролазне визије оп. 22

– Бела Барток: Сонатина; Багателе оп. 6,

– Лутке у класичној музици XX века (избор и редакција Миланка Мишевић),

– Франц Лист: Ноктурно Ас-дур

– Макс Регер: Гавота Е-дур

– Василије Мокрањац: Етида бе-мол

– Владимир Милошевић: Мала свита,

– Јосип Славенски: Из Југославије

– Константин Бабић: Прелиди ђокози

– Иван Јевтић: 6 прелудијума,

– Станојло Рајичић: Скице; Игра де-мол

– Петар Стојановић „Дечји кутак”

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Клавирске композиције за читање са листа и четвороручно свирање:
– 100 година музике за клавир (редакција М. Мишевић)

КЛАВИР – „Б” ПРОГРАМ –намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу, Одсек за класичну музику, ученицима којима је главни предмет– инструмент, осим клавира

Назив предмета	**КЛАВИР„Б” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – да се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Скале:** Це-дур, Ге-дур, Де-дур, а-мол, е-мол и ха-мол Дијатонске и хроматске скале паралелно кроз две октаве, квинтакорд

– примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука.		разложено и симултано кроз две октаве. **Почетне школе:** – Николајев: Школа за клавир – Јела Кршић: Школа за клавир Друге школе сличне тежине **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Жан Баптист Дивернуа: Етиде – Хенри Лемоан: Етиде – Александар Николајев: Школа за клавир – Етиде **Полифоне композиције:** – Јела Кршић: Клавирска читанка – вежбе за полифонију – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције И друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Избор сонатина, I свеска **Композиције различитих стилова:** – Александар Гедике: 60 лаких композиција, op. 36 – Корнелиус Гурлит: Први кораци младог пијанисте op. 82 – Бела Барток: За децу; Клавирска музика за почетнике; Микрокозмос, – Дмитриј Кабалевски: 24 лаке композиције op. 39 – Албум југословенских клавирских композиција – Вера Богдановић: Музика предкласичара – Петар Стојановић: „Дечји кутак” Друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма:		

– лествице и трозвуци по програму – 25 вежби – 4 етиде – 2 полифоне композиције – једна сонатина – 3 композиције различитих стилова
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „Б” програм** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопиано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале:** А-дур, Еф-дур, Бе-дур, фис-мол, де-мол, ге-мол Обрадити све дурске и хроматске скале паралелно. Квинтакорди и септакорди четворогласно разложено и симултано кроз две октаве. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Хенри Лемоан: етиде оп. 37 – Јела Кршић: Музичка читанка за III разред-етиде – Карл Черни: етиде оп. 849

примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		И друге етиде сличне тежине **Полифоне композиције:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције, 12 малих прелудијума Друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Лудвиг ван Бетовен, Муцио Клементи, Антон Дијабели и друге сонатине сличне тежине **Композиције различитих стилова:** – Александар Гречанинов: Дечји албум оп. 98 – Роберт Шуман: Албум за младеж – Петар Илич Чајковски: Албум за младеж – Марко Тајчевић: Деци – Петар Стојановић: „Дечји кутак” – Албум југословенских клавирских композиција – Вера Богдановић: Музика Предкласичара Друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум градива: а) четири етиде са различитим техничким захтевима; б) једна сонатина в) четири композиције по слободном избору различитог карактера и стила (од старих мајстора до савременог стваралаштва) г) лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – једна скала – једна етида		

– једна полифона композиција – једна композиција по слободном избору – један став сонате

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Техничке дисциплине – скале:** Е-дур, Ха-дур, Ес-дур, Ас-дур, цис-мол, гис-мол, це-мол, еф-мол Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве паралелно. Квинтакорди и септакорди четворогласно разложено и симултано кроз две октаве. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

задату мелодију.		
Обавезни минимум градива: **а**) четири етиде са различитим техничким захтевима; б) две композиције полифоног стила; в) четири композиције по слободном избору. г) један став сонатине д) лествице и акорди по програму		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде оп. 849

– Хенри Бертини: етиде оп. 100

– Херман Беренс: етиде оп. 88

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 66

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

И други аутори виртуозних комада или етида одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

– Јохан Себастијан Бах: 12 и 6 малих прелудијума

Полифоне композиције из разних епоха одговарајуће тежине

Сонатине и сонате:

– Јозеф Хајдн: Сонатине и сонате (Јела Кршић-Шишмановић)

– Волфганг Амадеус Моцарт: Бечке сонатине

– Дмитриј Кабалевски: Варијације на словачку тему

– Самјуел Мајкапар: Варијације на руску тему

Композиције других аутора сличне тежине

Композиције по слободном избору:

Обухватити композиције различитог карактера и стила – бар једна да буде за четири руке

– Роберт Шуман: Албум за младеж

– Сергеј Прокофјев: Музика за децу

– Дмитриј Шостакович: Луткине игре

– Доменико Скарлати: Лаки комади

– Лудвиг ван Бетовен: За Елизу

– Марко Тајчевић: Деци

– Станојло Рајичић: Мала свита

– Петар Стојановић: „Дечји кутак”

– Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред

– Вера Богдановић: Музика предкласичара

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале:** Фис-дур, Цис-дур, Дес-дур, Гес-дур, Цес-дур, ес-мол, бе-мол, ес-мол Дурске и молске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Трозвуци симултано и разложено, четворогласно кроз четири октаве. Велико разлагање трозвука кроз две октаве паралелно. Доминантни и умањени септакорд симултано и разложено четворогласно, а велико разлагање кроз две октаве паралелно. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

– јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму – три композиције по слободном избору – једна полифоне композиција – један став сонатине или варијације варијација – једна композиција домаћег аутора и један комад		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – Једна скала – Једна етида – Једна полифона композиција – Први став сонате – Једна композиција по слободном избору		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде оп. 299

– Јохан Баптист-Крамер: етиде

– Алберт Лешхорн: етиде оп. 66

– Виртуозне композиције од старих мајстора до данас (избор Миланка Мишевић)

Друге етиде сличне тежине

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Француске свите – поједини ставови

Друге композиције сличне тежине

Сонате и варијације:

– Јозеф Хајдн: Соната Е-дур, Ге-дур, А-дур

– Лудвиг ван Бетовен: сонате ор. 49 бр. 1 и 2

– Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате КВ 545 Це-дур и КВ 286 Ге-дур

– Лудвиг ван Бетовен: Варијације на швајцарску тему

Друге сонате сличне тежине

Композиције различитих стилова:
– Лудвиг ван Бетовен: Екосезе; Багателе

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Роберт Шуман: Споменар

– Фредерик Шопен (За најмлађе): Валцери, ноктурна

– Едвард Григ: Лирски комади

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Петар Стојановић. „Дечји кутак”

– Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за V разред

– Вера Богдановић: Музика предкласичара

– Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

И друге композиције сличне тежине

КЛАВИР – „Ц” ПРОГРАМ – намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу – Одсек за класичну музику, главни предмет Соло певањеи

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** 3 дурске и 3 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде Оп. 299

– Јохан Баптист-Крамер: Етиде

– Јела Кршић и Ранковић: Збирка засавлађивање техничких проблема

– Херман Беренс: етиде Оп. 61

– Алберт Лешхорн: етиде Оп. 38

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Француске свите , Енглеске свите

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

– Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.

– Лудвиг ван Бетовен: Сонате, Варијације Гедур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте, избор.

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Клод Дакен: Кукавица, Ласта

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Роберт Шуман: Албум за младе,

– Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска

– Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци ефмол и цисмол

– Хоаким Турина: Минијатуре

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар,

– Алфредо Казела: 11 дечјих комада,

– Балдасаре Галупи: Сонате,

– Доменико Чимароза: Сонате,

– Јохан Кристијан Бах: Сонате

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум,

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

– Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање***:**

– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацетио

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд	**70 часова**

часова

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра:		

Једна етида;
Једна полифона композиција;
Став сонате или концерта, или варијације или ронда;
Композиција по избору

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Јохан Баптист-Крамер: Етиде

– Јела Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких проблема

– Морис Мошковски: етиде Оп. 18

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Француске свите и Енглеске свите

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.

– Лудвиг ван Бетовен: Сонате, Варијације Гедур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте, избор.

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Клод Дакен: Кукавица, Ласта

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Роберт Шуман: Албум за младе,

– Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска

– Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци ефмол и цисмол

– Хоакин Турина: Минијатуре

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар,

– Алфредо Казела: 11 дечјих комада,

– Балдасаре Галупи: Сонате,

– Доменико Чимароза: Сонате,

– Јохан кристијан Бах: Сонате

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум,

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

– Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање***:**

– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацетио

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле октаве кроз две октаве **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције;		

в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму
Јавни наступ – два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде Оп. 740

– Јохан Баптист-Крамер: Етиде

– Алберт Лешхорн: Етиде оп. 66

– Морис Мошковски: Етиде оп. 18

– Адолф Рутхард: Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције

– Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за Клавир

Друга полифона дела сличне тежине

Сонате и варијације:

– Јозеф Хајдн: сонате Ефдур, Дедур, емол, Дедур, Дедур, цисмол (редакција Раух)

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате

– Лудвиг ван Бетовен: Варијације Гедур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему

Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40

– Лудвиг ван Бетовен: Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екосезе

– Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Дедур, Фантазија демол

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир, Бела сонатина, Црнасонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино

– Клод Дакен: Кукавица, Ласта

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Едвард Григ: Лирски комади

– Франц Шуберт: Два скерца, Музичкитренуци

– Хоаким Турина: Минијатуре

– Александар Черепњин: Багателе

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар

– Алфредо Казела: 11 дечјих комада

– Балдасаре Галупи: Сонате

– Доменико Чимароза: Сонате

– Јохан Кристијан Бах: Сонате

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

– Музика претклasичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић)

– 100 година музике за клавир (редакција Миланке Мишевић)

– Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање***:**
– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацетио

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно (избор)

– И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц”**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** 3 дурске и 3 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле октаве кроз две октаве **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

– критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике..		
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра: Једна етида; Једна полифона композиција; Став сонате или концерта, или варијације или рондо; Композиција по избору		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Карл Черни: етиде Оп. 740

– Морис Мошковски: Етиде оп. 18

– Адолф Рутхард: Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

– Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције

Друга полифона дела сличне тежине

Сонате и варијације:

– Волфганг Амадеус Моцарт: сонате

– Лудвиг ван Бетовен: Варијације Гедур на оригиналну тему

– Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему

– Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40

– Лудвиг ван Бетовен: Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екосезе

– Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Дедур, Фантазија демол

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

– Марко Тајчевић: Српске игре

– Миховил Логар: Композиције за клавир

– Дејан Деспић: Сонатина in F

– Наши композитори за младе пијанисте

– Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана

– Петар Стојановић: Дечји кутак

– Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино

– Клод Дакен: Кукавица, Ласта

– Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

– Феликс Менделсон: Песме без речи

– Фредерик Шопен: ноктурна, мазурке, валцери

– Едвард Григ: Лирски комади

– Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци

– Хоакин Турина: Минијатуре

– Александар Черепњин: Багателе

– Александар Гречанинов: Пастели оп. 3

– Михаил Иванович Глинка: Тарантела

– Жак Ибер: Истуар

– Алфредо Казела: 11 дечјих комада

– Балдасаре Галупи: Сонате

– Доменико Чимароза: Сонате

– Јохан Кристијан Бах: Сонате

– Макс Регер: 10 малих комада оп. 44

– Арам Хачатуријан: Дечји албум

– Петар Илич Чајковски: Годишња доба

– Александар Бородин: Мала свита

– Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

– Музика претклaсичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић)

– 100 година музике за клавир (редакција Миланке Мишевић)

– Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање:*
– Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције

– Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66

– Игор Стравински: Три лака комада

– Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције

– Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Оторино Респиги: Шест малих комада

– Алфредо Казела: Пупацетио

– Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморучно (избор)

И друге композиције одговарајуће тежине

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА
КЛАВИР – ПРОГРАМ „А”, „Б” и „Ц”

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Ученике треба подстицати да помажу једни другима у музичком остварењу и успесима, као и заједничком свирању. Такође, упућивати их у самостално размишљање и став према музици, а ради њихове самосталности у будућности.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. У организацији Смотри за ученике другог разреда сугеришемо да термин смотре буде мај месец, а за ученике четвртог разреда април месец.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати годишњих активности и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Инструментални програми
2. Клавирски дуо
3. Читање с листа – програм је приказан после одговарајуће групе инструмената
4. Камерна музика
5. Италијански (за соло певаче)

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост

делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује лоше извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и		– ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала – октаве. Извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, израз, педализација Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и децима кроз четири октаве у шеснаестинама у пара- лелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и децима у паралелном кретању. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно . **Етиде**

извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		– К. Черни: оп. 740, оп. 299 – избор – Крамер-Билов: Етиде – избор – Ф. Лист: оп. 1 – избор – Е. Нојперт: Етиде – избор **Полифоне композиције** – Ј. С. Бах: Трогласне инвенције , Француске свите – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма - шест етида – од којих три напамет; - три полифоне композиције; - једна цела соната и једна соната или концерт делимично - три композиције разних стилова – по избору		
Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.		
Програм смотре/испита: **Смотра технике (у току првог полугодишта)** – Дурске и молске лествице на белим диркама, у размаку октаве, паралелно кроз четири октаве у шеснаестинама, арпеђа трозвука у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Једна етида из програма **Испитни програм (на крају школске године)** – Једна етида; – Једна трогласна инвенција Ј. С. Баха; – Два става сонате (обавезан сонатни облик), – Једна композиција по избору. **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: економичност покрета, врсте меморија, артикулација.

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **105 часова** (три часа недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању. Дупле терце кроз две октаве у осминама. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – К. Черни: оп. 740, оп. 365 – избор – М. Клементи: Градус ад Парнасум – избор – И. Мошелес: оп. 70 – избор – М. Мошковски: оп. 72 – избор – Ф. Лист: оп. 1 – избор – Е. Нојперт: Етиде – избор **Полифоне композиције** – Ј. С. Бах: Француске свите, Енглеске свите, Прелудијуми и фуге- Добро темперовани клавир, I и II – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма		

- шест етида – од тога три напамет; - три полифоне композиције; - две сонате или соната и концерт – једно дело у целини, друго делимично; - три композиције разних стилова.
Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.
Програм смотре/испита: **Смотра технике** (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Једна етида из програма. **Испитни програм** (на крају школске године) – Једна етида – Три става свите – обавезни сарабанда и један брзи став – из Француске свите Ј. С. Баха или Свите Г. Ф. Хендла, или Прелудијум и фуга Ј. С. Баха – Једна соната или концерт – цело дело; – Једна композиција по слободном избору. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: економија покрета, врсте меморија, артикулација.

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова** (три часа недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата

се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба;		– економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању.

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и децИме у паралелном кретању. Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – К. Черни: оп. 740, Токата – М. Клементи: Градус ад Парнасум – избор – И. Мошелес: оп. 70- избор – М. Мошковски: оп. 72- избор – Ф. Менделсон: оп. 104 – Шуман-Паганини: Етиде оп. 3 – избор – А. Аренски: оп. 36 – А. Рубинштајн: оп. 23 – J. К. Кеслер: оп. 20, оп. 100 – избор **Полифоне композиције** – J. С. Бах: Енглеске свите Партите – Италијански концерт – Добро темперовани клавир, I и II – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма – пет етида различитих техничких захтева; – две полифоне композиције; – две сонате или соната и концерт – једно дело у целини, друго делимично; – три композиције разних стилова по слободном избору; – у току године ученик **обавезно** треба јавно да изведе I или II и III став концерта за клавир		

и оркестар.
Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.
Програм смотре/испита: **Смотра технике** (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа доминантног и умањеног септакорда у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве у шеснаестинама – Једна етида из програма. **Испитни програм** (на крају школске године) – Једна виртуозна етида; – Два става из Енглеске свите Ј. С. Баха, или два става из Партите (два од обавезних ставова), или прелудијум и фуга; – Цела соната; – Једно дело из епохе романтизма. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: трансфер знања, естетски критеријуми, стилови.

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова** (три часа недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост

може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – предложи наставнику дела за свој репертоар – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој; самостално вежба;		– ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		децими у паралелном кретању. Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – М. Мошковски: оп. 72, ор. 48 – J. K. Кеслер: ор. 20, оп. 100 М. Клементи -Градус ад Парнасум – Ф. Шопен ор. 10 и 25 – избор – Ф. Лист-Паганини: Етиде – избор, – Ф. Лист: Жубор шуме, Уздах, Игра патуљака – А. Скрјабин: оп. 8 – избор, оп. 2 цис-мол – С. Рахмањинов: Етиде – слике оп. 33 – А. Рубинштајн: оп. 23 А. Аренски: оп. 41, оп. 36 – К. Шимановски: оп. 4 – К. Дебиси: Етиде, избор – С. Прокофјев: Етиде оп. 2 **Полифоне композиције** **– J. C.** Бах: Прелудијуми и фуге (ДТК I и II) Италијански концерт, Партите, Коралне предигре, Каприччо Бе дур, Токате, итд. **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма – три концертне етиде; – две полифоне композиције – обавезно један прелудијум и фуга – једна соната – три композиције различитих стилова.		
Програм смотре/испита:		

Смотра технике (у току првог полугодишта)
– Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно;

– Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају кроз четири октаве паралелно;

– Арпеђа доминантног и умањеног септакорда – у основном положају кроз четири октаве паралелно;

– Једна етида из програма.

Матурски испит
Испитни програм се изводи напамет. Напомена: На завршном испиту морају бити заступљени сви стилови; уколико се не свира класична соната, већ соната из периода романтизма или XX века, класични период мора бити заступљен неким другим делом (нпр. варијације, фантазија, рондо и сл.).

Кључне речи: репертоар, реситал, критичко вредновање.

ИЗБОР ЛИТЕРАТУРЕ ЗА СВЕ РАЗРЕДЕ
СОНАТЕ, КОНЦЕРТИ, КОМПОЗИЦИЈЕ РАЗЛИЧИТИХ СТИЛОВА И ДОМАЋИХ КОМПОЗИТОРА

Сонате

– В. А. Моцарт: КВ 279 Це-дур, КВ 280 Еф-дур, КВ 281 Бе-дур, КВ 309 Це-дур, КВ 310 а-мол, КВ 311 Де-дур, КВ 330 Це-дур, КВ 331 А-дур, КВ 332 Еф-дур, КВ 333 Бе-дур, КВ 457 це-мол, КВ 570 Бе-дур, КВ 576 Де-дур

– Ј. Хајдн: Хоб. 20 це-мол, Хоб. 23 Еф-дур, Хоб. 43 Ас-дур, Хоб. 32 ха-мол, Хоб. 44 ге-мол, Хоб. 46 Ас-дур, Хоб. 49 Ес-дур, Хоб. 50 Це-дур, Хоб. 52 Ес-дур

– Л. В. Бетовен: оп. 2 бр. 1 еф-мол, оп. 2 бр. 2 А-дур, оп. 2 бр. 3 Це-дур, оп. 7 Ес-дур, оп. 10 бр. 1 це-мол, оп. 10 бр. 2 Еф-дур, оп. 10 бр. 3 Де-дур, оп. 13 це-мол, оп. 14 бр. 1 и 2, оп. 22 Бе-дур, оп. 27 бр. 1 и 2, оп. 28 Де-дур, оп. 31 бр. 1, 2 и 3, оп. 78 Фис-дур, оп. 90 е-мол,

– М. Клементи: оп. 47 бр. 2 Бе-дур, оп. 39 бр. 2 Ге-дур, оп. 34 бр. 1 Це-дур, оп. 26 бр. 2 фис-мол, оп. 40 бр. 2 ха-мол, оп. 40 бр. 3 де-мол

– Ф. Шуберт: Сонате – избор

– Е. Григ: Соната е-мол,

– С. Прокофјев: Соната бр. 1 еф-мол

и остале сонате по избору наставника

Концерти

– Г. Ф. Хендл: Еф-дур

– Ј. С. Бах: еф-мол, де-мол, А-дур

– Ј. Хајдн: Де-дур, Ге-дур, Це-дур

– В. А. Моцарт: КВ 175 Де-дур, КВ 238 Бе-дур, КВ 246 Це-дур, КВ 271 Ес-дур, КВ 413 Еф-дур, КВ 414 А-дур, КВ 415 Це-дур, КВ 449 Ес-дур, КВ 450 Бе-дур, КВ 451 Де-дур, КВ

453 Ге-дур, КВ 456 Бе-дур, КВ 459 Еф-дур, КВ 466 де-мол, КВ 467 Це-дур, КВ 482 Ес- дур, КВ 488 А-дур, КВ 491 це-мол, КВ 503 Це-дур, КВ 537 Де-дур, КВ 595 Бе-дур

– Л. В. Бетовен: Концерт бр. 1, 2 и 3

– Е. Григ: Концерт а-мол

– Ф. Менделсон: Концерт ге-мол и де-мол

– Д. Кабалевски: Концерт а-мол оп. 9

– Д. Шостакович: Концерт Еф-дур бр. 2

– Концертни комади за клавир и оркестар – Вебер, Менделсон, Сен-Санс

Композиције различитих стилова

– Д. Скарлати: Сонате – избор

– Д. Чимароза: Сонате

– П. Парадизи: Токата

– Б. Галупи: Сонате

– Ј. Хајдн: Варијације еф-мол, Капричо Це-дур, Ге-дур

– В. А. Моцарт: Фантазије це-мол КВ 396, КВ 475, Адађо ха- мол, КВ 540, Рондо а-мол, КВ 511, Варијације Це-дур, Де-дур, Ге- дур итд.

– Л. ван Бетовен: Варијације Еф-дур оп. 34, 32 варијације це- мол, Рондо Це-дур и Ге-дур ор. 51, Анданте фавори Еф-дур, Рондо оп. 129 итд.

– Ф. Шуберт: Музички моменти, Емпромпти оп. 90 и 142

– Р. Шуман: Арабеска, Дечје сцене, Лептири ор. 2, Варијације на тему Кларе Вик ор. 5, Фантастични комади – избор, Новелете – избор, Романсе оп. 28, итд.

– Ф. Шопен: Валцери, Ноктурна, Мазурке, Полонезе, Тарантеле, Емпромпти (сва четири), Екосезе, Баладе бр. 2 и 3, Скерца бр. 1 и 2, Бриљантне варијације оп. 28 итд.

– Ф. Лист: Петраркини сонети, Утехе, Љубавни снови, Полонеза Ес-дур, Године ходочашћа – избор, Мађарске рапсодије – избор, транскрипције соло песама Шуберта, Шумана, Шопена итд.

– Ф. Менделсон: Песме без речи, Рондо капричиозо

– Ј. Брамс: Рапсодије, 4 баладе, избор из оп. 117, оп. 118, оп. 119

– П. И. Чајковски: Годишња доба, Думка, Варијације Еф-дур, Чајковски-Плетњов Свита из балета Крцко Орашчић, итд.

– А. Скрјабин: Прелиди – избор, Поеме оп. 32

– С. Рахмањинов: Комади оп. 3 (Елегија, Мелодија, Полишинел), Музички моменти – избор, Прелиди – избор

– К. Дебиси: Бергамска свита, Естампе, Свита „За клавир”, Прелиди – избор, итд.

– С. Прокофјев: Свита Ромео и Јулија, Пролазне визије, Комади оп. 4 и оп. 12 итд.

– Б. Барток: Румунске игре, Микрокозмос – избор, Алегро барбаро итд.

– Д. Шостакович: Три фантастичне игре, Прелиди ор. 34, итд

– Ђ. Лигети: Музика ричерката и остала дела по избору наставника

Дела домаћих композитора

– П. Стојановић: Посвета, Радост и туга, Марш де мол, Љубавна изјава, Сонатина Де дур

– М. Тајчевић: Прелиди, Балканске игре

– М. Милојевић: 4 комада за клавир оп. 23, Ритмичке гримасе оп. 47, Камеје

– П. Милошевић: Сонатина

– В. Перичић: Сонатина

– С. Рајичић: Етиде, Игре, Хумореске

– Љ. Марић: Прелудијуми, Етида, Бранково коло

– Ј. Славенски: Југословенска свита, Свита „Са Балкана"

– В. Мокрањац: Соната Це-дур, Фрагменти, Игре, Етиде, Интиме

– Б. Симић: Варијације и токата; Сонатина

– Д. Деспић: Ноктурна, Виђете, Минијатуре, Хумористичне етиде

– К. Бабић: Прелиди ђокози, Токата, Фуга

– Д. Радић: Три прелудијума, Соната леста, Свита за клавир, 4 сонатине

– М. Логар: Златна рибица, Бурлеске К. Миљковић: Невидљиве нити

– Е. Јосиф: Соната бревис, Четири скице, Пет прича, Три псалм

– М. Михаиловић: Три прелудијума

– С. Божић: Ноктурно, Лирика Атоса, Пантелејмон

– М. Раичковић Б А Г Д А Д

– М. Петровић: Варијације за клавир

– В. Тошић: Вариал, Воксал, Медиал 1 и 2, итд.

– М. Стојадиновић Милић: Тајни агент са Тимпаниуса-мини рапсодија, И би светлост, Тристеца за Драгана, Небо над Студеницом- мозаик за Јелицу, и остала дела по избору наставника

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке.

Корелација између предмета, како теоријских (теорија, музички облици, хармонија, контрапункт, историја музике), ивођачких (камерна музика, читање с листа, клавирски дуо), тако и општеобразовних (књижевност, историја уметности, филозофија...) је полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и

контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет, старијег колегу, а не само као предавача са друге стране катедре.

Припрема ученика за јавни наступ један је од најзначајнијих циљева наставе клавира, па је освешћивање сложеног извођачког процеса од пресудне важности. У том смислу посебну пажњу треба обратити на:

– развој технике свесног меморисања (учењем, само из нота, без употребе инструмента, кратких, релативно једноставних композиција, по извођачким тешкоћама лако доступних ученику четвртог разреда основне школе);

– изградњу музичке фантазије кроз упознавање музичке литературе и профилирање критеријума у области музичке естетике (повременим дискусијама о уметничком садржају и вредности извођених композиција и задавањем ученику домаћих задатака везаних за ову тематику);

– развој способности ученика за интегрално извођење музичког дела (редовним преслушавањем учениковог свирања у целини);

– постизање ефикасности извођачког апарата, радом на техничким вежбама и композицијама с проблематиком позиционих и ванпозиционих фигурација, арпеђа, удвојених тонова, акорада, трилера, тремола, репетиција и скокова;

– у континуираном раду неопходно је да наставник подстиче ученика да повезује већ стечена знања и вештине из других предмета и области у циљу што квалитетније извођачке праксе.

Припреме ученика за такмичења су посебан део у настави и могу бити веома корисна као подстицај у раду, као и мотив за већи број одговорних јавних наступа нарочито због изузетно концентрисано усмереног рада са талентованим ученицима. Тако ће и репертоар у појединим случајевима бити усмерен према захтевима на одређеном такмичењу. То ипак не би требало да донесе превелика одступања у погледу пређеног годишњег програма, јер је прелажење што већег репертоара у овим годинама од суштинске важности за сваког будућег младог пијанисту.

Веома је важно да ученик што чешће јавно свира како би се ослободио страха од наступа, да континуирано слуша музику на носачима звука (наставник планира и задаје домаће задатке упознавања музичке литературе), као и да стекне навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и њиховим извођењем, ученик стиче увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће му помоћи у даљем развоју и напредовању.

ЧИТАЊЕ С ЛИСТА
за клавиристе

Назив предмета **ЧИТАЊЕ С ЛИСТА**

Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање с листа за инструменте са диркама је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, разумевање и упознавање музичке литературе и корепетиторску праксу.
Разред:	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – транспонује једноставније композиције за секунду и терцу навише и наниже; – отпрати вокалног и/или инструменталног извођача у једноставнијој композицији.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Аутентичне каденце свих дурских и молских тоналитета (први и други разред) и проширене аутентичне каденце (трећи и четврти разред). Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Припрема за пратњу различитих инструмената, певача, балета или хора Сналажљивост и брзо реаговање. Транспоновање за секунду (први и други разред) и терцу (трећи и четврти разред) навише и наниже ***ЛИТЕРАТУРА** Ј. Кршић.: Читање с листа и корепетиција, Завод за уџбенике 1982. Методе*: Specimen sight reading tests for pianoforte Grades 1 -8, diploma и сл.
Обавезни минимум програма 10 етида		

15 композиција различитог садржаја, облика и карактера 8 композиција предвиђених за корепетицију
Смотра (на крају школске године – 1, 2, 3 и 4. разред) – Једна композиција за клавир (читање с листа) – Једна композиција за корепетицију – Транспозиција

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање.

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред

Аутентичне каденце дурских и молских тоналитета на белим диркама

Вежбе за развијање меморије и брзог памћења, одгонетање наставника или завршетка једне мисли или реченице, транспоновање једноставних вежбица у тоналитете за секунду навише и наниже.

– Почетне школе за клавир: А. Николајев,Ј. Кршић

– Е. Гњесина: Клавирска абецеда

– А. Диверноа: Етиде оп. 76

– А. Лешхорн: Етиде оп. 192

– Лемоан: Етиде оп. 37

– Х. Беренс: Етиде оп. 70

– Избор сонатина за II разред основне школе

– Композиције аутора XVII и XVIII века 1а, 1б, 2

– Ј. С. Бах: Мале композиције

– „Наши композитори за мале пијанисте” – збирка

– Албум југословенских клавирских композиција

– Први кораци, I и II свеска

– Први успеси, I и II свеска

– Б. Барток: Микрокосмос, I и II свеска

– Р. Шуман: оп. 68

– С. Мајкапар: оп. 16

– Д. Кабалевски: 24 лаке композиције оп. 30

– Д. Скарлати: Мале игре и комади

– К. Ф. Е. Бах: Мали комади за клавир

– Збирке ренесансних композиција

– Р. Шуман: Албум за младе

– Ф. Шуберт: Збирка игара

– П. И. Чајковски: Албум за младе

– С. Прокофјев: „Музика за децу” оп. 65

– Ц. Франк: 18 мањих комада

– А. Хачатурјан: 10 комада

Избор литературе за корепетицију

Поред предложене литературе у избор композиција за корепетицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по програму за први циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање).

Виолина

– Дејан Марковић: I, II и III свеска

– Дејан Марковић: Нека увек буде песма, I и II свеска Хрестоматија I и II свеска Златне степенице I и II свеска

– Л. Миранов: Песме и плесови старих мајстора

– Ј. С. Бах: Лаки кончертино

– Е. Кохлер: Кончертино Ге-дур

– Љ. Николић: Кончертино Ге-дур

– А. Вивалди: Кончертино Ге-дур

Виола – дела по избору наставника.

Виолончело

– Хрестоматија I и II свеска

– Р. Мац: Мала свита

Контрабас

– Н. Бакланова: Збирка лаких комада

– Уварова-Миљушких Хавшенко: Збирка класичних комада

Тамбура

– П. И. Чајковски: Наполитанска песма

– Н. Бакланова: Хоровод

– Ж. Ф. Рамо: Тамбурин

Флаута

– М. Мирковић-М. Егић: Збирка лаких комада

– Р. ле Рој и Х. Класенс: I и II свеска

– И други комади за **кларинет, обоу и фагот** предвиђени по програму за први циклус основне музичке школе

Труба

– Алојз Стрнад: Композиције за трубу и клавир

Хорна

– Дубравко Марковић: Збирка лаких композиција

– Разни комади за остале **лимене дувачке инструменте** предвиђени по програму за I и II разред основне музичке школе

Удараљке

– Д. Палијев: 20 комада за добош уз пратњу клавира – избор 5 комада Свегирев: Комади за ксилофон и клавир – избор 3 комада

– Ц. Мекензи: Кончертино за тимпане и клавир

Вокална литература

– Ф. Абт: Мелодијске вежбе

– Х. Панофка: Мелодијске вежбе

– Ђ. Конконе: Мелодијске вежбе

– Р. Тирнанић: Песме и арије старих мајстора – избор из I свеске

Други разред

– А. Бертини Етиде оп. 100

– Ј. Кршић: Клавирска вежбанка за 2. Разред ОМШ

– Ј. С. Бах: Мале композиције

– Ј. С. Бах: Мали прелудијуми

– Ј. С. Бах: Мали прелудијуми и фугете

– Разне лакше полифоне композиције – само два гласа

– Д. Кабалевски оп. 51: Варијације Еф-дур

– Ф. Кулау: Варијације Ге-дур

– Први успеси: II свеска

– Ј. Хајдн: Мале игре, 10 немачких игара, 12 менуета, лакше сонатине – избор из Збирке Шишмановић Кршић

– В. А. Моцарт: 14 лакших композиција, Бечке сонатине

– А. Гречанинов: Дечја књига

– Л. ван Бетовен: Екосезе и немачке игре, Варијације – избор лакших

– Б. Барток: Микрокосмос II и III свеска

– В. Лутославски: 12 малих комада

– П. И. Чајковски: Албум за младеж, Годишња доба – избор лакших

– Ф. Шуберт: Збирка игара I и II свеска, 6 лаких комада

– Р. Шуман: оп. 124 Албумблатер

– Е. Григ: оп. 17 Норвешке игре, Лирски комади – избор

и композиције сличне тежине по избору наставника

Избор литературе за корепетицију

Поред предложене литературе у избор композиција за корепетицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по програму за први циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање).

Виолина

– Д. Марковић: Комади III и IV свеска

– Ј. Скрипач: II свеска

– П. Николић: Варијације А-дур

– Н. Бакланова: Сонатина

– Б. Мартину: Сонатина

– Од предкласике до модерне I и II свеска

– Ђ. Тартини: Сарабанда

– Г. Ф. Телеман: Сарабанда и Гавота

– Л. Бокерини: Менует

– П. Стојановић: Романса

– А. Марчело: Граве и Алегро

– А. Корели: Алегро Де-дур

– А. Рубинштајн: Преслица

– Н. Бакланова: Кончертино

– И. Зајц: Кончертино Ге-дур

– А. Вивалди: Концерт Де-дур; Ге-дур; а-мол и други

– А. Комаровски: Концерт А-дур

– Ђ. Б. Виоти: Концерт Це-дур оп. 23

– В. А. Моцарт: Мали концерт

– Г. Ф. Телеман: Сонатине

Дела за **виолу** по избору наставника

Виолончело

– Р. Мац: Свита Це-дур, Соната да камера

– Мати: Комади II и III свеска

– Ж. Б. Бревал: Кончертино

– Ш. Бодио: Кончертино Це-дур

– А. Вивалди: Концерт Це-дур; а-мол

– К. Штамиц: Концерт Це-дур

– В. А. Моцарт: Песме

– Л. ван Бетовен: Песме

Дела за **контрабас** по избору наставника

Тамбура

– В. А. Моцарт: Турски марш

– Б. Фиготин: Романса

– О. Ридинг: Концерт ха-мол оп. 35

– Л. К. Дакен: Кукавица

– А. Вивалди: Концерт а-мол

Флаута

– Р. ле Рој и Х. Класенс: III и IV свеска

– К. В. Глук: Песма Орфеја

– В. А. Моцарт: Анданте Це-дур

– А. Вивалди: Кончерто бр. 5 Еф-дур

– Г. Ф. Телеман: Соната

– Разни комади и лакши сонатни облици за **све дувачке инструменте**

Удараљке

– Д. Палијев: 19 комада за тимпане и клавир – избор 5 комада

– Ж. К. Таверније: „Веса 2" за вибрафон и клавир

– М. Птажински: Скерцо за ксилофон и клавир

– Ц. Квик: Солистичке збирке за маримбу и ксилофон уз пратњу клавира – избор 5 комада

Вокална литература

– Б. Цвејић: За младе певаче

– Избор лакших песама југословенских аутора (Бинички, Милојевић, Зајц, Берко и други)

– Избор лакших оперских арија (подразумева се да су лакше за пијанисте):

– В. А. Моцарт: Арија Сузане из „Фигарове женидбе"

– Ђ. Росини: Серенада Алмавиве из „Севиљског берберина"

– П. И. Чајковски: Успаванка Марије из „Мазепе"

– Ђ. Верди: Арија Ацучене из „Трубадура"

– Ђ. Пучини: Арија Манон из „Манон Леско" и слично

Трећи разред

– Ј. Кршић: Клавирска читанка за 3. Разред ОМШ

– Д. Скарлати: Сонате – лакше

– Ј. С. Бах: Прелудијуми из Добро темперованог клавира

– Ј. Хајдн: Сонате – избор

– В. А. Моцарт: Сонате – избор

– Ф. Шопен: Валцери, Мазурке

– Ф. Шуберт: Валцери

– П. И. Чајковски: Годишња доба – избор

– Ј. Брамс: оп. 39 – 16 валцера

– Е. Григ: Лирски комади

– К. Дебиси: Дечји кутак

– С. Прокофјев: Пролазне визије – избор

– и друга дела сличне тежине по избору наставника

Избор литературе за корепетицију

Поред предложене литературе у избор композиција за корепетицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по програму за први и други циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање).

Виолина

– Ј. Хајдн: Концерт Це-дур

– Н. Раков: Кончертино

– Д. Кабалевски: Концерт

– Ј. С. Бах: Концерт Е-дур; де-мол

– А. Вивалди: Концерт Це-дур

– М. Брух: Адађо оп. 56

– Јосип Славенски: Југословенска песма и игра

– В. А. Моцарт: Рондо Бе-дур и Ге-дур

– Л. ван Бетовен: Менует: Ге-дур; Рондо Ге-дур

– Ш. Берио: *Фантазија* оп. 100; *Валцер* оп. 58;

Виола

– М. Глинка: Мазурка

– И. Стравински: Пасторала

– А. Љадов: Прелудијум оп. 11 бр. 1

– Живорад Грбић: Албум за младе виолисте

Виолончело

– Г. Форе: „После сна”

– Станојло Рајичић: Елегија

– Ј. Хајдн: Концерт Цедур

– Л. Бокерини: Концерт Бе-дур

– А. Бородин: Серенада

– П. И. Чајковски: Романса оп. 5

– Л. Бокерини: Ларго и Алегро

Дела за **контрабас** по избору наставника

Тамбура

– Ф. Шуберт: Пчелица

– А. Хачатурјан: Ноктурно

– П. И. Чајковски: Баркарола

– Н. Раков: Кончертино

– Д. Кабалевски: *Омладински концерт*

– Ј. С. Бах: Концерт Е-дур

Флаута

– Г. Ф. Телеман: Соната Еф-дур

– Г. Ф. Хендл: Сонате бр. 4, 6 и 7

– Ј. С. Бах: Сонате бр. 4 и 6

– А. Вивалди: Концерт бр. 1 и 2

– Ж. М. Леклер: Соната ха-мол

Обоа

– Р. Шуман: Романса

– Г. Ф. Хендл: Концерт ге-мол; Соната бр. 2

Кларинет

– К. Стамиц: Концерт Ес-дур

– Л. Перминов: Балада

– Бруно Барун: Минијатуре

Фагот

– В. А. Моцарт: Концерт Бе-дур I став

– Станојло Рајичић: Песма и игра

Труба

– Калиновски: Збирка игара и мелодија

– Ј. Хајдн: Концерт Ес-дур II став

Хорна

– К. Сен-Санс: Романса оп. 36

– Младен Позајић: Стара мелодија

– Борис Папандопуло: Стара љубавна песма

– Дела за остале **лимене дувачке инструменте** по избору наставника

Удараљке

– К. Х. Кепер: „*Дивертименто*” за тимпане и клавир

– Н. Ј. Живковић: „*Српски валцер*” за ксилофон или маримбу уз пратњу клавира

– М. Птажинска: 4 прелида за вибрафон и клавир

Вокална литература

– А. Скарлати: Песме и Арије

– Д. Чимароза: Пасме и Арије

– Ј. Хајдн: Песме

– Г. Ф. Хендл: Арије

– Миховил Логар: *Успаванка*

– Станојло Рајичић: Песме

– З. М. Шкерјанц: Песме

– Радмила Тирнанић: Песме и арије старих мајстора III свеска

Балетска литература

– Милан Замуровић: „Клавирске минијатуре” за балетске и музичке школе – свеска 3

– П. И. Чајковски: „*Лабудово језеро*” II чин – „*Валс невеста*”; бр. 17 *Општи валс*

Хорска литература

– М. Тајчевић: Народне песме за двогласни дечји или женски хор

– С. Мокрањац: *Руковети* – избор

Клавирски концерти

– Поједини ставови из концерата за клавир и оркестар: Ј. С. Бах, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. В. Бетовен, Ф. Шопен, итд.

Четврти разред

– Ј. Кршић: Клавирска читанка за 4. Разред ОМШ

– Ј. С. Бах: *Голдберг варијације* – избор; Партите – избор

– В. А. Моцарт: Сонате – избор, Фантазије; Рондо

– Ј. Хајдн: Сонате – избор

– Л. ван Бетовен: Сонате – избор лакших појединих ставова

– Ф. Шопен: *Ноктурна* – избор, Прелиди – избор

– Р. Шуман: Дечје сцене

– Ф. Шуберт: Музички моменти

– К. Дебиси: Прелиди – избор

– А. Скрјабин: Прелиди оп. 11 – избор

– Џ. Гершвин: Прелиди

– С. Рахмањинов: Музички комади и прелиди – избор,

и остале композиције сличног нивоа по избору наставника

Виолина
– Ф. Менделсон: Концерт е-мол,

– А. Вијетан: Концерт бр. 2 и 4

– Л. ван Бетовен: *Романса* Ге-дур и Еф-дур
– Ј. Брамс: Успаванка оп. 49 бр. 4; Скерцо; *Валцер* оп. 39 и оп. 15
– М. Бравничар: Млади концертант II

– М. Брух: Концерт ге-мол

– Б. Барток: Пет словачких народних песама

– П. И. Чајковски: Анданте кантабиле оп. 11; *Баркарола* оп. 37 бр. 6; *Романса* оп. 5; *Меланхолична серенада* оп. 26; Три комада оп. 42
– А. Дворжак: Албум за виолину и клавир

– Е. Григ: Лирски комади оп. 38

– Ј. Хајдн: Серенада

– Г. Ф. Хендл: 25 комада

– Миливоје Ивановић: Од преткласике до модерне III свеска Југословенски аутори за виолину и клавир

– Д. Кабалевски: Албум комада

– Милоје Милојевић: *Елегија*
– Б. Мартину: Сонатина

– Д. Шостакович Три игре; Четири прелудијума

– В. А. Моцарт: Концерти Ге-дур и А-дур

Виола
– В. А. Моцарт: Концерт Це-дур

– А. Вивалди: Концерт Еф-дур

– Ј. С. Бах: II концерт Е-дур

– Дејан Деспић: *Балада*
Виолончело
– П. И. Чајковски: *Песма јесени*; Анданте кантабиле оп. 11
– Г. Форе: *Елегија*
– Е. Гранадос: *Шпанска игра*
– Г. Ф. Хендл: Адађо и Алегрето

– Ј. Хајдн: Концерт Де-дур

– Л. Бокерини: Менует; Рондо

Дела за **контрабас** по избору наставника
Тамбура
– Д. Радић: *Песма и игра*
– К. Бабић: *Алегро за тамбуру*
– Н. Р. Корсаков: Бумбаров лет

– Ж. М. Леклер: *Тамбурин*
– Ф. Менделсон: Концерт е-мол

– В. А. Моцарт: Концерт Бе-дур

Флаута
– Ј. С. Бах: Соната бр. 7

– Ж. М. Леклер: Концерт Це-дур

– Г. Форе: *Фантазија*
– В. А. Моцарт: Концерт Ге-дур и Де-дур

– Ј. Хајдн: Концерт Де-дур

Обоа
– Д. Чимароза: Концерт

– Т. Албинони: Концерт Бе-дур и Де-дур

– Б. Барток: Три народне песме за обоу

– Ј. Хајдн: Концерт Ге-дур

– В. А. Моцарт: Концерт Ес-дур

Кларинет
– К. М. Вебер: Кончертино

– Ф. Крамарж: Концерт Ес-дур

– Р. Шчедрин: Комади

– Б. Барток: Комади

Фагот
– Давид: Кончертино

– А. Вивалди: Концерт за фагот а-мол

Труба
– Л. В. Бетовен: Романса

– Р. Глиер: Анданте и Варијације

Тромбон
– Лами: Комад са варијацијама

– Клерис: Молитва

– Бара: Интродукција и Серенада

– Г. Ф. Хендл: Концерт еф-мол

Хорна
– В. А. Моцарт: Концерт Де-дур; Концерт Ес дур

– Хајдн: Концерт Де-дур

– Крешимир Барановић: Елегија

– Петар Стојановић: Адађо и Рондо

– Дамаз: Успаванка

– Р. Шуман: Адађо и Алегро оп. 70

– К. М. в Вебер: Кончертино е-мол оп. 45

Удараљке
– К. Х. Кепер: „*Митологија*" – 3 скице за тимпане и оркестар (клавир)
– Шинстајн: Соната бр. 1 за тимпане и клавир

– Рафлинг: Концерт за маримбу, ксилофон, вибрафон и оркестар (клавир)

Вокална литература
– Петар Коњовић: *Лирика; Моја земља*
– Борис Папандопуло: Песме

– Јосиф Маринковић: Песме

– Милоје Милојевић: Песме

– А. Хачатуријан: Песме

– С. Прокофјев: Песме

– С. Рахмањинов: Песме

– Ф. Шуберт: Песме

– Р. Шуман: Песме; Дуети

– Ф. Менделсон: Дуети

– А. Перизоти: Старе арије

Из албума „Југословенских соло песама" – I, II и III свеска

Балетска литература
– Милан Замуровић: „Клавирске минијатуре" за балетске и музичке школе IV свеска

– Л. Делиб: „*Копелија*" – I чин – *Славенске теме са варијацијама*
Хорска литература
– М. Тајчевић: Народне песме за дечји и женски трогласни хор

– Ст. Мокрањац: Руковети – избор

Клавирски концерти
– Поједини ставови из концерата за клавир и оркестар: Ј. С. Бах, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. В. Бетовен, Ф. Шопен, итд.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметима хор и оркестар што треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историја музике.

Знања и вештине стечене на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси, као и да га припреме за успешну сарадњу са другим инструменталистима, певачима, балетским играчима.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада литератури за корепетицију.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, моделима, каденцама, а касније етидама или композицијама, које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, облик, .). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја…..

Постепено ширити сложеност читаног текста.

Вежбе транспоновања почињемо транспоновањем најједноставнијих примера, напредујући у сложености фактуре.

Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на репетицијама камерних ансамбала, хора, оркестра.

У припреми дела за корепетицију треба обратити пажњу на савладавање деонице клавира, као и деонице солисте и упознати ученика са карактеристикама и финесама

пратње појединих инструмената и певача. Пожељно је, да у сарадњи са наставницима главног предмета солиста, ученик **јавно наступи** у улози корепетитора два пута у току школске године.

Редовни домаћи задаци обезбеђују и подстичу континуирани самостални рад ученика на унапређењу вештине читања с листа и упознавању музичке литературе.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту, јавни наступи, резултати на смотри и практична примена стечених вештина у клавирској сарадњи (корепетицији).

Назив предмета	**КЛАВИРСКИ ДУО**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавирски дуо** је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању и да се кроз камерно музичко искуство развије способност комуницирања којом се подстиче директни трансфер знања и развија вештина дијалога, осећања солидарности, ефикасне сарадње и тимског рада.
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33 часова** (један час недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– познаје музичку фактуру дела; – лако чита нотни текст; – користи леви и десни педал у зависности од положаја за клавиром; – изводи дела која нису оригинално писана за клавир или за клавирски дуо; – примени атрикулациону технику – износи своја запажања о делу које изводе; – свира различита дела симфонијског	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	ТЕХНИЧКИ ЗАХТЕВИ: – усклађивање покрета у клавирском дуу, – рад на економичности покрета у односу на задату фактуру, – рад на ритмичкој фактури, мелодијској линији и фактури дела, – рад на педализацији, самостално, и у дуу – рад на инструментацији

и камерног репертоара; – критички вреднује своје и заједничко извођење – покаже спремност за тимски рад; – поштује договорена правила извођења; – аналитички приступа музичком делу; – повеже и примени знање са главног предмета; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – осмисли са сарадником из клавирског дуа и/или уз помоћ наставника концепцију извођења; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за истраживање и слушање музике различитих стилова.		музичких линија у односу на оригинално дело, – рад на динамици, артикулацији и агогици. **ЛИТЕРАТУРА*: налази се у списку испод табеле по разредима**
Обавезни минимум програма: **Први разреди други разред –** шест композиција различитих стилова **Трећи разред и четврти разред –** осам композиција различитих стилова		
Обавезна два јавна наступа у току године		
Смотра (на крају године): Две композиције различитог карактера.		

Кључне речи: музичка фактура, анализа музичког дела, тимски рад, трансфер знања.

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред

– Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир четвороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426 а за два клавира,

– Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45

– Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур

– Бела Барток: *Микрокосмос*

– Јоханес Брамс: Валцери , *Мађарске игре*

– Антоњин Дворжак: *Словенске игре*
– Фредерик Шопен: *Варијације*
– Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно

– Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита
– Валериј Гаврилин: Скице за балет „*Ањута”,* циклус Комади за клавир, валцери за клавир
– Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178

– Владимир Тошић: Дуал и Триал

– Морис Равел: *Моја мајка гуска*
– Камиј Сен-Санс: *Игра смрти*, *Berceuse*, Op. 105, *Карневал животиња*
– Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а

– Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123
– Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4

– Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21
– Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција

– Антон Диабели: *Ала Турка*
– Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а
– Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103
– Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, Балске сцене, Оп. 109
– Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему брилјантне фантазије Франца Шуберта оп. 339

– Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58

– Михаил Иванович Глинка: Каприччо на руске теме

– Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947

– Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142

– Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2

– Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69

– Едвард Григ: свита *Пер Гинт*
– Лудвиг ван Бетовен: симфоније

– Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харписхорда, Брандербуршки концерти

– Жорж Бизе: опера „Кармен”

– Сергеј Рахмањинов: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, Руска рапсодија

И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине

Други разред
– Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир четвороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира,

– Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45

– Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур

– Бела Барток: Микрокосмос

– Јоханес Брамс: *Валцери , Мађарске игре*
– Антоњин Дворжак: *Словенске игре*
– Фредерик Шопен: Варијације

– Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно

– Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита
– Валериј Гаврилин: Скице за балет „*Ањута",* циклус Комади за клавир, валцери за клавир
– Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178

– Владимир Тошић: Дуал и Триал

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Камиј Сен-Санс: *Игра смрти, Berceuse*, Op. 105, *Карневал животиња*
– Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а

– Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123
– Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4

– Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21
– Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција

– Антон Диабели: Ала Турка

– Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а
– Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103
– Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, *Балске сцене*, Оп. 109
– Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему брилјантне фантазије Франца Шуберта оп. 339

– Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58

– Михаил Иванович Глинка: Каприччо на руске теме

– Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947

– Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142

– Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2

– Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69

– Едвард Григ: свита *Пер Гинт*
– Лудвиг ван Бетовен: симфоније

– Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харписхорда, Брандербуршки концерти

– Жорж Бизе: опера „*Кармен*"
– Сергеј Рахмањинов: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, *Руска рапсодија*
И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине

Трећи разред

– Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир четвороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира,

– Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45

– Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур

– Бела Барток: Микрокосмос

– Јоханес Брамс: Валцери , Мађарске игре

– Антоњин Дворжак: Словенске игре

– Фредерик Шопен: Варијације

– Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно

– Игор Стравински: Пећа и вук – свита

– Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Комади за клавир, валцери за клавир

– Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178

– Владимир Тошић: Дуал и Триал

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Камиј Сен-Санс: Игра смрти, Berceuse, Op. 105, Карневал животиња

– Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а

– Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, Патетични алегро оп. 123

– Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4

– Морис Мошковски: Шпански албум оп. 21

– Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција

– Антон Диабели: Ала Турка

– Феликс Менделсон: Бриљантни алегро оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а

– Антон Рубинштајн: Бал под маскама, Оп. 103

– Роберт Шуман: Слике са истока оп. 66, Балске сцене, Оп. 109

– Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему брилјантне фантазије Франца Шуберта оп. 339

– Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58

– Михаил Иванович Глинка: Каприччо на руске теме

– Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947

– Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142

– Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2

– Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69

– Едвард Григ: свита Пер Гинт

– Лудвиг ван Бетовен: симфоније

– Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харписхорда, Брандербуршки концерти

– Жорж Бизе: опера „Кармен”

– Сергеј Рахмањинов: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, Руска рапсодија

И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине

Четврти разред

– Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир четвороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира,

– Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45

– Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур

– Бела Барток: Микрокосмос

– Јоханес Брамс: Валцери, Мађарске игре

– Антоњин Дворжак: Словенске игре

– Фредерик Шопен: Варијације

– Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно

– Игор Стравински: Пећа и вук – свита

– Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Комади за клавир, валцери за клавир

– Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178

– Владимир Тошић: Дуал и Триал

– Морис Равел: Моја мајка гуска

– Камиј Сен-Санс: Игра смрти, Berceuse, Op. 105, Карневал животиња

– Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а

– Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, Патетични алегро оп. 123

– Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4

– Морис Мошковски: Шпански албум оп. 21

– Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција

– Антон Диабели: Ала Турка

– Феликс Менделсон: Бриљантни алегро оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а

– Антон Рубинштајн: Бал под маскама, Оп. 103

– Роберт Шуман: Слике са истока оп. 66, Балске сцене, Оп. 109

– Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему брилјантне фантазије Франца Шуберта оп. 339

– Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58

– Михаил Иванович Глинка: Капричо на руске теме

– Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947

– Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142

– Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2

– Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69

– Едвард Григ: свита Пер Гинт

– Лудвиг ван Бетовен: симфоније

– Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харписхорда, Брандербуршки концерти

– Жорж Бизе: опера „Кармен"

– Сергеј Рахмањинов: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, Руска рапсодија

И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
КЛАВИРСКИ ДУО

I. УВОДНИ ДЕО

Природа камерне музике подразумева константно упућивање на партнера и прожимање свих тематских јединица које су предвиђене планом наставе и учења. Без трансфера знања из осталих предмета (солфеђо, хармонија, историја музике…) није могуће постићи завидан ниво камерног музицирања и музицирања уопште.

Јединство техничких и музичких елемената у камерном музицирању подразумева и усклађеност са партнером из камерног састава и подразумева заједничку надоградњу свих аспеката извођачке личности.

Бављење камерним музицирањем у клавирском дуу подразумева развијање свих менталних и психо-моторних потенцијала који су неопходни као основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир који ће им касније користити у аналитичнијем приступу раду на музичком делу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике у клавирском дуу.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика које би требало да савлада или да овлада њима на одређеном нивоу.

Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће се оба ученика моћи да репродукују све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Обратити пажњу при спајању ученика у клавирски дуо на њихову музичко-техничку припремљеност и на њихова интересовања како би продуктивност овог предмета била максимална. Ово не подразумева састављање клавирских дуа од личности сличних музичких афинитета, већ баш супротно, састављати ученике који својим потенцијалом могу допринети развоју другог ученика.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута) рад треба ефикасно организовати, а разноврстан и маштовит час најбољи је начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Час клавирског дуа, као и сама настава соло инструмента мора све време бити маштовито осмишљена и разноврсна у остваривању како би се искористили максимални капацитети овог предмета. Константно упућивање ученика на трансфер знања једног од другог и неговање њихових међусобних квалитета су најбољи пут ка успешном извођењу.

Јасно постављање циљева и њихова правовремена реализација ће довести до сигурности која ће на подсвесном нивоу изградити самопоштовање и сигурност ученика.

Треба добро водити рачуна о избору програма, јер добро изабране композиције могу показати све квалитете клавирског дуа, а такође и прикрити све недостатке које треба постепено отклањати. Такође, потребно развијати музичку фантазију ученика.

Наставник треба да ојачава професионалну и психолошку припрему ученика за јавни наступ.

Понуђени избор клавирске литературе је само подсетник за наставника и не значи да га се треба круто придржавати. Богатство литературе за клавирски дуо даје наставнику

могућност да у рад укључи и друга дела сличних захтева, водећи рачуна о психофизичким способностима оба ученика и зависно од њихове спремности за комплетне извођачке захтеве које пред њих поставља одређено дело.

Потребно је бирати композиције које ће допринети ширењу дијапазона изражајних средстава, али водити рачуна о тежини дела и њиховој реализацији.

Искористити клавирски дуо да се чланови овог састава упознају и са музичком литературом која је писана за друге камерне саставе и оркестре. Упознати ученике са најбољим делима симфонијске музике, камерне музике и са делима која су оригинално писана за клавирски дуо па накнадно транскрибована за друге саставе и обрнуто.

Сама спознаја и слушање ових извођења у другом извођачком медију, допринеће квалитету звука и јасноћи израза.

Програм годишње смотре се не изводи напамет, и не подлеже нумеричком начину оцењивања. Али коментари и сагледавање смотре утиче на коначну годишњу оцену. **Препорука** је да се смотре обављају при крају школске године, и оквиру групе неколико класа професора(три или више), и буду јавне за професоре и ученике тих класа. Пожељно је да ученици присуствују смотрама и слушају остале ученике, а ради развијања професионалне самосвести, и осигуравања јавног наступа код ученика.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима клавирског дуа најбитније је развијање духа заједништва и поверења које ће се највише исплатити на сцени. Учење заједничког дисања у циљу постизања јасне ритмичке структуре и симултаног исказивања идеја треба да буду основ вредновања.

Критеријум у оцењивању треба да буде уложен труд и напредак ученика у односу на њихово лично и заједничко напредовање и у складу са њиховим могућностима.

Пријатна атмосфера на часовима одагнаће све страхове и несигурности и допринеће потпуном остваривању потенцијала оба ученика. Јасно неговати и награђивати примену теоријски знања у функцији доброг извођења музичког дела.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање техничких и музичких проблема.

одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких – захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте украса; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – -критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – -критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником;		Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Изграђивање технике двогласа у полифоним композицијама. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Украси – двоструки предудар, групето, трилер. Читање с листа лаких композиција. Овладавање разним техникама промене регистара. **ЛЕСТВИЦЕ** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцокта ве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умање ни септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Арпеђо. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 120 и више или у: четвртинама (једанпут кроз једну октаву); осминама (једанпут кроз две октаве); шеснаестинама (два пута кроз две октаве); Све лествице свирати на основном (стандард) басу или на мелодијском басу.

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;		**ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

а) шест етида различите техничке проблематике;

б) две полифоне композиције;

в) једна композиција цикличног облика;

г) две композиције, по избору, различитог карактера.

У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.

Смотра

1. Лествице
2. Етида

Испит

1. Лирска композиција по слободном избору
2. Полифона композиција
3. Циклична композиција
4. Техничка композиција по слободном избору

Кључне речи: транскрипција, транспоновање, арпеђо, регистри.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– З. Ракић, Збир каетида за хармонику за ученике средње школе

– И. Хавличек, Концертне етиде – по избору

– К. Черни, op. 740 – по избору у одговарајућој транскрипцији

– К. Черни, op. 299 – по избору у одговарајућој транскрипцији

– М. Клементи, етиде по избору у одговарајућој транскрипцији

– Ј. Крамер-Билов, етиде по избору у одговарајућој транскрипцији

– Н. Чајкин, Етиде за хармонику – А-дур, еф-мол, е-мол и де-мол

– Ј. Шишаков, „Три етиде за хармонику” (Москва, 1962. године)

– Д. Ракић, Збирка етида за хармонику бр. 1

– М. Двиљански, „Етида-интермецо” (Москва, „Сов. композитор”, 1975. године)

Полифоне композиције

– Ј. С. Бах, Трогласне инвенције, по избору

– Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, по избору

Композиције цикличног облика

– В. Золотарјов, Дечје свите – по избору („Антологија”, VIII свеска)

– Е. Јемељанов, „Скице природе” (Лењинград, „Сов. композитор”, 1960)

– В. Бонаков, „4 композиције на руске теме” (Москва, „Сов. композитор”, 1977)

– „Из дечјег живота” (Москва, „Музика”, 1990)

– „Пет лирских песама” (Москва, „Музика”, 1990)

– Ј. Дербенко, Свите и дечје свите – по избору

– Г. Вдовин, „Пет тренутака” (Москва, „Сов. композитор”,1979)

– П. Лондонов, „Маскарада играчака” (Москва, „Сов. композитор”, 1983)

– А. Репњиков, Дечја свита „Сувенири”

Композиције по избору

– Н. Римски-Корсаков, „Бумбаров лет” (Москва, „Сов. композитор”, 1980)

– Д. Скарлати, Сонате – по избору

– П. И. Чајковски, „Годишња доба” – по избору

– Н. Чајкин, „Лирски валцер” (Москва, „Музика”, 1984) П. Лондонов, „Сеоска слика” (Москва, „Музика”, 1980)

– А. Глазунов, Валцер (Москва, „Музика”, 1966)

– Ј. Дербенко, „Трк времена”

– Ј. Шишаков, „Циркуски марш (Москва, „Сов. композитор”,1984)

– А. Холминов, „Ноктурно” (Москва, „Сов. композитор”, 1984) А. Рибалкин, „Музички моменат”

– (Москва, „Музика”, 1967)

– К. Сен-Санс, „Лабуд” (Москва, „Сов. композитор”, 1989)

– М. Мошковски, „Тарантела” (Москва, „Сов. композитор”,

– Д. Шостакович, „Шпанска игра” (Москва, „Музика”, 1970)

Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техичким могућностима ученика.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА**	
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција. Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Овладавање разним техникама промене регистара. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 132 и више или у: – четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 66 и више; – осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве);

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– тридесет двојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма
а) шест етида различите техничке проблематике;

б) две полифоне композиције;

в) једна композиција цикличног облика;

г) две композиције, по избору, различитог карактера.

У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.

Смотра
1. Лествице

2. Етида

Испит
1. Лирска композиција по слободном избору

2. Полифона композиција

3. Циклична композиција

4. Техничка композиција по слободном избору

Кључне речи: динамичко нијансирање, изражајност, транскрипција, украси.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– З. Ракић: Збирка етида за хармонику за ученике средње школе

– И. Хавличек, Концертне етиде – по избору

– К. Черни, op. 740 – по избору

– К. Черни, op. 299 – по избору

– М. Клементи, Етиде – по избору

– Ј. Крамер-Билов, Етиде – по избору

– Г. Шендерјов, „24 концертне етиде” – по избору (Москва, „Музика”, 1990)

– Gradus ad Parnasum, 1. и 2. свеска – по избору

– Д. Ракић,Збирка етида за хармонику бр. 1

Полифоне композиције
– Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, по избору

Композиције цикличног облика
– В. Золотарјов, Дечје свите – по избору („Антологија”, VIII свеска)

– Ј. Дербенко, Свите и дечје свите – по избору

– Ј. Холминов – Свита („Антологија” IV„Музика”, Москва, 1987.)

– Н. Чајкин – Соната бр. 1 („Антологија” IV – „Музика”, Москва, 1987.)

– Г. Шендерјов – Руска свита („Антологија” V – „Музика”, Москва 1988.)

Композиције по избору

– В. Новиков – Балада на тему „Караван” (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.)

– Д. Скарлати, Сонате – по избору

– Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.)

– А. Љадов, „Експромт” (Москва, „Сов. композитор”, 1990) „Музичка табакерка” (Москва, „Музика”, 1990) Ф. Шуберт, Скерцо (Москва, „Музика”, 1967) А. Репњиков, „Монолог” (Москва, „Сов. композитор”, 1974)

– „Басо остинато” (Москва, „Сов. композитор”, 1984)

– Ј. Дербенко, „Експромт” (Москва, „Сов. композитор”, 1986)

– „Нова кадриљ” (Москва, „Сов. композитор”, 1987)

– Ј. Шишаков, „Експромт у ритму тарантеле” (Москва, „Сов. композитор”, 1987)

– П. Сеница, „Скерцо” (Кијев, „Муз. Украина”, 1980)

– А. Бородин, „Ноктурно” (Москва, „Музика”, 1982)

– Г. Камалдинов, „Лирска фантазија (Москва, „Сов. композитор”, 1987)

– А. Кукубајев, „Скерцо” (Москва, „Сов. композитор”, 1982)

– Н. Паганини, „Карневал у Венецији” (Москва, „Сов. композитор”, 1968)

Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техичким могућностима ученика.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век. Једноставније импровизације пратње. Овладавање разним техникама промене регистара. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 144 и више или у: – четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 72 и више;

		– осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве); – тридесет двојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

а) шест етида различите техничке проблематике;

б) две полифоне композиције;

в) једна композиција цикличног облика;

г) две композиције, по избору, различитог карактера.

У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.

Јавни наступи: Обавезна 4 јавна наступа

Смотра

3. Лествице

4. Етида

Испит

5. Лирска композиција по слободном избору

6. Полифона композиција

7. Циклична композиција

8. Техничка композиција по слободном избору

Кључне речи: меморија, израз, агогика, импровизација.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– З. Ракић, Збирка етида за хармонику за ученике средње школе

– К. Черни, op. 740 – по избору

– К. Черни, op. 299 – по избору

– Ј. Крамер-Билов, Етиде – по избору

– Г. Шендерјов, „24 концертне етиде” – по избору

– М. Двиљански, Етиде Це-дур, а-мол (Москва, „Сов. композитор”, 1989)

– И. Лахер, Етида а-мол (Москва, „Сов. композитор”, 1989)

– Г. Розелен, Етида Ге-дур (Москва, „Сов. композитор”, 1989)

– Ф. Лекупе, Етида Це-дур (Москва, „Сов. композитор”, 1989)

– Е. Јуцевич, Етиде Е-дур, е-мол (Кијев, 1963)

– К. Мјасков, Етида А-дур, а-мол (Кијев, 1963)

– С. Чапки, Етиде Це-дур, ха-мол, а-мол, це-мол (Кијев, „Музичка Украина”, 1963)

– Д. Ракић, Збирка етида за хармонику бр. 1

Полифоне композиције

– Ј. С. Бах, избор из дела за оргуље

– Ј. С. Бах, „Добро темперовани клавир” – по избору

– Д. Букстехуде, избор из дела за оргуље

– Ј. Пахелбел, избор из дела за оргуље

– Д. Шостакович, „24 прелудијума и фуге” – по избору

Композиције цикличног облика

– В. Власов – „Пет погледа на Гулаг” (Навчална книга, Тернопил, 2004.)

– Ј. Меисл. – „Индијанске игре”, оп. 19 (2007)

– Ј. Шамо, Соната бр. 3 (Москва, „Музика”, 1986) В. Бонаков, Соната-балада (Москва, „Сов. композитор”,1977)

– В. Золотарјов – Соната бр. 2 („Антологија” VI – „Музика”, Москва, 1989.)

– А. Кусјаков – Соната бр. 2 („Антологија” IX – „Музика”, Москва, 1997.)

Композиције по избору

– Д. Скарлати, Сонате – по избору

– Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.)

– З. Божанић – Токата (оп. 2) (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” – З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.)

– Ј. Наимушин, „Скерцо” (Москва, „Музика”, 1990)

– А. Журбин, „Токата” („Антологија” VI свеска)

– Ј. Дербрнко, „Токата” (Москва, „Музика”, 1990) П. Лондонов, „Скерцо-токата” (Москва, „Музика”, 1982)

– Ф. Шуберт-Ф. Лист, „Шумски цар” (Москва, „Музика”, 1982)

Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техичким могућностима ученика.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**

Годишњи фонд часова **99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички најзахтевније композиције; – самостално транспонује једноставније композиције у блиске тоналитете; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – -критички учествује у процени напредовања других свирача; – поштује договорена	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Самостално читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век, са нарочитим акцентом на музику двадесетог века. Потпуна самосталност у поставци и примени регистара. Транскрибовање композиција писаних за друге инструменте у двадесетом веку. Транспоновање једноставнијих композиција. Осамостаљивање ученика у свим сегментима. Пружање могућности самосталног избора композиција. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 156 и више

правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		или у: – четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 72 и више; – осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве); – тридесетдвојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

а) четири етиде различите техничке проблематике;

б) две полифоне композиције;

в) једна композиција цикличног облика;

г) три композиције, по избору, различитог карактера, од којих једна мора бити од домаћег аутора.

У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.

Јавни наступи: 4 у току године

Смотра

– Лествице

– Етидаили Соната старог мајстора (Д. Скарлати, К. Сеижас, Ф. Купрен...)

Матурски испит

Испитни програм се изводи напамет.

Кључне речи: транспоновање, осамостаљивање, могућност избора.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– З. Ракић, Збирка етида за хармонику за ученике средње школе

– К. Черни, op. 740 – по избору

– К. Черни, op. 299 – по избору

– Ј. Крамер-Билов, Етиде – по избору

– Г. Шенредјов: „24 концертне етиде” – по избору

– Н. Паганини-Ф. Лист: „Велике етиде” – по избору (Кијев, „Музичка Украина” 1983.)

– Д. Ракић: Збирка етида за хармонику бр. 1

Полифоне композиције

– Ј. С. Бах, избор из дела за оргуље

– Ј. С. Бах, „Добро темперовани клавир” – по избору

– Д. Шостакович, „24 прелудијума и фуге” – по избору

Композиције цикличног облика

– В. Бонаков – Симфонија бр. 1

– В. Бонаков – Симфонија бр. 2

– А. Кусјаков – Соната бр. 4

– П. И. Чајковски – „Годишња доба”

– Д. Деспић – „Виђете”

– Н. Паганини – 24 каприса (избор)

Композиције по избору

– Д. Скарлати, Сонате – по избору

– Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.)

– H. Vuori – „The Hour of the Wolf”

– E. Jokinen – „Alone”

– J. Ganzer – Version in G

– С. Губедулина – Де Профундис

– Б. Лоренцен – „Сузе”

– З. Божанић –Токата (оп. 2) (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” – З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.)

– Б. Симић – Токата М. Мошковски – „Искре”

– М. Мошковски – „Шпански капричо”

– Ф. Менделсон – Рондо-капричиозо

– Н. Паганини – 24 каприса (избор)

– В. Золотарјов – Рондо капричиозо

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за хармоникаше**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, оспособљавање за корепетиторску праксу и упознавање ученика са широм инструменталном и вокалном литературом.
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– чита и свира течно с листа вежбе одвојено и са обе руке истовремено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – индетификује одређене проблеме и издвоји важна места у композицији коју чита; – импровизује задату мелодију; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално транспонује композиције; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – брзо и тачно читање (парлато читање пре свирања); – одлично познавање тоналитета; – уочавање више елемената у истом моменту (тачности текста, динамике, артикулације). Читање с листа композиција. Овладавање разним техникама промене регистара. Основни принципи израде транскрипција за хармонику на лакшим композицијама клавирске и оргуљске литературе. Транспоновање сложенијих композиција. Извођачка редакција. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле по разредима**

Кључне речи: тачност, брзина повезивање, интерпретација.

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред

– З. Ракић: Хармоника, 1. и 2. разред

– В. Вуковић-Терзић: Школа за клавирску хармонику 1. и 2. разред

– А. Факин: Школа за клавирску хармонику 1. и 2. разред

– М. Барачкова: Оригиналне солистичке композиције домаћих и страних аутора 1. свеска

– Л. Међери: Избор композиција за хармонику

– Друга одговарајућа литература.

Други разред

– З. Ракић: Хармоника, 3. разред

– В. Вуковић-Терзић: Школа за клавирску хармонику 3. разред

– А. Факин: Школа за клавирску хармонику

– М. Барачкова: Оригиналне солистичке композиције домаћих и страних аутора 2. свеска

– Ф. Криг: Мале композиције заборављених мајстора XVIII века

– З. Вукосављев: Композиције за хармонику III и IV разред

– Л. Међери: Избор композиција за хармонику Х. П. Хесе: Полифони комади 2. свеска

– Љ. Мицић: Збирка етида и одабраних композиција 3. и 4. разред

– Друга одговарајућа литература.

Трећи разред

– З. Ракић: Хармоника, 4. и 5. разред

– В. Вуковић-Терзић: Избор етида и композиција 1. свеска

– В. Вуковић-Терзић: Избор етида за клавирску хармонику 2. свеска

– В. Вуковић-Терзић: Избор композиција за клавирску хармонику 3. свеска

– Љ. Мицић: Збирке етида и одабраних композиција 4. и 5. разред

– Факин: Школа 3. свеска

– З. Вукосављев: Композиције за хармонику 4. и 5. разред

– Х. П. Хесе: Полифони комади 2. свеска

– Л. Међери: Избор композиција за хармонику

Четврти разред

– З. Ракић: Хармоника, 6. разред

– В. Вуковић – Терзић: Избор етида 2. свеска

– В. Вуковић – Терзић: Избор композиција 3. свеска

– Љ. Мицић: Збирке етида и композиција 6. разред К. Черни-Буковски: Етиде

– Д. Ракић: Збирка етида бр. 1

– Ј. С. Бах: Двогласне и трогласне инвенције

– Л. Међери: Избор композиција за хармонику

– З. Вукосављев: Композиције за хармонику 6. разред

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ХАРМОНИКА И ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Остваривање наставе се изводи кроз индивидуалну наставу, без обзира на способности ученика. Настава се остварује два часа недељно, односно седамдесет часова годишње. Потребно је сваки час остварити кроз јасно прилагођавање програмских захтева и планираног градива са основним особинама ученика. Све захтеве треба остварити кроз мањи или већи број једноставнијих односно сложенијих примера, у зависности од могућности ученика.

Техничке елементе лествица и акорада, разних вежби и етида треба користити за поступно овладавање техничке поставке. Треба постићи одређени темпо кроз уједначен рад прстију у техничким вежбама и етидама, као и рад на техници меха. Рад на техници меха се прилагођава одређеној артикулацији, стилу и комплетном музичком изражавању, адекватно узрасту ученика.

Транскрибоване композиције старих мајстора користе се путем упознавања стила, као припрема за полифонију и каснији развој сложеније слушне контроле. Разни комади и цикличне форме су потребне за развој музичке маште, смисла за облик и тонске боје, а важне су и за концентрацију ученика.

Употреба регистара треба да буде правилно постављена у односу на музичке и техничке захтеве. Неговање квалитета тона, ритмичко-метричке стабилности, меморије, динамике, агогике и осталих елемената важно је за формирање комплетне музичке личности ученика.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог

технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком), – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала, – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, деташеу и свим потезима – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију, – развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције, – промена позиција од једноставних ка сложенијим, – различити видови и брзине вибрата

		(из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе и студије скала** – Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – Шевчик: оп. 1, 2, 8 и 9 – Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Систем скала – М. Ивановић: Систематске студије скала Студије промене позиција и двогласа. – Аврамов: Скале **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две дурске, истоимене молске скале кроз три октаве са разложеним трозвуцима и четворозвуцима и двохватима кроз најмање једну оактаву (терце, сексте и октаве); – 10 етида; – Један концерт (I или II и III став) и једна предкласична соната(два става) – Четири комада различитог карактера		
Јавни наступи – обавезна три јавна наступа током школске године.		
Програм испита: – Једна дурска и истоимена молска скала (кроз минимум 3 различита потеза)- кроз три октаве са разложеним трозвуцима и четворозвуцима и двохватима кроз најмање једну оактаву (терце, сексте и октаве); – Две етиде од којих једна Кројцерова (од броја 5 – редакција А. Јамполски); – Концерт I или II и III став, или цела соната; – Један комад **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Р. Кројцер: 42 етиде (етиде од бр. 2–17)

– Ж. Мазас: Етиде оп. 36, прва свеска

– Ф. Фиорило: 36 етида

– Ј. Донт: оп. 37

– Х. Сит: 4. и 5. свеска

– Б. Кампањоли етиде

– Збирке осталих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика

Концерти и сонате

– А. Вивалди: Концерти *4 годишња доба*

– Т. Албинони: Концерт А-дур

– Д. Кабалевски: Омладински концерт

– П. Нардини: Концерт а-мол

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол и Е-дур

– Ј. Хајдн: Концерт Ге-дур

– Ђ. Б. Виоти: Концерт бр. 20, 22

– Г. Ф. Хендл: Сонате А. А. Корели: Сонате

– Р. Кројцер: Концерти бр. 13 и 19

– П. Роде: Концерт бр. 6, 7, 8

– Л. Берио: Концерт бр. 7. и 9.

Дела мале форме

– М. Ивановић: Фестивал мелодија I и III свеска, Југословенски репертоар, Од претклasике до модерне, II свеска

– Римски-Корсаков: Песма индијског госта

– Д. Шостакович: Романса

– Л. ван Бетовен: Контраданса и Менует

– Ф. М. Верачини: Ларго

– К. В. Глук: Мелодија

– А. Вивалди: Интермецо

– Ј. Хајдн: Менует Де-дур

– Дакен: Кукавица

– А. Корели: Алегро

– Матесон: Арија

– Ж. Ф. Рамо: Гавота са варијацијама

– Ј. Фиоко: Алегро

и друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Постизање слободног и разноликог звука у зависности од музичког садржаја композиција које се изводе Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике) Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком) – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, деташеу и свим

утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		потезима – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију,
		– развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције, – промена позиција од једноставних ка сложенијим – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала – вештачки и природни флажолети Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе и студије скала** – Х. Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – О. Шевчик: оп. 8 и оп. 9 Ф. Гросман: Вежбе за леву руку – А. Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Скале – М. Ивановић: Систематске студије скала – Студије промена позиција и двогласа – В. Аврамов / Р. Данева – Скале **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) Студије промена позиција и двогласа;		

б) четири дурских, истоимених молских и хроматских скала са разложеним трозвуцима и четворозвуцима које нису обрађиване у I разреду; в) 10 етида; г) два дела велике форме: један концерт и једна класична соната (препоручују се два става из једне од Телеманових фантазија за соло виолину као припрема за извођење Бахових партита и соната за виолину соло); ђ) четири дела мале форме – комада.
Јавни наступи – обавезна три јавна наступа током школске године.
Програм испита: – Дурска и истоимена молска скала, према тоналитету једне од композиција из испитног програма, са разложеним акордима и двогласима; терце, сексте, октаве – скале треба изводити са потезима из групе лежећих, бацаних, скачућих и комбинованих; – Две етиде од којих једна Кројцерова (од броја 10 – редакција А. Јамполски); – Концерт I или II и III став или цела соната; – Једно дело мале форме изабрано према склоностима ученика – техничке тешкоће нису одлучујуће. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Р. Кројцер: 42 етиде (препорука од бр. 2–17)

– Ж. Ф. Мазес етиде: Етида

– Б. Кампањоли: Етиде

– Ф. Фиорило: 36 етида

Збирке различитих аутора и друге збирке по избору

Дела велике форме

Концерти, сонате, фантазије

– Ј. С. Бах: Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Сонате

– Ж. Виоти: Концерти бр. 22, 23 и 24

– Г. Ф. Хендл: Сонате

– А. Корели: Ла Фолиа

– В. А. Моцарт: Концерти

– Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за виолину соло – избор

– П. Роде: Концерти

Дела мале форме

– М. Ивановић: Југословенски репертоар, Фестивал мелодија, Од преткласике до модерне, II и III свеска Златне степенице, III свеска

– П. И. Чајковски: Баркарола, Јесења пема, Песма без речи

– А. Хачатурјан: Ноктурно

– Х. Вјењавски: Легенда, Мазурка, Пољска песма

– Ф. М. Верачини: Ларго

– Ј. Хајдн: Капричо

– Л. К. Дакен: Кукавица

- А. Дворжак: Хумореска – Деплан: Интрада

– Ф. Менделсон-Концерт де-мол

– Крајслер: Песма без речи и други комади

– В. А. Моцарт: Менует Де-дур

– Франкер-Крајслер: Сичилијана и Ригодон

– Друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да код ученика развију знања и вештине која се надовезују на предходно стечено образовање и пружају платформу за даљу професионалну делатност и усавршавање инструменталне технике, меморије, музичког слуха, израза и начина размишљања, као и развијање способности за концерту делатност, импровизацију и заједничко музицирање.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз

– контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално чита с листа нотни материјал разноликог карактера и са лакоћом примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – организује своје вежбање на начин који подразумева рад над свим техничким припремама и програму; – активно слуша часове других ђака и примењује на себи искуства стечена на тај начин; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу		одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – в**ежбе и студијске четвороктавне и трооктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним трозвуцима и четворозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА*** **Списак литературе налази се испод**

музике.		**табеле.**

Обавезни минимум програма

– од 4 до 6 трооктавних или четворооктавних, хроматских, дурских и молских скала са разлагањима трозвука и четворозвука;

– двохвати терце, кварте, сексте, октаве, прстометне октаве, дециме;

– десет етида различите проблематике;

– три дела мале форме различитог карактера;

– два става из сонате или партите за виолину соло Ј. С. Баха;

– став сонате из периода од барока до романтизма;

– концерт први односно други и трећи став једног или различитих аутора

Јавни наступи

– обавезна четири јавна наступа током школске године.

Програм испита:

– Дурска и истоимена молска трооктавна или четворооктавна скала – према тоналитету једне од композиција из испитног програма са разлагањима трозвука и четворозвука уз обавезна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих или комбинованих;

– Двохвати кроз минимум две октаве (терце, сексте и октаве)

– Две етиде различитих аутора, од којих је једна обавезно Кројцерова у двозвуцима (од бр. 29 – редакција А. Јамполски);

– Један став из соло соната или партита Ј. С. Баха;

– Концерт I или II и III став;

– Једно дело мале форме одабрано према склоностима ученика.

Изводи се напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Сва издања наведених аутора: Х. Шрадик, О. Шевчик, Е. Гиљемс, Х. Гросман, А. Григориан и К. Флеш, И. Галамиан, В. Аврамов др.

Етиде:

– Р. Кројцер: 42 етиде;

– Мазас: Етиде оп. 36 (Друга свеска);

– Фиорило: 36 етида;

– П. Гавиње: Етиде;

– Ш. Данкла: 20 етида оп. 73;

– Ј. Донт: Етиде и каприси оп. 35; Студије Кројцерових и Родеових етида оп. 37;

– Ж. П. Роде 24 каприса оп. 22;

– Паганини 24 каприса;

– Х. Вијењавски етиде оп. 10 и оп. 18.

Збирке различитих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика;

Дела велике форме:
В. А. Моцарт, Ј. С. Бах: (Е-дур), Ј. Хајдн (Це-дур), Л. Шпор, Х. Виетан, Р. Кројцер,

М. Брух, Е. Лало (Шпанска симфонија), Ф. Менделсон е-мол, Х. Вијењавски де-мол,

Концерти (сва три става) и цела соната из периода од класике до импресионизма;

Сонате
– Ј. С. Бах: 6 соната и партита за виолину соло; 6 соната за виолину и клавир,

– Г. Ф. Хендл: Сонате за виолину и клавир,

– В. А. Моцарт: Сонате за виолину и клавир,

– А. Дворжак: Сонате за виолину и клавир,

– Л. ван Бетовен: Сонате за клавир и виолину (1–5),

– Ф. Шуберт: Сонате за виолину и клавир;

Дела мале форме: Ф. Крајслер, Х. Вијењавски, П. де Сарасате, М. Равел, К. Сен-Санс, Б. Барток, П. И. Чајковски, Р. Шчедрин, С. Прокофјев, Д. Шостакович,
Д. Радић, Ј. Славенски, М. Милојевић, В. Мокрањац, Ж. Грбић и др.

И други комади писани за виолину соло или са пратњом који приказују музикално-техничка умећа ученика истичући његову лепоту тона, виртуозност и познавање стила.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да код ученика развију знања и вештине која се надовезују на предходно стечено образовање и пружају платформу за даљу професионалну делатност и усавршавање инструменталне технике, меморије, музичког слуха, израза и начина размишљања, као и развијање способности за концерту и такмичарску делатност, заједничко музицирање и импровизацију.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује одговарајуће начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака

свирања; – самостално одабере или креира одговарајући прстомет у делима која свира; – са лакоћом свира у високим позицијама; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – изведе напамет солистички концерт у трајању од најмање 45 минута, са програмом који подразумева композиције различитог стила и карактера; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – наступа солистички уз пратњу оркестра, односно клавирског сарадника на јавним наступима у школи и ван ње; – активно учествује и наступа са камерним ансамблима, гудачким и симфонијским оркестрима; – поштује договорена правила		(различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – в**ежбе и студијске четвороктавне и троктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним

понашања при слушању и извођењу музике.		трозвуцима и четворозвуцима; **Предложена литература:** сва издања наведених аутора: Х. Шрадик, О. Шевчик, К. Мострас, Е. Гиљемс, Х. Гросман, А. Григориан, К. Флеш, И. Галамиан, В. Аврамов др. **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма:
Техничке вежбе, скале и етиде које доприносе усавршавању програма:

– две етиде или каприса различитих аутора;

– два става из соло соната и партита Ј. С. Баха;

– концерт (цео);

– једно виртуозно дело

– једно дело домаћег аутора

Јавни наступи
– обавезна четири јавна наступа током школске године.

Програм смотре:
Дурска и истоимена молска скала са разлагањима трозвука и четворозвука уз обавезна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих или комбинованих, као и двохвати (терце, сексте и октаве) се не свирају као испитни захтев али се препоручује провера знања из скала у току школске године.

Матурски испит
Испитни програм се изводи напамет.

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

Збирке различитих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика;

– Кројцер: 42 етиде

– Мазас: Етиде оп. 36 (Друга свеска),

– Фиорило: 36 етида,

– П. Гавиње: Етиде,

– Ш. Данкла: 20 етида оп. 73. Ј. Донт: Етиде и каприси оп. 35,

– Ј. Донт: Студије Кројцерових и Родеових етида оп. 37,

– Ж. П. Роде 24 каприса оп. 22, Паганини 24 каприса,

– Х. Вијењавски етиде оп. 10 и оп. 18;

Дела велике форме:
Концерти (сва три става) и цела соната из периода од класике до импресионизма;

Предложена литература за концерте следећих аутора:

– В. А. Моцарт, М. Брух, Е. Лало (Шпанска симфонија),

– Ф. Менделсон,

– Х. Вијењавски,

– А. Хачетурјан,

– А. Глазунов,

– И. Стравински,

– С. Прокофјев,

– Ј. Сибелијус,

– П. И. Чајковски и др.

Сонате
– Ј. С. Бах: 6 соната и партита за виолину соло;

– В. А. Моцарт: Сонате за виолину и клавир,

– Л. ван Бетовен: Сонате за клавир и виолину,

– Ц. Франк: Соната за клавир и виолину,

– Ј. Брамс: Сонате за виолину и клавир,

– К. Дебиси: Сонате за виолину и клавир,

– Е. Исаи: 6 соната за виолину соло

Дела мале форме:
Комади писани за виолину соло или са пратњом који приказују музикално-техничка умећа ђака истичући његову лепоту тона, виртуозност и познавање стила;

Предложена литература за комаде следећих аутора:
Ф. Крајслер, Х. Вијењавски, П. де Сарасате, Х. Ернст, М. Равел, К. Сен-Санс, Б. Барток, П. И. Чајковски, Р. Шчедрин, С. Прокофјев, Д. Шостакович, Душан Радић, Јосип Славенски, Милоје Милојевић, Василије Мокрањац, Живорад Грбић и др.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средње школског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – истражује начине обликовања тона и коригује интонацију у току свирања; – препозна и примени законе метричког свирања на одговарајућем репертоару; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера уз помоћ наставника; – користи знања из области теорије музике приликом интерпретације музичког дела; – интерпретира композицију са основним карактеристикама стила и композитора (17–19. век); – опише својим речима и интерпретира елементе музичке форме: мотив, реченица, период, облик песме, соната, концерт; – наведе разлике између оригиналних композиција за виолу, аранжмана и	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Развијање извођачког апарата: техничке вежбе и свирање у нижим и вишим позицијама, функционалност рама шаке леве руке, вибрата и коришћења разноврсних артикулација (потеза) и ритмичких комбинација кроз расподелу потеза десне руке. Упознавање виолског репертоара: – оригинална дела за виолу – транскрипције и аранжмани Увод у извођачку анализу и интерпретацију. Развијање музичке фантазије. Основна правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи – композиције настале у 17, 18. и 19. веку. Скале и техничке вежбе у контексту јединства музичког и техничког развоја (решавање проблема на основу актуелног репертоара). **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 3 различита потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (3 и 4, и 6 и 8 нота на један потез, по могућству и 9 и 12). Терце и сексте до 4. позиције, октаве кроз 3 октаве разложено и по могућству симултано. **Техничке вежбе** – В. Примроуз: Техника је меморија – Г. Безруков и К. Ознобиштев: Основе технике свирања на виоли (Москва, „Музика”, 1973)

транскрипција; – свира композиције напамет соло и уз пратњу клавира; – комуницира у заједничком свирању, примени принцип узајамног слушања и основне интеракције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – оствари музичку фантазију уз помоћ наставника; – активно слуша часове и јавне наступе других ученика; – аналитички и критички коментарише сопствено и туђе извођење; – самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифестације; – доследно спроводи етапе рада и савладавања музичког дела.		– Грегоријан: Систем скала – К. Флеш: Систем скала – О. Шевчик: оп. 1, 3, 8 и 9 – Х. Сит: Практична школа за виолу – Ш. Данкла: Школа механизма – Шрадик: Школа виолске технике, свеска I **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт		

Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године
Испитни програм (изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став, или I и II или III и IV став четвороставачног концерта – Комад уз пратњу клавира

Кључне речи: музичка фантазија, музичко-слушне представе, музички стил, извођачка пракса, извођачка техника, техничке вежбе, јавни наступи, слушање музике.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде – Збирке различитих аутора

– Изабране етиде за виолу (В. Н. Кудрјавцев, уредник, Лењинград, „Музика”, 1987)

– Изабране етиде за виолу (Карел Моравец, уредник, Праг, „Artia” , 1951)

– Студије виоле – Свеске 1 и 2 (У. Дринер, уредник, Касел, „Bärenreiter”)

– Хрестоматија за виолу – Етиде (Л. Х. Гуштина и Е. Ј. Стоклицаја, уреднице, Москва, „Музика”, 1989)

Етиде – Опуси аутора

– А. Б. Бруни: Метод за виолу са 25 етида

– А. Љвов: 24 каприса (транскрипција)

– Б. Кампањоли: 41 каприс, оп. 22

– Ж. Ф. Мазас: Етиде оп. 36 (транскрипција)

– Ј. Палашко: 12 етида, Оп. 55

– Ј. Палашко: 24 лаке мелодијске етиде, оп. 86

– Р. Кројцер: 42 етиде (транскрипција)

Сонате

– А. Вивалди: 12 Соната за виолину Оп. 2 (транскрипција)

– А. Вивалди: 6 Соната за виолончело Оп. 14 (транскрипција)

– Б. Марчело: 6 Соната за виолончело (транскрипција)

– Г. Ф. Телеман: Соната Б-дур

– Г. Ф. Телеман: Соната Де-дур

– Х. Еклс: Соната Ге-мол (обрада П. Кленгел, „Петерс”, Лајпциг)

– Мајсторске композиције за виолу и клавир (избор соната) (Јан Албрехт, уредник, Братислава, „Опус”, 1987)

Концерти

– Б. Антјуфејев: Концерт Ге-дур

– Г. Ф. Телеман: Концерт Ге-дур

– Г. Ф. Хендл (H. Casadesus): Концерт ха-мол

– И. Хандошкин: Концерт Це-дур

– Ј. Б. Аколај: Концерт бр. 1 (транскрипција) Ј. Штамиц: Концерт Ге-дур (транскрипција)

– К. Ф. Целтер: Концерт Ес-дур

Комади – Збирке различитих аутора

– Класични и романтични комади (аранжмани) (В. Форбс, уредник, Оксфорд, „Oxford University Press", 1974)

– Комади за виолу (Е. Ангелов, уредник, Софија, „Наука и искуство", 1963)

– Комади композитора 19. века (Е. Страхов, уредник, „Музгиз", 1962)

– Комади француских композитора (В. Борисовски, уредник, Москва, „Музика", 1981)

– Мајсторске композиције за виолу и клавир (Ј. Албрехт, уредник, Братислава, „Опус", 1987)

– Минијатуре за виолу (Т. Гонет, уредник, Краков, „PWM", 1985)

– Музика за виолу III (Г. Середи, уредник, Будимпешта, „Editio Musica Budapest")

– С. Гргић – Албум југословенских композитора, Београд, 1970.

– Хрестоматија за виолу – 5–6 разред (Москва, „Музика", 1991)

– Хрестоматија за виолу – старији разреди (М. Рејтих, уредник, Москва, „Музика", 1988)

Комади

– Г. Форе: После сна (транскрипција)

– Ј. В. Каливода: 6 Ноктурна оп. 186, бр. 1–3

– М. Маре: 5 Старих француских плесова (аранжман)

– Р. Шуман: Сањарење (транскрипција)

– Ф. Менделсон: Песма без речи (транскрипција)

– Х. Сит: Листови из албума, Оп. 39, бр. 1–3

И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Други**

Годишњи фонд часова **105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са значајнијим карактеристикама стила и композитора (17–19. век) користећи различита изражајна средства; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије уз помоћ наставника; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – појасни структуру дела и да својим речима објасни значења различитих термина музичке форме; – наведе више различитих ознака за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију и разуме њихово значење; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке; – примењује различите начине обликовања тона и самостално коригује интонацију и друге грешке у току свирања; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – свира дуже композиције напамет, соло и уз пратњу клавира и примењује различите начине меморисања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање извођачког апарата – постепено ширење обима извођачке технике. Скале и техничке вежбе у оквирима органског јединства музичког и техничког развоја – осамостаљивање (решавање проблема на основу актуелног репертоара). Ознаке за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију у складу са композицијама које су на репертоару. Литература за виолу, слушни и нотни примери, истраживање репертоара. Извођачка анализа и интерпретација – спознаја и освешћивање музичке садржине и контекста дела. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа. Правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи – разлике између дела различитих епоха. Развој елемената правилног приступа раду на музичком делу, самосталног рада и навике вежбања. Заједничко музицирање с клавирским сарадником – слушање и интеракција у заједничком музицирању. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе

– у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања и приметне интеракције; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа;		– легато – 4 различита потеза.
– пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – коментарише изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај.		Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 4. позиције, а октаве кроз 3 октаве – симултано. **Техничке вежбе** – Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе се налази испод табеле.:**
Обавезни минимум програма – Две трооактавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера; – Један концерт – Два става из Свита за виолончело соло J. C. Баха (транскрипција за виолу)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став – Комад уз пратњу клавира		

Кључне речи: музичка фантазија, музичко-слушне представе, изражајна средства, музичка меморија, стилска правила, развој извођачког апарата, извођачка техника, вежбање, јавни наступи.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Збирке етида различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први разред

– П. Род: 24 Каприса, Оп. 22 (транскрипција)

– Ф. Фиорило: 36 каприса за виолину, Оп. 3 (транскрипција)

СОЛО БАХ

– Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција)

Сонате
– Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за први разред

– А. Вивалди: 6 Соната за виолину Оп. 5 (транскрипција)

– В. Флектон: 4 Сонате за виолу и континуо

– Г. Ф. Телеман: Мелодијски канони – 6 Соната за две виолине (транскрипција за виоле)

Концерти
– А. Штамиц: Концерт бр. 2, Ф-дур

– Г. Ф. Хендл (H. Casadesus): Концерт ха-мол

– И. Плејел: Концерт Де-дур

– Ј. Б. Аколај: Концерт бр. 1 (транскрипција)

– Ј. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција)

– Ј. К. Бах (H. Casadesus): Концерт Це-дур

– Ј. С. Бах: Концерт Ес-дур (реконструкција на основу BWV169, 49 и BWV1053)

– К. Ф. Целтер: Концерт Ес-дур

Комади
– Збирке комада различитих аутора наведене у садржајима за први разред

Комади – Примери
– Ј. В. Каливода: Ноктурна Оп. 186, Бр. 4 и 5

– М. Маре (аранжман): 5 старих француских плесова

– М. Равел: Павана (аранжман)

– Р. Кларк: Краћи комади за виолу и клавир

– Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117

– Х. Сит: Листови из албума, Оп. 39, Бр. 4-6

И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Трећи**

Годишњи фонд часова **105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама стила и композитора (17. – 19. век), увиђајући аналогију између различитих уметности и облика изражавања; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства како би исказао различите емоције; – садржајне и структурне елементе композиције повеже са свирањем; – на основу базичне извођачке анализе уз помоћ наставника креира етапни план рада и интерпретације дела; – самостално користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера; – осмисли различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој извођачког апарата и ради на техничким проблемима извођачким покретима и поставци; – примењује различите начине обликовања тона и изражајно користи интонацију и вибрато у току свирања; – прикаже потпуну свест о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата и акорада; – различито фразира; – самостално коригује грешке у току свирања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Развијање елемената аналитичког и критичког мишљења на основу ширења општих, музичких и стручних представа. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа. Креирање етапног плана рада и интерпретације дела. Усавршавање извођачког апарата радом на композицијама сложенијих захтева. Стицање потпуне свести о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата. Изражајност и усавршавање разноврсности вибрата као изражајног средства. Креативно обликовање тона уз свесну комбинацију различите количине, брзине и тежине потеза, контактног места и количине струна, уз употребу разноврсних потеза. Извођачка анализа и интерпретација – свесно успостављање веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима. Разноврсно обликовање мелодијске компоненте музичког тока – развијено фразирање. Изражена карактеризација извођења

– меморише дужи музички текст, примењујући различите технике у одређеном времену; – познаје и може да наведе различите контексте у којима се проналази деоница виоле у уметничкој музици и другим жанровима; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – критички прати сопствени развој.		и емоционално проживљавање музичког дела у складу са елементима стилова. Заступљеност виоле у музичкој литератури различитих жанрова. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 5 различитих потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 5. позиције, а октаве кроз 3 октаве – симултано. **Техничке вежбе** – Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак са литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма
– Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству)

– Четири етиде различите проблематике

– Два комада различитог карактера

– Један концерт

– Два става из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)

Јавни наступи
Обавезна четири јавна наступа током школске године

Испитни програм (изводи се напамет)
– Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима

– Две етиде различите проблематике

– Концерт I или II и III став (са каденцама уколико су предвиђене)

– Комад уз пратњу клавира

– Један став из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)

Кључне речи: интерпретација, изражајна средства, извођачка анализа, стилске карактеристике, критичко вредновање, правилан приступ музичком делу, осамостаљивање у раду, јавни наступи.

ЛИТЕРАТУРА*

СОЛО БАХ

– Ј. С. Бах: 6 сола за виолину – Сонате и партите (транскрипција)

– Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција)

Етиде

– Збирке етида различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први и други разред

– Ј. Донт: 24 Етиде, Оп. 35 (транскрипција)

– П. Гавиње: 26 етиде (транскрипција)

– Ф. А. Хофмајстер: 12 етида

– Ф. Херман: Техничке студије, Оп. 22

Сонате

– Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за први и други разред

– А. Корели: Сонате оп. 5 (транскрипција)

– Ј. Г. Граун: Соната Бе-дур

– П. Нардини (Alard): Соната Бе-дур

– Ф. Давид: Сонатина

Концерти

– А. Штамиц: Концерт бр. 1, Бе-дур

– А. Штамиц: Концерт бр. 2, Ф-дур

– Г. Ф. Хендл (H. Casadesus): Концерт ха-мол

– И. Плејел: Концерт Ес-дур

– Ј. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција)

– Ј. К. Бах (H. Casadesus): Концерт Це-дур

– Ј. С. Бах: Концерт Ес-дур (реконструкција на основу BWV169, 49 и BWV1053)

– Ј. Шуберт: Концерт Це-дур

– К. Штамиц: Концерт Де-дур

– Л. Фирке: Концертштик

– Р. Бунин: Концерт Оп. 22

– С. Форсајт: Концерт

– Ф. А. Хофмајстер: Концерт Бе-дур

– Ф. В. Х. Бенда: Концерт Еф-дур

– Х. вон Штајнер: Концерт бр. 1, Оп. 43

– Х. Сит: Концерт, Оп. 68

– Х. Сит: Концертштик, Оп. 46

Комади

– Збирке комада различитих аутора наведене у садржајима за први разред – захтевнији комади

Комади – Примери

– Г. Форе: Ламенто (транскрипција)

– Ј. В. Каливода: Ноктурна Оп. 186, Бр. 6

– К. Димитреску – Сеоски плес (транскрипција)

– Р. Кларк: 6 Краћих комада за виолу и клавир

– Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117

– С. Рахмањинов: Вокализа (транскрипција)

– С. Сан: Лабуд (транскрипција)

– Ф. Бриџ: Два комада за виолу и клавир

– Ф. Давид: Кончертино, Оп. 12

– Х. Сит: 3 Комада, Оп. 75

– Х. Сит: Фантазијски комади, Оп. 58

И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама композиторског и извођачког стила	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање могућности извођачког апарата, покрета и поставке кроз рад на сложенијим

(17–20. век); – самостално испољава креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства да би исказао различите емоције; – примењује стечена знања на другим предметима у раду на музичком делу; – анализира музички текст, креира интерпретацију и етапни план рада на музичком делу. – истражује виолски репертоар и креира лични; – слушањем препознаје најбитнија дела виолског репертоара; – испољава лични креативни израз уз способност варирања интерпретације (сегмената) музичког дела; – самостално креира различите приступе и начине у решавању музичких и техничких проблема; – користи извођачку технику и покрете у служби реализације музичких идеја. – самостално планира вежбање примењујући различите процедуре; – самостално коригује грешке у току свирања; – меморише дужи музички текст у одређеном времену; – самостално ради са клавирским сарадником уз виши ниво интеракције при заједничком музицирању; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику лични уметнички израз; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане		композицијама. Музичка фантазија, музичка меморија и способности музичко-слушних представа. Свесно обликовање музичког тока подређивањем техничких импулса и гестова леве и десне руке – од музичке представе ка покрету. Познавање виолског репертоара и даље развијање навике слушања музике. Развој логичког обликовања музичког тока – варијације интерпретације. Извођачка анализа и интерпретација – рад на свесном успостављању веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима. Стилско извођење и култура музицирања на примеру репертоара који се изводи – композиције у различитим стиловима од 17. до 20. века. Израда плана рада и припреме јавног извођења – самостални приступ етапном раду на музичком делу. Постојани развој навике вежбања уз употребу различитих процедура. Самостално заједничко музицирање са клавирским сарадником. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 6 различитих потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у

композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – учествује на јавним наступима у професионалном окружењу; – критички прати и планира сопствени развој.		легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и секстама до 5. позиције (по могућству кроз 3 октаве), а октаве кроз 3 октаве – симултано. ТЕХНИЧКЕ ВЕЖБЕ – Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Четири етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт – Два става из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Матурски испит		

Кључне речи: самосталност у раду, индивидуалност, лични израз, аналитичко мишљење, критичко вредновање, организовано планирање развоја, музички укус, синтеза знања, јавни наступ.

ЛИТЕРАТУРА*

Соло Бах

– Ј. С. Бах: 6 сола за виолину – Сонате и партите (транскрипција)

– Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција)

Етиде

– Збирке етида различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први, други и трећи разред

– П. Ровели: 12 каприса (транскрипција)

Сонате

– Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за први, други и трећи разред

– Ј. Б. Ванхал: Соната у Ес-дуру

– Ј. С. Бах: 3 Гамба сонате (транскрипција)

– К. Стамиц: Соната у Бе-дуру

– Л. Бокерини: Соната Це-дур, Г. 18

– М. Глинка: Соната де-мол

Концерти
– А. Рола: Концерт Ес-дур

– А. Штамиц: Концерт бр. 1, Бе-дур

– А. Штамиц: Концерт бр. 3 Ге-дур

– Б. Мартину: Концертна рапсодија

– Ј. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција)

– Ј. Шуберт: Концерт

– К. Бах (H. Casadesus): Концерт Це-дур

– К. Штамиц: Концерт Де-дур

– Р. Бунин: Концерт Оп. 22

– С. Форсајт: Концерт

– Ф. А. Хофмајстер: Концерт Бе-дур

– Ф. А. Хофмајстер: Концерт Де-дур

– Ф. В. Х. Бенда: Концерт Еф-дур

– Х. Сит: Концерт, Оп. 68

– Хуго вон Штајнер: Концерт бр. 2, Оп. 44

КОМАДИ – Збирке комада различитих аутора наведене у садржајима за први разред – захтевнији комади

Комади – Примери
– А. Глазунов: Елегија, Оп. 44

– А. Гргин: Балада

– А. Тањејев: Лист из албума оп. 33

– В. Вилијамс: Свита (избор)

– Г. Форе: Елегија (транскрипција)

– Д. Деспић – Балада

– З. Кодај: Адађо

– Ј. Н. Хумл: Потпури (Фантазија), Оп. 94

– Ј. Хубај: Елегија, Оп. 14, Бр. 1

– К. Рајнеке: Фантазијски комади, Оп. 43

– М. Брух: Романса, Оп. 85

– П. Хиндемит: Жалобна музика

– П. Хиндемит: Медитација

– Р. Максимовић: Атос за соло виолу

– Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117

– Р. Шуман: Адађо и алегро

– С. Цинцадзе: Хоруми – Грузијски плес

– Ф. Бриџ: Два комада за виолу и клавир

– Ф. Давид: Капричо

– Х. Сит: Фантазијски комади, Оп. 58

И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– се самостално штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке

музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С. Каљанов: Техника виолончела – М. Симић: Скале са помоћним тоновима и трозвуцима. – Двозвуци: Разложене терце, сексте и октаве. – Трозвуци: Д7 и УМ7. **Техничке вежбе** – Кирил Вапорџиев: – Палчева техника за виолончело. – Р. Мац: Увод у свирање на палчанику – Р. Мац: Положај и прелази – Косман: Трилер вежбе – Фејар: Техничке вежбе, II свеска – О. Шевчик – вежбе на палцу (аранжман за вч.) **ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две дурске и две молске скале са трозвуцима и Д7 ,УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз три октаве; – четири етиде; – два комада; – једно дело велике форме.		
Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године		

Програм испита:
– Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама (разложено), трозвуцима и четворозвуцима;

– Једна етида из предложене литературе;

– Ј. С. Бах: један став из I свите

– Први став из једног од наведених концерата.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– С. Ли: 40 етида оп. 31 Кумер: Етиде

– Доцауер: Етиде II

– Дипор: Етиде

– Мерк: Етиде

– Р. Мац: 30 етида

– И. Попарић: Етиде,

– Д. Попер: Етиде

Комади

– Ј. С. Бах: Ариозо

– Д. Попер: Гавота

– П. И. Чајковски: Ноктурно

– Гопар: Успаванка,

– Форе: Елегија,

– Чајковски: Сентиментални валцер.

Дела велике форме

– Ј. Кленгел: Кончерто Це-дур

– Г. Голтерман: Кончерто бр. 1

– А. Вивалди: Концерт Де-дур оп. 3 бр. 9

– Ј. С. Бах: I свита Ге-дур , II свита д-мол

– Ј. Б. Самартини: Соната Ге-дур

– А. Вивалди: Соната

– за виолончело

– Б. Марчело: Соната Це-дур

Друга дела из светске и домаће литературе одговарајућег техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато.

припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С. Каљанов: Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Двозвуци (унисоно): терце, сексте и октаве, трозвуци и Д7,УМ7. **Техничке вежбе** – О. Шевчик – вежбе на палчанику – Р. Мац: Положаји и прелази – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе III свеска **ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.**
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима и Д7, УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама кроз четири октаве; – четири етиде; – два комада; – једно дело велике форме.		
Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године		
Програм испита: – Једна молска скала (хармонски мол) са потезима, терцама, секстама, октавама, трозвуцима и четворозвуцима; – Једна етида; – Комад; – Ј. С. Бах: два става из I или II свите; – Први став из једног од наведених концерата; **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– С. Ли: 40 етида

– Ј. Мерк: Етиде

– Ж. Л. Дипор: Етиде

– И. Попарић: Етиде

– Р. Мац: 30 етида

– Ф. Грицмахер: Етиде, I свеска

– J. J. Доцауер: Етиде III свеска

– Д. Попер оп. 73

Комади

– Рахмањинов: Серенада

– Рахмањинов: Вокализа

– В. Мокрањац: Стара песма

– Ф. Купрен: Пасторала

– Д. ван Генс: Скерцо

– К. Сен-Санс: Алегро апасионато

Дела велике форме

– Б. Ромберг: Концерт бр. 2 Де-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол

– J. Кр. Бах: Концерт це-мол

– J. Хајдн: Концерт Де-дур – мали

– J. С. Бах: Соло свита бр. 1 и бр. 2.

– А. Корели: Сонате

– Ђ. Червето: Сонате

– Л. Бокерини: Соната Це-дур

Друга дела светске и домаће литературе одговарајућег техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

бити у стању да:		
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С. Каљанов: – Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Дурске и молске скале кроз четири октаве са различитим потезима. – Терце, сексте и октаве кроз три

		октаве . – Трозвуци и четворозвуци. **Техничке вежбе** – О. Шевчик – техничке вежбе за леву и десну руку – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе **ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.**

Обавезни минимум програма

– две дурске и две молске скале са трозвуцима и четворозвуцима, терце сексте и октаве.

– три етиде;

– два комада различитог карактера;

– три става из Бахове свите;

– соната или концерт.

Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године

Програм испита:

– Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама и трозвуцима и четворозвуцима;

– Две етиде различитих техничких захтева;

– Два става из свите – обавезно Прелудијум;

– Цео концерт или цела соната.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Ф. Грицмахер: I свеска

– J. Мерк: Етиде

– Ж. Л. Дипор: Етиде

– J. J. Доцауер: Етиде

– Д. Попер: Етиде оп. 73

Комади

– Гранадос: Интермецо

– К. Сен-Санс: Лабуд

– А. Глазунов: Песма трубадура

– П. Коњовић: Хајдучка

– Д. Деспић: Сицилијана

– Д. Попер: Мазурка

– И. Попарић: Композиције за ансамбле виолончела (број 4, 5, 6 и 8)

Сонате

– Л. Бокерини: Соната Ге-дур

– А. Ариости: Соната е-мол

– Ке д'Ервелоа – Свита бр. 2

– Ж. М. Екле: Соната ге-мол

– Б. Марчело: Сонате

– Г. Ф. Хендл: Соната ге-мол

Концерти

– Г. Голтерман: Концерт а-мол и ха-мол

– К. Давидов: Концерт бр. 1

– А. Вивалди: Концерт а-мол

– К. Сен-Санс: Концерт а-мол

Свите

J. С. Бах: Свита бр. 2 и 3.

Користити и друга дела одговарајућег техничког нивоа.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација

вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу.		различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С. Каљанов: – Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Дурске и молске скале кроз четири октаве са различитим потезима. – Терце, сексте и октаве кроз три октаве . – Трозвуци и четворозвуци. **Техничке вежве** – О. Шевчик – техничке вежбе за леву и десну руку – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе

		Етиде – Ф. Грицмахер: I свеска – J. Мерк: Етиде – Ж. Л. Дипор: Етиде – J. J. Доцауер: Етиде – Д. Попер: Етиде оп. 73 – А. Пјати: Каприча – О. Франком: Каприча **Комади** – М. Милојевић: Легенда о Јефимији – П. И. Чајковски: Песма без речи – К. Сен-Санс: Алегро апасионато – Д. Попер: Тарантела, Мађарска рапсодија Концертна полонеза – И. Попарић: Композиције за ансамбле виолончела (број 4, 5, 6 и 8)
		Сонате – Л. ван Бетовен: Соната бр. 1 – Ж. Б. Бревал: Соната Ге-дур – Ф. Франкер: Соната Е-дур – Л. Бокерини: Соната А-дур **Концерти** – J. Кленгел: Концерт де-мол – Л. Бокерини: Концерт Бе-дур, Де-дур и Ге-дур – К. Сен-Санс: Концерт

		а-мол оп. 33. – А. Вивалди: Концерт а-мол, ПВ 35 – Ф. Е. Бах: Концерт а-мол – Е. Лало: Концерт де-мол – Ј. Хајдн: Це-дур концерт – Д. Кабалевски: Концерт опус 49 **Свите** Ј. С. Бах: Свита бр. 1, 2, 3 (по избору) Друга дела одговарајућег техничког нивоа
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима и четворозвуцима, терце сексте и октаве. – три етиде; – два комада; – два става из Бахових свита (1–3); – концерт у целини.		
Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године		
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација.

– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. – Орнаменти (мелизми) **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) – Тошев (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,)

		– Новосел – палчева поз. – Монтаг – палчева поз. **Етиде** – Храбе (св. 1) – Новосел (други део) палчева позиција – Шторх – Храбе (св. 1) – Симандл 10 малих етида – Слама 66 етида – Либон 12 етида – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)

Обавезни минимум програма

а) Две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве;

б) четири етиде;

в) три комада;

г) једна соната (два става)

Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године

Програм испита:

Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима.

Једна техничка вежба.

Једна етида са клавирском пратњом.

Два става сонате или комад.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета **КОНТРАБАС**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и

инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. – Орнаменти – мелизми **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези)

		– Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) – Тошев (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – (други део) палчева поз. – Монтаг – палчева поз. **Етиде** – Храбе (св. 1) – Новосел 15 етида – Шторх – Храбе (св. 1) – Симандл 9 великих етида – Слама 66 етида – Либон 12 етида – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)
Обавезни минимум програма а) Две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; б) четири етиде; в) три комада; г) једна соната (два става).		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм испита:		

Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима. Једна техничка вежба. Једна етида са клавирском пратњом. Два става сонате или комад. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре:

– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;		Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – (други део) палчева поз. **Етиде** – Храбе (св. 1; 2;) – Новосел 15 етида – Шторх – Храбе (св. 2) – Симандл – Кројцер 18 етида – Вибор етиде (св. 3) – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Концерти (Капуци; Пихл; и други одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве;		

– четири етиде; – три комада; – концерт (први став).
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године
Програм испита: – Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима. – Једна техничка вежба. – Једна етида са клавирском пратњом. – Концерт (први став). **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања

емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу.		гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) **Етиде** – Храбе (св. 1; 2;) – Новосел 6 етида каприса – Шторх – Храбе (св. 2) – Симандл – Кројцер 18 етида – Вибор етиде (св. 3; 4;) – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Концерти (Капуци; Пихл; Драгонети; Дитерсдорф; и други одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; – три етиде; – два комада;		

– концерт у целини
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ ВИОЛИНА, ВИОЛА, ВИОЛОНЧЕЛО, КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО

Природа музичке уметности указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разматрају други аспекти музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмента неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета.

Настава гудачких инструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду његове музичке, психофизичке и друге способности и предиспозиције. У том смислу, припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и развоју, брзини и квалитету учења, односу задатог и постигнутог, итд.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни садржаји обухватају литературу из различитих стилских раздобља и обезбеђују могућност систематичног и поступног савладавања инструментално-извођачких и креативних захтева, у складу са принципом јединства развоја музичких и техничких компоненти код ученика. Наведене композиције различитих стилова

представљају подручје ширих и разноврсних музичко-техничких и уметничких садржаја који тешко подлежу формалистичком сврставању у одређени разред. Истовремено, треба имати у виду да је избор ученичког репертоара од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. У том смислу, избор дела из литературе треба схватити само као пример и подсетник који ни у ком случају не може бити потпун.

Наставник мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Наставник планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и оперских представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите интерпретативне и техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу.

Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

Основни принципи рада између осталог подразумевају: јединство развоја музичких и техничких компоненти; процес постепеног продубљивања разумевања интелектуално-емоционалне садржине музичких дела на којој се базира интерпретација; етапни приступ рада на музичком делу; континуирани рад на самосталном развијању музичке фантазије подстицајним разговорима и продубљивањем интересовања за креативно музичко изражавање; усавршавање асоцијативних процеса предслушања, предвиђања и предосећања; даљи рад на развоју музичко-слушних представа; развитак слуха као покретача и контролора одсвираног; обраду и практичну примену појмова музичког стила, стилског извођења, извођачке праксе и културе музицирања; подчињење техничких импулса леве и десне руке музичком изражавању – тежња ка нивоу „руке слуге”; даљи рад на прилагођавању ученика инструменту – корекције поставке и извођачких покрета, психофизички здрав однос са инструментом; давање предности илустрацији у односу на

демонстрацију као показном средству у настави; аналитички и критички приступ извођаштву.

Рад на техници леве руке између осталог треба да подразумева: свесно и активно спуштање и одизање прстију; свесно задржавање прстију на жицама, као и истовремено спуштање и одизање више прстију; активно пребацивање прстију са жице на жицу; рад на „раму шаке" и његовим екстензијама (подхвати и прехвати); употребу прстореда као изражајног и техничког средства; принципе избора прстореда у односу на музичке и техничке разлоге; разумевање зависности прстореда од ритма, интонације, динамике и тембра; прстореде разложених двозвука, трозвука, четворозвука, симултаних двозвука, акорада и флажолета (природних и вештачких); комбинаторику различитих прстореда при смени позиција; разноврсност вибрата као изражајног средства (веза вибрата и емоционалне стране извођења); технички третман вибрата: спори-брзи, узани-широки (зависност врсте вибрата од регистра и динамике); свест о различитим степенима наслона прстију на жице и развијање способности преношења ослонца с прста на прст; усвајање високих позиција; различите начине смена позиција; разумевање односа глисанда (технички) и портамента (музички израз); вишу технику свирања двозвука и акорада.

Рад на техници десне руке између осталог треба да подразумева: слуховну контролу обликовања звука у вези са музичким представама; разумевање односа потеза гудалом и људског гласа (говор, певање, дикција, артикулација); инструментално-ритмичке (сонабиле) и певне карактеристике (кантабиле) тона; проблематику обликовања звука, тј. свесну и креативну употребу свих пет фактора: количине, брзине и тежине потеза (наслона на жице), тачке звучања (између хватника и кобилице) и количине струна; развој потеза гудалом као основног средства артикулације; усавршавање лежећих, скачућих и бацајућих потеза у различитим (ритмичким) комбинацијама; динамично обликовање тона – изучавање различитих карактеристика јачине и тембра звука у свим регистрима инструмента (на све четири жице) и различитим ритмичким контекстима.

ВИОЛИНА:

Упутство за извођење скала – треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постизања флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код ученика. Поред тога треба комбиновати свирање скала по једној жици, у једној позицији и скале са променом позиција (три и више октава).

Базично, у првом и другом разреду треба се фокусирати на деташе и легато етиде а касније уводити етиде са захтевнијим лежећим, скачућим и бацајућим потезима и њиховим комбинацијама. Поступно уводити двозвучне етиде прво кроз једну позицију а затим са прелазима кроз различите позиције са циљем постизања лакоће извођења у свим темпима. Сонате иако нису обухваћене програмом испита веома су важне за музички развој ученика, због чега се веома препоручују у складу са музичким капацитетима ученика. У процесу музичког сазревања посебну пажњу треба посветити делима Баха и Моцарта. У раду на концертима веома је важно одслушати дело у целини у циљу што бољег извођења појединачних ставова.

ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС

Упутство за извођење скала: Скале у првом разреду треба изводити основним лежећим и скачућим потезима, уз најједноставније ритмизације и комбинације потеза, а у каснијим разредима постепено уводити захтевније лежеће, скачуће и бацајуће потезе, као њихове ритмизације и комбинације. Двозвуке и арпеђа трозвука и четворозвука у првом разреду треба свирати у лаганијем темпу, с фокусом на исправном начину извођења, а у каснијим разредима постепено повећавати захтев свирањем у покретнијем темпу и већим бројем нота на један легато потез. Треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постизања флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код ученика. Посебно водити рачуна да не долази до грчења у левој руци приликом свирања двозвука.

Иако није одређено минимумом годишњег програма препоручује се континуирани рад на репертоару соната, и то у прва два разреда по два става сонате, а у трећем и четвртом разреду сонате у целини.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима.

У оквиру свих наставних активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА (гудачки инструменти)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста.

садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.		Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА* је дата по инструментима и разредима испод табеле**

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред – Оркестарска сола

ВИОЛИНА

Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину, I свеска (први и други разред)

– А. Корели: Кончерто гросо оп. 6 бр. 7

– Г. Торели: Симфонија це-мол оп. 6

– А. Вивалди: Кончерто гросо оп. 3; Симфонија

– Л. Соркочевић: Симфонија бр. 6 Де-дур; Симфонија бр. 4 Еф-дур; Симфонија бр. 3 Де-дур

– К. Штамиц: Оркестарски квартет оп. 4

– Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 5 Де-дур; Бранденбуршки концерт бр. 1 Еф-дур; Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур

– Ј. Хајдн: Симфонија бр. 31 Де-дур

Други разред – Оркестарска сола

– Ј. Хајдн: Симфонијабр. 88, Симфонијабр. 94,Симфонијабр. 31 Де-дур, Симфонијабр. 101 Де-дур, Симфонијабр. 104 Де-дур, Симфонијабр. 94 Ге-дур, Симфонијабр. 103 Ес-дур.

– В. А. Моцарт: Симфонијабр. 35 Де-дур, Симфонијабр. 41 Це-дур, Симфонијабр. 39 Ес-дур, Фигароваженидба – увертира

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол

Трећи разред – Оркестарска сола

Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину свеска I и II (трећи и четврти разред) и друга литература која одговара захтевима програма

– В. А. Моцарт: Чаробна фрула – увертира, Арија Морена, Отмица из Сараја – увертира, Симфонија бр. 38 Де-дур, Симфонија бр. 41 Це-дур, Симфонија бр. 40 ге-мол, Симфонија бр. 41 Це-дур, Симфонија бр. 40 ге-мол.

– Б. Сметана: Продана невеста – увертира

– Ј. Мајседер: Сцена из балета

– Ђ. Росини: Виљем Тел – увертира

– Л. Делиб: Копелија – свита из балета

– Б. Бритн: Једноставна симфонија II став, Једноставна симфонија IV став

– В. Мокрањац: Дивертименто за гудаче

Четврти разред – Оркестарска сола

– Л. ван Бетовен: III симфонија Ес-дур оп. 55, IV симфонија Бе-дур оп. 60,

– VI симфонија Еф-дур оп. 68, VII симфонија А-дур оп. 92, IX симфонија де-мол

– оп. 125, Леонора бр. 3 пр. 72а – увертира.

– Ј. Брамс: Концерт за клавир оп. 15, I симфонија це-мол оп. 68, II симфонија Де-дур оп. 73

– Ф. Шуберт: Симфонија ха-мол

– А. Адам: Жизела – свита из балета

– А. Дворжак: IX симфонија е-мол

– Б. Сметана: Влтава – симфонијска поема бр. 2

– П. И. Чајковски: Лабудово језеро – балетска свит, IV симфонија еф-мол оп. 36

– П. Коњовић: Велика чочечка игра – опера „Коштана"

– С. Рајичић: Симфонија ин Е

ВИОЛА

Први разред – Оркестарска сола

– Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 1; Бранденбуршки концерт бр. 2 (први став), Концерт за виолину а-мол

– Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија бр. 12.

– В. А. Моцарт: Увертира: „Чаробна фрула"

– Л. Керубини: Увертира: „Водоноша"

– Л. ван Бетовен: Увертира: „Леонора" бр. 1 оп. 72а, Концерти: Концерт за клавир бр. 4 оп. 58; Концерт за виолину Де-дур оп. 61. Миса Солемнис оп. 123

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол („Трагична"), Концерти: Концерт за клавир а-мол оп. 54

– Р. Шуман: Концерт: Концерт за клавир, а-мол, оп. 54

– Ф. Менделсон: Симфоније: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 („Шкотска”), Увертире: „Сан летње ноћи” оп. 21; „Сан летње ноћи”: Скерцо оп. 61

– Ђ. Верди: Опера: „Бал под маскама”

Други разред – Оркестарска сола

– Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур. Концерт за виолу Е-дур.

– Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија: бр. 16

– В. А. Моцарт: Увертире: „Фигарова женидба”; „Идоменео”; „Дон Жуан”.

– Ђ. Росини: Увертира: „Севиљски берберин”.

– Л. ван Бетовен: Увертире: „Леонора” бр. 2 оп. 72а; „Леонора” бр. 3 оп. 72а.

– Симфоније: Симфонија бр. 7 А-дур оп. 92

– К. М. Вебер: Увертире: „Чаробни стрелац”; „Еуријанте”.

– Ф. Шуберт: Симфонија: Симфонија бр. 7 Це-дур

– Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 2 оп. 61;

– Ф. Менделсон: Концерти: Концерт за виолину е-мол, оп. 64

– Ђ. Верди: Опере: „Аида”; „Отело”.

Трећи разред – Оркестарска сола

– Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 4 Ге-дур; Бранденбуршки концерт бр. 5Де-дур Концерт за флауту, виолину и клавир а-мол.

– Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија: бр. 99

– В. А. Моцарт: Увертире: „Кози Фан Туте”, Симфоније: Симфонија бр. 35 Де-дур („Хафнер”)

– Ђ. Росини: Увертира: „Сврака крадљивица”

– Л. ван Бетовен: Симфоније: Симфонија бр. 3 Ес-дур, оп. 55 („Ероика”); Симфонија бр. 5 це-мол, оп. 67; Концерти: Концерт за клавир бр. 5, оп. 73

– К. М. Вебер: Увертире: „Прециоза”; „Оберон”.

– Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1 Бе-дур, оп. 38; Симфонија бр. 3 Ес-дур, оп. 97.

– Ф. Менделсон: Симфоније: Симфонија бр. 5 де-мол, оп. 107 („Реформацијска”); Симфонија бр. 4 де-мол, оп. 90 („Италијанска”).

– Г. Мајербер: Увертира: „Хугеноти”

– Ђ. Верди: Опера: „Трубадур”

Четврти разред – Оркестарска сола

– Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 6 Бе-дур, Концерт за клавир де-мол.

– В. А. Моцарт: Симфоније: Симфонија бр. 36 („Линцер”); Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонија бр. 41 („Јупитер”)

– Л. ван Бетовен: Увертира: „Криолан” оп. 67; Симфоније: Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 („Пасторална”); Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125

– К. М. Вебер: Увертире: „Јубиларна увертира”

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 2 Бе-дур

– Р. Шуман: Увертире: Увертира „Манфред” оп. 115, Симфоније: Симфонија бр. 4 де-мол, оп. 120

– Ф. Менделсон: Увертире: Увертира „Фингалова пећина” („Хербиди”) оп. 26

– Ж. Бизе: Опера: „Кармен”

– Ђ. Верди: Опера: „Риголето”

ВИОЛОНЧЕЛО

Реља Ћетковић, Оркестарске студије за виолончело, 1 свеска („ Нота”, Књажевац, 1979. први, други, трећи, четврти разред смш)

Први разред – Оркестарска сола

– Ј. Хајдн: Симфонија бр. 88; Симфонија бр. 94 Ге-дур; Симфонија бр. 101 Де-дур – *часовник*; Симфонија бр. 103 Ес-дур; Симфонија бр. 104 Де-дур – *Лондонска.*

– В. А. Моцарт: *Чаробна фрула* – увертира; *Дон Жуан* – увертира; *Фигарова женидба* – увертира; Симфонија бр. 30 Де-дур – *Хафнерт*; Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонијабр. 41 Це-дур – *Јупитер*.

– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 1 Це-дур оп. 21; Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 36; Симфонија бр. 3 Ес-дур оп. 55 – *Ероика*; Симфонија бр. 5 це-мол оп. 67; Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 – *Пасторална*; Симфонија бр. 7 А-дур оп. 92; Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125; Увертира *Леонора* бр. 3 оп. 72а.

Други разред – Оркестарска сола

– Л. ван Бетовен: Увертира „*Кориолан”* оп. 62.

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол – *Трагична*; Симфонија бр. 2 Бе-дур; Симфонија бр. 7 Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол –*Недовршена*.

– Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38; Симфонија бр. 2 Це-дур оп. 61; Симфонија бр. 4 де-мол оп. 120.

– Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 е-мол оп. 56 – *Шкотска*; Симфонија бр. 4 А-дур оп. 90 – *Италијанска*; Симфонија бр. 5 де- мол оп. 107 – *Реформацијска*; Увертира *Фингалова пећина* оп. 26.

– К. М. Вебер: *Оберон* – увертира; *Чаробни стрелац*– увертира; *Еуријанте*–увертира.

– Вебер-Берлиоз: *Позив на игру* оп. 65

– Х, Берлиоз: *Фантастична симфонија* оп. 14, Симфонија са виолом облигато *Харолд у Италији* оп. 16; *Римски карневал* оп. 17.

Трећи разред – Оркестарска сола

– А. Понкиели: *Ђоконда–Игра сатова.*

– Ђ. Росини: *Севиљски берберин* – увертира; *Виљем Тел* – увертира

– М. И. Глинка: *Руслан и Људмила* – увертира.

– Ж. Бизе: *Арлезијанка* – Свита бр. 1

– Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол оп. 68; Симфонија бр. 4 е- мол оп. 98; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Концерт за клавир бр. 2 Бе-дур оп. 83.

– Б. Сметана: *Продана невеста* – увертира.

– П. И. Чајковски: *Словенски марш* оп. 31; *Серенада за гудаче* Це-дур оп. 48; *Лабудово језеро* – Свита из балета – оп. 20; Симфонија бр. 4 Ес-дур оп. 36; Симфонија бр. 5 е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6 ха-мол оп. 74 – *Патетична*;

– Концерт за клавир бр. 1 оп. 23; *Ромео и Јулија* – увертира-фантазија.

Четврти разред – Оркестарска сола

– Н. Р. Корсаков: *Шехерезада* оп. 25 – Симфонијска свита; *Шпански капричо* оп. 34. А. Дворжак: Симфонија бр. 8 (4,) Ге-дур оп. 88; Симфонија бр. 9 (5) е-мол, оп. 95 – *Из новог света*

– Е. Елгар: *Енигма варијације* оп. 36.

– Ц. Франк: Симфонија де-мол

– А. Брукнер: Симфонија бр. 4 Ес-дур; Симфионија бр. 7 Е-дур.

– Г. Малер: Симфонија бр. 1, Де-дур; Симфонија бр. 4 Ге-дур

– П. Дика: *Чаробњаков ученик* – Симфонијска поема.

– Ј. Сибелијус: Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 43.

– С. Прокофјев: Симфонија бр. 5 оп. 100; *Класична симфонија* оп. 25.

– Д. Шостакович: Симфонија бр. 1 еф-мол оп. 10; Симфонија бр. 5 де-мол оп. 47.

КОНТРАБАС

Војин Драшкоци и Јуриј Почевски: „Оркестарске студије за контрабас" I део

Први разред

– Г. Ф. Хендл: Оркестарска свита *Музика на води*

– Ј. С. Бах: *Пасија по Матеју* – хор и речитатив; Концерт за виолину Е-дур, Концерт за клавир и оркестар еф-мол, Чакона де-мол; Бранденбуршки концерт Бе-дур, Еф-дур, Ге-дур

– К. В. Глук: *Ифигенија на Тауриди* – увертира

Други разред

– Ј. Хајдн: Симфоније бр. 99 Ес-дур; бр. 94 Ге-дур; бр. 101 Де- дур; бр. 104 Де-дур

– В. А. Моцарт: увертире из опра *Дон Жуан, Фигарова женидба, Чаробна фрула, Отмица из Сераја;* Симфоније Ес-дур КУ 543; бр. 40 ге-мол; бр. 41 – *Јупитер*; бр. 35 Де-дур – *Хафнер*; бр. 36 Це-дур – *Линцер*

– Л. ван Бетовен: Симфоније бр. I, II, III, IV и V

Трећи разред

– Л. ван Бетовен: Симфонија VI, VII, VIII и IX; Увертире: *Кориолан; Леонора* бр. 3; *Освећење дома*

– К. М. ф Вебер: увертире *Оберон; Прециоза*; *Еуријанте; Чаробни стрелац*

– Ф. Шуберт: Симфоније бр. 7 Це-дур; бр. 8 ха-мол – *Недовршена*

– Ф. Менделсон: Симфоније бр. 3 а-мол; бр. 4 А-дур; Увертира *Фингалова пећина*

– Р. Шуман: Симфоније бр. 1 Бе-дур; бр. 1 Це-дур; бр. 4 де-мол

– Ф. Лист: Мазепа – симфонијска поема

– Ј. Брамс: Симфоније бр. 1 це-мол; бр. 2 Де-дур; бр. 3 Еф-дур; бр. 4 е-мол

Четврти разред

– Р. Штраус: Симфонија бр. 1 еф-мол; *Дон Жуан* – симфонијска поема; *Макбет*; *Смрт и преображење*; *Тил Ојленшпигел; Тако је говорио Заратустра, Дон Кихот; Живот јунака; Симфонија доместика*

– П. И. Чајковски: Серенада за гудаче; Свита за оркестар бр. 3; бр. 4; *Крцко Орашчић*; Симфонија бр. 1 ге-мол; бр. 2 це-мол; бр. 3; бр. 4; бр. 5; бр. 6; *Манфред*; *Италијански каприччо; Увертира 1812*; *Ромео и Јулија*; *Франческа Римини; Успавана лепотица; Евгеније Оњегин; Мазепа* – опера; *Пикова Дама*; *Чаробница* – опера

– Ђ. Верди: опере *Риголето; Трубадур; Травијата; Бал под маскама; Моћ судбине; Макбет; Дон Карлос; Аида; Отело; Фалстаф*; Реквијем.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ВИОЛИНА/ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно *primavista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба

пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од „*понтичела”* до „*сул таста”*) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – примени технику тремоло свирања на гитари; – имплементира основне агогичке појмове;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Тремоло техника. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање.

– самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		**Скале** Дијатонске дурске и молске скале кроз триоктаве. Хроматска скала кроз три октаве. Терце, сексте, октаве, дециме, разлагање трозвука и четворозвука. Каденце у сва три положаја. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад.		
Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре: – Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом; **Програм испита:** – Етида; – Циклично дело; – Комад **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз.

ЛИТЕРАТУРА*

Школе и етиде:

– Ј. Јовичић: Школа за гитару II, III, IV и V део

– Е. Пухол: Escuela rotonada

– А. Карлеваро: Cuadernos но. 1, 2, 3, 4

– М. Каркаси: Етиде оп. 60 – број 1, 2, 3, 6, 7, 11, 12, 14, 19

– Ф. Сор – А. Сеговиа: 20 етида – број 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 15

– Н. Косте: Етиде оп. 38

– М. Ђулијани: Етиде оп. 48

– Д. Агуадо: Етиде

– Л. Лењани: Каприча

– Е. Пухол: Grado superior – број 1, 2

Друге етиде по избору наставника.

Циклична дела

– М. Ђулијано: Сонатине оп. 71 – број 1, 2, 3

– Ф. Карули: Сонате

– Ф. Молино: Сонате

– А. Диабели: Соната Це-дур, А-дур

– Г. Ф. Хендл: Сарабанда и варијације

– М. Каркаси: Варијације Де-дур, А-дур

– J. А. Логи: Партите а-мол, Це-дур

– С. Л. Вајс: Свита „L'Infidelle"

– Друга дела по избору наставника

Комади

– Избор комада од епохе ренесансе до XX века – Џ. Дауленд, Г. Санс,

А. Мудара, Р. де Визе, С. Л. Вајс, Д. Агуадо, Ф. Сор, М. Ђулијани, Ф. Тарега, Х. Вила-Лобос, Л. Броувер и др.

Друга дела по избору наставника.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – самостално решава лакше техничке проблеме у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин

композицији; – примењује шири спектар боја на гитари (од „*понтичела”* до „*сул таста*”) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала кроз три октаве; терце, сексте, октаве, дециме, разлагање трозвука и четворозвука; каденца у сва три положаја. Скале и све припадне вежбе треба вежбати и даље и легато и стакато, уз проширење употребе ритмичких варијанти; ученика оспособити да може да свира већ у брзом темпу – м. м. = 100–112. **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде** – J. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos но. 1, 2, 3, 4 – М. Каркаси: Етиде оп. 60 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – М. Ђулијани: Етиде оп. 48 и оп. 100 – Д. Агуадо: Етиде – Л. Лењани: Каприча – Е. Пухол: Grado Superior Друге етиде по избору наставника. **Циклична дела** Сонате, сонатине, свите или варијације из литературе а по избору наставника **Комади** Избор комада из литературе за гитару од ренесансе до XX века – избор може да садржи и транскрипције (нпр. дела

		Албениза, Гранадоса и др.).

Обавезни минимум програма:
– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом

– Две етиде

– Циклично дело

– Комад.

Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године

Програм смотре:
– Етида

– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом;

Програм испита:
– Етида;

– Циклично дело;

– Комад

– Комад.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин

– примењује шири спектар боја на гитари (од „*понтичела”* до „*сул таста*”) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – познаје барокне игре и њихове карактеристике – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, децима, разложени трозвуци и четворозвуци; каденце у сва три положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120). **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде** – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V део – Е. Пухол: Escuela ratonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Х. Вила-Лобос: Етиде Х. Сагрерас: Етиде Д. Агуадо: Етиде Друге етиоде из литературе по избору наставника – Ј. С. БАХ – 2 става из неке свите **Циклична дела** Сонате, варијације, свите из литературе а по избору наставника **Комади** Избор комада из литературе од ренесансе до XX века

		Друга дела по избору наставника.

Обавезни минимум програма:
– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом

– Две етиде

– Циклично дело

– Комад.

Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године

Програм смотре:
– Етида

– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом;

Програм испита:
– Етида;

– Циклично дело;

– Комад

– Два става из барокне свите (по могућству из неке од Бахових свита).

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста.

основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од „*понтичела”* до „*сул таста*”) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – познаје барокне игре и њихове карактеристике; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње; – креира сопствени прсторед, прилагођен индивидуалним способностима и карактеру композиције; – субјективно интерпретира композиције уз слободу музичког доживљаја одређену правилима епохе и стила.		Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање. Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, децима, разложени трозвуци и четворозвуци; каденце у сва три положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120). **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде** – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Х. Вила-Лобос: Етиде – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Н. Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Д. Агуадо: Етиде – Х. Сагрерас: Етиде Друге етиде из литературе – Ј. С. БАХ – Два става из неке Бахове свите или нека Бахова композиција сложенијег садржаја и форме (нпр. Чакона де-мол и сл.) **Циклична дела** Сонате из шире литературе

		– Ф. Сор: Соната оп. 22, оп. 25, оп. 15 – М. Ђулијани: Соната оп. 15 – А. Диабели: Соната Еф-дур – М. М. Понсе: Сонатина меридионал, Соната класика – Ф. М. Тороба: Сонатина Х. Турина: СОНАТА У обзир долазе и развијене једноставачне сонатне форме као што су: М. Ђулијани: Grande ouvertire, Grand sonata Eroika **Комади** Избор комада од епохе ренесансе до XX века – потребно је у избор укључити бар једну композицију домаћег аутора: Д. Богдановића, В. Трајковића, Ј. Јовичића, В. Ивановића и др. Друга дела по избору наставника.
Обавезни минимум програма: – Концертна етида; – Први став сонате – Виртуозни комад – Једна композиција домаћег аутора. – Најмање један став Бахове партите, сонате или свите		
Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године		
Матурски испит		

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГИТАРА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмента неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета.

Настава инструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При избору композиција, нарочито у I разреду који је у извесном смислу спона основне и средње школе, треба се руководити идејом афирмисања правилног функционисања свирачког апарата, тј. стварањем чврсте психофизичке везе између ученика, инструмента и музике. Програм, поготово у почетку I разреда, не треба да садржи тешке композиције већ тежина мора бити у захтевима који се ученику постављају као што су тонска лепота и изражајност, фразирање, темпо, динамика, нијансирање боја, агогика. Оваквим континуираним приступом учврстиће се код ученика критички однос према захтевима музичког текста, а то је важан корак у правцу његовог осамостаљења.

При постављању или обради композиција из програма наставник је дужан да, бар у неколико реченица, упозна ученика са композитором и са временом и стилом у којем је дело настало. Различити видови анимације ученика учиниће интерпретацију маштовитијом, убедљивијом и разноврснијом.

Композиције из програма многобројне су и разноврсне. О њиховом избору одлучује наставник не заборављајући да етиде и техничке вежбе морају покрити све аспекте технике, а да остале композиције треба да су што различитије и по времену настанка (стил) и по карактеру.

Изузетно је важно да се наведени поступци почну доследно мењивати од самог почетка I разреда средње музичке школе јер представљају образац по коме се одвија професионално музичко школовање и дају чврсту и здраву основу за развој музичке личности.

Скале и одговарајуће интервале и вежбе вежбати почев од врло спорих темпа у легату и стакату, користећи различите прстореде десне руке и ритмичке варијанте.

У III разреду у програм улази и музика J. C. Баха те је, сходно томе, током године потребно урадити бар два става из неке свите – уколико професор не оцени да је могуће може се урадити и нека већа и сложенија композиција, нпр. фуга.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких и техничких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета.

задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – познавање музичких и техничких ознака унутар текста; – познавање нота на различитим жицама и у оквиру различитих позиција.		Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.

Кључне речи: концентрација. опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА* – ГИТАРА

Први разред:

– Ј. Јовичић: Школа гитаре за младе почетнике Јован Јовичић: Школа за гитару I и II део

– С. Прек: Албум I, II, III

– В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару.

Деонице камерне музике и друга дела по избору наставника.

Други разред:

– Ј. Јовичић: Школа за гитару II и III део

– В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару

– Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара

Друга литература по избору наставника.

Трећи разред:

– Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара

– У. Петерс: Класици гитаре I–V

Лаки примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам и друга литература по избору наставника.

Четврти разред:

– Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитару

– У. Петерс: Класици гитаре I–V

Примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам, и друга литература по избору наставника.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и

сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом и предметом камерна музика што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике.

Наставу изводити индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што је могуће већи. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, етидама или композицијама, које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, темпо итд.). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја и остало.

Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу и у оквиру камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста” треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова (3 часа недељно)**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе лествице у различитим интервалима, супротном смеру и бржем темпу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – изведе динамички флажолете; – изведе етуфе и свира при табли; – изведе различите врсте арпеђа и задржи мелодичност у њима; – свира глисанда и изведе различите трилере и украсе; – изведе композиције са одговарајућим техничким захтевом, музикално и течно; – броји и обележава динамику и педале; – користи различите артикулације и изведе легато и стакато; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Артикулација: дуга средња и кратка. Развијање распона руку. Исписивање педализације. Лествице кроз све октаве у различитим правцима. Разложени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију. Свирање акорада појединачно сваки прст, једне руке, док друга рука пригушује те исте жице. Све ритмичке комбинације трилера. Интервали – од секунде до децимале са различитом комбинацијом прстореда. **Скале и трозвуци** Све лествице у октави – паралелно и у супротном смеру; терци и сексти; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**

– препозна тему кроз дело и испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – свира дела барока и класицизма водећи рачуна о структури облика и одликама стила; – учествује у разговорима о извођењу на јавним наступу; – правилно вежба поштујући техничке процедуре; – користи информационе технологије у циљу стицања знања о стилу, композитору и извођачима.		
Обавезни минимум програма а) 5 етида различитог карактера; б) 1 композиција старих мајстора; в) једна сонатина или соната: г) две композиције за извођење.		
Јавни наступи: Обавезна 2 јавна наступа у току године		
Испитни програм – Скале; – Једна етида; – Једна сонатина; – Једна композиција за извођење. **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: вештина извођења, музичка фантазија и естетика, епоха, стил.

ЛИТЕРАТУРА*

– Ђ. Фројо: Техничке вежбе Комплетна метода;

– М. Гроси: Техничке вежбе;

– С. Мекдоналд и Л. В. Роло „Харфа за данас”;

– Ј. Кондонасис „Свирати харфу”;

– Е. Ларивиер, оп. 9;

– Ф. Ј. Надерман: Етиде прелудијуми;

– Т. Лабаре: Тридесететида;

– Р. Н. Ч. Бокса: Етиде 1. део Оп. 34;

– Е. Поцоли: Студије средњег нивоа;

– Б. Андре 12 етида;

– Ј. Ф. Рамо: *Тамбурин, Ригодон;*
– А. Кабезон: Италијанска павана, Павана са варијацијама;

– А. Корели: Жига, Гавот и Сарабанда.

– Г. Ф. Хендл: „Тема са варијацијама”;

– М. Глинка „Варијације на тему Моцарта”;

– Ф. Ј Надерман: Седам прогресивних соната;

– Ј. Пари: Сонате;

– А. Росети: Сонате;

– Д. Ф. Кулхау „Тема са варијацијама”;

– М. Глинка: Ноктурно;

– Ј. Томас: *Поздрав родној земљи;*
– А. Аселман: Извор, Мали валцер;

– Ж. Ибер: Скерцето;

– Ф. Годфроа: Фантазија;

– Париш Алварс: Романсе, прва књига;

– Г. Ф. Хендл: Пасакаља;

– Е. Ренијe: *Код потока*;
– М. Турније: *Руска успаванка;*
– Д. Хенсон-Конан: Нови блуз”;

– К. Салцедо: *Песма у ноћи;*
– Г. Ф. Хендл: Чакона;

– А. Аселман: Ноктурно;

– А. Шалан: Валцер.

– В. Миланковић: Ноктурно;

– Д. Богдановић: Четири пролећна прелида.

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**

Годишњи фонд часова **105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално наштимује инструмент и замени жицу; – обликује тон, мотив и фразу; – обликује тон у складу са карактером и стилском одредницом композиције; – препозна и води полифоно гласове; – води мелодију у акордској поставци; – координира рад руку и ногу у задатом темпу; – меморише нотни текст различитим методама; – свесно исправља постојеће грешке истражујући нове начине вежбања; – изражајно свира и интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – користи знања из теоретских предмета у интерпретацији музичког дела; – најави себе на јавном наступу, као и дело које свира; – се самостално припреми за наступ; – користи информационе технологије у циљу стицања знања о стилу, композитору и извођачима.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Самостално штимовање инструмента. Правилно дисање током свирања. Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици. Све дурске и молске лествице у октавама, затим у размаку сексте и дециме у кретању кроз све октаве у осминама и шеснаестинама; Скале кроз све октаве у различитим прстним комбинацијама, као и укрштање руку; Разложени трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**

Обавезни минимум програма а) 5 етида различитог карактера; б) 1 композиција старих мајстора; в) једна сонатина или соната г) две композиције за извођење.
Јавни наступи: Обавезна 2 јавна наступа у току године
Програм испита: – Скала; – Једна етида; – Једна сонатина или соната; – Једна композиција за извођење; **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: штимовање инструмента, дисање, меморисање нотног текста.

ЛИТЕРАТУРА*

– Т. Лабаре: Комплетна метода – по избору;

– Л. М. Магистрети: Техничке студије – по избору;

– Ј. Ф. Надерман: Тридесет етида – по избору;

– Р. Н. Ч. Бокса: I – Етиде- по избору;

– Ј. Ф. Надерман: Сонате–Сонатине;

– Ц. Пари: Сонате;

– Ф. А. Росети: Сонате;

– Ж-Б. Кардон: Соната у еф-молу и ес-дуру;

– Ј. Л. Дусек: Соната у це-молу;

– Ж-Б. Крумхолц: Соната;

– Ј. С. Бах-Гранђани: Етиде;

– А. Аселман: *Циганка,*
Молитва, Мајска песма;
– Ж. Ибер: Скерцето; Балада;

– К. Дебиси. *Девојка ланене косе; Месечина*;
– М. Турније: *Лолита;*
– Г. Ф. Хендл: Пасакаља;

– Ј. С. Бах-М. Гранжани: 12 етида за харфу оп. 45 број 6;

– М. Турније: *Јутро* (концертна етида)
– М. Глинка: Варијације на Моцартову тему;

– Е. Париш Алвар: 24 Романсе – по избору;

– С. Мекдоналд и Линда Вуд: Шпанска збирка за харфу;

– Тедески. Импромпти етида;

– К. Сен Санс: Фантазија

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова (3 часа недељно)**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално испише одговарајућу педализацију, прсторед и друге агогичке ознаке; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – користи знања из теоретских предмета у интерпретацији музичког дела; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – води тематски материјал у цикличним композицијама; – критички вреднује изведене композиције у односу натехничку припремљеност и музичку освешћеност; – обликује тонску боју у складу са карактером и стилском одредницом композиције; – критички прати сопствени развој и самостално	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Штимовање инструмента и мењање жица. Уписивање педализације, прстореда, динамике. Пригушивање вибрације више жице. Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици; Техничке вежбе полиритмије. Све дурске и молске лествице у октавама, затим у размаку сексте и децИме у кретању кроз све октаве у осминама и шеснаестинама; Скале кроз све октаве у различитим прстним комбинацијама, као и укрштање руку; Разложени четворогласни трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**

опредељује средства за његово побољшање; – користи рачунарске технологије у употреби упознавања епохе, композитора и извођења дела.		

Обавезни минимун програма
а) 5 етида различитог карактера;

б) 1 композиција старих мајстора;

в) једна сонатина или соната

г) две композиције за извођење.

Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године

Програм испита:
– Скала;

– Једна етида;

– Једна сонатина или соната;

– Две композиције различитог карактера за извођење;

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: вештина извођења, самосталност, цикличне композиције, епоха, стил.

ЛИТЕРАТУРА*

– Т. Лабаре: Комплетна метода – по избору;

– Х. Рније: Техничка метода за харфу;

– К. Салцедо: Техничке вежбе 1;

– Ј. С. Бах-Гранђани: Етиде 3,4;

– Ј. Ф. Надерман: Тридесет етида – по избору;

– Ј. М. Дамаз: Етиде;

– Р. Н. Ч. Бокса: – Етиде- по избору;

– Ф. Ј. Дизи: 48 Етида

– Ј. Ф. Надерман: Сонате–Сонатине;

– Ф. А. Росети: Сонате;

– Ж-Б. Кардон: Сонате;

– Ј. Л. Дусек: Соната у це-молу, и Бе-Дуру

– Ж-Б. Крумхолц: Соната;

– А. Аселман: Балада, Извор,

– М. Турније: Три слике;

Четири прелида;

– К. Дебиси: Арабеска

– Г. Ф. Хендл: Чакона са варијацијама;

– М. Турније: Јутро;

– Д. Воткинс: Мала свита;

– Е. Париш Алвар: 24 Романсе – по избору;

– С. Мекдоналд и Линда Вуд: Шпанска збирка за харфу;

– Г. К. Вагензајл: Концерт за харфу и оркестар.

– Л. Фрајт: Прелиди;

– И. Маринковић Легенда.

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално штимује инструмент; – препозна и води теме у цикличним композицијама; – препозна и води полифоно гласове; – самостално исписује педализацију, прсторед, динамику и артикулацију; – повеже модулацију са одговарајућом педализацијом; – обликује боју тона при извођењу композиција различитих стилова; – пригуши вибрацију претходних	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Штимовање инструмента и мењање жица. Уписивање педализације, прстореда, динамике и артикулације. Пригушивање вибрације једне или више жице. Техничке вежбе полиритмије. Технике свирања у савременим композицијама на дасци и уз помоћ кључа и папира. Све дурске и молске лествице у октавама, секстама и децимама у шеснаестинама. Скале кроз све октаве у различитим

тонова, као и акорада; – изведе технике свирања у савременим композицијама; – одсвира фразе у складу са правилима стила и епохе укључујући емоције, маштовитост и уметнички сензибилитет; – појасни музички облик дела; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално се припрема за наступ; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – одсвира солистички и камерни концерт; – користи рачунарске технологије у употреби упознавања епохе, композитора и извођења дела.		прстним комбинацијама, као и супротном смеру; Разложени четворогласни трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици; **ЛИТЕРАТУРА* списак се литературе се налази испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) 5 етида различитог карактера; б) 1 композиција старих мајстора; в) једна сонатина или соната г) две композиције за извођење.		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године.		
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: музика, развој, стил, полифонија, фраза, анализа, музичка фантазија и естетика.

ЛИТЕРАТУРА*

– Т. Лабаре: Комплетна метода – по избору;

– Л. М. Магистрети: Техничке студије – по избору;

– Х. Рније: Техничка метода за харфу;

– К. Салцедо: Модерна студија;

– Ј. С. Бах-Гранђани: Етиде – 12 етида;

– Ј. М. Дамаз: Етиде;

– Р. Н. Ч. Бокса: – Етиде оп 34, други део – по избору;

– Ф. Ј. Дизи: 48 Етида

– А. Цабел: Извор – концертна етида

– М. Турније: Према извору у шуми;

– Ф. Годефроа: Етида 3. и 4.;

– Г. Ф. Хендл: Варијације,

Жига, Прелудиј и токата;

– Ц. Франк: Свита;

– Д. Скарлати: Сонате;

– Ј. Ф. Надерман: Сонате–Сонатине;

– Ф. А. Росети: Сонате;

– Ж-Б. Кардон: Сонате;

– Ј. Л. Дусек: Соната Бе-Дуру;

– В. Мортари: Соната продиђо

– Ж-Б. Крумхолц: Сонате

– Г. Хикс: Соната;

– Г. Б. Пешети: Соната

– М. Гранђани: Фантазија на Хајднову тему;

– Г. Пјерне; Импромпти каприс;

– М. Турније: Тема са варијацијама;

– К. Дебиси: Арабеска

– М. Турније: *Јутро*;
– Х. Рније: *Размишљање*
– Е. Париш Алвар: 24 Романсе – по избору;

– Б. Андрес: 15 прелудијума;

– С. Мекдоналд и Линда Вуд: Шпанска збирка за харфу;

– Н. Рота: Сарабанда и токата;

– Мчеделов: Варијације на Паганинијеву тему;

– Г. ф. Хендл: Концерт за харфу Бе-дур;

– И. Маринковић Легенда;

– Д. Јовановић: *Вајолет*.

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО О ОСТВАРИВАЊУ ПРОГРАМА ХАРФА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област не може да се изучава изоловано од друге и да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник би требало својом инвентивношћу, знањем и искуством да прилагоди програм сваком ученику и непрестано га проширује и допуњава, пратећи и усвајајући све позитивне иновације на подручју харфистичке педагогије. Начин и редослед реализације програма одабира наставник по својој процени, подстичући ученике и на самостални избор појединих композиција. Својим радом наставник треба да подстиче критичност,

самосталност, осећај одговорности и такмичарски дух. Изражавајући се музиком, ученик активира своје емоције и машту, као и креативни приступ музичкој репродукцији и наступима пред публиком. Све то развија ученикову личност, меморију, радне навике и утиче на његове ванмузичке активности обликујући га као целокупну личност.

Предмет харфа у средњој музичкој школи подразумева надградњу стечених знања из основне музичке школе, а то су: правилно држање тела и исправно држање инструмента, правилно дисање, правилан положај лактова и зглобова руку, кратка и дуга артикулација прстију, репродуковање култивисаног тона, педална техника, коришћење свих техничких, агогичких и динамичких симбола у оквиру музичке литературе. У овом циклусу школовања професор ће са учеником у истој мери радити на сложенијим техничким захтевима, као и на изражајном свирању. Тонску боју инструмента треба повезивати са музичким садржајем. Посебно обратити пажњу на чисто свирање – без зујања суседних жица приликом стављања прстију.

Наставник треба да сугерише ученику да провери штим инструмента, као и да самостално наштимује харфу.

Потребно је код ученика развијати свест о потреби континуираног вежбања према одређеним процедурама које дефинише наставник. У развијању меморије треба комбиновати различите методе (визуелне, аудитивне, конгитивне) да би захтеван нотни материјал био што сигурнији.

Потребно је омогућити довољан број наступа на којима ће ученик према својим могућностима развити способност креирања пред публиком, као и савладавање треме. Важан сегмент у стицању праксе ученика су свакако и такмичења. Захтевни програм, који је врло често веома стимулативан, ученик треба да изведе у целости уз посебно психичко оптерећење, што доприноси бржем савладавању треме као и развијању правилног односа према успеху или неуспеху које такмичење доноси. Том приликом наставник мотивише ученика да у кратком року савлада нова музичка дела.

Слушање музике (себе и неког другог извођача) је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања и интерпретације музичког дела.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима харфе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета **ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – ХАРФА**

Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице харфе у камерним и оркестарским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије; Сналажљивост и брзо реаговање; Упознавање са деоницама харфе у камерној и оркестарској литератури; Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** – Хрестоматија за 1., 2., 3. и 4. Омш; – Б. Миланковић: Оркестарске студије за харфу, први део – Конхоусер/Сторк: Оркестарски штимови за харфу

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА* – ХАРФА

Први разред – Оркестарска сола

– Ш. В. Глук: Орфеј и Еуридика – Увертира; 22 Соло са хором; 24 Арија – транспозиција за тенор;

– М. И. Глинка: Иван Сусањин – арија;

– М. П. Мусоргски: Ноћ на голом брду;

– Ђ. Пучини: Боеми – предигра за 3. чин; Тоска – молитва из 2. чина;

– Ђ. Доницети: Љубавни напитак – арија – ромаса Неморина;

– Ж. Бизе: Кармен – 3. чин, 2. чин;

– К. Сен-Санс: Самсон и Далила – арија Далиле из 2. Чина;

– Б. Сметана: Влтава – симфонијска поема из циклуса „Моја домовина".

Други разред – Оркестарска сола

– Ђ. Верди: Аида – интродукција, хор, сцена и дует из 2. Чина;

– А. Томас: Мињон;

– Ц. Франк: Симфонија у де – молу – 2. Став;

– Ж. Бизе: Арлежанка – друга оркестарска свита – 1. Пасторала, 2. Интермецо, 3. Менует;

– П. И. Чајковски: Ромео и Јулија – увертира – фантазија; Италијански капричо;

– Ј. Славенски: Симфонија оријента – Јевреји; 2. Левант;

– А. Обрадовић: Скерцо – увертира;

– П. Маскањи: Кавалериа Рустикана;

– Б. Сметана: Вишехрад.

Трећи разред – Оркестарска сола

– Р. Штраус: Дон Жуан;

– П. И. Чајковски: Лабудово језеро;

– Ђ. Верди: Маскенбал – 1. чин; Моћ судбине – Увертира; 4. чин бр. 17 Мелодија;

– Х. Берлиоз: Фантастична симфонија, 2. Став: Валцер;

– Б. Бритн: Водич за младе у оркестру – 1. Варијација;

– Р. Леонкавало: Пајаци – песма птица;

– К. М. Вебер/Берлиоз: Брз плес;

– Х. В. Хенце: Ондин – 1. чин.

Четврти разред – Оркестарска сола

– Б. Барток: Концерт за оркестар – 4. став – Интермецо;

– А. Брукнер: Симфонија бр. 8 – 3. став-Адађо;

– Ђ. Доницети: Лучија ди Ламермур – 1. Чин, бр. 2; Каденца у седмом такту;

– М. Равел: Alborada del Graciozo; Клавирски концерт Ге-Дур – ге-мол-1. став; Цигане;

– И. Стравински: Симфонија у три става – 2. став;

– П. Чајковски: Крцко Орашчић, балет – 2. чин – Валцер цвећа;

– Р. Вагнер: Валкире, 3. Чин – 3. сцена.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА
ХАРФА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање слиста је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно *primavista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета	**ТАМБУРА А БАС ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура А-бас прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањемстеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака ипримењује запажања у свом извођењу;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање пет дурских и пет молских скала као и хроматских кроз две октаве у

– свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастеркласа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Системскала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничкевежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**

Обавезни минимум програма:
– пет дурских и пет молских скалеа као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком

– шест етида и одговарајуће техничке вежбе

– једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама)

– четири комада уметничке литературе

– три народне песме или игре

Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године

Програм испита:
– једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук

– једна етида

– два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва)

– Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или**тема с варијацијама).
Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:
Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков – избор етида

Крупна форма:
– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– Ђ. Тартини: Соната Напуштена Дидона, ге мол

– Г. Ф. Хендл: Сонате

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Д. Скарлати Сонате (избор)

– В. А. Моцарт: КонцертДе-дур, Концерт А-дур

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– В. Смирнов Концерт бр. 2

– Н. Паганини Сонате

– П. Барчунов Концерт за домру бр. 2

– Н. Будашкин: Концерт за домру

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:
– Ј. С. Бах: Арија

– Ф. Верачини: Ларго

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: Кукавица

– Ж. Ф. Рамо: Жетеоци

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: Пчелица, Аве Марија

– А. Циганков: Композиције за домру: Коробејници, Гуслар и скомрах

– В. Гордовскаја: Композиције за домру: (Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн: Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски: Легенда, Весели рондо

– Г. Камалдинов: Романса

– В. А. Лаптев: Елегија

– Ј. Сук: Четири комада

– П. Сарасате: Цапатеада

– И. Бајић: Двеминијатуре – Чекање, Сање

– Ј. Блок: Мала мађарска фантазија, Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:

– С. Нимчевић: Баспримашко коло, клавирски извод В. Темуновић

– Момачко коло, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА А БАС ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура А-бас прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке

из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала до пет предзнака као и хроматских кроз две октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – све дурске и молске скале до пет предзнака као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина		

најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године
Програм испита: – једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук – једна етида – два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва) – Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама). Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

Етиде за виолину:

Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…

К. Мострас, Ју. Шишаков- избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– Ђ. Тартини Соната Напуштена Дидона, ге мол

– Г. Ф. Хендл: Сонате

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Д. Скарлати: Сонате (избор)

– В. А. Моцарт: КонцертДе-дур, Концерт А-дур

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– В. Смирнов Концерт бр. 2

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Н. Будашкин: Концерт за домру

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов: Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:
– Ј. С. Бах: *Арија*
– Ф. Верачини: *Ларго*
– В. А. Моцарт: *Мала серенада*
– К. Дакен: *Кукавица*
– Ж. Ф. Рамо: *Жетеоци*
– З. Фибих: *Поема*
– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*
– А. Циганков Композиције за домру: Коробејници, Гуслар и скомрах

– В. Гордовскаја: Композиције за домру: (Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн: Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски: *Легенда,Весели рондо*
– Г. Камалдинов: *Романса*
– Лаптев В. А: *Елегија*
– Ј. Сук: Четири комада

– П. Сарасате: Цапатеада

– И. Бајић: Двеминијатуре – *Чекање, Сање*
– Ј. Блок: *Мала мађарска фантазија,* Концертни комади за домру оп. 17
И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
– С. Нимчевић: Баспримашко коло, клавирски извод В. Темуновић

– Момачко коло, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА А БАС ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура А-бас прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА**	
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – познаје оригиналну музичку литературу за свој инструмент али и литературу за друге инструменте која се може користити на тамбури; – импровизује на једноставнију	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање

задату тему на свом инструменту; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		**Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Програм испита: – једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук – једна етида – два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва) – крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама). Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.		

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– Ђ. Тартини Соната Напуштена Дидона, ге мол

– Г. Ф. Хендл: Сонате

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Д. Скарлати: Сонате (избор)

– В. А. Моцарт: Концерт Де-дур, Концерт А-дур

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– В. Смирнов: Концерт бр. 2

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Н. Будашкин: Концерт за домру

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

– А. Самонов: Варијације

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини Игра патуљака

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: *Кукавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн: Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски: Легенда, Весели рондо

– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук: Четири комада

– П. Сарасате: Цапатеада

– И. Бајић: Двеминијатуре – *Чекање, Сање*

– Д. Фрескобалди: Токата

– П. Сарасате: *Малагења, Цапатеада*

– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*

– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков: *Бумбаров лет*
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
Пашона

– С. Бољанац: Концертно коло, Момачко коло, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Војвођанска игра бр. 1. Анатолија, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА А БАС ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура А-бас прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, – трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом)

одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације;		– акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничкевежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Матурски испит Испитни програм се изводи напамет и уз инструменталну пратњу.		

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– Ђ. Тартини Соната Напуштена Дидона, ге мол

– Г. Ф. Хендл: Сонате

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Д. Скарлати: Сонате (избор)

– В. А. Моцарт: КонцертДе-дур, Концерт А-дур

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– В. Смирнов: Концерт бр. 2

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Н. Будашкин: Концерт за домру

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

– А. Самонов: Варијације

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини Игра патуљака

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: *Кукавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн: Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски: Легенда, Весели рондо

– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук: Четири комада

– П. Сарасате: Цапатеада

– И. Бајић: Две минијатуре – *Чекање, Сање*
– Д. Фрескобалди: Токата

– П. Сарасате: *Малагења, Цапатеада*
– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*
– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков: *Бумбаров лет*
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
Пашона

– С. Бољанац: Концертно коло, Момачко коло, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Војвођанска игра бр. 1. Анатолија, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов: Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА Е ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура Е прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и

композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике;		четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање петдурских и пет молских скала као и хроматских кроз две октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе**

		налази се испод табеле
Обавезни минимум програма: – пет дурских и пет молских скале а као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Програм испита: 1. једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук 2. једна етида 3. два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва) 4. Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама). Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.		

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов: Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:
– Ј. С. Бах: *Арија*
– Ф. Верачини: Ларго

– В. А. Моцарт: *Мала серенада*
– К. Дакен: *Кукавица*
– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*
– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*
– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах*
– В. Гордовскаја Композиције за домру: (Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, Весели рондо

– Г. Камалдинов Романса

– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате Цапатеада

– И. Бајић: Две минијатуре – *Чекање, Сање*
– Ј. Блок *Мала мађарска фантазија*
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
– Г. И. Диницу Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА Е ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура Е прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике; – посећује концерте.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала до пет предзнака као и хроматских кроз две октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала

		– Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**

Обавезни минимум програма:
– све дурске и молске скале до пет предзнака као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком шест етида и одговарајуће техничке вежбе

– једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама)

– четири комада уметничке литературе

– три народне песме или игре

Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године

Програм испита:
– једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук

– једна етида

– два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва)

– Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама).
Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– А. Јањшинов Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини Сонате

– П. Барчунов Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ј. С. Бах: Арија

– Ф. Верачини: Ларго

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: Кукавица

– Ж. Ф. Рамо Жетеоци

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: Пчелица, Аве Марија

– А. Циганков Композиције за домру: Коробејници, Гуслар и скомрах

– В. Гордовскаја Композиције за домру:

– (Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, Весели рондо

– Г. Камалдинов Романса

– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате Цапатеада

– И. Бајић: Две минијатуре – Чекање, Сање

– Ј. Блок Мала мађарска фантазија

– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:

– Г. И. Диницу Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА Е ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура Е прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала

– свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – познаје оригиналну музичку литературу за свој инструмент али и литературу за друге инструменте која се може користити на тамбури; – импровизује на једноставнију задату тему на свом инструменту; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Програм испита: – једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук – једна етида – два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва) – Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама). Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.		

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов: Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини Игра патуљака

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: *Кукавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, *Весели рондо*

– Лаптев В. А. *Елегија*

– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате *Цапатеада*

– И. Бајић: Две минијатуре – *Чекање, Сање*

– Д. Фрескобалди Токата

– А. Самонов Варијације

– П. Сарасате *Малагења, Цапатеада*

– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*
– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков *Бумбаров лет*
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
Пашона
– С. Бољанац Концертно коло

– Пашона коло клавирски извод В. Темуновић

– Г. И. Диницу Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Казино чардаш, клавирски извод В. Темуновић

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов, Војвођанска игра бр. 2

– Анатолија, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**ТАМБУРА Е ПРИМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тамбура Е прим, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато

корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – познаје оригиналну музичку литературу за свој инструмент али и литературу за друге инструменте која се може користити на тамбури; – импровизује на једноставнију задату тему на свом инструменту; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		– арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком		

– шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године
Матурски испит Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: тамбура, артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде: Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– А. Јањшинов Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини Сонате

– П. Барчунов Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини Игра патуљака

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: К*укавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, *Весели рондо*
– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате *Цапатеада*
– И. Бајић: Две минијатуре – *Чекање, Сање*
– Д. Фрескобалди Токата

– А. Самонов Варијације

– П. Сарасате *Малагења, Цапатеада*
– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*
– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков *Бумбаров лет*
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
– С. Бољанац: Концертно коло, Пашона коло клавирски извод В. Темуновић

– Г. И. Диницу: Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Казино чардаш, клавирски извод В. Темуновић

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов, Војвођанска игра бр. 2

– Анатолија, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Мандолина, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз

– самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике		промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање пет дурских и пет молских скала као и хроматских кроз две октаве у различитим позицијама. Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву. Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука. Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање. **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа

		ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле

Обавезни минимум програма:
– пет дурских и пет молских скале а као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком

– шест етида и одговарајуће техничке вежбе

– једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама)

– четири комада уметничке литературе

– три народне песме или игре

Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године

Програм испита:
– једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук

– једна етида

– два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва)

– Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама).
Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА

Етиде:

Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:
– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Ј. Н. Хумел: Соната Це-дур за мандолину и клавир

– Б. Бортолази: Сонате за мандолину и клавир

– Ђ. Б. Ђервазио: Сонате за мандолину и басо континуо

– Л. В. Бетовен: Сонатине, Варијације у Де-дуру

– Л. Чаили: Сонатина тритематика Бр. 12 за мандолину и клавир

– Р. Калаће: Концерт бр. 2 оп. 114 за мандолину и клавир; Концерт бр. 1 оп. 113 за мандолину и клавир

– Ш. Берио: Варијације у де-молу оп. 1

– Ш. Данкла: Варијације на тему Белини оп. 89. бр. 3

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов: Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ј. С. Бах: Арија

– Ф. Верачини: Ларго

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: Кукавица

– Ж. Ф. Рамо Жетеоци

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: Пчелица, Аве Марија

– А. Циганков Композиције за домру: Коробејници, Гуслар и скомрах

– В. Гордовскаја Композиције за домру:

– (Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, Весели рондо

– Г. Камалдинов Романса

– Лаптев В. А. Елегија

– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате Цапатеада

– И. Бајић: Две минијатуре – Чекање, Сање

– Ј. Блок: Мала мађарска фантазија

– А. Дворжак: Балада

– М. Мусоргски: Гопак

– И. Стравински: Серенада

– Р. Калаће: *Салтарело;*
Шпанска игра
– Ф. Крајзлер: *Љубани жал, Љубавна радост, Лепи рузмарин,* Прелудијум и Алегро
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
– Г. И. Диницу: *Звиждовка*, клавирски извод
– М. Придрашки:

Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов: *Дунда коло*, клавирски извод В. Темуновић
И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Мандолина, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато

– изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		– пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала до пет предзнака као и хроматских кроз две октаве у различитим позицијама. Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву. Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука. Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање. **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – све дурске и молске скале до пет предзнака као и хроматске кроз две октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		

Програм испита:
– једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук

– једна етида

– два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва)

– Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама).
Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.

Кључне речи: артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Ј. Н. Хумел: Соната Це дур за мандолину и клавир

– Б. Бортолази: Сонате за мандолину и клавир

– Ђ. Б. Ђервазио: Сонате за мандолину и басо континуо

– Л. В. Бетовен: Сонатине; Варијације у Де-дуру

– Л. Чаили: Сонатина тритематика Бр. 12 за мандолину и клавир

– Р. Калаће: Концерт бр. 2 оп. 114 за мандолину и клавир; Концерт бр. 1 оп. 113 за мандолину и клавир

– Ш. Берио: Варијације у де-молу оп. 1

– Ш. Данкла: Варијације на тему Белини оп. 89. бр. 3

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:
– Ј. С. Бах: Арија

– Ф. Верачини: Ларго

– В. А. Моцарт: Мала серенада

– К. Дакен: Кукавица

– Ж. Ф. Рамо Жетеоци

– З. Фибих: Поема

– Ф. Шуберт: Пчелица, Аве Марија

– А. Циганков Композиције за домру: Коробејници, Гуслар и скомрах

– В. Гордовскаја Композиције за домру:

(Сећање на Јесењина, Песма)

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски Легенда, Весели рондо

– Г. Камалдинов Романса

– В. А. Лаптев: Елегија

– Ј. Сук: Четири комада

– П. Сарасате Цапатеада

– И. Бајић: Две минијатуре – Чекање, Сање

– Ј. Блок Мала мађарска фантазија

– А. Дворжак Балада

– М. Мусоргски Гопак

– И Стравински Серенада

– Р. Калаће Салтарело

– Р. Калаће Шпанска игра

– Ф. Крајзлер Љубани жал, Љубавна радост, Лепи рузмарин, Прелудијум и Алегро

– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
– Г. И. Диницу Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Мандолина, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака ипримењује запажања у свом извођењу;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала

– свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – познаје оригиналну музичку литературу за свој инструмент али и литературу за друге инструменте која се може користити на тамбури; – импровизује на једноставнију задату тему на свом инструменту; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике.		као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама. Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву. Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука. Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање. **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: – по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком – шест етида и одговарајуће техничке вежбе – једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) – четири комада уметничке литературе – три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Програм испита: – једна дурска или молска скала кроз две октаве, иста скала у терцама и секстама кроз једну октаву са различитом ритмизацијом, разложени трозвуци и четворозвук – једна етида – два комада (различитог карактера, један лирски, један виртуозни, по избору један комад из народног стваралаштва) – Крупна форма – избор (концерт/кончетирино I или II и III став **или** соната/сонатина, најмање два става **или** свита најмање три става **или** тема с варијацијама). Испитни програм ученик свира напамет уз клавирску прању.		

Кључне речи: артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА

Етиде:

– Етиде за виолину (Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…)

– К. Мострас, Ју. Шишаков избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Ј. Н. Хумел Соната Це дур за мандолину и клавир

– Б. Бортолази Сонате за мандолину и клавир

– Ђ. Б. Ђервазио Сонате за мандолину и басо континуо

– Л. В. Бетовен Сонатине; Варијације у Де-дуру

– Л. Чаили Сонатина тритематика Бр. 12 за мандолину и клавир

– Р. Калаће Концерт бр. 2 оп. 114 за мандолину и клавир; Концерт бр. 1 оп. 113 за мандолину и клавир

– Ш. Берио: Варијације у де-молу оп. 1

– Ш. Данкла: Варијације на тему Белини оп. 89. бр. 3

– А. Јањшинов: Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини: Сонате

– П. Барчунов: Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков: Концерт за домру број један

– А. Лоскутов: Концерт

– Н. Зарицки: Концерт за домру

– Ф. Кухлер: Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини: *Игра патуљака*

– В. А. Моцарт: *Мала серенада*

– К. Дакен: *Кукавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: *Поема*

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски *Легенда, Весели рондо*
– Лаптев В. А. *Елегија*
– Ј. Сук Четири комада

– П. Сарасате *Цапатеада*
– И. Бајић: Две минијатуре – *Чекање, Сање*
– Д. Фрескобалди Токата

– А. Самонов Варијације

– П. Сарасате *Малагења, Цапатеада*
– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*
– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков: *Бумбаров лет*
– А. Дворжак: Балада

– М. Мусоргски: *Гопак*
– И. Стравински: Серенада

– Р. Калаће: Салтарело;

Шпанска игра
– Ф. Крајзлер: *Љубани жал, Љубавна радост, Лепи рузмарин,* Прелудијум и Алегро
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво:
Пашона
– С. Бољанац –Концертно коло

– Пашона коло –клавирски извод В. Темуновић

– Г. И. Диницу –*Звиждовка*, клавирски извод М. Придрашки
– Казино чардаш –клавирски извод В. Темуновић

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов –Војвођанска игра бр. 2

– Анатолија – клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов Дунда – коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Мандолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и

инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе скале, двозвуке, трозвуке и четворозвуке у односу на постављене техничке захтеве; – самостално чита с листа композиције поштујући основне динамичке и артикулационе ознаке; – изведе различите технике свирања десном и левом руком; – изведе композицију у корелацији са знањем стеченим из других музичких предмета; – свира напамет предвиђене композиције соло и уз клавирску пратњу; – изводи композицију одређеног музичког правца са свим стилским карактеристикама; – покаже изражајност у свирању кроз обликовање фразе, уз примену различите динамике, агогике, артикулације; – критички вреднује сопствено извођење на јавном наступу али и извођење других ученика; – активно слуша часове других ђака и примењује запажања у свом извођењу; – свирањем у камерном саставу и оркестру развија способност међусобног слушања и успешног заједничког свирања; – познаје оригиналну музичку	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника десне руке: – све варијанте једногласне артикулације – двохвати и разлагања акорада наизменичним ударцима и клизањем уз промене позиција , двозвуци, трозвуци и четворозвучи извођени симултано – пицикато, палцем и средњим прстом – тремоло легато и нон легато – арпеђо – динамичке и агогичке ознаке Техника леве руке: – једногласје легато, – једногласје и двогласје легато и нон легато – пицикато (само левом) – акордска техника – флажолети – вибрато – глисандо – различите врсте мелизама (парлтрилер, мордент, групето, трилер, украси једноструки и двоструки…) **Скале, двозвуци и трозвуци** Свирање свих дурских и молских скала као и хроматских кроз две и три октаве у различитим позицијама. Терце и сексте у истим тоналитетима са различитом ритмизацијом кроз једну октаву.

литературу за свој инструмент али и литературу за друге инструменте која се може користити на тамбури; – импровизује на једноставнију задату тему на свом инструменту; – користи модерне ИТ технологије ради слушања мастер класа и извођења тамбурашких композиција; – понаша се у складу са музичким бонтоном приликом слушања и извођења музике;		Трозвуци основних хармонских функција са обртајима кроз једну и две октаве изломљено разлагање трозвука. Четворозвуци (доминантни) са обртајима и изломљено разлагање. **Скале и техничке вежбе**: – К. Флеш: Систем скала – Н. Бакланова: Етиде – О. Шевчик: оп. 7 – Г. Шрадик: Техничке вежбе, свеска 1 – А. Григорјан: Скале и арпеђа **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма: - по шест дурских и молских скала и хроматских кроз две и три октаве, исте скале кроз једну октаву у терцама и секстама са разложеним трозвуцима и четворозвуком - шест етида и одговарајуће техничке вежбе - једно дело велике форме (концерт, кончетирино I или II III став, соната или сонатина најмање два става, свита најмање три става, тема с варијацијама) - четири комада уметничке литературе - три народне песме или игре		
Јавни наступи: обавезна два наступа у току школске године		
Матурски испит **Изводи се напамет.**		

Кључне речи: артикулација, динамика, агогика, акорди, скале, етиде, комади, крупна форма.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

– Етиде за виолину: Г. Кајзер, Ф. Волфарт, Ф. Крајцер, А. Јањшинов, Н. Бакланова…

– К. Мострас, Ју. Шишаков – избор етида

Крупна форма:

– Ј. С. Бах: Концерт а-мол, Концерт Е-дур

– А. Вивалди: Концерт а-мол; Концерт Ге-дур, Концерт А-дур, концерт ге-мол

– А. Корели: Сонате

– Ф. Верачини: Сонате

– Ј. Н. Хумел Соната Це дур за мандолину и клавир

– Б. Бортолази Сонате за мандолину и клавир

– Ђ. Б. Ђервазио Сонате за мандолину и басо континуо

– Л. В. Бетовен Сонатине

– Л. В. Бетовен Варијације у Де-дуру

– Л. Чаили Сонатина тритематика бр. 12 за мандолину и клавир

– Р. Калаће Концерт бр. 2 оп. 114 за мандолину и клавир

– Р. Калаће Концерт бр. 1 оп. 113 за мандолину и клавир

– Ш. Берио Варијације у де-молу оп. 1

– Ш. Данкла Варијације на тему Белини оп. 89. бр. 3

– А. Јањшинов Кончертино у руском стилу

– Н. Паганини Сонате

– П. Барчунов Концерт за домру бр. 2

– Ј. Шишаков Концерт за домру број један

– А. Лоскутов Концерт

– Н. Зарицки Концерт за домру

– Ф. Кухлер Кончертино у стилу Вивалдија

И друга дела по избору наставника

Комади:

– Ф. Верачини: Ларго

– И. Бацини *Игра патуљака*

– В. А. Моцарт: *Мала серенада*

– К. Дакен: *Кукавица*

– Ж. Ф. Рамо *Жетеоци*

– З. Фибих: *Поема*

– Ф. Шуберт: *Пчелица, Аве Марија*

– А. Циганков Композиције за домру: *Коробејници, Гуслар и скомрах, Мар-ђађа, Позив на игру*

– В. Гордовскаја Композиције за домру

– Ј. Хајдн – Рондо у мађарском стилу (из клавирског квинтета)

– С. Слонимски – Легенда, Весели рондо

– Лаптев В. А. – Елегија

– Ј. Сук – Четири комада

– П. Сарасате – *Цапатеада*

– И. Бајић – Две минијатуре – *Чекање, Сање*

– Д. Фрескобалди –Токата

– А. Самонов –Варијације

– П. Сарасате –Малагења, Цапатеада

– С. Рахмањинов: *Плес Циганке, Елегија, Романса*
– П. И. Чајковски: *Мелодија, Медитације*
– Н. Р. Корсаков –*Бумбаров лет*
– А. Дворжак– Балада

– М. Мусоргски – Гопак

– И Стравински – Серенада

– Р. Калаће –Салтарело, *Шпанска игра*
– Ф. Крајзлер: *Љубани жал, Љубавна радост*, *Лепи рузмарин*, Прелудијум и Алегро
– Концертни комади за домру оп. 17

И друга дела одговарајуће тежине по избору наставника

Народно стваралаштво
Пашона
– С. Бољанац Концертно коло

– Пашона коло клавирски извод В. Темуновић

– Г. И. Диницу Звиждовка, клавирски извод М. Придрашки

– Казино чардаш, клавирски извод – В. Темуновић

– Две гитаре запис и клавирски извод М. Придрашки

– М. Попов – Војвођанска игра бр. 2

– Анатолија, клавирски извод В. Темуновић

– М. Попов Дунда коло, клавирски извод В. Темуновић

И друга дела по избору наставника

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ТАМБУРА Е- ПРИМ, А- БАС ПРИМ, МАНДОЛИНА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих програмских садржаја које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим аспектима музике. Поред високог извођачког нивоа, средње музичко образовање претпоставља стицање међупредметних компетенција у корелацији са солфеђом, хармонијом, музичким облицима, историјом музике – стилова и контрапункта.

Настава Тамбуре и Мандолине усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове извођења музике и партиципацију у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

Музички садржаји су дефинисани кроз литературу и представљају оквир који ће наставник у складу са својом инвентивношћу и општим извођачким способностима ученика прилагодити тако да одабрани програм ученик изведе без великих потешкоћа.

Заједничко свирање које се остварује кроз камерну музику, оркестар и читање с листа доприноси тимском раду и размени искуства и знања. Ученик кроз активно слушање, кроз извођење гради свој однос према музици и изграђује себе као будућег професионалног музичара.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Бављење извођачком праксом може довести до различитих деформитета кичме услед више часовног свирања. Да би се спречиле последице неправилног седења и држања инструмента од велике је важности упутити ученика на самоконтролу у том смислу као и на потребну хигијену тела која подразумева одржавање физичке спремности и здравља. Овде би се могла поменути и брига о извођачком апарату, о исправном вежбању како не би дошло до озледа зглобова и тетива. С друге стране обратити пажњу на избор одређених спортова у оквиру којих би могло да дође до повреда руку.

За будуће музичке извођаче изузетно је важно очување слушног апарата у добром стању. Ученицима би се требало скренути пажња да не слушају прегласну музику, да не користе слушалице јер све то може трајно угрозити и оштети слушни апарат.

Музички бонтон подразумева да се ученици упућују на исправно понашање али и одевање како током слушања концерата тако и током извођења.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У оквиру програма за инструменте тамбура и мандолина потребно је код ученика радити на развијању лепог тона, усавршавању извођачке технике и музичког израза, исправном стилском извођењу као и неговању развоја комплетне музичке личности. Све ово је могуће ако се води рачуна о континуираном и паралелном раду на развоју технике кроз скале, техничке вежбе и етиде као и на музичком изразу кроз композиције различитих стилова.

Ради неговања оркестарског свирања пожељно је у средњој школи да ученици свирају и друге регистарске варијанте тамбуре и мандолине уколико то дозвољавају услови у школи. Такође, ради перспективе даљег школовања ученика који заврше средњу музичку

школу за тамбуру и мандолину, с обзиром да у Србији још увек не постоји факултет за тамбуру и мандолину, било би пожељно да ученици свирају домру, руски национални инструмент чија је техника свирања идентична техници свирања на тамбури и мандолини. С обзиром на то да студије домре постоје у земљама бившег Совјетског Савеза, свирање и овог инструмента даје веће могућности и сигурност за даље образовање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

Праћење и оцењивање рада ученика је веома важан фактор у даљем напредовању. Оцењивањем ученик добија повратну информацију о тренутном стању, свом раду, као и о томе шта би требало да побољша. Зато је важно да наставник образложи сваки сегмент извођења како би ученик имао целовиту слику свог рада. Приликом оцењивања морају се имати у виду залагање ученика, напредовање у складу са личним и музичким способностима, обим пређеног програма током године, тежина свираних композиција. Све ово је могуће уколико наставник води белешке о сваком часу у наставничкој бележници: како је ученик дошао припремљен, да ли се уочава напредак од претходног часа, који програм је савладао и како и дуга важна запажања која ће помоћи наставнику да даље осмисли рад са датим учеником, да да повратне информације родитељима и ученицима и тиме коригује постојаће недостатке. У току свирачких активности потребно је обезбедити пригодну атмосферу, пружити подршку ученику у раду и вежбању, радити на отклањању треме приликом наступа. Поред обавезних годишњих испита и смотри као и наступа на интерним часовима важно је ученике укључити у музичка дешавања у оквиру школе и града али и пружити могућност да ученик учествује на такмичењима, фестивалима у земљи и иностранству како у соло тако и у камерном и оркестарском свирању.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – ТАМБУРА И МАНДОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из

елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице тамбуре/мандолине у камерним и оркестарским композицијама.		других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама тамбуре/мандолине у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА – ТАМБУРА И МАНДОЛИНА

Први разред – Оркестарска сола

– С. Вукосављев

– *Тамбурашки оркестри I; Жице тамбурице бр. 2; Варошке песме*

– Ј. Њикош – *Тамбурашки оркестри – изабрана дела X*

– М. Попов – *Неготин марш: Српска зора марш; Сплет српских народних игара*

– И остала дела по избору наставника за тамбурашки оркестар, оркестар мандолина и домру и оркестар

Други разред – Оркестарска сола

– С. Вукосављев – *Жице тамбурице бр. 3 и 4; Народне игре из Војводине*

– Ј. Њикош – *Тамбурашки оркестри – изабрана дела XI*

– С. Слонимски – *Весели рондо за домру са оркестром*

– А. Лоскутов – *Концерт за домру са оркестром*

– А. Циганков – *дела за домру са оркестром*

И остала дела по избору наставника за тамбурашки оркестар, оркестар мандолина и домру и оркестар

Трећи разред – Оркестарска сола

– М. Попов – *Српска игра бр. 2; Војвођанска игра бр. 2*

– С. Вукосављев – *Кончертино за бас прим и тамбурашки оркестар*

– Ј. Брамс – *Мађарска игра бр. 5*

– В. А. Моцарт – *Мала ноћна музика*

– Ј. Њикош – *Војвођанска рапсодија*

– З. Мулић – *Врањанска рапсодија*

– Н. Будашкин – *Концерт за домру и оркестар*

– А. Циганков – *дела за домру са оркестром*

И остала дела по избору наставника за тамбурашки оркестар, оркестар мандолина и домру и оркестар

Четврти разред – Оркестарска сола

– С. Вукосављев – *Апотеоза шуме; Банат –поема; Кончертино за самицу соло и тамбурашки оркестар; Мађарска рапсодија*

– Ј. Андрић – *Концерт у а- молу за бас прим и тамбурашки оркестар*

– М. Вукдраговић – *Лирски интермецо*

– Ђ Росини и З. Милер – *Севиљки берберин увертира*

– Б Сметана и С. Вукосављев – *Игра комедијаша из Продане невесте*
– А. Хачатуријан и З. Милер – *Валцер из балета Маске*
– И. Тамарин Концерт за домру са оркестром

– Г. Шендерев Концерт за домру са оркестром

– Б. П. Кравченко Концерт за домру са оркестром

– А. Циганков – *дела за домру са оркестром*

И остала дела по избору наставника за тамбурашки оркестар, оркестар мандолина и домру и оркестар

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Наставаје усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно *prima vista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена у оркестру.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу контроле положаја дијафрагме; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању; – правилно артикулише, изговара	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Правилно држање тела при певању. Анатомија и функција органа за певање. Припрема и почетак тона. Правилна продукција и емисија тона. Резонатор. Типови и вежбе дисања. Техничке вежбе мањих опсега и једноставнијих кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Висока импостација. Артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.

и интерпретира текст композиције при певању; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		**ЛИТЕРАТУРА:** **Вокализе** Н. Вакаи, Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, С. Маркези, Х. Панофка и други композитори сличних извођачких захтева; **Стари мајстори** А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ф. Гаспарини, С. Роза, А. Калдара, Ђ. Б. Перголези, Х. Персел, Ђ. Ђордани и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме класичара и романтичара:** В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, А. Јенсен, Е. Григ, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масне, Ш. Гуно и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме српских композитора:** С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић и други композитори сличних извођачких захтева;
		Соло песме словенских композитора: М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И . Чајковски, И. Зајц, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев,

		Н. Римски-Корсакови други композитори сличних извођачких захтева;

Обавезни минимум програма:
– четири вокализе

– три арије старих мајстора

– две соло песме класичара или романтичара

– две соло песме српских композитора

– две соло песме словенских композитора

Јавни наступи:
Обавезна два јавна наступа у току школске године.

Испитни програм:
1. Једна вокализа

2. Једна арија старог мајстора

3. Једна соло песма класичара или романтичара

4. Једна соло песма српског или словенског композитора

***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правиланпевачки	**ИЗВОЂЕЊЕ**	Правилно држање тела при певању.

став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрантна места зависно од регистара гласа; – контролише изједначавање регистара гласа уз помоћ наставника; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – разликује правилне, меке атаке од тврде и шуштаве; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању; – артикулише и примењује јасну дикцију при певању, тумачењу и интерпретирању текста композиције; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – испољава марљивост, мотивацију и позитиван приступ у учењу и раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике;	**МУЗИКЕ**	Анатомија и функција органа за певање. Правилна продукција и емисија тона. Резонатор и вибрантна места. Регистри гласа. Типови и вежбе дисања. Певање на даху, апођо. Техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Висока импостација и атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа. **ЛИТЕРАТУРА:** **Вокализе** Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, М. Мирзојева, М. Бордоњи, Г. Росини и други композитори сличних извођачких захтева; **Стари мајстори** А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Ц. Ф. Хендл, К. В. Глук, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме класичара и романтичара**: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј.

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике;		Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Јенсен, Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме српских композитора:** С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић, К. Бабић, Д. Големовић и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме словенских композитора:** М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И. Чајковски, И. Зајц, Ј. Готовац, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањинов и други композитори сличних извођачких захтева; **Лакша оперска арија:** К. В. Глук, В. А. Моцарт и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика.
Обавезни минимум програма: – четири вокализе – четири арије старих мајстора		

– две соло песме класичара или романтичара – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора – једна лакша оперска арија (од Глукове реформе)
Јавни наступи: Обавезна два јавна наступа у току школске године.
Испитни програм: 1. Једна арија старог мајстора 2. Једна соло песма класичара или романтичара 3. Једна соло песма српског композитора 4. Једна соло песма словенског композитора ***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – контролише положај меког	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Овладавање функцијама органа за певање. Активатор и генератор гласа. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апођо. Сложеније техничке вежбе различитих

непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању уз помоћ наставника; – контролише употребу резонатора гласа у току певање; – континуирано ради на изједначавању регистара гласа и разликује вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и примењује правилно костоабдоминално дисање; – успешно изводи различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – изводи правилну припрему пред певање, формира правилну, меку атаку; – формира високо импостиран тон и контролише га при певању; – самостално обликује и динамички нијансира музичку фразу; – препознаје одређени захтев вокалне технике са којим се већ сусрео и примењује научене вештине у савладавању истог; – артикулише, примењује јасну дикцију и самостално тумачи и интерпретира текст композиције при певању; – интерпретира композиције поштујући стилске карактеристике различитих епоха; – контролише гестикулацију тела и мимику лица у циљу		интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апођатура, ађакатура, мордент, групето)и трилера. Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа. **ЛИТЕРАТУРА:** **Стари мајстори**: А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Б. Марчело, Т. Траета, Ђ. Сарти, Ц. Ф. Хендл, К. В. Глук, А. Вивалди, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; **Арија из ораторијума, мисе или кантате:** А. Вивалди, Ђ. Б. Перголези, Ј. С. Бах, Ц. Ф. Хендл, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме композитора 19. века:** Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије, Е. Шосон, Л. Делиб, Ж. Бизе, Г. Малер и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме композитора 20. И 21. века:** К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форе, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер, С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадорс, М. де Фаљаи други композитори сличних

боље комуникације са публиком; – комуницира са корепетитором кроз интерпретацију музичког дела; – пева на страним језицима са којима се у вокалној литератури најчешће среће; – испољава систематичност у раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		извођачких захтева; **Соло песме српских композитора**: С. Бинички, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, П. Коњовић, М. Милојевић, К. Бабић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Стојадиновић и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме словенских композитора** Ј. Хаце, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Готовац, Л. М. Шкерјанц, М. Логар, П. И . Чајковски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањинов и други композитори сличних извођачких захтева; **Арија из опере, оперете или концертна арија**: К. В. Глук, В. А. Моцарт, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, В. Белини, Ђ. Пучини, Ш. Гуно, Ж. Масне, Ж. Бизе, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, Б. Сметана, А. Дворжак, Ј. Штраус, Ф. Лехар, А. Саливан, Џ. Гершвин, И. Калман, П. Сорозабал, Ф. А. Барбиери, Р. Чапи, Г. Хименез и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и

		нивоу постигнућа ученика.

Обавезни минимум програма:
– три арије старих мајстора

– једна арија из ораторијума, мисе или кантате

– две соло песме композитора 19. века

– једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора)

– две соло песме српских композитора

– две соло песме словенских композитора

– једна арија из опере, оперете или концертна арија (од Глукове реформе)

Јавни наступи:
Обавезна четири јавна наступа у току школске године.

Испитни програм:
1. Једна арија старог мајстора

2. Једна соло песма композитора 19. века

3. Једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора)

4. Једна соло песма српског или словенског композитора

5. Једна арија из опере, оперете или концертна арија

***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, регистри, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– контролише певачки став и држање тела у току извођења музике; – контролише положај меког непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи и успешно примењује технику костоабдоминалног дисања и пева тон на даху; – контролише изједначеност регистара гласа; – богатим музичким језиком обликује и динамички нијансира музичке фразе; – повезује певање са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу; – процени, оцени и изрази мишљење како о свом тако и о туђем наступу; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Осамостаљивање и овладавање функцијама органа за певање. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апођо. Сложеније техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апођатура, аћакатура, мордент, групето) и трилера. Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа. **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма:

– две арије старих мајстора

– једна арија из ораторијума, мисе или кантате

– две соло песме композитора 19. века

– једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора)

– две соло песме српских композитора

– две соло песме словенских композитора

– две арије из опере, оперете или концертне арије (од Глукове реформе)

Јавни наступи: Обавезна четири јавна наступа у току школске године.
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, регистри, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

ЛИТЕРАТУРА*:

Стари мајстори:

А. Скарлати, Ђ. Паизиело,

Ђ. Б. Перголези,

Н. Пичини, Н. Јомели,

А. Чести, Б. Марчело,

Т. Траета, Ђ. Сарти,

Ц. Ф. Хендл, К. В. Глук,

А. Вивалди, Ј. А. Хасе и други композитори сличних извођачких захтева;

Арија из ораторијума, мисе или кантате:

А. Вивалди, Ђ. Б. Перголези,

В. А. Моцарт, Ј. С. Бах,

Ц. Ф. Хендл, Ј. Хајдн,

Ф. Менделсон, Ђ. Росини,

Г. Форе и други композитори сличних извођачких захтева;

Соло песме композитора 19. века:

Ф. Шуберт, Р. Шуман,

Ф. Менделсон, Ј. Брамс,

Х. Волф, Е. Григ, Ф. Лист,

В. Белини, Г. Доницети,

Ђ. Росини, Ђ. Верди,

Ж. Масне, Ш. Гуно,

Е. Шабрије, Е. Шосон,

Л. Делиб, Ж. Бизе, Г. Малер и други композитори сличних извођачких захтева;

Соло песме композитора 20. и 21. века:

К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форе, Х. Дипарк, Ф. Пуланк,

М. Равел, Р. Ан, Е. Сати,

Б. Бритн, В. Вилиамс,

С. Барбер, С. Донауди,

П. Тости, Е. Гранадос,

Ф. Обрадорс, М. де Фаља и други композитори сличних извођачких захтева;

Соло песме српских композитора:
С. Бинички, И. Бајић,

С. Христић, Ј. Маринковић,

П. Коњовић, К. Бабић,

М. Милојевић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић,

М. А. Расински, Д. Радић,

В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић,

М. Стојадиновић и други композитори сличних извођачких захтева;

Соло песме словенских композитора:
Ј. Хаце, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Готовац, Л. М. Шкерјанц,

М. Логар, П. И . Чајковски,

Р. М. Глиер, С. Тањејев,

Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањинов и други композитори сличних извођачких захтева;

Арија из опере, оперете или концертна арија:
К. В. Глук, В. А. Моцарт,

Г. Доницети, Ђ. Росини,

Ђ. Верди, В. Белини,

Ђ. Пучини, Ш. Гуно, Ж. Масне, Ж. Бизе, Л. Делиб,

Ж. Офенбах, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков,

Б. Сметана, А. Дворжак,

Ј. Штраус, Ф. Лехар,

А. Саливан, Џ. Гершвин,

И. Калман,П. Сорозабал,

Ф. А. Барбиери, Р. Чапи,

Г. Хименез и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика.

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједнаобласт или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави соло певања неопходно је константно и на различите начине повезивати знања стечена на настави других предмета као и вештине везане за глуму, сценски покрет и књижевност.

Настава соло певања усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима литературе за сваки разред.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученниковом раду и напретку.

III. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет соло певање захтева врло посебан, специфичан приступ педагога сваком ученику обзиром на различитост по питању врсте гласа, личности, способности, заинтересованости и амбиције појединаца. Специфичност и тежина у остваривању овог програма је у томе што певач нема ни видљив ни опипљив инструмент на који може да пренесе своје звучне представе, он годинама прави инструмент од свог тела, развијајући осећај и везујући га за звук који производи.

Основа певачког инструмента јесте дах, и зато се пре тражења звука, почиње са вежбама за дисање уз правилно држање тела. На правилном дисању, постављању гласа, чистој интонацији, чврстом изговору сугласника, неговању фразе и интерпретацији треба инсистирати од почетка до краја школовања.

Техничке вежбе за поставку и развој гласа, вокализе које обрађују различите проблеме као и програм, треба усклађивати према способности и певачком узрасту ученика. У почетку вежбе су краће, мањег опсега, на вокалима који ученику најприродније звуче и у темпу у којем се најбоље осећа. Како се временом повећавају могућности ученика, тако је потребно додавати сложеније вежбе, са већим интервалима, трозвуке, четворозвуке, лествице, радити на легату, стакату и другим техникама као и покретљивости гласа и динамичком нијансирању.

Треба тежити уједначавању вокала и регистара, не губећи при том на дикцији, напротив, инсистирати на апођираним сугласницима као носиоцима звука. Глас се не сме форсирати ни вештачки бојити да би се убрзао напредак, напротив, треба следити природу и олакшати емисију тона користећи искључиво снагу даха и природну резонанцу за добијање звука. Наставник је дужан да му скрене пажњу да је његов глас јединствен и да не треба да имитира основне карактеристике туђег гласа или специфичан начин певања или извођења самог наставника и других певача.

Специфичност вокалне литературе је та што је писана на различитим страним језицима. Ученик у току свог школовања изучава два страна језика од којих је један обавезно италијански. Уколико се обрађује литература на језику који није у склопу обавезних предмета наставник је дужан да посебно обради текст у смислу његовог правилног изговарања и разумевања у циљу боље интерпретације.

Ниво техничке спремности и гласовне стабилности ученика треба проверавати на јавном наступу водећи рачуна о сценском изразу као посебном таленту, па најбоље ученике усмерити ка даљем школовању и усавршавању.

Нега вокалног апарата и музички бонтон

Глас је специфичан инструмент јер га користимо у свакодневном животу и зато је веома важно истаћи да брига о њему не почиње и не завршава се на часовима и наступима већ је један константан процес. У том смислу важна је превенција као и поступно развијање гласа према индивидуалним могућностима појединих ученика. Потребно је избегавати факторе који негативно утичу на стање вокалног апарата (бука, пушење, вика...). Препорука је се једном годишње превентивно оде на преглед код фонијатра. Поред неге гласа пажњу треба обратити и на комплетну физичку кондицију.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЗА СОЛО ПЕВАЧЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развије знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе.
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– отпева без прекида и задржавања задати нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – анализира, правилно чита и акцентује литерарни текст; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна вокална дела и певачке деонице у камерним и хорским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу нотног и литерарног текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. Упознавање са вокалним деоницама у камерној и хорској литератури. **ЛИТЕРАТУРА* налази се испод табеле по разредима**

Обавезни минимум програма:
За први и други разред:

а) 12 лакших вокализа без текста и са текстом на италијанском језику;

б) 12 лакших композиција старих мајстора из периода ренесансе и барока.

За трећи и четврти разред:

а) 10 композиција из периода класицизма и романтизма;

б) 10 лакших композиција српских и словенских композитора;

в) две композиције предвиђене програмом за камерно музицирање;

г) две композиције за хор.

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред

– Лакше вокализе без текста и са текстом на италијанском језику: Ф. Абт, Ј. Цајдлер, Н. Вакаи и други композитори сличних извођачких захтева

– Лакше композиције старих мајстора из периода ренесансе и барока: А. Калдара, Ђ. Кићини, А. Фалкониери, П. П. Бенчини, А. Скарлати и други композитори сличних извођачких захтева.

Други разред

– Захтевније вокализе без текста и са текстом на италијанском језику: Ј. Цајдлер, Н. Вакаи, Ђ. Конконе: оп. 9, С. Маркези и други композитори сличних извођачких захтева;

– Захтевније композиције старих мајстора: А. Скарлати, Ђ. Карисими, Ђ. Качини, Ђ. Ђордани,Ђ. Бонончини, А. Фалкониери, Ђ. Б. Перголези, Г. Ф. Хендл, Х. Персел и други композитори сличних извођачких захтева.

Трећи разред

– Композиције из периода класицизма и романтизма: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масneи други композитори сличних извођачких захтева;

– Лакше композиције српских и словенских композитора: И. Бајић, Д. Јенко, Ј. Маринковић, М. И. Глинкаи други композитори сличних извођачких захтева;

– Дуети из периода барока и романтизма;

– Лакше хорске композиције.

Четврти разред:

– Композиције српских и словенских композитора: И. Бајић, Д. Јенко, Ј. Маринковић, М. Милојевић, П. Коњовић, К. Бабић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хаце, М. И. Глинка, С. Рахмањинов, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак и други композитори сличних извођачких захтева;

– Композиције 20. и 21. века са различитих говорних подручја: К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форе, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер,

С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадорс, М. де Фаља и други композитори сличних извођачких захтева

– Дуети из периода барока и романтизма;

– Хорске композиције.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметом хор што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет уско повезан и са другим музичким предметима: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставу треба изводити у паровима. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, вокализама и композицијама старих мајстора које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно отпеване ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање. Пре почетка певања ученику треба допустити да прегледа нотни и евентуално литерарни текст задате композиције (тоналитет, предзнаци, модулације, текст на италијанском језику….). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја, дикција….

Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на пробама хора и камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста" треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена на настави главног предмета, камерне музике и хора.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – учествује на јавним наступима концертима, такмичењима; – изведе задате композиције	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Флексибилност амбажуре и лепота тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Меморисање текста – врсте и начини. Артикулације и динамика. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме и интерпретација различитих стилова. Систематско и правилно вежбање. **Скале** Дурске и молске лествице до пет предзнака. Темпо извођења θ = 88–112. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са

напамет соло и уз пратњу клавира; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.		разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), са развијањем, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII deo Комплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7; – Т. Вај: Техника – Џ. Гилберт: Секвенце Тонске вежбе – Џ. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: „О звучности” – К. Монтафија: Метода **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – дурске и молске скале до пет предзнака – две различите школе етида – четири композиције уз клавирску пратњу – најмање једна соната и један концерт		
Јавни наступи: Обавезна су четири јавна наступа у току школске године – по два у сваком полугодишту		
Програм испита – 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида (изводи се из нота) – 1 мелодијска етида (изводи се из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– М. Моиз: Мале мелодијске етиде

– Л. Друе: Етиде

– Е. Келер: Романтичне етиде, оп. 66

– Е. Келер: Етиде оп. 33, друга свеска

и друге етиде сличног садржаја и тежине, које обрађују све важне аспекте свирања.

Сонате

– Г. Ф. Хендл: Сонате у е-молу (Хале), а-молу (Хале), Ге-дуру, Еф-дуру, а-молу

– Л. Винчи: Соната у Де-дуру

– Б. Марчело: Сонате, избор

– А. Вивалди: Верни пастир, избор

– Ж. Б. Леје: Соната у Еф-дуру

и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине.

Концерти

– Л. Бокерини: Концерт у Де-дуру

– К. Стамиц: Концерт у Де-дуру

– А. Вивалди: Избор концерата

– Л. Хофман – Ј. Хајдн: Концерт у Де-дуру

– П. Г. Буфардин: Концерт у е-молу

– М. Блаве: Концерт у а-молу

Комади

– В. А. Моцарт: Анданте у Це-дуру

– Ђ. Росини: Анданте и Алегро

– Ф. Шопен: Варијације на Росинијеву тему

– А. Ф. Доплер: Берсеза

– А. Ф. Доплер: Мазурка оп. 16

– В. Поп: Мађарска рапсодија

– Б. Годард Алегрето. Идила

– Е. Келер: Северна звезда

– М. Бертомије: Романтична свита

– Ж. Муке: Пан

– В. Тобер: Берсеза

– Е. Боца: Вече у планини

– А. Гргин: Мала прича: Алегрето. Идила

– Е. Келер: Северна звезда

– М. Бертомије: Романтична свита

– Ж. Муке: Пан

– В. Тобер: Берсеза

– Е. Боца: Вече у планини

– А. Гргин: Мала прича

– Д. Радић: Песма и игра

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– континуирано вежба и свесно планира дневни рад који обухвата рад на тону, техници и репертоару; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – примењује одређене процедуре у побољшању моторике; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – свесно коригује интонацију, кроз примену аликвортних низова и истражује начине чистог свирања; – примењује различите артикулације у зависности од природе композиције – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Вежбе за артикулације: нон-легато, стакато, тенуто, маркато, потрато; Вежбе за развој динамичког дијапазна инструмента; динамике. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме , интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале**: Све дурске и молске лествице квинтног и квартног круга.

– изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – учествује на јавним наступима концертима, такмичењима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.		Темпо извођења θ = 108-120 Поставка лествице, велико разлагање/развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле) са развијањем, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII део Комплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7, 10; – М. Моиз: Дневне вежбе А, Б. – Т. Вај: Техника. – Џ. Гилберт: Секвенце – Рајхарт: 7 дневних вежби – П. Л. Граф: Check up – 20 основних студија **Тонске вежбе** – Џ. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: „О звучности” – К. Монтафија: Метода **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Избор техничких вежби – Две различите школе етида; – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт (сва три става), са каденцом.		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Програм испита		

– 1 дурска и 1 молска скала напамет
– 1 техничка етида (из нота)
– 1 мелодијска етида (из нота)
– 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Ђ. Гариболди: Велике етиде оп. 134.

– Л. Друе: 25 етида

– Е. Келер: оп. 33, свеска II, III избор

– J. Андерсен: 24 етида оп. 33.

– J. Хекер: 24 етиде оп. 6.

и друге етиде сличног садржаја и тежине, које обрађују све важне

Сонате

– J. С. Бах: Соната у Це-дуру

– В. А. Моцарт: Соната у Це-дуру

– J. J. Кванц: Сонате, избор

– Г. Ф. Хендл: Соната у е-молу, HWV 379;

– Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор)

– Г. Ф. Телеман: Свита у а-молу

– Г. Доницети: Соната

– Ф. М. Верачини: Соната бр. 2.

– Л. Винци: Соната у Де-дуру

– А. Вивалди: Сонате из збирке „Верни пастир”

и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине.

Концерти

– К. Штамиц: Концерт у Це-дуру

– Ђ. Б. Перголези: Концерт у Ге-дуру

– К. В. Глук: Концерт у Ге-дуру

– А. Вивалди: Концерт оп. 10, бр. 6.

– Л. Бокерини: Концерт у Де-дуру

– Ф. А. Реслер-Росети: Концерт у Де-дуру

Комади

– Б. Мартину: Скерцо

– А. Русел: Анданте и Скерцо;

– Ф. Шопен: Варијације на Росинијеву тему

– М. Бертомије: Романтична свита

– Ж. Муке: Пан

– В. Поп: Мађарска рапсодија

– Л. Ган: Анданте и Скерцо

– Ц. Рутер: Античка свита (Избор ставова)

– Г. Форе: Комад (Piece)

– О. Маха: Варијације за флауту и клавир

– К. Штамиц: Осам каприча за флауту соло

– А. Онегер: Игра коза

– З. Вауда: Ноктурно

– З. Вауда: Естампа за флауту соло;

– З. Вауда: Снови за флауту соло.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – свесно коригује интонацију; – самостално примењује и бира различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – контролише квалитет тона	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Развијање дисциплине у поштовању артикулације и динамике. Свирање цикличних форми.

у свим регистрима; – користи динамичко нијансирање; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – аналитички приступа композицији, у смислу корелације са другим предметима; – јасно интерпретира композиције које су стилски различите; – учествује на јавним наступима; – изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале** Све дурске и молске лествице. Темпо извођења θ = 120–134 Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у целом регистру инструмента, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону $ц_1$–$ц_4$, различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII део Комплетне методе, – М. Мојс: Скале и арпеђа – М. Мојс: Механизам хроматике – М. Мојс: Дневне вежбе – Џ. Гилберт: Техника флексибилности **Тонске вежбе** – М. Мојс: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П. Л. Граф: Флаута пева – Ф. Бернол: Техника амбажуре – Т. Вај: Вибрато – Џ. Галвеј: Усвиравање – П. Л. Граф: Check up, 20 основних студија **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази**

		се испод табеле
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном регистру инструмента – Техничке вежбе, обавезни минимум осам одабраних вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт – Један соло комад, изведен јавно, по избору		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Програм испита – 1 дурска и 1 молска скала напамет – 1 техничка етида (из нота) – 1 мелодијска етида (из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет) – Два става сонате или први став концерта (из нота)		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– Гариболди: Велике етиде оп. 134.

– Е. Келер: 30 виртуозних етида, оп. 75, избор

– Е. Келер: Етиде, оп. 33, II, III свеска

– Т. Бем: 24 каприса оп. 26

– Б. Фирстенау: 24 етиде оп. 125

– Ф. Шиндлер: 24 Бахове студије

– J. Андерсен: 24 етиде, оп. 63

– А. Пијацола: Танго етиде, избор

и друге етиде сличног садржаја и тежине, које обрађују све важне

Сонате

– J. С. Бах: Соната u Е-дуру, Ес-дуру

– К. Ф. Е. Бах: Соната у а-молу за флауту соло

– Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор)

– Ј. С. Бах: Свита у ха-молу

– М. Блаве: Сонате оп. 2, бр. 4 и 6.

и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине.

Концерти

– В. А. Моцарт: Концерт у Це-дуру

– Г. Ф. Телеман: Концерт у Де-дуру

– В. Блодек: Концерт у Де-дур

– Ф. Девијен: Концерт у Ге-дуру

– Г. Албинони: Концерт у Ге-дур

Комади

– К. Сен-Санс: Оделет

– В. А. Моцарт: Рондо

– К. Дебиси: Сиринкс

– М. Арнолд: Фантазија за соло флауту

– А. Вебер: Скерцето

– А. Жоливе: Фантазија- каприс

– К. Рајнеке: Балада

– Ж. Бизе: Интермецо и Сегедиља

– Л. Ган: Анданте и скерцо

– С. Шаминад: Кончертино

– А. Ф. Доплер: Мађарска фантазија, оп. 26

– Г. Форе: Конкурсни комад

– Р. Шуман: Три романсе

– О. Маха: Варијације за флауту и клавир

– Ж. Ибер: Комад за флауту соло

– П. О. Феро: Три комада за флауту соло

– М. Мара: Шпанске фолије (флаута соло)

– А. Гргин: Каприччо за соло флауту

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.
Разред	**Четврти**

Годишњи фонд часова **99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално креира план вежбања, користећи познату литературу; – свесно коригује интонацију, истражује начине чистог свирања; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код амосталног вежбања; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује динамички дијапазон инструмента у свим регистрима; – користи све врсте артикулисања тона; – у интерпретацији примењује стилска обележја; – учествује на јавним наступима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – свира задате композиције, напамет, соло и уз пратњу клавира; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Даљи рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Артикулације и различити удари језика (дупли, троструки језик, лепршави језик). Поштовање динамичких ознака. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Аналитички, меморијски, визуелни елементи учења напамет. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале**: Све дурске и молске лествице, у пуном обиму инструмента, на што више начина. Темпо извођења θ = 120 и више. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону ц$_1$–ц$_4$, различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом.

камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		**Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: Комплетна метода – М. Моиз: Скале и арпеђа – М. Моиз: Механизам хроматике – М. Мојс: Дневне вежбе – Ј. Ердег: Техничке вежбе, IV свеска. **Тонске вежбе** – М. Моиз: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П. Л. Граф: Флаута пева – Ф. Бернолд: Техника амбажуре – Т. Вај: Вибрато – Џ. Гелвеј: Усвиравање – П. Л. Граф: Check up-20 основних студија **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном опсегу инструмента – Осам техничких вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Један концерт – Једна соната по избору – Соло композиција, по избору		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Матурски испит		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде

– В. де Микелис: 24 етиде оп. 25

– П. Тафанел-Ф. Гобер: 12 великих виртуозних етида

– Е. Келер: Етиде оп. 75, виртуозне етиде, избор

– Ј. Андерсен: 24 етиде техника други део, оп. 63

– Ф. Шиндлер: 24 Бахове студије

и друге етиде сличног садржаја и тежине, које обрађују све важне

Сонате

– Ј. С. Бах: Соната у е-молу

– Ј. С. Бах: Партита у а-молу за флауту соло (факултативно)

– Ј. С. Бах: Соната у ге-молу

– Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор)

– В. А. Моцарт: Сонате

– Л. Либерман: Соната

и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине.

Концерти

– В. А. Моцарт: Концерт у Ге-дуру

– В. А. Моцарт: Концерт у Де-дуру (факултативно)

– В. Блодек: Концерт у Де-дуру

– Ј. Ј. Кванц: Концерт у Ге-дуру

– К. Рајнеке: Концерт у Де-дуру

– Ж. Ривије: Концерт

Комади

– С. Шаминад: Кончертино

– А. Вебер: Скерцето

– К. Рајнеке: Балада

– А. Перилу: Балада

– Г. Форе: Фантазија оп. 79

– Ж. Хи: Фантазија

– Ф. Гобер: Ноктурно и Алегро скерцандо

– Ф. Борне: Кармен фантазија

– А. Ф. Доплер: Мађарска фантазија, оп. 26

– П. Озгијан: Концертантна свита,

– Ф. Шуберт: Интродукција, тема и варијација оп. 1

– Ф. Мартен: Балада

– Д. Деспић: Партита оп. 60 за флауту соло

– М. Штаткић: Скерцо

– М. Штаткић: Имаж

– Л. Лоренцо: Каденца за соло флауту

– К. Зграја: Три виртуозне фламенко студије, избор

– Е. Боца: Арабеске за соло флауту;

– Ј. Ибер: Комад (Piece)

– Н. Паганини: Каприси за соло флауту,

и друга дела сличне садржине.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-еф3; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона; – користи вибрато; – свира све лествице у различитим артикулацијама; – самостално се штимује и контролише интонацију у току свирања; – примењује знање из нотне писмености на композиције које изводи; – самостално организује своје дневно вежбање; – изражајно свира напамет	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Вежбе за синхронизацију прстију и језика. Рад на музичкој фрази. Тонски опсег бе-еф 3 **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама. **Етиде** – Видеман: 37 етида – Х. Брод: Етиде и сонате, први део – Л. Блезе: Техника обое – први део или

соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.		етиде сличне тежине **Комади** – Корели-Барбироли-Концерт Еф-дур – Т. Албинони –Концерти Де-дур, Бе-дур, – Р. Шуман – Романса бр. 1 – Р. Хофман – Мали комади за обоу и клавир. (арије, романсе, серенаде или композиције сличне тежине)
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке сколе етида), 4–5 комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Програм испита: 1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Једна композиција са клавиром Композиција са клавиром изводи се НАПАМЕТ.		

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, организација, наступи, слушање музике.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-еф 3; – правилно изводи тонске вежбе; – користи вибрато; – изводи све лествице у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Микродинамика. Рад на сложеним ритмичким и техничким

различитим артикулацијама; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – примени стечено знање на новом музичком материјалу – организује своје дневно вежбање – интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – коментарише дела која свира и слуша; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.		елементима. Анализа стилских карактеристика дела која се изводе. Тонски опсег бе-еф 3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама. **Етиде** – Блат-11 етида – Блат-25 етида – Л. Блезе – Техника обое, друга дела или етиде сличне тежине **Комади** – Ж. Б. Леје – Соната Це-дур – Д. Чимароза – Концерт Це-дур – Г. Ф. Хендл – Соната це-мол – Ш. Колен – Соло за конкурс бр. 2, бр. 3 – Р. Шуман: Романса бр. 3 – Ф. Форе: Граве и алегро ђокозо И друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке сколе етида), 2 циклична дела, 2 комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Програм испита: 1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Два става сонате или концерта, или комад уз клавирску пратњу **Соната, концерт или комад изводи се НАПАМЕТ**		

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, организација, стил, интерпретација наступи, слушање музике.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-ге 3; – правилно изводи вежбе за обликовање тона; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – интонативно чисто изводи композиције; – континуирано вежба и свесно планира дневни рад који обухвата рад на тону, техници и репертоару; – користи технике меморисања текста; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – посећује концерте и друге музичке манифестације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Уједначеност квалитета тона у свим регистрима. Тонски опсег бе-ге3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-ге 3 у шеснаестинама. **Етиде** – Шмит – први део – Шмит – други део – Ферлинг – 18 етида **Комади** – Г. Ф. Телеман: Соната а-мол – Б. Марчело: Концерт де-мол – Т. Албинони: Концерт де-мол – Р. Петровић: Сонатина – М. Дринг: *Италијански плес*

		– Ш. Колен: Соло за конкурс бр. 2, бр. 3 – Ж. Ибер: *Тунис Нефта* – Р. Шуман: Романса бр. 2 И друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке школе етида),два циклична дела и два комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Програм испита: 1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Два става сонате или концерта или комад уз клавирску пратњу Соната, концерт или комад изводи се напамет.		

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, наступи, слушање музике.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира подједнако звучно и квалитетно у различитим регистрима; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – самостално анализира и интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – креативно се изражава кроз музику;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Рад на креативности и индивидуалности. Свирање у различитим ансамблима. Опсег бе-ге3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком,

– испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.		доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-ге 3у шеснаестинама. **Етиде** – Луфт: Етиде за обоу – Ферлинг: 48 етида или друге етиде сличне тежине **Комади** – Ј. Хајдн: Концерт Це-дур – Л. А. Лебрун: Концерт де-мол – Ф. Крамар: Концерт Еф-дур – В. А. Моцарт: Концерт Це-дур – Г. Ф. Телеман: Соната е-мол – Ј. Н. Хумл: Интродукција, тема и варијације оп. 102 – А. Понкиели: Пиколо кончертино – Д. Деспић: Менует – И. Петрић: Сонатина – Е. Боца: *Конте пасторал* и/или композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке школе етида),један концерт и два комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, уједначеност регистара, наступи, слушање музике.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета кларинет је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ /	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА**	
– свира у опсегу од е мало до ге3; – контролише дисање, односно узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ □ = 70. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** Ж. К. Лефевр: Метода за кларинет II А. Перие: 20 етида К. Баерман: 24 етиде оп. 63 **Комади:** Ј. Е. Бара: *Комад у ге-молу* З. Фибих: *Селанка* М. Делжудис: *Егзотична песма* **Концерти:** Штамиц: *Концерт бр. 3. Бе-дур* Л. А. Кожелух: *Концерт Ес-дур* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.

Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – Један концерт (цео)
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира (изводи се напамет)

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета кларинет је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента.

естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ = 80. Хроматска скала од е–г3. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** К. Баерман: 24 етиде оп. 63 А. Клозе: Вежбе за сваки дан 1–60 Гамбаро: 21 каприччо **Комади:** Е. Авон: *Идила* Е. Боца: *Ариа* Л. Блеман: *Болеро* **Циклично дело**: Н. Р. Корсаков: *Концерт Ес-дур* Г. Ф. Хендл: *Соната* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – један концерт (цео) или циклично дело		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета кларинет је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ = 90. Хроматску скалу свирати од е–$а_3$ **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** А. Клозе: 20 карактеристичних етида А. Перие: 331 етида Ж. Лансло: 33 етиде **Комади:**

организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Х. Баерман: *Адађо* Ж. Моке: *Конкурсни соло* Г. Доницети: *Кончертино* **Концерти:** Ф. А. Хофмајстер: *Концерт Б-дур* К. Штамиц: *Концерт Ес-дур бр. 11* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима у распону три октаве – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета кларинет је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу.

свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ = 100. Хроматску скалу свирати од е–$а_3$ **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** А. Клозе: 20 карактеристичних етида Е. Кавалини: 30 етида А. Перие: 331 етида К. Розе: 32 етиде **Комади:** А. Рабо: *Конкурски соло* Б. Брун: *4 Минијатуре* Л. Кајзак: *Кантилена* Д. Деспић: *9 комада* **Концерти:** К. М. Вебер: *Кончертино* Ф. В. Крамарж: *Концерт оп. 36, Ес-дур* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале разложено са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида		

– 2 комада уз пратњу клавира – концерт
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године
Матурски испит

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б мало до фис3; – контролише дисање тј. узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу ♩ = 70.

корепетитором кроз музику; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде и техничке вежбе** – Ж. М. Лондекс – Техничке вежбе, 1. и 2. књига – М. Мул. 18 вежби и етида – М. Мул. 48 (В. Ферлинг) – А. Клозе. 25 техничких етида **Комади:** – Р. Бертело – *Адађо и арабеска* – М. Бертомје – *Свита бреве* – Е. Боца – *Арија* – Ј. Кастереде – *Пасторала* – А. Шаје – *Анданте и алегро* – П. Демилак – *Сичилијана и тарантела* – П. Лантиер – *Сичилијана* – Ј. Ноле – *Мала латино свита* – М. Перин – *Циганска фантазија* И композиције сличне тежине по избору и процени наставника.
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 4 предзнака и једна техничка етида).		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, терцама и разложеном скалом. – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет).		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског

сензибилитета као и мотивисање за наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б мало до фис3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу. θ□ = 80. Хроматска скала од е–г3. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде и техничке вежбе** – Ж. М. Лондекс. Техничке вежбе, 1. и 2. књига – М. Мул – 18 вежби и етида – М. Мул – 48 етида по В. Ферлингу – А. Клозе – 25 техничких етида – Л. Ниехаус – Средња концепција цеза **Комади, сонате, свите:** – П. Хиндемит – *Соната* – П. Боно – *Свита* – А. Черепнин – *Соната спортив*

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– К. Делвинкур – *Крокамбуш* – Д. Донден – *Имагинарна путовања* – Ж. Ибер – *Приче* – К. Паскал – *Импромту* – Ж. Франсе – *Пет егзотичних плесова* – Р. Нода: *Импровизација I,II,III* – Е. Боца: *Прелуд и дивертисимент* – П. Итуралде – *Хеленска свита* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима, велико разлагање, терце, разложене терце и кварте – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале и једна техничка етида).		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са свим наведеним елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б мало до ге3;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима.

– свира аликвоте; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу θ□ = 90. Хроматску скалу свирати кроз цео опсег инструмента **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде и техничке вежбе:** – М. Мул: Свакодневне вежбе – М. Мул: 48 етида по В. Ферлингу – М. Мул: 53 етиде – Ј. Андерсен: 29 великих етида – Л. Ниехаус: Средња концепција џеза за саксофон – П. М. Дибоа: 12 савремених етида – Г. Лакур: 28 етида по О. Мисијану – А. Пјацола: Танго етиде **Комади, концерти, свите, сонате:** – Ф. Сантучи: *Београдски Танго* – Р. Видоф: *Валс Ваните* – П. Морис: *Слике из провансе* – Д. Мијо: *Скарамуш* – А. Томази: *Балада* – Е. Боца: *Импровизација и Каприс* – Ж. М. Дефаје: *Ампелопсис*

		– А. Жоливе: *Фантазија – Импромпту* – Д. Жоли: *Кантилена и плес* – Ф. Тул: *Сарабанда и Жига* – Р. Мучински: Соната – К. Паскал: Сонатина – И. Јевтић: Концерт – П. М. Дибоа: Концерт – П. Боно: Концерт Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника

Обавезни минимум програма
– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима

– 20 етида

– 3 комада уз пратњу клавира

Јавни наступи
Обавезна су 4 јавна наступа у току године

Обавезна смотра технике на полугодишту (све дурске и молске скале, једна техничка етида и једна мелодијска етида).

Испитни програм
– Једна дурска и једна молска скала са свим елементима

– 2 етиде различитог карактера

– Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

ученик ће бити у стању да:		
– свира у опсегу од б мало до а3; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, разложене кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу θ□ = 100. Хроматску скалу свирати од е–$а_3$ **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – М. Мул – Свакодневне вежбе – М. Мул – 48 етида по В. Ферлингу – М. Мул – 53 етиде – Ј. Андерсен – 29 великих етида – Л. Ниехаус – Средња концепција џеза за саксофон – П. М. Дибоа – 12 савремених етида – Г. Лакур – 28 етида по О. Мисијану – А. Пјацола – Танго етиде **Комади, концерти, свите, сонате:** – П. Боно: *Каприс у форми валцера* – М. Алексиначки: *Реми* – Е. Боца: *Импровизација и каприс* – Е. Боца: *Скарамуш* – Ж. Демерсман: *Фантазија на оригиналну тему* – Р. Планел: *Прелуд и Салтарела*

		– П. Крестон: *Соната* – Б. Хеиден: *Соната* – П. Хиндемит: *Соната* – Е. Шулхоф: *Хот соната* – И. Бркљачић: *Лав, концерт* – П. Боно: *Концерт* – Е. Боца: *Кончертино* – А. Глазунов: *Концерт* – Ж. Ривиер: *Кончертино* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са свим елементима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – Концерт или циклично дело		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Смотра технике (све дурске и молске скале и један став концерта или цикличног дела)		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ФЛАУТА/ОБОА/КЛАРИНЕТ/САКСОФОН

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи.

Настава инструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Наставник обое треба ученика да упозна са материјалом и алатом за израду пискова, као и да га поступно уводи у начине њихове израде. Наставник треба да упозна ученика са начинима ефикасног и континуираног вежбања. Уколико је потребно, наставник ће ученику направити план и помоћи му да исти спроведе, вршећи контролу, заједно са учеником, уколико је могуће и са родитељима.

Наставник треба да јасно формулише и степенује интерпретативне захтеве за ученика у односу на узраст и тренутне могућности. У предмету флаута, потребно је континуриано радити на свим елементима технике.

Техника прстију: остварује се кроз континуиран рад на лествицама, пажљиво одабраним техничким вежбама и етидама. Наставник треба да препозна технички ниво ученика и да индивидуалним приступом омогући да ученик у одређеном периоду напредује и досегне свој максимум.

Техника тона: остварује се кроз дневни рад на тонским вежбама које градуално постају захтевније од првог до четвртог разреда и укључује рад на елементима тона –

уједначавање регистара, звучност и лепота тона, пројекција тона, динамичко нијансирање, контрола интонације.

Техника артикулације: кроз извођачки репертоар, наставник са учеником ради на свим артикулацијама, учи га да их јасно разликује и поштује. Такође је потребно радити на свим врстама удара језика: обичан, дупли, троструки и лепршави језик.

У процесу учења напамет, наставник ће ученику представити аналитички, моторички и визуелни концепт учења.

Наставник ће континуирано радити на постизању и одржавању извођачке кондиције ученика, тако да ученик на јавним наступима са лакоћом може да изведе планирани репертоар. Ово ће се постићи правилном динамиком рада на часу, али и наступима у оквиру интерних и јавних часова, као и организованих преслушавања. Ученика треба подстицати да узима учешћа у мастер класовима.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу.

Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЗА ДРВЕНЕ ДУВАЧЕ

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање

нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе

Разред **Први, други, трећи, четврти**

Годишњи фонд часова **35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** је дата по инструментима и разредима испод табеле

Кључне речи: концентрација, опажање, анализа, континуирано кретање, примена.

ЛИТЕРАТУРА*

ФЛАУТА – Д. Мирковић: Флаута у симфонијском оркестру

Први разред – Оркестарска сола

– Ј. С. Бах: Пасија по Матеју; Бранденбуршки концерт II, IV и V, избор.

– Г. Ф. Хендл: Музика на води.

– Ј. Хајдн: Симфоније: бр. 100 Ге-дур, Војничка; бр. 101 Де-дур, часовник; бр. 103 Ес-дур; бр. 104, Де-дур Лондонска.

– В. А. Моцарт: Концерт за клавир: Це-дур (467); Симфоније: бр. 34 Це-дур (KV 338),бр. 35 Хафнер, Де-дур (KV 385),бр. 38 Прашка (KV 504),бр. 40 ге-мол (KV 550),бр. 41 Це-дурЈупитер (KV 551); Увертире: Отмица из Сараја; Фигарова женидба; Дон Жуан; Чаробна фрула.

– Л. ван Бетовен: Симфоније: бр. 3, Ес-дур оп. 55, Ероика; бр. 4, Бе-дур оп. 60; бр. 5, це-мол оп. 67; бр. 6 Еф-дур оп. 68Пасторална; бр. 7, А-дур оп. 92; бр. 8 Еф-дур оп. 93; бр. 9, де-мол оп. 125; Концерт за клавир бр. 1 Це-дур оп. 15; Концерт за виолину Де-дур оп. 61. Увертире: „Леонора" бр. 3 оп. 72а; „Егмонт" оп. 84.

– Ђ. Росини: Увертира Италијанка у Алжиру;

– Ф. Менделсон – Бартолди: Италијанска симфонија, бр. 4; Концерт за виолину е-мол.

Други разред – Оркестарска сола

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7, Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол, Недовршена; Увертира – Розамунда.

– Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14; Увертира „Римски карневал" оп. 9.

– Ж. Бизе: Арлезијанка -свита бр. 1 и 2.

– Ј. Брамс: Симфонија бр. 1, це-мол оп. 68; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4, е-мол оп. 98; Концерт за клавир бр. 1, де-мол оп. 15; Концерт за клавир бр. 2, Бе-дур оп. 83; Концерт за виолину Де-дур, оп. 77.

– Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1, Бе-дур оп. 38; Концерт за клавир а-мол оп. 54.

– Б. Сметана: Продана невеста (Увертира).

– Ј. Штраус: Увертире: Слепи миш; Циганин барон.

– Ф. Менделсон Бартолди: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 Шкотска; Увертире: Сан летње ноћи оп. 21;

– Р. Леонкавало: Пајацо.

– М. Равел: Болеро

Трећи разред – Оркестарска сола

– Д. Чимароза: Увертира – Тајни брак.

– В. Белини: Норма

– Ђ. Пучини: Тоска; Боеми; Мадам Батерфлај; Турандот.

– П. И. Чајковски: Симфонија бр. 4, еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5, е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6, бе-мол, оп. 74; Концерт за клавир бр. 1, бе-мол оп. 23; Концерт за виолину Де-дур оп. 35; Балети: Лабудово језеро; Увертира-Фантазија Ромео и Јулија; Варијације на рококо тему, А -дур, оп. 33.

– Ђ. Верди: Травијата; Набуко; Аида; Реквијем.

– К. Дебиси: Поподне једног фауна

– А. Дворжак: Словенске игре (1, 2, 4, 5, 7, 8)

– Ђ. Росини: Вилијам Тел; Севиљски берберин; Сврака крадљивица.

– С. Прокофјев: Класична симфонија

– Н. Римски-Корсаков: Шпански капричо

Четврти разред – Оркестарска сола

– П. Маскањи: *Кавалерија рустикана*.

– Б. Барток: *Концерт за оркестар*.

– А. П. Бородин: *Половецке игре* из опере *Кнез Игор*.

– М. Равел: *Дафнис и Клое*

– М. П. Мусоргски: *Слике са изложбе*

– Ж. Бизе: *Кармен*

– С. Рахмањинов: Концерт за клавир бр. 2, це-мол, оп. 18; Концерт за клавир бр. 3,

де-мол, оп. 30.

– Н. Р. Корсаков: *Шехерезада* оп. 34.

– П. И. Чајковски: *Крцко орашћић, Успавана лепотица*;

– Р. Вагнер: *Зигфрид – Прстен Нибелунга* III; *Зигфридова идила*; Увертира *Фауст*.

– Ђ. Верди: *Риголето* (I, II, III чин); *Трубадур* (I, II, III, IV чин); *Сицилијанске вечери: Моћ судбине* (Увертира, I, II,III чин); *Бал под маскама* (прелудијум, I, III чин); *Дон Карлос* (I, II, III, IV чин); *Аида* (I, II, III, IV чин); *Фалстаф* (I, II, III чин),

– Б. Сметана: *Влтава*

– С. Прокофјев: *Пећа и вук*

– К. Сен-Санс: *Карневал животиња*.

– Р. Штраус: *Дон Жуан*; *Тил Ојленшпигел*; *Каваљер с ружом*;

– И. Стравински: *Петрушка.*

ОБОА – Љубиша Петрушевски: Оркестарске студије за обоу, I свеска (први и други разред) и II свеска (трећи и четврти разред)

Први разред – Оркестарска сола

– Ј. Хајдн: Симфоније: бр. 100 Ге-дур, *Војничка*; бр. 101 Де-дур, час*овник*; бр. 103 Ес-дур; бр. 104 Де-дур *Лондонска*.

– В. А. Моцарт: Концерт за виолину Ге-дур (KV 216), Концерт за виолину А-дур (KV 219),

Концерти за клавир: Де-дур (KV 416), Бе-дур (KV 595), Концерт за обоу Це-дур (KV 314);

Симфоније: бр. 34 Це-дур (KV 338), бр. 35 Де-дур (KV 385), бр. 38 Де-дур *Прашка*(KV 504), бр. 40 ге-мол (KV 550), бр. 41 Це-дур, *Јупитер*(KV 551); Увертире: *Отмица из Сараја*; *Фигарова женидба; Дон Жуан; Тако чине све.*

– Л. ван Бетовен: Симфоније: бр. 3 Ес-дур оп. 55, *Ероика*; бр. 4 Бе-дур оп. 60, бр. 5 це-мол оп. 67, бр. 6 Еф-дур оп. 68, *Пасторална*; бр. 7 А-дур оп. 92, бр. 8 Еф-дур оп. 93, бр. 9 де-мол оп. 125.

Концерт за клавир бр. 1 Це-дур оп. 15; Концерт за виолину Де-дур оп. 61; Увертире: *Леонора* бр. 3 оп. 72а; *Егмонт* оп. 84.

– Ђ. Росини: Увертире: *Севиљски берберин; Италијанка у Алжиру; Сврака крадљивица*.

– Г. Доницети – Увертира – *Дон Пасквале*

Други разред – Оркестарска сола

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7, Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол, *Недовршена*; Увертира – *Розамунда*.

– Х. Берлиоз: *Фантастична симфонија* оп. 14; Увертира *Римски карневал* оп. 9.

– Ж. Бизе: Симфонија Це-дур; *Арлезијанка* -свита бр. 1 и 2.

– Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол оп. 68; Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3

Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4 е-мол оп. 98; Концерт за клавир бр. 1 де-мол оп. 15; Концерт за клавир бр. 2 Бе-дур оп. 83; Концерт за виолину Де-дур оп. 77.

– Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38; Симфонија бр. 2 Це-дур оп. 61; Симфонија бр. 3 Ес-дур оп. 97; Симфонија бр. 4 де-мол 120; Концерт за клавир а-мол оп. 54.

– Б. Сметана – *Продана невеста* (Увертира).

– Ј. Штраус: Увертире: *Слепи миш; Циганин барон*.

– П. И. Чајковски: Симфоније: Симфонија бр. 4 еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5 е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6 бе-мол оп. 74; Концерт за клавир бр. 1 бе-мол оп. 23; Концерт за виолину Де-дур оп. 35; Балети: *Шчелкуншчик; Лабудово језеро; Балетска свита*; Увертира-Фантазија – *Ромео и Јулија*.

– Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 *Шкотска*; Симфонија бр. 4 А-дур оп. 90 *Италијанска*; Концерт за виолину е-мол оп. 64; Увертире: *Сан летње ноћи* оп. 21; *Фингалова пећина* оп. 26; *Сан летње ноћи*: Скерцо.

– Ђ. Верди: *Травијата; Набуко*.

– Р. Леонкавало – *Бајаџо*.

Трећи разред – Оркестарска сола

– Д. Чимароза: Увертира,– *Тајни брак*.

– Ђ. Росини: Увертира – *Свилене лествице*.

– В. Белини – *Норма*

– Р. Вагнер: *Зигфрид-Прстен Нибелунга III; Зигфридова идила*; Увертира „Фауст".

– Ђ. Верди: *Риголето* (I, II, III чин), *Трубадур* (I, II, III, IV чин); *Сицилијанске вечери*: *Моћ судбине* (Увертира,I, II, III чин); *Бал под маскама* (прелудијум, I, III чин); *Дон Карлос* (I, II, III, IV чин); *Аида* (I, II, III, IV чин); *Фалстаф* (I, II, III чин),

– Ђ. Пучини: *Тоска* (I, II, III чин); *Боеми* (I, II, III, IV чин), *Мадам Батерфлај* (I, II чин), *Турандот* (I, II, III чин).

Четврти разред – Оркестарска сола

– П. Маскањи: *Кавалерија рустикана*.

– У. Ђордано: *Андре Шеније* (I, II, III, IV чин).

– Б. Барток: Концерт за оркестар.

– А. П. Бородин: *Половецке игре* из опере „*Кнез Игор"*.

– Б. Бритн: *Ратни реквијем* оп. 20; Питер Грајмс.

– М. П. Мусоргски: *Слике са изложбе.*

– С. Прокофјев: Класична симфонија оп. 25.

– С. Рахмањинов: Концерт за клавир бр. 2 це-мол оп. 18; Концерт за клавир бр. 3 де-мол оп. 30.

– Н. Р. Корсаков. – *Шехерезада* оп. 34.

– Р. Штраус: *Каваљер с ружом* оп. 59 (I, II, III чин); *Игра Саломе* оп. 54.

– И. Стравински: *Петрушка; Полчинела; Орфеј Посвећење пролећа*.

КЛАРИНЕТ – Миленко Стефановић- Оркестарске студије за кларинет, I свеска (први и други разред) и II свеска (трећи и четврти разред)

Први разред – Оркестарска сола

– В. А. Моцарт: *Фигарова женидба*; *Дон Жуан*; *Чаробна фрула* – увертира;

– Симфонија Ес-дур бр. 39; Симфонија ге-мол бр. 40

– Л. в. Бетовен: Концерт за виолину Де-дур; Увертира *Леонора I*; Увертира *Леонора II*; Увертира *Леонора III*; Увертира *Кориолан*; Увертира *Егмонт*; Симфонија бр. 1 Це-дур; Симфонија бр. 3 Ес-дур; Симфонија бр. 4 Бе-дур; Симфонија бр. 5 ц-мол; Симфонија бр. 7 А-дур; Симфонија бр. 8 Еф-дур (I став)

– Ђ. Росини: *Севиљски берберин* – увертира

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол

– Ф. Менделсон: *Фингалова пећина,*увертира;

– Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур; Симфонија бр. 3 Ес-дур

– Ф. Лист: *Прелиди*

– М. И. Глинка: *Иван Сусањин*

– П. И. Чајковски: *Шчелкуншчик*

– М. П. Мусоргски: *Ноћ на голом брду*

– С. Христић: *Охридска легенда*

– О. Респиги: *Римске фонтане*

– А. Дворжак: Словенска игра бр. 8

Литература БАС КЛАРИНЕТА:

– С. Христић: *Охридска легенда*

– П. И. Чајковски: *Ромео и Јулија*; *Шчелкунчик*; *Лабудово језеро*

Други разред – Оркестарска сола

– Л. в. Бетовен: *Фиделио*; Симфонија бр. 2 Де-дур; Симфонија бр. 6 Еф-дур

– Г. Доницети: *Љубавни напитак*

– К. М. Вебер: *Позив на игру*

– Ф. Шуберт: *Розамунда*

– Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 а-мол; Симфонија бр. 4 А-дур

– Р. Шуман: Симфонија бр. 2 Це-дур; Симфонија бр. 4 д-мол; Концерт за клавир а-мол

– Ђ. Росини: *Италијанка у Алжиру* – увертира

– К. М. в Вебер: Чаробни стрелац

– Ф. Лист: *Мађарска рапсодија* бр. 2 – каденца

– Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол; Симфонија бр. 2 Де-дур; *Академска увертира*; *Трагична увертира*

– Ц. Франк: Симфонијске варијације

– Б. Сметана: *Продана невеста* I чин

– Ж. Бизе: *Кармен* – увертира

– Ђ. Пучини: *Мадам Батерфлај* II чин

– Џ. Гершвин: *Американац у Паризу*

– М. Равел: *Болеро*

Литература БАС КЛАРИНЕТА:

– Ђ. Верди: *Моћ судбине, Аида,Дон Карлос, Фалстаф, Отело*

Трећи разред – Оркестарска сола

– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 8 Еф-дур III став;

– Ђ. Росини: *Италијанка у Алжиру*; *Семирамида*; *Севиљски берберин* – I чин

– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7 Це-дур

– Ф. Менделсон: Музика за *Сан летње ноћи*
– Х. Берлиоз: *Фаустово проклетство*;
– Ф. Лист: *Мађарска рапсодија* бр. 1; *Мађарска рапсодија* бр. 2; *Мађарска рапсодија* бр. 3
– Ј. Брамс: Симфонија бр. 3 Еф-дур
– Ц. Франк: Симфонија у де-молу
– М. И. Глинка: *Камаринскаја*
– П. И. Чајковски: *Ромео и Јулија*; *Моцартијана*; Симфонија бр. 5 е-мол
– Ж. Бизе: *Кармен*
– Ђ. Верди: *Трубадур*; *Моћ судбине* – увертира; *Фалстаф*; *Аида*
– Р. Вагнер: *Танхојзер*; *Лоенгрин*; *Холанђанин луталица*;
– О. Респиги: *Римске пиније*
– Џ. Гершвин: *Рапсодија у плавом*

Литература БАС КЛАРИНЕТА:
– Ђ. Пучини: *Боеми*; *Тоска*; *Мадам Батерфлај*;
– О. Респиги: *Римске фонтане*; *Римске пиније*

Четврти разред – Оркестарска сола
– Г. Доницети: *Дон Пасквале*
– Ђ. Росини: *Виљем Тел*; *Сврака крадљивица* – увертира; *Севиљски берберин*
– К. М. Вебер: *Оберон*
– Х. Берлиоз: *Фантастична симфонија*
– Ј. Брамс: Симфонија бр. 4 е-мол
– П. И. Чајковски: *Италијански каприччо*; Симфонија бр. 4 еф- мол; Симфонија бр. 6 ха-мол
– А. П. Бородин: *Половецке игре* из опере *Кнез Игор*
– Н. Римски-Корсаков: *Шехерезада*
– Б. Сметана: *Продана невеста*
– М. П. Мусоргски: *Борис Годунов*
– Ђ. Верди: *Риголето*; *Травијата*; *Моћ судбине*; *Бал под маскама*; *Дон Карлос*; *Отело*
– Р. Вагнер: *Тристан и Изолда*; *Мајстори певачи*
– Ђ. Пучини: *Боеми*; *Тоска*; *Мадам Батерфлај*;
– О. Респиги: *Римске фонтане*
– Р. Штраус: *Тил Ојленшпигел*
– М. Равел: *Дафнес и Клое*
– И. Стравински: *Прича о војнику*; *Жар птица*
– С. Прокофјев: *Класична симфонија*

Литература БАС КЛАРИНЕТА:
– П. И. Чајковски: *Пикова дама*; *Евгеније Оњегин*
– П. Коњовић: *Коштана*
– Р. Вагнер: *Танхојзер*; *Лоенгрин*; *Тристан и Изолда*
– С. Прокофјев: *Ромео и Јулија*

САКСОФОН

Први разред – оркестарска сола и деонице
– М. Равел: *Болеро*

– Ж. Бизе: *Арлезијанка*
– Р. Бредли: *Том и Џери*
– Б. Барток: *Дрвени принц*
– Д. Мијо: *Стварање света*
– Џ. Гершвин: *Рапсодија у плавом*
– Џ. Вилијамс: Свита *Ратови звезда*
И литература за биг бенд по избору наставника.

Други разред – оркестарска сола и деонице
– А. Седлар: Мачкоња; Симфонија бр. 1

– Е. Виља-Лобос: Уирапуру

– М. Мусоргски: *Слике са изложбе*
– Џ. Гершвин: *Американац у Паризу*
– С. Рахмањинов: *Симфонијске игре*
– А. Шнитке: Свита из филмске музике *Кловнови и деца*
– А. Хачатуријан: *Игра сабљи* и *Аишино буђење* и игра из балетска свите *Гајана*
И литература за биг бенд по избору наставника.

Трећи разред – оркестарска сола и деонице
– Ж. Ибер: *Дон Кихот*
– С. Прокофјев: *Ромео и Јулија*
– Д. Шостакович: *Џез свита* бр. 2
– Џ. Гершвин: Опера *Порги и Бес*
– Д. Шостакович: *Балетска свита* оп. 22
– С. Прокофјев: Симфонијска свита *Поручник Киже*
– Л. Бернштајн: Симфонијске игре (*Прича са западне стране*)
– С. Прокофјев: Кантата за хор и оркестар *Александар Невски*
И литература за биг бенд по избору наставника.

Четврти разред – оркестарска сола и деонице
– В. Волтон: *Фасаде*
– И. Стравински: *Танго*
– Р. Штраус: Симфониа **Доместика**
– Е. Виља-Лобос: *Бахиана Брасилеира* бр. 2
– А. Берг: Симфонијска свита из опере *Лулу*
– И. Бркљачић: Кад се седам пута дигне завеса

– А. Хачатуријан: Четврта свита из балета *Спартак*
– А. Берг: Концерт за виолину

И литература за биг бенд по избору наставника.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања

и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно *prima vista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена у оркестру.

ТРУБА

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише технику прстију; – оплемени тон и ширењу горњег и доњег регистра; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију; – контролише промену артикулације и динамике; – свира вентил трилере; – вежба самостално и свесно исправља постојеће грешке; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – иницира организацију проба; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђивању сопствених естетских критеријума.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Интонирање интервала узлазно и силазно (хроматски). Рад на техници прстију. Флексибилност и функционалност амбажуре и рад на култури тона уз ширење и изједначеност регистара. Метода транспоновања. Промена артикулације и контрола динамике. Свирање трилера. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање радне дисциплине која изискује систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. **СКАЛЕ** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве, са обртајима квинтакорада и доминантним и умањеним септакордима у темпу брзих четвртина. **ЛИТЕРАТУРА:** – M. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода – J. Арбан: Развијене скале; Вежбе за хроматику; Разложенидур и мол тоналитети у триолама; Вежбе интервала у осминама – E. Sachse – 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида

		– А. Стрнад: II свеска за средњу школу – од бр. 1–15 – П. Клодонир: 20 малих етида – Зигмунд Херинг: 32 етиде – *Композиције:* – П. И. Чајковски: Наполитанска игра – С. Болотин: Лаке мелодије – избор – – Шварц: Романса – Г. Ф. Хендл: Соната у Еф-дуру (обрада Жан Тилде) – Ј. Ед. Бара: Оријентал – Ђ. Тошић: Обраде Мокрањца Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу(напамет)		

Кључне речи: труба, техника прстију, амбажура, ширење регистара, транспоновање, лип трилери, физичка и ментална издржљивост.

	ТРУБА
Назив предмета	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и јача физичку издржљивост; – покаже напредак у техници прстију; – свира све артикулације и примењује микро динамику; – свира усне трилере у лаганом темпу; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – разликује одлике стилских епоха и прилагођава сопствену индивидуалност; – покаже самопоуздање у солистичким, камерним и оркестарским наступима; – користи предности дигитализације и критички коментарише своја и туђа извођења у смислу техничке припремљености и музичке изражајности.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност и функционалност амбажуре. Дневне вежбе са хармонским вокализама различитих артикулација и динамике. Култура тона, ширење и изједначеност регистара. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање контролисане технике прстију. Метода транспоновања. Почетак свирања усних трилера. Интерпретације различитих стилова и развој сопствених критеријума. Развој ученика за солистичко, камерно и оркестарско свирање. Музички бонтон. **Скале** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве. Тонични, доминантни и умањени септакорди са обртајима у осминама и по могућству шеснаестинама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода – J. Арбан: Развијене скале; Вежбе за хроматику; Разложени дур и мол тоналитети у триолама; Вежбе

		интервала у осминама; Вежбе за дупли и трипли језика. – E. Sachse – 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – В. Вурм: Изабране етиде, свеска 1. **Композиције:** – Купрински: Каватина – К. Шван: Соната за трубу и клавир – Г. Бали: Анданте и Алегро -Г. Ф. Хендл: Арија и Варијација – М. Силвански: Концерт за трубу и клавир И литературе сличних захтева по избору наставника
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: амбажура, техника прстију, изједначеност регистара, транспоновање, усни трилери, артикулација, микродинамика.

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у

солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и стекне физичку издржљивост, – свира све артикулације и примени микродинамику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – свира усне трилере; – испољи емоционални сензибилитет, креативне способности и јача поверење у властите способности; – користи различите начине меморисања, текста; – испољи креативност, способност импровизације и проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина; – користи предности дигитализације и формира критеријуме за избор програма и репертоара.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Флексибилност и функционалност амбажуре. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања двоструког и троструког језика Свирање усних трилера. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Јачање мотивације, воље и упорности у савладавању тешкоћа. **Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у брзим осминама и шеснаестинама у различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода: Ч. Колин: Лип Флексибилити – Ј. Арбан: Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у триолама, Вежбе

		интервала у осминама. – Зигмунд Херинг: Књига III – прогресивни трубач – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – В. Вурм: Изабране етиде,свеска 1. – E. Sachse: Етиде свеска 1. **Композиције:** – Вејивановски: Соната ге-мол – Волф: „Ростокер свита” – Т. Албинони: Концерти за трубу и клавир (транкрипције Т. Докшицера) – И. Бобровски: Скерцино – Е. Мартен: Концертни рондо – Е. Боца: Бадинаж – А. Гедике: Концертна етида op. 49 – Е Бара: Фантазија – Балај: Prelude et ballad Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – тема са варијацијама		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – циклично дело или тема са варијацијама (напамет)		

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање, двоструки језик, меморија, импровизација, критичко мишљење.

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, интонацију, динамику, фразирање, и агогику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – испољи креативност, сензибилитет и способност импровизације у свирању; – проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина у свирању; – развија самопоуздање и самопоштовање; – користи предности дигитализације и присуствује концертима класичне музике те формира сопствени критеријум и упознаје репертоар.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања двоструког и троструког језика. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Градња поверења у властите способности и јачање самосталности. **Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у шеснаестинама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода

		– Ч. Колин: Лип Флексибилити – Стамп: Загремање – Кларк – Техничке вежбе – Ј. Арбан: Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у шеснаестинама, Вежбе интервала у шеснаестинама – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – В. Вурм: Изабране етиде, свеска 1. 2. – Ј. Арбан: Концертантне Етиде – Копраш-24 Етиде – E. Sachse: Етиде свеска 1. **Композиције:** – Бутри: Тромпетунија – Ј. Неруда: Концерт – Арутуњан: Концерт – Хумел: Концерт Ес-дур – Ј. Хајдн: Концерт Ес-дур – Е. Порино: Кончертино – Ј. Ибо: Соната – Мартину: Соната – Арбан: Карневал у Венецији – А. Аратуњан: Концертни скерцо – Томе: Фантазија – Балај – Contest Piece; Анданте Скерцо – Гедике: Концертна Етида Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – 2 различите школе етид		

– 4 композиције уз клавирску пратњу – 1 троставачни концерт
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)
Матурски испит – програм је дат на почетку правилника

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање, троструки језик, меморија, импровизација, критичко мишљење, самосталност.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ТРУБА

I. УВОДНИ ДЕО

Похађање средње музичке школе подразумева коришћење стечених знања из основне музичке школе, као и велику посвећеност вежбању. Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на лични развој ученика.

Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик да репорудукује све техничке и музичке захтеве, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему. Некада је врло стимулативно дати ученику програм који је за нијансу тежи од његових тренутних могућности, јер у одређеном добу музичког сазревања код већине ученика делује стимулативно. Код ученика треба развијати дух заједништва и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе требало би да буде принцип мотивације и инклузивности у потстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмети **труба, хорна, тромбон** и **туба** у средњој музичкој школи подразумевају надградњу стечених знања из основне музичке школе, а то су**:** правилно држање тела и исправно држање инструмента, дисање, зујање на уснама и на уснику, као и репродуковање здравог и сонорног тона, у оквиру музичке литературе. У овом циклусу школовања неопходан је рад на сложенијим техничким захтевима, као и на изражајном свирању.

Да би се ученик правилно развијао током четворогодишњег школовања у средњој музичкој школи неопходно је усавршити технику дисања, радити на квалитету тона, овладати свим регистрима, проширити дисајни капацитет, а све то кроз дневне студије тонских и техничких вежби у јако богатој литератури у том домену. Предложена литература је само смерница за сваки разред, али уколико наставник увиди да су захтеви из литературе претешки или прелаки, у сваком тренутку може да изабере неку другу литературу која даје бољи резултат. Наставник треба да изабере одговарајући програм према способностима ученика, као и према његовој жељи да свира неко дело, уколико му музичке и техничке способности то дозвољавају. Кроз рад неопходно је усавршити технику, артикулацију, фразирање, развити начин мишљења и обликовања дела.

Поред тога, веома је корисно вежбање меморије кроз учење напамет, како етида, тако и солистичких композиција.

У праћењу рада ученика велики значај имају смотре, јавни наступи и такмичења. Препоручује се да школа организује смотре где ће ученици свирати скале и етиде, и на њима показати какво реално техничко знање имају на инструменту. Јавни наступи показатељи су музичке и техничке оспособљености за свирање уз пратњу клавира или соло. Ученик који не задовољи захтеве смотре, требало би да поново изађе у накнадном року како би успео да савлада предвиђено градиво.

У односу на способности ученика, његов рад и напредак, наставник може да подстакне ученика за учешће на неком такмичењу. У фази израђивања такмичарског програма, никако не смемо занемарити тонске и техничке вежбе, јер у том случају долази до стагнирања ученика. На свим јавним наступима, смотрама и испитима треба тежити да ученик свој програм изводи напамет.

Треба бити опрезан при одабиру тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер то може изазвати велике последице у даљем напредовању (лоше дисање, подвлачење доње усне, дизање браде, спазам у врату и горњем делу грудног коша).

Кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње, ученици побољшавају сценску самоконтролу и концентрацију, отклањајући страх од неуспеха. Користећи предности дигитализације и присуством на концертима, формирају сопствене критеријуме и упознају репертоар. Неопходно је познавање различитих стилских интерпретација.

Неодвојив део јавног наступа је и понашање, како извођача тако и публике, те је у том смислу познавање музичког бонтона неопходно.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента, најбитније је развијање музичких способности и надограђивање вештина стечених у основној музичкој школи.

Смер наставе је такав да увек креће од квалитетног дисања и тона ка музичком изражавању. Неопходно је да ученик самостално контролише амбажуру и интонацију, оплемени тон и свесно исправља постојеће грешке.

Критеријум у оцењивању мора да буде пре свега уложени труд ученика и његово лично напредовање у складу са психо-физичким, менталним и музичким способностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажмана током године, учествовања на државним и међународним такмичењима, концертима у школи и ван ње, као и на смотрама и завршним испитима на крају године (матурски испит на крају четвртог разреда СМШ).

ЧИТАЊЕ СА ЛИСТА – ЛИМЕНИ ДУВАЧИ

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ СА ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33 часова годишње**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – транспонује у предвиђене тоналитете; – оствари захтеве у читању нотног текста у вези са темпом, фразирањем, динамиком, артикулацијом, бојом...; – проналази начине за самостално вежбање;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Метода транспоновања. Вежбе за развијање меморије и брзо памћење. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике и остваривање напретка у познавању музичке

– покаже самопоуздање и сналажљивост; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.		литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** је дата по инструментима и разредима испод табеле
Обавезни минимум програма -10 етида - 2 композиције за камерно музицирање -10 оркестарских сола		
Програм смотре: - 2 оркестарска сола -1 соло *прима виста* (по избору наставника)		

Кључне речи: нотни текст, анализа, унутрашњи слух, транспоновање, камерна и оркестарска литература, слушање музике.

ЛИТЕРАТУРА*

ТРУБА

Први разред – Оркестарска сола

Марко Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, I свеска

– Л. ван Бетовен: *Фиделио*
– Р. Вагнер: *Мајстори певачи*
– В. А. Моцарт: *Чаробна фрула*
– Г. Доницети: *Кћи пука*
– Г. Мајербер: *Хугеноти*
– В. А. Моцарт: *Фигарова женидба*, Симфонија Ес-дур
– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 5 це-мол

– К. М. в Вебер: *Јубел*– увертира, *Оберон*
– Х. Марше: *Темплар* и *Јеврејка*
– Р. Вагнер: *Мајстори певачи*
– Х. Берлиоз: *Фаустово проклетство*
– Верди: *Трубадур; Бал под маскама*
– Р. Вагнер: *Лоенгрин, Парсифал*, *Валкире, Танхојзер*
– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 1 Це-дур

– Б. Ф. Обе: Нема из Портичија

– Ј. Лахнер: Реб1ћпег – №а1гег

– Х. Берлиоз: Ослобођење од ропства

– К. Голдмарк: Симфонија Ес-дур

– Л. Спор: Симфонија

– Ф. Менделсон: Хебриди

– Г. Мајербер: Хугеноти

– К. Кројцер: Расипник

– Ј. Халеви: Јеврејин

Други разред
Марко Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, I свеска

– Р. Вагнер: *Прстен Нибелунга*
– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 3 Ес-дур

– Р. Вагнер: *Лоенгрин; Тристан и Изолда; Сумрак богова*
– Ф. Менделсон: *Мирно море; Срећан пут*
– Ђ. Верди: *Аида*
– Ф. Супе: *Песник и сељак*
– Ж. Бизе: *Кармен*
– Е. Хампердинк: *Ивица и Марица*
– Ј. С. Бах: *Божићни ораторијум* – Арија
– Г. Ф. Хендл: Арија

– Ј. С. Бах: Арија

– Ј. С. Бах: Кантата за сва времена

– Г. Ф. Хендл: Dettinger te Deum Анонимус: Концерт за 7 труба и тимпане

– Ј. С. Бах: *Бранденбуршки концерт* Еф-дур
– К. Монтеверди: *Орфеј;* Favola in musica Анонимус: *Две фанфаре*
– Л. Моцарт: Концерт за трубу

Трећи разред
– Марко Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, II свеска

– Л. ван Бетовен: Увертира „*Леонора”* бр. 3 оп. 72а
– Ђ. Росини: *Виљем Тел* – увертира’; *Семирамида* – увертира
– Н. Римски-Корсаков: *Цар Салтан* – свита из опере
– Х. Берлиоз: *Римски карневал* – увертира оп. 9
– Х. Берлиоз: *Беатриса и Бенедикт* – увертира
– Ж. Бизе: *Арлезијанка* – Свита бр. 2
– Ј. Брамс: *Трагична увертира*
– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7 Е-дур

– П. И. Чајковски: Италијански каприччо оп. 45; Симфонија бр. 4 оп. 36

– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125

– А. Дворжак: Симфонија бр. 9 (5) е-мол оп. 95; Концерт за виолончело ха-мол оп. 104

– Н. Римски-Корсаков: Шпански каприччо оп. 34; *У степи*; Шехерезада оп. 35
– С. Рахмањинов: Рапсодија на Паганинијеву тему оп. 43

– Р. Штраус: Тил Ојленшпигел – симфонијска поема оп. 28

– Г. Ф. Хендл: Израел у Египту

– А. Тома: Мињон – увертира

– Ђ. Верди: Реквијем

– Р. Вагнер: Фауст – увертира

– М. Де Фаља: Тророги шешир

– З. Кодаљ: Мађарски псалм

– Г. Шарпантије: Импресије из Италије

– К. Дебиси: Море

– Е. Елгар: Енигма варијације оп. 36

– Брукнер: Симфонија бр. 4 И. Стравински: Ватромет оп. 4

– Ф. в Супе: *Песник и сељак* – увертира
– П. И. Чајковски: Словенски марш оп. 31

– Е. Алтонен: *Хирошима* – симфонија
– М. Равел: *Дафнис и Клое* – балетска свита

Четврти разред

– Марко Крањчевић – Ђорђа Тошића: Оркестарске студије за трубу, II свеска

– М. Равел: *Болеро;* Концерт за клавир Ге-дур; *Шпанска рапсодија*
– С. Прокофјев: *Заљубљен у три наранџе* – марш; *Руска увертира*
– Ф. Лист: Рапсодија бр. 2

– М. П. Мусоргски: *Слике са изложбе*
– И. Стравински: *Жар птица* – свита
– О. Респиги: *Римске свечаности* – симфонијска поема; *Римске пиније* – симфонијска поема
– Л. Розицки: *Пан Твардовки* – балет
– З. Кодаљ: *Хари Јанош* – свита
– Д. Скарлати – А. Касела: Токата

– И. Стравински: *Петрушк*а – балет; *Пулчинела* – свита
– С. Прокофјев: *Александар Невски* – кантата; Скитска свита
– Ц. Гершвин: *Американац у Паризу;* Концерт за клавир Еф-дур
– Б. Бритн: Варијације и фуга на Перслову тему

– Д. Шостакович: Концерт за трубу оп. 35

– Д. Шостакович: Симфонија бр. 5; Симфонија бр. 9

– Е. Лало: *Шпанска симфонија* – за виолину и оркестар
– С. Прокофјев: *Поручник Киже* оп. 60; *Ромео и Јулија* – Балетска свита бр. 1 оп. 64 бис; *Пећа и вук*
– Ј. Сибелијус: Концерт за виолину оп. 47

– А. Скрјабин: *Поема екстазе* оп. 54
– К. Дебиси: *Празник*
– Б. Барток: Концерт за виолу; Концер за клавир бр. 2

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА
ЛИМЕНИ ДУВАЧИ

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. На часовима читања с листа, неопходно је развити вештине потребне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе. Читањем деоница камерне и оркестарске литературе, ученик стиче знања која ће омогућити лакше савладавање предмета оркестар и камерна музика, омогућити наставак школовања и активно укључивање у музички живот друштвене средине.

Кроз четири године обуке на овом предмету, техника „прима виста" требало би да постане рутинска и уобичајена, и неодвојиви део културе ученика са средњошколским музичким образовањем.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример /песму/дело.

Припрема за час је специфична. Настава се може изводити индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што већи. Усмеравање часа у многоме зависи од оспособљености ученика за брзо и течно читање. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив композиције, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом остваривањем наставе и учења читања с листа треба узети у обзир повезаност са главним предметом, камерном музиком и оркестром. Видна је и веза са солфеђом, теоријом музике, хармонијом, контрапунктом, музичким облицима и историјом музике. Знања стечена на часовима треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу треба започети нотним текстовима једноставнијег садржаја. Пре свирања потребно је анализирати текст и унутрашњим слухом опажати мелодијске и хармонске покрете. У свирању, најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст, без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, у темпу у коме се могу остварити сви захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати. Неопходно је развијати самопоуздање, сналажљивост и брзо реаговање у кретању кроз текст. Примењујући добијена упутства у решавању текстуалне проблематике, а када се учврсти способност непрекидног кретања кроз текст потпуно правилног ритмизирања, могу се поставити и детаљнији захтеви у вези са темпом и комплетним музичким изражавањем

(фразирање, динамика, артикулација, боја…). Веома је корисно учење напамет оркестарских деоница, чиме се поспешује развијање меморије.

Да би се ученици лимених дувачких инструмената правилно развијали током четворогодишње наставе читања с листа, неопходна је стална контрола амбажуре, дисања и рад на проширењу дисајних капацитета. Тонске и техничке вежбе на почетку сваког часа су неизоставне. Наставник је у обавези да провери да ли су захтеви претешки или прелаки, и у сваком тренутку изабере литературу која даје најбоље резултате.

Коришћењем предности дигитализације у слушању музике и присуством на концертима класичне музике, ученици упознају музичку литературу и деонице својих инструмената у камерним и оркестарским делима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима читања с листа, најбитније је развијати знања и вештине у брзом и течном читању нотног текста. Опажањем релевантних музичких елемената ученик остварује напредак у интерпретирању деоница и проналази начине за самостално вежбање.

Критеријум у оцењивању је првенствено уложени труд ученика, његова посвећеност и напредовање, у складу са психо-физичким, менталним и музичким способностима. Неопходно је обезбедити пријатну атмосферу на часу, а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке.

Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажовања током године.

Назив предмета	**КАМЕРНА МУЗИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Камерна музика је да код ученика развије способност за постизање звучног склада и заједничку интерпретацију дела у стилу епохе и композитора кроз свирање/певање у различитим ансамблима као и оспособљавање за јавне наступе и наставак професионалног школовања
Разред	**Први/други/трећи/четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално свирање или певање са групним свирањем; – усклади интонацију, артикулацију и динамичке ознаке са осталим члановима камерног састава; – дефинише своју улогу у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Специфичности свирања или певања у камерном саставу. Усаглашавање свирања или певања са различитим групама инструмената. Слушање, интонација, агогика, артикулација, темпо, карактер, стил, динамика, квалитет тона.

камерном саставу и перципира улогу осталих чланова камерног састава; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – комуницира са осталим члановима камерног састава кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – покаже спремност за тимски рад; – користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању музике; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.		Развијање заједничке интерпретације. Музичка фраза, стил и уједначеност звука. Припремање ученика за јавне наступе. **ЛИТЕРАТУРА** Избор композиција за различите камерне саставе писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава*.
Обавезни минимум програма: три композиције различитих стилских епоха или различитог карактера		
Јавни наступи: Јавни наступи у оквиру и ван школе, наступи на такмичењима и фестивалима.		
Програм смотре: Минимум једна композиција писана за дуо, трио, квартет или већи ансамбл.		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, групно музицирање, музичка фраза.

ПРЕДЛОГ ЛИТЕРАТУРЕ*:

Први разред

Дуо и трио сонате:

А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели,

Г. Ф. Хендл, Ђ. Самартини, Б. Марчело, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албинони и др.

Дуа:

Ј. Ф. Мазас, И. Плејел, Б. Барток (виолине), Ј. Б. Грос, Д. Попер (виолончела), Ф. Карули, Ф. Сор (гитаре), К. Ф. Е. Бах, Ж. Б. де Боамортје, Л. ван Бетовен (флауте), А. Габучи,

Л. Кираљи (кларинети), В. А. Моцарт (хорне), Ф. Шуберт, М. Равел, К. Дебиси (флаута или виолина и харфа), Ђ. Качини, М. Ђулијани, енглеске, француске, шпанске песме (глас и гитара), В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, А. Дијабели, Ј. К. Бах, М. Клементи (клавирски дуо) и др.

Трија без клавира:
Ј. Ј. Кванц, Ж. Б. де Боамортје, М. фон Вебер, П. Хофер, В. А. Моцарт и др.

Клавирска трија:
Ј. Кленгел, А. Роули, К. Бом, Ј. Хајдн, К. Рајнеке и др.

Два гласа и клавир:
Б. Марчело, Л. ван Бетовен, Р. Шуман, М. Глинка, Ф. Менделсон и др.

Гудачки квартети:
И. Плејел, К. Штамиц, В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон, Ф.

Шуберт и др.

Други разред
Дуо и трио сонате:
Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ђ. Самартини, Б. Марчело, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албинони и др.

Дуа:
Л. Бокерини, Ш. Данкла, И. Плејел, Б. Барток (виолине), Ј. Ј. Кванц, Г. Ф. Телеман, Г. Ф. Хендл, Ж. Б. де Боамортје (флауте), Ж. Лефевр (два кларинета), Ђ. Росини, В. А. Моцарт (хорне), В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт (виолина и клавир), В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Пуланк, Ј. Брамс, Е. Григ, К. Дебиси (клавирски дуо) и др.

Две виолине и клавир:
Комади Д. Шостаковича, Б. Годара, Ј. Сука и др.

Трија без клавира:
В. Диверноа, К. Кројцер, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ј. Ј. Кванц, Ж. Б. де Боамортје и др.

Клавирска трија:
Ј. Хајдн, Л. ван Бетовен, В. А. Моцарт, Х. Сит и др.

Два гласа и клавир:
Л. ван Бетовен, Р. Шуман, А. Дворжак, А. Рубинштајн, Ф. Менделсон и др.

Гудачки квартети:
В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон, Ф. Шуберти др.

Трећи разред
Дуо и трио сонате:
Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албинони и др.

Дуа:

Ж. Ибер, М. Ђулијани, Ф. Карули, А. Пјацола (флаута и гитара), М. де Фаља, И. Албениз, Е. Гранадос (гитаре), Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, Л. Шпор (виолина и виола), Б. Мартину, М. Равел (виолина и чело), Х. Вијењавски (виолине), С. Рахмањинов, К. Дебиси, Е. Сати, Ј. Брамс, А. Дворжак, М. Равел, (клавирски дуо) и др.

Два инструмента и клавир:

М. Брух, М. Глинка, К. Рајнеке, Ж. Ибер, Б. Мартину, А. Хачатурјан, Ф. Пуланк, Ф. Менделсон, Д. Мијо и др.

Трија без клавира:

Л. ван Бетовен, Ј. Ј. Кванц, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ж. Ибер и др.

Клавирска трија:

Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, А. Дворжак, А. Аренски, Ф. Менделсон, С. Рахмањинов и др.

Гудачки квартети:

Л. Бокерини, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Бородин, А. Дворжак, П. И. Чајковски и др.

Квинтети:

Л. Бокерини, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, А. Дворжак и др.

Четврти разред

Дуо и трио сонате:

Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албинони и др.

Дуа:

Ж. Ибер, М. Ђулијани, А. Пјацола (флаута и гитара), Л. ван Бетовен, Ф. Пуланк (кларинет и фагот), М. де Фаља, И. Албениз Е. Гранадос (гитаре), Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Б. Мартину, Ф. Шуберт, Л. Шпор (виолина и виола), Б. Мартину, М. Равел (виолина и чело), Х. Вијењавски (виолине), С. Рахмањинов, К. Дебиси, Е. Сати, Ј. Брамс, А. Дворжак, М. Равел, Д. Шостакович, В. Лутославски (клавирски дуо) и др.

Два инструмента и клавир:

М. Брух, М. Глинка, К. Рајнеке, Ж. Ибер, Б. Мартину, А. Хачатурјан, Ф. Пуланк, Ф. Менделсон, Д. Мијо и др.

Трија без клавира:

Л. ван Бетовен, Ј. Ј. Кванц, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ж. Ибер и др.

Клавирска трија:

Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, К. Шуман, А. Дворжак, Д. Шостакович, А. Аренски, Ф. Менделсон, М. Равел, Г. Форе, С. Рахмањинов и др.

Гудачки квартети:

Л. Бокерини, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Бородин, А. Дворжак, П. И. Чајковски, Б. Бритн, Л. Јаначек, Д. Шостакович, М. Равел, К. Дебиси, С. Прокофјев, Ф. Глас, Б. Барток, Е. Виља-Лобос, А. Веберн и др.

Квинтети:
Ф. Данци, Л. Бокерини, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, А. Дворжак, Д. Шостакович..

Дувачки секстети:
Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, К. Рајнеке...

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КАМЕРНА МУЗИКА

I. УВОДНИ ДЕО

Свирање и певање у камерном ансамблу је од непроцењиве важности за свакога ко жели да се професионално бави извођачком уметношћу. Оно развија способност ученика да комуницира са другима кроз међусобно слушање, извођење и стварање музике и да изражава своје мисли и осећања кроз музику.

Образовни циљ камерне музике обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, осећаја за стил, гласовних и инструменталних могућности и учвршћивање интонације, као и способност за изражајно извођење.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, односно очекиване резултате у реализацији музичких садржаја кроз разноврсна дела домаћих и иностраних аутора.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрана музичка дела које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабране композиције.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Камерна музика обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње школе. Настава камерне музике се планира и реализује у оквиру Школског програма рада.

Процес учења базира се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика, чак и када нису истог разреда и узраста.

Литературу за камерну музику чини избор композиција различитих стилова које су писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава. Наставник има могућност да по слободном избору одабере и композиције које нису наведене у предлогу литературе водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима.

У оквиру школовања би било препоручљиво да ученик свира/пева у различитим ансамблима, од дуа, трија, квартета надаље, као и да сарађује са различитим групама инструмената.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима камерне музике најбитније је развијање музичких способности у групном музицирању. Критеријум у оцењивању је уложен труд и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду.

Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али им и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа.

Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ОДСЕК ЗА ЦРКВЕНУ МУЗИКУ – ПРАВОСЛАВНИ СМЕР
СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Црквено појање са типиком
2. Хорске партитуре
3. Стари завет
4. Нови завет
5. Црквенословенски језик
6. Литургика
7. Историја цркве
8. Дириговање

Назив предмета	**ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ СА ТИПИКОМ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Црквено појање са типиком је да ученике оспособи за самостално или групно извођење духовних песама и напева по којима се пева у српској богослужбеној пракси и да те исте напеве који нису потписани нотама могу самостално примењивати (кројити) на задате текстове на црквенословенском језику по Типику, у складу са садржајем.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално примењује вежбе дисања; – изведе вокалне вежбе за поставку гласа; – изведе вежбе за промену интонације и покретљивост гласа уз помоћ наставника; – контролише интонацију и јасно изговара слогове; – примењује вокалну технику при	**ИЗВОЂЕЊЕ ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА СА ТИПИКОМ**	Карактеристике вокалног апарата. Начин добијања тона. Правилно држање тела и став тела при певању. Дисање и вежбе дисања. Емисија тона у односу на врсту појања. Уједначавање вокала.

певању песама из Литургије Светог Јована Златоустог, Тропара, Богородичних и Кондака по гласовима; – примењује основне елементе нотне писмености у певању, чита нотни текст по гласовима; – изводи Васкрше тропаре и Тропарске „Славе” напамет по гласовима; – учествује на црквеним службама; – поштује договорена правила понашања у богослужбеној пракси.		Слушање, интонација и дикција. Основе богослужбеног поретка(азматски певани поредак) и одговарање на јектеније. Литургија Светог Јована Златоустог. Васкрсни тропари, Богородични и кондаци свих осам гласова. Тропари Гисподњих и Богородичиних празника. Прокимен на Јутрењу и Литургији свих осам гласова. Сједални свих осам гласова. Херувимске песме неколико различитих гласова. Достојно јест четвртог гласа, При частени неколико различитих гласова; Псалми 134. и 135. Стихире на стиховање свих осам гласова. Степена, Всјакоје диханије пред Јеванђеље свих осам гласова. Отпустительни тропари свих осам гласова. **ЛИТЕРАТУРА** – Стеван Ст. Мокрањац, Сабрана дела књ. 1–8. – Ненад Барачки, Зборник српског народног црквеног појања по карловачком начину, Нови Сад 1923, фототипско издање, Београд1995. – Корнелије Станковић, Српско народно црквено појање, књ. 1–3, фототипско издање, Београд 1994. – Димитрије Стефановић, Примери старог српског појања. – Даница Петровић, Осмогласник у музичкој традицији Јужних Словена.
Јавни наступи:		

– обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру
Испитни програм: Певање из нотних записа (избор од 5 појања) различитих аутора и певање напамет основних мелодијских образаца по нотама из Осмогласника.

Кључни појмови: техника дисања, тон, интонација, лако певање, вокали, текст, Литургија, Тропар, Кондак, Стихира, Јеванђеље, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ СА ТИПИКОМ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Црквено појање са типиком је да ученике оспособи за самостално или групно извођење духовних песама и напева по којима се пева у српској богослужбеној пракси и да те исте напеве који нису потписани нотама могу самостално примењивати (кројити) на задате текстове на црквенословенском језику по Типику, у складу са садржајем.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално изведе вокалне вежбе за поставку гласа и вежбе за промену интонације и покретљивост гласа; – лако формира тони контролише интонацију при певању; – јасно изговара слогове и тумачи текст композиције при певању; – користи различита музичка изражајна средства у фразирању; – изводи напамет Гисподи возвах, Догматске „Славе” по гласовима; – изводи Стихире, Тропаре, Литургије као и остале делове садржаја; – учествује на црквеним	**ИЗВОЂЕЊЕ ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА СА ТИПИКОМ**	Карактеристике и одржавање вокалног апарата. Начин добијања тона. Емитовање тона у односу на врсту појања. Уједначавање вокала. Слушање, интонација и дикција. Гисподи возвах и Да исправитсја молитва моја са стихирама,свих осам гласова. Догматици свих осам гласова. Стихире на хвалите свих осам гласова. Величит душа моја Гиспода свих осам гласова. Славословље са Преблагословена јеси свих осам гласова. Тропари По непорочних. По Јеванђељу Молитвами и Помилуј

службама; – поштује договорена правила понашања у богослужбеној пракси.		мја Боже. Блажена свих осам гласова. Велико Повечерје, С нами Бог. Егзапостилари са јеванђелским стихирама. Литургија Светог Василија Великог. **ЛИТЕРАТУРА** – Стеван Ст. Мокрањац, Сабранадела књ. 1–8. – Ненад Барачки, Зборник српског народног црквеног појањапо карловачком начину, Нови Сад 1923, фототипско издање, Београд1995. – Корнелије Станковић, Српско народно црквено појање, књ. 1–3, фототипско издање, Београд 1994. – Димитрије Стефановић, Примери старог српског појања. – Даница Петровић, Осмогласник у музичкој традицији Јужних Словена.
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру		
Испитни програм: Певање из нотних записа (избор од 5 појања) различитих аутора и певање напамет основних мелодијских образаца по нотама из Осмогласника.		

Кључни појмови: техника дисања, тон, интонација, лако певање, вокали, текст, Литургија, Тропар, Стихира, Догматик, Јеванђеље, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ СА ТИПИКОМ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Црквено појање са типиком је да ученике оспособи за самостално или групно извођење духовних песама и напева по којима се пева у српској богослужбеној пракси и да те исте напеве који нису потписани нотама могу самостално примењивати (кројити) на задате текстове на црквенословенском језику по Типику, у складу са садржајем.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– самостално изведе вокалне вежбе за поставку гласа и вежбе за промену интонације и покретљивост гласа; – лако формира тони контролише интонацију при певању; – јасно изговара слогове и тумачи текст композиције при певању; – користи различита музичка изражајна средства у фразирању код „Катавасја”; – изводи Тропаре, Кондаке, Прокимене, Литургије и остале делове садржаја; – учествује на црквеним службама; – поштује договорена правила понашања у богослужбеној пракси.	**ИЗВОЂЕЊЕ ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА СА ТИПИКОМ**	Контрола правилног става при певању и дисања. Динамичко нијансирање: crescendo, decrescendo, diminuendo… Интонирање и емисија тона кроз техничке вежбе и композиције. Величаније. часови. Изобразитељна. Мало повечерје. Полуноћница. Тропари, Кондаци и Прокимени свакидашњи. Тропари, Кондаци и Прокимени општи. Тропари на резању колача. Прђеосвећена литургија. Катавасије све. Антифони (Молитвами Богородици и Спаси ни). Посни Триод. Да молчит и велико Свјатиј Боже. Мало и свакидашње вечерње. Васкрсно вечерње. Празничновечерње. Свакидашње јутрење са малим и великим Славословљем. Васкрсно јутрење. Празнично јутрење. Свенoћно Бденије. **ЛИТЕРАТУРА** – Стеван Ст. Мокрањац, Опште појање. – Ненад Барачки, Зборник српског народног црквеног појањапо карловачком начину, Нови Сад 1923,

		фототипско издање, Београд1995. – Корнелије Станковић, Српско народно црквено појање. – Димитрије Стефановић, Примери старог српског појања.
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру		
Испитни програм: Певање из нотних записа (избор од 5 појања) различитих аутора и певање напамет основних мелодијских образаца по нотама из Осмогласника.		

Кључни појмови: техника дисања, тон, интонација, лако певање, вокали, текст, Литургија, Тропар, Стихира, Кондак, Прокимен, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ СА ТИПИКОМ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Црквено појање са типиком је да ученике оспособи за самостално или групно извођење духовних песама и напева по којима се пева у српској богослужбеној пракси и да те исте напеве који нису потписани нотама могу самостално примењивати (кројити) на задате текстове на црквенословенском језику по Типику, у складу са садржајем.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално изведе вокалне вежбе за поставку гласа и вежбе за промену интонације и покретљивост гласа; – лако формира тон и контролише интонацију при певању; – јасно изговара и тумачи текст композиције при певању; – контролише мимику лица; – користи различита музичка изражајна средства у фразирању код „Катавасја” и стихира из	**ИЗВОЂЕЊЕ ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА СА ТИПИКОМ**	Развој певачких вештина и осамостаљивање при вежбању. Тумачење стилских разлика у литератури. Разумевање текста, тумачење музичким средствима и јасан и правилан изговор. Минејско певање: Празници од Мале Госпојине до Сретења. Отпуститељни тропари на Вечерњи. Певање песама после 50. Псалма.

Минеја; – примењује принцип узајамног слушања у заједничком упевавању и певању Литургија; – изводи Тропаре, Стихире, Кондаке, Литургије и друге делове садржаја; – учествује на црквеним службама; – испољава самопоуздање у току црквене службе; – поштује договорена правила понашања у богослужбеној пракси.		Певање Катавасије. Свјетилни. Певање Антифона и Блажена. Свјати Боже, Јелици во Христа, Кресту Твојему, О Тебје радујетсја, Вечери Твојеја. Минејско певање од Благовести до Усековања. Пентикостар. Јеванђелске стихире. Поредак тропара и кондака после малог входа. Призивање Светог Духа, Благодарење. Опело, Велики Ирмоси. Архијерејска литургија. Великопосно богослужење: вечерње, јутрење, часови. **ЛИТЕРАТУРА** – Стеван Ст. Мокрањац, Опште појање. – Ненад Барачки, Зборник српског народног црквеног појања по карловачком начину. – Димитрије Стефановић, Примери старог српског појања, Посебна издања Музиколошког института, књ. 15. – Зборник СПЦ.
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру		
Матурски испит		

Кључни појмови: техника дисања, тон, интонација, лако певање, текст, Литургија, Тропар, Стихира, Кондак, Јеванђеље, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ СА ТИПИКОМ

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према православној црквеној музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање православне црквене музике и лично музичко изражавање ученика кроз црквено појање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви, концертима и групном извођаштву. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за православно музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати на правилан став, правилно дисање и да правилно користе извођачки апарат.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на изабрано део садржаја који се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани пример.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава у групи од 3 ученика и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Током остваривања наставе и учења, наставник подстиче ученика пријатном радном атмосфером у умеће црквеног појања. Техничке вежбе су у почетном раду (нпр. секунде, терце, кварте, квинте, узлазно и силазно, разложени квинтакорд, навише и наниже), једноставне, при чему кроз рад педагог инсистира: на правилној импостацији, мекој али конкретној атаки на тон, чистој интонацији, правилној артикулацији консонаната и уједначености вокала. Развојем гласовних способности ученика наставник кроз рад примењује певачку технику legata. Све црквене песме певати традиционалним, народним, једногласним напевом по записима Ст. Мокрањца односно К. Станковића, Н. Барачког, С. Ластавице и др. Ученике се треба информативно упознати са осталим напевима наших и страних аутора (Тајшановић, Живковић, Грданички и др.).

У раду са учеником, наставник треба да обрати пажњу на став тела као и мимику лица ученика. Кроз све напеве из Осмогласника, наставник упознаје ученика са историјским епохама које су утицале на обликовање напева. Ради сагледавања европских оквира

српског црквеног појања по народном напеву, информативно упознати ученике са примерима источног – византијског и западног – латинског певања.

Код ученика треба развијати љубав и вештине заједничког појања, узајамног слушања и појања у групи чиме се развија потреба за међусобним слушањем и сарадњом у заједничкој интерпретацији црквене музике.

Веома је важно постицати ученике на слушање уметничке и црквене музике кроз видео примере, одласком на црквене службе, концерте, у позориште. Дискусијом о одслушаним или изведеним делима развијају се критички ставови, музички бонтон о сопственим и другим извођењима што је веома важно за даље напредовање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Црквеног појања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора. Учешће ученика на црквеним службама и резултати годишњих испита употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**СТАРИ ЗАВЕТ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Стари завет је да упозна ученика са светим списима кроз књиге закона, историје, пророштва, поука и песама у циљу стицања основних појмова о библијском погледу на порекло света и човека, греха и смрти, као и стицање знања о старозаветним догађајима којима је Бог припремао Изабрани народ за долазак Месије – Исуса Христа
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише друштвено-историјске услове и околности о којима говори Стари завет; – коментарише садржај Старог завета у контексту препознавања мотива и образаца у богослужењу философији, уметности и књижевности; – објасни својим речима садржаје	**УВОД У СТАРИ ЗАВЕТ**	Божије откровење, Свето писмо и Свето предање. Црква као место настанка Светог писма. Назив Свето Писмо – Библија и подела Светог писма на Стари и Нови завет, број старозаветних канонских и девтероканонских књига.

главних књига Старог завета, личности и догађаје; – идентификује догађаје и личности који су били инспирација музичких остварења Старог завета.	**ЗАКОНСКЕ КЊИГЕ**	Стварање света и човека (1Мој 1–2). Први грех, Потоп и Вавилонска кула (1Мој 3-11). Аврам, Исак, Јаков и Јосиф (1Мој 12-50). Излазак из Египта, примање Закона на Синају, путовање до Обећане земље (2Мој-5Мој).
	ИСТОРИЈСКЕ КЊИГЕ	Улазак у Обећану земљу и период судија (ИНав – 1 Сам 7). Цареви Саул, Давид и Соломон (1 Сам 8–1 Цар 11). Старозаветно богослужење (Скинија-храм, свештено служитељи, жртве и празници). Израиљско царство (1 Цар-2 Цар 17). Јудејско царство (1 Цар 12–2 Цар 25). Вавилонско ропство (2 Цар 24–25; Јер, Јез, Дан). Обнова града и храма (Језд, Нем);
	ПОУЧНЕ КЊИГЕ	Књига о Јову. Псалтир. Премудрости и приче Соломонове. Песма над песмама;
	ПРОРОЧКЕ КЊИГЕ	Велики пророци. Мали пророци. Месијанска места у Старом завету.
	МУЗИКА У СТАРОМ ЗАВЕТУ	Музика у Старом завету. Библијски мотиви у историји музике. Богослужбена употреба Старог завета. **ЛИТЕРАТУРА** – Свето писмо у издању Св. арх.

		синода СПЦ, Београд 2010. – Димитрије Соколов, Старозаветна историја спасења, Београд 1992. – Гојко Перовић, Библијска историја, Београд 2013. – Драган Милин, Старозаветна историја, Београд 1994. Тумачења: – Стеван Веселиновић, Лекције из Светог писма Старог завета, Србиње 2002. – Радомир Поповић, Историјске књиге Старог завета, Београд 1993. – А. Иванов, Поучне књиге Старог Завета, Београд 1975. – Илија Томић, Старозаветни пророци, Београд 2006. – Свети Атанасије Велики и Свети Василије Велики, Свети оци тумаче Псалтир, Београд 2003. – Радомир Ракић, Библијски речник, Београд 1993.

Кључни појмови: Стари завет, музика у Старом завету.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према православној црквеној музици, кроз активно читање Новог завета, посебно Јеванђеља и Дела апостолских.

Исходи представљају опажајне и сазнајне активности ученика. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у развоју функционалних знања из опште и историје хришћанства, Старог и Новог завета, ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова и уметности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на садржај који се обрађује, по

месецима а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани садржај-област-тему.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава групна и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Нови завет је у чврстој корелацији са осталим стручним предметима са којима даје основу за разумевање значаја, улоге и места црквених напева у оквиру различитих служби и са тим у вези и начина њихове интерпретације.

Веома је важно постицати ученике да присуствују црквеним службама у црквама и манастирима како би у аутентичном простору доживели и разумели улогу црквених песама и свих других напева у богослужењима као и употребу богослужбених књига.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Новог завета најбитније је развијање и стварање трајне читалачке навике Светог писма, као функционалних знања из теорије и историје хришћанства ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Назив предмета	**НОВИ ЗАВЕТ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Нови завет је да упозна ученика са светим списима кроз Јеванђеља, Дела апостолска и епистоларну књижевност, у циљу стицања основних сазнања о личности и домострој Господа Исуса Христа и оснивањем Цркве Божије, као и са улогом и значајем ранохришћанских богослужбених химни за прве хришћанске заједнице верних.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално тумачи позадину настанка новозаветних књига и	**УВОД У НОВИ ЗАВЕТ**	Појам о Светом писму Новога завета и уопште о Новом завету у

њихово сврставање у канонски зборник; – коментарише садржај Новог завета у циљу препознавања ранохришћанских химни, односно богослужбених усмених предања која су постала записана Реч Божија; – примењује функционална знања из теорије и историје хришћанске цивилизације ради бољег разумевања и успешнијег проучавања Новог завета; – опише како су библијски текстови инспирисали уметнике класичне музике у својим музичким остварењима.		односу на Стари. Број новозаветних књига, њихова подела и распоред у Библији. Канон Новог завета. Ранохришћански списи изван канона Новог завета. Усмено хришћанско предање – предлитерарне форме (литургијске форме: химне, песме, молитве, славословља). Настанак јеванђеља (од усмених предања до писане речи). Синоптички проблем (хипотеза два извора).
	ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО МАТЕЈУ	Увод у свето јеванђеље по Матеју. Родослов Спаситељев, зачеће и рођење св. Јована Крститеља и Благовести (Мт 1–1, 17; Лк 1–1, 56). Рођење Христово, мудраци са Истока, Сретење Господње у храму (Мт 1, 18–25; Лк 1, 57–2, 52), Проповед Јована Крститеља, крштење Исуса Христа и кушање у пустињи (Мт 3–4). Беседа на гори (Мт 5–7). Молитва Господња – Оченаш. Чуда исцељења и поуке Спаситеља (Мт 8–9) . Прво слање апостола на проповед и Господ о Јовану Крститељу(Мт 10–11). Параболе о Царству Небеском: Прича о сејачу и семену (Мт 13). Вера жене Хананке (Мт 15,21–28). Исповедање вере св. апостола Петра у Кесарији Филиповој (Мт 16,13–19). Преображење Исуса Христа (Мт 17,1–9; Мк 9,2–9).

		Спаситељев улазак у Јерусалим (Мт 21, 1–46). Пророштво Спаситељево о Другом доласку (Мт 24, 1–51). О мудрим и лудим девојкама; о талантима; о страшном суду (Мт 25). Пасхална вечера (Мт 26, 17-75). Христос пред Пилатом, распеће и погреб (Мт 27). Жене Мироносице и јављање Васкрслог (Мт 28).
	ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО МАРКУ	Увод у свето јеванђеље по Марку. Исцељење глувог и немог; исцељење слепог у Витсаиди (Мк 7, 31–37; 8, 22–26). Епилог Марковог јеванђеља (Мк 16).
	ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО ЛУКИ	Увод у јеванђеље по Луки и Дела апостолска. Прича о милостивом Самарјанину (Лк 10,25-37). О блудном сину (Лк 15, 11–32). О богаташу и Лазару (Лк 16, 19–31). О царинику и фарисеју (Лк 18,9–14).
	ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО ЈОВАНУ	Увод у свето јеванђеље по Јовану. Учење о Логосу; сведочанство Јована Крститеља (Јн 1, 1–34). Свадба у Кани Галилејској (Јн 2, 1–12). Разговор са Никодимом; Разговор са Самарјанком (Јн 3, 1–21; 4, 1–42). Исцељење у бањи Витезди, Христос – Месија (Јн 5, 1–47). Христос – Пастир Добри (Јн 10, 1–42).

		Васкрсење Лазарево (Јн 11). Христова првосвештеничка молитва (Јн 17).
	ДЕЛА АПОСТОЛСКА	Вазнесење Исусово. Силазак Светог Духа на апостоле – Педесетница (Дап 1–2). Архиђакон Стефан – први мученик за веру (Дап 7). Обраћење апостола пред Дамаском (Дап 9). Прво, Друго, Треће мисионарско путовање апостола Павла и одвођење на суђење у Рим (Дап 17–28).
	ПОСЛАНИЦЕ	Химна љубави апостола Павла (1Кор 13). Брак–слика Христа и у Цркве(Еф 5). О општем васкрсењу мртвих (1Сол 4,13-17). Јаковљева саборна посланица – порука о значају добрих дела (вера без дела је мртва). Прва Јованова саборна посланица – посланица љубави. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе дат је испод табеле.**

Кључни појмови: Нови завет, Јеванђеље, Дела апостолска, посланице.

ЛИТЕРАТУРА*

– Свето писмо у издању Св. арх. синода СПЦ, Београд 2010.

– П. Соколов, Историја Новог завета, (издање Патријаршије).

– Предраг Драгутиновић, Увод у Нови завет, Београд, 2010.

Тумачења:

– Емилијан Чарнић, Гиспод Исус Христос, Живот и дело, Крагујевац 1993.

– Емилијан Чарнић, Посланице апостола Павла, Београд, 1967.

– Јоанис Каравидопулос, Јеванђеље по Марку, Београд-Шибеник, 2007.

– Јоанис Каравидопулос, Посланице из сужањства светог Апостола Павла, Београд-Шибеник, 2010.

– Максим Исповедник и Фотије Цариградски, Одговори на тешка места из Светог Писма, Београд, 2016.

– Методије Муждека, Тумачење новозаветних одељака; Јеванђеља, Беседа, 2013.

– Методије Муждека, Тумачење новозаветних одељака; Посланице, Беседа, 2013.

– Предраг Драгутиновић, Који чита да разуме, Београд, 2015.

– Теофилакт Охридски, Тумачење светог јеванђеља од Матеја, Високи Дечани, 2004.

– Теофилакт Охридски, Тумачење светог јеванђеља од Марка, Високи Дечани, 2004.

– Теофилакт Охридски, Тумачење јеванђеља по Луки и јеванђеља по Јовану, Београд, 2018.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према православној црквеној музици, кроз активно читање Новог завета, посебно Јеванђеља и Дела апостолских.

Исходи представљају опажајне и сазнајне активности ученика. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у развоју функционалних знања из опште и историје хришћанства, Старог и Новог завета, ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова и уметности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на садржај који се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани садржај-област-тему.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава групна и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Нови завет је у чврстој корелацији са осталим стручним предметима са којима даје основу за разумевање значаја, улоге и места црквених напева у оквиру различитих служби и са тим у вези и начина њихове интерпретације. Молитва Гисподња – Оченаш има посебно место и зато је важно ученике упутити на њен значај и задати им да је науче на црквенословенском и српском језику.

Веома је важно постицати ученике да присуствују црквеним службама у црквама и манастирима како би у аутентичном простору доживели и разумели улогу црквених песама и свих других напева у богослужењима као и употребу богослужбених књига.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Новог завета најбитније је развијање и стварање трајне читалачке навике Светог писма, као функционалних знања из теорије и историје хришћанства ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Назив предмета	**ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Црквенословенски језик је да оспособи ученика за правилно разумевање црквених текстова и за правилан изговор (дикцију) приликом певања црквених напева и мелодија.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни поделу словенских језика; – чита текстове и граматички анализира на Црквенословенском језику; – преведе реченице у контексту а недословно; – правилно нагласи реч у Црквенословенском језику; – користи функционална знања из теорије и историје цркве ради бољег разумевања црквених текстова.	**СЛОВЕНСКИ ЈЕЗИЦИ**	Појам и подела словенских језика. Одређење црквенословенског језика – историјски аспект: – Старословенски језик; – Старословенска писма; – Канонски споменици; – Редакције старословенског језика; – Српскословенски језик; – Црквенословенски језик у Срба. Црквенословенски као богослужбени језик. Црквенословенски као језик

		науке, оригиналне и преводилачке делатности.
	ПИСМО ФОНЕТИКА	Црквенословенска азбука. Основна правила читања. О транскрипцији црквенословенских текстова. Гласови и њихова подела. Дијакритички знаци. Слова у улози бројева
	МОРФОЛОГИЈА	Променљиве и непроменљиве врсте речи. Партиципи и њихова промена. Напомене и објашњења о читању појединих слова, изузеци. Знаци за скраћивање речи и изговор. Акценти. Подела речи. Бројна вредност слова (Бројеви).
	СИНТАКСА	Синтакса црквенословенског језика. Примери синтаксе.
	ЧИТАЊЕ, ПРЕВОЂЕЊЕ И ГРАМАТИЧКА АНАЛИЗА ТЕКСТОВА ИЗ ОСМОГЛАСНИКА	**Читање**: Литургија Светог Јована Златоустог, Тропари Гисподњих и Богородичиних празника, Херувимска песма, Достојно јест, При частен – неколико, Отпуститељни тропари свих осам гласова, Прокимен на Јутрењу и Литургији свих осам гласова,

		Васкрсни тропари, Богородични и кондаци свих осам гласова, из ЧАСОСЛОВА: Није отпушчаеши, Свјете тихиј, Богородице дјево, Благо јест исповједатисја, Трисвјатоје, Христе свјете истиниј, 3-37-50-62-87-102-142 Псалам. **ЛИТЕРАТУРА** – Зоран Ранковић, Граматика црквенословенског језика. – Славко Љ. Зорица, Основи Црквенословенског језика, Сремски Карловци 1996. – Драган Протић, Црквено песништво, Београд 2001. – Сава Петковић, Речник Црквенословенског језика, Београд 2002.

Кључни појмови: Писмо, Фонетика, Морфологија, Синтакса

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу које подразумева подразумева активно читање и превођење Црквенословенског језика и лично изражавање смисла превода.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у развоју функционалних знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на садржај који се обрађује, по

месецима а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани садржај-област-тему.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава групна и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Познавање Црквенословенског језика представља претпоставку за тумачење и дубље разумевање црквеног текста и музике. Анализа и правилно, а не дословно тумачење текстова на Црквенословенском језику је услов одговарајуће интерпретације црквене музике и у том смислу доприноси успешној корелацији са наставом осталих стручних предмета ове области.

Утврђивање и проверу знања из Црквенословенског језика треба спроводити усменим и писменим путем.

Веома је важно постицати ученике на слушање црквене музике кроз видео примере, одласком на црквене службе. Дискусијом о одслушаним или изведеним делима развијају се критички ставови, музички бонтон о сопственим и другим извођењима што је веома важно за даље напредовање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Црквенословенског језика најбитније је развијање књижевног укуса и стварања трајне читалачке навике, као функционалних знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Назив предмета	**ЛИТУРГИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Литургика је да оспособи ученика за разумевање основних појмовима о богослужењу (службама) Православне цркве, најчешће употребљаваних стручних израза грчког порекла и спозна улогу црквених песама и свих других напева у богослужењима као и употребу богослужбених књига.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– наведе богослужбена лица према црквеној хијерархији; – примени основне појмове о богослужењу приликом служби Православне цркве; – опише структуру богослужења; – класификује стручне изразе грчког порекла; – изврши избор одговарајућих црквених песама и других напева у складу са врстом богослужења; – разликује поредак служби; – пева као појац или у хору најчешће приликом венчања, опела и парастоса.	**ПОЈАМ ЛИТУРГИКА**	Литургика као наука о богослужењу Православне цркве. Богослужбена лица – црквена хијерархија. Основни црквени чинови: ђакон, јереј – презвитер (свештеник), епископ. Виша јерерхијска звања: протођакон, архиђакон, протонамесник, протојереј- прота, протојереј ставрофор.
	БОГОСЛУЖБЕНА ЛИЦА И ЦРКВЕНА ЗВАЊА	Монашка звања: јерођакон, синђел, протосинђел, игуман, Архимандрит. Епископска звања: викарни епископ, епархијски архијереј (епископ), митрополит, архиепископ, егзарх, патријарх. Црквено служитељи – нижа црквена звања: ипођакон, чтец (читач), појац и црквењак.
	БОГОСЛУЖБЕНА МЕСТА	Богослужбена места: Катакомбе, Храм (црква). Главни делови храма: Олтар и његови предмети, наос – лађа цркве, припрата и звоници. Капеле и гробља. Грађевински стилови храма: ранохришћанска базилика, централни начин грађења. Св. Софија цариградска. Петокуполне византијске цркве. Српска црквена архитектура: Рашка стилска група, доба краља Милутина, Моравски стил. Западни начин грађења цркава: старо хришћанска базилика,

		романика, готика, ренесанса и барок, ренесансно и барокно сликарство.
	БОГОСЛУЖБЕНИ ПРЕДМЕТИ И ОДЕЋА	Богослужбени предмети: путир, дискос, покровци, кадиница, свећњаци и друго. Богослужбене одежде: ђаконске, свештеничке, епископске (елементи и симболика).
	БОГОСЛУЖБЕНЕ КЊИГЕ	Богослужбене књиге Свештене (из Светог писма): псалтир, апостол и Јеванђеља. Црквене књиге: типик, часослов, минеј, октоих, триод и пентикостар. Читање Светог писма на Богослужењу Апостол и Јеванђеље.
	ИКОНЕ	Св. Иконе (иконографија) Сликање Св. Тројице, Богородице, анђела и светитеља Старог и Новог завета, сликање св. Крста (ставрографија). Живопис цркве: фрескопис и мозаик. Понашање у храму. **ЛИТЕРАТУРА** –Л. Мирковић, Литургика I и II, Београд, више издања. – Р. Милошевић, Православна еорологија (О празницима), Смедерево, 2004. – П. Симић, Црквена уметност, Београд, 2002. – Н. Кавасила, Тумачење Свете Литургије, Нови Сад 2002. – А. меман, Литургија и живот, Цетиње, 1992. – С. Булгаков, Икона и иконопоштовање, Београд, 1998.
Јавни наступи: -обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру у својству		

појца или у хору

Кључни појмови: Литургика, Богослужбена лица, Богослужбена места, предмети, одоре и књиге, Иконографија, читање Светог писма.

Назив предмета	**ЛИТУРГИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Литургика је да оспособи ученика за разумевање основних појмовима о богослужењу (службама) Православне цркве, најчешће употребљаваних стручних израза грчког порекла и спозна улогу црквених песама и свих других напева у богослужењима као и употребу богослужбених књига.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе богослужбена лица према црквеној хијерархији; – примени основне појмови о богослужењу приликом служби Православне цркве; – опише структуру богослужења; – класификује и користи стручне изразе грчког порекла; – изврши избор одговарајућих црквених песама и других напева у складу са врстом богослужења; – разликује поредак служби; – пева као појац или у хору најчешће приликом венчања,	**ПОСВЕДНЕВНА БОГОСЛУЖЕЊА**	Богослужења Православне цркве: дневна, седмична и годишња.
	НЕДЕЉНА БОГОСЛУЖЕЊА	Свакодневно вечерње. Свакодневно јутрење. Недељно и празнично вечерње и јутрење. Празнично бденије (свенопна служба).
	СВЕТА ЛИТУРГИЈА	Света Литургија – Евхаристијска жртва. Литургије Православне цркве: Св. Јована Златоустог, Св. Василија Великог и Преосвешених дарова. Време вршења литургије и припрема свештеника и верника. Хлеб и вино као евхаристијски дарови. Главни делови литургија Св. Јована Златоустог и Св. Василија Великог: Проскомидија (припремни део), Литургија речи(оглапених) и Литургија верних.
	ВЕЛИКОПОСНА БОГОСЛУЖЕЊА	Великопосно вечерње и јутрење. Литургија Преосвешених (раније

опела и парастоса.		освешених) дарова. Заповедни празници. Подела празника по величини службе.
	ХЕОРТОЛОГИЈА	**Господњи празници:** Васкрс (празник над празницима), Велики Петак, Крстовдан, Божић, Богојављање, Сретење, Врбица и Цвети, Спасовдан – Вазнесење Христово, Тројице – Духови – Педесетница, Преображење Господње. **Богородичини празници:** Рођење Пресвете Богородице – Мала Госпојина, Ваведење (Увођење у Јерусалимски храм Пресвете Богородице),Благовести, Велика Госпојина – Смрт и Успење Богородице. **Велики светитељски празници и њихове службе**: Св. Димитрије, Св. Никола, Св. Јован, Св. Ђорђе и др. **Велики српски светитељи:** Св. Симеон Мироточиви, Св. Сава, Св. Василије Острошки, Видовдан ...
	СВЕТЕ ТАЈНЕ И ЧИНОДЕЈСТВА	Свете тајне (МИСТИРИОН). Крштење и Миропомазање. Исповест и причешће, припрема за причешће. Венчање (тајна брака). Рукоположење (посвећење) у звање (чин) ђакона, свештеника, Епископа. Опело и парастоси. Литије и Крсни ходови на дан Славе храма(Славе места). Резање Славског колача. Освећење воде. **ЛИТЕРАТУРА** – Л. Мирковић, Литургика I и II, Београд, више издања. – Р. Милошевић, Православна еорологија (О празницима), Смедерево, 2004.

		– П. Симић, Црквена уметност, Београд, 2002. – Н. Кавасила, Тумачење Свете Литургије, Нови Сад 2002. – А. меман, Литургија и живот, Цетиње, 1992. – С. Булгаков, Икона и иконо поштовање, Београд, 1998.
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа на Светим Литургијама у цркви или манастиру у својству појца или у хору		

Кључни појмови: Богослужења Православне цркве, Заповедни празници, Свете тајне, Литије и Крсни ходови на дан Славе храма.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру предмета које подразумева активно учешће на Богослужењима и лично музичко изражавање ученика кроз црквено појање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви, концертима и групном извођаштву. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у Богослужењима Православне цркве као и развијању потенцијала за православно музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на садржај који се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани садржај-област-тему.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава групна и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Литургика која је у чврстој вези са групом стручних предмета представља усвајање знања о црквеним службама, која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање

текста, црквене музике и уметности. Такав приступ Литургији доприноси успешној корелацији са наставом групе стручних предмета.

Веома је важно постицати ученике да присуствују црквеним службама у црквама и манастирима како би у аутентичном простору доживели и разумели улогу црквених песама и свих других напева у богослужењима као и употребу богослужбених књига.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Литургике најбитније је развијање способности учешћа ученика током служби, као функционалних знања структуре Богослужбених лица, места, предмета, одора и књига, спознаја Иконографије, ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова читања Светог писма, Богослужења Православне цркве, Свете тајне.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА ЦРКВЕ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Историја цркве је да оспособи ученика за разумевање основних историјских оквира, развоја и периодизације хришћанске цивилизације од њеног постанка до савременог доба, ради бољег разумевања и успешнијег тумачења црквених текстова и музике.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– класификује периоде хришћанске цивилизације; – опише историјски ток развоја Цркве; – објасни законитости развоја хришћанског друштва; – повезује информације и знања о хришћанској цивилизацији и црквеној уметности од њеног постанка до данас;	**РАЂАЊЕ ЦРКВЕ**	Борба за превласт у Медитерану – Македонија-Рим Јудеја под утицајем јелинизма и политичком окупацијом, Очекивање Месије. (Не)очекивани месија-Гиспод Исус Христос, апостоли и универзалност Цркве.
	ОДНОС РИМА И ЦРКВЕ до 313.	Прогони хришћана у Римском царству. Узроци прогона, начини кажњавања хришћана, мученици за веру са примерима.

– примењује знања из историје цркве ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.		Проблем „палих”. Црквени поредак и литургија. Евхаристија трећег века.
	ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА РИМА	Цар Константин Велики и Милански едикт.
	ЦРКВА ИКУМЕНЕ	Васељенски сабори Цркве- појам и значај. Кратак преглед свих јереси. Оци Цркве. Постанак хришћанског монаштва на Истоку и Западу. Мисија Свете браће Кирила и Методија међу Словенима. Крштење Срба, Бугара.
	РАСКОЛ	Велики раскол 1054. Године. Крсташки походи и последице. Пад Цариграда 1204. Продор ислама и пад Цариграда 1453. Хришћани под влашћу Османлија.
	РУСИЈА **Рјуриковичи** **Романови**	Кијевска Русија –Владимир, Борис и Гљеб, Александар Невски, Москва као трећи Рим, Иван Грозни, Андреј Рубљов. Реформа Петра Великог. Русија као империја Екатарина Велика, Комунистичка револуција и Црква под комунизмом.
	ЗАПАД ОД РЕФРОМАЦИЈЕ ДО ДАНАС	Средњевековно папство- немоћ и реформација 1517. и њене последице. Тридесетогодишњи рат 1618-48 – рат за исповедање. Секуларизација и реакција Рима. Први и други Ватикански концил.
	ПРАВОСЛАВЉЕ ДАНАС	Све православни сабори у двадесетом веку.

		ЛИТЕРАТУРА – Радомир Поповић, Појмовник црквене историје, Београд 2000, Извори за црквену историју, Београд 2001, Васељенски сабори. – Томас Хопко, Православна Вера, 3, књига, Крагујевац 1992. – Драган Милин, Старозаветна историја, Београд 2005. – Димитрије Оболенски, Историја Русије, Београд 2003. Зоран Крстић, Хришћанство у вртлозима савремености, Пожаревац 2016.

Кључне речи: хришћанство, историја цркве, црквена уметност.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА ЦРКВЕ**
Циљ	**ЦИЉ** предмета Историја цркве је да оспособи ученика за разумевање основних историјских оквира, развоја и периодизације хришћанске цивилизације од њеног постанка до савременог доба, ради бољег разумевања и успешнијег тумачења црквених текстова и музике.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– класификује периоде развоја Цркве код Срба; – опише историјски ток развоја Цркве код Срба; – објасни законитости развоја нашег народа/друштва; – опише настанак црквене уметности, њену естетику и развој од христијанизације до данас;	**ПОКРШТАВАЊЕ СРБА И ОБЛИКОВАЊЕ ДРУШТВА ПОД УТИЦАЈЕМ ХРИШЋАНСТВА**	Вера старих Словена. Словени на балканском полуострву, затечено стање Цркве. Прво крштење Срба у седмом веку. Цар Ираклије . Моравска мисија и света браћа Св. Кирило и Методије и њихови ученици. Словенска писменост Најстарији Срби светитељи – Јован Владимир.

– примењује знања из историје српске цркве ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.	**НЕМАЊИЋИ**	Стефан Немања. Коначна христанизација Срба за време Светог Саве – живот, дело, црквена самосталност 1219, манастири између Рима и Цариграда – Студеница, Хиландар, Жича. Списи Светог Саве. Наследници Светог Саве, Свети Арсеније Сремац. Доба краљева Драгутина и Милутина – архиепископи Никодим и Данило. Постанак патријаршије 1346. године у доба Цара Душана. Патријарси XII века: Јоаникије, Спиридон, Јефрем Продор Турака.
	СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР И ГАЗИМЕСТАН	Свети Кнез Лазар, његове задужбине и дела. Косовски завет Црква под турском влашћу.
	ОБНОВА ПАТРИЈАРШИЈЕ И СЕОБЕ	Обнова Пећке патријаршије 1557. године, патријарх Макарије Соколовић, укидање патријаршије 1766. године и последице. Велика сеоба 1690. – патријарх Арсеније Чарнојевић.
	КАРЛОВАЧКА МИТРОПОПЛИЈА	Црква у манастири, школе, Сремски Карловци. Карловачки митрополити борба против унијаћења и везе са Русијом. Сеоба Срба у Русију за време Павла Ненадовића, Јован Рајић, Стефан Стратировић, Георгије Брнаковић, Лукијан Богдановић –убиство и гашење

		Митрополије.
	БЕОГРАДСКА МИТРОПОЛИЈА У XIXВЕКУ	Фанариоти у Србији пред Први српски устанак. Први и Други српски устанак и црква. Обнова аутономије и аутокефалије 1879. године. Митрополити Петар Јовановић и Михајло Јовановић . Црква у Краљевини Србији.
	СПЦ У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ	Обнова патријаршије 1920. године . Изазови живота у Краљевини СХС/Југославији –Конкордат Богомољачки покрет – владика Николај. Црква у Другом светском рату. Доба комунизма. Српска православна црква данас у земљи и иностранству. Разлике и односи са римокатолицима, протестантима, став према екуменизму. **ЛИТЕРАТУРА** – Радомир Поповић, Појмовник црквене историје, Београд 2000, Извори за црквену историју, Београд 2001, Васељенски сабори. – одабрана документа, Београд 2002, Православне помесне цркве, Београд 2004. – Х. Линч, Историја средњевековне цркве, Београд 1999. – Р. Веселиновић, Историја Српске православне цркве са народном историјом. – Ђоко Слијепчевић, Историја

		Српске православне цркве. Историја Српског народа, књиге I, V1 и VI-1, Београд 1994.

Кључни појмови: Покрштавање, Немањићи, Газиместан, сеобе, Сремски Карловци, СПЦ у XIX и XX веку.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према православној црквеној историји, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно читање, употребу историјских географских карата, слика манастира, фресака и најзначајнијих личности цркве и спознаја црквене уметности.

Исходи представљају опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на службама у цркви. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у развоју функционалних знања из опште и историје хришћанства ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова и уметности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. **Годишњим планом** се дефинише број часова у односу на садржај који се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. **Оперативни план** подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани садржај-област-тему.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава групна и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Историја цркве која је у чврстој вези са групом уско стручних предмета представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање историје, текста, црквене музике и уметности. Такав приступ Историји цркве доприноси успешној корелацији са наставом групе стручних предмета.

Веома је важно постицати ученике на слушање црквене музике и повезивати је са историјским контекстом. Веома је корисно кроз видео примере фресака или кроз посете црквама и манастирима ученике провести кроз садржаје овог предмета. У циљу формирања критичког става на историју цркве кроз општи друштвени и историјски концепт потребно је неговати дебату као вид комуникације са ученицима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Историје цркве најбитније је развијање и стварање трајне читалачке навике, као функционалних знања из теорије и историје хришћанства ради бољег разумевања и успешнијег проучавања црквених текстова.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ХОРСКЕ ПАРТИТУРЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хорске партитуре је оспособљавање ученика да правилно прочитају, протумаче и изведу на клавиру хорску партитуру.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања из других предмета у читању и свирању партитуре; – анализира и свира на клавиру двогласне, трогласне и четворогласне хорске партитуре; – препозна проблеме и технички прилагоди начин свирања различитим захтевима у партитури; – чита транспоноване тенорске деонице; – чита старе кључеве и примени их у пракси; – чита с листа лакше хорске партитуре; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	**СВИРАЊЕ ХОРСКИХ ПАРТИТУРА**	Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система. Четворогласни женски, мушки и мешовити хорови у два нотна система. Анализа партитуре и повезивање са предметом дириговање. Упознавање хорске литературе, дела различитих епоха, карактера и техничких захтева. Читање с листа лакших хорских партитура. **ЛИТЕРАТУРА:** **Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у два система**: – В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа;

		– Р. Толингер: Црна ноћи; – М. Милојевић: Двогласни, трогласни и четворогласни хорови; – М. Бајшански: Девојачки пркос; – М. Тајчевић: Народне песме за двогласне и трогласне хорове; – К. Манојловић: Збирка двогласних и трогласних женских хорова; – К. Бабић: Двогласне и трогласне хорске композиције; **Трогласни и четворогласни женски хорови у 2 система**: – Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде; Приморски напјеви; – Б. Сметана: Три женска хора; – К. Манојловић: Три песме из Вардарске градине; – К. Бабић: Четири песме из Србије; – С. Рахмањинов: Шест хорова оп. 15; – В. Илић: Младост; Запис 1492. година; **Мушки хорови у 2 система:** – Ст. Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златоустог – делови, Актист; – Ј. Маринковић: Хеј, трубачу; И дела сличне тежине и специфичних техничких захтева.
Минимум програма: 3. средње – 5 композиција различитих епоха и карактера		

Кључне речи: анализа, свирање хорске партитуре.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО

I. УВОДНИ ДЕО

Правилно изучавање и свирање хорске партитуре је изузетна вештина која је драгоцена за унапређивање интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и која усавршава укупне музичке способности.

Природа предмета Хорске партитуре указује на сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи (солфеђо, хармонија, клавир). Овај предмет се не може обрађивати изоловано од других и неопходан је за изучавање предмета Дириговање.

Образовни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развијање аналитичких способности, читања нотног текста и учења музичке терминологије, као и техничко прилагођавање партитуре практичном извођењу. У оквиру овог предмета усавршава се и извођачка техника на клавиру, хармонски слух, ритам, артикулација, агогика, динамика и други музички параметри.

Васпитни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења (музичке концепције) – рад у пару, као и унапређивање комуникацијских вештина у циљу преношења и размене искустава и знања.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Хорске партитуре обухвата ученике другог и трећег разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију и ученике трећег разреда Одсека за црквену музику и Одсека за музичку продукцију и обраду звука. Настава се изводи у групама од по два ученика на једном часу недељно. Аналитички и историјски део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално.

Програм за предмет Хорске партитуре је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм прилагодити према врсти одсека. Процес учења обухвата сукцесивно обрађивање хорске литературе – од лакших ка тежим композицијама и са прецизираним техничким проблемом: двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система. Континуирано оспособљавати ученике да свирају лакше хорске партитуре с листа.

Рад на овом предмету обухвата обрађивање врста хорова и њихову нотацију, обрађивање основних законитости у свирању партитуре, упознавање са историјским

оквиром настанка дела, врстом дела и карактеристикама музичког језика. Такође подразумева свирање партитуре на клавиру уз утврђивање најефикаснијих начина за решавање техничких захтева. Рад на предмету Хорске партитуре подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорских дела и за даљи самостални рад. У процесу рада корисно је слушање хорских партитура које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хорских партитура, кључно је унапређивање музичких способности и оспособљавање за правилну интерпретацију хорских композиција. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет свирања и ниво научених композиција.

Назив предмета	**ДИРИГОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Дириговање је да ученик овлада мануелном техником и основним диригентским вештинама и да се оспособи за анализу музичког дела и практичан рад са ансамблом.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој дириговања и улогу и значај диригента у ансамблу; – чита партитуру кроз анализу и свирање; – примењује мануелну технику у зависности од музичких и техничких захтева партитуре; – диригује ансамблом или уз пратњу на клавиру одређену хорску партитуру; – користи знања стечена из сродних предмета; – заузме критички став према сопственом и туђем дириговању; – користи предности дигитализације у слушању, анализирању и извођењу музике;	**ДИРИГОВАЊЕ**	Историјски развој дириговања и улога и значај диригента у ансамблу. Упознавање са хорском партитуром. Основне законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором. Мануелна техника: – почетни став, – припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), – шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, – дељени потез и батуту, короне, цезуре, – специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа и – музичка изражајност кроз покрет и

		мимику. Практичан рад са хорским ансамблом – основна правила. Хорска литература. Анализа дела са аспекта диригента као извођача. Слушање дела праћењем партитуре уз помоћ доступних носилаца звука. **ЛИТЕРАТУРА*- списак литературе налази се испод табеле.**
Минимум програма: 10 композиција за различите хорске саставе, различитих епоха и техничких захтева		

Кључне речи: анализа, дириговање, свирање хорских партитура, интерпретација.

ЛИТЕРАТУРА*

– В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа

– М. Бајшански: Девојачки пркос

– Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде

– В. Илић: Младост

– К. Монтеверди: Il miomartir

– Палестрина: Vigilate

– Ђ. Ђ. Гастолди: L'umorista

– Ђ. Батиста Мартини: In Monte oliveti

– Л. Маренцио: Al primo vostros guardo

– Канцонете, виланеле, мадригали и мотети

– Б. Донати: Canzonetta

– Л. Лео: Libera me

– Канони

– Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златостог (делови); Опело (делови); Руковети; Акатист Богородици; Две песме из XVI века

– С. Рахмањинов: Богородице дјево из Свенећног бденија

– А. Архангелски: Помишљају дењстрашни; Гласом мојим ко Гисподу возвах

– В. А. Моцарт: Ave verum corpus

– Л. ван Бетовен: Жртвена песма

– Ј. Маринковић: Оче наш из Литургије

– Ј. Славенски: Водазвира

– К. Бабић: II мадригал (УзориМаро)

– Р. Петровић: Белаврана и црнаовца

– С. Христић: Свјати Боже из Опела у бе-молу

– Палестрина: Benedictus

– Мадригали и мотети Монтевердија, Ласа, Маренција, Палестрине, Галуса;

– Композиције за солисту у пратњи хора:

– Ст. Мокрањац: Болно чедо; песме из Руковети са соло деоницама

– В. Илић: Записиз 1492.

– П. Чесноков: Спаси Боже људи твоја; Ангел вопијаше; Заступнице у серднаја; Даисправитсја молитва моја;

– С. Рахмањинов: Тебепојем; Ниње отпушчајеши

– Динев: Тебе појем

– Д. Христов: Воцарстви ји твојем

И дела сличних техничких захтева

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ДИРИГОВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Диригање је јединствено умеће које усавршава музичке способности и развија директну комуникацију ученика са хорским или оркестарским ансамблом. Природа предмета Диригање сугерише сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи. Ученик на овом предмету користи знања и вештине из солфеђа, хармоније, музичких облика, контрапункта, хорских партитура, хора и историје музике.

Образовни циљ предмета Диригање обухвата конкретније изучавање основних елемената музичког изражавања (темпо, метар, такт, мелодија, хармонија, фактура, форма, артикулација, динамика, агогика…) и оспособљавање ученика за њихово сугестивно преношење на хорски или оркестарски ансамбл. Он такође подразумева унапређивање аналитичких способности, интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и креативног музичког изражавања кроз основе мануелне технике.

Васпитни циљ предмета Диригање обједињује развој толеранције, дисциплине, одговорности, правила понашања у оквиру ансамбала, као и стицање самопоуздања, савладавање треме и унапређивање комуникацијских вештина у циљу размене искустава и знања.

Исходи представљају мануелне, аналитичке, практичне и сазнајне резултате, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час.

Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције и техничку проблематику која се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Дириговање обухвата ученике трећег разреда средње музичке школе Одсека за црквену музику (хорско дириговање) и трећег и четвртог разреда Одсека за музичку теорију (хорско и оркестарско дириговање).

Настава се изводи у групама, а са ученицима се ради индивидуално. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално. Програм за предмет Дириговање је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске/оркестарске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм треба прилагодити према одсеку.

Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем дириговања, са улогом и значајем диригента као вође, правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором/оркестром и савладавање технике дириговања представљају најважније сегменте рада са ученицима у почетној фази.

Рад на овом предмету обухвата и анализу дела са аспекта диригента као извођача, обрађивање различитих техничких проблема и елемената интерпретације и практично усавршавање кроз техничке вежбе, примере из литературе и дириговање ансамблом. Почетне композиције у 3. разреду могу бити двогласне и трогласне, а касније четворогласна дела нотирана у четири система (женски, мушки и мешовити хорови). Ученика оспособљавати да савлада диригентски глас и његово значење у партитури. Композиције полифоне фактуре ренесансних и барокних аутора су најделотворније за практичну примену.

Употреба клавира је обавезна (свирање партитуре од стране наставника или ученика), али би био пожељан практични рад са ансамблом (на часу дириговања или на часу хора, након што ученик савлада основне законитости дириговања). Важно је напоменути да је континуирани рад на повезивању садржаја из других музичких предмета веома важан (Солфеђо, Хармонија, Хорске партитуре, Хор, Историја музике).

Овај предмет подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорске и за даљи самостални рад. У процесу рада корисно је слушање композиција које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима диригована кључно је унапређивање музичких способности ученика и њихово оспособљавање за правилну интерпретацију хорских и оркестарских композиција. Критеријум за оцењивање је уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет диригована. Посебан подстицајни елемент може бити јавни наступ са ансамблом којим се развија самопоуздање ученика.

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ
СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Солфеђо
2. Хармонска пратња
3, Аранжирање
4. Хорске партитуре
5. Диригована
6. Увод у компоновање

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.
Разред:	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне композиције; – препозна и пева старо–градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 и9/8; – пева штимове обрађених дурских и	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција – тоналитети до четири предзнака, – молдур и мутације: де-Де, Еф-еф, а-А,

молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма и четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра;		Це-це, е-Е, Ге-ге, – хроматске пролазнице и скретнице, – дијатонске модулације у паралелни, субдоминантни и доминантни тоналитет: почетни тоналитет до два предзнака, – транспоновање. **Вишегласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста: – двогласно певање – дијатоника и дијатонске модулације на доминанту или паралелу, – певање хармонских веза трогласно. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
– својим речима објасни музичке појмове; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;	**ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ**	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – различитих типова дијатонских дурских и молских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала и двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу), – штимова од камертона (тоналитети до четири предзнака), – свих врста трозвука са обртајима, а умењеног и прекомерног са разрешењем, – строге и слободне хармонске везе на главним ступњевима, – доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд.

		Диктати Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама и диктата у целости. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије на задати ритам. Употреба савремене технологије у настави.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте. Ритмичке врсте и фигуре: – четвороделна подела ритмичке јединице (разликовање ритмичких фигура сличних по изгледу), – чешћа употреба пауза и лигатура, – троделни ритмови: проста и сложена деоба тродела, пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха. **Метричке врсте** – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народним песмама и

		инструктивним композицијама, – мере: 5/8, 7/8 и 9/8 у српским народим песмама, – одређивање метричке врсте српским народим песмама. Равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе. Промене кључева.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Дијатонске дурске и молске лествице, хроматске дурске и молске лествице, прости интервали. Трозвуци (дурски, молски, умањени и прекомерни), лествични квинтакорди. Доминантни септакорд са обртајима. Ознаке за динамику, темпо, карактер и артикулацију. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.

Испитни програм:
Писмени део:
Слушни тест:

– Опажање штимова, лествица, простих интервала и трозвука.

Једногласни мелодијски диктат:

– модулације на доминанту или мутација

Усмени део:
– Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике

– Ритмичко читање у оквиру пређеног градива из области ритма

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену

знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.

Разред: **Други**

Годишњи фонд часова: **105**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне и модалне једногласне и вишегласне композиције са алтерацима; – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8, 8/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи ритмичке фигуре	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до пет предзнака; – упознавање модуса (певање лествица и каденци дорског, фригијског, лидијског и миксолидијског модуса); – алтерације у поступном покрету; – певање средњевековних и раних ренесансних композиција (једногласно и вишегласно); – дијатонске модулације у тоналитете прве квинтне сродности и мутације; – транспоновање; – композиције са клавирском пратњом; **Вишегласно певањ**е инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно и трогласно певање – дијатоника са алтерацијама и дијатонским модулацијама; – певање хармонских веза трогласно; Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и

троделног ритма, четвороделне и осмоделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;		артикулација;
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету; – различитих типова дијатонских дурских и молских лествица, модуса и лествица Балкана; **Опажање и интонирање**: – интервала и двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу); – штимова од камертона (тоналитети до пет предзнака); – свих врста трозвука са обртајима и четворозвука на I ,V и VII ступњу са разрешењем; – строге и слободне хармонске везе на главним и споредним ступњевима (II и VII); **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива и двозвука; – записивање примера свираних по двотактима , фразама и диктата у целости свираних на различитим инструментима; Двогласни мелодијски диктати у хомофоним ставу Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама; Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом;
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије и хармоније

		на задати ритам; Употреба савремене технологије у настави;
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума; – међупредметне корелације; – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација)
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и са променом кључа. Ритмичке врсте и фигуре: – осмоделна подела; – дуола и мала триола; – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха. **Метричке врсте** – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама; – мере: 5/8, 7/8 ,8/8 и 9/8у српским народим песмама; – одређивање метричке врсте српским народим песмама; – равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе; – промене кључева.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Модуси и лествице Балкана. Сложени интервали. Четворозвуци (доминантни септакорд са обртаји и седам врста септакорада у основном облику). Препознавање музичких облика:

		реченице, периода и облика песме у примерима из мелодике. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.

Испитни захтеви:
Слушни тест:
Опажање штимова, лествица, интервала до децима, трозвука и доминантног септакорда са обртајима.

Писмени део:
– Једногласни диктат мелодијски диктат: модулације, мутације у оквиру градива.

– Двогласни диктат хомофоног типа.

Усмени део:
– Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике

– Ритмичко читање са променом метра у оквиру пређеног градива из области ритма

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелацији
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**105**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе са елементима из садржаја; – препозна и пева староградске песме и	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, српских народних песама са текстом, познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда.

народне мелодије; – пева и препозна штимове дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе са елементима из садржаја; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама, у целости и вергл; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе из садржаја кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи ритмичке фигуре без и са датим кључем из садржаја; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;		Стабилне и лабилне алтерације (скокови у алтероване тонове и напуштање алтерованих тонова скоком). Алтеровани акорди и њихова разрешења. Алт кључ. Транспоновање из алт у виолински кључ и обрнуто. Транспоновање из бас у алт кључ и обрнуто. Дијатонске и хроматске модулације у тоналитете прве и друге квинтне сродности и мутације. Модална мелодика. **Вишегласно певање** хомофоних и полифоних двогласних, трогласних и четворогласних: – композиција са клавирксом пратњом, – инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, – српских народних песама са текстом, – познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда са елементима дијатонике, дијатонске и хроматске модулације. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање и интонирање**: – основних и хроматских тонова у тоналитету у целом регистру клавијатуре, – штимова свих тоналитета, – свих врста интервала до дециме у

		оквиру и изван тоналитета, – свих врста трозвука у оквиру и изван тоналитета, – свих врста септакорада у основном облику са разрешењем, – хармонских веза на главним и споредним ступњевима: (троглас и четвороглас, строге и слободне везе акорада) са модулацијом и без модулације. **Диктати** Инструктивне композиције, инсерти из литературе, традиционалне, народне и староградске песме са текстом. Записивање једногласног и двогласног диктата са алтерацијама и модулацијама свираног по двотактним фразама, у целости и вергл формату. Записивање ритмичке окоснице. Транспоновање мотива.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије или хармоније на задати ритам инсерата из литературе из периода класицизма и романтизма. Савремене технологије у функцији наставе.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
	РИТАМ	Равномерно читање у алт кључу. Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и алт кључу.

		Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Промена метра у инсертима из литературе и инструктивним композицијама. Полиритмија: 3: 2, 2: 3, 3: 4, 4: 3. Народни ритмови са променом метра – преко примера из музичког фолклора.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Модуси; Четворозвуци (доминантни септакорд са обртајима и седам врста септакорада у основном облику са разрешењем); Алтеровани акорди; **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Испитни програм: **Писани део:** – Записивање једногласног, (модулације и алтерације), двогласног диктата (хомофони слог са алтерацијама) и хармонских веза **Усмени део:** – Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике – Ритмичко читање са променом метра у оквиру пређеног градива из области ритма		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Четврти**

Годишњи фонд часова: **99**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе са елементима из садржаја; – пева штимове дурских и молских тоналитета; – препозна и пева алтерације, алтероване акорде и њихова разрешења; – препозна и пева модулацију; – препозна и пева старо–градске песме и народне мелодије; – пева композиције са клавирском пратњом; – опажа све врсте лествице; – запише и пева трогласне и четворогласне хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – запише двосласни диктат; – опажа, пева и запише интервале и акорде; – импровизује мелодију,	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха (посебно 19. и 20. века), староградских песама и српских народних песама са и без текста (промене метра и коришћење хроматских промена) – рекапитулација градива. Хроматске модулације. Енхармонске модулације (информативно). Алтеровани акорди и њихова разрешења преко инсерата из литературе из периода романтизма, импресионизма и 20-ог века. Копмпозиције са клавирском пратњом. Поставка тенор кључа – певање инструктивних композиција и инсерата из литературе. Транспоновање из тенор кључа у виолински или бас кључ и обрнуто. **Вишегласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – модулације, мутације и алтерације. – Трогласно и четворогласно певање хармонских веза у инсертима из литературе. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.

ритам или хармонију научених композиција; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи промену метра или темпа; – равномерно и ритмички чита у виолинском, бас, алт и тенор кључу; – изводи и запише неправилне ритмичке групе; – изводи композиције са полиритмијом; – разуме и објасни својим речима музичке појмове;	**ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ**	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – свих врста дијатонских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала до дециме, – штимова од камертона – свих врста трозвука са обртајима, – хармонских веза-трогласних и четворогласних-дијатоника са септакордима и дијатонске модулације. – свих врста четворозвука. **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама , диктата у целости и вергл диктата. Записивање двогласних диктата – модулације, мутације и алтерације. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице инсерата из литературе– промене метра и метричких јединица. Записивање традиционалне, народне песме са и без текста и староградске песме (хроматске промене, елементи мутације), силабичне и мелизматичне песме.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније научених композиција, или инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Употреба савремене технологије у настави.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и

		стилова (посебно периода: импресионизма , 20-ог века и националне музике) са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
	РИТАМ	Равномерно читање: тенор и алт кључ. Ритмичко читање: обнављање целокупног градива и проширивање знања и вештина из области промене метра и темпа. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле Полиритмија. Ритмичко читање примера из литературе и инструктивних композиција.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Осврт на целокупно градиво кроз све садржаје. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други не препоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода
Матурски испит		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО

I. УВОДНИ ДЕО

Тематске јединице и области наставног програма солфеђа у средњој школи доносе надоградњу и прожимање стечених знања и вештина у основној школи. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Изучавање и преношење културног наслеђа, као и развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења значајни су у наставном процесу.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика, са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу.

Наставник солфеђа има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Настава је усмерена на остваривање исхода.

Исходи представљају резултате ученика постигнуте током школовања из облати слушања музике, мелодике, опажања, ритма и стваралаштва.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.. Потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставним програмом су обухваћене следеће области – теме: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво, ритам и теорија музике.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на усвојеном градиву из претходних разреда.

Мелодика

Функционалном методом у мелодици постиже се развој и унапређује способност разумевања и репродуковања једногласних и вишегласних мелодијско-ритмичких садржаја. Радом на инструктивним композицијама и инсертима из литературе различитих стилова и жанрова као и избором српских народних песама постиже се развој музичког слуха.

Неопходно је поштовати ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање јер изражајно певање води ка развоју музикалности.

Опажање-интонирање-диктати

Ове садржаје, опажање-интонирање-диктате**,** треба обрађивати усмено и писано. Рад на опажању и интонирању функција, лествичних низова, интервала и акорада као и рад на диктатима усмерити ка датим исходима.

Диктати као резултати постављених звучних представа пожељни су на сваком часу. Мелодијске диктате треба записивати на различите начине: по двотактима, по фразама, у целости (са паузама између понављања) и вергл (без пауза у понављањима).

Записивање ритмичке окоснице подразумева извлачење и записивање ритма слушаног инсерта из литературе. Записивање диктата треба да је вођено у смеру остваривања веза између садржаја и исхода.

Музичко стваралаштво

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје на јасно дефинисане ритмичке или мелодијске шеме које се импровизују. Ритмичка шема односила би се на конкретне ритмичке фигуре у датом метру док би мелодијска шема имала алтерационе и модулативне задатке усклађене са садржајима и исходима програма.

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да прикажу, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија.

Слушање музике

Област слушања музике представља вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова.

Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну и мисаону спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални па самим тим и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и негује квалитетна музичка публика.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Као и сви други елементи из садржаја програма усмерен је ка исходима. Треба га обрађивати преко инструктивних композиција, инсерата из литературе и српских народних песама. Ритам се може изводити изговором уз тактирање, изговором уз куцање јединице бројања, и куцањем са обе руке.

Равномерним и ритмичким читањем у различитим кључевима ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике освестили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање наставе и учења почиње иницијалном провером знања, наставља се током целе школске године и завршава годишњим испитом.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на такмичењима, употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ХАРМОНСКА ПРАТЊА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонска пратња је да код ученика развију знања и вештине везане за извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слушно и аналитички препозна музичке компоненте и објасни њихов утицај на карактер мелодије; – слушно препозна, изгради и одсвира акорде, врсте каденци и хармонске везе; – дефинише функционалну карактеристику акорада и разликује њихову хармонску улогу;	**УВОД У ХАРМОНСКУ ПРАТЊУ**	**Музичке Компоненте** Тон и његове особине. Лествице. Акорди. Ритам. Ритам у функцији карактера. Утицај ритма, темпа, динамике, агогике и артикулације на мелодију.
– опажа функције, ступњеве, положај и облик акорда у кратким заокруженим примерима; – анализира мелодију и изврши адекватан избор акорада; – интерпретира различите хармонске обрасце у хармонској пратњи; – анализира и тумачи акорде	**ХАРМОНСКИ РИТАМ И ХАРМОНИЗАЦИЈА МЕЛОДИЈЕ**	Тоналитет. Мелодија. Анализа мелодије. Избор акорада: трозвуци главних и споредних ступњева и главни четворозвуци. Различито акордско тумачење мелодије. Промена тоналитета (информативно).

примера из литературе различитих жанрова; – својим речима изрази утиске о слушаном делу; – критички просуди своје и извођење музике другова из групе; – примени потребна знања и вештине на инструменту.	**ХАРМОНСКА ПРАТЊА**	Однос мелодије и пратње. Значење, обрасци и примена ритма у хармонској пратњи. Шифре у запису – читање и тумачење . Начини примене хармонске пратње. Типични хармонски обрасци одређених жанрова и стилова. Мелодија и ритам у примерима из литературе различитих жанрова. Употреба клавира и других инструмената у пратњи дечјих песама, српских народних и староградских песама, популарних мелодија, филмске музике и познатих тема из уметничке музике, бајки, прича. Промена карактера у примерима из литературе различитих жанрова.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике у контексту хармонског ритма и пратње. Слушање музике по жанровима. Музичка интерпретација.
	СТИЛ И ЖАНР	Карактеристике различитих стилова и жанрова. Хармонизација и свирање мелодија различитих стилова и жанрова. Импровизација.

Кључне речи: хармонски ритам и хармонизација мелодије, хармонска пратња, свирање, слушање музике, стил и жанр.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ХАРМОНСКА ПРАТЊА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој ученика које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне, стваралачке и сазнајне активности ученика.

Садржаји предмета Хармонска пратња су усмерени ка стицању знања и вештине ученика везане за извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева, са циљем развијања љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Корелација предмета је неопходна и треба да буде полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и само изражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонска пратња је наставни предмет у првом разреду средњег музичког образовања. Састоји се из неколико области – тема: увод у хармонску пратњу, хармонски ритам и хармонизација мелодије, хармонска пратња и свирање, слушање музике, стил и жанр. Наведене области се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда и корелацијом међу предметима.

Увод у хармонску пратњу у контексту има елементе теорије музике и представља познавање и примену знања која омогућава разумевање и практичну употребу нотног текста и музике. Како би ученици кроз музику освестили музичке компоненте неопходан је, не само теоријски приступ, већ и озвучавање сваког елемента ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту. Тежиште рада на музичким компонентама подразумева савладавање основних елемената и појмова у теорији музике и оне се постављају на почетку као основа ради касније надоградње и примене у осталим садржајима, са циљем да ученик може својим речима да објасни и дефинише значење музичких компоненти, а потом их са разумевањем примени.

Хармонски ритам и хармонизација мелодије, садржаје ове наставне области треба темељно обрадити како би ученици касније што свесније приступили хармонској пратњи. Пре свега се треба позабавити појмом тоналитета и односима акорада унутар њега. Тежиште треба ставити на опажање и објашњење хармонских функција и карактера тоничне, субдоминантне и доминантне функције у оквуру тоналитета. У том смислу, треба вежбати изградњу, опажање и свирање акорада у дуру, молдуру и све три врсте мола. Потребно је радити на слушном препознавању и диференцирању акорда као фоничне и као хармонско-функционлане појаве (потпуни трозвуци, касније и четворозвуци са удвојеним тоном, врсте, облици, положај и слог акорда). У даљем наставном процесу треба наставити са формирањем представе о датој мелодији. Аналитичким приступом се на основу латентне хармоније тј. функционалне припадности лествичних тонова врши избор акорада, а како ниједан тон у мелодији, у смислу латентне хармоније, није једнозначан, и дозвољава различита тумачења, тако латентна хармонија нема искључиво једно решење, већ оставља широк избор и могућности. У том смислу, наставник треба да усмерава ученике од основних и једноставних до сложенијих решења, са циљем регистровање носиоца латентне тоничне, субдоминантне и доминанте функције. Поред откривања латентне хармоније, може се применити и обрнути поступак – извлачење мелодије из задатог акордског низа, односно хармонске пратње.

Хармонски ритам, као брзина смене различитих хармонија или акорада, мења се у току извођења композиције, од потпуног подударања са ритмом мелодије (сваки тон нови акорд), до промене на сваки нови такт и сл. Комбинације хармонског ритма и ритма мелодије су бројне и колико ће се често мењати хармонија зависе од индивидуалног поимања. Улога наставника је да упути ученика у исправне и различите могућности али тако да остави простор да се код ученика развија самосталност и изрази индивидуалност.

Хармонска пратња и свирање хармонске пратње – треба је спроводити на часовима током целе године. Клавир је инструмент који ученици, пре свега, користе у раду на часовима и претпоставка је да нису сви подједнако вични и спретни за клавиром, тако да свирању треба приступити од самог почетка и стрпљиво. Начин примене хармонске пратње подразумева свирање акорада у различитим положајима, каденци, као и примену образаца, од најједноставнијих ка сложенијим – од једаног тона, октавних прелома, двозвука, трозвука (симултаних и у малом и великом разлагању), те других образаца.

Најважније је да наставнику полазиште буде процена индивидуалних способности сваког ученика, на које ће се у планирању наставе ослонити и на основу којих ће даље водити ученика и усмеравати га у даљем раду.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо, карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање.

Слушање музике је, као и свирање хармонске пратње, важан сегмент који треба спроводити на часовима током целе године. Потребно је да наставник у припреми часа одабере адекватне примере или његове делове у складу са садржајем часа. Активним и аналитичким слушањем музике ученици треба да сагледају музику, опажају музичке компоненте и форму дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Слушањем ученик упознаје музику различитих стилова и жанрова, али и развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште, препознаје хармонско-млодијски моменат, хармонска средства, као и сличност и различитост садржаја у композицији.

Стил и жанр, у овој области неопходно је информативно упознавање ученика са карактеристикама сваког стила и жанра уз неопходност и истицања њихове разлике. У том смислу, поред теоријског објашњења и класификације, свако тумачење треба пропратити слушним примерима, а затим приступити хармонизацији и свирању мелодија различитог стила и жанра.

У оквиру овог наставног садржаја са ученицима треба спроводити поступак импровизације, како би се код ученика покренула хармонско-мелодијска спретност и логика хармонског изражавања, као и подстакла креативност. Како се ученици првог разреда први пут сусрећу са импровизацијом као видом интуитивног компоновања, у складу са склоностима ученика, наставник треба поступно да уведе начине импровизовања, најпре делимичну импровизацију, а затим, ако је могуће, и потпуну. У оквиру делимичне импровизације ученици могу стварати на задати: хармонски – стилски образац уз јасно одређен облик; мотив унутар јасно одређеног облика; хармонски образац у слободном облику или мотив у слободном облику. Потпуна импровизација подразумева аутентично ученичко дело и могућа је само уколико ученик има склоност у овом виду изражавања. Осим на клавиру, ученици могу импровизовати и на другим инструментима, па у ту сврху може послужити Орфов инструментариј или ручно израђени инструменти.

Свакако, за импровизацију је неопходно добро познавање теорије музике, музичких стилова и жанрова али и смисао и стваралачка надареност, као и властите идеје логичне, надахнуте и природне, а како се импровизација ради и у старијим разредима у оквиру предмета Аранжирање она у првом разреду треба да послужи као припрема за даљи рад.

Примена савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави хармонизација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармонске пратње најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, већ у првом разреду, инсистира се на препознавању и тумачењу музичких садржаја, као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из хармонске пратње треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише појам и улогу аранжирања; – направи разлику у хармонским слоговима и музичкој фактури; – наведе и препозна и одсвира типове пратње; – самостално осмисли и одсвира пратњу на задату мелодију; – осмисли латентну хармонију на задату мелодију; – користи орфов инструментариј и тело у импровизацији; – аранжира задате мелодије; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из литературе.	**УВОД У АРАНЖИРАЊЕ**	Аранжирање – појам и улога. Хармонски став: – строги, – слободни. Фактура: – хомофона, – полифона. Пратња и мелодија: – типови пратње (слушно, аналитички и практично), – проширење хармонске окоснице T-S-D-T/t-s-D-t, – израда пратње на клавиру на задату мелодију, – израда клавирске пратње на задату мелодију у другом инструменту (мелодијском инструменту) у слободном хармонском ставу, – типови мелодије: инструментална,

		вокална (речитативна, ариозо), – мелодија са латентном хармонијом: израда мелодије са латентном хармонијом (мелодијски инструмент) и на задату пратњу.
	ИМПРОВИЗАЦИЈА	Орфов инструментариј. Тело као инструмент.
	АРАНЖИРАЊЕ	Аранжирање мелодије са латентном хармонијом за: мешовити ансамбл (орфов инструментариј, хармонски инструмент, тело као инструмент). Аранжирање дечјих песама за дечји хор – једногласно певање уз клавирску пратњу.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање аранжираних примера из литературе.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: мелодија, пратња, аранжирање, слушање музике.

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи дигиталне музичке програме у изради аранжмана; – примени сложенију фактуру у поставци аранжмана; – самостално осмисли пратњу у деоници мелодијског инструмента на задату	**ДИГИТАЛНО МУЗИЧКО ОПИСМЕЊАВАЊЕ**	Савладавање програма: – Note flight, – Muse score.
	ПРАТЊА И МЕЛОДИЈА	Сложенија фактура хармонске пратње. Хармонска пратња у деоници мелодијског инструмента. Коралне мелодија и њена хармонизација.
	АРАНЖИРАЊЕ	Карактеристике аранжирања за дечји хор.

мелодију; – самостално хармонизује коралну мелодију; – аранжира за дечји хор; – аранжира за различите ансамбле; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из литературе.		Аранжирање: – дечјих песама за дечји хор – двогласно певање уз клавирску пратњу, – одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за клавир, – одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за клавирски дуо, – одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за трио (клавирски или инструментални). Инструментална музика у аранжману за хор (мешовити/женски/мушки/дечји). Аранжирање за два хармонска инструмента.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање аранжираних примера из литературе.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: дигитални музички програми, мелодија, пратња, аранжирање, слушање музике.

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– аранжира композиције за гудачки квартет; – аранжира композиције за гудачки оркестар; – користи дигиталне музичке програме у изради аранжмана; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из	**АРАНЖИРАЊЕ ЗА ГУДАЧКИ КВАРТЕТ**	Поставка акорада у гудачком квартету. Могући типови пратње у гудачком камерном музицирању. Аранжирање одабраних композиција или краћих целина за гудачки квартет.
	АРАНЖИРАЊЕ ЗА ГУДАЧКИ ОРКЕСТАР	Поставка акордске вертикале у гудачком оркестру. Могући типови пратње у гудачком оркестру.

литературе.		Аранжирање одабраних композиција или краћих целина за гудачки оркестар.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Анализа и слушање оригиналних примера из литературе и њихових аранжмана за гудачки квартет и гудачки оркестар.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: гудачки квартет, гудачки оркестар, аранжирање, слушање музике.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА АРАНЖИРАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Аранжирање нови је предмет у средњошколском стручно-музичком образовању. Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом, те је потребно да и у овој музичкој дисциплини ученик добије упут у још једну практичну страну музичке природе – аранжирање. Из тог разлога ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Намењен је ученицима другог, трећег и четвртог разреда средњошколског музичког образовања Одсека за музичку теорију.

Настава је, као и код осталих уско-стручних предмета, усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици.

Сам процес аранжирања изабраног музичког материјала подразумева, код оног који аранжира, сублимирање свих теоретских и практичних музичких дисциплина у јединствену целину, која мора бити у служби аранжирања. Тако постављен приступ чини аранжирање оним што и јесте – музичком дисциплином *вишег реда*. Како би овај предмет добио пуни смисао и био од суштинске користи за музичку праксу ученика, постављен је тако да поступно ученика уводи у ову вештину у трајању од три школске године.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. *Садржаји* Аранжирања повезани су са садржајима других предмета, са циљем да ученик ваљано и смислено схвати и овлада законитостима и праксом аранжирања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Код сваког ученика треба развијати најпре индивидуални али и заједнички креативни дух и израз кроз постепено креирање вештине аранжирања, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и подстицање за максимално учешће у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У циљу надахнутости ученика на часу, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Аранжирање се састоји из више сегмената: аналитичког посматрања одабраног музичког примера или неког његовог дела (фактура, мелодија, пратња, латентна хармонија, облик), аранжирања тог примера, ипровизације и слушања музике и урађеног аранжмана. Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Нарочито је важна спона са предметом Хармонска пратња, који се изучава у првом разреду средњег музичког образовања и својеврсни је *увод* у предмет Аранжирање који почиње од другог разреда средњег музичког образовања. Циљ предмета даље јесте и развијање свести о примењивању стечених знања на настави других предмета. Тако су, не само стручни предмети у целини, већ и појединачни елементи тих других стручних предмета стављену у функцију разумевања поступка аранжирања.

Предмет се састоји из неколико области/тема које се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине јединствену целину. Области/теме попут *пратња и мелодија*, и, *импровизација* заједничке су за прва два разреда учења овог предмета, док је област/тема *аранжирање* заједничка за сва три разреда учења. То подразумева да се ове области/теме усложњавају постепено кроз године учења овог предмета. Зато је потребно да се сваки даљи корак у савладавању ових области/тема темељи на претходно савладаном градиву. Нови садржаји у предмету темеље се на савладаном градиву из других уско-стручних предмета, као што је горе наведено и те је корелација незаобилазна.

Увод у аранжирање (у другом разреду средње музичке школе) је наставна област/тема у којој је важно упутити ученика у основе аранжирања, односно у музичка средства којима мора/може да располаже у процесу аранжирања одабраног музичког примера или његове мање целине. Најпре, важно је надовезати се на градиво савладано у првом разреду на предмету Хармонска пратња. Од првог часа важно је укључити практични део наставе – свирање на клавиру и/или слушање пажљиво одабраних музичких примера. Ученик би требало да развије слушни осећај за разликовање хармонских ставова (строги и слободни) и музичке фактуре (хомофоне и полифоне). Када је реч о хармонском ставу, у овом предмету требало би акценат да се стави све време на савладавању **слободног хармонског става**; ученици се строгим хармонским ставом баве на предмету хармонија. Од великог је значаја да ученик савлада оба хармонска става. Предмет аранжирање замишљен је као својеврсна *допуна* и проширивање у савладавању градива из хармоније.

Потребно је најпре савладати принципе и типове пратње, а потом принципе и типове мелодије. То не значи да би наставник требало да пропусти могуће и драгоцене тренутке када је корисно да симултано говори о обема музичким компонентама и њиховом садејству. Требало би осмислити најпре овладавање једноставнијим тимповим пратње попут *Албертинског* баса и осталих могућих једноставних фигурираних пратњи, пасажа и т. сл. Употребу пратње ученик би требало у потпуности да савлада најпре у хармонском инструменту.

У трећем разреду средње школе *пратња и мелодија* су посебна наставна област/тема. Ученик би требало да савлада сложеније фактуре хармонске пратње (на хармонском инструменту – клавиру), али и постављању пратње у мелодијском инструменту као најсложенијем захтеву хармонске пратње.

Проширење базичне хармонске окоснице T–S–D–T у дуру, и t–s–D–t у молу, требало би да код ученика развије осећај шта се од ступњева (споредних) може интерполирати између ових *стубова* тоналитета. Како буде одмицало градиво из предмета хармонија у

другом разреду, тако се и овде ваља враћати, пратити и постепено додавати савладани акордски фонд.

У Садржају – израда пратње на задату мелодију – подразумева се да је та мелодија задата у клавиру, у десној руци, а да се пратња поставља и развија у левој руци, како би на послетку ученик *спојио* музички материјал у обема рукама о добио комплетну (клавирску) звучну слику. Израда клавирске пратње на задату мелодију у другом (мелодијском инструменту) требало би да укључи најпре мелодијски инструмент који је ученицима на располагању у оквиру школе, како би то могли и у живом звуку да чују, а потом и на друге инструменте према учениковом афинитету.

У Садржају – мелодија са летентном хармонијом – акценат би био на томе да ученик савлада препознавање и *читање* латентне хармоније која је у мелодији присутна. То искуство ће стећи на два начина: аналитичким тумачењем већ задате мелодије, и, израдом краћих мелодијских целина тако да садрже логичан и јасан латентни хармонски план. Те мелодије у каснијем раду могу да послуже као већ задате мелодије на које ће ученик да пише аранжман предвиђен садржајем и исходима.

Импровизација садржи два наставна садржаја: (1) Орфов инструментариј и (2) тело као инструмент. Ученик би требало да се упозна са свим инструментима који улазе у састав Орфовог инструментаријума. Такође, требало би да спознају како тело може да се користи као музички инструмент. Типичан пример за употребу тела као инструмента јесте *body percussion*. У даљој разради овог садржаја тело може да буде и ритмички и мелодијски инструмент, како одвојено тако и истовремено.

Орфов инструментариј и тело као музички инструмент могу бити спојени у јединствену целину, те ученику остављају простора да сам креира аранжман, те да се упусти у импровизацију уз помоћ истих. Импровизацију код ученика развијати постепено као један смислени и *организовани* креативни музички израз. У даљем раду на овом предмету (у свим годинама средњошколског учења аранжирања), импровизацију, Орфов имнструментариј и тело као музички инструмент не запоставити као могућност учениковог изражаја или комбиновања са даљим наставним захтевима.

Наставна област/тема **дигитално музичко описмењавање** изучава се у другој години учења и својеврсна је новина у музичком средњошколском образовању. Ученици би требало да савладају употребу дигиталних програма које могу да употребе у настави најпре аранжирања, али и на другим уско-стручним предметима попут хармоније, контрапункта или увода у компоновање. Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Програми им могу пружити тренутни увид у један део или целину урађеног задатка, тј. аранжмана. Не би требало да се ученик увек ослања на звучну слику коју добије из дигиталних програма. Мора да развија осећај за живим-акустичким звуком. Вештине усвојене и савладане из ове области ученик би требало да користи у наредном разреду изучавања овог предмета.

У првој години учења предмета Аранжирање крајњи (годишњи) *циљ* јесте да ученик аранжира задату једногласну дечју песму за дечји хор са пратњом клавира. Тиме се ученик упознаје са једноставнијим музичким формама, а уједно се обогаћује релативно скроман репертоар композиција за дечје хорове. У том аранжману осим пратње клавира, може се употребити и Орфов инструмнтариј као и тело као музички инструмент.

У другој години учења овог предмета, захтев се усложњава на аранжмане за двогласне дечје песме за дечји хор уз пратњу клавира (уз могућност употребе Орфовог инструментарија и тела као музичког инструмена). Захтеви се даље постепено усложњавају од аранжирања одабране музике за клавир, преко аранжирања одабране музике за клавирски дуо (од који је један инструмент мелодијски и требало би да то буде најпре инструмент доступан у школи); трио може бити инструментални – клавирски трио или неки други нестандардни инструментални трио који у себи може да садржи један хармонски инструмент. Као посебно захтевно и изазовно за ученике у аранжирању јесте да се инструментална музика преточи у извођење вокалног ансамбла, као и то да се савлада аранжирање за два хармонска инструмента. То могу бити два иста или различита хармонска инструмента. Ту је потребно да наставник смислено, креативно и са пуно пажње испрати све ученикове кораке као и одабир адекватних музичких примера.

У трећој години учења требало би код ученика развијати осећај за сложенији вид скупног звука, какав јесте у гудачком квартету, а нарочито у гудачком оркестру.

Израда задатака везана је за сва три разреда учења овог предмета. Урађени задатак треба обавезно одсвирати (наставник или ученик); одређени делови аранжмана могу се и отпевати. Анализа одабраних примера и урађених задатака кроз дебату ученицима пружа неопходно искуство у препознавању добрих решења и уочавању техничких грешака.

Слушање музике саставни је део сваког часа. Наставник мора за сваки час да припреми адекватно одабране музичке примере за слушање и анализу спрам захтева садржаја. Сваки теоријски обрађен наставни садржај требало би да оживи звуком. Препорука је да то буду мање и пажљиво одабране целине а да се потом иде ка савладавању већих музичких целина или целих композиција. Највише пажње обратити на уметничку музику, али наставнику и ученицима оставља се простора да закораче једним делом и у друге жанрове, у зависности од капацитета и интересовања ученика.

Наставнику је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја у односу на представљени и препоручени редослед.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Аранжирања, најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, као и на развијању музичке мисли кроз функционалне задатке, који воде ка развијању креативности ученика. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из Аранжирања треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ХОРСКЕ ПАРТИТУРЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хорске партитуре је оспособљавање ученика да правилно прочитају, протумаче и изведу на клавиру хорску партитуру.
Разред	**Други и трећи разред**
Годишњи фонд часова	**35/35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања из других предмета у читању и свирању партитуре; – анализира и свира на клавиру двогласне, трогласне и четворогласне хорске партитуре; – препозна проблеме и технички прилагоди начин свирања различитим захтевима у партитури; – чита транспоноване тенорске деонице; – чита старе кључеве и примени их у пракси; – чита с листа лакше хорске партитуре; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	**СВИРАЊЕ ХОРСКИХ ПАРТИТУРА**	Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система. Трогласни дечји и женски хорови у три нотна система. Четворогласни женски, мушки и мешовит хорови у два нотна система. Четворогласни хорови у три нотна система Четворогласни хорови (женски, мушки, мешовити) у четири нотна система. Транспонујућа тенорска деоница-значај вештине читања. Стари кључеви. Анализа партитуре и повезивање са предметом дириговање. Упознавање хорске литературе, дела различитих епоха, карактера и техничких захтева. Читање с листа лакших хорских партитура. Лакши корали у старим кључевима (3. разред Одсека за музичку теорију) **ЛИТЕРАТУРА* налази се испод табеле**
Минимум програма: **2. разред – 15 композиција различитих епоха и карактера**		

3. разред – 5 композиција различитих епоха и карактера

Кључне речи: анализа, свирање хорске партитуре.

ЛИТЕРАТУРА*

Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у два система:

– В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа;

– Р. Толингер: Црна ноћи;

– М. Милојевић: Двогласни, трогласни и четворогласни хорови;

– М. Бајшански: Девојачки пркос;

– М. Тајчевић: Народне песме за двогласне и трогласне хорове;

– К. Манојловић: Збирка двогласних и трогласних женских хорова;

– К. Бабић: Двогласне и трогласне хорске композиције

Трогласни и четворогласни женски хорови у 2 система:

– Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде; Приморски напјеви;

– Б. Сметана: Три женска хора;

– К. Манојловић: Три песме из Вардарске градине;

– К. Бабић: Четири песме из Србије;

– С. Рахмањинов: Шест хорова оп. 15;

– В. Илић: Младост; Запис 1492. година

Трогласни и четворогласни женски хорови у 3 система:

– К. Монтеверди, Палестрина, Феста, Гастолди, Маренцио, Криспинус, анонимни аутори: канцонете, виланеле, мадригали, мотети;

– М. Живковић: Цвеће цафнало;

– Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде

Четворогласни женски хорови у 4 система:

– Ст. Ст. Мокрањац: XIV Руковет;

– Ђ. Верди: Quattro pezzi sacri (III);

Четворогласни мешовити хорови у 2 система:

– Б. Донати: Канцонета;

– Ђ. Де Марци: Signore delle cime;

– Л. Лео: Libera me;

– Палестрина: O Bone Jesu;

– J. Аркаделт: Ave Maria;

– J. Галус: Sepulto Domino; Ecce quomodo moritur iustus;

– Г. Ф. Хендл: Canticorum Jubilo;

– J. С. Бах: Корали;

– В. А. Моцарт: Ave verum corpus;

– Л. ван Бетовен: Жртвена песма;

– К. Станковић: Литургија – делови

– Ст. Ст. Мокрањац: Леле Стано мори (V руковет)

Мушки хорови у 2 система:
– Ст. Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златоустог – делови, Актист;

– Ј. Маринковић: Хеј, трубачу

Мушки хорови у 4 система:
– Ст. Ст. Мокрањац: I Руковет;

– М. Бајшански: Докле улица спи

Мешовити хорови у 3 система:
– К. Станковић: Литургија – делови; Христос воскресе;

– Ст. Ст. Мокрањац: И кличе девојка; Када ми се Радосаве; Црни горо (XI Руковет);

– И. Бајић: Српкиња (*Кнез Иво од Семберије*).
Мешовити хорови у 4 система:
– Ст. Ст. Мокрањац: Руковети; Литургија Св. Јована Златоустог, Опело – делови, Акатист Богородици, О како безаконоје, Тебе одјејушчагосја, Статије;

– Ј. Славенски: Вода звира;

– Ј. Маринковић: Оче наш из Литургије;

– К. Бабић: Три мадригала, само мало другачија;

– В. Перичић: Песме из Врања;

– С. Христић: Опело – делови;

– Ђ. Гастолди: Il' bell umore;

– Б. Донати: Gagliarda;

– Х. Персл: Пролетња песма;

– Палестрина: Benedictus;

– Мадригали и мотети Монтевердија, Ласа, Маренција, Палестрине, Галуса;

– Ј. С. Бах: Корали у старим кључевима

И дела сличне тежине и специфичних техничких захтева.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ХОРСКЕ ПАРТИТУРЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Правилно изучавање и свирање хорске партитуре је изузетна вештина која је драгоцена за унапређивање интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и која усавршава укупне музичке способности.

Природа предмета Хорске партитуре указује на сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи (солфеђо, хармонија, клавир). Овај предмет се не може обрађивати изоловано од других и неопходан је за изучавање предмета Дириговање.

Образовни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развијање аналитичких способности, читања нотног текста и учења музичке терминологије, као и техничко прилагођавање партитуре практичном извођењу. У оквиру овог предмета усавршава се и извођачка техника на клавиру, хармонски слух, ритам, артикулација, агогика, динамика и други музички параметри.

Васпитни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења (музичке концепције) – рад у пару, као и унапређивање комуникацијских вештина у циљу преношења и размене искустава и знања.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Хорске партитуре обухвата ученике другог и трећег разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију и ученике трећег разреда Одсека за црквену музику и Одсека за музичку продукцију и обраду звука. Настава се изводи у групама од по два ученика на једном часу недељно. Аналитички и историјски део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално.

Програм за предмет Хорске партитуре је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм прилагодити према врсти одсека. Процес учења обухвата сукцесивно обрађивање хорске литературе – од лакших ка тежим композицијама и са прецизираним техничким проблемом: двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система, трогласни дечји и женски хорови у три нотна система, четворогласни женски, мушки и мешовит хорови у два нотна система, четворогласни хорови у три нотна система, четворогласни хорови (женски, мушки, мешовити) у четири нотна система. Пожељно је да се четворогласни хорови у четири

система обрађују већ на крају другог разреда на Одсеку за музичку теорију (лакше Мокрањчеве Руковети, делови Литургије и Опела, канцонете, мадригали и мотети ренесансних и барокних композитора).

У трећем разреду треба обрађивати четворогласне хорове у четири система (технички теже композиције) и лакше корале у старим кључевима. Континуирано оспособљавати ученике да свирају лакше хорске партитуре с листа.

Рад на овом предмету обухвата обрађивање врста хорова и њихову нотацију, обрађивање основних законитости у свирању партитуре, упознавање са историјским оквиром настанка дела, врстом дела и карактеристикама музичког језика. Такође подразумева свирање партитуре на клавиру уз утврђивање најефикаснијих начина за решавање техничких захтева. Рад на предмету Хорске партитуре подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорских дела и за даљи самостални рад. У процесу рада корисно је слушање хорских партитура које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хорских партитура, кључно је унапређивање музичких способности и оспособљавање за правилну интерпретацију хорских композиција. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет свирања и ниво научених композиција.

Назив предмета	**ДИРИГОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Дириговање је да ученик овлада мануелном техником и основним диригентским вештинама и да се оспособи за анализу музичког дела и практичан рад са ансамблом.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој дириговања и улогу и значај диригента у ансамблу; – чита партитуру кроз анализу и свирање; – примењује мануелну технику у зависности од музичких и техничких захтева партитуре; – диригује ансамблом или уз пратњу на клавиру одређену хорску партитуру;	**ДИРИГОВАЊЕ**	Историјски развој дириговања и улога и значај диригента у ансамблу. Упознавање са хорском партитуром. Основне законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором. Мануелна техника: – почетни став, – припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа),

– користи знања стечена из сродних предмета; – заузме критички став према сопственом и туђем дириговању; – користи предности дигитализације у слушању, анализирању и извођењу музике.		– шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, – дељени потез и батуту, короне, цезуре, – специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа и – музичка изражајност кроз покрет и мимику. Практичан рад са хорским ансамблом – основна правила. Хорска литература. Анализа дела са аспекта диригента као извођача. Слушање дела праћењем партитуре уз помоћ. доступних носилаца звука. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.** И дела сличних техничких захтева.
Минимум програма: 10 композиција за различите хорске саставе, различитих епоха и техничких захтева		

Кључне речи: анализа, дириговање, свирање хорских партитура, интерпретација.

ЛИТЕРАТУРА*

– В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа

– М. Бајшански: Девојачки пркос

– Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде

– В. Илић: Младост

– К. Монтеверди: Il mio martir

– Палестрина: Vigilate

– Ђ. Ђ. Гастолди: L'umorista

– Ђ. Батиста Мартини: In Monte oliveti

– Л. Маренцио: Al primo vostro sguardo Канцонете, виланеле, мадригали и мотети

– Б. Донати: Canzonetta

– Л. Лео: Libera me, Канони

– Ст. Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златостог (делови); Опело (делови); Руковети; Акатист Богородици; Две песме из XVI века

– С. Рахмањинов: Богородице дјево из Свеноћног бденија

– А. Архангелски: Помишљају дањ страшни; Гласом мојим ко Гисподу возвах

– В. А. Моцарт: Ave verum corpus

– Л. ван Бетовен: Жртвена песма

– Ј. Маринковић: Оче наш из Литургије

– Ј. Славенски: Вода звира

– К. Бабић: II мадригал (Узори Маро)

– Р. Петровић: Бела врана и црна овца

– С. Христић: Свјати Боже из Опела у бе-молу

– Палестрина: Benedictus

– Мадригали и мотети Монтевердија, Ласа, Маренција, Палестрине, Галуса;

– Композиције за солисту у пратњи хора:

– Ст. Ст. Мокрањац: Болно чедо; песме из Руковети са соло деоницама

– В. Илић: Запис из 1492.

– П. Чесноков: Спаси Боже људи твоја; Ангел вопијаше; Заступнице усерднаја; Да исправитсја молитва моја;

– С. Рахмањинов: Тебе појем; Нијe отпушчајеши

– Динев: Тебе појем

– Д. Христов: Во царствији твојем

Назив предмета	**ДИРИГОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Дириговање је да ученик овлада основним диригентским вештинама и мануелном техником, примени знања стечена у другим предметима и да се оспособи за анализу музичког дела и практичан рад са ансамблом.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита партитуру кроз анализу; – примењује мануелну технику у зависности од музичких и техничких захтева партитуре; – диригује уз клавирску	**ДИРИГОВАЊЕ**	Састав и врсте оркестара, оркестарских корпуса, инструмената и њихових улога кроз различите епохе. Читање оркестарских партитура. Оркестарско дириговање: – употреба диригентске палице,

пратњу одређену оркестарску партитуру; – користи знања стечена из сродних предмета; – заузме критички став према сопственом и туђем дириговању; – користи предности дигитализације у слушању, анализирању и извођењу музике;		– диференцијација леве и десне руке. Мануелна техника: – диригентски став у раду са оркестром, – припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), – шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, – дељени потез и батуту, короне, цезуре, – специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа и – музичка изражајност кроз покрет и мимику. Основне законитости оркестарског дириговања. Распоред инструмената у оркестру. Оркестарска партитура. Оркестарска литература. Анализа дела са аспекта диригента као извођача. Слушање дела праћењем партитуре уз помоћ. доступних носилаца звука. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.** И дела сличних техничких захтева.
Минимум програма: 3 композиције за гудачки, камерни, симфонијски оркестар		

Кључне речи: анализа, дириговање, свирање хорских партитура, интерпретација.

ЛИТЕРАТУРА*

– Пахелбел: Канон и жига

– Ј. С. Бах: Арија из Оркестарске свите бр. 3

– В. А. Моцарт: Мала ноћна музика

– Т. Албинони: Адађо

– С. Барбер: Адађо за гудачки оркестар

– Е. Григ: Две елегичне мелодије

– П. Чајковски: Елегија за гудачки оркестар; Серенада за гудачки оркестар (ставови);

– О. Респиги: Античке игре и арије (ставови)

– В. А. Моцарт: Дивертимента; Серенаде;

– Ф. Шуберт: *Розамунд* – интермецо

– П. Маскањи: *Кавалерија рустикана* – интермецо

– В. А. Моцарт: Увертира за оперу *Титусово милосрђе*; Симфоније бр. 25, 26, 36, 38, 40 (ставови)

– Ј. Хајдн: Симфоније бр. 44, 45, 94, 103, 104 (ставови)

– Л. ван Бетовен: Симфоније I, II, III, VII, VIII (ставови или само делови)

– Ф. Шуберт: Симфоније III, V, VIII (ставови)

– А. Дворжак: Словенске игре (избор)

– Ј. Брамс: Мађарске игре (избор)

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ДИРИГОВАЊЕ (трећи и четврти разред)

I. УВОДНИ ДЕО

Дириговање је јединствено умеће које усавршава музичке способности и развија директну комуникацију ученика са хорским или оркестарским ансамблом. Природа предмета Дириговање сугерише сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи. Ученик на овом предмету користи знања и вештине из солфеђа, хармоније, музичких облика, контрапункта, хорских партитура, хора и историје музике.

Образовни циљ предмета Дириговање обухвата конкретније изучавање основних елемената музичког изражавања (темпо, метар, такт, мелодија, хармонија, фактура, форма, артикулација, динамика, агогика…) и оспособљавање ученика за њихово сугестивно преношење на хорски или оркестарски ансамбл. Он такође подразумева унапређивање аналитичких способности, интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и креативног музичког изражавања кроз основе мануелне технике.

Васпитни циљ предмета Дириговање обједињује развој толеранције, дисциплине, одговорности, правила понашања у оквиру ансамбала, као и стицање самопоуздања, савладавање треме и унапређивање комуникацијских вештина у циљу размене искустава и знања.

Исходи представљају мануелне, аналитичке, практичне и сазнајне резултате, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције и техничку проблематику која се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и

подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Дириговање обухвата ученике трећег разреда средње музичке школе Одсека за црквену музику (хорско дириговање) и трећег и четвртог разреда Одсека за музичку теорију (хорско и оркестарско дириговање).

Настава се изводи у групама, а са ученицима се ради индивидуално. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално. Програм за предмет Дириговање је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске/оркестарске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм треба прилагодити према одсеку.

Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем дириговања, са улогом и значајем диригента као вође, правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором/оркестром и савладавање технике дириговања представљају најважније сегменте рада са ученицима у почетној фази.

Рад на овом предмету обухвата и анализу дела са аспекта диригента као извођача, обрађивање различитих техничких проблема и елемената интерпретације и практично усавршавање кроз техничке вежбе, примере из литературе и дириговање ансамблом. Почетне композиције у 3. разреду могу бити двогласне и трогласне, а касније четворогласна дела нотирана у четири система (женски, мушки и мешовити хорови). Ученика оспособљавати да савлада диригентски глас и његово значење у партитури. Композиције полифоне фактуре ренесансних и барокних аутора су најделотворније за практичну примену.

Употреба клавира је обавезна (свирање партитуре од стране наставника или ученика), али би био пожељан практични рад са ансамблом (на часу дириговања или на часу хора, након што ученик савлада основне законитости дириговања). Важно је напоменути да је континуирани рад на повезивању садржаја из других музичких предмета веома важан (Солфеђо, Хармонија, Хорске партитуре, Хор, Историја музике).

Изучавање дириговања у 4. разреду на Одсеку за музичку теорију требало би започети обрађивањем композиција за гудачки оркестар, а затим сукцесивно прелазити на веће оркестарске саставе. У ту сврху неопходно је обједињавање знања и вештина из предмета Музички инструменти, Хармонија, Музички облици и Историја музике. Рад на предмету Дириговање у 4. разреду обухвата обрађивање састава и врста оркестара, оркестарских корпуса, инструмената и њихових улога кроз различите епохе, читање оркестарских партитура, анализирање стилова дириговања (хорско/оркестарско; употреба диригентске палице; диференцијација леве и десне руке), обогаћивање музичке терминологије, и обрађивање различите и многобројне техничке проблематике. Технички је генерално потребно обрадити: почетни став, припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, дељени потез и батуту, короне, цезуре, специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа, као и музичку изражајност кроз покрет и мимику. Сва техничка проблематика се може усавршавати кроз вежбе, али је потребно

обрадити је и кроз примере из литературе. У 4. разреду употреба клавира је обавезна, а пожељан је рад са мањим оркестарским ансамблом. На тај начин предмет Дириговање добија свој потпуни смисао.

Овај предмет подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорске и оркестарске литературе и за даљи самостални рад. У процесу рада корисно је слушање композиција које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима дириговања кључно је унапређивање музичких способности ученика и њихово оспособљавање за правилну интерпретацију хорских и оркестарских композиција. Критеријум за оцењивање је уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет дириговања. Посебан подстицајни елемент може бити јавни наступ са ансамблом којим се развија самопоуздање ученика.

Назив предмета	**УВОД У КОМПОНОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Увод у компоновање јесте стицање основних знања о уметничкој музици 20. века, развијање вештине компоновања и тумачења савремене нотографије.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слушно и аналитички препознаје разлике између тоналне, модалне и атоналне музике; – самостално води свој *Дневник савремене музике*; – разликује и објасни нова нотна обележја у нотографији; – разликује акорде нетерцног типа и употребљава их у својим задацима-композицијама; – наведе композиционе технике и користи их у својим задацима-композицијама; – компонује минијатуре у задатом или слободнијем облику уз помоћ наставника;	**МУЗИКА 20. ВЕКА**	Слабљење тоналног центра у музици с краја 19. века. Модална, тонална и атонална музика. Релативизација појма дисонанаца у музици (слушно, аналитички, практично): – савршене дисонанце, – несавршене дисонанце. **Музичке компоненте у музици 20. века** Усложњавање ритмике и метрике (слушно, аналитички, практично): – неправилне ритмичке поделе, – померање акцентовања у музици, – променљива метрика,

– компонује вокално-инструментални комад (соло песму) уз помоћ наставника; – компонује на одабрану филмску/позоришну тему или на појединачне сцене уз помоћ наставника.		– полиритмија и полиметрија. Проширење хармонског фонда и тоналног плана (основно, аналитички, практично): – медијантне везе, – поларни акорди, – квартни и квинтни акорди, – акорди са додатим тоновима, – кластери. Израда краћег тоналног плана у слободном хармонском ставу уз употребу „нових" акорада за хармонски инструмент. Модернизација мелодије.
	НОТОГРАФИЈА	Проширивање музичког писма и нотног записа. Нове тенденције у нотографији – нова нотна обележја и нотни знаци. Одступање од традиционалног начина записивања музике. Нове тенденције и принципи у организацији партитура. (аналитички).
	КОМПОЗИЦИОНЕ ТЕХНИКЕ	Композиционе технике 20. века: – серијална техника, – додекафонија, – интегрални серијализам, – алеаторика. Појава и употреба електронике у музици друге половине 20. века. Препознавање елемената композиционих техника на изабраним нотним примерима.
	КОМПОНОВАЊЕ	Компоновање минијатура у задатом или слободнијем облику за: – клавир или – до три инструмента од којих један инструмент може бити

		хармонски. Компоновање песме за глас и клавир (или други хармонски инструмент) на основу изабраног поетског текста.
	ПРИМЕЊЕНА МУЗИКА	Појава и улога филма на почетку 20. века као новог медија. Музика за филм. Музика за позориште. Мјузикл. Израда краћих композиција (*главних тема*) на одабране филмске теме или појединачне сцене. Почеци забавне музике – џез. **ЛИТЕРАТУРА** Дејан Деспић – Увод у савремено компоновање (скрипта)
Јавни наступ: Обавезан је минимум један јавни наступ у току школске године.		

Кључне речи: нотографија, композиционе технике, савремена музика 20. века, компоновање, примењена музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА УВОД У КОМПОНОВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој ученика које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне, стваралачке и сазнајне активности ученика.

Савремена уметничка музика, од краја 19. века до почетка 21. века, неизоставни је део историје музике, и светске и националне. То је музика у којој су се десиле значајне композиционе, уметничко-техничке промене и новине, које су уметничку музику повеле у сасвим нове уметничке и звучне просторе.

У њу се не може тек тако ускочити, као што је то могуће са музиком епохе класицизма, на пример, савремена уметничка музика није нужно и увек «*милозвучна”* попут музике барока, класицизма или романтизма. То свакако не говори о њеној мани. Напротив, у уметничкој музици 20. века постоји значајан број композиционих остварења која представљају својеврсне бисере музике. Ученику је потребно да се не заустави на проучавању музике са романтизмом. Упознавање са музиком 20. века, утиче на ширење видика, литературе и општег образовања.

Садржаји предмета Увод у компоновање усмерени су ка стицању знања и вештине ученика везане за компоновање, извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева, са циљем развијања љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Корелација предмета је неопходна и треба да буде полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати креативност и разумевање савремене музике, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Увод у компоновање је предмет који се састоји из неколико области – тема: музика 20. века, нотографија, компоновање и примењена музика. Наведене области се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се повезивању са програмима других предмета и њиховом међусобном корелацијом.

Музика 20. века представља област која ученике по мало извлачи из зоне комфора, тј. уводи их из тоналног и традиционалног размишљања у нешто ново и другачије. Тежиште

рада подразумева савладавање основних појмова у музици 20. века, у циљу њиховог разумевања и примене.

Садржај модална музика је изузетно важан за искорак из тоналног центра (пре свега кроз комбиноване модусе). Наставник може да креира своје задатке по узору понуђену литературу. Музичке компоненте у музици 20. века стављају акценат на мелодију, ритам и хармонију. У овом делу програма ученик има први сусрет са компоновањем мелодија на задати хармонски план који ће у себи садржати поларне акорде или квартне и квинтне акорде, акорде са додатим тоновима или кластере (уводити један по један елемент). Ове садржаје треба темељно обрадити како би ученици касније што свесније приступили компоновању задатих форми. Пажњу ученика треба усмерити ка слушању одабраних дела музике 20. века, што ће наставник планирати у припреми часа.

Нотографија је област која кроз своје садржаје, ученике аналитички упознаје са изгледом партитуре музике 20. века. Интересантни записи појединих композиција, распламсаће ученичку радозналост и прошириће оквире досадашњег музичког поимања.

Композиционе технике уводе нове садржаје и појмове као што су додекафонија, серијализам, алеаторика. У оквиру ове области, ученици ће се још више удаљити од тоналног центра, тј. закорачиће у атоналност. Овој области је пожељно прићи из угла анализе, али не инсистирати на примени ових техника у компоновању музике. Препорука је вођење Дневника савремене музике у који ће ученици уписивати нове појмове који се јављају у музици 20. века, као и опажања о одслушаним музичким делима. Ученик би требало да упише за свако дело које се обрађује, наслов дела, опус, пуно име и презиме композитора, као и годину настајања. Такође би требало да упише стил, правац, школу или групу којој композитор припада, оркестарски састав или састав инструмената ако је нестандардни ансамбл, назив композиционе технике уколико преовлађује једна, или више техника, да испише кратки опис чиме је композитор био инспирисан на компоновање. Када попуни податке о делу, за време слушања на часу или код куће, требало би да напише своја размишљања, закључке и утиске током слушања.

Компоновање је област у оквиру које ће ученици имати прилику да покажу сву своју креативност и знање које су стекли, како на овом предмету, тако и у целокупном музичком образовању. Компоновање минијатура за клавир је врло важан садржај, где ће кроз компоновање кратких и карактерно различитих композиција овладати клавиром који је полазна тачка за креирање музике. Ученицима треба предложити да искомпонују десетак почетака, мелодијских тема, уз употребу Пиано апликације на часу, или као домаћи задатак, наравно уз употребу клавира. Након тога, заједнички приступити свирању тема и анализи, а затим и одабрати три до четири теме које су се издвојиле и које ће представљати почетке клавирских минијатура.

Индивидуални приступ је јако важан у овом процесу, па наставник треба добро да ослушкује ученикова интересовања за одређени музички стил и да не инсистира по сваку цену на модерном звуку. Наставник предлаже даљи ток композиције и помаже ученику да што лакше и са пуно уживања савлада овај садржај. Фокус је на интеракцији ученика и наставника. На исти начин треба приступити и изради соло песме и дуа или триа. Група је веома важна у процесу компоновања и њена улога је у међусобној подршци идејама за израду што бољих композиција. Обавезан је један јавни наступ у току школске године, на ком ће ученици представити своје композиције. На тај начин је обезбеђена њихова додатна мотивација за што успешније савладавање овог предмета.

Примењена музика је завршна област али не и мање значајна. Њој треба приступити пре свега аналитички и кроз слушање филмске и позоришне музике, као и кроз покушај креирања композиције на задату одабрану филмску тему или сцену. Примењена музика је област која је јако интересантна данашњим генерацијама ученика, јер су врло упућени на визуелне медије. Зато је потребно, у складу са могућностима ученике одвести на позоришну представу, мјузикл као и на Међународну трибину композитора (Београд) где ће уживо имати прилику да се сусретну са модерним звуком.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима увода у компоновање, најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, као и на развијању музичке мисли кроз функционалне задатке, који воде ка развијању креативности ученика. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из увода у компоновање треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Звучно-музички процес, МИДИ
2. Савремена МИДИ композиција и продукција
3. Звучно-музички процес АУДИО
4. Основе дизајнирања звука за медије позориште, телевизију
5. Савремена хармонија са импровизацијом и оркестрацијом
6. Основе пројектовања електро акустичне композиције
7. Аудио техника
8. Основи акустике

Назив предмета	**ЗВУЧНО-МУЗИЧКИ ПРОЦЕС, МИДИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно-музички процес, МИДИ је да код ученика развију знања и вештине за стварање и програмирање музике уз помоћ рачунара
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој МИДИ протокола и музичких електронских инструмената; – рукује МИДИ интерфејсом, везама и конекцијама; – користи МИДИ модове на хардверским и софтверским синтесајзерима; – употребљава и едитује све врсте МИДИ каналских порука; – анализира МИДИ каналске промене и едитује их са циљем промене музичких параметара;	**МИДИ ИСТОРИЈАТ**	Почеци и развој МИДИ комуникационог протокола
	МИДИ ИНТЕРФЕЈС	МИДИ интерфејс: – MIDIIN, – OUT, – THRU, MIDI кабл и повезивање. Опис и примена „MIDIhardware”. Типови МИДИ интерфејса: – Multi-portMIDI interface, MIDI thru box и – MIDI merge box.
	МИДИ МОДОВИ	МИДИ модови: – mono, – poly,

		– omni, – multi.
	МИДИ КАНАЛСКЕ ПОРУКЕ	**Каналске поруке # 1:** Note on, note off, velocity, relase velocity. Примери и анализа у EventEditoru. **Каналске поруке # 2 .** Control Change: realtime и switch-type, Недефинисани контролери; Примери и анализа у Event Editoru, **Каналске поруке # 3:** Pitch Bend – резолуција и амбитус. After-Tonch – channel key pressure и polyphonic key pressure. Примери и анализа у Event Editoru. **Каналске поруке # 4:** Program Change, controller #0. Примери и вежбе у EventEditoru. **Каналске поруке # 5.** All notes off (panic button); Reset all controllers Контролери # 121–123 Примери и вежбе у Event Editoru. **Каналске поруке # 6.** Local Control (on-off); MIDI loop – последице. примери. Вежбе у Event Editoru.

Кључне речи: МИДИ протокол, МИДИ интерфејс, МИДИ каналске поруке, МИДИ едитори.

Назив предмета **ЗВУЧНО-МУЗИЧКИ ПРОЦЕС, МИДИ**

Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно-музички процес, МИДИ је да код ученика развију знања и вештине за стварање и програмирање музике уз помоћ рачунара
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– програмира и уноси ноте у музички софтвер; – користи све функције музичког софтвера и МИДИ система – едитује и мења МИДИ догађаје у оквиру музичког софтвера чиме директно утиче на музичке параметре програмиране музике; – рукује МИДИ фајлом као преносном датотеком компоноване музике; – самостално компонује симетричне музичке облике на рачунару.	**СОФТВЕР ЗА КОМПОНОВАЊЕ МУЗИКЕ**	**Рад са секвинсером #1** Уношење нота: real time и step time. **Рад са сиквенсером #2** Основе едитовања МИДИ догађаја у сиквенсеру (copy, paste, cut функције) **Рад са сиквенсером #3** Квантизација – врсте и примена. Дужина нота и легато функција. **Рад са сиквенсером #4** Употреба основних функција: cycle, over dub, replace, mute. **Рад са сиквенсером #5** МИДИ параметри: компресор и експандер. **Рад са сиквенсером #6** Транспозиција и квантизациони параметри. **Рад са сиквенсером #7** Експортовање и импортовање Миди фајла. МИДИ фајл стандарди. **Рад са сиквенсером #8** Врсте МИДИ едитора. Опис и примена. **Рад са сиквенсером #9** Миди филтери.

		Рад са сиквенсером #10 Програмирање промене темпа и врсте такта. **Рад са сиквенсером #11** Миди аутоматизација и напредна употреба МИДИ контролера (контролери 7 и 10). Оптимизација МИДИ јачина. GM и XG стандарди.
	ПРОГРАМИРАЊЕ СИМЕТРИЧНИХ МУЗИЧКИХ ОБЛИКА	Изградња и обликовање симетричних музичких облика на рачунару (двотакт, реченица, период, песма).

Кључне речи: музички софтвер, сиквенсер, едитор, миди догађај, миди фајл, симетрични музички облици.

Назив предмета	**ЗВУЧНО-МУЗИЧКИ ПРОЦЕС, МИДИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно-музички процес, МИДИ је да код ученика развију знања и вештине за стварање и програмирање музике уз помоћ рачунара.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користе две платформе: Windows и MacOS; – оптимизује оперативни систем за бављење звуком; – снима, едитује и процесује звук на рачунару; – користи системске поруке у оквиру миди комуникационог	**СИСТЕМСКЕ ПОРУКЕ**	**Системске поруке # 1** Основне синхронизације; Sync mode: internal, midi clock, MTS, LTC, SMPTE, MMC. **Системске поруке # 2** Midi Clock Mode/SPP, примери, анализа и карактеристике. **Системске поруке # 3** MTCMode, примери, анализа, карактеристике framerate, smpteviewoffset. **Системске поруке # 4** Синхронизација између аудиа у SMPTE/MTCMODE, девијација, audiosync mode (MTC continuons, MTC Trigger/Auto

протокола; – синхронизује уређаје у процесу снимања и репродукције звука; – синхронизује звук са видео фајлом; – изврши комуникацију више миди музичких инструмената; – рукује синтесајзером и семплером; – користи виртуелне инструменте у процесу компоновања музике.		Speeddetection, External digital Word Clock, Asio аудио драјвери и њихове предности). **Системске поруке # 5** Проблем два Mastera и разрешавање проблема, MTC кашњење, Midi Maschine Control и ADAT синхронизација. **Системске поруке # 6** Синхронизација видео фајлова (Avi, Quick Time Movies). **Системске поруке # 7** Синхронајзери: врсте, могућности и начин рада. Аудио уређаји са имплементираним синхронизационим способностима, њихове предности и резултати. **Системске поруке # 8** Тактовно и временски оријентисана синхронизација, разликовање и вежбање. **Системске поруке # 9** Синхронизација два или више рачунара/софтвера, синхронизација два софтвера унутар истог рачунара. **Системске поруке # 10** VST System Link – синхронизација између два или више рачунара, аудио и миди везе. **Системске поруке # 11** Утицај система OMS, Freemidi, IAC у оквиру MacOS платформе, примери организације MIDI поставке у оквиру горе наведених система. **Системске поруке # 12** Промена темпа и врсте такта у процесу синхронизације, вежбање повезивања аудио и миди уређаја у сложеном окружењу мулти хардверске синхронизације (неколико звучних карти, неколико миди интерфејса са аналогним вишеканалним магнетофоном или видео снимачем. **Системске поруке # 13** Основе System Exclusive Messages, примена: bulk и mididump појмови: save/load или

		receive/transmit. **Системске поруке # 14** Примери Sysex комуникације између различитих клавијатура, модула и рачунара. **Системске поруке # 15** Примери Sysex комуникације између Editor/Lib. софтвера и различитих миди уређаја (коришћење Sound Diver софтвера). **Системске поруке # 16** Sample Dump Standard, основе и примена. Комуникација између два семплера, комуникација између семплера и аудио софтвера (примери на софтверу Sound Forge и Recycle). Midi Buffer и транспорт звука преко миди кабла, транспорт звука преко SCSI или преко MIDI + SCSI каблова, мане и предности.
	СИНТЕСАЈЗЕР КАО ИНСТРУМЕНТ И ИЗВОР ЗВУКА	Историјат. Подела: аналогни и дигитални. Улога и основне карактеристике осцилатора, филтера, појачавача, евелоп генератора, LFO. Врсте основних таласних облика. Шум и врсте шума. Врсте клавијатура и основе програмирања звучних боја.
	СЕМПЛЕР КАО ИНСТРУМЕНТ И ИЗВОР ЗВУКА	Историјат. Архитектура семплера: single, key group програм. Миди функције и параметри. Диск функције и параметри. Конфигурисање семплова у оквиру програма: single, layer, split. Селектовање узорака на основу динамике свирања. Селектовање узорака на основу регистра – позиције на клавијатури.

		Едитовање узорка: правац репродукције (normal/reverse), почетак и крај узорка, петља и дужина петље, укрштање узорака, слање узорака на сепаратне аналогне или дигиталне излазе.
	VST ИНСТРУМЕНТИ КАО ИЗВОР ЗВУКА	Историјат и подела. Начин рада и зависност од МИДИ хардвера. Зависност од аудио хардвера. Зависност од врсте и квалитета аудио драјвера. Мултиплицирани аудио излази у оквиру музичког софтвера. Примери на различитим VST инструментима.
Захтеви на годишњем испиту: Компоновање симетричног, савременог музичког МИДИ дела у облику песме у трајању од 3-4 минута. Испит организовати као звучну презентацију.		

Кључне речи: системске поруке, синтесајзер, семплер, VST инструменти.

Назив предмета	**САВРЕМЕНА МИДИ КОМПОЗИЦИЈА И ПРОДУКЦИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Савремена МИДИ композиција и продукција је да код ученика развију знања и вештине за стварање и програмирање музике уз помоћ рачунара
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално компонују краће облике у области примењене музике; – самостално компонују музику за позориште на задати драмски текст; – самостално компонују музику за филм на задати видео фајл;	**КОМПОНОВАЊЕ ПРИМЕЊЕНЕ МУЗИКЕ**	**Компоновање примењене музике #1** Компоновање краћих форми: џингл, реклама, спот, шпица. **Компоновање примењене музике #2** Компоновање дужих слободнијих форми: музика за позориште, музика за краткометражни или цртани филм, музика за драмске

– уз помоћ наставника компонује ауторску музику у трајању од 4 до 6 минута користећи рачунар и/или акустичне инструменте.		делове играног филма.
	КОМПОНОВАЊЕ АУТОРСКЕ МУЗИКЕ	Самостално компоновање на рачунару: – тематски и хармонски садржај; – музички облик; – жанровско опредељење.
Матурски испит: јавно извођење ауторске композиције		

Кључне речи: компоновање, примењена музика и ауторска музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЗВУЧНО-МУЗИЧКИ ПРОЦЕС, МИДИ САВРЕМЕНА МИДИ КОМПОЗИЦИЈА И ПРОДУКЦИЈА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралаци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове компоновања и извођења музике и партиципације у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час обухвата читав спектар активности, од размишљања о реализацији задатог музичког облика, технике компоновања до примене алата и поступака у оквиру софтвера за компоновање музике

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових стваралачких и музичких способности. Сваки ученик је

посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно изводе своја дела. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, композиционе технике и технике у манипулацији софтвером за компоновање музике, те развијају аналитичко и критичко мишљење о туђим делима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке продукције и дизајна звука најбитније је развијање стваралачких музичких способности и изграђивање вештина, у области програмирања, снимања и едитовања музике. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима.

Критеријум у оцењивању је успешно реализована композиција како са аспекта композиционих техника тако и са аспекта креативног обликовања звучне слике и свих поступака који до ње доводе.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати годишњих испита употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЗВУЧНО МУЗИЧКИ ПРОЦЕС-АУДИО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно музички процес-аудио 1 је да код ученика развије знања и вештине везане за класични-аналогни начин снимања и репродукције звука као и основне технике неопходне за овакав начин рада.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– користи све врсте каблова, конектора и веза у току линијског и микрофонског снимања; – користи микрофонске и линијске улазе на аналогном режијском столу; – врши подешавање улазног степена и путање сигнала кроз аналогни режијски сто; – разликује каналску и мониторску секција на режијском столу, „инсерт” тачке, EQ, сендове, враћања и напајање; – користи мерне инструментиме „Peak” и „VU” и мери вршни и просечни ниво сигнала; – разликује аналогно и дигитално мерење, односно мерне инструменте; – користи улазе и излазе и мерне инструменте магнетофона; – бира редукцију шума, брзину траке магнетофона; – врши синхронизацију и мониторинг при вишеканалном снимању; – се користи даљинском командом – локатором вишеканалног магнетофона; – врши уснимавање линијских сигнала на вишеканални аналогни магнетофон као и мониторинг већ снимљених канала; – потпуно или делимично брише канале „punchin” и „pinchout”; – препозна распоред магнетофонских глава; – користи различите врсте и карактеристике микрофона, више микрофонске технике; – позиционира микрофоне и користи „pop” филтер; – обави микрофонско или више микрофонско снимање правилним коришћењем микрофона, режијског стола као и уређаја за снимање и репродукцију звука. – сними акустични инструмент, вокал или мањи ансамбл, микрофонском техником по избору.	**АНАЛОГНО СНИМАЊЕ**	Врсте аналогних жичних веза и конектора. Аналогни режијски сто. Очитавање нивоа сигнала. Двоканални аналогни магнетофон. Вишеканални аналогни магнетофон. Микрофони и рад са микрофонима.

Кључне речи: аналогни звук, микрофони, режијски сто, снимање, магнетофон, каблови, конектори.

Назив предмета	**ЗВУЧНО МУЗИЧКИ ПРОЦЕС-АУДИО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно музички процес-аудио 2 је да код ученика развије знања и вештине везане за класични-аналогни начин снимања и репродукције звука као и основне технике неопходне за овакав начин рада.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– процесује и обради сигнал различитим уређајима за обраду сигнала; – изведе студијско-микрофонска снимања користећи различите врсте микрофона и микрофонских техника; – уобличи тонско-естетски звучну слику уснимљеног вишеканалног снимка користећи нотни текст или партитуру; – изрази музикално продуцентски и музичко критички однос према финалном звуку музичког дела.	**ОБРАДА ЗВУЧНОГ СИГНАЛА**	Уређаји за обраду сигнала: компресор, лимитер, ехпандер, гејт, реверб, дилеј и еквилајзер .
	СТУДИЈСКО-МИКРОФОНСКО СНИМАЊЕ СОЛИСТИЧКИХ ИНСТРУМЕНАТА, ГЛАСА И МАЊИХ АНСАМБАЛА	Снимање следећих инструмената, гласа и камерних ансамбала: виолина, виола, виолончело, контрабас, флаута, кларинет, хорна, труба, хармоника, глас-сопран, глас-алт, глас– тенор, глас-бас, клавир, хор, камерни састави, мањи оркестар.
	МИКС ВИШЕКАНАЛНОГ СНИМКА	Подешавање нивоа, боје, процесовања и свеукупног звука вишеканалног снимка

Кључне речи: процесори, процесовање, студијско снимање, миксовање.

Назив предмета	**ЗВУЧНО МУЗИЧКИ ПРОЦЕС-АУДИО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Звучно музички процес-аудио је да код ученика развије знања и вештине везане за класични-аналогни начин снимања и репродукције звука као и основне технике неопходне за овакав начин рада.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– инсталира и оптимизује оперативни систем за бављење звуком; – синхронизује хардвер са музичким софтвером; – препозна различите стандарде приказа дигиталног аудо фајла; – подеси параметре за FFT анализу; – врши очитавање и анализу FFT приказа; – разликује и одабере врсте компресије; – архивира фајл у односу на циљни медиј; – одабере и/или конвертује динамику и резолуцију звучног фајла у складу са циљним медијем или носачем звука; – користи основне алате и поступке деструктивног или недеструктивног едитовања; – изведе и примени поступке дигиталног процесовања сигнала; – креативно обради сигнал при поступцима микса, постпродукције и примастеринга; – програмира музику унутар музичког софтвера.	**РАЧУНАРСКИ ОПЕРАТИВНИ СИСТЕМИ**	Оперативни системи „Windows” и „MacOS”.
	ЗВУЧНЕ КАРТЕ И ДРАЈВЕРИ	Инсталација и синхронизација звучне карте и драјвера Подешавање аудио драјвера.
	ДИГИТАЛНИ ПРИКАЗ ЗВУЧНОГ ФАЈЛА	Приказ: – *Waveform Display*, – Amplitude, – Time axes, – сонографски приказ, – FFT приказ, тродимензионални FFT приказ.
	АРХИВИРАЊЕ ЗВУЧНОГ ФАЈЛА	Архивирање са и без компресије. Врсте компресије и губици у квалитету.
	ДИНАМИКА И РЕЗОЛУЦИЈА ЗВУЧНОГ ФАЈЛА	Резолуција од: 8 бита, 16 бита, 32 бита и 64 бита. Спољашњи утицаји и фактори деградације динамике. Фреквенција узорковања звучног фајла: 32 KHz; 44,1 KHz; 48 KHz, 88,2 KHz, 96 KHz, 192 KHz. Најквистова фреквентна законитост.
	ДЕСТРУКТИВНО И НЕДЕСТРУКТИВНО ЕДИТОВАЊЕ	Основни „editing” поступци и алати: copy, paste, cut, delete, remove, makaze, gumica. Основни „editing” поступци и алати: copy, paste, cut,delete, remove, makaze, gumica; Разликовање деструктивних од недеструктивних поступака (delete/remove; undo; normalize/промена јачине).
	ДИГИТАЛНО	DSP: Volume, normalize, DC offset,

	ПРОЦЕСОВАЊЕ СИГНАЛА (DSP)	Fade in , Fade Out, Dithering, Noise Shaping, апсолутни и релативни нивои звучних фајлова. Конверзија аудио фајла. Подешавање филтера, софтвера за динамику, кашњење и просторност дигиталног аудио фајла. Подешавање висине тона (pitch shift) звучног фајла.
	УНИВЕРЗАЛНИ ПОЈМОВИ ДИГИТАЛНОГ АУДИА	Појмови: *region, part, segment, audio track, audio channel Mixing, Merging*

Кључне речи: оперативни системи, драјвери, архивирање, дигитално процесовање, едитовање, динамика аудио фајла, фреквенца одмеравања.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗВУЧНО МУЗИЧКИ ПРОЦЕС-АУДИО

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, ствараоци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове компоновања и извођења музике и партиципације у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час обухвата читав спектар активности, од размишљања о реализацији задатог музичког облика, технике компоновања до примене алата и поступака у оквиру софтвера за компоновање музике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових стваралачких и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно изводе своја дела. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, композиционе технике и технике у манипулацији софтвером за компоновање музике, те развијају аналитичко и критичко мишљење о туђим делима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке продукције и дизајна звука најбитније је развијање стваралачких музичких способности и изграђивање вештина, у области програмирања, снимања и едитовања музике. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима.

Критеријум у оцењивању је успешно реализована композиција како са аспекта композиционих техника тако и са аспекта креативног обликовања звучне слике и свих поступака који до ње доводе.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати годишњих испита употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ОСНОВЕ ДИЗАЈНИРАЊА ЗВУКА ЗА МЕДИЈЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Основе дизајнирања звука за медије је да код ученика развије знања и вештине дизајнирања звука за потребе различитих мас-медија.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни појам семиотике; – примени семиотичке кодове у оквиру мас-медија; – изврши семиотичку анализу звука и музике на програмима позоришта и радија; – дизајнира звук и музику за потребе позоришних и радијских облика.	**СЕМИОТИКА**	Појам семиотике Семиотички кодови. Семиотичка анализа. Звук и музика у процесу комуникације.
	ПОЗОРИШТЕ И РАДИО	Дизајнирање звука и музике за: 1. ПОЗОРИШТЕ: сценска музика, сонг, опера, мјузикл, оперета, зингшпил, кабаре, ревијски програм. 2. РАДИО: џингл, шпица, вокал, инструментал, ефекти, говор; радио драма, радиофонско дело; презентација музике на програмима радија.

Кључне речи: семиотика, мас-медији, позориште, радио.

Назив предмета **ОСНОВЕ ДИЗАЈНИРАЊА ЗВУКА ЗА МЕДИЈЕ**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Основе дизајнирања звука за медије је да код ученика развије знања и вештине дизајнирања звука за потребе различитих мас-медија.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дизајнира звук и музику различитих ТВ форми водећи рачуна о односу слике и звука; – дизајнира звук и музику различитих филмских форми водећи рачуна о односу слике и	**ФИЛМ И ТЕЛЕВИЗИЈА**	Звук и музика на телевизији: – TV спот, форшпан, TV шпица, звучни и музички ефекти, TV презентација опере, мјузикла, концерта и балета;

звука; – дизајнира звук и музику различитих филмских интернет форми водећи рачуна о односу слике и звука, формату и компресији; – презентује нову уметничку музику у сврху слушања или едукације; – идентификује особине кича и шунда; – наведе и објасни начине заштите интелектуалне својине.		Звук и музика на филму: – историја звука и музике на филму. – дијалог, звучни ефекти у филму, филмска музика, аудио пост-продукција.
	МЕДИЈ РАЧУНАРА	Звук и музика у оквиру глобалне рачунарске мреже (интернет). Неизбежна коегзистенција аудио и видео фајла. Формати, компресија и нивои звучног фајла.
	ПРЕЗЕНТАЦИЈА УМЕТНИЧКЕ МУЗИКЕ	Радионица звука, округли сто, концерт, музичка едукација. Кич и шунд.
	ЗАШТИТА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ	Музичка ауторска права, велика и мала права, механичка и права јавног извођења.

Кључне речи: филм, телевизија, рачунар, презентација, кич, шунд и интелектуална својина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ОСНОВЕ ДИЗАЈНИРАЊА ЗВУКА ЗА МЕДИЈЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралоци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају скуп знања и вештина у области звука за медије. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз средњу музичку школу, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час обухвата

операционализацију исхода на нивоу програмских захтева за час. У реализацији тематских јединица везаних за одговарајући медиј могуће је користити њихов приказ на интернету.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности потенцијал групе као и појединачне интересне сфере те да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различитих медијских области, као и везу са конкретним музичким облицима и техничким знањима везаним за примењену музику као и репродукцију звука у медијима. За ученике веома важно да наставника доживљавају као ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Уколико постоји могућност препоручује се обилазак радијских, телевизијских и позоришних студија и сагледавање поступака и техника које се користе у реализацији звучно-музичких садржаја.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима дизајнирања звука за медије најбитније је развијање стваралачких музичких способности и изграђивање вештина, у области звука и музике за медије.

Критеријум у праћењу и оцењивању ученичких постигнућа је успешно и креативно стварање звука и музике у зависности од примењених и програмских музичких облика у медијима. Сихронизована репродукција звука и музике на одговарајућу слику, филм, позоришну представу или рекламне садржаје омогућава сагледавање успешности медијске реализације. Оцењивање обухвата како теоријска знања тако и њихову практичну примену.

Назив предмета	**САВРЕМЕНА ХАРМОНИЈА СА ИМПРОВИЗАЦИЈОМ И ОРКЕСТРАЦИЈОМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Савремена хармонија са импровизацијом и оркестрацијом је да код ученика развију знања о савременим акордским конструкцијама и везама као и основним поступцима при импровизацији и оркестрацији
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– изгради савремене акордске структуре и везе од сваког тона и у свим тоналитетима; – изврши „block” хармонизацију задате мелодије; – течно читање и репродукција „Swing” ритма; – хармонизује џез стандард мелодије; – импровизује мелодију у односу на задату тему; – користи тензије у стварању сложенијег и напетијег хармонског језика; – оркестрира задату тему користећи дрвене, лимене дуваче и ритам секцију.	**САВРЕМЕНЕ АКОРДСКЕ СТРУКТУРЕ И ВЕЗЕ**	Изградња „major sixth”, „major seventh”, „minor sixth”, „dominant seventh” „augmented seventh”, „diminshed seventh”, „half-diminished seventh” акорада у узаном и широком слогу.
	МОДЕРНА„BLOCK” ХАРМОНИЗАЦИЈА #1	Модерна „block” хармонизација акордских и ванакордских, хроматских и дијатонских тонова .
	„SWING” РИТМОВИ	„Off-beat” акценти. Нотирање „swing” ритма. „Double-time” ритам. Ритмичке антиципације.
	ХАРМОНИЗАЦИЈУ АКОРДСКИХ И ВАНАКОРДСКИХ МЕЛОДИЈСКИХ ТОНОВА	Мелодијска анализа и подела на акордске, ванакордске, лествичне и фигуративне тонове (хроматске и дијатонске). Хармонизација дуплих хроматских пролазница и описних разрешења ванакордских тонова. Хармонизација алтерованих тонова унутар акорада доминантне функције. Модерна „block” хармонизација „jazz Standard” мелодија.
	ПРИНЦИПИ ИМПРОВИЗАЦИЈЕ #1	Пентатонске лествице, модуси, хексатонске и октатонске лествице. Употреба ванакордских тонова. Компоновање и записивање оригиналних импровизација на задату акордску прогресију.
	МОДЕРНА „BLOCK” ХАРМОНИЗАЦИЈА #2	„Block” хармонизација тензија. Тензија и њено разрешење (Hi-Lo). „Block” хармонизација односа „Hi-Lo”. варијације односа „Hi-Lo”: Lo-Hi-Lo,

		Hi-chromatic, Lo– Hi-chromatic-Lo. „Block” хармонизација „Hi-Lo” варијација (Lo-Hi-Lo, Hi-chromatic-Lo; Lo-Hi-chromatic. Lo). Алтеровање тензија.
	ПРИНЦИПИ ИМПРОВИЗАЦИЈЕ #2	Дијатонске и хроматске тензије у оквиру све три хармонске функције као и њима одговарајуће лествице.
	ХАРМОНСКА АНАЛИЗА „JAZZ STANADARD” МЕЛОДИЈА	„Block” хармонизације „jazzstanadard” мелодија
	ОРКЕСТРАЦИЈА ДРВЕНИХ ДУВАЧА И САКСОФОНСКЕ СЕКЦИЈЕ	Обим, нотација, транспозиција следећих инструмената: Bb кларинет; Ebaltosax; Bbtenorsax; Ebbaritonsax. „Voicings” за четворогласну саксофонску секцију (алт/алт/ тенор/тенор, или алт/ тенор/тенор/баритон). Четворогласна „block” хармонизација задатих мелодија за секцију саксофона.
	ОРКЕСТРАЦИЈА ЛИМЕНИХ ДУВАЧА	Обим, нотација, транспозиција следећих инструмената: Вб труба и Bb тромбон. „Voicings” за четворогласну „brass” секцију (3 трубе+тромбон – узани слог и 2 трубе + 2 тромбона – широки слог). „Voicings” за петогласну „brass” секцију (3 трубе + 2 тромбона – узани и широки слог). „Brass” петогласна пратња. Употреба сордине; Петогласна „block” хармонизација задатих мелодија за секцију лимених дувача.
	ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПИСАЊА ЗА ПРАТЕЋИ АНСАМБЛ	Принципи писања за следеће инструменте: гитара, клавир, бас, бубањ, удараљке.

Кључне речи: блок хармонизација, импровизација, оркестрација, дрвени дувачи, лимени дувачи, пратећи ансамбл.

Назив предмета	**САВРЕМЕНА ХАРМОНИЈА СА ИМПРОВИЗАЦИЈОМ И ОРКЕСТРАЦИЈОМ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Савремена хармонија са импровизацијом и оркестрацијом је да код ученика развију знања о савременим акордским конструкцијама и везама као и основним поступцима при импровизацији и оркестрацији
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи савремене акордске прогресије приликом аранжирања или компоновања; – анализира облик песме у популарној музици; – помоћу акордских замена рехармонизује задату тему; – изабере инструментариј и одговарајућу фактуру; – формира све елементе партитуре (метрономске ознаке, број тактова, аколаде, музички облик, трајање).	**САВРЕМЕНЕ АКОРДСКЕ ПРОГРЕСИЈЕ**	Везе I–VI–II7–V7 у дуру и молу. Пролазни умањени четворозвуци.
	МУЗИЧКИ ОБЛИК	Облици песме који се користе у композицијама „jazzstandards”. Увод и кода.
	РЕХАРМОНИЗАЦИЈА	Рехармонизација познатих мелодија – „jazzstandards”.
	КОМПОНОВАЊЕ ЗА МАЛИ САСТАВ	Фактуре компоновања за 2, 3, 4, 5 и 6 дувача. Унис, дует стил, мелодија и њен контрапункт, три независне линије, мелодија и четворогласна пратња. Пет саксофона, шест блех дувача, 7 блех дувача, блех и саксофони – партитура и „voicings”.
	ПЛАНИРАЊЕ И КОНСТРУКЦИЈА АРАНЖМАНА	Формирање партитуре.

Кључне речи: акордске прогресије, музички облик, рехармонизација, мали састав, партитура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА САВРЕМЕНА ХАРМОНИЈА СА ИМПРОВИЗАЦИЈОМ И ОРКЕСТРАЦИЈОМ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралаци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају скуп знања и вештина у области хармоније 20. века, принципа импровизације и основа оркестрације. Ниво и сложеност исхода одређени су захтевима програмских садржаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час обухвата део који се односи на обнављање тематских јединица класичне хармоније и музичких инструмената и операционализацију исхода на нивоу програмских захтева.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности потенцијал групе и ниво предзнања из области класичне хармоније и познавања музичких инструмената.

Програмске садржаје је потребно сагледавати и реализовати у функцији осталих стручних предмета на одсеку за музичку продукцију и дизајн звука. Методологија рада подразумева теоријски и практичан рад у виду решавања хармонских задатака, писања и свирања импровизација на задату тему или хармонску основу као и оркестрирање краћих музичких облика.

За ученике је веома важно да наставника доживљавају као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Ученицима који имају шира интересовања треба упутити на додатну литературу из ове области.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима савремене хармоније најбитније је теоретска знања ставити у функцију практичне примене. У том смислу, критеријум у праћењу и оцењивању знања из области савремене хармоније су теоријска правила као и њихова практична примена у решавању хармонских задатака, писању и свирању импровизација на задату тему или хармонску основу као и оркестрирању краћих музичких облика.

Назив предмета	**ОСНОВЕ ПРОЈЕКТОВАЊА ЕЛЕКТРОАКУСТИЧКЕ КОМПОЗИЦИЈЕ**

Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Основе пројектовања електро акустичке композиције да код ученика развију знања у програмирању окружења и објеката електро акустичког компоновања коришћењем софтвера MAKS
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује поступке серијализма и алеаторике; – опише развој електронске музике; – објасни интерактивне односе унутар интерактивних система; – примени недетерминисане, предетерминисане и детерминисане музичке догађаје при настанку музичког облика; – примени основе објектно орјентисаног програмирања унутар Миди; – програмира основну алгоритамску анатомију помоћу графичких објеката, слушања, компоновања, складиштења; – користи објекте партитуре и секвенционе технике приликом синхроног извођења музичког дела; – приреди мултимедијално извођење користећи рачунар и различите контролере.	**МУЗИЧКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ 20. ВЕКА КАО ПРЕДУСЛОВ ИНЕРАКТИВНЕ ЕЛЕКТРОАКУСТИЧКЕ МУЗИКЕ**	Серијализам као метода композиционог размишљања. Алеаторичка музика. Алгоритамска композиција.
	ИСТОРИЈАТ И ПОРЕКЛО ЕЛЕКТРОНСКЕ МУЗИКЕ	Рана рачунарска истраживања. Рана аналогна истраживања. Рана МИДИ истраживања. Развитак Макса.
	ИНТЕРАКЦИЈА И ИНТЕРАКТИВНИ СИСТЕМИ	Чиниоци интерактивног система. Допринос композитора и извођача. Учешће публике. Рачунар/композитор – дефинисање односа. Модели извођења (модел диригент, модел камерне музике, модел импровизације...). Музички облик. Карактеристике, дизајн и ограничења инструмената.
	ТЕМЕЉИ ОБЈЕКТНО ОРЈЕНТИСАНОГ	Програмски језици.

	ПРОГРАМИРАЊА	Увод у структуре. Анатомија МИДИ.
	АРХИТЕКТУРА ПРОГРАМА И АЛГОРИТАМСКА АНАТОМИЈА	Приступи програмирању. Објекти за складиштење и поновно повезивање података. Врсте и приказ порука. Програмирање објеката. Оптимизација, отклањање кварова и управљање меморијом.
	ДИЗАЈН ИНЕРФЕИС	Изградња интерфејса и одговарајућих објеката. Улазни уређаји рачунара. Интерфејс и енкапсулација.
	РАЧУНАР КАО СЛУШАЛАЦ	Анализа и складиштење извођачких података. Слушање и разумевање музике. Објекти слушања и њихова употреба. Време, тајминг објекти и анализа тајминга. Музички простор (анализа ритма, тонских висина, мелодијска и хармонска анализа). Индентификација музичких параметара и праћење њихових промена током времена.
	ОБЈЕКТИ КОМПОНОВАЊА	Креативна инеракција са слушаоцем. Објекти компоновања и њима одговарајући извори података.

		Композициони алгоритми. Трансформисање музичког материјала: – филтерисање; – ограничавање, – скалирање – селекција, – тајминг процеси, – проређивање (thinning) – филтер прекидачког типа (gating) – функције кашњења и аутоматизације – мапирање. Ограничавање тонских висина. Проучавање мелодијских контура генеративним методама. Метода секвенцера. Хуманизација алгоритама: рачунар као извођач. Коришћење ограничених вредности случајних бројева.
	ОБЈЕКТИ ПАРТИТУРЕ	Објекти партитуре. Секвенционе технике.
	ИНЕРАКТИВНА МУЛТИМЕДИЈА И НОВИ КОНТРОЛЕРИ	Интерактивна музика у радовима заснованим на слици. Интерактивна музика у мултимедијалним извођачким радовима. Контролери и системи мултимедијалног извођења. Музика и покрет.

Кључне речи: серијализам, алеаторика, Макс, интеракција и интеракцијски системи, објектно орјентисано програмирање, мултимедија и нови контролери.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ОСНОВЕ ПРОЈЕКТОВАЊА ЕЛЕКТРОАКУСТИЧКЕКОМПОЗИЦИЈЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралаоци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове компоновања и извођења музике и партиципације у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових стваралачких и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно изводе своја дела. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, композиционе технике и технике у манипулацији софтвером за компоновање музике, те развијају аналитичко и критичко мишљење о туђим делима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке продукције и дизајна звука најбитније је развијање стваралачких музичких способности и изграђивање вештина, у области програмирања, снимања и едитовања музике. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима.

Критеријум у оцењивању је успешно реализована композиција како са аспекта композиционих техника тако и са аспекта креативног обликовања звучне слике и свих поступака који до ње доводе.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати годишњих испита употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**АУДИОТЕХНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аудио технике је да код ученика развију знања о техничким карактеристикама и употреби уређаја за снимање и репродукцију звука у радијском, телевизијском и музичком студију и биоскопу.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише значај и улогу аудио технике у медијима;	**АУДИО ТЕХНИКА И МЕДИЈИ**	Основни појмови и историјат. Значај и улога аудио технике у медијима
– објасни настајање звука и његове особине;	**ЗВУК**	Звук: – настајање и ширење таласа,

– мери јачину звука; – објасни шта је бука и наведе њене карактеристике; – објасни путеве преношења и изолацију од буке; – разликује врсте студија и њихову намену; – разликује врсте радио програма и користи телевизијске аудио уређаје; – одабира микрофоне и звучнике у процесу снимања и репродукције звука.		– звучно поље – фреквенција звука; – таласна дужина – тон и висина тона, – периодичне, сложено периодичне и непериодичне звучне појаве, – прост и сложени звук, – шумови, – основни тон и хармоници, боја и јачина звука, – ниво звука и мерење јачине звука.
	БУКА	Бука – користан и штетан звук. Карактеристика буке и штетна дејства буке. Прихватљиви нивои буке. Путеви преношења буке и изолација од буке. Утицаји буке у аудио техници.
	РАДИО И ТЕЛЕВИЗИЈСКА СТАНИЦА	Радио станица – подела студија у радио станици. Телевизијска станица – подела студија у телевизијској станици. Студио за снимање говора и студио за емитовање говора. Студио за снимање музике и студио за емитовање музике. Студио за снимање радиофонских дела. Студио за снимање музике за филм.
	РАДИО И ТЕЛЕВИЗИЈСКИ ПРИЈЕМНИК	Радио програм: – амплитудно модулисани радио програм, – фреквенцијски модулисани радио програм, – дигитални радио програми,

		– пријем радио програма, радио пријемник за АМ програм, – радио пријемник за FM програм. Особине телевизијских аудио уређаја.
	ЕЛЕКСТРОАКУСТИЧКИ ПРЕТВАРАЧИ	Микрофон и звучник као електроакустички претварачи.

Кључне речи: звук, студио, радио и телевизијски пријемник и станица, микрофон и звучник.

Назив предмета	**АУДИОТЕХНИКА**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аудиотехнике је да код ученика развију знања о техничким карактеристикама и употреби уређаја за снимање и репродукцију звука у радијском, телевизијском и музичком студију и биоскопу.	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**70**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе врсте и особине аудио уређаја #1; – користи аудио уређаје #1; – опише поступак снимања и репродукције звука рачунаром; – користи различите формате и компресије звука на интернету; – објасни принцип рада, поделу и техничке карактеристике звучника и слушалица; – примени различите врсте микрофона при моно, стерео и окружујућем микрофонском	**АУДИО УРЕЂАЈИ #1**	Особине и примена: – магнетофон, – касетофон, – дигитални магнетофон, – дигитални касетофон (DAT), – грамофон, – дигитални грамофон (Compact Disc Player), дигитална плоча (Compact Disc), – MP3 player. Звук и рачунар – снимање и репродукција звука рачунаром.
	ЗВУК И ИНТЕРНЕТ	Различити формати, компресије и нивои звука. „MP3” формат,

снимању звука.		кодеци и други видови компресије (OGG,WMA).
	ЗВУК И МУЛТИМЕДИЈА – ЗВУЧНИЦИ #1	Звучници #1: – принцип рада звучника, техничке карактеристике звучника, – електрична подела звучника, – акустичка подела звучника, – слушалице.
	ПОЈАЧИВАЧ И РЕГУЛАТОРИ НИВОА СИГНАЛА	Врсте, особине и примена. Коректори и филтери
	МИКРОФОНИ	Особине и техничке карактеристике микрофона. Принцип рада микрофона. Акустичка подела. AB стереофонија. XY стереофонија. MS стереофонија.
	РЕПРОДУКЦИЈА #1	Монофонија, стереофонија, квадрофонија и ефект путујућег звука. Амбиофонска и амбисонска репродукција звука. Компатибилност стерео/моно и компатибилност 5. 1/стерео. Положај извора звука у простору.

Кључне речи: физичка акустика, физиолошка акустика, просторна акустика, реверберација.

Назив предмета	**АУДИОТЕХНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аудиотехнике је да код ученика развију знања о техничким карактеристикама и употреби уређаја за снимање и репродукцију звука у радијском, телевизијском и музичком студију и биоскопу.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		
– користи уређаје за потискивање шума; – разликује и користи различите врсте филтера; – разликују особине аналогних и дигиталних уређаја у циљу адекватног избора; – разликује врсте и особине дигиталних радио програма; – изабере одговарајуће звучнике и слушалице у зависности од примене и техничких својства; – разликује звучнике према конструкцији и начину уградње; – користи различите уређаје за репродукцију окружујућег звука.	**ШУМ И ЊЕГОВО ПОТИСКИВАЊЕ**	Акустичко преслушавање. Уређаји за потискивање шума (expander/gate): DolbyB, Dolby A, Dolby C, Dolby XX PRO, DBX и други уређаји за потискивање шума.
	ФИЛТЕРИ	Графички и параметарски еквилајзери – међусобне разлике и употреба.
	АУДИО УРЕЂАЈИ #2	Аналогни и дигитални аудио уређаји. Фреквентни опсег аналогних и дигиталних аудио уређаја. Однос сигнал/шум аналогних и дигиталних аудио уређаја.
	ДИГИТАЛНИ РАДИО ПРОГРАМИ	Дигитални радио програми DSB и DPM. Дигитални радио програм DAB. Пријем радио програма. Акустички доживљај радио програма. Разлози за промену постојећих начина снимања и емитовања. Технички захтеви за DAB. Квалитет звука DAB, домет и чујност. Предности дигиталног радија. Истовремено емитовање DAB и постојећих радио програма.
	ЗВУЧНИЦИ #2	Акустичке разлике звучника и слушалица. Фактор претварања. Фреквенцијска карактеристика. Ефикасност. Карактеристике усмерености. Фреквенција резонанце. Импеданца. Степен искоришћења и излазна снага. Изобличења. Постављање звучника у просторији. Уграђивање звучника:

		– уградња у плочу, – затворена кутија, – кутија са отвором, – бас– рефлекс, – уградња у отворену кутију, – кутија са пасивном мембраном, – кутија са једносмерним зрачењем, – уградња средње тонског и високотонског звучника. Репродукција звука помоћу звучника и слушалица.
	РЕПРОДУКЦИЈА #2	Окружујућа репродукција звука: – ДАБ, – Home Theatre, – Dolby Surround, – Dolby Digital, – Dolby Prologic, – DTS, – Binauralnastereofonija.

Кључне речи: шум, филтери, аудио уређаји, дигитални радио уређаји, звучници, репродукција.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – АУДИО ТЕХНИКА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралоци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају скуп техничких знања у области Аудио технике и уређаја. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз средњу музичку школу, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања претходно пређеног програма и нивоа савладаности техничких знања до континуираног вођења обимне евиденције о ученниковом раду и напретку.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његова предзнања из области физике и аудио уређаја те да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са конкретним техничким уређајима и поступцима у снимању и репродукцији звука. За ученике веома важно да наставника доживљавају као ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Реализација наставног програма условљена је техничком опремљеношћу школског студија. Уколико постоји могућност препоручује се обилазак професионалних студија и сагледавање аудио технике којом располажу.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке продукције и дизајна звука најбитније је развијање стваралачких музичких способности и изграђивање вештина, у области програмирања, снимања и едитовања музике. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима.

Критеријум у оцењивању је успешно руковање и примена разноврсне аудио технике у циљу снимања, обраде и репродукције звука.

Назив предмета	**ОСНОВИ АКУСТИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Основи акустике је да код ученика развију знања о основним физичким законима везаним за простирање звука и његово понашање у различитим срединама.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише звук и његове особине у функцији разумевања врсте и величине простора и усмерености музичких инструмената; – наведе начине утицаја зрачења извора на ниво звука; – рукује инструментима за мерење нивоа звука; – разликује појмове апсорпције и рефлексије; – примени знања о директним и рефлектованим таласима приликом снимања и репродукције звука; – уочи различита времена реверберације у зависности од врсте и величине простора у коме се снима;	**ФИЗИЧКА АКУСТИКА**	Акустика као део физике: дефиниција звука, сложен и прост звук, интензитет звука, звучни притисак, звучни извори и њихове особине, снага извора. Врсте таласа, простирање, брзина и смер. Просто периодичне осцилације. Усмерени извори звука. Усмереност музичких инструмената. Ниво звука: – децибели, – слабљење звука при простирању, – закони слабљења, – утицај средине на слабљење, – зрачење више извора, сабирање нивоа звука, – мерење нивоа звука, – принципи и инструменти за мерење.
– опише грађу и особине чула слуха; – опише перцепцију звучних параметара; – наведе разлике између субјективне и објективне јачине звука; – опише разлике између простог и сложеног звука; – да наведе карактеристике стереофонске и бинауралне репродукције звука;	**ФИЗИОЛОШКА АКУСТИКА**	Аудиологија као део физиолошке акустике. Грађа и особине чула слуха. Параметри звука: јачина, висина, боја и динамика, мелодија и ритам. Објективна и субјективна јачина звука. Изофонске линије, децибел и фон и начин претварања једног у друго. Субјективна јачина сложеног звука. Локализација звучног извора и грешке при локализацији. Стереофонски звук и бинаурално слушање. Оријентација човека у простору на основу звучних информација и грешке у оријентацији. Човек као пријемник и као генератор

		звука (говор и певање).
	ПРОСТОРНА АКУСТИКА	Простирање звука у просторији: – апсорпција и рефлексија, звучно поље у просторији, – директни талас, рефлектовани таласи и улога прве рефлексије, – рефлектори звука и њихова улога, – појам времена реверберације и Сабинов образац, – времена реверберације у просторијама различите намене.

Кључне речи: физичка акустика, физиолошка акустика, просторна акустика, реверберација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ОСНОВИ АКУСТИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као композитори, стваралаоци и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају скуп знања и вештина у области акустике. Ниво и сложеност исхода одређени су захтевима програмских садржаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час обухвата операционализацију исхода на нивоу програмских захтева за час као и обнављање одређених тематских јединица из области математике и физике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У реализацији тематских јединица везаних за овај предмет потребно је одговарајуће знање.

Педагог мора да сагледа у потпуности потенцијал групе и ниво предзнања из области математике и физике.

Програмске садржаје је потребно сагледавати и реализовати у функцији осталих стручних предмета на одсеку за музичку продукцију и дизајн звука.

За ученике је веома важно да наставника доживљавају као ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Уколико постоји могућност препоручује се посета различитим акустичким просторима као и обилазак института и организација које се баве акустиком, акустичким мерењима и звучном изолацијом.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима акустике најбитније је теоретска знања ставити у функцију практичне примене. У том смислу, критеријум у праћењу и оцењивању знања из области акустике су савладане акустичке законитости и особености које се пре свега односе на акустику студија и концертних простора. Оцењивање се врши путем тестова, провером теоријских знања.